

asya.studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Year: 6 / Number: 22 / Winter 2022

Chief Editor

Assoc. Prof. Dr. Serdar Bulut

Editors

Prof. Dr. Mehmet Ak

Asst. Prof. Dr. Mehmet Akif Kara

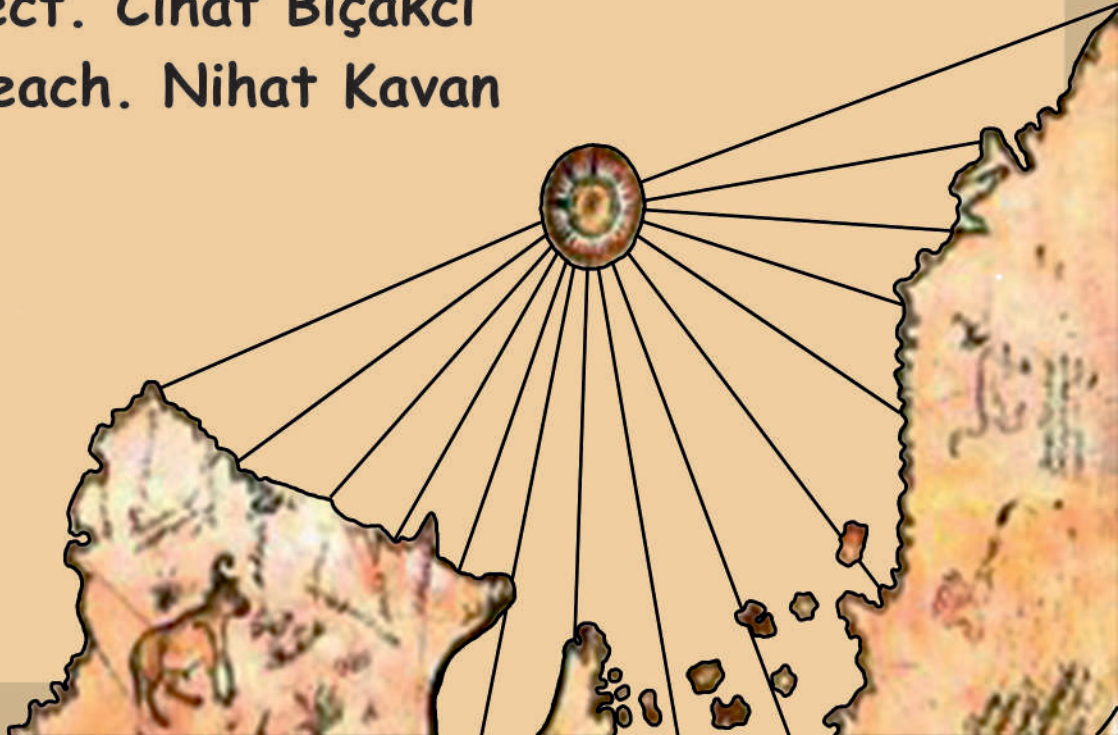
Subeditors

Lect. Osman Albayrak

Lect. Cihat Bıçakcı

Teach. Nihat Kavan

ISSN: 2602-2877
e-ISSN: 2602-263X

Academic Social Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Academic Social Studies dergisi yılda dört defa yayın yapan uluslararası hakemli bir dergidir.

Academic Social Studies dergisinde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan bütûn sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları <http://dergipark.gov.tr/asya>'ya aittir.

Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.

Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.
Gönderilen yazılar iade edilmez.

Academic Social Studies, Uluslararası hakemli ve indeksli bir dergidir. Dergimiz birçok veritabanı ve indeks tarafından taranmaktadır.

The Journal of Academic Social Science Studies is a quarterly international peer-reviewed journal.

Authors assume the whole responsibility for the linguistic, scientific and legal contents of their articles published in the Journal of Academic Social Science Studies belong to their authors <http://dergipark.gov.tr/asya>

The published articles cannot be printed or reproduced partially or completely in any way without the written permission of the publisher.

Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal.
Submitted papers will not be returned to the authors.

Academic Social Studies, is an international peer-reviewed and indexed journal.

ISSN: 2602-2877 / e-ISSN: 2602-263X

Alanya Alaaddin Keykubat University Faculty of Education
31 / 12 / 2022

Year:6 – Number:22 / Winter 2022

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22 / Winter 2022

Akademik Sosyal Araştırmalar

Academic Social Studies

Baş Editör / Chief Editor
Assoc. Prof. Dr. Serdar Bulut

Editörler / Editors
Prof. Dr. Mehmet Ak
Asst. Prof. Dr. Mehmet Akif Kara

Editör Yardımcıları / Assistant of Editors
Lect. Osman Albayrak
Lect. Cihat Bıçakcı
Teach. Nihat Kavan

E-mail: asyastudies@yandex.com
Web: <http://dergipark.gov.tr/asya>

Address: *Alanya Alaaddin Keykubat University Faculty of Education, Alanya-Antalya / TURKEY*

ASYA STUDIES
Year: 6 - Number: 22 / Winter 2022

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22 / Winter 2022

ACADEMIC SOCIAL STUDIES
Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of Social Sciences

Baş Editör / Chief Editor

Assoc. Prof. Dr. Serdar Bulut

Editörler / Editors

Prof. Dr. Mehmet Ak

Asst. Prof. Dr. Mehmet Akif Kara

Editör Yardımcıları / Assistant of Editors

Lect. Osman Albayrak

Lect. Cihat Bıçakcı

Teach. Nihat Kavan

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Abdullah Şengül
Prof. Dr. Abdurrahman Güzel
Prof. Dr. Ali Temizel
Prof. Dr. Bülent Cercis Tanrıtanır
Prof. Dr. Faruk Kaya
Prof. Dr. Hamdi Alper Güngörmüş
Prof. Dr. İlknur Meşe
Prof. Dr. Mehmet Çeribaş
Prof. Dr. Mehmet Sezai Türk
Prof. Dr. Mustafa Oral
Prof. Dr. Sare Şengül
Prof. Dr. Soyalp Tamçelik
Prof. Dr. Şafak Ünüvar
Prof. Dr. Şuayip Özdemir
Prof. Dr. Yusuf Genç
Prof. Dr. Yusuf Şahin
Assoc. Prof. Dr. Mustafa Aça
Assoc. Prof. Dr. Ahmet Şahin
Assoc. Prof. Dr. Ceyhun Ersan
Assoc. Prof. Dr. Gamze Öksüz
Assoc. Prof. Dr. İzzet Yücetoker
Assoc. Prof. Dr. Merve Güven Özkerim
Assoc. Prof. Dr. Sibel Sönmez
Assoc. Prof. Dr. Tarana Khalilova
Assoc. Prof. Dr. Tolga Özşen
Assoc. Prof. Dr. Hüsne Hilal Şahin
Asst. Prof. Dr. Rasim Bayraktar

Turkish Language and Literature
Turkish Education
Persian Language and Literature
English Language and Literature
Geography
Sports Science
Sociology
Contemporary Turkish Dialects
Radio Television-Cinema
History
Math Education
International Relations
Tourism
Theology
Social Service
Linguistics / Language Teaching
Turkish Folk Science
Educational Sciences
Pre-School Education
World Languages and Literatures
Fine Arts Education / Music
Fine Arts Education / Picture
Child Development
Language and Literature
Japanase Language and Literature
Indology
Sociology of Religion

N. H. Bektaş Veli University
Başkent University
Selçuk University
Yüzüncü Yıl University
Ağrı İbrahim Çeçen University
Alanya Alaaddin Keyubat University
Giresun University
N. H. Bektaş Veli University
Ankara Hacı Bayram Veli University
Giresun University
Marmara University
Gazi University
Selçuk University
Amasya University
Sakarya University
Giresun University
Izmir Demokrasi University
Alanya Alaaddin Keyubat Univ.
Alanya Alaaddin Keyubat University
Ankara Hacı Bayram Veli University
Marmara University
Giresun University
Ege University
Azerbaycan Devlet İktisat Univ.
Ç. Onsekiz Mart University
Giresun University
Giresun University

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdullatif Tüzer
Prof. Dr. Ali Çelik
Prof. Dr. Ayşe Özcan
Prof. Dr. Beşir Mustafayev
Prof. Dr. Emine Eratay
Prof. Dr. Fatma Koç
Prof. Dr. Funda Toprak
Prof. Dr. Gürer Gülsevin
Prof. Dr. Hayrettin Gümüşdağ

Muş Alparslan University
Karadeniz Teknik University (Retired Instructor)
Giresun University
Siirt University
Abant İzzet Baysal University
Gazi University
Ankara Yıldırım Beyazıt University
Ege University (President of TDK)
Bozok University

Prof. Dr. İsmayıl Muharrem oğlu Musa
Prof. Dr. Leyla Karahan
Prof. Dr. Mirjana Teodisević
Prof. Dr. Mustafa Altun
Prof. Dr. Mustafa Taşlıyan
Prof. Dr. Orhan Küçük
Prof. Dr. Peter Golden
Prof. Dr. Tofiq Abdülhasanlı
Prof. Dr. Yavuz Kartallıoğlu
Assoc. Prof. Dr. Ebru Onurlubaş

Bakü Devlet University / Azerbaijan
Gazi University
Belgrad University / Serbia
Sakarya University
Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Kastamonu University
Rutgers University (Retired Instructor) / New Jersey
Azerbaycan Devlet İktisat University / Azerbaijan
Gazi University
Trakya University

Yayın Kurulu / Publication Board

Prof. Dr. Kürşad Yılmaz
Prof. Dr. Salim Küçük
Prof. Dr. Serkan Güzel
Assoc. Prof. Dr. Burak Telli
Assoc. Prof. Dr. Mihalis Kuyucu
Assoc. Prof. Dr. Sevda Rafiq İmanova
Assoc. Prof. Dr. Sima Pouya
Assoc. Prof. Dr. Türker Barış Bulduk
Asst. Prof. Dr. Merve Karaçay Türkal

Kyrgyzstan –Turkey Manas University
Ordu University
Pamukkale University
Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi
Azerbaijan University of Language
Inonu University
Adiyaman University
Gümüşhane University

İndeks Sorumlusu / Indexing Responsible

Assoc. Prof. Dr. Burak Telli

Kahramanmaraş Sütçü İmam University

Hukuk Danışmanı / Legal Advisor

Av. / Lawyer Rahman Güdük

Bar Association of Giresun-Registry Number: 609

Yabancı Dil Uzmanları/Editörleri / Foreign Language Experts/Editors

Prof. Dr. Gülhanım Ünsal
Assoc. Prof. Dr. Gamze Öksüz
Assoc. Prof. Dr. Bahar İşigüzel
Assoc. Prof. Dr. Hany I. M. Ramadan
Asst. Prof. Dr. İnönü Korkmaz
Asst. Prof. Dr. Turgay Şafak
Asst. Prof. Dr. Ozan Deniz Yalçinkaya
Lect. Mehmet Kılınç
Teacher / Öğrt. Hazal Kangalil Kara

Marmara University (French Language)
Ankara Hacı Bayram Veli University (Russian Language)
Nevşehir Hacı Bektas Veli University (German Language)
Giresun University (Arabic Language)
Trakya University (English Language)
Istanbul Medeniyet University (Persian Language)
Dicle University (English Language)
Siirt University (English Language)
Özel Ordu Doğa Koleji (English Language)

Türk Dili Uzmanları/Editörleri / Turkish Language Experts/Editors

Prof. Dr. Nadir İlhan
Prof. Dr. Nezir Temur
Prof. Dr. Özgür Kasım Aydemir
Prof. Dr. Sedat Maden

Kırşehir Ahi Evran University
Gazi University
Alanya Alaaddin Keykubat University
Bayburt University

Redaktörler / Redactors

Lect. / Öğr. Gör. Osman Albayrak
Doktora Öğrencisi / PhD Devrim Divrik

Giresun University
Selçuk University

Grafikerler / Graphic Designer

Lect. / Öğr. Gör. Ferhat Büyükkalkan
Lect. / Öğr. Gör. Cihat Bıçakçı
Student / Öğr. Kader Çavdar

Giresun University
Giresun University
Giresun University

Dış Temsilciler Koordinatörü / General Coordinator of Foreign Editors

Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Samet Azap

Kastamonu University

Sosyal Paylaşım Ağları Sorumlusu / Social Media Responsible

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif Kara

Giresun University

Derginin Tarandığı Dizinler / Indexes

Modern
Language
Association

MLA

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

I WORLD of
JOURNALS

ESJI Eurasian
Scientific
Journal
Index
www.ESJIndex.org

Derginin Yayın Alanları / Publication Areas of the Journal

- Dil, Edebiyat, Lehçeler, Halk Bilimi / Language, Literature, Dialects, Folklore
- Tarih / History
- Coğrafya / Geography
- İletişim Bilimleri / Communication Sciences
- Güzel Sanatlar ve Mimarlık (Resim, Müzik, Sanat, Mimarlık) / Fine Arts and Architecture (Painting, Music, Art, Architecture)
- Sosyoloji, Sosyal Hizmet / Sociology, Social Service
- Turizm / Tourism
- İlahiyat / Theology
- Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler / Political Science and International Relations
- Eğitim Bilimleri / Educational Sciences
- Okul Öncesi Eğitimi, Çocuk Gelişimi / Pre-School Education, Child Development
- Türkçe Eğitimi / Turkish Education
- Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi / Teaching Turkish as a Foreign Language
- Matematik Eğitimi / Math Education
- Spor Bilimleri / Sports Science

Dergi Yazışma ve İletişim Adresleri / Publication Areas of the Journal

Baş Editör / Chief Editor

Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Serdar Bulut
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
serdar.bulut@alanya.edu.tr

Editör / Editor

Prof. Dr. Mehmet Ak
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
mehmet.ak@alanya.edu.tr

Editör / Editor

Asst. Prof. Dr. Mehmet Akif Kara
Giresun Üniversitesi
akifkara28@gmail.com

Teknik İletişim / Technical Communication

Lect. / Öğr. Gör. Cihat Bıçakcı
uzman28@gmail.com

Dergi İletişim Bilgileri / Journal Correspondance

asyastudies@yandex.com
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/asya>

Derginin Adresi / Journal Address

Alanya Alaaddin keyubat Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Alanya Alaaddin Keykubat University Faculty of Education

İÇİNDEKİLER / CONTENTS
YEAR: 6 - NUMBER: 22 / WINTER 2022

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

EĞİTİM BİLİMLERİ / EDUCATIONAL SCIENCES

Ramazan Gök, Baran Ceyhan İdem

Okul İkliminin İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Motivasyonuna Etkisi - A Qualitative Research on the Effect of School Climate on the Motivation of Primary and Secondary School Teachers **1-12**

Muhammet Sönmez, Bilal Yorulmaz

Göç Temalı Resimli Çocuk Kitaplarına Yönelik Bir Değer Analiz Çalışması - A Value Analysis Study for Illustrated Children's Books with the Theme of Migration **13-28**

Adem Arslan

Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Kök Değerlere Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi - Investigation of Preschool Education Teachers' Views on Root Values **29-44**

Mehmet Sabir Çevik

Eğitim Yöneticilerinin Yönetsel Roller ve Kullandıkları Güç Kaynakları Üzerine Kavramsal Bir İnceleme - A Conceptual Analysis of the Education Managers' Managerial Roles and the Power Sources They Use **45-62**

Tuba Özkır Özbal, Meltem Çoksı, Sevinç Öztürk, Tuğba Karabulut Yıldız, Müjdat Yıldırımıvuran, Ayşe Ekmen Özalp

Okul Yöneticilerinin Okul-Aile İlişkilerine İlişkin Sorunları ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Araştırma - The Problems of School Managers Regarding School-Family Relations and Solutions: A Qualitative Research **63-72**

Yusuf Emrah Şen

Eğitimde Veli Katılımı: Doküman İncelemesi - Parent Involvement in Education: Document Analysis **73-86**

FİLOLOJİ / PHILOLOGY

Ayla Oğuz

Britanya’da Göçmen Olmak: Hanif Kureishi’nin “Son Söz”ünde Postkolonyal Mekân Algısı - *Being An Immigrant in Britain: The Perception of Postcolonial Space in Hanif Kureishi’s “The Last Word”* 87-98

Emine Atmaca, Kasım Tutar

Ahmed bin Yahya Çelebi’nin Şâhidnâme Şerhi - *Şerh Şâhidnâme By Ahmad Bin Yahya Chalabi* 99-116

Hüseyin Kürşat Türkan

“Altın Bülbül” Masalının Jung’un Arketipsel Sembolizm Kuramı Bağlamında İncelenmesi - *An Examination of the “Golden Bülbül” Tale in the Context of Jung’s Archetypical Symbolism Theory* 117-124

İmran Gür

Yüzyıllık Fark Yaratan, Tarihi Değiştiren Oluşum Olarak Yüzyılın Donanması: Kaptan-ı Derya Seydi Ali Reis - *The Equipment of Century as the Centenary Different Creator the History Exchancer Creation: Chief in Admiral Sidi Ali Captain* 125-134

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER / SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

İsmail Bakan, Burcu Erşahan, Zümrüt Hatice Şekeli, Ebray Kiraz

İş Tanımlama Endeksi Kapsamında “Meslektaşlara İlişkin Negatif Tutumlar”, Davranışsal Mobbinge Yönelik Algılarda Farklılığa Yol Açar Mı? - *Does “Negative Attitudes Towards Colleagues” in the Scope of the Job Description Index Lead to Differences in Perceptions of Behavioral Mobbing?* 135-146

Ahmet Özbek, Yusuf Esmer

Türk Hazır Giyim Sektöründe Fason Üretimden Marka Üretimine Geçiş: Nitel Bir Araştırma - *Transition from Contract Manufacturing to Brand Production in the Turk Ready-Made Garment Sector: A Qualitative Research* 147-158

Ali Murat Kırık, Mehmet Akif Memmi

İnternetin Geleceği Metaverse Teknolojisine Türkiye Perspektifinden Bakış - *A Look at Metaverse Technology, the Future of the Internet, from the Perspective of Türkiye* 159-166

Osman Özkul, Eda Balcı

Kutsallık Bağlamında Türk İslam Ülküsü ve Dinî Eklektik Sloganlar - *The Turkish Islamic Ideal and Religious Eclectic Slogans in the Context of Holiness* 167-178

Büşra Uzun, Taner Dalgın, Hüseyin Çeken, Çağla Özer

Arı Turizminin Kırsal Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Marmaris Örneği – *The Effect of Api Tourism on Rural Development: The Case of Marmaris* **179-192**

Ferruh Kayalan

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamelerine Göre Balıkesir (1925-1927) - *Balıkesir (According to the State Yearbooks of the Republic of Turkey (1925-1927)* **193-216**

Murat Sultan Özkan

Türk-İran Mitoloji ve İnanışlarında Düalist Varlık Anlayışı - *Dualist Understanding of Existence in Turkish-Iranian Mythology and Beliefs* **217-236**

Volkan Demir

The Effect of Art Therapy and Mindfulness Based Cognitive Therapy Program on the Levels of Alexithymia of Individuals - *Sanat Terapisi ve Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi Programının Bireylerin Aleksitimi Düzeylerine Etkisi* **237-248**

Ümit Karadağ, Çağla Özer

Gastronomi Turizmi Açısından Yenilebilir Otların Önemi: Ege Bölgesi Örneği - *The Importance of Edible Plants in terms of Gastronomy Tourism: The Example of the Aegean Regio* **249-256**

Mohammad Rigiderakhshan

Tacikistan'da Ulusal Kimlik İnşa Süreci - *National Identity Construction Process in Tajikistan* **257-264**

Nuriye Külahlı

A Review on the Term of Hearth in Hittite Mythological Documents: Anatolian Hearth Belief - *Hittit Mitolojik Belgelerinde Ocak Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme: Anadolu Ocak İnanç* **265-274**

Deniz Yıldız, Atakan Büyükbostancı

Lojistik Sektöründe Enflasyonun İşletme Stratejilerine Etkisi: Ordu ve Samsun Örneği - *The Effect of Inflation on Business Strategies in the Logistics Sector: The Case of Ordu and Samsun* **275-286**

Nalan Akarca Tuna, Bahattin İnam

Zonguldak İli Çaycuma Yöresinde Yapılan Evlilik Törenleri - *Marriage Ceremonies Held in Zonguldak Province Çaycuma Region* **287-298**

Onurcan Yavuz

Smintheion Büyük Roma Hamamı'nda 2008 Yılında Bulunan Çandarlı Seramikleri - Çandarlı Ceramics
Found in Smintheion Large Roman Baths in 2008 **299-312**

KİTAP DEĞERLENDİRME / BOOK REVIEW

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER / SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Dinçer Günay

Pyrrhus Savaşı Tarihi, Patrick Alan Kent, New York: Routledge Yayınları, 2021, 152 s., ISBN 978-103-2090-30-6 - A History of the Pyrrhic War Patrick Alan Kent, New York: Routledge Published, 2021, 152 p., ISBN 978-103-2090-30-6 **313-315**

Editörden;

*“hic Rhodus, hic salta!”
“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”
Ezop*

ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies) dergisinin Kış sayısı ile sizlerle birlikteyiz. “Year: 6 – Number: 22 / Winter 2022” sayımızı yayımlamanın mutluluğu içindeyiz. Akademik hayatında altıncı yılını kutlayan ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies), yayın hayatına yılda dört sayı olarak devam etmektedir. Yayın hayatını Asya ve Avrupa’yı ilgilendiren Dil, Edebiyat, Lehçeler, Halk Bilimi, Tarih, Coğrafya, İletişim Bilimleri, Güzel Sanatlar ve Mimarlık, Sosyoloji, Sosyal Hizmet, Turizm, İlahiyat, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Eğitim Bilimleri, Okul Öncesi Eğitimi, Türkçe Eğitimi Matematik Eğitimi, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi ve Spor Bilimleri alanlarında yayın yaparak sürdüren dergimiz, 2022 yılındaki son sayısı ile 6. yılında yayıncılığa devam ediyor.

2022 yılı ilk sayısından itibaren her sayımızda maksimum 25 makale yayınlayarak yayıncılık hayatımıza devam ediyoruz.

Bu sayımızda, birbirinden değerli 24 araştırma makalesi ve 1 kitap değerlendirme yazısı mevcuttur. Sayımızdaki araştırma makalelerinin alanlarını irdeleyecek olursak 6 Eğitim Bilimleri alanına ait, 15 Sosyal Beşeri Bilimler alanına ait ve 4 adet de Filoloji alanına ait makale yer almaktadır. Kitap değerlendirme yazısı Sosyal Beşeri Bilimler alanına aittir.

Dergimiz ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies) yayın hayatında altıncı yılını yaşamasına rağmen akademisyenler tarafından büyük ilgi gören bir dergi olma başarısına ulaşmıştır. Dergimizin genel amacı Türk Bilimine büyük katkılar sağlamak ve ULAKBİM TR Dizin bünyesinde akademik yayıncılığını bilimin değerlerinden ödün vermeden objektif bir şekilde sürdürmektir. Bu amacımız doğrultusunda kaliteli yayınlarıyla dergimizi tercih eden araştırmacılara, objektif hakemlikleriyle dergimize katkı sağlayan hakemlere ve ayrıca bu sayının meydana getirilmesinde katkılar sağlayan yazarlarımıza, hakemlerimize, alan editörlerimize, dil ve yazım editörlerimize, dergimizin çok kıymetli editöryal ekibine teşekkür eder, sağlıklı günler ve keyifli okumalar dileriz.

Doç. Dr. Serdar Bulut
ASYA STUDIES Baş Editörü

From the Editor;

“hic Rhodus, hic salta!”
“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”
Ezop

We are with you with the Winter issue of ASYA STUDIES (Academic Social Studies). We are happy to release the issue “Year: 6 - Number: 22 / Winter 2022”. Celebrating its fourth year in academic life, ASYA STUDIES (Academic Social Studies) continues to be published five times a year. Our journal, which continues to be published in the fields of Language, Literature, Dialects, Folklore, History, Geography, Communication Sciences, Fine Arts and Architecture, Sociology, Social Service, Tourism, Theology, Political Science, International Relations, Educational Sciences, Pre-school Education, Turkish Education, Mathematics Education, Teaching Turkish as a Foreign Language and Sports Science said hello to its 6th year with this last issue in 2022.

Since the first issue of 2022, we continue our publishing life by publishing a maximum of 25 articles in each issue.

In this issue, there are 24 valuable research articles and 1 book review. These are 6 Educational Sciences articles, 15 articles on Social Humanities and 4 Philology articles. The book review articles belongs to the field of Social Humanities.

Although our journal ASYA STUDIES (Academic Social Studies) is in its six year of publication, it has succeeded in being a journal that attracts great attention from academics. The general purpose of our journal is to make great contributions to Turkish Science and to continue its academic publishing within ULAKBIM TR Directory objectively without compromising the values of science. For this purpose, we would like to thank the researchers who preferred our journal with their quality publications, the referees who contributed to our journal with their objectivity, as well as our authors, referees, field editors, language and writing editors, and our journal’s very valuable editorial team, and wish you healthy days and pleasant reading.

Assoc. Prof. Dr. Serdar Bulut
ASYA STUDIES Chief Editor

YAYIM VE YAZIM KURALLARI

Genel İlkeler

1. *Asya Studies (Academic Social Studies)*, uluslararası hakemli bir dergi olup yayın yeri Alanya/Antalya-Türkiye'dir. Yılda 4 (dört) defa yayımlanır. Gerekli durumlarda bu sayıların dışında özel sayılar ve ek sayılar yayımlayabilir.

2. *Asya Studies (Academic Social Studies)* yayın hayatını Asya ve Avrupa'yı ilgilendiren Dil, Edebiyat, Lehçeler, Halk Bilimi, Tarih, Coğrafya, İletişim Bilimleri, Güzel Sanatlar, Sosyoloji, Sosyal Hizmet, Turizm, İlahiyat, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Eğitim Bilimleri, Okul Öncesi Eğitimi, Çocuk Gelişimi, Türkçe Eğitimi, Matematik Eğitimi ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi alanlarıyla ilgili bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazıları vb. çalışmalarını yayımlayan akademik bir dergidir. Dergimizde bu alanların her birine ait alan editörleri mevcuttur ve bu alanlar dışındaki çalışmaların yayını kurulumun onayı haricinde yayına kabul edilememektedir.

3. Bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazılarının dergi sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazı dergide yayımlanmaya değer bulunursa hakem sürecine gönderilir.

4. *Asya Studies (Academic Social Studies)* gönderilen yazıların bütün telif hakları dergiye ait olup, ASYA STUDIES dergisinden izin alınmaksızın başka bir yerde yayımlanamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Ayrıca yayımlanan yazıların sorumluluğu da yazılardan doğabilecek herhangi bir yasal konu da yazarlarına aittir. Editöryel ekip yazı üzerinde istediği değişikliği yapma hakkına sahiptir.

5. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'in yayın dili Fransızca, Türkçe, İngilizce, Rusça, Almanca, Farsça ve Arapça'dır. Ancak gerektiği takdirde yayını kurulumun onayı dâhilinde diğer dillerde de yazı kabul edilebilir.

6. Makalenin başında en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe (Özet) ve İngilizce (Abstract), 5 kelimelik Türkçe (Anahtar Kelimeler) ve İngilizce (Keywords); Türkçe ve İngilizce başlığa yer verilmelidir. Bu şartları yerine getirmeyen yazılar hakem sürecini tamamlasalar bile yayımlanmazlar.

7. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'e gönderilen yazılar hakem sürecine gireceği için, sisteme eklenen yazıların içine isim veya yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler konulmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazar veya yazarlar ile ilgili bilgiler makaleye editör kurulu tarafından eklenecektir.

8. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te makale sisteme yazar tarafından yüklendikten sonra aşağıdaki süreçler gerçekleşmektedir. Yüklenen makale editör/editör yardımcıları tarafından yayım ve yazım kurallarına uygunluk kontrolü yapılmaktadır. Editör onayı tamamlandıktan sonra yazı önce yabancı dil ve yazım kontrol hakemlerine/editörlerine yönlendirilmektedir. Bu hakemlerin/editörlerin onayından geçen her makale için en az 2 alan hakemi atanmaktadır. Bu iki alan hakemi, ilgili anabilim dalında en az Dr. unvanına sahip uzman akademisyenlerden oluşmaktadır. Bu iki hakemden 2 ret alan makale yazarına iade edilirken 2 kabul alan makale yayını sürecine alınır. Bunların dışında 1 ret 1 kabul alan makaleye üçüncü bir hakem daha atanır ve o hakemin kararına göre makalenin sürecine karar verilir. Makaleyle ilgili hakem raporları ve sonuç hem sistem üzerinden hem de mail yoluyla yazarlara ulaştırılmaktadır.

9. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakem raporu sonucu yazar tarafından düzeltilen makale dergiye ulaştıncaya eğer hakem makaleyi ikinci kez görmek istiyorsa makale tekrar hakemlere dergipark sistemi üzerinden gönderilmekte ve hakemlerden tekrar onay beklenmektedir.

10. Dergi sistemine eklenen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmış olmamalıdır. Sempozyum özet metin bildirimleri ise, durumun makale içinde belirtilmesiyle yayımlanabilir. Tam metin olarak yayımlanan bildirimler etik kurallar dâhilinde yayına kabul edilmez.

11. Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında atıf yapılan eserler, yazar soyadı sırasına göre yazar soyadı ve adının sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde düzenlenmelidir.

12. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakemler editör ekip tarafından belirlenmekte ve sisteme eklenmektedir.

13. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakem sürecini tamamlayan makalelerden herhangi bir ücret talep edilmemektedir.

14. Hakemlik süreçleri tamamlanan ve yayına hazır olan makaleleri yazarları yayından çekemez.

15. *Asya Studies* dergisi konusunda alakalı akademisyenlerin katıldığı çalıştaylar düzenleyebilmektedir.

16. *Asya Studies* dergisinde yayınlanan makalelere yazar(lar)ın iletişim bilgileri ve ORCID ID numaraları (yazar kimlik numarası) eklenmektedir.

17. Etik kurul izni gerektiren makalelerden 2020 yılı öncesi araştırma verileri kullanılmış, yüksek lisans/doktora çalışmalarından üretilmiş (makalede belirtilmelidir), bir önceki yıl dergiye yayın başvurusunda bulunulmuş, kabul edilmiş ama henüz yayımlanmamış olanları için geriye dönük etik kurul izni gerekmemektedir. Ayrıca araştırma verileri 2020 öncesine ait olan ve dergiye 2020 yılında gönderilen çalışmalarda yazarın çalışma verilerinin 2020 yılı öncesine ait olduğunu yöntem kısmında belirtmesi koşuluyla bu makalelerden de etik rapor istenmemektedir.

18. Dergiye gönderilen makaleler, editöryal süreç başlangıcında **Turnitin**, **iThenticate** veya **İntihal.Net** benzerlik/intihal programı aracılığıyla kontrol edilmektedir. Benzerlik oranı **%15**'in üzerinde olan çalışmalar yayına kabul edilmezler.

19. Yazılarda **GİRİŞ**, **SONUÇ** ve **KAYNAKÇA** bölümleri büyük harflerle ve bold olarak madde işaretli şekilde yazılmalıdır.

20. Yazılar, dergi sistemine eklenirken aşağıdaki ölçülere göre düzenlenmelidir:

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	4 cm
Alt Kenar Boşluk	3 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	3 cm
Yazı Tipi/ Yazı Stili	Times New Roman
Makale Sayfa Sayısı (En çok)	25
Yazı Boyutu (ana metin)	10
Yazı Boyutu (dipnot metni)	8
Paragraf Aralığı	Önce 0 nk - Sonra 0 nk
Paragraf Girintisi	1,25 cm
Satır Aralığı	Tek (1)

2. Microsoft Word programında olmayan özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi, makale sisteme eklenirken font dosyası da eklenmelidir.

3. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

4. İmla ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu olduğu durumlar dışında Türk Dil Kurumu imla kılavuzu esas alınmalıdır.

5. Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece tek bir formata bağlı kalınmalıdır. Her makalenin sonunda mutlaka Türkçe makalelerde (**KAYNAKÇA**) biçiminde kaynakça bulunmak zorundadır. Kaynakçanın düzenli ve formata uygun olması dergimizin öncelikleri arasındadır.

6. Bölüm başlıklandırmada özellikle Eğitim Bilimleri makalelerinde numaralı şekilde başlıklar olabilirken Sosyal Bilimler makalelerinde numarasız şekilde yazımlara izin verilecektir.

Yazım ve Yayın İlkeleri ile İlgili Açıklama

Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalıdır. Makalenin ana başlığı 14 punto ve koyu harfli yazılmalı, İngilizce başlığı ise 12 punto ve italik yazılmalıdır.

Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir.

Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özet (Abstract) bulunmalıdır. Özeti altında, 3-5-7 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Özet ve abstract kısmı 9 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Ana Metin: A4 boyutunda (29.7×21 cm.) kâğıtlara, dikey olarak, MS Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile 10 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa düzeni belirttiği gibi olmalıdır.

Dipnot: Dipnotta yer alan bütün bilgiler 8 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına veya üstüne ortalı şekilde düz olarak yazılmalıdır.

Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde metin içerisindeki yerlerinde verilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece aşağıdaki format uygulanmalıdır. Sadece **tarikh** ve **ilahiyat** makalelerinde açıklamalar fazla olabileceği için sayfanın altında **satır altı dipnot** sistemine izin verilmektedir. Diğer makalelerde metin içi göndermeler ve Kaynakça aşağıdaki örneklerde belirtildiği gibi olmalıdır:

Örnek Kaynak Gösterme:

Kitap (Tek yazarlı):

Kara, M. A. (2016). *İnşaatta Göçmen Olmak*. Ankara: Gece Kitaplığı.
Gönderme: (Kara, 2016: 78)

Kitap (İki yazarlı):

Çağdaş, A. ve Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
Gönderme: (Çağdaş ve Şahin, 2002: 46)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “ve” bağlacı yerine kitap dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Kitap (Üç yazarlı):

Işın, M. A.; Tatlıcan, İ. ve Işın, M. (1989). *Sinop*. Ankara: Sinop Müzesi Yayınları
Gönderme: (Işın, Tatlıcan ve Işın, 1989: 17).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “ve” bağlacı yerine kitap dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Kitap (Üçten fazla yazarlı):

Erdem, M. D.; Yavuz, S.; Gürlek, M. ve Dost, A. (2013). *Tarihi Türk Lehçeleri-Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Gönderme: (Erdem, 2013: 28)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır.

Kitap (Aynı yazarın birinci yazar olduğu aynı yıla ait üçten fazla yazarlı):

Büyükoztürk, Ş.; Kılıç-Çakmak, E.; Akgün, Ö. E.; Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Büyükoztürk, Ş.; Çakan, M.; Tan, Ş. ve Atar, H. Y. (2014). *TIMSS 2011 8. Sınıflar Türkiye Raporu*. Ankara: YEGİTEK Yayınları.

Gönderme-1: (Büyükoztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012: 28)

Gönderme-2: (Büyükoztürk, Çakan, Tan ve Atar, 2012: 33)

Derleme Kitaptan Makale:

Mc Nally, D. (1997). Language, History and Class Struggle. (Derleyen: E. M. Wood and J. B. Foster). *Defense of History: Marxism and the Postmodern Agenda* içinde (s. 21-33). New York: Monthly Review, 26-42.

Gönderme: (Mc Nally, 1997: 35)

Çeviri Kitap:

Bolman, L. ve Deal, T. (2008). *Organizasyonları Yeniden Yapılandırma*, (Çeviren: A. Aypay ve A. Tanrıoğen). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gönderme: (Bolman ve Deal, 2008: 16)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “ve” bağlacı yerine kitap dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale / Elektronik Makale (Tek yazarlı):

Abou-el-Haj, R. A. (1982). The Social Uses for the Past: Recent Arab Historiography of Ottoman Rule. *International Journal of Middle Eastern Studies*, 14(2), 185-201.

Gönderme: (Abou-el-Haj, 1982: 187).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale / Elektronik Makale (İki yazarlı):

Yalman, A. ve Güdekli, İ. A. (2018). Türkiye'nin Uluslararası Marka Reklam Stratejilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İşlenişi: Vestel Reklam Örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, 2(6), 19-30.

Gönderme: (Yalman ve Güdekli, 2018: 22).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale / Elektronik Makale (Üç yazarlı):

Tarman, B.; Acun, İ. ve Yüksel, Z. (2010). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Tezlerin Değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 725-746.

Gönderme: (Tarman, Acun ve Yüksel, 2010: 728).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale / Elektronik Makale (Üçten fazla yazarlı):

Kırık, A. M.; Altıntaş Var, S. S.; Özkoçak, V. ve Darıcı, S. (2020). Pandemi Dönemlerinde İletişim ve Algı Yönetimi: Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(104), 36-57.

Gönderme: (Kırık vd., 2020: 55).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır. İngilizce makalelerde “et al.” kullanılmalıdır.

Kurum Tarafında Hazırlanmış Bir Rapor:

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) (1994). *Temel Kadın Göstergeleri, 1978-1993*. Ankara: DİE.

Gönderme: (DİE, 1994: 11).

İki ya da Daha Fazla Ciltten Oluşan Kitaplar:

Moran, B. (1995). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, (3. Cilt)*. İstanbul: İletişim.

Gönderme: (Moran, 1995: 103).

Yazarı Belirsiz Kitaplar:

The 1995 NEA Almanac of Higher Education (1995). Washington DC: National Education Association.

Gönderme: (The 1995 NEA Almanac, 1995: 78).

Web Sayfasından Elektronik Makale:

Erdem, M.D. (2008). Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine. *Turkish Studies*, 3(3), 502-562.

http://www.turkishstudies.net/Makaleler/565930511_Turkish_Studies_Volume_3.3_Spring_2008_p.502-562.pdf adresinden 04.06.2016 tarihinde erişildi.

Gönderme: (Erdem, 2008: 5).

Yazarın Aynı Yıla Ait Birden Fazla Çalışmasının Kaynakçada Gösterilmesi:

Uysal, İ. N. (2018a). Sözlükler Tanıklarla Daha Zengin, Daha İşlevsel: Türkçe Sözlük'e Tanıklar. *Türk Dili Dergisi*, CXIV(793), 39-46.

Uysal, İ. N. (2018b). Sözlük Biliminde Tanıklama ve Salâh Birsal'in Türkçe Sözlüğe Tanık Olarak Katkıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 109-118.

Gönderme 1: (Uysal, 2018a: 41).

Gönderme 2: (Uysal, 2018b: 121).

Alıntılanan veya Aktaran Kaynak:

Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır, ama aksaklıklar nedeniyle asıl kaynağa ulaşlamamışsa, dipnotta alıntılanan ya da aktarılan kaynak belirtilir. Kaynakçada alıntılanan ya da aktarılan kaynak bilgilerine yer vermeye gerek yoktur.

Gönderme: (Yavuz, 2012: 8; Akt. Bulut, 2016: 5).

Lisansüstü Tez:

Yeşilçiçek, V. (2010). Ayşe Kulin'in 'Hayatı, Sanatı, Eserleri', (Yayınlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mesut Tekşan), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gönderme: (Yeşilçiçek, 2010: 34).

Bildiri:

Telli, B.; Bulut, S. ve Bulduk, T. B. (2014). Adıyaman Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu - I Bildiriler Kitabı 03- 04 Nisan 2014 (s.119-130). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Gönderme: (Telli, Bulut ve Bulduk, 2014: 122).

Ansiklopediler:

Akün, Ö. F. (1992). Divan Edebiyatı. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İçinde (s. 398-422). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Gönderme: (Akün, 1992: 401).

Sözlük:

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gönderme: (TDK, 2005: 255).

Web Sayfası:

UNESCO (2013). World HeritageList. <http://whc.unesco.org/en/list> adresinden 14.04.2015 tarihinde erişildi.

Gönderme: (UNESCO, 2013).

Yabancı Dildeki Makalelerde: Ishii, V. K. (1933). The Permanent Bases of Japanese Foreign Policy. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/1933-01-01/permanent-bases-japanese-foreign-policy> (Accessed: 31.08.2020).

Editörlü Kitapta Bölüm:

Bulut, S. (2016). Bilge Kağan. (Ed. S. Maden). *Geçmişten Günümüze Türkçeye Hizmet Edenler 1* İçinde (s. 3-12). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Gönderme: (Bulut, 2016: 10).

Web Sayfasından Tarihi Belirsiz Çalışma:

Etimoloji Türkçe (tarihsiz). <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/medium> adresinden 02.06.2021 tarihinde erişildi.

Gönderme: (Etimoloji Türkçe, tarihsiz).

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 1-12, Winter 2022

Okul İkliminin İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Motivasyonuna Etkisi* **

A Qualitative Research on the Effect of School Climate on the Motivation of Primary and Secondary School Teachers

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1210359>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
26.11.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.12.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Doç. Dr. Ramazan Gök
Akdeniz Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, Eğitim Yönetimi Anabilim
Dalı

ramazangok@akdeniz.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-5432-8971>

Baran Ceyhan İdem
Öğretmen / Ahu Aysal Anaokulu,
MEB, Antalya
brnncyhnn.19@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-2591-5568>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

** Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 07.11.2022 tarih ve 500357 belge numarası onayı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Öz

Bu çalışmada, okul ikliminin öğretmenlerin motivasyonlarını nasıl etkilediği noktasında öğretmen görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma modellerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizinde, betimsel analiz ve tümevarımsal analiz yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın katılımcı grubu Antalya ilindeki ilkokul ve ortaokullarında görevli ilkokul ve ortaokul öğretmeni olan 7 ilkokul öğretmeni ve 7 ortaokul öğretmeni olmak üzere 14 öğretmenden oluşmaktadır.

Çalışmanın içinde okul ikliminin öğretmen motivasyonuna nasıl etki ettiğine dair değerlendirmeler vardır. Araştırma sonucunda olumlu okul ikliminin motivasyonu olumlu, olumsuz okul ikliminin ise motivasyonu olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Olumlu okul ikliminin öğretmenler için anlamı; paydaşların ortak hareket etmeleri, idari kadronun öğretmenlerle iletişimin açık olduğu, anlayışlı yönetim şeklinin olması gerektiği, okul içi sosyal etkinliklerin ve özel günlerinin önemli olduğu, okulun fiziki şartlarının iyi olması, öğretmenler arası dayanışma ve iş birliğidir. Olumsuz okul ikliminin öğretmenler için anlamı; baskıcı, tehditkâr, takdir etmeyen, iletişime kapalı ve despot yönetici tutumları, paydaşların ortak hareket etmemesi, okulun fiziki şartlarının kötü olması, öğretmen gruplarının arasında iletişim sorunu şeklinde ifade edilmektedir. Aynı zamanda öğretmenler çalıştıkları okullarda hem verimli çalışabilmeleri için, hem de çalışırken kendilerini mutlu ve ait hissettikleri bir çalışma ortamı için okul ikliminin çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışma, olumlu okul iklimi ve motivasyon artırıcı ortamların nasıl olması gerektiği konusunda faydalı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Okul İklimi, Motivasyon, Öğretmen

Abstract

In this study, it is aimed to reveal the opinions of teachers about how school climate affects teachers' motivation. The case study method, one of the qualitative research models, was used in the study. In the analysis of the data, descriptive, inductive analysis methods were used. The participant group of the study consists of 14 teachers, 7 primary school and 7 secondary school teachers, who are primary and secondary school teachers in Antalya.

The study includes evaluations of how school climate affects teacher motivation. As a result of the research, it was concluded that positive school climate affects motivation positively and negative school climate affects motivation negatively. The meaning of positive school climate for teachers; the common action of the stakeholders, the open communication of the administrative staff with the teachers, the need for an understanding management style, the importance of social activities and special days in the school, the good physical conditions, the solidarity and cooperation teachers. Negative school climate means the following for teachers, oppressive, threatening, unappreciative, closed to communication and despotic administrator attitudes poor physical conditions, failure of stakeholders to act together poor physical conditions of the school, formation of uncommunicative teachers group. At the same time, the teachers stated that the school climate is very important for them to be able to work efficiently in the schools where they work, and for a working environment where they feel happy and belong while working. This study can be useful in terms of how positive school climate and motivation-enhancing environments should be.

Keywords: School Climate, Motivation, Teacher

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Gök, R. ve Ceyhan İdem, B. (2022). Okul İkliminin İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Motivasyonuna Etkisi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 1-12.

GİRİŞ

Her okulun nevi şahsına münhasır bir kişiliği vardır. Örgütsel iklim de tam olarak bunu ifade eder. Bir insan için kişilik nasıl olmazsa olmaz ise, örgütler içinde iklim onu ifade eder (Aydın, 2007). Her okulun nevi şahsına münhasır bir iklimin olması okulun içindeki ve dışındaki insanlar üzerinde farklı etkiler bırakabilir (Thomas, 1976). Etkili okul göstergelerinden biri olan okul iklimi 23 göstergenin içinde önem sırasına göre dördüncü sırada yer almaktadır (Bakay ve Kalem, 2008).

Okulları birbirinden ayıran en temel şey, okul içinde bulunan her bir örgüt üyesinin içinde bulunduğu çevreye ne derece etki ettiğidir, bu da okul iklimini meydana getirir (Hoy ve Miskel, 2012). Okuldaki genel hava, çalışma ortamının nasıl olduğunu, örgüt üyelerinin ikili ilişkilerinin ve davranışlarının çalışma arkadaşları üzerindeki etkilerini ifade eder (Yılmaz ve Demir, 2016). Anlaşılması ve yönlendirilmesi çok zor olan okul iklimi, genel olarak şunu ifade eder; okul içeriden her yönüyle bir bütün olarak düşünüldüğünde kişilere ne gibi duygular hissettirir? İşte o hissedilen şey okul iklimini ifade eder (Ellis, 1988).

Olumlu bir okul iklimi örgüt çalışanlarının motivasyonunun yüksek olması performansını etkiler, öğretmen performansının iyi olması da öğrenci başarısını kaçınılmaz kılar (Freiberg, 1998). Bir okulda olması gereken en önemli işlevlerden biri öğrenmenin gerçekleşmesi ve okul ikliminin olumlu olmasıdır. Bu durumu mümkün kılacak en önemli faktörlerden biri de okul müdürünün tutum ve davranışlarıdır (Şişman ve Turan, 2005.)

Yapılan bir araştırmaya göre okul iklimi olumlu ise öğretmenlerin iş motivasyonu ve performansı yüksek olduğundan akademik başarı öğrenciler için mümkündür. Bu durum okul iklimi ve akademik başarının doğru orantılı olduğunu ifade etmektedir. Olumsuz bir okul ikliminde ise okuldaki o genel olumsuz havanın öğretmen motivasyonunu düşürdüğü görülmüştür. Okul içi iletişim kısıtlılığının, yöneticilerin baskıcı, takdir etmekten uzak, iletişimsiz tutumlarının olumsuz okul iklimine sebep olduğu görülmüştür (Çalık ve Kurt, 2010).

Okul ikliminin en önemli bileşenlerinden biri öğretmendir. Öğretmenin okul iklimine olan etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Öğretmenler okul iklimini davranışlarıyla etkilerler. Öğretmenler tarafından okul içinde olumlu bir tutum var ise okul iklimine katkı sunarlar ya da olumlu olan okul ikliminden yararlanırlar. Okul ikliminin daha iyi anlaşılabilmesi için personelin davranışlarının iyi gözlemlenmesi ve anlaşılması gerekmektedir. Bu durumun anlaşılır olması eğitim-öğretimi de etkili kılacaktır (Pepper ve Thomas, 2002).

Uzun yıllardır yapılan çalışmalar, okul ikliminin öğretmen motivasyonu ve doğru öğrenmelerin üzerindeki etkilerini göstermektedir. Olumlu bir okul iklimi tartışmasız öğretmen motivasyonuna etki eder (The Center for Comprehensive School Reform and Improvement, 2009). Okul iklimi öğretmen motivasyonuna etki ederken de aynı zamanda öğrenci başarısı ve öğrenci gelişimini de etkiler Bir öğretmenin iyi öğretmen olması beklentisi var ise mesleki motivasyonunun yüksek olması gerekir (Aypay, 2011). Başarı ile motivasyon arasında doğru orantı olduğundan, motivasyonu yüksek bir öğretmen başarılı olacaktır Yazıcı, 2009).

Motivasyon, insanların davranış şekillerine yön verir ve sürekliliğini sağlar (Bursalıoğlu, 2002). İnsanlar çalıştıkları işten memnunsalrda orada çalışmaya devam etmek isterler. İnsanları çalışmaya yönlendirmenin yolları sürekli olarak araştırılmıştır. Monoton işleri olan, işyerinde verilen kararlara ortak olmayarak sürekli zorunlu uygulayıcısı olan insanların iş motivasyonu düşecek bu durum onları çalışmama isteğine yönlendirecektir. Bu durumun yaşanmaması için aktif ve yenilikçi liderler çalışanlar için motivasyon kaynakları yaratmalıdırlar. Eğer personelin motivasyonu artarsa hem çalışanlar iş doyumunu yaşararak motive bir şekilde çalışacaklar hem de örgüt amaçlarına ulaşacaktır (Eren, 1993).

Öğretmen motivasyonunu inceleyen Mansfield ve Beltman (2014), motivasyonu hedefler doğrultusunda incelemiştir. Bu hedefler; kendini geliştirme, sosyal ilişkiler, çalışma koşulları, psikolojik iyi olma, olumlu benlik duygusu, pedagoji ve kariyer gelişimi olmak üzere 7 tanedir. Eğer bu hedefler gerçekleşirse öğretmenin motivasyonunun artacağını söylemişlerdir.

Öğretmen motivasyonunu okul yönetiminin sorumluluğundadır ve yönetim bunu sağlamakla yükümlüdür (Yavuz ve Karadeniz, 2009). Okul idarecileri öğretmenlerin motivasyonlarını artırmak istiyorlarsa, onların kararlara ortak olduğu, karşılıklı güvenin hâkim olduğu, öğretmenin yaratıcılığına ortam sağlayan, vizyonlu yönetim şekli sergilemelilerdir (Sucu, 2016). Öğretmenin motivasyonunu olumsuz anlamda etkileyen şeylerde şu şekilde ifade edilebilir; ödüllerin olmaması, zaman kısıtlılığı, çok fazla beklentiler, takdir etmeme (Urhan, 2018).

Bu araştırmanın amacı okul ikliminin ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin motivasyonunu etkileme durumuna ilişkin tutumlarını öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelemektir.

Bu amaç doğrultusundaki alt problemler aşağıda yer almaktadır.

1. Öğretmenlerin okul iklimine ilişkin görüşleri nasıldır?
2. Öğretmenlerin okul ikliminin performanlarına etkisine ilişkin görüşleri nasıldır?
3. Öğretmenlerin okul ikliminin motivasyonlarına etkisine ilişkin görüşleri nasıldır?
4. Öğretmenlerin olumlu okul iklimine ilişkin görüşleri nasıldır?

5. Öğretmenlerin olumlu okul iklimi oluşturulması için önerileri nelerdir?
6. Öğretmenlerin olumsuz okul iklimine ilişkin görüşleri nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma modellerinden birisi olan fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji, bir insan grubu ya da kişinin bir fenomene ilişkin yaşamış oldukları deneyimin anlamını, yapısını ve özünü araştırmaktadır (Patton,2014). Bu araştırmada az sayıda insanın oluşturduğu küçük bir grupta çalışma yapılarak, çalışmaya konu olan kişilerin fikir ve yaşanmışlıkları, olabildiğince ayrıntılı ve derinlemesine ve de yorum yapılmadan olduğu gibi sunulmaktadır.

Çalışma Grubu

Çalışma verileri 08 Kasım - 25 Kasım 2022 tarihleri arasında Antalya ilinde ilkökuller ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerden basit rastgele örnekleme yöntemiyle toplanmıştır. Basit rastgele örnekleme, konuyla alakalı olarak seçilen kişilerin birbirinden bağımsız ve tesadüfi seçimi yöntemidir. Sonuçlar eğer evren örnekleme geniş ise genel yargılarda ulaşılabilir (Erkuş, 2005). Çalışmaya 14 katılımcı (7 ilkökuller, 7 ortaokuller öğretmenleri) dâhil edilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine ait veriler Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Özelliklerine Ait Veriler

	Değişkenler	N	(%)	Değişkenler
Öğretmen	Cinsiyet	Kadın	7	50
		Erkek	7	50
	Eğitim Durumu	Lisans	9	65
		Yüksek Lisans	5	36
		1-10 yıl	4	29
	Hizmet Süresi	10-20 yıl	10	72
		20 yıl ve üzeri	0	0
		İlkokul	7	50
	Çalışılan Okul	Ortaokul	7	50

Bu araştırmada çalışma grubu 14 öğretmenlerden oluşmaktadır. Öğretmenlerden 7’si (%50) kadın, 7’si (%50) erkektir. Öğretmenlerden 9’u (%65) lisans, 5’i (%36) yüksek lisans mezunudur. Çalışmada yer alan öğretmenlerin 4’ü (%29) 1-10 yıl arası kıdeme, 10’u (%72) 10-20 yıl arası kıdeme sahiptir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin 7’si (%50) ilkökuller, 7’si (%50) ortaokuller çalışmaktadır.

Veri Toplama Aracı ve Veri Toplama Süreci

2022-2023 eğitim-öğretim yılında yapılan bu çalışmada verileri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Uzman görüşleri alındıktan sonra form hazırlanmıştır. Bu form çalışma grubunda yer alan devlet okullarında görev yapmış, araştırmaya katılmaya gönüllü olan 14 ilkökuller ve ortaokuller öğretmenine yüz yüze görüşme yöntemiyle, görüşme yönteminin kurallarına hassasiyet gösterilerek uygulanmıştır. Formda 6 açık uçlu sorudan vardır. Görüşmeler ortalama 20-25 dakika sürmüştür. Görüşmeler yüzyüze yapılmış olup katılımcıların izniyle kaydedilmiş ve sonrasında yazıya dökülmüştür. Katılımcıların soruları cevaplarken detaylandırma şekillerine dikkat edilmiştir ve konu derinlemesine konuşulmuştur. Çalışmamızda, öğretmenlerin okul ikliminin motivasyon üzerine etkileriyle ilgili görüşlerin ele alınmasını sağlayabilmek için nitel görüşme yapılmıştır. Bu kapsamda çalışma, (1) durumun tanımlanması ve araştırmanın desenlenmesi; (2) veri toplama araçlarının hazırlanması, verilerin toplanması ve analizi son olarak da (3) araştırmanın sonuçlandırılması ve raporun yazılması olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Yapılan görüşmelerde katılımcıların görüşlerinden elde edilen veriler değerlendirilirken betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Katılımcıların görüşlerini farklılık yaratacak bir şekilde yazmak amacıyla doğrudan katılımcıların cümleleri alıntılanır ve çokça yer verilir. Çalışma grubundaki ilkökuller ve ortaokuller öğretmenlerinin görüşme formunda yer alan açık uçlu sorulara verdiği cevaplar tarafımdan yazılı hâle getirilmiş, okul ikliminin öğretmen motivasyonuna etkileri husundaki veriler sistematik ve net şekilde betimlenerek düzenlenmiştir. Elde edilen veriler 7 adet tabloya dönüştürülmüştür. Bu esnada da katılımcı öğretmenlerin sayıları verilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin görüşmelerinde ifade ettikleri düşünceleri anlatan cümlelerden bazıları doğrudan alıntılarla

turnak içinde değiştirilmeden olduğu gibi sunulmuştur. Görüşleri aktarılan katılımcılar, “Öğretmen” kelimesinin baş harfine birer sayı verilerek Ö1, Ö2, Ö3... şeklinde sembolik olarak ifade edilmiştir.

Geçerlik-Güvenirlilik Çalışmaları ve Etik Hususlar

Araştırmada iç geçerliği sağlamak amacıyla; Creswell’in (2015) belirttiği gibi a) bulguların sunumunda verilerin ilişkili olduğu durum dikkate alınmış ve yorumlar buna göre yapılmıştır, b) alt temaların iç tutarlılığını sağlamak amacıyla içsel homojenlik ve dışsal heterojenlik ölçütleri esas alınmıştır. Ayrıca, alt temaların belirlenmesinde kuramsal yapı esas alınmış ve iç güvenirliliği sağlamak amacıyla verilerin analizinden sonra bazı bulgular yorum yapılmadan doğrudan alıntı yapılarak sunulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada verilerin toplanması, yorumlanması ve analizi sürecinde tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın dış geçerliğini sağlamak amacı ile yöntem bölümünde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizi gibi basamaklar detaylı olarak açıklanmıştır. Araştırmanın işlem basamakları da ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Katılımcılar görüşmelerden önce yapılan çalışma hakkında bilgilendirilmiştir. Bilgilendirme süreci sonrasında katılımcılara araştırmaya katılmayı isteyip istemedikleri sorulmuştur. Çalışma kapsamında, katılımcıların kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı ve çalışma kapsamında elde edilen verilerin yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı bildirilmiştir. Katılımcılar, çalışmaya gönüllü olarak katıldıklarını ve çalışma kapsamında paylaştıkları görüşlerin araştırmacı tarafından bilimsel amaçlarla kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Bu amaçla araştırmacı ve katılımcılar arasında “Araştırmacı Taahhüt ve Katılımcı İzin Formu” imzalanmıştır.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Karar Tarihi: 07.11.2022

Belge Numarası: 500357

BULGULAR

Çalışmada okul ikliminin çalışanların motivasyonlarını nasıl etkilediği hususunun değerlendirilmesi amaçlanmış ve çalışmaya 14 öğretmen dâhil edilmiştir. Bu bölümde, araştırmanın amacı çerçevesinde ilk olarak öğretmenlere çalışmayla alakalı bilgi verilmiş sonra katılımcıların kişisel bilgilerine yer verilmiştir. Daha sonra katılımcıların okul iklimi ve motivasyonla ilgili ne düşündükleri hususunda bilgiler alınmıştır. Son olarak da okul ikliminin motivasyon üzerindeki etkilerine dair katılımcı görüşleri vardır.

Tablo 2: Öğretmenlerin Okul İklimine Dair Görüşleri

Tema	Kodlar	Katılımcılar	n
Okul İklimi	Okul Paydaşlarının (Öğretmen-İdareci-Personel-Öğrenci-Öğretmen) Uyumu	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
	Okul İçindeki Enerji (pozitif/negatif)	Ö2, Ö5, Ö7, Ö6, Ö9, Ö13, Ö14	7
	Kaotik Ve Karamsar Ortam	Ö4, Ö6, Ö8, Ö11, Ö12	5
	Fiziksel Yapı Ve Fiziksel Şartların Önemi	Ö1, Ö3, Ö6, Ö7, Ö13, Ö14	6

Çalışmada katılımcılara, okul iklimiyle ilgili ne düşündüklerine dair görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar okul iklimi teması oluşturulmuştur. Okul İklimi teması altında, Okul Paydaşlarının (Öğretmen-İdareci-Personel-Öğrenci-Öğretmen) Uyumu, Okul İçindeki Enerji (pozitif/negatif), Kaotik ve karamsar ortam, Fiziksel Yapı ve Fiziki Şartların Önem olmak üzere okul ikliminin ne çağrıştırdığına dair 4 farklı görüş ortaya çıkmıştır.

Katılımcı öğretmenlerden Ö1, Ö2, Ö5, Ö6, Ö9, Ö11, Ö14 okul iklimi ve motivasyonla ilgili ne düşündüklerine dair görüşleri şu şekildedir;

“Okuldaki paydaşlar olarak adlandırabileceğimiz veli, öğretmen, okul idaresi arasındaki uyum.” (Ö1)

“Okul iklimi denince okulun havasını oluşturan işte olumlu olumsuz idare ile öğretmen ilişkisi öğretmenin öğrenciyle ilişkisi öğretmenin veli ile ilişkisi öğretmenin öğrencinin orada ki memurla hizmetliyle olan ilişkinin iyi ya da kötü olması okul ortamını okul iklimini oluşturuyor diye düşünüyorum.” (Ö2)

“Okul iklimi deyince benim herhangi bir okula girdiğim zaman o okuldaki hissettiğim enerji geliyor aklıma.” (Ö5)

“Okul iklimi deyince aklıma kaotik ve karamsar bir ortam geliyor.” (Ö6)

“Okul iklimi diyince öğretmenlerin birbirini gördüğünde selamlaşabildiği birbirlerine nasılsın diyebildiği birinin zor bir anında ona destek olabileceğini bildiği okulda okulla alakalı bir etkinlik yapılacağına resmi görevlendirme haricinde herkesin bir ucundan tutabileceği bir ortamdır diye düşünüyorum.” (Ö9)

“Okul iklimi diyince okuldaki çalışma ortamını düzenliliği sıcaklığı arkadaşlar arasındaki uyumu idarenin öğretmenlere karşı uyumu bu şekilde bir ortam aklıma geliyor.” (Ö11)

“Okul iklimi denince okulun havasını oluşturan işte olumlu olumsuz idare ile öğretmen ilişkisi öğretmenin öğrenciyle ilişkisi öğretmenin veli ile ilişkisi öğretmenin öğrencinin oradaki memurla hizmetliyle olan ilişkinin iyi ya da kötü olması okul ortamını okul iklimini oluşturuyor diye düşünüyorum.” (Ö13)

“Sadece fiziksek ortam değil yani çalışan iş arkadaşları da yöneticilerde okul iklimi konusunda çok önemlidir.” (Ö14)

Tablo 3: Okul İkliminin Öğretmenlerin Performanslarına Olan Etkisi Üzerine Görüşleri

Tema	Kodlar	Katılımcılar	n
Okul İklimi Olumluysa	Performansım Yüksek	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
Okul İklimi Olumsuzsa	Performansım Düşüktür	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14

Çalışmada katılımcılara, okul ikliminin öğretmenlerin performanslarına olan etkisi üzerine görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar okul iklimi olumluysa ve okul iklimi olumsuzsa temalarını oluşturulmuştur. Bu temaların altında performansım yüksektir ve performansım düşüktür kodları oluşturulmuş olup, okul iklimi olumlu ise performansın yüksek olduğu, okul iklimi olumsuz ise performansın düşük olduğu sonucuna yüzde yüz oranla ulaşılmıştır.

Katılımcı öğretmenlerden Ö2, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö13 okul ikliminin öğretmenlerin performanslarına olan etkisi üzerine görüşleri şu şekildedir;

“Uyumun yüksek olması özellikle okul idaresinin öğretmenler üzerinde yapıcı uygulamalarının olması performansını yükseltiyor. Dediğim diğer paydaşlar noktasında da velilerin okula katılımı ve öğrencilere ilgisi buda aynı şekilde verimliliği yükselttiğini düşünüyorum. Kişisel verimliliğimi de yükseltiyor genel olarak okula da ki çalışma motivemizi de yükseltiyor.” (Ö2)

“Performansımda etkilidir. Yani yaptıklarımın okul tarafından desteklenmesi ve okulda bu çalışma azmimi ya da mesleğimi motive edecek etkenlerin olması benim performansımı daha da arttırmaya yardımcı olur. Ama yok bu tam zıttı bir durum olursa da tamamen motivemi düşürecek ne gereği var der gibi geçer giderim.” (Ö4)

“Bence çok büyük etkisi var yani bana daha çok karamsar bir iklim çağrıştırmasına rağmen eğer uygun ortam sağlanabilirse hem çalışma arkadaşları açısından hem de fiziki altyapı açısından bence öğretmenin hevesinin ve çalışmasını çok tetikleyen bir şeydir.” (Ö6)

“Bence çok etkisi olduğunu düşünüyorum herkes açısından. Ben kendi açımdan arkadaşlarımı idaremi gördüğüm zaman mutlu oluyorum. Bunlar bana bir pozitiflik veriyor pozitif bir enerji veriyor ve o şekilde derse giriyorum yani enerjim yüksek daha fazla yükselerek giriyorum derse buda tabi ki mutlaka öğrencilerime yansıyor. İş verimime yansıyor.” (Ö7)

“Okul ikliminden negatiflik alıyorsam modum düşüktür ama okul ikliminden pozitif anlamda bir elektrik alıyorsam işte ben bu okulda kendimi güvende hissediyorum. Ben bu okulda anlaşılabilirliğimi düşünüyorum kendimi anlatırken zorlanmadığımı düşünüyorsam eğer hem resmi olan işlerde hem de okul içindeki organizasyonlarda ben kendimi daha atik daha çevik daha enerjik hissederek işlerimi yaparım diye düşünüyorum.” (Ö9)

“Çok büyük etkisi var hocam kesinlikle çok büyük etkisi var. Hani dedim ya biraz önce okul içerisindeki paydaşlar diyebiliriz belki öğretmeni öğrenciyi veliyi okul idaresini o paydaşlarla olumlu bir

paylaşım olduğunda verimlilik artarken olumsuz bir paylaşım olduğunda da verimliliğin çok çok azaldığına inanıyorum.” (Ö13)

Tablo 4: Okul İkliminin Öğretmenlerin Motivasyonlarına Olan Etkisi Üzerine Görüşleri

Tema	Kodlar	Katılımcılar	n
Okul İklimi Olumluysa	Motivasyonum Yüksek	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
Okul İklimi Olumsuzsa	Motivasyonum Düşüktür	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14

Çalışmada katılımcılara, okul ikliminin öğretmenlerin motivasyonlarına olan etkisi üzerine görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar okul iklimi olumluysa ve okul iklimi olumsuzsa temalarını oluşturulmuştur. Bu temaların altında motivasyonum yüksektir ve motivasyonum düşüktür kodları oluşturulmuş olup, okul iklimi olumlu ise motivasyonun yüksek olduğu, okul iklimi olumsuz ise motivasyonun düşük olduğu sonucuna yüzde yüz oranla ulaşılmıştır.

Katılımcı öğretmenlerden Ö3, Ö5, Ö6, Ö10, Ö11, Ö12 okul ikliminin öğretmenlerin motivasyonlarına olan etkisi üzerine görüşleri şu şekildedir;

“Okul iklimi uyumlu olduğunda okulda paydaşlar arasında motivasyon yükseliyor.” (Ö3)

“Performansında etkilidir. Yani yaptıklarımın okul tarafından desteklenmesi ve okulda bu çalışmamı ya da mesleğimi motive edecek etkenlerin olması benim performansımı daha da arttırmaya yardımcı olur. Ama yok bu tam zıttı bir durum olursa da tamamen motivem düşürecek ne gereği var der gibi geçer giderim.” (Ö5)

“Okuldaki kötü iklimi eğer özellikle varsa kişinin bireysel motivasyonun ada çok etkisi olduğunu düşünüyorum. Tam tersine mesela ilk yıllarımda da okul ortamımız yani aşağı yukarı yaşıt öğretmenlerdi doğuda bir ilde ve birbirimizle çok iyi geçinen öğretmenlerdik. O kadar iyiydik ki biz cumartesi ve pazarımızı dahi okulda geçirirdik öğrencilerle birlikte. Bunun karşılığında herhangi bir maddi çıkarımızın olmamasına rağmen veya aşağı yukarı mesela Antalya, Kemer, Manavgat arası da 40-50 km’dir. Aşağı yukarı bu kadar mesafe olmasına rağmen hafta sonu okulumuzda ki hizmetimize, ‘Ağbi çay koy biz geliyoruz muhabbet edelim, çay koy biz geliyoruz, işte okuldaki şu işi halledeceğiz. Çocukları toplayın bunu yapalım’ derdik. Etkinliklere de istekli bir şekilde dâhil olabiliyorduk. Yani o yüzden hem motivasyon anlamda aslında ikinci soruyla da birleşiyor gibi hissediyorum. Hem kişinin bireysel motivasyonunu, mesleki tatmini, performansını okul iklimini iyi veya kötü yönde çok etkilediğine inanıyorum.” (Ö 6)

“Ben aslında ikisinin de paralel olduğunu düşünüyorum. Performans ve motivasyonun. Dedim ya ortamınız ne kadar iyiyse motivasyonunuz da o kadar artıyor. Ama işte ortamınız ne kadar kötüyse motivasyonunuz da o kadar azalıyor. Hani biraz önce söylediğim şeyler aslında bence paralel performansla. Okul ortamınız iyiyse iyi motive olmuşsanız iyi ders anlatıyorsunuz. İyi ilişkiler kuruyorsunuz. Bu veliyle de ilişkilerde çok önemli. Öğretmen veli ilişkisini çok önemsiyorum. Öğrenciye çok katkısının olduğunu düşünüyorum. O yüzden hepsi bir bumerang gibi yani olumlu okul iklimi öğretmeni iyi etkilerken veliyi de iyi etkiliyor, veli öğrenciyi iyi etkiliyor. O zaman öğrenci derste iyi oluyor böyle güzel bir döngü olguna inanıyorum.” (Ö10)

“Motivasyonuma olumlu etkisi vardır. İklim iyi olursa bende iyi olurum diye düşünürüm daha çok çalışırım ya da daha özverili çalışırım diye düşünüyorum. Mesela velilerin projelere destek verdiği için ben şu anda tamamen özveride bulunup bunu gerçekleştiriyorum ama velilerim destek vermese idareden müdür bey bunu desteklemese bir şey yapasım gelmez açıkçası.” (Ö11)

“Okul iklimindeki motivasyon eğer bir okulda okul iklimi güdülüyorsa ben gereklilik olan işlerimin haricindeki işlere de girerim. Daha keyifli bir şekilde arkadaşlarımla yanında olurum. Hani bu benim elimde değil diyip geri çekilmem. Eğer okul iklimi gerçekten pozitifse okul iklimi birliktelik arz eden bir şekilde işliyorsa bu şekilde düşünürüm. Okulda bulunduğum mesai saatlerinin haricinde de ben mesai yapmaya başlarım. Böyle düşünüyorum. Mesela geçen hafta oldu ben okulun rehber öğretmeniyim benim görevlerim belli bir sınıfsal görev tanımım var ama saat 4.30 gibiydi sosyal bilgiler öğretmenim bir kültürel köşe hazırlıyor. Materyaller falan var işte testiler var ondan sonra yemeniler var seccadeler var eski kıyafetler eski kullanılan malzemeler diye bir köşe yapıyordu. Yani normalde mesaim 3.10 geçe bitiyor ama ben 4.30’dan itibaren onun yanında kaldım birlikte güle oynaya konuşa konuşa öğrencide var diğer öğretmen arkadaşlarda var sohbet ede ede o köşeyi çok güzel düzenledik el birliği ile yaptık. Çok da güzel bir verim oldu. Herkes fikrini söyledi. Ertesi sabaha bunu birilerine göstereceğiz ve bunu biz yaptık dedik. Fotoğraflarını çekerken

herkes gülmüçük atarak fotoğraf çekti ve çokta güzel oldu. Bu diğer işlere de yansyacağı için bu bir zincir halkası. Motivasyon anlamda olumlu bir etkiye sahip okul iklimi anlamında daha geliştirici yönde bir şeydi benim için. O yüzden mesai saatimin haricinde okulda vakit geçirdim buda bana hiçbir şekilde angarya bir iş olarak gelmedi.” (Ö12)

Tablo 5: Olumlu Okul İklimine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Katılımcılar	n
Okul İklimin Olumlu Olduğu Ortamlar	Sevgi ve Saygı Dolu İnsanlar	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
	Okulun Fiziki Şartlarının Çok İyi Olması	Ö1, Ö4, Ö5, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12	7
	İyi İdari Kadro	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
	İletişim Kuran İnsanların Varlığı	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
	Paydaşların Ortak Hareket Etmesi	Ö2, Ö3, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11, Ö14	7
	İdarenin Öğretmenleri Takdir Etmesi ve Motive Etmesi	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
	Öğretmenler Odasında Öğretmenlerin Etkileşim Halinde Olması	Ö1, Ö4, Ö6, Ö7, Ö8, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	9
	Öğrenci Katılımlı Aktif Okul	Ö4, Ö7, Ö11, Ö13, Ö14	5

Çalışmada katılımcılara, olumlu okul ikliminin olduğu ortamlarda neler olduğuna dair görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar olumlu okul ikliminin olduğu ortamlar teması altında; Sevgi ve Saygı Dolu İnsanlar, Okulun Fiziki Şartlarının Çok İyi Olması, Paydaşların Ortak Hareket Etmesi, İdarenin Öğretmenleri Takdir Etmesi ve Motive Etmesi, Öğretmenler Odasında Öğretmenlerin Etkileşim Halinde Olması kodları oluşturulmuştur. Ve bu kodların bir okulda olması durumunda okulda olumlu okul ikliminin olduğu kanısına varılmıştır.

Katılımcı öğretmenlerden Ö1, Ö4, Ö7, Ö8, Ö10, Ö14 olumlu okul ikliminin olduğu ortamlarda neler olduğuna dair görüşleri şu şekildedir;

“Bu en belirgin bir mekândan bahsedilecekse öğretmenler odasında hissedilecek bir şey. Okul müdürümle diyalogum iyi olduğu için benim okul müdür ile konuştuğumda bazen hissedebileceğim bir şey. Ama temel olarak fiziksel bir mekândan bahsedilecekse öğretmenler odası. Yani öğretmenlerin birbirleriyle iletişimlerinin iyi olduğu konuşabildiği güldüğü eğlendiği birbiriyle paylaşmada bulunduğu ortamdır.” (Ö1)

“Öğrencinin aktif olarak üretime katkı sağladığı bir okul da eğitimin çok daha iyi olduğuna inanıyorum çünkü biz artık son zamanlarda biraz şunu yaptık, öğrencilerimizi tüketime ve hazırcılığa fazla alıştırdık. Dolayısıyla yani hazır kitapları alan bir öğrenci maddi durumu belli belirsiz, hazır kırtasiye yardımını alana bir öğrenci aynı zamanda öğretmenlerden özellikle branşım olduğu için İngilizce için söylüyor, kelime listelerinin bile dâhil hazır bir şekilde alan öğrenciler artık bilginin ve öğrenmenin kıymetini çok bilmediğine inanıyorum ben. O yüzden de aslında okul ikliminin iyi olabilmesi için öğrencinin bireysel çabasıyla öğrenmeye katkı sağlaması gerektiğine inanıyorum. Öğrenci aktif ise okul iklimi olumludur.” (Ö4)

“Yani insan ilişkilerinin iyi olduğu, huzurlu olduğu, mutlu olduğumuz, kendinizi iyi hissettiğiniz, hatta kendinizi iyi ifade edebildiğiniz ortamlar olduğunu düşünüyorum olumlu ortamların.” (Ö7)

“Olumlu iklim ortamlarında iyi bir idare vardır ya da öğretmenin idareyi sevdiği bir ortam vardır. Öğretmenlerin arasında birlik beraberlik vardır. Veliyle öğretmen arasında birlik beraberlik vardır. Veliler öğretmene güvenir öğretmeni destekler. Öğretmenin veliyle iletişimi daha iyidir. Öğrenci açısından öğrencide aynı şekilde mutludur çünkü öğretmende mutlu. Böyle bir şey olduğunu düşünüyorum yani.” (Ö8)

“Motivasyonuma olumlu etkisi vardır. İklim iyi olursa bende iyi olurum diye düşünürüm daha çok çalışırım ya da daha özverili çalışırım diye düşünüyorum. Mesela velilerin projelere destek verdiği için ben şu anda tamamen özveride bulunup bunu gerçekleştiriyorum ama velilerim destek vermese idareden müdür bey bunu desteklemese bir şey yapasım gelmez açıkçası.” (Ö10)

“İyi olan her şey vardır. Öğretmen zil çaldığında derse giderken suratı asık gitmez. Sınıftaki dakikayı ben nasıl geçireceğim diye düşünmez. Her dakikasını sınıfta dolu dolu geçirir. Resmi bir görevlendirme yapıldığında, ya of bumu bana geldi, demez. Herkes öğretmenler odasında olsun birbirine sorar zor gününde yanında olur. Suratı düşükse ne oldu neyin var diye sorar ve kimse bana ne beni mi ilgilendiriyor demez.” (Ö13)

“Bence gülümseme vardır, samimiyet vardır. Hal hatır sorma vardır. Hani insanız hepimiz yani bir şeylere üzülebiliriz, yani bir nasılsın demek, günaydın demek ya da iyi günler demek, yani bunlar bence çok önemlidir. Yani insani ilişkiler bence hepimize birey olarak olumlu yönde etkiler ve bu ortamlarda bu sözler vardır, bence olmalıdır.” (Ö14)

Tablo 6: Öğretmenlerin Olumlu Okul İklimine İlişkin Önerileri

Tema	Kodlar	Katılımcılar	n
Olumlu Okul İklimine Dair Görüşler	Anlayışlı, İletişime Açık, Takdir Eden İş Birlikçi Yöneticilerin Olması	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
	Ortak Amaç Doğrultusunda Çalışan, İş Birliği İçinde Olan Ve Açık İletişim Paydaş Profiline Olması	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
	Özel Günlerin Hatırlandığı Bir Okul Ortamının Olması	Ö1, Ö4, Ö5, Ö7, Ö8, Ö11, Ö12, Ö13	8
	Okul İçi ve Okul Dışında Bütün Personelin Sosyalleşeceği Etkinliklerin Planlanması	Ö2, Ö3, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10, Ö11, Ö12, Ö14	9
	Önyargısız, Empatik Bir Öğretmenler Odası Ortamı	Ö3, Ö4, Ö5, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12, Ö13	8
	Kendini Geliştiren Öğretmen ve İdareci Profiline Olması	Ö6, Ö7, Ö8, Ö11, Ö1, Ö14	6

Çalışmada katılımcılara, olumlu okul ikliminin olması için ne gibi önerilerde bulunacakları sorulmuştur. Alınan cevaplar olumlu okul iklimine dair öneriler teması altında; anlayışlı, iletişime açık, takdir eden ve işbirlikçi yöneticilerin olması, ortak amaç doğrultusunda çalışan, işbirliği içinde olan ve açık iletişim paydaş profiline olması, özel günlerin hatırlandığı bir okul ortamının olması, okul içi ve okul dışında bütün personelin sosyalleşeceği etkinliklerin planlanması, önyargısız, empatik bir öğretmenler odası ortamı, kendini geliştiren öğretmen ve idareci profiline olması kodları oluşturulmuştur. Ve bu kodların bir okulda olması durumunda okulda olumlu okul ikliminin olduğu kanısına varılmıştır.

Katılımcı öğretmenlerden Ö1, Ö5, Ö9, Ö10, Ö12 olumlu okul ikliminin olduğu ortamlarda neler olduğuna dair görüşleri şu şekildedir;

“Aslında biraz önce söyledim iç çevreden başlayarak söyleyeyim okul idaresiyle öğretmenler arasında uyumun olması. Yani okul idaresinin öğretmenlerden beklentisini net koymasidir. Öğretmenlerinde okul idaresinden beklentilerin net koyması önemlidir. Biraz daha çerçeve genişlettiğimiz zaman okulun paydaşlarının okula katılım noktasında yapıcı katılımların olması.” (Ö3)

“Ben biraz özverili olmak gerektiğine inanıyorum. Bana necilikten ziyade ben ne yapabilirimle hareket etmek gerektiğine inanıyorum. Okulun idaresi sadece idare anlamında bir şey olduğunu düşünmüyorum. Öğretmende paylaşmalı velide paylaşmalı öğrencide paylaşmalı. Çünkü amaç orda iyi bir eğitim yuvası oluşturmak. Bu eğitimi sadece öğretmenle oluşturuyoruz. Biz iyi öğrenciyle iyi veliyle iyi dialogla da oluşturuyoruz. O yüzden huzur çok önemli. Huzurun olabilmesi için insanların karşılıklı iyi niyetli olmaları da çok önemli.” (Ö5)

“Bir kere ön yargılı olmamak lazım. Herkes olması gerektiği gibi çalışsın. Siyasi görüş ya da hayata bakış açısı, empati kursun herkes birbirleriyle bir empati kurmayı öğretilsin bence. Bu şekilde olan bir ortamda okul iklimi iyi olur bence.” (Ö 9)

“Bir kere branşım gereği bunu daha iyi gözlemleyebiliyorum. Mesela bir öğrenci için bir öğretmenin yaşı kaç olursa olsun doğduğu gün önemlidir onun için. Doğduğu gün önemli olduğu için sınıfında ki bir öğrencinin doğum gününde hatırlatıcı bir mesaj yazması ya da sınıf halinde küçücük bir organizasyon yapması. Okul müdürünün o kadar öğretmenin içerisinde o öğretmenin doğum gününü hatırlaması. Okulda yapılan bir organizasyonlarda bir karmaşa olur hep görevi olmayan bir öğretmen var mı yapılacak bir şey demesi bu onun için özel bir durumdur. Okula yeni atanan yeni başlayan öğretmenlerin okula uyumları günümüzdeki kalabalık okul iklimlerinde çok zor oluyor. Ben mesela bunu çok iyi yaşadım.” (Ö10)

“Bence bir iş birliği olmalıdır. Daha sonra hani iş birliğinden sonra idarenin, öğretmenlerin birbirine böyle hani değer vermesi, saygı duyması da çok önemlidir bence. Aslında bir bütündür. Az öncede söyledim mesela; velilerle, öğrencilerle, idare, öğretmen herkes bir iş birliği içinde ortak bir amaç etrafında bence toplandığı zaman, yani o okul iklimi olumlu olur. Motivasyon yüksek olur. Herkes bir işin ucundan tutarsa bence orda olumlu bir iklim oluşur.” (Ö10)

Tablo 7: Olumsuz Okul İklimine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	Katılımcılar	n
Okul İkliminin Olumsuz Olduğu Ortamlar	Takdir Etmeyen ve Desteklemeyen Okul Müdürü	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
	Baskıcı, Tutucu, Tehditkâr ve İletişime Kapalı İdari Kadro	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
	Paydaşların İlgisiz Tutumları	Ö1, Ö4, Ö5, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö14	8
	Öğretmenler Odasındaki Bireysel Çekişme ve Gruplaşmalar	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	6
	Fiziki Olarak Okulun Hijyen Yoksunu Olması	Ö1, Ö2, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10	6
	Katı Kurallar	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14	14
	Asık Suratlı ve Saygısız İnsan Profilleri	Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö9, Ö10, Ö13, Ö14	8
	Çıkarıcı ve Bencil Çalışan Profilleri	Ö1, Ö3, Ö6, Ö10, Ö11	5

Çalışmada katılımcılara, olumsuz okul ikliminin ne olduğu ve hangi ortamlarda olduğu sorulmuştur. Alınan cevaplar olumsuz okul ikliminin olumsuz olduğu ortamlar teması altında; takdir etmeyen ve desteklemeyen okul müdürü, baskıcı, tutucu, tehditkâr ve iletişime kapalı idari kadro, paydaşların ilgisiz tutumları, öğretmenler odasındaki bireysel çekişme ve gruplaşmalar, fiziki olarak okulun hijyen yoksunu olması, katı kurallar, asık suratlı çalışanlar, çıkarıcı ve bencil çalışan profilleri kodları oluşturulmuştur. Ve bu kodların bir okulda olması durumunda okulda olumsuz okul ikliminin olduğu kanısına varılmıştır.

Katılımcı öğretmenlerden Ö2, Ö7, Ö8, Ö9, Ö13, Ö14 olumlu okul ikliminin olduğu ortamlarda neler olduğuna dair görüşleri şu şekildedir;

“Olumsuz okul iklimi yine aynı noktalardan ilerleyerek devam edeyim. Okul idaresinin yönetiminin daha baskıcı bir tutum aldığı, daha otoriter bir tutum aldığı, öğretmenleri baskıyla yönlendirmeye çalıştığı, öğretmenler arasında iletişim problemlerinin olduğu, birbiriyle dialoglarının zayıf olduğu bir ortam olumsuz okul iklimini beraberinde getirecektir. Zaman zaman bunlarla da karşılaşılacak okullar oluyor işte öğretmenler arasında dedikodular birbirleriyle gruplaşmalar kavgalar olabiliyor. Bu da olumsuz okul iklimini beraberinde getirecektir.” (Ö2)

“Açıkçası birinci olarak idareci tarafından mesela tehdit edilen zor durumda bırakılan öğretmenlerin, kendi aralarında birbirlerinden çok faydalanmadığı, bu ilgi anlamında faydalanmadığı bir ortam benim için olumsuz bir okul iklimidir. Ve aynı zamanda bunlara ek olarak da ilk soruda bahsettiğim fiziki alt yapının da olumsuzluğu bununla birleşince bu üçüyle belki de birçok öğretmenin ya ben niye öğretmen oldum niye geldim buraya diye sorguladığı bir ortam yaşıyor.” (Ö7)

“Benim ilk aklıma gelene asık suratlar. İnsanların birbirinden kopuk olması ne bilim çok katı kurallar. İnsani ilişkilerden uzak bir ortam bunlar bana olumsuz okul iklimini çağrıştırıyor. Yani sonuçta hepimiz insanız hani sadece makine değiliz. Şey yapmamız lazım hani br pozitif bilgiler bunlar olmazsa insanların kendine böyle her şeyi saklaması bence olumsuz bir durumdur. Olumsuz bir okul iklimidir. Hani günaydın dememek bile, herkesin kendi başına buyruk hareket etmesi, katı kurallar bunlar bana hep olumsuz şeyleri çağrıştırıyor” (Ö8)

“Yani huzursuz olduğunda saygısız olunuyor. Saygı da çok önemli. Yani hiç kimseyi sevmek zorunda değiliz ama saygı duymak zorundayız. Saygı ortamının eksikliği de okul iklimini çok ciddi derecede etkiliyor” (Ö9)

“Öğretmenlerin birbirini sevmemesi ya da yaptığın çalışmayı takdir etmemesi, iş birliği içine girmemeleri.”(Ö13)

“Olumsuz okul iklimini hissettiğimde bir kere okul müdürünü çok dürterim giderim gelirim ne oluyor görürüm. Müdür yardımcılarını bir koklarını nedir ne değildir tarzında. Bu konuştuklarımda benim branşımın alakalı olduğu için bu kadar şey konuşabiliyorum. Çünkü veli öğretmen öğrenci ve idare ilişkisi anlamında bir branşım olduğu için o yüzden bu kadar rahat konuşuyorum. Olumsuz okul iklimi var ise önce kaynağını bulmam gerekiyor diye düşünüyorum.” (Ö14)

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmada katılımcılara, okul iklimi ve motivasyonla ilgili ne düşündüklerine dair görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar doğrultusunda okul iklimi teması oluşturulmuştur. Okul İklimi teması altında, Okul paydaşlarının (Öğretmen-İdareci-Personel-Öğrenci-Öğretmen) Uyumu, Okul İçindeki Enerji (pozitif/negatif), Kaotik ve karamsar ortam, Fiziksel Yapı ve Fiziki Şartların Önemi olmak üzere okul ikliminin ne çağrıştırdığına dair 4 farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden de anlaşıldığı üzere okul iklimi ve motivasyonun güçlü bir ilişkisi vardır. İlgili alanda yapılan çalışmalarda öğretmenlerin çalıştıkları okulların iklimine dair görüşleri hususunda yapılan çalışmalar incelendiğinde, benzer sonuçlara ulaşıldığı gözlemlenmektedir (Kavgacı, 2010).

Katılımcılara, okul ikliminin öğretmenlerin performanslarına olan etkisi üzerine görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar okul iklimi olumluysa ve okul iklimi olumsuzsa temalarını oluşturulmuştur. Bu temaların altında performansım yüksektir ve performansım düşüktür kodları oluşturulmuş olup, okul iklimi olumlu ise performansın yüksek olduğu, okul iklimi olumsuz ise performansın düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılara, okul ikliminin öğretmenlerin motivasyonlarına olan etkisi üzerine görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar okul iklimi olumluysa ve okul iklimi olumsuzsa temalarını oluşturulmuştur. Bu temaların altında motivasyonum yüksektir ve motivasyonum düşüktür kodları oluşturulmuş olup, okul iklimi olumlu ise motivasyonun yüksek olduğu, okul iklimi olumsuz ise motivasyonun düşük olduğu sonucuna yüzde yüz oranla ulaşılmıştır. Motivasyon ve okul ikliminin arasındaki etkileşim inceleyen Gündüz (2008) ve Polat (2018) bunların arasında orta düzeyde bir ilişki olduğu kanısına varmışlardır. Gök (2009) de okul iklimi ve motivasyon arasında düşük düzeyli ilişki olduğu sonucuna ulaşarak araştırmamız sonuçlarıyla farklılaşmıştır.

Katılımcılara, olumlu okul ikliminin olduğu ortamlarda neler olduğuna dair öğretmen görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar okul ikliminin olumlu olduğu ortamlarda; sevgi ve saygı dolu insanlar, okulun fiziki şartlarının çok iyi olması, paydaşların ortak hareket etmesi, idarenin öğretmenleri takdir etmesi ve motive etmesi, öğretmenler odasında öğretmenlerin etkileşim hâlinde olması kodları oluşturulmuştur. Ve bu kodların bir okulda olması durumunda okulda olumlu okul ikliminin olduğu kanısına varılmıştır. Katılımcılara, öğretmenlerin olumlu okul ikliminin olmasına dair önerileri sorulmuştur. Alınan cevaplar olumlu okul iklimine dair öneriler teması altında; anlayışlı, iletişime açık, takdir eden ve işbirlikçi yöneticilerin olması, ortak amaç doğrultusunda çalışan, iş birliği içinde olan ve açık iletişim paydaş profiline olması, özel günlerin hatırlandığı bir okul ortamının olması, okul içi ve okul dışında bütün personelin sosyalleşeceği etkinliklerin planlanması, önyargısız, empatik bir öğretmenler odası ortamı, kendini geliştiren öğretmen ve idareci profiline olması kodları oluşturulmuştur. Bu kodların bir okulda olması durumunda okulda olumlu okul ikliminin olduğu sonucuna varılmıştır. Baykal (2007) yaptığı araştırmada okuldaki çalışanların arasında iletişim olmasının ve sosyal becerileri iyi personellerin olmasının okul iklimini olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu anlamda yaptığımız araştırma ile aynı doğrultuda sonuç vermiştir. Tahaoğlu (2007) araştırmasında okul müdürlerinin gerçek bir lider olma durumlarının okul iklimini etkilediği anlaşılmıştır. Aynı zamanda bu çalışmada

öğretmenler için okul iklimi denince akla gelen ilk şeyin okul yöneticilerinin öğretmenlere karşı davranışları, tutumları ve iletişim şekilleri olduğu görülmektedir. Bu anlamda bu çalışma kendi araştırmamızın sonuçlarıyla farklılaşmamıştır.

Katılımcılara, öğretmenlerin olumsuz okul iklimi ve ortamlarına dair görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar olumsuz okul ikliminin olumsuz olduğu ortamlar teması altında; takdir etmeyen ve desteklemeyen okul müdürü, baskıcı, tutucu, tehditkâr ve iletişime kapalı idari kadro, paydaşların ilgisiz tutumları, öğretmenler odasındaki bireysel çekişme ve gruplaşmalar, fiziki olarak okulun hijyen yoksunu olması, katı kurallar, asık suratlı çalışanlar, çıkarıcı ve bencil çalışan profilleri kodları oluşturulmuştur. Bu kodların bir okulda olması durumunda okulda olumsuz okul ikliminin olduğu kanısına varılmıştır. Arslan ve Halis (2000) çalışmalarında iki farklı grupta çalışma yapmışlardır. İlk grup örgütlerindeki iklimi olumsuz olarak nitelendirdiğini; ikinci grup okul iklimini çok tedirgin edici ve dayanılmaz olarak ifade etmişlerdir. Aslındabu tür ayrışmalar okul ortamında farklı özelliklere sahip insanların olmasından kaynaklıdır. Bu çalışmanın sonucunda öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun okul iklimiyle ilgili olumsuz düşüncelerinin insan çeşitliliğinin ve farklı özelliklerin bir sonucu da olduğunu ifade etmektedir.

Yapılan bu çalışma sonucunda okul ikliminin öğretmen motivasyonuna olumlu etki edebilmesi için okul ikliminin motivasyonla doğrudan ilişkisi göz önünde bulundurularak okul iklimi üzerinde olumlu iyileştirmeler yapılacak aktivitelere yer verilmesi önerilir. Okul idarecileri okullarını ve öğretmenleri sahiplenmesi, bu doğrultuda anlayışlı, empatik, saygılı, takdir eden, öğretmenlerin fikirlerine önem veren, bütün paydaşları birleştirici ve iletişime açık bir duruş sergilemesi önerilebilir. Öğretmenler arkadaşlarıyla yardımlaşmalı, güler yüz göstermeli, gruplaşmamalı, öğretmenler odasının havasını sosyal aktivitelerle olumlu etkilemeli, bütün paydaşları birleştirici bir tutum sergilemelidirler. Okul idaresi okulun fiziki koşullarına gerekli özeni göstermeli, aydınlık, temiz ve kullanılabilir alanlar oluşturmalarıdır. Okul idaresi öğretmenlerin özel günlerini hatırlamalı ve o sosyal ortamı yaratacak okul içi ve dışı sosyal etkinlikleri organize etmelidirler. Araştırmacılar için de nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yeniden bir araştırma tasarlanabilir, aynı zamanda olumlu okul iklimi oluşturulması için eylem araştırması yürütülebilir.

Ergen'in (2009) yaptığı çalışmadan da anlaşılacağı üzere, okul müdürlerinin öğretimsel liderliklerinin öğretmen motivasyonu ile yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki oluşturduğunu, hatta öğretmenlerin motivasyon kaynağının %42'sinin oluşturduğu sonucuna ulaştığı görülmektedir. Bu araştırmanın sonucunda da yapılan derinlemesine çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Ergen'in (2009) çalışması ile benzerlik gösterdiği okul ikliminin öğretmen motivasyonu üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

Yazarlık Katkısı

Araştırmanın yazarlık katkısı birinci yazar %50, ikinci yazar %50 şeklindedir.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Karar Tarihi: 07.11.2022

Belge Numarası: 500357

KAYNAKÇA

- Arslan, N. T. ve Halis, M. (2000). Örgüt İklimi ve Türkiye'de Örnek Olarak Seçilen İki Örgütte Uygulamalı Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(43-44), 63-93.
- Aydın, M. (2007). *Çağdaş Eğitim Denetimi*. Hatiboğlu Yayınları.
- Aypay, A. (2011). İlk ve Ortaöğretim Öğretmenlerinin Davranış ve İyi Öğretmen Özelliklerine İlişkin Algıları. *İlköğretim Online*, 10(2), 620-645.
- Bakay, E. ve Kalem, G. (2008). Ulusal Araştırma Raporu (Türkiye): Türk Eğitim Sistemi ve Etkili Okul Göstergeleri Projesi, Project Based School Management. <http://www.Pro-School.Eu> adresinden 11.11.2022 tarihinde erişildi.
- Baykal, İ. (2007). İlköğretim Okullarının Örgüt İkliminin Bazı Değişikler Açısından İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dinçer), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baykal, K. B. (2013). Okul İklimi ile Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. İrfan Erdoğan), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bursalıoğlu, Z. (2002). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çalık, T. ve Kurt, T. (2010). Okul İklimi Ölçeği'nin (OIÖ) Geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(157), 167-180.
- Ellis, T. I. (1988). School Climate. *Research Roundup*, 4(2), 3-6.
- Eren E. (1993) *Yönetim Psikolojisi*. İstanbul: İşletme Ekonomi Dizisi.

- Ergen, Y. (2009). İlköğretim Okul Müdürlerinin Öğretim Liderlik Davranışlarının Öğretmenlerin Motivasyonu Üzerindeki Etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Celal Metin), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkuş, A. (2005). *Bilimsel Araştırma Sarmalı*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Gök, S. (2009). Örgüt İkliminin Çalışanların Motivasyonuna Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 587-605.
- Gündüz, H. (2008). İlköğretim Okullarında Örgütsel İklim ile Öğretmenlerin İş Doyumu Arasındaki İlişki, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Tokay Gedikoğlu), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2012). *Eğitim Yönetimi: Teori ve Uygulama*, (Çev. E. Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kavgacı, H. (2010). İlköğretimde Örgütsel İklim ve Okul-Aile İlişkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Emin Karip), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Mansfield, C. F. ve Beltman, S. (2014). Teacher Motivation From A Goal Content Perspective: Beginning Teachers' Goals For Teaching. *International Journal of Educational Research*, 0(65), 54-64.
- Patton, M.Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, (Ed. M. Bütün ve S.B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Pepper, K. ve Thomas, L. H. (2002). Making A Change: The Effects of the Leadership Role on School Climate. *Learning Environment Research*, 0(5), 155-166.
- Polat, D. D. (2018). Öğretmenlerin Yılmazlık Düzeyleri ile İş Doyumu, Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri ve Örgüt İklimi Algıları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Murat İskender), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sucu, A. (2016). Öğretmenlerin Motivasyonu ile Okul Yöneticilerinin Öğretimsel Liderlik Davranışları Arasındaki İlişkinin Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Burhanettin Dönmez), Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şişman, M. ve Turan, S. (2005). Eğitim ve Okul Yönetimi. (Ed. Y. Özden). *Eğitim ve Okul Yöneticiliği El Kitabı* İçinde (s. 99-146). Ankara: Pegem Akademi.
- Tahaoğlu, F. (2007). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Liderlik Rollerinin Örgüt İklimi Üzerine Etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Tokay Gedikoğlu), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- The Center For Comprehensive School Reform And Improvement. (2009). Developing A Positive School Climate. Learning Point Associates. centerforcsri.org adresinden 14.11.2022 tarihinde erişildi.
- Thomas, A. R. (1976). The Organizational Climate of Schools. *International Review of Education*, 22(4), 441-463.
- Urhan, F. (2018). Öğretmenlerin Motivasyon Düzeylerine Etki Eden Değişkenlerin Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Yavuz), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yavuz, C. ve Karadeniz, C. B. (2009). Sınıf Öğretmenlerinin Motivasyonunun Tatmin Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 507-519.
- Yazıcı, H. (2009). Öğretmenlik Mesleği, Motivasyon Kaynakları ve Temel Tutumlar: Kuramsal Bir Bakış. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 33-46.
- Yılmaz, F. ve Demir, S. (2016). Revize Edilmiş Okul İklimi Öğretmen Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *International Journal of Assessment Tools in Education*, 3(1), 84-99.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 13-28, Winter 2022

Göç Temalı Resimli Çocuk Kitaplarına Yönelik Bir Değer Analiz Çalışması* **

A Value Analysis Study for Illustrated Children's Books with the Theme of Migration

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1142260>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
07.07.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
23.10.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Muhammet Sönmez
Öğretmen / Millî Eğitim Bakanlığı
muhammetsnmz41@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-6516-7635>

Doç. Dr. Bilal Yorulmaz
Marmara Üniversitesi,
Atatürk Eğitim Fakültesi, Temel
Eğitim Bölümü
bilal.yorulmaz@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-3456-0797>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

** Bu çalışma Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma ve Yayın Etik Kurulunun 21.03.2022 tarih ve 254416 belge numarası onayı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Öz

Göç temalı resimli çocuk kitaplarında yer alan değerleri incelemeyi amaçlayan bu çalışma nitel araştırma desenlerinden durum çalışması ile desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 14 göç temalı resimli çocuk kitabı ve 9 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunda yer alan resimli çocuk kitapları benzeşik örnekleme yöntemi kullanılarak, çalışmadaki sınıf öğretmenleri ise kolay ulaşılabilir durum örnekleme yönteminden yararlanılarak seçilmiştir. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen değerler kontrol listesi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Veri toplama araçları geliştirilirken daha önce gerçekleştirilmiş benzer çalışmalardan ve alan uzmanlarının görüşlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuş ve böylece araştırmanın bulguları ortaya çıkarılmıştır. İçerik analizi işleminde kodlayıcı güvenilirliğini sağlamak için 3 farklı sınıf öğretmeni tarafından değer etiketlemesi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda göç temalı resimli çocuk kitaplarında en fazla dürüstlük, dostluk, sevgi ve estetik değerlerinin varlığı, en az ise kültürel mirasa sahip çıkma, saygı ve adalet değerlerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlarla birlikte kitaplarda bulunan değerlere aykırı durumlar da ortaya çıkarılmıştır. Savaş, misafirperverliğe aykırılık, güvensizlik, ırkçılık, tutsaklık, ölüm gibi değerlere aykırı durumların kitaplarda sıklıkla yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bunlara ek olarak sınıf öğretmenleri göç temalı resimli çocuk kitaplarını değer öğretiminde kullanılabılır bir araç olarak görmekte, kitapları dil ve anlatım yönünün korku ve şiddet içermesi nedeniyle de eleştirmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Resimli Çocuk Kitapları, Değer, Göç

Abstract

This study examines the values in illustrated children's books with the theme of migration. It was designed using a qualitative research designs case study. The research study group consisted of 14 illustrated children's books with the theme of migration and nine primary teachers. The data from the research were collected with the values checklist and semi-structured interview form developed by the researchers. The data obtained were subjected to content analysis and the findings of the research were revealed. As a result of the research, it has been determined that the values of honesty, friendship, love, and aesthetics are the highest in the illustrated children's books with the theme of migration, and protection of cultural heritage, respect, and justice values are the least. Along with these results, situations contrary to the values found in the books were also revealed. It has been revealed that situations contrary to values such as war, hostility, insecurity, racism, captivity, and death are frequently included in the books. At the same time, primary school teachers see immigration-themed children's picture books as a tool that can be used in value teaching, and they criticize the language and expression aspects of the books because they contain fear and violence.

Keywords: Illustrated Children's Books, Value, Migration

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Sönmez, M. ve Yorulmaz, B. (2022). Göç Temalı Resimli Çocuk Kitaplarına Yönelik Bir Değer Analiz Çalışması. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 13-28.

GİRİŞ

Çocuk edebiyatı ürünleri; masallar, hikâyeler ve çizgi romanlar çocuğun gelecek yaşantılarının, değer, davranış ve inançlarının şekillenmesinde önemli rol oynar. Çocuklar, erken yaşlardan itibaren kitaplarda ele alınan olaylar ve bu olayların sonuçlarıyla etkileşime geçerek kendi hayatlarından izlerle karşılaşır (Ülker Erdem, Aydos ve Çoban, 2016: 915). Resimli çocuk kitapları, çocuğun temel dil becerilerinin, dili kullanım şekillerinin, kelime hazinelerinin ve anlama becerilerinin gelişimine katkı sağlar (Barnitz, Gipe ve Richards, 1999: 528). Bunlara ek olarak çocuğa edebi zevk verme, üst düzey düşünme becerileri kazandırma ve hayal gücü gelişimini sağlamak için de önemlidir. Resimli çocuk kitapları yoğun olarak çocuklar için tercih edilse de bu kitaplar yetişkinler de dâhil olmak üzere tüm yaş gruplarına hitap eden etkinliklerle öğrenmenin bir parçasıdır (İnal, 2021: 167). Lukens, Smith ve Coffel (2013; Akt. Bulut, 2018: 385) çocuk edebiyatı ürünlerinin sosyal ve kültürel durumlara, çevreye ve güncel sosyal olaylarla ilgili konulara göre şekillenebileceğini belirtir. Çocuk kitaplarında yer alan çocukların algılayabileceği, çocuğun gelişim seviyesine uygun gerçekçi mesajlar, çocukların hayatın gerçeklerine karşı doğru ve dengeli bir bakış açısı oluşturmalarına olanak tanımaktadır (Yiğitbaşı, 2018: 54).

Toplumsal gerçeklik ya da toplumsal sorunları konu edinen kitapların çocuklardan uzak tutulması, onların sosyal rolleri ve statülerinin gelişimini olumsuz etkileyecektir (Mallan, 2017; Akt. Bulut, 2018: 389). Resimli çocuk kitapları okuryazarlık eğitiminin yanı sıra evrensel bir konu olan göç ve kültürel duyarlılık alanlarında da empati becerisi kazandırmak için kullanılmaktadır (Özyıldırım, Kurudayıoğlu ve Yıldırım, 2021: 283). Göç ve göçmenler üzerine yazılmış çocuk edebiyatı ürünleri, birçok çocuğun nispeten kısa hayatlarında deneyimlemek zorunda kaldığı hikâye, duygu ve korkularını paylaşmak, bu hikâyelerde yer alan medya mitleri ve klişeleri ortaya çıkarmak için ideal bir araç olarak görülmektedir (Hope, 2008: 123). Göç ve göçmenleri konu edinerek yazılan metinler çocukların çevrelerinde yaşanan olayları anlamlandırma, empati ve hayal gücünü geliştirmede önemli rol oynamaktadır (Ward ve Warren, 2019: 1-2). Toplumun tüm kesimlerini ve tüm bireyleri ilgilendiren bu durumla ilgili farklı öykülerle yazılmış resimli çocuk kitapları, çocukların bu konuyla ilgili bakış açısı kazanmalarına katkı sağlamaktadır (Bulut, 2018: 388). Göç ve göçmenler ile ilgili yazılmış kitaplar korku, keder gibi çeşitli evrensel duygular içermekte, birçok resimli çocuk kitabında şefkat, saygı, empati, hoşgörü, adalet gibi konuların anlamlandırılması için fırsatlar barındırdığı belirtilmektedir (Dolan, 2014: 95). Göç ve göçmen çocukları empatik bir bakış açısıyla ele alan kitaplar, yeni gelenleri ötekileştiren söylemlere karşı koymada değerli bir rol oynamaktadır. Bu konuda yayımlanmış birçok resimli çocuk kitabı göçmenler için anlayış ve nezaket unsurları içermektedir (Cummins, 2016: 27). Yapılan araştırmalara göre göçle ilgili yazılmış resimli çocuk kitapları göçmenlere karşı anlayış ve empatinin nasıl geliştirilebileceğini, ön yargı ve genellemelerin nasıl ortadan kaldırılabilirliğini, nezaket, misafirperverlik, saygı gibi değerlerin öğretilerilebileceğini vurgulamaktadır (Braden, 2019: 478; Horne, 2010: 7).

Değerler; insan ilişkilerine yön veren, toplumsal barış ve huzurun sağlanmasına destek olan, toplumdan topluma çeşitlilik gösteren inançlar olarak tanımlanmaktadır (Cengiz ve Duran, 2017: 205). Çocuğun hayal dünyasından yola çıkarak gerçek dünyanın kapılarını açan resimli çocuk kitapları, değer ediniminin de önemli yardımcıları olarak görülmektedir (Dirican ve Dağlıoğlu, 2014: 45). Resimli çocuk kitaplarının toplumun inanç yapısını şekillendiren değer ediniminde önemli bir araç olması ve toplumsal bir olgu olan göçün resimli çocuk kitaplarında hangi değerlerle işlendiği merak uyandırmaktadır. Ulusal ve uluslararası alanyazında göç temalı resimli çocuk kitaplarına yönelik ve resimli çocuk kitaplarının değer öğretimindeki işlevine yönelik araştırmaların varlığı görülmektedir.

Resimli çocuk kitaplarında bulunan değerlerin incelenmesine (Öksüz, Keskin ve Çetinkaya, 2018; Cengiz ve Duran, 2017; Dirican ve Dağlıoğlu, 2014; Dilek, 2017), resimli çocuk kitaplarında yer alan olumsuz öğelerin incelenmesine (Ülker Erdem, Aydos ve Çoban, 2016), resimli çocuk kitaplarının çocukların değer kazanımlarına etkisine (Akyol, 2021; Fernández, Fernández ve Martín, 2019), göç olgusunun anlatıldığı çocuk kitaplarının incelenmesine (Altunbay ve Çakır, 2018; Arıcı ve Işıtan, 2021; Arseven, 2016; Bayram, 2019; Kıymaz ve Kıymaz, 2015; Temur ve Ertem, 2019; Uysal ve Şen, 2021; Yakar, 2017; Yiğitbaşı, 2018; Yi, 2014), resimli çocuk kitaplarını göç ve kültürlerarası duyarlılık bağlamında incelenmesine yönelik çeşitli çalışmalar vardır (İnal, 2021; Melanlıoğlu, 2020; Yıldırım, Aykaç ve Okçu, 2019; Bulut, 2018; Özyıldırım, Kurudayıoğlu ve Yıldırım, 2021). Mevcut araştırma ise göç temalı resimli çocuk kitaplarında yer alan değerleri incelemek için tasarlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Göç temalı resimli çocuk kitaplarında yer alan değerler nelerdir?
2. Göç temalı resimli çocuk kitaplarında yer alan değerlere aykırı durumlar nelerdir?
3. Sınıf öğretmenlerinin göç temalı resimli çocuk kitaplarının değerler eğitiminde kullanılabilirliği hakkındaki görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Göç temalı resimli çocuk kitaplarını içerdikleri değerler bakımından incelemeyi hedefleyen bu araştırma bir durum çalışması niteliğindedir. Durum çalışması; sınırları net olarak belli olmayan, birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu güncel olay ve olguları inceleyen görgül bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada da göç temalı resimli çocuk kitaplarında yer alan değerler ve bu kitapların değer öğretiminde kullanılabilirliğine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri derinlemesine incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırma deseni olarak durum çalışması seçilmiştir.

Çalışma Materyali ve Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 14 resimli çocuk kitabı ve 9 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında Türkiye’de basılı olarak satılan göç temalı resimli çocuk kitapları incelenmiştir. Araştırmada kullanılacak kitaplar benzeşik (homojen) örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Bu örnekleme yönteminde aynı gruba dâhil, benzeşik bir örneklem oluşturma yoluyla belirli bir alt grup tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmada kullanılan kitapların belirlenmesi sürecinde öncelikle kitap satış siteleri incelenerek göç temalı resimli çocuk kitapları incelenmiştir. Bu süreçte göç temalı 17 kitap belirlenmiştir. Bu kitaplardan ikisine hiç ulaşılamamış, kitaplardan birinin yazılı metin içermeyen yalnızca görsel metinden oluşan sessiz bir kitap olduğu görülmüştür. Kalan 14 kitap araştırmanın çalışma materyali olarak kullanılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen kitapların betimsel özelliklerine tablo 1’de yer verilmiştir;

Tablo 1: Araştırma Kapsamında İncelenen Kitaplar

Kitap Adı	Yazar	Yayınevi
Arkadaşım Korku	Francesca Sanna	Taze Kitap
Başka Bir Yerde Yaşasaydım	Constance Qrbeck	Abm Yayınevi
Benim Adım Mülteci Değil	Kate Milner	Arden
Bot Hikayesi	Kyo Maclear	Albaraka Yayınları
Dönme Dolap	Tülin Kozikoğlu	Egmont Yayıncılık
Evinden Uzakta	Pimm Van Hest	Gergedan Yayınları
Hoş Geldiniz!	Barroux	Redhouse Kidz Yayınları
Karton Kutu	Merve Çirişoğlu Çotur	Uçan At
Kayıptaki Çocuk	Maya Mizuno, Vonne Hemels	Timaş Çocuk
Mervan'ın Yolculuğu	Patricia de Arias	Edam
Öteki Aslanlar	Gökçe Gökçeer	Masalperest
Taşın Adımlar	Margriet Ruurs	Nesin Yayınevi
Yolculuk	Francesca Sanna	Taze Kitap
Tarik ve Beyaz Karga	Kutup Yıldızı Kolektifi	Sarıgaga yayıncılık

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Katılımcılar Kocaeli ilinin Dilovası ilçesinde bir devlet okulunda görev yapmakta olan sınıf öğretmenleridir. Katılımcı sınıf öğretmenlerinin 6’sı kadın 3’ü erkektir. Mesleki kıdemleri 3 ile 10 yıl arasında değişiklik göstermektedir. Daha önce katılımcı sınıf öğretmenlerinin sınıflarında göçmen öğrenciler yer almıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verilerinin bir bölümü araştırmacılar tarafından oluşturulan değer kontrol listesiyle toplanmıştır. Bu bağlamda alanyazında yapılmış benzer çalışmalar (Cengiz ve Duran, 2017; Darıcan ve Dağlıoğlu, 2014; Dilek, 2017) incelenerek bir “Değerler Kontrol Listesi” oluşturulmuştur. Oluşturulan kontrol listesi 21 değerden oluşmaktadır. Değerler Kontrol Listesi oluşturulma sürecinde iki sınıf eğitimi alan uzmanın görüşlerinden yararlanılmıştır. Aynı zamanda değerler listesinde olan değerlere göre bu değerlere aykırı durumlar da belirlenmiştir. Araştırmanın bir diğer veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Form beş adet demografik bilgi sorusu ve yedi adet açık uçlu soruyla birlikte toplam 12 sorudan oluşmaktadır. Görüşme formu oluşturulurken Değerler Kontrol Listesi oluşturulurken görüş bildiren uzmanların görüşlerine tekrar başvurulmuştur. Açık uçlu sorular sırasıyla aşağıda verilmiştir:

- 1-Sizce göç temalı resimli çocuk kitaplarında hangi değerler yoğun olarak bulunmalıdır?
- 2-Okuduğunuz göç temalı resimli çocuk kitaplarıyla öğrencilere hangi değerler kazandırılabilir?
- 3-Okuduğunuz göç temalı resimli çocuk kitapları değer öğretiminde kullanılabilir mi? Nasıl?
- 4-Okuduğunuz göç temalı resimli çocuk kitaplarıyla öğrencilere değer öğretimi yaparken nelere dikkat edilmeli?
- 5-Okuduğunuz göç temalı resimli çocuk kitaplarının değer öğretiminde güçlü yönleri nelerdir?
- 6-Okuduğunuz göç temalı resimli çocuk kitaplarının değer öğretiminde zayıf yönleri nelerdir?
- 7-Okuduğunuz göç temalı resimli çocuk kitaplarıyla değer öğretimi yaparken karşılaşılabileceğiniz olası problemler nelerdir?

Verilerin Toplanması

Veri toplama süreci araştırmada kullanılacak kitapları belirleme işlemiyle başlamıştır. Bu süreçte kitap satış siteleri incelenerek göç temalı resimli çocuk kitapları belirlenmiştir. Göç konulu 17 kitap tespit edilmiştir. Bu kitaplardan ikisine ulaşılamamıştır. Kalan 15 kitap temin edilmiş ancak bir kitabın sessiz kitap olduğu görülerek araştırma süreci dışında bırakılmıştır. Araştırmada kullanılacak kitapların belirlenmesiyle birlikte ilgili doküman analizleri gerçekleştirilmiştir. Doküman analizleri, araştırmak istenilen olgu ve olaylar hakkında bilgi barındıran yazılı materyallerin incelenmesine dayanan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve araştırmada kullanılan kitaplar ulaştırılmıştır. Katılımcılar kitapları okuduktan sonra daha önceden hazırlanan form kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında ses kaydı alınmış ve kayıtlar dikte edilerek Excel dosyasına aktarılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak araştırmanın veri toplama süreci tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Göç temalı resimli çocuk kitapları içerik analizine tabi tutularak değerler ve değerlere aykırı durumlar belirlenmiştir. Bu süreçte her bir cümle tek tek okunarak barındırdıkları değerler ortaya çıkarılmıştır. Metinde yer alan cümleler bir değeri ifade ediyorsa ilgili kategoriye alınmış, cümle hiçbir değer barındırmıyorsa herhangi bir kategoriye alınmamıştır. Ortaya çıkarılan değerlerin sıklık ve yüzdeleri hesaplanarak tablolaştırılmıştır. Tabloların altına her değer için bir örnek ifade eklenmiştir. Örnek ifadelerin sonunda parantez içinde ilgili değer geçtiği kitap ve sayfa numarası yer almaktadır. İçerik analizi yönteminde kuralla dayalı kodlamalar yardımıyla bazı sözcükler daha küçük kodlamalarla ifade edilebilir (Sönmez ve Alacapınar, 2017). Görüşmeler gerçekleştirilirken katılımcıların izniyle ses kaydı alınmıştır. Alınan ses kayıtları dikte edilerek elektronik ortama aktarılmıştır. Görüşme formuna verilen yanıtlar da içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Ortaya çıkan verilerin sıklık ve yüzdeleri hesaplanarak tablolar hâline getirilmiştir. Katılımcılar görüşme sırasına göre “katılımcı” kelimesinin baş harfleri verilerek K1, K2, K3... şeklinde kodlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

İç güvenirlik

Araştırma sürecinde kodlayıcı güvenirliliğini arttırmak için değer etiketlemeleri 3 farklı sınıf öğretmeni tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapılan doküman analizi ve ulaşılan kodlamalar arasındaki tutarlılık güvenirliliği Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen formüle göre hesaplanmıştır. Miles ve Huberman modelinde kodlayıcılar arasındaki görüş birliği; (Görüş birliği/Terim sayısı) x 100 formülüyle hesaplanmaktadır. Bu formüle göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması

beklenmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Bu formül doğrultusunda yapılan hesaplamalarda kodlayıcı güvenilirliği %91 bulunmuştur. Ancak bazı ifadelerde değer olup olmadığı ya da hangi değere dâhil edilmesi gerektiği hakkında kesin karar verme konusunda araştırmacılar tereddüt yaşamıştır. Bu tarz ifadeler ve kesin karar verilemeyen durumlar için Erlandson, Harris, Skipper ve Allen'in (1993) önerdiği üzere son karar ortaya çıkana kadar ifade üzerine tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Karasız kalınan ifadeler kodlayıcılar tarafından birlikte gözden geçirilmiştir. Karar çıkmaması durumunda başka bir sınıf öğretmenin görüşüne başvurularak karar verilmiştir.

Dış güvenilirlik

Araştırma sürecinde içerik analizi ve doküman incelemesi yapan araştırmacılar daha önce bu yöntemleri kullanmış ve tecrübe sahibidir. Aynı şekilde kitapları inceleyen sınıf öğretmenleri resimli çocuk kitaplarına ilgi duyan ve sınıflarında benzer kitapları kullanan öğretmenlerdir. İçerik analizi ve doküman incelenmesi sürecinde öğretmenlere süreç hakkında bilgi verilerek analizlerin kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. Araştırma sürecinde kitaplar her bir öğretmene farklı zamanlarda verilmiş ve kodlama yaparken farklı görüşlerin etkisinde kalmalarının önüne geçilmiştir. Ardından elde edilen görüşler incelenmiş, tüm kodlayıcılarla birlikte farklı değer görüşü bildirilen ya da karar verilemeyen durumlar tartışılarak bir sonuca varılmıştır.

Sınıf öğretmenlerinin göç temalı resimli çocuk kitaplarına yönelik görüşlerine dair yapılan görüşmeler için katılımcılara kitaplar ulaştırılmış ve tüm kitapları okuyup incelemeleri istenmiştir. Yapılan görüşmeler katılımcıların istedikleri ve kendilerini rahat hissettikleri zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında ses kaydı almak için katılımcılardan izin istenmiş ve bu doğrultuda ses kaydı alınarak görüşmeler sürdürülmüştür.

İnanırlık

Araştırmanın kendi içerisinde bir bütün olarak ortaya çıkması ve araştırmacıdan kaynaklanan hataları en aza indirmek için göç temalı resimli çocuk kitapları değerler açısından incelenirken farklı zamanlarda başa dönerek araştırma süreci kontrol edilmiştir. Araştırmacıların farklı zamanlarda aynı değerlere ulaşmaları araştırma sürecinin kendi içerisinde uyumlu olduğunu gösterir niteliktedir. Hazırlanan görüşme formu yarı yapılandırılmış şekilde organize edilerek derinlemesine bilgi almak hedeflenmiştir. Görüşme formu hazırlama sürecinde uzman görüşlerinden ve ilgili alanyazından faydalanılmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler esnasında ses kaydı alınmış, ses kayıtları dikte edilerek dijital ortama aktarılmıştır. Araştırmacı yanlılığı unsurunu göz önüne alarak elde edilen analizler araştırma dışında bulunan 3 sınıf öğretmenine analiz ettirilerek tutarlı sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığı kontrol edilmiştir.

Aktarılabirlik

Araştırmanın aktarılabirliğini sağlamak için Türkiye'de basılan göç temalı resimli çocuk kitapları araştırılmış ve toplam 17 kitaba ulaşılmıştır. Ulaşılan kitaplar araştırma kapsamında birtakım kriterler doğrultusunda incelenmiştir:

1. Türkçe yazılmış ya da Türkçeye çevrilmiş olma
2. Resimli çocuk kitabı olma
3. Hikâye edici metin olma
4. Yazılı metin bulundurma

Araştırma kapsamında Amir Yolunu Kaybediyor kitabına hiç ulaşamadığı için araştırma dışında bırakılmış, Venessa'nın Yanındayım kitabı yalnızca görsel metin üzerine kurulmuş bir sessiz kitap olduğu için araştırmaya dâhil edilmemiş, Herkes Burada! Bizim Rengârenk Yaşamımız kitabı ise resimli çocuk kitabı niteliklerini tam olarak karşılayan bir hikâye kurgusunu barındırmadığı için araştırma sürecinde yer almamıştır. Araştırmada göç temalı 17 resimli çocuk kitabından 14'ü incelenerek kitapların önemli bir çoğunluğu araştırmaya dâhil edilmiştir. İncelenen kitaplara yönelik öğretmen görüşlerine de yer verilerek kitapların farklı kişiler tarafından nasıl değerlendirildiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Elde edilen öğretmen görüşlerinden ve kitaplardan doğrudan alıntılar raporlaştırılarak bulgular kısmında sunulmuştur.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

Karar Tarihi: 21.03.2022

Belge Numarası: 254416

BULGULAR

Araştırma sürecinde ele edilen veriler tablolar hâline getirilmiştir. Bulgular kısmında kitaplarda yer alan değerlerin sıklık ve yüzdeleri, her bir kitapta hangi değerlerin hangi sıklıkta yer aldığı ve sınıf öğretmenlerinin kitaplara yönelik görüş ve tepkileri yer almaktadır. Bu bölümde değerlere yönelik örnek ifadeler de yer almaktadır. İlk olarak göç temalı resimli çocuk kitaplarında yer alan değerlere yer verilmiştir.

Tablo 2: Göç Temalı Resimli Çocuk Kitaplarında Yer Alan Değerler

Değerler Listesi	<i>f</i>	%
Dürüstlük	52	11.23
Sevgi	50	10.80
Dostluk	47	10.15
Estetik	46	9.94
Özgürlük	36	7.78
Cesaret	32	6.91
Sabır	22	4.75
Yardımsverlik	19	4.10
Aile birliğine önem verme	18	3.89
Sorumluluk	18	3.89
Dayanışma	16	3.46
Saygı	16	3.46
Şefkat	16	3.46
Hoşgörü	15	3.24
Barış	13	2.81
Misafirperverlik	13	2.81
Fedakârlık	10	2.16
Çalışkanlık	7	1.51
Vatanseverlik	7	1.51
Kültürel mirasa sahip çıkma	5	1.08
Öz denetim	4	0.86
Adalet	1	0.22
Toplam	463	100

Tablo 2’de incelenen değerler arasından kitaplarda en sık ifade edilen değer dürüstlük olduğu görülmektedir. Dürüstlük değeri, değerler toplamının %11.23’ünü oluşturmaktadır. Sevgi (%10.80), dostluk (%10.15), estetik (%9.94), özgürlük (%7.78) ve cesaret (%6.91) değerleri de kitaplarda sık ifade edilen değerler arasındadır. Sabır, yardımsverlik, aile birliğine önem verme, sorumluluk, dayanışma, saygı, şefkat, hoşgörü, barış, misafirperverlik ve fedakârlık değerlerine de önemli ölçüde yer verildiği tablodan anlaşılmaktadır. Kitaplarda daha az ifade edilen değerler ise sırasıyla adalet, öz denetim, kültürel mirasa saygı, vatanseverlik ve çalışkanlık olarak ortaya çıkmaktadır. Kitaplarda yer alan örnek değer ifadeleri şu şekildedir:

Dürüstlük: *Korku okulu pek sevmiyor. Öğretmen adımı yanlış söylediğinde sinirleniyor ve daha da büyüyor.* (Arkadaşım Korku: 11)

Tablo 3 (devamı): Kitap Temelinde Değer Analizleri

Kitap isimleri	Dürüstlük	Sevgi	Dostluk	Estetik	Özgürlük	Cesaret	Sabır	Yardımsesverlik	Aile birliğine önem verme	Sorumluluk	Dayanışma	Saygı	Şefkat	Hoşgörü	Barış	Misafirperverlik	Fedakârlık	Çalışkanlık	Vatanseverlik	Kültürel mirasa sahip çıkma	Öz denetim	Adalet	Toplam
Tarık ve Beyaz Karga	-	-	5	5	-	-	1	2	3	-	2	4	-	-	2	2	-	1	1	-	-	-	2
Merva'nın Yolculuğu	-	-	-	3	-	4	1	3	1	6	1	4	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	2
Öteki Aslanlar	2	3		1		1		2	2	1	1	3	1	1	1	2	2	1				1	2
Yolculuk	4	3	3	-	3	3	2		2		-	-	1	-	1	-	2	-		-	-	-	2
Hoş Geldiniz	3	1	4	-	3	-	1	1	-	-	1	1	-	2	1	1	1	-	-	-	-	-	2
Bot Hikayesi	-	3	-	7	1	1	2	-	5	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Başka Bir Yerde Yaşasaydım	5	1	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	2	1	-	1	-	-	1	-	1	-	1
Dönme Dolap	1	2	-	-	-	-	3	-	-	6	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Benim Adım Mülteci Değil	1	1	-	-	1	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	7

Tablo 3 incelendiğinde belirtilen değerlerin en fazla yer verildiği kitabın Kayıktaki Çocuk (102) olduğu görülmektedir. Bu kitapta estetik, cesaret ve dostluk değerleri en çok ifade edilen değerlerdir. Bu değerlerin yanı sıra barış, dayanışma, dürüstlük, fedakârlık, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sabır, sevgi, şefkat ve yardımsesverlik değerlerini barındıran ifadeler de kitapta yer almaktadır. Ancak adalet, çalışkanlık, kültürel mirasa sahip çıkma, özdenetim, saygı, sorumluluk ve vatanseverlik değerleri ile ilgili ifadeler Kayıktaki Çocuk kitabında rastlanmamıştır. Tabloya göre Taştan Adımlar kitabı incelenen değerleri en fazla barındıran ikinci kitaptır. Bu kitapta en sık yer verilen değerler, sevgi, özgürlük ve dürüstlüktür. Taştan Adımlar kitabında hiç yer verilmeyen değerler ise adalet, cesaret ve saygı değerleridir. Karton Kutu isimli kitapta en sık ifade edilen değer sevgi, dürüstlük ve estetikdir. Bu kitapta hiç vurgulanmayan değerler ise adalet, barış, çalışkanlık, fedakârlık, hoşgörü, misafirperverlik, özdenetim ve saygı değerleridir. Evinden Uzakta isimli kitapta en çok sevgi, özgürlük ve dostluk değerleri işlenmiştir. Arkadaşım Koku'da dürüstlük ve dostluk değerleri ön plana çıkmaktadır. Tarık ve Beyaz Karga'da estetik ve dostluk, Merva'nın Yolculuğunda sorumluluk, Öteki Aslanlarda saygı ve sevgi, Yolculuk'ta dürüstlük, Hoş Geldiniz'de dostluk, Bot Hikayesi'nde estetik, Başka Bir Yerde Yaşasaydım'da dürüstlük, Dönme Dolap'ta sorumluluk ve son olarak Benim Adım Mülteci Değil isimli kitapta sabır değeri en sık olarak ifade edilmiştir.

Resimli Çocuk Kitaplarında Yer Alan Değerlere Aykırı Durumlar**Tablo 4:** Resimli Çocuk Kitaplarında Yer Alan Değerlere Aykırı Durumlar

Değerler Listesi	f	%
Savaş	18	24,66
Misafirperverliğe aykırılık	15	20,55
Güvensizlik	9	12,33
İrkçilik	7	9,59
Yardımsaverliğe aykırılık	7	9,59
Tutsaklık	6	8,22
Ölüm	6	8,22
Kibir	2	2,74
Çocuk işçiliği	1	1,37
Duyarsızlık	1	1,37
Rüşvet	1	1,37
Toplam	73	100

Tablo 4'e bakıldığında resimli çocuk kitaplarında yer alan değerlere aykırı durumların en fazla savaş temasıyla ilgili olduğu görülmektedir. Toplam aykırı ifadelerin %24.66'sını savaş kavramını barındıran ifadeler oluşturmaktadır. Misafirperverliğe aykırı ifadelerin sıklığı 15 ve toplam aykırı durumların %20.55'ini kapsamaktadır. Güvensizlik, ırkçılık, yardımsaverliğe aykırı durumlar, tutsaklık ve ölüm de kitaplarda sık rastlanan kavramlardır. Bunlara ek olarak çocuk işçiliği, duyarsızlık ve rüşvet barındıran kitaplar da vardır. Kitaplarda yer alan örnek ifadeler şu şekildedir:

Savaş: *Bizim gibi savaştan kaçan, bombalardan uzaklaşmaya çalışan insanlarla...* (Taştan Adımlar:17).

Misafirperverliğe aykırı durum: *Fakat burada kalmanı istemeyenler olabilir; Acaba kendine daha iyi bir yer mi bulsan?* (Kayıktaki Çocuk: 17).

Güvensizlik: *Bütün istediğin korkmayacağın bir yaşam, bir yıl, bir hafta* (Eviden Uzakta: 7).

İrkçilik: *Biz ormanımıza yabancıları almazız. Hele başka renk tüyleri olanları kesinlikle almazız.* (Öteki Aslanlar: 12).

Yardımsaverliğe aykırı durum: *Sınırı geçmenize izin yok. Geri dönün diye bağırdı öfkeli muhafız.* (Yolculuk: 21)

Tutsaklık: *Korku, teneffüslerde ondan başka kimseyle konuşmamı istemiyor.* (Arkadaşım Korku: 12).

Ölüm: *Ve bir gün savaş babamı aldı.* (Yolculuk: 5).

Kibir: *Aslında bizi sevmiyorsun, çünkü kendini farklı ve daha değerli görüyorsun.* (Öteki Aslanlar:16).

Çocuk işçiliği: *Böyle çalışmak zorunda olan çok çocuk var.* (Başka Bir Yerde Yaşasaydım: 17).

Duyarsızlık: *Bir ses mi geldi sanki? Bilmem geldi mi? Gidip bakabiliriz. Çok üşendim, çayı uzatsana.* (Hoş Geldiniz: 14).

Rüşvet: *Annem adama biraz para verdi. Adam bizi sınırın diğer tarafına geçirdi.* (Yolculuk: 27).

Tablo 5: Kitap Temelinde Değerlere Aykırı Durumlar
Değerlere Aykırı Durumlar

Kitap isimleri	Savaş	Misafirperverliğe aykırı durum	Güvensizlik	Irkçılık	Yardımsızlığa aykırı durum	Tutsaklık	Ölüm	Kibir	Çocuk işçiliği	Duyarsızlık	Rüşvet	Toplam
Evinden Uzakta	3	2	4	-	2	2	-	-	-	-	-	13
Taştan Adımlar	5	-	-	-	-	3	4	-	-	-	-	12
Öteki Aslanlar	-	3	-	5	2	-	-	2	-	-	-	12
Yolculuk	2	2	2	-	2	-	1	-	-	-	1	10
Kayıktaki Çocuk	1	6	-	1	-	-	-	-	-	-	-	8
Karton Kutu	3	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	5
Hoş Geldiniz	-	2	-	1	1	-	-	-	-	1	-	5
Başka Bir Yerde Yaşasaydım	3	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	4
Merva'nın Yolculuğu	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Arkadaşım Korku	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Benim Adım Mülteci Değil	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Tarik ve Beyaz Karga	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Bot Hikayesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Dönme Dolap	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0

Tablo 5'e bakıldığında en fazla değerlere aykırı ifadeler barındıran kitapların sırasıyla, Evinden Uzakta, Taştan Adımlar ve Öteki Aslanlar olduğu görülmektedir. Evinden Uzakta yoğun olarak güvensizlik duygusu, Taştan Adımlar savaş kavramı, Öteki Aslanlar ise ırkçılık barındırmaktadır. Yolculuk savaş ve ölüm, Kayıktaki Çocuk misafirperverliğe aykırı davranışlar, Karton Kutu savaş ve son olarak Hoş Geldiniz isimli kitapta misafirperverliğe aykırı davranışlar en çok yer alan değere aykırı durumlardandır. Bunlara ek olarak, Arkadaşım Korku tutsaklık, Benim Adım Mülteci Değil güvensizlik durumu içermektedir. Tarik ve Beyaz Karga, Bot Hikayesi ve Dönme dolap isimli kitaplarda ise değerlere aykırı herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

Tablo 6: Katılımcılara Göre Kitaplarda Bulunması Gereken Değerler

Değerler	<i>f</i>	%
Hoşgörü	6	17%
Dayanışma	5	14%
Misafirperverlik	5	14%
Yardımsızlık	4	11%
Vatanseverlik	3	9%
Ait olma	3	9%
Sevgi	2	6%
Saygı	2	6%
Eşitlik	1	3%
Paylaşma	1	3%
Dostluk	1	3%
Barış	1	3%
Özgürlük	1	3%
Toplam	35	100%

Tablo 6’da katılımcılara göre kitaplarda bulunması gereken değerler yer almaktadır. Tabloya göre katılımcılar sırasıyla en çok hoşgörü, dayanışma ve misafirperverlik değerlerinin kitaplarda yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Bunlara ek olarak katılımcılar, misafirperverlik, vatanseverlik, ait olma, sevgi, saygı, eşitlik, paylaşma, dostluk, barış ve özgürlük değerlerinin de olması gerektiğini düşünmektedir.

K5: *Yardımlaşma, dayanışma, barış misafirperverlik bulunmalı, okuduklarımdan da bunlar vardı ek olarak hoşgörü saygı, merhamet, sevgi ve dostluk da vardı. Olumsuz değerler de vardı, kitapta çatışmalar vardı.*

K8: *Bu tür çocuk kitaplarında konu itibarıyla yardımlaşmak, birlik olmak, benimsemek değerleri yoğun olarak bulunmalıdır bence. Çünkü göç olayını yaşayan çocuklar üzerine yoğunlaşmış bir edebiyat türünde evinden ayrılmış çocukların başka çocuklar, insanlar tarafından ayrıştırıcı değil de benimseyici ve yardımsever tutumları, kitabı okuyan çocuklara doğru bir mesaj verecektir diye düşünüyorum.*

Tablo 7: Katılımcılara Göre Okudukları Kitaplarda Karşılaştıkları Değerler

Değerler	f	%
Hoşgörü	7	17,95
Misafirperverlik	6	15,38
Sevgi	4	10,26
Saygı	4	10,26
Dostluk	4	10,26
Yardımseverlik	3	7,69
Barış	3	7,69
Dayanışma	2	5,13
Eşitlik	2	5,13
Vatanseverlik	1	2,56
Ait olma	1	2,56
Özgürlük	1	2,56
Şefkat	1	2,56
Paylaşma	0	0,00
Toplam	39	100,00

Tablo 7’de katılımcıların okudukları göç temalı resimli çocuk kitaplarında karşılaştıkları değerler yer almaktadır. Katılımcılar tarafından ifade edilme sıklığına göre kitaplarda hoşgörü, misafirperverlik, sevgi, saygı, dostluk, yardımseverlik, barış, dayanışma, eşitlik, vatanseverlik, ait olma, şefkat ve paylaşma değerleri vardır.

K4: *Okuduğum kitapların çoğu sert dille anlatılmıştı. Hoşgörülü anlatılanlar da vardı. Nezaket hiç yoktu. Saygı vardı ama sevgi yoktu. Bence bu kitaplar büyükler için bile sert anlatılmış. Resimler çok sert. Çocuklar için çok uygun olduklarını düşünmüyorum.*

K6: *Kitaplarda misafirperverlik, yardımlaşma ve vatan sevgisi vardı. Kendi vatanlarına olan özlem vardı.*

Tablo 8: Katılımcıların Kitapların Değer Öğretiminde Kullanılabilirliğine Yönelik Görüşleri

Katılımcı Görüşleri	f	%
Kullanılabilir	8	88,89
Etkileşimli okuma yapılarak kullanılabilir.		
Canlandırma teknikleri gerçekleştirilebilir.		
Haftanın kitabı olarak kullanılabilir.		
Örnek olay yöntemiyle kullanılabilir.		
Kullanılmamalı	1	11,11
Toplam	9	100

Katılımcıların kitapların değer öğretiminde kullanılabilirliğine yönelik görüşlerinde 8 katılımcı kullanılabileceğini ifade ederken yalnızca bir katılımcı kullanılamayacağını belirtmiştir. Kullanılabileceğini ifade eden katılımcılar, etkileşimli okuma, canlandırma teknikleri, haftanın kitabı ve örnek olay yöntemiyle birlikte kullanılabileceğini düşünmektedir.

K8: Bu kitaplar elbette değer öğretiminde kullanılabilir. Aileleri tarafından çocuklara okunan ya da okuma yazma çağında olan çocuklar tarafından okunan bu hikâyeler kitap bitiminde büyükleriyle yaşananları yorumlayabilirler. Daha önemlisi okullarda her sınıfta ya da okul genelinde tiyatro ile canlandırılarak ve bu tiyatroya çocukları katarak yaşananların ve kazandırılmak istenilen değerlerin aktarımı kolay olacaktır. Konuyla ilgili tiyatrolara veya sinemalara çocukların yönlendirilmesi ve aileleri ile izlenmesi sağlanabilir. Her sınıfta öğretmenler tarafından bu kitaplar kitaplıklara daha sık yerleştirilirse değer öğretiminde yine bir artı elde edilebilir.

Tablo 9: Katılımcılara Göre Kitapların Değer Öğretiminde Güçlü Yönleri

Katılımcı Görüşleri	f	%
Çok fazla değer barındırması	2	22,22
Yan metinsel unsurları güçlü	2	22,22
Dil ve anlatımı güçlü	2	22,22
Farkındalık kazandırılabilir	2	22,22
Gerçeklik unsuru güçlü	1	11,11
Toplam	9	100,00

Tablo 9’da katılımcıların kitapların değer öğretiminde güçlü yönlerine yönelik görüşleri yer almaktadır. Katılımcılara göre kitapların çok fazla değer barındırması, yan metinsel unsurlarının güçlü oluşu, dil ve anlatımı, farkındalık kazandırılabilir oluşu ve gerçeklik yönü değer öğretiminde kitapların güçlü yönüdür.

K1: Güçlü yönü birçok değer barındırması ve empati kurmayı sağlayabilir.

K2: Kitabın yapısal özellikleri düşünüldüğünde yazı ve resim oranı oldukça iyiydi. Birçok kitaptaki resimler çocuklar için uygundu dil ve anlatım açısından kitaplar çocuğun seviyesine uygundu.

Tablo 10: Katılımcılara Göre Kitapların Değer Öğretiminde Zayıf Yönleri

Katılımcı Görüşleri	f	%
Yazılı ve görsel metin çok ağır	5	41,67
Zayıf yönü yok	2	16,67
Çok korkutucu	2	16,67
Nazım yazım biçimi anlamın önüne geçiyor	2	16,67
Resimlemeler ürkütücü	1	8,33
Toplam	12	100,00

Tablo 10’a göre katılımcılar en çok yazılı ve görsel metnin ağırlığı nedeniyle kitapları değer öğretiminde zayıf bulmuştur. Bazı katılımcılar kitaplarda korkutucu unsurlar bulunduğu, yazım biçimi nedeniyle anlamın güçlüğüne vurgu yapmıştır. İki katılımcı kitapların değer öğretiminde zayıf yönünün bulunmadığını belirtmiştir.

K2: Zayıf yönleri çocukları paniğe kapılabilecek renk seçimi vardı resimlemeler daha canlı renkler kullanılabildi. Çok hassas bir konu olduğu için sorun yaşamayan öğrencileri de korkuya kapatabiliriz.

K6: Kitaplar her ne kadar büyük bilgi kaynakları olsa da göç temalı resim kitapları da verilmek istenen değer öğretiminde tabi ki bazı yönlerden eksik kalıyor. Kitap içerisinde yer alan kelimeler adına varsa kitap arkasında değil de yanında, kitaba ufak bir ipe bağlı şekilde mini bir sözlük yerleştirilebilir. Bu da cümlelerin daha net anlaşılmasını sağlar diye düşünüyorum. Dolayısıyla verilmek istenen değer de daha iyi anlaşılır. Ayrıca bazılarının anlatımındaki şirsellik her ne kadar kısa ve öz bir katkı sunsa da bir nebze azaltılıp anlaşılabilirliği kolaylaştırır. Çocukları, yaşanan bu olayların gerçekte var olduğunu inandırmak güç olacaktır. Bu problemle karşılaşabiliriz. Çünkü çocuk dünyası olumsuzluklara alışık bir dünya değil. Hep iyi olana, olumlu olana odaklı. Kalpleri çok temiz ve hassas. Dolayısıyla yaşanan bu

durumların yüzde yüz gerçekliğinin bir şekilde aktarılması değerlerin kazandırıldıktan sonra kalıcılığını sağlayacaktır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çocukların okuduğu kitapların kahramanlarıyla özdeşim kurması nedeniyle, çocukların model aldığı kahramanların yanlış bir tutum içinde olması, çocuğun yaşamında kullanacağı yanlış bir davranışı ortaya çıkarabilir (Melanlıoğlu, 2020a: 686). Bu bağlamda göç temalı resimli çocuk kitaplarının hangi değerlerle anlatıldığı önemlidir. Araştırmanın sonuçlarında göç temalı resimli çocuk kitaplarında incelenen değerler arasında en fazla yer alan değerler; dürüstlük, sevgi, dostluk ve estetik olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum alanyazında yer alan resimli kitaplardaki değerleri inceleyen çalışmalarla (Yılar, 2016: 501; Azizoğlu, Gökmenoğlu ve Bozcan, 2018: 132-133; Dilek, 2017: 78; Öksüz, Keskin ve Çetinkaya, 2018: 29; Dirican ve Dağlıoğlu, 2014: 65; Cengiz ve Duran, 2017) benzerlik taşımaktadır. Farklı temalarda ele alınan resimli çocuk kitaplarında benzer değerlerin varlığı resimli kitaplarda farklı konuların benzer değerlerle anlatıldığını işaret etmektedir. Yine mevcut araştırmanın sonuçlarına göre göç temalı resimli çocuk kitaplarında incelenen değerlerden fedakârlık, çalışkanlık, vatanseverlik, kültürel mirasa sahip çıkma, öz denetim ve adalet değerlerine az yer verildiği ortaya çıkmıştır. Cengiz ve Duran (2017: 225) inceledikleri resimli çocuk kitaplarında, saygı, misafirperverlik ve hoşgörü değerlerine daha az yer verildiğini, vatanseverlik değerine hiç yer verilmediğini belirtmektedir. Yine benzer bir şekilde Dilek (2018: 78), Feridun Oral'ın resimli çocuk kitaplarında saygı, adil olma, cesaret, vatanseverlik, kültürel mirasa sahip çıkma ve fedakârlık değerlerine yer verilmediği sonuçlarına ulaşmıştır. Öksüz, Keskin ve Çetinkaya'nın (2018: 29) araştırmaları da benzer sonuçları işaret etmektedir. Araştırmaya göre sosyal medyada en fazla önerilen 15 resimli çocuk kitabında da vatanseverlik, adalet ve misafirperverliğe az ya da hiç yer verilmediği ifade edilmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarında incelenen değerler arasında hiç rastlanmayan bir değer yoktur. Özellikle benzer araştırmalarda misafirperverlik değerine az yer verildiği ve vatan sevgisi değerine hiç yer verilmediği ifade edilmektedir. Göç temalı resimli çocuk kitaplarında misafirperverlik değerine önemli ölçüde yer verildiği buna ek olarak vatanseverlik değerinin kitaplarda yer aldığı görülmüştür. İncelenen kitapların göç temalı olması ve bu değerlerin kitapların içinde olması göç, misafirperverlik ve vatanseverlik kavramlarının birbiriyle ilişkili kavramlar olmasıyla açıklanabilir. Cengiz ve Duran'a (2017: 225) göre vatan sevgisi bireylere çeşitli değerleri içinde yaşatmayı öğretmektedir. Okurlar tarafından tercih edilen kitaplarda bu değerlerin olmaması önemli bir sorun olarak belirtilmektedir. Göç temalı resimli çocuk kitaplarında bu değerlerin varlığı kitapların değer öğretiminde güçlü yönü olarak ifade edilebilir. Şimşek ve Çiftçi (2021; 733) çeşitli değerler barındıran mültecilik, göç gibi temaları barındıran çocuk edebiyatı ürünlerini kullandıkları araştırmalarında, çocuk kitaplarının 7. sınıf öğrencilerinin mültecilere yönelik olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçtan yola çıkarak göç temalı resimli çocuk kitaplarının değer öğretiminde bir araç olarak kullanılabileceği yorumu yapılabilir.

Çocuklar masal ve hikâyelerde yer alan hüznü ve sevinci içselleştirirler (Cengiz ve Duran, 2017: 225). Araştırmanın diğer bir sonucu da kitaplarda birçok değere aykırı durumun var olmasıdır. İncelenen kitaplarda savaş, misafirperverliğe aykırı durum, güvensizlik, ölüm gibi olumsuz durumların varlığı tespit edilmiştir. Dolan (2014: 107) göç ve mülteci temalı kitaplarda kurgu oluşturulurken kayıp, yalnızlık, kargaşa, kaos, yeni bir ülkeye yerleşirken yaşanan zorluklar gibi bir dizi temanın kullanıldığını belirtmektedir. Benzer şekilde Arıcı ve Işıtan (2021) göç ve mülteci temalı resimli çocuk kitaplarda misafir perverlik değeri ve bu değere aykırı değerlerin varlığını tespit etmiştir. Resimli çocuk kitaplarının kurgusal ürün olması ve var olan kurgunun içinde değerlere aykırı durumların varlığı, kitapta oluşturulmak istenen çatışmayla açıklanabilir. Melanlıoğlu (2020a: 685) çocuk edebiyatında mülteci kahramanların yaşadıkları çatışmaların, yaşam gerçeklerine uygun olduğunu ancak bu çatışmaların genel itibarıyla çocuğa görelilik ilkesinden uzak olduğunu belirtmektedir. Melanlıoğlu (2020b: 177) araştırmasının sonucunda göç temalı resimli çocuk kitaplarını okuyan çocukların farklı konularda duyarlılık göstereceğini belirtmekte ve mülteci çocuklarla empati kurabilmeleri için ev sahibi çocukların bu kitaplarla verilecek duyarlılık eğitimine ihtiyaçlarının olduğunu ifade etmektedir. Ülker Erdem, Aydos ve Çoban (2016: 926) resimli çocuk kitaplarında bulunan olumsuz duygu durumlarının, çocuklar için öğretici olabileceğini, özdeşim kurma ve empati yapma becerilerinin gelişeceğini aktarmaktadır. Bunlara ilave olarak benzer bir araştırmada Altunbay ve Çakır da (2018: 107) savaş ve göç gibi insan yaşamını etkileyen olayların edebi eserlerde yer almasının insanların bakış açılarının gelişmesine, toplumsal ve evrensel hassasiyetin oluşmasına katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Alanyazında yer alan araştırmalar ve

mevcut araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak göç temalı resimli çocuk kitaplarında yer alan olumsuz durumların göç olgusunu gerçekçi bir şekilde ortaya koymada güçlü bir yönü olarak nitelendirilebilir.

Araştırmanın diğer bir sonucuna göre sınıf öğretmenleri göç temalı resimli çocuk kitaplarını değer öğretiminde kullanılabılır bulmakta, kitapların içerisinde birçok değer barındırdığını belirtmekte, etkileşimli okumalar, canlandırma etkinlikleri ve örnek olaylarla birlikte kitapların kullanılabileceğini ifade etmektedirler. Bunlarla beraber kitapların dili ve görsellerde yer alan korku unsurları nedeniyle kitapları eleştirmektedirler. Akhan, Subaşı ve Açıl'ın (2020: 129) araştırma sonucunda öğretmenlerin, kök değer öğretiminde günlük hayat örnekleri, drama ve hikâyeleştirme etkinliklerinin kullanılması gerektiğini belirttiğini ifade etmektedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak bu iki araştırmanın katılımcılarının değer öğretiminde benzer yöntem ve tekniklerin kullanılabileceğini ifade ettiği söylenebilir. Ayrıca Bayırlı, Dorukçu ve Tüfekçi'nin (2020: 884) araştırma sonuçlarına göre öğretmenler kültür aktarımı sağlanması için değerler eğitiminin gerektiğini düşünmektedir. Çeviri resimli çocuk kitaplarını kültür aktarımı açısından inceleyen Çetinkaya ve Durmaz (2020: 953) kitaplarda farklı kültürlere ait birçok unsurun barındığını belirtmektedir. Göçün evrensel bir konu olduğu düşünüldüğünde farklı kültürlere ait değerlerin göç temalı resimli çocuk kitaplarında var olabileceği çıkarımı yapılabilir.

Genel olarak araştırmanın sonuçlarında göç temalı resimli çocuk kitaplarında dürüstlük, sevgi, dostluk ve estetik değerine sıkça yer verildiği, fedakârlık, çalışkanlık, vatanseverlik, kültürel mirasa sahip çıkma, öz denetim ve adalet değerlerine az yer verildiği ortaya çıkmıştır. İncelenen kitaplarda savaş, misafirperverliğe aykırı durum, güvensizlik, ölüm gibi olumsuz durumların bulunduğu görülmüştür. Bunlara ek olarak sınıf öğretmenleri göç temalı resimli çocuk kitaplarının değerler eğitiminde kullanılabileceğini düşünmekte, kitapların içerisinde birçok değer barındırdığını belirtmekte, etkileşimli okumalar, canlandırma etkinlikleri ve örnek olaylarla birlikte kitapların zenginleştirilebileceğini ifade etmektedirler. Bunlarla beraber kitapların dili ve görsellerde yer alan korku unsurları nedeniyle kitapları eleştirmektedirler.

Araştırmanın sonucunda hassas bir konu olan göç ve göçmenlik konularının öğretimi gerçekleştirilirken sınıf içi öğrenme ortamlarında resimli çocuk kitaplarından yararlanılması, resimli çocuk kitaplarında yer alan değerlerle birlikte öğrencilerin kültürlerarası duyarlılıklarının güçlendirilmesi önerilebilir. Yazarlar ve yayınevlerinin çocuklara yönelik hazırladıkları kitaplarda yer alan çatışma unsurlarının çocuğa görelilik ilkesine dikkat edilerek oluşturulması tavsiye edilebilir. Gelecek araştırmalarda ilkokul seviyesinde göç temalı resimli çocuk kitaplarının kullanımının ev sahibi öğrencilerin göçmen öğrencilere bakışlarına olan etkisini inceleyen araştırmalar yapılabilir.

Yazarlık Katkısı

Araştırma sürecinde 1. yazar makaleye %60, 2. yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

Karar Tarihi: 21.03.2022

Belge Numarası: 254416

KAYNAKÇA

- Akhan, N. E.; Subaşı, E. ve Açıl, F. B. (2020). Öğretmen Adaylarının Kök Değerlere İlişkin Görüşleri. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 115-134.
- Akyol, T. (2021). A Journey to the Values With Picture Books: A Research on the Value Acquisition of Young Children. *International Online Journal of Education and Teaching*, 3(1), 1678-1691.
- Altunbay, M. ve Çakır, E. (2018). Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Savaş Ve Göç Olgusu ("Uçurtma Avcısı" ve "Kuş Olsam Evime Uçsam" Adlı Eserler Örnekleme). *Sakarya University Journal of Education*, 8(2), 96-110.
- Arıcı, M. R. ve Işıtan, S. (2021). Göç ve Mülteci Konulu Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 683-713.
- Arseven, T. (2016). "Kömür Karası Çocuk" Adlı Romanda Göç Olgusu. (Ed.: M. Günyüz, B.V. Yıldız ve T. Şimşek). *III. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 45-52). İstanbul: Step Matbaacılık.
- Azizoğlu, Ç.; Gökmenoğlu, T. ve Bozcan, E. Ü. (2018). Çocuk Kitaplarında Değerler KKTC'de Örtük Program Bağlamında Bir Çalışma. *Başkent Universty Journal of Education*, 5(2), 122-138.

- Barnitz, J. G.; Gipe, J. P. ve Richards, J. C. (1999). Linguistic Benefits of Literature for Children's Language Performance in Teacher Education Contexts. *The Reading Teacher*, 52(5), 528-531.
- Bayırlı, H.; Doruk, O. ve Tüfekçi, A. (2020). Öğretmenlerin Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar Örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - ENAD*, 8(3), 865-894.
- Bayram, S. (2019). "Gurbet Kuşları" Adlı Eserde Göç Kuramlarının İzini Sürmek. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 113-122.
- Braden, E. G. (2019). Do You Have Papers?: Latinx Third Graders Analyze Immigration Policy Throughcritical Multicultural Literature. *Children's Literature in Education*, 50(4), 464-480.
- Bulut, S. (2018). Çocuk Edebiyatında Sığınanlar: Zorunlu Göç Öyküleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 383-410.
- Büyüköztürk, Ş.; Çakmak, E. K.; Akgün, Ö. E.; Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cengiz, Ş. ve Duran, E. (2017). Okul Öncesi Dönemine Ait Hikâye Ve Masallardaki Değerlerin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42(191), 205-233.
- Cummins, A. (2016). Refugees and Immigrants in Children's Fiction. *A Journal of the Texas Council of Teachers of English Language Arts*, 46(2), 24-29.
- Çetinkaya, F. Ç. ve Durmaz, M. (2020). Çeviri resimli Çocuk Kitaplarının Kültür Aktarımı Açısından İncelenmesi Stili. *BoluAbant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 945-959.
- Dilek, A. (2017). Feridun Oral'ın Resimli Hikaye Kitaplarındaki Değerlerin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(33), 61-86.
- Dirican, R. ve Dağlıoğlu, H. E. (2014). 3-6 Yaş Grubu Çocuklarına Yönelik Yayımlanan Resimli Hikaye Kitaplarının Bazı Temel Değerler Açısından İncelenmesi. *Cumhuriyet İnternational Journal of Education*, 3(2), 44-69.
- Dolan, A. M. (2014). Intercultural Education, Picturebooks and Refugees: Approaches for Language Teachers. *CLELE Journal*, 2(1), 92-109.
- Erhan, G. (2020). Resimli Çocuk Kitaplarının Barış Eğitimi Bileşenlerinden "Kültürel Farkındalık" Bileşeni Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37(1), 24-46.
- Erlanson, D.; Harris, E.; Skipper, B. ve Allen, S. (1993). *Doing Naturalistic Inquiry: A Guideto Methods*. Newbury Park: CA: Sage.
- Fernández, M. T.; Fernández, J. S. ve Martín, D. R. (2019). Values and Intercultural Experiences Through Picture Books. *The Reading Teacher*, 73(2), 205-213.
- Hope, J. (2008). "One Day We Had To Run": The Development of the Refugee Identity in Children's Literature and its Function in Education. *Children's Literature in Education*, 39(4), 295-304.
- Horne, J. C. (2010). Harry and the Other: Answering the Race Question in J. K. Rowling's Harry Potter. *The Lion and the Unicorn*, 34(1), 76-104.
- İnal, E. (2021). Resimli Çocuk Kitaplarında Göç Teması ve Kültürlerarası Duyarlılık Bağlamında Anlatı Unsurlarının Kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 0(Ö9), 166-173.
- Kıymaz, M. S. ve Kıymaz, N. (2015). Türk Çocuk Edebiyatındaki Savaş Ve Göç Konulu Hikâyelerin İleri Yavrutürk Çocuk Dergisindeki Örnekleri Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Urban Academy*, 8(4), 162-172.
- Lukens, R. J.; Smith, J. ve Coffel, C. M. (2013). *A Critical Handbook of Children's Literature*. Essex: Pearson Education Limited.
- Mallan, K. (2017). *Children's Literature in Education*. (G. Noblit, Dü.). Oxford University Press: Oxford Research Encyclopedia of Education.
- Melanlıoğlu, D. (2020a). Çocuk Edebiyatındaki Mülteci Kahramanların Yaşadıkları Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitimi (TEKE) Dergisi*, 9(2), 665-691.
- Melanlıoğlu, D. (2020b). Çocuk Edebiyatındaki Kayıp Mültecilerin İzinde Duyarlılık Eğitimi. *Türkiyat Mecmuası - Journal of Turkology*, 30(1), 161-179.
- Miles, H. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Sage.
- Öksüz, H. İ.; Keskin, H. K., ve Çetinkaya, F. Ç. (2018). Sosyal Medya Platformunda En Fazla Önerilen 15 Resimli Çocuk Kitabının Hayat Bilgisi Pogramında Yer Alan Değerler Bakımından İncelenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 13-31.

-
- Özyıldırım, E.; Kurudayıoğlu, M. ve Yıldırım, K. (2021). Çok Kültürlü Sınıf Ortamlarında Öğrencilerin Resimli Çocuk Kitaplarındaki Göçün Nedenleri, Süreci ve Sonucuna Yönelik Tepkileri. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 15(35), 259-289.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2017). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, T. ve Çiftçi, F. (2021). Mültecilik Temalı Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin 7. Sınıf Türkçe Derslerinde Öğrencilerin Mültecilere Yönelik Tutumlarına Etkisi. *Millî Eğitim*, 50(1), 715-742.
- Temur, M. ve Ertem, İ. S. (2019). Çocuk Edebiyatında Göç ve Göçmenlik. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 451-466.
- Uysal, S. S. ve Şen, E. (2021). "Kuş Olsam Evime Uçsam" Adlı Çocuk Edebiyatı Yapıtının Göç Olgusu Açısından İncelenmesi. *Çocuk, Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi - ÇEDED*, 4(1), 62-79.
- Ülker Erdem, A.; Aydos, E. H. ve Çoban, A. (2016). Resimli Çocuk Kitaplarında Yer Alan Olumsuz Duygular ve Karakterlerin Kullandığı Baş Etme Stratejileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 914-931.
- Ward, N. A. ve Warren, A. N. (2019). "In Search of Peace": Refugee Experiences in Children's Literature. *The Reading Teacher*, 73(4), 405-413.
- Yakar, Y. M. (2017). Türk Çocuk Edebiyatında Göç Olgusu. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (58), 339-353.
- Yılar, R. (2016). İlettiği Değerler Açısından İlkokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler Üzerinde İncelemeler. *Journal of Bayburt Education Faculty*, 11(2), 490-506.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K.; Aykaç, N. ve Okçu, S. T. (2019). Yaratıcı Drama ve resimli Çocuk Kitapları: Kültürlerarası Duyarlılığı Geliştirmek İçin Örnek Bir Uygulama. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 14(1), 55-72.
- Yılmaz, O. ve Yakar, Y. M. (2018). Türk Çocuk Edebiyatından Sorun Odaklı Yaklaşım. *Çocuk ve Medeniyet*, 0(2), 22-42.
- Yi, J. H. (2014). "My Heart Beats in Two Places" : Immigration Storiesin Korean-American Picture Books. *Children Korean-American Picture Books*, 0(45), 129-144.
- Yiğitbaşı, K. G. (2018). "Yolculuk" Adlı Çocuk Kitabının Greimas'ın Göstergibilimsel Çözümlemesi ile İncelenmesi. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 3(1), 53-79.
-

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22 p. 29-44, Winter 2022

Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Kök Değerlere Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi* **

Investigation of Preschool Education Teachers' Views on Root Values

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1187127>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
10.10.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
24.11.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Adem Arslan
Gümüşhane Üniversitesi,
Gümüşhane Sağlık Hizmetleri Meslek
Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi
Programı
ademarslan6005@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-7848-7395>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

** Bu çalışma Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 29.12.2021 tarih ve 2021/8 belge numarası onayı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Öz

Bu araştırmada okul öncesi eğitim öğretmenlerinin kök değerler hakkındaki görüşlerini incelemek amaçlanmıştır. Araştırma, nitel yöntemin olgubilim deseninde tasarlanmıştır. Gümüşhane il merkezinde 44 okul öncesi eğitim öğretmeni ile kök değerlere yönelik görüşmeler yapılmıştır. İçerik analizinin kullanıldığı çalışma sonucuna göre; öğretmenlerin değerlere, en çok Türkçe ve drama etkinliklerinde, en az ise fen etkinliklerinde yer verdiği görülmüştür. Değerleri kazandırmada en önemli faktörlerin aile, model olma ve yaparak yaşayarak öğrenme olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin en çok sevgi, saygı ve sabır kök değerlerine, en az ise yardımseverlik değerine önem verdiği görülmüştür. Sabır, adalet ve öz denetim değerlerini ise öğretmenlerin kazandırmakta zorlandığı tespit edilmiştir. Bazı öğretmenlerin sabır, adalet, vatanseverlik ve sorumluluk değerlerinin, okul öncesi dönem çocuklarına uygun olmadığına yönelik görüşleri bulunmuştur. Çoğu öğretmenin kök değerlere etkinliklerde yer verdiği anlaşılmıştır. Özel gereksinimli çocuklar için en çok sevgi, saygı, sorumluluk ve öz denetim kök değerlerinin önemli olduğu görülmüştür. Kök değerlere yönelik aile katılım çalışması yapmadıkları belirlenmiştir. Çocuklara kök değer kazandırmada somutlaştırma, dikkat süresinin kısalığı, ailede süreklilik sağlama gibi sorunlar yaşadıkları elde edilmiştir. Ayrıca model olma, tutarsız davranışlar, ihmal, ön yargı, ödün verme, teknolojinin yanlış kullanımı, empati kuramama, çocuğun yaşı gibi sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Okul öncesi öğretmenleri okul aile iş birliğinin artırılması, model olmanın sağlanması, yaparak yaşayarak öğrenme etkinlikleri oluşturulması, dramanın etkin kullanımı, teknolojinin doğru kullanımı, empati becerilerinin geliştirilmesi, yetkinliğin sağlanması ve gelişim özelliklerinin dikkate alınması önerilerinde bulunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Kök Değer, Okul Öncesi, Çocuk

Abstract

In this study, it was aimed to examine the views of preschool teachers about root values. The research was designed in the phenomenological pattern of the qualitative method. In the city center of Gümüşhane, interviews were held with 44 preschool teachers about root values. According to the results of the study using content analysis; It was seen that teachers included values mostly in Turkish and drama activities, and least in science activities. It has been determined that the most important factors in gaining values are family, being a model and learning by doing. It was observed that the teachers gave importance to the root values of love, respect and patience the most, and the value of benevolence the least. It has been determined that teachers have difficulties in gaining the values of patience, justice and self-control. Some teachers' opinions were found that the values of patience, justice, patriotism and responsibility are not suitable for preschool children. It was understood that most of the teachers included the root values in the activities. It has been seen that the root values of love, respect, responsibility and self-control are most important for children with special needs. It was determined that they did not conduct family participation studies for root values. It has been obtained that children experience problems such as concretization, short attention span, and continuity in the family in gaining root value. In addition, it has been determined that they experience problems such as modeling, inconsistent behaviors, neglect, prejudice, compromise, misuse of technology, inability to empathize, and the age of the child. Preschool teachers made suggestions to increase school-family cooperation, to be a model, to create learning activities by doing, to use drama effectively, to use technology correctly, to develop empathy skills, to provide competence and to consider developmental features.

Keywords: Root Value, Preschool, Child

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Arslan, A. (2022). Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Kök Değerlere Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 29-44.

GİRİŞ

Okul öncesi eğitim, değerlerin kazandırılmasında önemli yer tutmaktadır (Aydın, 2010). Öğretilen ve öğrenilebilen değerlerin temeli erken çocuklukta atılmaya başlar (Ogelman ve Sarıkaya, 2015). Erken dönemde çocuklar, bir birey ve kişi olarak kabul edilmek, saygı duyulmak, özgü olmak, öğrenmek ve araştırmak, saygı duyulmak ve güvenli ilişkilere sahip olmak isterler. Değerler eğitimi, çocuğun bu isteğini karşılamak adına yapılırsa işlevsel ve sağlam bir eğitim gerçekleşmiş olur (Çağlar, 2005). Değerlerin oluşumunda aile, çevre, eğitim, arkadaşlar ve dinin etkisi vardır (Kılcan, 2016). Ailesinden aldığı değerlerle kişiliğinin temellerini erken yaşta atmaya başlayan çocuk, okulda bu değerlere uygun bir ortam göremezse çatışma yaşar ve değerleri içselleştirmesi zorlaşır (Gündüz ve Bağcı, 2019). Okulda yapılan etkinlikler, açık veya örtülü şekilde çocukların değerlere yönelik bilgi ve anlayışlarını geliştirmelerine ve içinde yaşadığı toplumun üyesi olarak belirli değerleri davranışa dönüştürmek için gerekli becerileri geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Talim Teriye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 2017: 7).

Bir şeyin değerini belirlemeye fayda sağlayan soyut ölçü; bir şeyin değdiği karşılık, anlamında kullanılan (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019) değer sözcüğü; insanı insan kılan vasıflara sahip olan, insanı diğer yaratılmışlardan ayırt eden temel özellikleri kapsayan ve insanların yaşayış biçimine yön tayin eden inançlar bütünüdür (Ulusoy ve Dilmaç, 2015: 16). Değer, düşünce ve eylemlerde önemli bir etkidir. Bu sebeple değerler, eğitim yoluyla insan bilincini doğru davranışlara sevk ederek hakiki anlamda yaşanılabilir bir toplum düzeninin egemen olmasını sağlar (Karatay, 2011). Değerlerin kazandırılması sürecinde yol gösterici olan öğretmen, müfredatta yer alan bilgi ve becerileri sağlamanın yanı sıra iyiyi ve doğruya model olarak ve etkinliklerle sunabilmelidir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2017). Değerlerin aile dışında okullarda bilinçli bir şekilde öğretilmesinin sağlıklı ve bilinçli bir toplum oluşturmak açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır (Kurtdele Fidan, 2016).

Son yıllarda güncellenen programlarda değerlere daha fazla önem verildiği görülmüştür (Akt: Baş, 2017; Yaşaroğlu, 2018). MEB, müfredatlarında yaptığı güncelleme ve programlarda yer alan “Değerlerimiz” ile değerler eğitimine daha kapsamlı bir yaklaşım getirmiştir. Çocuklarda sağlam bir karakter oluşturmayı hedef edinen değerler eğitimi, diğer derslerden ayrı bir ders olarak değil, tüm müfredat ve okul içi etkinlikleri kapsayan bir müfredat çerçevesinde yürütülmelidir. Bu amaca ulaşmak için okul programındaki tüm dersler birbirine bağlı ve entegre olmalıdır (Hökelekli, 2013). Kök değerler farklı derslerin müfredatlarında yer alsın da bu değerlerin öğrenme ve öğretme sürecinde nasıl kullanılmalı gerektiğine ilişkin açıklamalar müfredatta yer almamaktadır (Gürgil, Kılcan, Kılıçoğlu ve Kurtoğlu, 2019). Bu değerler öğrenme-öğretme sürecinde gerek kendi başlarına gerek ilişkili alt değerlerle gerek de diğer kök değerlerle birlikte hayat bulacaktır (MEB, 2017: 4).

Kök değerlerin anlamlarına bakıldığında sevgi; kişilerin bir şeye yakınlık göstermesini sağlayan duygudur (Önlen, 2017). Saygı; zaman, mekân ve durumla sınırlı olmayan bir kişinin, kendi kişiliği ile başkalarının kişiliği arasındaki sınırı bilmesi ve bu sınırı aşmaması, kendisine aykırı da olsa başkalarının hak ve kanunlarına uymasıdır (Türk, 2009). Sabır; acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlarda karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç ve gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme durumu olduğu görülmektedir. Sorumluluk; bireyin yapması gereken kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonucunu kabullenip üstlenmesidir. Adalet; yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, hak ve hukuka uygunluk ve hakkı gözetme durumudur. Öz denetim; daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrol anlamına gelmektedir (TDK, 2020). Dostluk; duygu ve düşünceleriyle uyum içinde olan, birbirleriyle çok iyi ilişkileri olan, iyi ve kötü günde birbirlerine destek olan, sevinçlerini, üzüntülerini ve sıkıntıları paylaşan insanların kurduğu ilişkidir (Demir, 2019). Dürüstlük; bireyin doğru, güvenilir, saygıdeğer olması, gerçeği gizlememesi, erdemli olması ve olduğundan farklı görünmeye çalışmamasıdır (Mindivanlı, Küçük ve Soysal, 2012). Vatandaşlık; bir milleti oluşturan bireylerin, atalarından yadigar kalan maddi ve manevi değerlere bağlılığı, milleti adına yaptığı fedakârlığı ve bireyin günlük hayatta, toplumsal anlamda kendine düşen sorumluluklarını yerine getirmesi olarak tanımlanmaktadır (Güven, 2018). Yardımseverlik ise, bireyin kendi imkânları ve yeterliliklerini başkaları için sarf etmesidir (Kolkusa, Oruç, Akbaba ve Dündar, 2008).

Literatür incelendiğinde ülkemizde okul öncesinde değerlerle (Aral ve Kadan, 2018; Barton, 2018; Kozikoğlu, 2018; Ogelman ve Sarıkaya, 2015; Uzun ve Köse, 2017; Yazar ve Erkuş, 2013) ilgili pek çok çalışma vardır. Bununla birlikte sınıf eğitiminde değerlerle ilgili (Akpınar ve Özdaş, 2013;

Berkant, Efendioğlu ve Sürmeli, 2014; Can-Aran ve Demirel, 2013; Çengelci, Hancı ve Karaduman, 2013; Dinçer ve Gözel, 2019; Narin, 2007; Özmen, Er ve Gürgil, 2012; Onat-Sayın, 2020; Yılmaz, 2011), çalışmalar da bulunmaktadır. Ayrıca kök değerlere yönelik (Gündüz ve Bağcı, 2019; Gürültü, Bildik ve Erişen, 2019) çalışmalar vardır. Ancak okul öncesi dönemde kök değerlere ilişkin yeterince çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu durum çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca okul öncesi öğretmenlerinin değerleri kazandırmakta yaşadığı sorunlar ve çözüm önerilerinin ortaya koyulmasının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin kök değerlere yönelik görüşlerini incelemek araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda şu alt problemlere cevap aranmaktadır.

1. Okul öncesi öğretmenlerine göre çocuklara kök değerlerin kazandırılmasında en etkili faktörler nelerdir?
2. Okul öncesi öğretmenleri, kök değerleri hangi etkinliklerde ele almaktadırlar?
3. Okul öncesi öğretmenlerinin günlük etkinliklerde kök değerlere yer verme durumları nasıldır?
4. Okul öncesi öğretmenlerinin çocuklara kök değerleri kazandırmaya yönelik görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin kök değerlere yönelik görüşlerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma yönteminin olgubilim deseni ile desenlenmiştir. Olgubilim çalışmalarında genellikle bir kavram ya da olguya ilişkin bireysel algıların, düşüncelerin ortaya çıkarılması ve yorumlanması amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Temel hedefi, bir olgu veya kavram ile ilgili kişisel görüş ve deneyimleri, daha genel bir düzeye çekmektir (Creswell, 2007). Olgubilim araştırmalarında veri toplama aracı olarak görüşme kullanılmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Bu çalışmada okul öncesi eğitim öğretmenlerinin kök değerlere yönelik görüşlerini incelemek, çalışmanın olgubilim niteliğini kazanmasını sağlamıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Gümüşhane il merkezinde bulunan, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan 44 okul öncesi eğitim öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında nitel araştırmanın amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan maksimum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Maksimum örnekleme yöntemine göre araştırmacı araştırma amacı doğrultusunda belirlenen durumları çalışmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Olgubilim çalışmalarında olguyu tüm yönleriyle yaşamış bir grup birey ile çalışarak bu olgu araştırılır. Bu nedenle, olgu ile ilgili geçmişi olan ve yaşantılar geçiren heterojen bir grup belirlenir (Özet, 2014). Çalışma grubuna ilişkin tanılayıcı özellikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Öğretmenleri Tanılayıcı Özellikler

Değişken		Frekans(f)	Yüzdellik(%)
Cinsiyet	Erkek	1	2,2
	Kadın	43	97,8
	Toplam	44	100,0
Yaş	20-30 yaş	12	27,2
	31-40 yaş	18	40,9
	41 yaş ve üzeri	14	31,9
	Toplam	44	100,0
Mesleki Kıdem	0-5 yıl	16	36,3
	6-10 yıl	13	29,5
	11 ve üzeri	15	34,2
	Toplam	44	100,0

Öğrenim Durumu	Ön lisans	7	15,9
	Lisans	33	75
	Lisansüstü	4	9,1
	Toplam	44	100,0
Çalıştığı Yaş Grubu	3 yaş	7	15,9
	4 yaş	9	20,4
	5 yaş	24	54,5
	6 yaş	4	1,9
	Toplam	44	100,0
Çalıştığı Kurum	Ana sınıfı	12	27,2
	Anaokulu	32	72,8
	Toplam	44	100,0

Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin 43'i kadın, 1'i erkek olup, 2'si 20-30 yaş aralığında, 18'i 31-40 yaş aralığında ve 14'ü 41 yaş ve üzerindedir. Öğretmenlerin kıdemlerine bakıldığında ise 11 yıl ve üzeri görev yapan 14 öğretmen, 6-10 yıl arası görev yapan 13 öğretmen, 0-5 yıl arası çalışan 16 öğretmen vardır. Öğretmenlerin 12'si ana sınıfında, 32'si anaokulunda görev yapmaktadırlar. Araştırmaya katılan 7 öğretmen 3 yaş grubunda, 9 öğretmen 4 yaş grubunda, 24 öğretmen 5 yaş grubunda, 2 öğretmen de 6 yaş grubunda öğretmenlik yapmaktadır. 7 öğretmen ön lisans mezunu, 33 öğretmen lisans mezunu, 4 öğretmen lisansüstü mezundur.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Öğretmenlerin demografik özellikleri ile ilgili bilgi sahibi olmak için araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu"nda" 6 soru bulunmaktadır. Bu formda, öğretmenlerin cinsiyeti, yaşı, mesleki kıdemi, öğrenim durumu, çocukların yaş grupları, çalıştığı kurum gibi bilgilere yer verilmiştir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Öğretmenlerin değer algılarını ve kök değer deneyimlerini ortaya çıkarmaya yönelik sorular araştırmacı tarafından kapsamlı alanyazın incelemesinden sonra hazırlanmıştır. Form yarı yapılandırılmış 9 soruyu kapsamaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu son halini almadan önce uzman görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Eksik olan maddeler düzeltilerek veya maddeler üzerinde değişiklik gerçekleştirilerek soruların araştırmanın amacına uygun, uygulanabilir ve anlaşılır olduğu ortaya konmuştur. Alanda uzman üç öğretim üyesine danışılmış, bazı sorular düzenlenmiş, bir öğretmen ile pilot görüşme gerçekleştirilerek, elde edilen dönütler doğrultusunda görüşme formuna son hali verilmiştir. Araştırmanın amaçlarına yönelik oluşturulan sorular şu şekildedir: 1. Çocuklara kök değerlerin kazandırılmasında en etkili faktörler nelerdir? 2. Okul öncesi öğretmenleri, kök değerleri en çok hangi etkinliklerde ele almaktadırlar? 3. Her gün en az bir kök değer planınıza alıyor musunuz? 4. En çok hangi etkinliklerde kök değerlere yer veriyorsunuz? 5. Okul öncesi döneme uygun olmayan kök değer olduğunu düşünüyor musunuz? Varsa hangisi? 6. Özel gereksinimli çocuklar için en çok hangi kök değerler önemlidir? 7. Aile katılımlarında kök değerlerle yönelik etkinlik yaptınız mı? Evet ise neler? 8. Çocuklara kök değer kazandırmakta sorun yaşıyor musunuz? Evet ise hangi sorunlar yaşıyorsunuz? 9. Çocuklara kök değer kazandırmaya yönelik önerileriniz nelerdir?

Verilerin Toplanması

Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan alınan 21/12/2021 tarihli, 2021/8 sayılı etik kurul izni, kurum izni ve gönüllü onam formu alınarak veriler toplanmıştır. Araştırma verileri okul öncesi eğitim öğretmenlerinin kendilerini rahat hissettikleri bir zamanda, yüz yüze görüşme ile toplanmıştır. Araştırmanın amacı açıklanarak sorular sorulmuştur. Görüşmeler ortalama 15-20 dakika sürmüştür ve ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Kaydedilen görüşme notları dijital ortama aktarılmış, daha sonra ortaya çıkarılan bu ifadeler irdelenerek analiz edilmiştir. Nitel

araştırmalarda görüşmeler, kişilerin herhangi bir durum ya da olguya yönelik duygu ve düşüncelerini kendi gerçekliği çerçevesinde anlamaya olanak sağlamaktadır (Patton, 1990).

Verilerin Analizi

Nitel yöntemlerden olan olgubilim desenini tercih eden araştırmaların amacı, insanların belli bir gerçeği, durumu ya da olgunun belirli bir yönünü anlama, onunla ilgili yorumlarda bulunarak değerlendirmede kullandıkları farklı yolları ortaya çıkarmaktır. Yapılan bu arayışlarla birlikte olgular üzerinde anlamlar ortaya çıkarılır ve bu anlamlar kategorilere ayrılarak sınıflandırılır (Çepni, 2010). İçerik analizinde önce kategoriler oluşturulur ve bir metinde yer alan belirli unsurları oluşturulan kategorilerle ilişkili oldukları durumları temel alarak saymayı kapsar (Silverman, 2010). Yıldırım ve Şimşek'e göre (2021) içerik analizi verileri kodlama, kategorileri bulma, kodları ve kategorileri düzenleme, bulguları tanımlayarak yorumlanması şeklindedir. Araştırmada yazıya geçirilmiş veriler sonucunda önce kodlar; ardından kodlar yoluyla kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Görüşlerin ne sıklıkta olduğunu göstermek amacıyla frekanslar tercih edilmiştir. Fakat katılımcıların bazı sorulara verdiği çoklu cevaplar veya bazı sorulara cevap vermemeleri sebebiyle bazı temaların frekanslarında farklılık gözlenmiştir. Öğretmenler Ö harfiyle isimlendirilerek sırayla, Ö₁, Ö₂, Ö₃ şeklinde kodlanmış ve araştırma içerisinde de aynı biçimde sunulmuştur. Ortaya çıkan sonuçlar betimsel bir anlatım ile sunulmuş olup doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Bununla birlikte ortaya çıkan temalar ve örüntüler çerçevesinde bulgular açıklanmış ve yorumlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel veriler için kalite ve inanılabilirlik iki önemli kavram olarak ifade edilmiştir. Araştırmanın kalite ve inanılabilirliğini sağlamak için anlamlı ilişkiler kurularak bu ilişkiler tablolar hâline getirilmiştir. Ayrıca bire bir alıntılarla desteklenmiştir. Bütün detayların raporda yer almasına dikkat edilmiştir. Çalışmanın geçerliliğini ve güvenirliliğini sağlamak adına toplanan veriler, ilk olarak araştırmacı tarafından birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın inanılabilirliğini arttırmak için veri analizi sürecinde iki araştırmacı ile birlikte çalışılmıştır. Fikir birliğine ulaşana kadar araştırmacıların oluşturduğu temalar ve alt temalar incelenerek değişiklik ve düzenleme yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen görüşme dökümleri, okul öncesi eğitim öğretmenlerine gösterilerek katılımcı onayı alınmıştır. Öğretmenin düşüncelerini, verilerin doğru temsil ettiğinden emin olması sağlanarak araştırmanın güvenirliliğini arttırmak hedeflenmiştir (Merriam, 2013). İki araştırmacının yaptığı bağımsız değerlendirmeler karşılaştırılmış ve ortaya çıkan sonuçlar, üç alan uzmanı tarafından incelenerek değerlendirilmiştir. Uzmanların yaptığı kapsamlı çalışma sonucunda öneriler ve eleştiriler, araştırmacılar tarafından tartışılarak bulgu ve sonuçlara yansıtılmıştır. Ayrıca ulaşılan bulguları kanıtlamak ve desteklemek adına öğretmenlerle yapılan görüşmeler doğrudan alıntılar yoluyla ifade edilmiştir. Araştırmada, her bir soruya verilen yanıtların dökümü yapılmış ve temalar oluşturulurken, öğretmenlerden gelen cevaplardan yola çıkarak birbiri ile ilişkili ya da benzer cevaplar aynı temalarda birleştirilerek tablolar oluşturulmuştur. Araştırmacı ve uzmanlar, bağımsız olarak görüşme yapılan görüşlerle ilgili kodlamayı işaretleyerek kendi görüşlerini belirtmişlerdir.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı : Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Karar Tarihi : 29/12/2021

Belge Numarası : 2021/8

BULGULAR

Bu bölümde okul öncesi öğretmenleri ile yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular tablolarda sunulmuştur.

Okul öncesi öğretmenlerine göre çocuklara kök değerlerin kazandırılmasında en etkili faktörler nelerdir? Alt problemine yönelik bulgular

Tablo 2'te okul öncesi öğretmenlerine göre çocuklara kök değerlerin kazandırılmasında en etkili faktörler nelerdir? Alt problemine yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2: Kök Değerlerin Kazandırılmasında En Etkili Faktörler

Tema	Kategori	Örnek İfadeler	f
Kök Değerlerin Kazandırılmasında En Etkili Faktörler	Model olma	...öğrenciye model olmak ve süreklilik sağlamak en önemli, ...biz örnek olsak yeter, çünkü çocuk hep bizi izliyor, ...model olursak çocuklar kazanır.	16
	Aile	...ailelerin okulda öğretilen değerleri ailelerin uygulaması yaşaması okul aile iş birliğinin sağlanması, ...annesi birinci öğretmeni değerlerde anneden kazanıyor çocuk.	7
	Yaparak yaşayarak öğren.	...uygulamaları etkinlikleri artırılmalı, ...yaparak yaşayarak yapılan etkinlikler önemli çocuk daha unutmuyor.	6
	Kültür	...çocukların yetiştirildiği kültür.	5
	Manevi değerleri ifade	...değerlerin taşıyıcısı manevi değerler, bunlarında ifade et.	2
	Empati	...empati becerisi geliştirilmeli.	2
	Çocuğun seviyesine inmek	...çocuğun seviyesine göre hareket etme.	2
	Sorumluluk	...çocukların hem kendilerine bir değer katması hem de içindeki yaşamı anlama ve kendileri ile bağdaştırmada en önemli faktörün sorumluluk olduğunu düşünüyorum.	1
	İş birliği	...toplumun tüm kesimleri iş birliği yapmalı.	1
	Bilinçli çevre	...değerleri de çevreden öğreniyor, bilinçli çevre oluşturmak	1
Sevgi-Saygı	...sevgi saygı her şeyin ilacı, her şey sevgi ile kazanılır.	1	

Tablo 2 incelendiğinde okul öncesi eğitim öğretmenleri kök değerlerin kazandırılmasındaki faktörleri sırasıyla model olma (16), aile (7), yaparak yaşayarak öğrenme (6), kültür (5), manevi değerleri ifade etmek (2), empati (2), çocuğun seviyesine inmek (2), sorumluluk (1), iş birliği (1), bilinçli çevre (1), sevgi saygı (1) olarak ifade etmişlerdir.

Ö₁₄ “değerlerin kazandırılmasında en önemli faktörün aile olduğunu düşünüyorum, çünkü her şey ailede öğreniyor ve çocuğun ilk öğretmeni anne babasıdır”.

Ö₁₇ “değerlerin taşıyıcısı manevi değerler, bunların da ifade edilmesi gerekir”.

Ö₂₁ “annesi birinci öğretmeni değerlerde anneden kazanıyor çocuk” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Okul öncesi öğretmenleri, kök değerleri hangi etkinliklerde ele almaktadırlar? Alt problemine yönelik bulgular

Okul öncesi öğretmenleri, kök değerleri hangi etkinliklerde ele almaktadır? Alt problemine yönelik görüşleri Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Kök Değerleri Etkinliklerde Ele Alma Durumu

Tema	Kategori	Örnek İfadeler	f
Kök Değerleri Etkinliklerde Ele Alma Durumu	Türkçe	...değerlere yönelik şiirler öğreniyoruz, ...adalet parmak oyunu oynadık, ...Türkçe etkinlikleri daha uygun değerlere.	29
	Drama	.. drama ile kalıcı oluyor, ...yaparak yaşayarak öğrenme sağladığı için daha çok kullanıyoruz, ...mesela sevgi konulu drama yaptık yakında.	19
	Sanat	...kağıt katlama tekniği ile saygı etkinliği yaptık.	16
	Oyun	...değerleri kazandırmada en etkili yol oyun, çocuk için oyun her şey.	15
	Müzik	...şarkıda çocuklar çok eğleniyor, değer temalı şarkılar dinliyoruz.	4
	Hareket	...sırasını beklemeyi kazanması için etkinlikler yapıyoruz.	3
	Alan gezileri	...sergilere katılıyoruz, kütüphaneye gittik.	2
	Fen	...adalet deneyi yaptık.	1

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenler kök değerlere en çok Türkçe etkinliklerinde (29), sonra sırasıyla, drama etkinliklerinde (19), sanat etkinliklerinde (16), oyun etkinliklerinde (15), müzik etkinliklerinde (4), hareket etkinliklerinde (3), alan gezilerinde (2), fen etkinliklerinde (1) yer verdiklerini ifade etmişlerdir.

Ö₁₈: “*drama ile çok kalıcı oluyor onun için sık sık değerlere yönelik drama çalışmaları yapıyoruz*”

Ö₃₃ “*adalet parmak oyunu oynadık, Türkçe etkinlikleri daha uygun değerlere*”.

Ö₃₄ “*şarkıda çocuklar çok eğleniyor, değer temalı şarkılar dinliyoruz.*” şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Okul öncesi öğretmenlerinin günlük etkinliklerde kök değerlere yer verme durumları nasıldır? Alt problemine yönelik bulgular

Tablo 4’te okul öncesi öğretmenlerin, her gün kök değerleri etkinliklere alma durumuna yönelik görüşleri verilmiştir.

Tablo 4: Her Gün Kök Değerleri Etkinliklere Alma Durumu

Tema	Kategori	Örnek İfadeler	f
Kök Değerleri Etkinliklere Alma Durumu	Evet	...her gün almaya çalışıyorum, ...okul öncesi aslında tüm etkinlikler değerlere uygun, ...kök değer bizim için çok önemli gayret ediyoruz.	23
	Hayır	...maalesef almıyorum ama etkinliklerde değerleri veriyorum.	21

Tablo 4’e göre öğretmenlerin 23’ü her gün etkinliklerde en az bir kök değer aldığını, 21’i ise almadığını ifade etmektedir.

Ö₈ “*okul öncesinde aslında tüm etkinlikler değerler uygun*”.

Ö₁₉ “*kök değer bizim için çok önemli gayret ediyoruz.*” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 5’te okul öncesi öğretmenlerinin en çok önem verdiği üç kök değer hangisi olduğuna yönelik görüşleri verilmiştir.

Tablo 5: En Çok Önem Verilen Üç Kök Değer

Tema	Kategori	f
En Çok Önem Verilen Üç Kök Değer	1.Kök Değer	
	Sevgi	20
	Saygı	13
	Sabır	11
	2.Kök Değer	
	Adalet	14
	Dostluk	10
	Dürüstlük	9
	3.Kök değer	
	Vatanseverlik	8
	Sorumluluk	8
Yardımsaverlik	7	

Tablo 5’e göre okul öncesi öğretmenlerinin en çok önem verdiği birinci kök değerler sırasıyla sevgi (20), saygı (13), sabır (11) kök değerleridir. İkinci olarak önem verdiği kök değerler sırasıyla adalet (14), dostluk (10), dürüstlük (9); üçünü olarak ise vatanseverlik (8), sorumluluk (8), yardımsaverlik (7) değerleridir.

Okul öncesi öğretmenlerinin çocuklara kök değerleri kazandırmaya yönelik görüşleri nelerdir? Alt problemine yönelik bulgular

Tablo 6’da okul öncesi öğretmenlerinin, en çok zorlandığı kök değerlerin ne olduğu ve neden o kök değer olduğu sorusuna yönelik görüşleri verilmiştir.

Tablo 6: Kazandırmakta Zorlanılan Kök Değer

Tema	Kategori	Örnek İfadeler	f
Kazandırmakta Zorlanılan Kök Değer	Sabır	...çocuklar çok sabırsız, sabır da zorlanıyorum, ...çocukların seviyesine uygun değil, ...ben sabırsız olduğum için bir türlü de veremiyorum.	8
	Adalet	...çocukların adaleti anlaması zor, ...adil olmak zor geliyor, ...soyuttur	7
	Öz denetim	...çocuklara erken çocukluk döneminde otokontrol kazandırmak zor, ...gelişim özelliklerine uygun değil gibi öz denetim.	6
	Vatanseverlik	...vatan sevgisini şiirler ile veriyorum ama soyut gibi.	5
	Sorumluluk	...çocuklar sorumluluk almaktan kaçıyor, sürekli oyun peşinde.	5

Tablo 6’ya göre okul öncesi öğretmenleri sırasıyla sabır (8), adalet (7), öz denetim (6), vatanseverlik (5) ve sorumluluk (5) kök değerlerini öğrencilere kazandırmakta zorlanmaktadır. Neden sorusuna;

Ö₇ ‘‘sabır çocukların seviyesine uygun değil’’.

Ö₁₇ ‘‘çocuklara erken çocukluk döneminde otokontrol kazandırmak zor’’.

Ö₂₂ ‘‘çocuklar sorumluluk almaktan kaçıyor, sürekli oyun peşinde.’’ şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 7’de okul öncesi döneme uygun olmayan kök değer olup olmadığına yönelik öğretmen görüşleri verilmiştir.

Tablo 7: Okul Öncesi Döneme Uygun Olmayan Kök Değer

Tema	Kategori	Örnek İfadeler	f
Okul Öncesi Döneme Uygun Olmayan Kök Değer	Sabır	...çocuklar çok sabırsız bekleyemiyorlar, ...sırasında bekleyemiyorlar	4
	Adalet	...çok soyut bir kavram adalet, ...eşitlik anlaması zor geliyor	4
	Öz denetim	...çocuklarda dürtü kontrolü zayıf, ...öz denetim somutlaştırılabilir.	3
	Vatanseverlik	...vatan, bayrak gibi kavramlarda zorlanıyorlar.	3
	Dürüstlük	...dürüstlük değerini verirken bazen yalan söyleyen çocukların aslında hayal gücünü kullandıklarını görüyoruz.	2

Tablo 7’ye göre öğretmenler sırasıyla sabır (4), adalet (4), öz denetim (3), vatanseverlik (3), dürüstlük (2) kök değerlerinin okul öncesi döneme uygun olmadığını düşünmektedir. Öğretmenlerden;

Ö₁₁ ‘‘dürüstlük değerini verirken bazen yalan söyleyen çocukların aslında hayal gücünü kullandıklarını görüyoruz.’’

Ö₁₃ ‘‘çocuklar çok sabırsız bekleyemiyorlar’’.

Ö₄₀ ‘‘vatan, bayrak gibi kavramlarda zorlanıyorlar’’ olarak cevap vermişlerdir.

Tablo 8’de özel gereksinimli öğrenciler için en çok hangi kök değer önemli olduğu sorusuna yönelik, okul öncesi öğretmenlerinin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 8: Özel Gereksinimli Çocuklar İçin En Önemli Kök Değer

Tema	Kategori	Örnek İfadeler	f
Özel Gereksinimli Öğrenciler İçin En Önemli Kök Değer	Sevgi	...dezavantajlı çocukların en çok sevgiye ihtiyacı var, ...engeller sevgiyle aşılabacağı için çok önemli, ...engeller kalpte olmasın.	1 4
	Saygı	...her zaman saygı esastır, ...saygı herkes için en lazım	1 2
	Öz denetim	...kendilerini kontrol etmelerinin çok önemli olduğunu düşünüyorum.	1 1
	Dostluk	...dostluğa ihtiyaçları var, sıcak bir ele.	5
	Sabır	...sabır diye düşünüyorum.	2

Tablo 8' e göre öğretmenler özel gereksinimli çocuklar için sırasıyla sevgi (14), saygı (12), öz denetim (11), dostluk (5), sabır (1) kök değerinin önemli olduğunu düşünmektedir. Öğretmenlerden;

Ö₁₀ “*dezavantajlı çocukların en çok sevgiye ihtiyacı var*”.

Ö₁₆ “*dostluğa ihtiyaçları var, sıcak bir ele.*”

Ö₄₄ “*kendilerini kontrol etmelerinin çok önemli olduğunu düşünüyorum.*” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 9’da okul öncesi öğretmenlerinin aile katılımlarında kök değerlere yönelik etkinlik yapma durumuna yönelik görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 9: Aile Katılımlarında Kök Değerlere Yönelik Etkinlik Yapma Durumu

Tema	Kategori	Örnek İfadeler	f
Aile Katılımı Kök Değer Etkinliği Yapma	Hayır		23
	Evet	...yaşlılar haftasında yaşlılara etkinliği yaptık, ...yardımseverlik ilişkin etkinlik yapıldı bu projede çocuklar evlerden fazla olan oyuncakları getirdiler diğer ihtiyaç sahibi çocuklara gönderildi öğretmen atkı yaptı Türkiye'nin diğer illerinden atkılar toplanarak büyük bir iyilik atkısı oluşturuldu, ...sevgi ağacı yaptırдық.	21

Tablo 9’a göre okul öncesi öğretmenlerinin 23’ü aile katılımlarında bir faaliyet yapmadıklarını, 21’i ise kök değerlere yönelik aile katılımları yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerden;

Ö₂₆ “*yardımseverlik değerine ilişkin etkinlik yapıldı, bu projede çocuklar evlerden fazla olan oyuncakları getirdiler, diğer ihtiyaç sahibi çocuklara gönderildi öğretmen atkı yaptı Türkiye'nin diğer illerinden atkılar toplanarak büyük bir iyilik atkısı oluşturuldu*”

Ö₂₈ “*yaşlılar haftasında yaşlılara etkinliği yaptık.*”

Ö₂₉ “*sevgi ağacı yaptırдық.*” şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 10’da çocuklara kök değer kazandırmakta yaşanan sorunlara yönelik öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 10: Çocuklara Kök Değer Kazandırmakta Yaşanan Sorunlar

Tema	Kategori	Örnek İfadeler	f
Çocuklara Kök Değer Kazandırmakta Yaşanan Sorunlar	Somutlaştırma	...değer kazandırmayı genel anlamda daha basit ve anlayabilecekleri ifadeleri kullanarak yapmaya çalışıyorum uzun cümleler de ve konularda çocukların dikkati daha çabuk dağılıbiliyor ve somut bir şekilde işlemeye çalışıyorum bu konuda bazen zorlanılabilir.	8
	Dikkat süresi	...dikkat süreleri çok kısa olduğundan zorlanıyoruz.	6
	Ailede süreklilik	...okulda öğrendikleri evde devam etmiyor, süreklilik önemlidir.	6
	Model olma	...aşlında model olmakta hem ben hem toplum sorun yaşıyor.	5
	Tutarsızlık	...ailede kazanılan davranışlar ile okuldaki davranışlar farklı olduğunda olumlu davranış ve değer kazandırmak sorun olabiliyor	5
	Kalıcı hale get.	...ailelerle ortak uygulama olmayınca kalıcı olmuyor	4
	İhmal	...ailenin destek vermemesinden belli aralıklarla yaşanan zorluklar	4
	Çocukların yaşı	...yaş aralığının küçük kazanımları kalıcılaştırmak zorlaşıyor	2
	Empati kuramama	...çocuklarda bu dönem benmerkezci oldukları için paylaşmakla, sabır göstermekte bazen sorunlar yaşanabiliyor.	2
	Teknoloji	...teknoloji olumsuz etkiliyor diye düşünüyorum.	2
	Ön yargı	...değerlerle ilgili bazı ön yargıları kırmakta sorun yaşıyoruz.	1
	Ödün verme	...büyükler değerlerden ödün verdiği için tutarsızlık oluyor.	1

Tablo 10’a göre öğretmenler çocuklara kök değer kazandırmakta en çok sırasıyla somutlaştırma (8), dikkat süresi (6), ailede süreklilik (6), model olma (5), tutarsızlık (5), kalıcı hale getirme (4), ihmal

(4), çocukların yaşı (2), empati kuramama (2), teknoloji (2), ön yargı (1) ve ödün verme (1) sorunları yaşadıklarını düşünmektedir. Öğretmenlerden;

Ö₂₇ “*çocuklarda bu dönem benmerkezci oldukları için paylaşmakla, sabır göstermekte bazen sorunlar yaşanabiliyor*”.

Ö₄₃ “*değerlerle ilgili bazı ön yargıları kırmakta sorun yaşıyoruz.*”

Ö₄₄ “*ailelerle ortak uygulama olmayınca kalıcı olmuyor*” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 11’de öğretmenlerin kök değerleri kazandırmaya yönelik önerileri bulunmaktadır.

Tablo 11: Çocuklara Kök Değerleri Kazandırmaya Yönelik Öneriler

Tema	Kategori	Örnek İfadeler	f
Çocuklara Kök Değerleri Kazandırmaya Yönelik Öneriler	Okul aile işbirliği	...okul aile işbirliği ve farklı ortamlarda yaparak yaşayarak öğrenme ile değerler kalıcı olarak kazandırılabilir.	8
	Model olma	...sadece etkinlikte değil günlük yaşamın içerisine aktarılmalıdır, ...öncelikle sorumluluk vermeliyiz aileler değerlerimizi evde bizzat kendileri yaşamaları gerekir.	6
	Yaparak yaşayarak	...etkinliklerde daha sık yer verilmesi, animasyon eğitimi film ve materyallerin artırılması, toplumdaki herkesin rol model olması.	6
	Teşvik etme	...örnek olay gösterme, eğitici video izletme.	5
	Somutlaştırma	...soyut olan değerleri somut hale getirerek uygulama yapılması	4
	Aile katılımı	...aile katılımı yapılmalı.	4
	Drama	...drama ile Türkçe etkinliklerinde iyi kazanımlar elde ediliyor.	3
	Empati	...olayları dramatize ederek empati becerisini güçlendirmek.	2
	Teknoloji kullan	...telefonun tabletin değerlerimizi öldürüyor, doğru kullanılmalı.	2
	Sorumluluk	...sorumluluk olunca herşey kendiliğinden geliyor, ...görev bilincini oluşturmak gerek, ...tüm değerler sorumluluk ile ilgili.	1
	Tutarlı olma	...hem aile hem biz hem tüm toplum tutarlı olmalı.	1
	Yetkinlik	...yetkin olmayan kişiler tarafından verilmesi özellikle dini konuları da içine alan değerlerin öğrenilmesini daha da zorlaştırıyor	1
	Gelişim özellikleri	...çocukların ihtiyaçlarını ve gelişim özelliklerini göz önüne alıp değerlerimizi kazandırmaya yönelik uygulamalar yapabiliriz.	1

Tablo 11’e göre okul öncesi öğretmenlerinin değer kazandırmaya yönelik önerileri sırasıyla okul aile iş birliği (8), model olma (6), yaparak yaşayarak öğrenme (6), teşvik etme (5), somutlaştırma (4), aile katılımını artırma (4), drama (3), empati (2), teknoloji kullanımı (2), sorumluluk (1), tutarlı olma (1), yetkinlik (1) ve gelişim özelliklerini dikkate alma (1) olarak görülmektedir. Öğretmenlerden;

Ö₁₀ “*çocukların ihtiyaçlarını ve gelişim özelliklerini göz önünde bulundurarak değerlerimizi kazandırmaya yönelik uygulamalar yapabiliriz*”.

Ö₄₀ “*drama ile Türkçe hikaye etkinliklerinde daha iyi kazanımlar elde ediliyor.*”

Ö₄₂ “*sadece etkinlikte değil günlük yaşamın içerisine aktarılmalıdır.*” şeklinde cevap vermişlerdir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Okul öncesi eğitim öğretmenlerine göre, kök değerlerin kazandırılmasında en önemli faktörün model olma olduğu belirlenmiştir. Sonra sırasıyla aile, yaparak yaşayarak öğrenme, kültür, manevi değerleri ifade etme, empati, çocuğun seviyesine inmek, sorumluluk kazandırma, iş birliği yapma, bilinçli çevre oluşturma ve sevgi-saygının geldiği görülmüştür. Nitekim Kılcan (2020), Batmaz ve Erdoğan (2019), Çelikkaya ve Yılmaz’ın (2017), Acar Başeğmez ve Er (2017) yaptığı çalışmalarda değerleri kazandırmada en fazla rol model olmanın önemli olduğuna işaret etmesi, bu araştırmayı destekler niteliktedir. Bu durum yaşantı ürünü olan davranışların değer ediniminde etkili olmasından kaynaklanabilir.

Okul öncesi öğretmenlerinin kök değerlere en çok Türkçe ve drama etkinliklerinde, en az ise fen etkinliklerinde yer verdiği görülmüştür. Türkçe ve drama etkinliklerinin kök değerlerle en çok ilgili, fen etkinliklerinin ise kök değerlerle en az ilgili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Çünkü Memduhoğlu ve

Yüce (2020), Uzun ve Köse (2017) benzer şekilde okul öncesi dönemde değerlerin Türkçe ve Drama etkinlikleri ile kazandırabileceği sonucuna ulaşmıştır. Kaya ve arkadaşları (2015) okul öncesi dönemde drama eğitimi ile değerlerin verilebileceğini belirtmişlerdir. Bekdemir ve Işkın (2017); değerlerin drama ve rol oynama gibi öğrencinin etkileşim halinde bulunabilecekleri yöntemlerle daha kalıcı olabileceğini vurgulamışlardır. Kozikoğlu'na (2018) göre, çocukların değerleri kazanabilmeleri için öğretmenler oyun, drama ve hikâye etkinlikleri yapmaktadırlar. İlköğretim programlarında en fazla değer oyun ve fiziki etkinlikler dersinde yer almaktadır (Kart ve Şimşek, 2020). Okul öncesi dönemde eğitsel oyunlar ile de değerler kazandırılmaktadır (Gündüz, Aktepe ve Uzunoğlu, 2017). Kök değerleri kazandırmakta Türkçe ve drama etkinliklerinin kullanıldığını, diğer etkinlik çeşitlerine yönelik kök değerleri vurgulayan çalışmalar zenginleştirilebilir.

Okul öncesi öğretmenlerinin çoğunun kök değerlere yönelik etkinlikleri hergün yaptıkları görülmüştür. Bazı öğretmenlerin kök değerleri bilmediği ya da karıştırdığı belirlenmiştir. Başka bir çalışmada öğretmen adayları kök değerlere yeterince yer verilmediğini ifade etmektedir (Akhan, Subaşı ve Açıl, 2020). Topal (2019) da sabır, sorumluluk, öz denetim ve dürüstlük değerlerinin öğrencilere yeterli düzeyde verilemediği tespit etmiştir. Bazı öğretmenlerin kök değerleri karıştırdığı ya da bilgi eksikliğinin olduğu söylenebilir. Araştırma sonucuna göre okul öncesi öğretmenlerinin en çok önem verdiği kök değerler, sevgi, saygı ve sabırdır. Nitekim Akman (2020), Akay (2018) ve Bulut'un (2021) çalışmalarında da benzer bir şekilde, sevgi ve yardımseverlik değerleri, öne çıkan kök değerler arasında yer almaktadır. Aktan'ın (2014) çalışmasında ise en sık sevgi, yardımseverlik ve saygı değerleri yer almaktadır. Ayrıca Gönen (2017), Kuru ve Ünlü Kuru (2020) ve Otmar'ın (2017) incelediği eserlerde en fazla yer verilen kök değerlerin sevgi ve saygı olduğu görülmektedir. İlköğretim programlarında en fazla önemsenen değer sorumluluk olduğu, onu sırasıyla saygı, adalet kök değerlerinin takip ettiği saptanmıştır (Kart ve Şimşek, 2020). Bartan'ın (2018) bulgularına göre ise; okul öncesi öğretmenleri saygı, sevgi, doğruluk kök değerleri şeklinde görüş belirtmişlerdir. Akıtürk ve Bağçeli Kahraman (2019) okul öncesi öğretmen adaylarının sevgi, saygı ve dürüstlük kök değerlerine öncelik verdiği sonucuna ulaşmıştır. Başka bir çalışmada yine öğretmen adayları öncelikle aktarılması gereken değerlerin "sevgi, saygı, adalet, sorumluluk ve vatanseverlik" olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir (Akhan vd., 2020). Sevgi, saygı kök değerlerinin okul öncesi dönemde en temel kök değerler olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durumun nedeni, sevgi saygının bireylerin temel ihtiyacı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre okul öncesi öğretmenlerinin sabır, adalet, vatanseverlik ve sorumluluk değerlerini kazandırmakta zorlandıkları belirlenmiştir. Bazı öğretmenler sabır, adalet, vatanseverlik, öz denetim ve dürüstlük değerlerinin okul öncesi dönem çocuklarına uygun olmadığını düşünmektedirler. Benzer şekilde Kuzu Jafari ve Demirel (2019) okul öncesi öğretmenlerinin sorumluluk, saygı, adalet kök değerlerinde zorlandıklarını bulgulamışlardır. Ayrıca Topaç, Bardak, Kirişçi ve Mertoğlu (2020) okul öncesi dönem çocuklarının dürüstlük kavramını algılamakta zorlandığı sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmalar yapılan çalışma ile paralellik göstermektedir. Son güncel Türkçe öğretim programında en çok vurgulanan kök değerler saygı, sorumluluk ve vatanseverlik değerleridir (Genç, 2018). Buna rağmen okul öncesi öğretmenlerinin zorlanması dikkat çekmektedir. 1. sınıf programında ise en çok vurgulanan değer sorumluluk değeri iken en az vurgulanan değerlerin adalet, dostluk olduğu görülmüştür (Duran ve Solak, 2018). İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarında da en az yer verilen kök değerler ise sırasıyla dürüstlük, sabır, adalet ve yardımseverlik değerleridir (Uçar ve Çetinkaya, 2021). Mutlu ve Dinç (2019) tarafından yapılan çalışmada vatanseverliğin, sevgi ve yardımseverliğin en çok işlenen değer olduğu ortaya konmuştur. Adalet ve öz denetim kök değerlerinin ise geri planda kaldığı görülmüştür. Belirtilen bu durum araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Sabır, adalet, vatanseverlik kök değerlerinin okul öncesi dönem çocukları için daha soyut kalmasından kaynaklanabilir. Araştırma sonuçlarına göre okul öncesi öğretmenleri özel gereksinimli çocukların en çok sırasıyla sevgi, saygı, öz denetim, sabır ve dostluk kök değerlerine ihtiyaç duyduklarını düşünmektedirler. Bulut (2021) çalışmasında 'Merhaba Sevgi' adlı çocuk romanı incelemiştir. Kök değerleri sırasıyla sevgi, dürüstlük, yardımseverlik, sorumluluk, saygı, dostluk, sabır ve öz denetim takip etmiştir. Eserde, on kök değerden en az geçenleri ise adalet ve vatanseverlik değerleridir.

Okul öncesi öğretmenlerinin çoğunun kök değerlere yönelik herhangi bir aile katılım çalışması yapmadıkları görülmüştür. Oysa aile katılımı değerler eğitimi programlarıyla da çocuklara değerlerin kazandırılabilirliği bilinmektedir (Dereli-İman, 2014). Okul öncesi eğitimde aile katılımına dayalı okul-aile iş birliği, ailelerin bilinç düzeyleri ve çocuğun ailede birtakım değerleri alıp gelmesinin, değerlerin öğrencilere kazandırılması sürecinde etkili olduğunun (Yazar ve Erkuş, 2012) bilinmesine rağmen aile

katılımlarının yeterince olmaması düşündürücüdür. Aile katılımlarında kök değerlere yönelik etkinlikler için okul öncesi öğretmenleri teşvik edilebilir.

Okul öncesi öğretmenlerinin çocuklara kök değerleri kazandırmakta en çok somutlaştırma, çocuklarda dikkat süresinin kısalığı ve ailede süreklilik sağlama sorunları yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca model olma, tutarsızlık, kalıcı hâle getirme, ihmal, çocukların yaşı, empati kuramama, teknoloji, ön yargı ve ödün verme gibi sorunlar yaşadıkları sonucu elde edilmiştir. Bu durumun nedeninin, öğrenme öğretme sürecinde değerlerin nasıl kullanılacağına yönelik açıklamaların öğretim programlarında yer almamasından kaynaklanabilir (Gürgil, Kılcan, Kılıçoğlu ve Kurtoğlu, 2019). Öğretmenlerin değer öğretim süreci hakkında bilgi sahibi olmaları, bireysel farklılıkları göz önünde bulundurmaları, çocuğun seviyesine inmeleri, etkinlik örnekleri sunmayı önemsemeleri, öğrencilerin derse ilgisini canlı tutabilmeleri, konulara göre farklı yöntemlerle örneklendirmeleri, öğretmenin rol modelliği önem taşıdığını ifade etmektedir (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016). Ogelman ve Sarıkaya'nın (2015) araştırma bulgularıyla da benzerlik görülmüştür. Okul öncesi öğretmenleri, okul öncesi eğitimprogramında yer alan değerler eğitiminin yetersiz olması, aile katılımının olmaması ve bütün sorumluluğun öğretmenlere bırakılması gibi güçlükler de yaşamaktadırlar (Yazar ve Erkuş, 2013; Aslan, 2016). Başka bir çalışmada öğretmenler okul öncesinde en çok etkinlik ve materyal bulamama gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir (Kuzu Jafari ve Demirel, 2019). Kök değerlere yönelik somut etkinlikler oluşturulabilir. Yaşanan sorunlar öğretmenlerin yeterince değer edinimine yönelik eğitim almamasından kaynaklanabilir. Bu konuda okul öncesi öğretmenlerine hizmet içi eğitim verilebilir.

Araştırma sonuçlarına göre okul öncesi öğretmenlerinin kök değerleri kazandırmaya yönelik önerileri şu şekildedir: Okul aile iş birliğinin artırılması, toplumun tüm kesimlerinin model olması, yaparak yaşayarak öğrenmenin geliştirilmesi, değerlerin teşvik edilmesi, değerlerin somutlaştırılması, aile katılımının artırılması, drama etkinliklerinin uygulanması, empati becerilerinin kazandırılması, teknolojinin doğru kullanılması sorumluluk değerinin kazandırılması, tutarlı davranışlar sergilenmesi, yetkinlik oluşturulması ve çocukların gelişim özelliklerinin dikkate alınmasıdır. Bu önerilere tüm eğitimciler önem vermelidir. Aral ve Kadan (2013) değerlerin kazandırılmasında okul aile iş birliğinin öneme değinmiştir. Öğretmen adayları da değer öğretiminde kalıcı ve etkili olmak için öğretmenin rol model olması, günlük hayattan örnekler verilmesi, drama, video ve hikayeleştirme sıklıkla kullanılması, farklı yöntem ve tekniklerinin kullanılmasını gerektiğini belirtmişlerdir (Akhan vd., 2020). Kuzu Jafari ve Demirel, (2019) değerleri kazandırma ile ilgili önerilerinde aile ile iş birliği yapmak ve model olmak ile ilgili önerilerde bulunmuşlardır. Kozikoğlu (2017) da değerler eğitimine yönelik somut etkinliklerin yetersiz olduğunu belirtmektedir. Değerlerle ilgili öğrenme yaşantılarını somut olaylarla ve nesnelere desteklemesi gerekmektedir (Trawick-Smit, 2014). Bu sonuçlardan hareketle soyut olan değerler etkinlik temelli yaklaşımlarla; hikâyeler, örnek olaylar, geziler ve kısa filmler ile somutlaştırılarak çocuğun öğrenmesi kolaylaşacaktır (Aktepe, 2010).

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde alanyazındaki çalışmaların sonuçları ile büyük oranda paralellik göstermektedir. Bu çalışmada okul öncesi eğitim öğretmenlerinin kök değerlere yönelik görüşleri incelenmiştir. Araştırma bulguları dikkate alındığında kök değerlerin temel eğitimdeki önemi bağlamında sınıf öğretmenleri ile de çalışılabilir. Model olmanın değer ediniminde etkililiği görüldüğünden bu konuda toplumsal duyarlılık artırılabilir. Okul öncesi eğitimdeki Türkçe ve Drama etkinlikleri dışında diğer etkinlik türlerine yönelik kök değerlere ilişkin etkinlik havuzları oluşturulabilir. Sabır, adalet, vatanseverlik değerlerine yönelik okul öncesi öğretmenlerine uygulama eğitimleri verilebilir. Aile katılımlarında kök değer etkinlikleri yaptırılabilir. Okul öncesi öğretmenlerinin kök değerlere yönelik önerileri eğitim yöneticileri tarafından dikkate alınmalıdır.

Yazarlık Katkısı

Araştırma tek yazarla yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Karar Tarihi: 29/12/2021

Belge Numarası: 2021/8

KAYNAKÇA

- Acar Başeğmez, D. ve Er, K. O. (2017). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 12(33), 1-34.
- Akay, İ. (2018). Ahmet Yılmaz Boyunağa'nın Çocuk Romanlarında Yer Alan Kök Değerler. *Electronic Turkish Studies*, 13(28), 1-30.
- Akhan, N. E.; Subaşı, E. ve Açıl, F. B. (2020). Öğretmen Adaylarının Kök Değerlere İlişkin Görüşleri. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 115-134.
- Akıtürk, H. K. ve Bağçeli Kahraman, P. (2019). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimine Yönelik Görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(38), 267-294.
- Akman, S. (2020). Türkçe Eğitiminde Değerler Eğitimi Üzerine Yapılmış Akademik Çalışmaların Değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Cem Şems Tümer), Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akpınar, B. ve Özdaş, F. (2013). İlköğretimde Değer Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Nitel Bir Analiz. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 105-113.
- Aktan, O. (2014). 100 Temel Eserlerde Yer Alan Değerlerle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programındaki Değerlerin Uyumu. *Asya Öğretim Dergisi*, 2(1 (Özel)), 64-76.
- Aktepe, V. (2010). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yardımseverlik Değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Bekir Buluç), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016). Değerler Eğitimi Yaklaşımları ve Etkinlik Örnekleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42, 361-384.
- Aral, N. ve Kadan, G. (2018). 2013 Okul Öncesi Eğitim Programının Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 113-131.
- Aslan, S. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(25), 203-227.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda Değerler Eğitimi. *Eğitime Bakış*, 6(18), 16-19.
- Bartan, S. (2018). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri ile Sınıf İçi Uygulamalarının İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Banu Özkan), Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baş, M. (2017). 2009 ve 2015 İlkokul Matematik Dersi Öğretim Programları ile 2017 İlkokul Matematik Dersi Öğretim Programı Karşılaştırması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1219-1258.
- Batmaz, O. ve Erdoğan, T. (2019). Sınıf Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine Yönelik Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(6), 2681-2692.
- Bekdemir, Ü. ve Işkın, P. (2017). Sosyal Bilgiler 6. ve 7. Sınıf Çalışma Kitabı Etkinliklerinin Doğrudan Verilmesi İstenen Değerleri Karşılama Düzeyinin İncelenmesi. *Turkish Studies*, 12(4), 71-90.
- Berkant, H. G.; Efendioğlu, A. ve Sürmeli, Z. (2014). Değerler Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Turkish Studies*, 9(5), 427-440.
- Bulut, K. (2021). Ayla Kutlu'nun Merhaba Sevgi Adlı Çocuk Romanının Değerler Eğitimi ve On Kök Değer Açısında İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(57), 248-272.
- Büyüköztürk, Ş.; Kılıç Çakmak, E.; Akgün, Ö. E.; Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Can-Aran, Ö. ve Demirel, Ö. (2013). Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 151-168.
- Çağlar, A. (2005). Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi. (Ed. M. Sevinç). *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar* İçinde (s. 304-311). İstanbul: Morpa Yayınları.
- Çelikkaya, T. ve Yılmaz, T. (2017). Değerler Eğitimine İlişkin Öğretmen, Öğrenci ve Velilerin Karşılıklı Beklentileri. *Researcher*, 5(2), 395-416.
- Çengelci, T.; Hancı, B. ve Karaduman, H. (2013). Okul Ortamında Değerler Eğitimi Konusunda Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56.
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*, (5. Baskı). Trabzon: Erol Ofset.

- Demir, Ş. (2019). Feridun Oral'ın Resimli Öykü Kitapları Üzerine Bir Doküman İncelemesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bahar İş Güzel), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dereli-İman, E. (2014). Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocuklarının Sosyal Gelişimine Etkisi: Sosyal Beceri, Psiko Sosyal Gelişim ve Sosyal Problem Çözme Becerisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(1), 249-268.
- Dinçer, B. ve Gözel, Ü. (2019). İlkokul Programlarında (1-4) Yer Alan ve Kazandırılması Hedeflenen Değerlere İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğrenci Velilerinin Görüşlerinin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(38), 207-234.
- Duran, M. ve Solak, E. (2018). Hayat Bilgisi Dersi 1. Sınıf Öğretim Programındaki Kazanımların Değerler Açısından İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 13(19), 1345-1360.
- Genç, S. (2018). Görsel Sanatlar Eğitiminde Kök Değerler. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 543-560.
- Gönen, M. (2017). Çocuk Edebiyatı Yazarı ve Çizeri Olarak Feridun Oral'ın Çocuk Edebiyatımızdaki Yeri ve Eğitsel Değerler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Hilmi Uçan), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündüz, M. ve Bağcı, M. (2019). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Kök Değerler Hakkındaki Farkındalıkları ve Değerleri Öğretme Yöntemleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 5(2), 184-197.
- Gündüz, M.; Aktepe, V.; Uzunoğlu, H. ve Gündüz, D. D. (2017). Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklara Eğitsel Oyunlar Yoluyla Kazandırılan Değerler. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 62-70.
- Gürgil, F.; Kılcan, B.; Kılıçoğlu, G. ve Kurtoğlu, F. S. (2019). Hünkar Hacı Bektaş Velî Velayetnamesi'nin Kök Değerler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitimi Dergisi*, 8(1), 446-461.
- Gürültü, E.; Bildik, C. ve Erişen, Y. (2019). İlkokul Öğretim Programlarında Yer Alan "Saygı" Kök Değerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Eğitimde Elli Yıl (Prof. Dr. Mehmet Ali Kısakürek'e Armağan)* İçinde (s. 231-258). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Güven, F. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Milliyetçilik ve Yurtseverlik Değerleri Açısından Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Mesut Aydın), Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hökekleli, H. (2013). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Jafari, K. K. ve Demirel, M. (2019). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 13-35.
- Karatay, H. (2011). Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı. *Turkish Studies International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(1), 1439-1454.
- Karatekin, N.; Ekşi, H.; Durmuş, A.; Otrar, M. ve Işılak Durmuş, H. (2013). *Değerler Eğitimi Öğretmen Kitabı: Öz Değerlendirme*. İstanbul: Edam.
- Kart, M. ve Şimşek, H. (2020). Türk Eğitim Sisteminde Değer Arayışı: Yenilenen (2017) İlköğretim Programları Hangi Değerleri Kazandırıyor? *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(40), 9-44.
- Kaya, Y.; Günay, R. ve Aydın, H. (2015). Okul Öncesi Eğitimde Drama Yöntemi ile İşlenen Değerler Eğitimi Derslerinin Farkındalık Düzeyindeki Etkisi. *Sakarya Üniversitesi Journal of Education*, 6(1), 23-37.
- Kılcan, B. (2016). Ignác Kúnos "Un Kırk Dört Türk Peri Masalı Adlı Eserinin Değerler Açısından İncelenmesi. *Turkish Journal of Education*, 5(3), 144-156.
- Kılcan, T. (2020). Ortaokul Öğretmenlerinin Öğretim Programlarında Yer Alan Kök Değerlerin Önem Sırasına ve Eğitimine İlişkin Görüşleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 134-145.
- Kolukısa, E. A.; Oruç, Ş.; Akbaba, B. ve Dündar, H. (2008). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Gizem.
- Kozikoğlu, İ. (2018). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Tutum ve Görüşlerinin İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitimi Dergisi*, 7(4), 2698-2720.
- Kurtdede Fidan, N. (2016). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Geleceğe Yönelik Değerler Eğitimi Tasarımları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(22), 161-180.
- Kuru, H. ve Ünlü Kuru, B. (2020). İncilâ Çalıskan'ın Babamın Kitap Sandığı Adlı Çocuk Kitabında Değerler ve Dil Zenginliği. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 103-117.

- MEB (2012). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara.
- MEB (2017). *Türkçe Dersi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Memduhoğlu, H. B. ve Yüce, T. (2020). Değerler Eğitiminde Drama Yönteminin Uygulanmasına İlişkin Nitel Bir Çözümleme. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 51(51), 116-130.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mindivanlı, E.; Küçük, B. ve Sosyal, E. (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Aktarımında Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 93-101.
- Mutlu, H. H. ve Dinç, S. (2019). 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Temalardaki Metinlerin Kök Değerlerle İlişkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 1048-1062.
- Narin, D. (2007). İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının Vatandaşlık Bilgi, Beceri ve Değerlerini Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Yrd. Doç. Dr. Dilek Belet), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ogelman, H. G. ve Sarıkaya, H. E. (2015). Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri: Denizli İli Örneği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(29), 81-100.
- Onat-Sayın, N. (2020). İlkokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Değerler Eğitimi İle İlgili Görüşleri (Merkezefendi İlçe Örneği), (Yayımlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi), (Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman Tanrıoğen), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Otmar, Ö. (2017). Yalvaç Ural'ın Çocuk Yapıtlarının Evrensel Değerler Açısından İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Aliye erdem Harbelioğlu), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Önlen, M. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Sevgi-Saygı ve Hoşgörü Değerlerinin Ulusal Gazete Haberlerine Yansımaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Ömer Faruk Sönmez), Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özet, İ. (2014). Kent Araştırmaları ve Nitel Yöntem. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen, C.; Er, H. ve Gürgil, F. (2012). İlköğretim Branş Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 297-311.
- Silverman, D. (2015). *Interpreting Qualitative Data*. Sage.
- TDDEDÖP (2018). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayıncılık.
- Topaç, N.; Bardak, M.; Kirişçi, M. ve Mertoğlu, E. (2020). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Değer Kavramlarını Tanımlamalarının İncelenmesi: Nitel Bir Çalışma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(39), 447-487.
- Topal, Y. (2019). Değerler Eğitimi ve On Kök Değer. *Mavi Atlas*, 7(1), 245-254.
- Trawick-Smith, J. (2014). *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim (Çok Kültürlü Bir Bakış Açısı)*, (Ed. ve Çev. B. Akman). Ankara: Nobel.
- TTKB (2017). *Müfredat Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2020). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk, İ. (2009). Değerler Eğitiminde Saygı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Aslı Yazıcı), Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçar, F. H. ve Çetinkaya, S. (2021). İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 275-291.
- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2014). Değerli Bir Kavram Olarak "Değer ve Değerler Eğitimi". (Ed. R. Turan ve K. Ulusoy). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi* İçinde (s. 1-16). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2015). *Değerler Eğitimi*, (3. Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Uzun, M. ve Köse, A. (2017). Okul Öncesi Eğitimde Değerler Eğitiminin Uygulanmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 305-338.

-
- Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretim Programlarında Değerler: Hayat Bilgisi Dersi Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 725–733.
- Yazar, T. ve Erkuş, S. (2013). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Öncesi Eğitim Programındaki Değerler Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(20), 196-211.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2011). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Tarzları ile Demokratik Değerlere İlişkin Görüşleri Arasındaki İlişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 147-170.
-

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 45-62, Winter 2022

Eğitim Yöneticilerinin Yönetsel Rollerini ve Kullandıkları Güç Kaynakları Üzerine Kavramsal Bir İnceleme*

A Conceptual Analysis of the Education Managers' Managerial Roles and the Power Sources They Use

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1140356>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
04.07.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
04.10.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Dr. Mehmet Sabir Çevik
Öğretmen / Millî Eğitim Bakanlığı
sahici1980@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-8817-4747>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Örgütsel amaçların gerçekleşmesinde ve örgütlerin varlıklarını sürdürmesinde önemli sayılabilecek faktörlerin başında yöneticilerin örgüt içinde sahip oldukları roller ve güç kaynakları yer almaktadır. Örgüt yöneticilerinin üstlendikleri roller ve sergiledikleri güç kaynakları örgüt üyelerinin davranışlarını, örgüte ilişkin yaklaşımlarını ve algılarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Öte yandan örgüt yöneticilerinin yönetsel rolleri ve güç kaynakları, örgütsel süreçlere ilişkin işleyiş hakkında kayda değer ipuçları sağlayabilir. Bu bağlamda kavramsal bir inceleme niteliği taşıyan bu çalışma makro düzeyde tüm örgüt yöneticilerinin, mikro düzeyde ise eğitim yöneticilerinin rollerini, yönetsel yeteneklerini ve güç kaynaklarını irdelemeyi amaçlayan bir çalışma şeklinde tasarlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde yönetici rolleri, yönetim kademeleri ve yönetici yetenekleri; ikinci bölümünde ise yöneticilerin güç kaynaklarına ilişkin kavramsal bir analiz yapılmıştır. Bu bağlamda yönetici rolleri Henry Mintzberg'in sınıflandırmasını uygun olarak "kişilerarası roller, bilgiye dayalı roller ve karar almaya yönelik roller" başlıkları altında; güç kaynakları ise literatürde yaygın olarak kabul gören "ödül gücü, ceza gücü, makam gücü, uzmanlık gücü, kişilik gücü (karizmatik güç), ilgi gücü ve güçsüzlük gücü" başlıkları altında sunulmuştur. Ayrıca eğitim yöneticilerinin bilinen rollerinin dışında "eğitcilik, mentorlük, sürekli gelişimci, kolaylaştırıcı ve liderlik" rollerine de dikkat çekilmiştir. Eğitim yöneticilerinin rolleri, yönetsel kademeleri ve güç kaynakları bütünsel bir yaklaşımla açıklanmıştır. Çalışmanın sonucunda eğitim yöneticilerinin yönetsel rollerinin çeşitlilik gösterdiği, uzmanlık ve kişilik gücünün günümüz eğitim örgütleri için de geçerli ve önemli güç kaynakları olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetici Rollerini, Güç, Güç Kaynakları, Eğitim Yöneticisi

Abstract

Managers' roles and power sources in the organization can mainly be regarded as one of the most significant factors for realizing organizational goals and the survival of organizations. Roles assumed by the organization managers and the power sources they display can have a direct or indirect impact on the behaviors of the organization members. In this context, as a conceptual review, this study has been designed to examine the roles, the managerial abilities, and the power sources of all the organization managers at the macro level and the education managers at the micro-level. In the first part of the study, a conceptual analysis of the managerial roles, managerial levels and managerial abilities was made. In the second part, an analysis of the power sources of the managers was made. Accordingly, managerial roles were addressed under the headings of "interpersonal roles, knowledge-based roles, and decision-making roles" by Henry Mintzberg's classification; power sources were addressed under the headings of "reward power, punishment power, authority power, expert power, personality power (charismatic power), interest power, and weakness power" as widely accepted in the literature. Moreover, the education managers' roles of "training, mentoring, continuous innovation, facilitation, and leadership" were highlighted alongside their well-known roles. Education managers' roles, managerial levels, and power sources were explained with a holistic approach. As a result of the study, it has been concluded that the managerial roles of the education managers vary and that the expertise and power of personality are valid and essential power sources for today's training organizations.

Keywords: Managers' Roles, Power, Power Sources, Education Manager

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Çevik, M. S. (2022). Eğitim Yöneticilerinin Yönetsel Rollerini ve Kullandıkları Güç Kaynakları Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 45-62.

GİRİŞ

Örgütsel yaşam içinde başarılı olmuş ve amaçlarına ulaşmış bir yönetimden bahsedilebilmesi örgüt yöneticilerinin birbirleriyle uyum içinde ve rollerini beklenen şekilde yerine getirmesine bağlıdır. Kamu veya özel sektör yöneticilerinin kendilerinden beklenen rolleri yerine getirmemesi, içinde buldukları örgütlerin zarar görmelerine neden olur (Gökçe ve Şahin, 2003). Ancak değişen koşullar, yöneticilere yüklenen rollerin değişimini zorunlu kılmaktadır. Diğer bir anlatımla zamanla örgüt yöneticilerinin bazı rollerinin önemi azalırken bazı rollerinin ise önemi artmaya başlamış, yöneticilik ve liderlik rolleri kişisel tercihlerle birlikte değişime uğramıştır (Arun, Türkay, Fen, Babacan, Ateş, 2014; Storey, 2011; Yukl, 2010). Bu bağlamda yöneticilerin rollerini belirleyen ve rollerine yön veren değişik etmenlerden söz edilebilir. Örgütsel güç kaynaklarının da yöneticilerin rolleri üzerinde etkili olabilecek örgütsel etmenlerden biri olduğu söylenebilir.

Yönetici konumundaki kişilerin asli görevlerinden biri de örgütsel dinamikleri harekete geçirmektir. Örgütsel dinamikleri harekete geçirebilmek için örgüt üyelerinin yönlendirilmesi ve işe yönelik güdülenmelerinin sağlanması oldukça önemlidir. Bu çerçevede örgütsel güç kaynakları örgüt yöneticilerin örgüt üyelerini harekete geçirme potansiyeline sahip araçlardan biri olarak görülebilir (Aslanargun, 2013). Nitekim Milton'a (2000) göre insanların toplumsal hayattaki davranışları, aralarındaki güç ilişkisine göre şekillenir. Güç ilişkisi, toplumsal ilişkileri yansıtan bir nitelik taşımaktadır. Örgütsel açıdan da gücün olmadığı örgütsel bir yapıdan söz etmek mümkün değildir. Güç, yönetici ya da liderin örgüt içinde istedik yönde hareket etmelerinde belirleyici bir etkiye sahip olabilmektedir (Kızanıklı, Koç ve Kılıçlar, 2016).

Örgütsel gücün hem bireyler hem de örgütler üzerindeki etkisi örgütten örgüte farklılık gösterebilir (Başaran, 2000). Eğitim örgütleri açısından da bu durum aynı özellik göstermektedir. Eğitim yöneticisinin çeşitli rolleri vardır ve bu roller başta örgütsel güç kaynakları olmak üzere insani, teknik ve kavramsal yönlerden bazı beceri ve yeterliklere sahip olmayı gerektirir (Şişman, 2012). İnsancıl yeterlikler bireyleri ve bireylerden oluşan grupları anlayabilme, motive edebilme yeterlikleridir. İnsancıl yeterlikler hiçbir fark gözetmeksizin tüm bireylerle etkin bir iletişim özelliklerine de karşılık gelmektedir (Başar, 2000). Teknik yeterlikler yöneticilerin çalışma alanlarına göre gerekli uzmanlık ve teknik becerilerle donanımlarını ifade eder (Bursalıoğlu, 1991). Kavramsal yeterlikler ise yöneticilerin karşılaştıkları sorunları analiz edebilme, kavrayabilme, özgün çözümler üretebilme ve sistemi oluşturan parçalar arasındaki ilişkiyi öngörebilme yeterliğidir (Kayıkçı, 2001). Bu yeterliklerin işlevsel olabilmesi için formal ve informal rollere ihtiyaç vardır. Çünkü liderlerin ve yöneticilerin sahip oldukları güç, örgüt çalışanlarını etkileyebilecek bir araç olarak görülmektedir (Schermerhorn, Hunt ve Osborn, 2000).

21.yüzyılda yaşanan değişim ve yenilik eğitim örgütlerinde yeni rolleri ve becerileri gündeme getirmiştir (Kamisaş, Soh ve Arşad, 2010). Okula ilişkin beklentilerin çeşitlenmesi ve artması ise eğitim yöneticilerinin klasik ve(ya) geleneksel rollerinin değişmesini sağlamıştır (Çınkır, 2010). Çünkü eğitim yöneticilerinin güncel sorunlarla mücadele edebilmelerinin koşulu gerekli donanıma ve rollere sahip olmalarına bağlıdır (Çevik, 2019). Diğer bir deyişle eğitim yöneticilerinin 21.yüzyıl ihtiyaçlarına göre roller üstlenmeleri mesleki, kişisel ve sosyal açılarından donanımlı olmalarıyla mümkündür (Çoban, 2021). Öte yandan eğitim yöneticilerinin modern çağın gereklerine göre çeşitli rolleri yeni gereksinimlerle harmanlayıp etkili ve verimli liderlik sergilemeleri gerekmektedir (Chamchoy, 2017). Bu bağlamda eğitim yöneticilerinin üstlenmeleri gereken roller çok boyutlu ve karmaşık bir duruma dönüşmüştür (Şişman, 2002). Mevcut çalışmanın eğitim yöneticilerinin çok boyutlu ve karmaşık bir duruma dönüşen rollerin neler olduğunun bilinmesi ve değişen yeni rollerinin belirlenmesi noktasında literatüre katkı sunması beklenmektedir. Ancak eğitim yöneticilerinin değişen yönetsel rollerinin tam olarak anlaşılabilmesi için kullandıkları örgütsel güç kaynaklarının neler olduğunun anlaşılmasına da ihtiyaç vardır. Oysaki literatürde örgütsel güce yönelik çok sayıda tanım ve açıklama olmasına rağmen (Argon, Yıldırım ve Kurt, 2014; Aslanargun, 2013; Özkalp ve Kirel, 2003; Robbins ve Coulter, 2003) örgütsel gücün çoğu zaman etki, otorite ve hiyerarşi gibi kavramların yerine kullanıldığı bilinmektedir (Arslanargun, 2013; Daft, 2003; Eren, 2003; Güney, 2007; Hoy ve Miskel, 2012; Lunenburg ve Ornstein, 2013; Tutar, 2016; Weber, 2006). Bu durum literatürde örgütsel gücün anlamı, türleri ve içeriğiyle ilgili bir belirsizlik olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla eğitim yöneticilerinin güncel rolleri doğrultusunda örgütsel güç kavramının detaylı bir şekilde ele alınması ve örgütsel gücün diğer kavramlarla ilişkisinin ortaya konulması gerektiği söylenebilir. Bu nedenle çalışmanın kuramsal açıdan eğitim yöneticilerinin güncel rollerinin ve kullandıkları örgütsel güç kaynaklarının doğru anlaşılmasına katkı sağlayıp politika yapıcılara ve uygulayıcılara çoklu bir bakış açısı sunması beklenmektedir.

Bu çalışmada öncelikle yöneticilerin rolleri, yönetim düzeyleri ve yönetici yetenekleri incelenmiş, daha sonra da yönetici rollerini etkilediği düşünülen yöneticilerin örgütsel güç kaynaklarından söz edilmiştir. Ele alınan konuların kavramsal alt yapıları bir bütünlük içinde ele alınmış, eğitim yönetimi ve eğitim yöneticileri açısından doğal yansımaları teorik kapsamda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Başka bir anlatımla bu çalışmada örgüt yöneticilerinin rollerinin ve kullandıkları güç kaynaklarının kuramsal açıdan eğitim yönetimindeki karşılığı açıklanmaya çalışılmıştır.

YÖNETİCİ ROLLERİ

Rol, bir işi veya işlemi yerine getirmekle sorumlu olan kişinin üstlenmesi gereken görevlerdir. (Koroğlu, Koroğlu ve Alper, 2012). Örgütlerde kişilere biçilen görevlerin kendine özgü rolleri vardır ve örgüt üyelerinden de bu rolleri hakıyla yerine getirmeleri beklenir (Gökçe ve Şahin, 2003). Aslında üst, orta ve alt düzey kademelerde görev yapan yöneticilerin sergilemesi gereken roller farklıdır (Ataman, 2001; Rüzgar ve Kurt, 2016). Ne var ki yönetici rolleri, yönetim düzeyine göre farklılık göstermiş olsa bile, her yöneticinin sahip olması gereken genel rollerden de bahsetmek mümkündür.

Örgütlerin amaçlarına ulaşabilmesi ve örgüt üyelerinin beklentilere cevap verebilmenin temel gerekliliklerinden biri yöneticilerin sahip oldukları rollerle açıklanmaktadır. Bir yönüyle örgüt yöneticilerinin rolleri örgüt üyelerinin beklentilerinin karşılanabilmesiyle değerlendirilmektedir (Applebey, 1991; Bolat, Seyemen, Bolat ve Erdem, 2014). Aynı zamanda örgüt yöneticilerinin örgütsel başarıyı yakalayabilmeleri için de sürekli kendilerini yenileyebilmeleri gerekmektedir. Bir başka deyişle yöneticiler bir yandan sabır, dürüstlük, zekâ, espri, cesaret ve iyi bir hafıza gibi doğuştan gelen farklı özelliklerin yanı sıra sonradan kazanılan dışa dönüklük ve yeniliklere açıklık gibi rollere sahip olmalarının da önemine vurgu yapılmaktadır (Keenan, 1997; Şener, 1997). Bu nedenle özellikle 1950'li yıllardan itibaren yönetici rollerini ele alan ve yönetici rollerinin etkilerini konu edinen kuramsal ve ampirik çalışmaların sayısında ciddi artışların olduğu belirtilmektedir (Behestifar, Motahari ve Moghadam, 2012; Yue, 2012). Yönetici rollerine ilişkin ilginin artması ise yöneticilik rollerini açıklayan ve(ya) sınıflandıran çalışmalarının da artmasını sağlamıştır.

Yönetici rollerine ilişkin en kapsamlı çalışmayı 1973 yılında Henry Mintzberg yapmıştır. Henry Mintzberg Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, İngiltere ve İsveç'te çeşitli örgütleri incelemiş ve buna göre yöneticilerin birbirinden farklı roller üstlendiklerini tespit etmiştir (Griffin ve Moorhead, 2014; Koçel, 2010). Yöneticilerin rollerine yönelik yapılan çalışmalar da Mintzberg'in çalışmalarıyla önem kazanmaya başlamış ve çok sayıda araştırma (Jung ve Sosik, 2006; McCarthy, 2000; Ramezani, Khabiri, Alvani ve Tondnevis, 2011; Seebungkerd ve Phornprapha, 2007) bu kapsamda yapılmaya başlanmıştır. Mintzberg'e göre yönetici rolleri; yapılan işin içeriği, uzmanlık, motivasyon ve hiyerarşik yapı gibi birçok faktöre göre değişiklik gösterebilmektedir (Koçoğlu, 2010).

Tablo 1: Henry Mintzberg'e Göre Yönetici Roller

Kategori	Rol
Kişilerarası Roller	Temsil Rolü
	Liderlik Rolü
	Bağlantı Kurma Rolü
Bilgiye Dayalı Roller	Bilgiyi Toplama Rolü
	Bilgiyi Dağıtma Rolü
	Sözcülük Rolü
Karar Almaya İlişkin Roller	Girişimcilik Rolü
	Sorun Çözme Rolü
	Kaynak Dağıtma Rolü
	Arabulucu Rolü

Kaynak: (Mintzberg, 1990)

Tablo 1'de görüldüğü gibi Henry Mintzberg yöneticilerin rollerini “kişilerarası roller”, “bilgiye dayalı roller” ve “karar almaya ilişkin roller” olmak üzere üç ana grupta ve on altı grupta toplamaktadır. Aşağıda yönetici rollerine ilişkin açıklamalar yer almaktadır (Besler, 2013; Griffin, 2002; Koçoğlu, 2010; Mintzberg, 1990; Özdemir, 2018; Özkalp, 2013; Robbins, 2001; Sökmen, 2010; Yukl, 2010):

Yöneticinin Kişilerarası Roller

Yöneticinin biçimsel otoritesinden kaynaklanan ve başka örgütler ile örgüt çalışanları arasındaki ilişkileri içeren rollerdir. Yöneticinin kişilerarası rolleri kendi içinde “temsil rolü, liderlik rolü ve bağlantı kurma rolü” olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Özkalp, 2013; Robbins, 2001; Sökmen, 2010):

Temsil Rolü

Yöneticinin sahip olduğu makam ve sosyal koşullar gereği yerine getirmek durumunda olduğu rollerdir. Yeni bir tesisin açılışını yapma, ziyaretçileri karşılama ve uğurlama gibi sembolik görevleri yerine getirme temsil rollerine örnek olarak verilebilir.

Liderlik Rolü

Yöneticilerin örgüt çalışanlarını yönlendirmede, motive etmede, örgüt içinde disiplini ve başarıyı sağlamada kullandıkları rollerdir. Liderlik rolündeki yönetici, örgütünü örgütsel amaçlar etrafında etkileyerek ve çalışanları cesaretlendirerek yönlendirmeye çalışır.

Bağlantı Kurma Rolü

Yöneticinin örgüt dışı kurum kuruluşlarla veya kişilerle irtibata geçmesidir. Yönetici bu rolüyle âdeta dış örgütlerle köprü işlevi görür. Başka kuruluşlarla haberleşme, telefonla görüşme, bilgi paylaşımlarında bağlantıyı kurma, toplantılar ve örgütsel çalışmaları koordine etme bağlantı kurma rolleri olarak değerlendirilmektedir.

Yöneticinin Bilgiye Dayalı Roller

Yöneticinin örgüt için önemli olduğunu düşündüğü bilgileri toplayıp yine örgüt için dağıtmasıdır. Bilgiye dayalı roller “bilgiyi toplama rolü, dağıtma rolü ve sözcülük rolü” olmak üzere üç grupta incelenmektedir (Griffin, 2002; Koçoğlu, 2010; Mintzberg, 1990; Özdemir, 2018; Özkalp, 2013; Robbins, 2001; Yukl, 2010):

Bilgiyi Toplama Rolü

Yöneticilerin örgüte yarar sağlayabilecek enformasyonu toplama rolleridir. Bilgiyi toplama rolü, örgüt ile ilgili değişiklikleri tahmin etme ve örgütsel stratejileri belirlemede kullanılır.

Bilgiyi Dağıtma Rolü

Örgüt içinden ya da dışından toplanan bilgileri örgütün işgörenlerine ya da ilgili birimlere verilmesi ve dağıtılması rolüdür. Bilgiyi dağıtma rolüyle, örgüt içinde olası problemlerin önüne geçilmiş olur.

Sözcülük Rolü

Sözcülük rolü örgüt içinden ya da dışından toplanan bilgileri, örgütün planları, politikaları, dönemlik çalışma raporları ve çalışma faaliyetlerinin çeşitli yollarla örgüt dışı muhataplara iletme rolüdür.

Yöneticinin Karar Almaya İlişkin Roller

Yöneticinin karar almaya ilişkin rolleri, yöneticinin seçim yapmakla ilgili rolleridir ve bu roller yöneticileri diğer personelden ayırma işlevine sahiptir. Karara ilişkin roller “girişimcilik rolü, sorun çözme rolü, kaynak dağıtma rolü ve arabulucu rolü” olmak üzere dört alt grupta incelenmektedir. (Koçoğlu, 2010; Mintzberg, 1990; Özdemir, 2018; Özkalp, 2013; Robbins, 2001; Sökmen, 2010):

Girişimcilik Rolü

Örgüt içi ve örgüt dışı fırsatları görme, fırsatları araştırma ve projeler geliştirme rolüdür. Değişim için yeni ve farklı fikirler geliştirme, doğabilecek riskleri alma, proje çalışmalarına ağırlık vermek girişimcilik rolü olarak değerlendirilebilir.

Sorun Çözme Rolü

Sorun çözme rolü, yöneticinin örgütün ani ve beklenmeyen problemleri karşısında çözüm üretebilme rolüdür.

Kaynak Dağıtma Rolü

Kaynak dağıtma rolü, yöneticinin örgütsel kaynakların dağıtımında dengeyi sağlamaya yönelik rolleridir. Yöneticinin, kaynakları kimin kullanacağına, bütçe ve öncelikleri belirlemeye yönelik rolleri kaynak dağıtımına örnek olarak verilebilir.

Ara Bulucu Rolü

Örgüt için önemli görüşmelerde, örgüt adına oynadığı müzakereci rolü ifade eden ara buluculuk rolü, diğer örgütlerle anlaşmaya varmaya ilişkin rolleri de içermektedir.

Yöneticilerin Güncel Roller

Henry Mintzberg'in yönetici rollerine yönelik sınıflandırması dışında günümüzde öğrenen örgütler ve sürekli iyileşme felsefesi bakımından değerlendirildiğinde yöneticilerin sahip olması gereken güncel rollerinden de bahsedilmektedir. Bu bağlamda yöneticilerin güncel rolleri kısaca şu şekilde özetlenmektedir (Işıl, 2001; Özyurt, 2010; Sökmen, 2010):

Yöneticilerin Eğitici Rolü

Yöneticilerin örgüt üyelerinin performanslarını artırma, kariyer gelişimlerini sağlama, bilgi ve beceri seviyelerini yükseltecek ortamları oluşturma gibi faaliyetlerini kapsamaktadır. Diğer bir deyişle yöneticinin eğitici rolleri, insan kaynaklarının gelişimine yönelik rollerdir.

Yöneticilerin Mentorlük Rolü

Yöneticilerin örgüt çalışanlarının kişisel ve kariyer gelişimlerine danışmanlık yaparak başkalarına yol gösterici olmaya çalışmasıdır.

Yöneticilerin Sürekli Gelişimci Rolü

Örgüt yöneticisinin örgütteki açıkların ve hataların farkına vararak açıkları kapatıp hataları düzeltmeye yönelik rolleridir. Böylece örgüt yöneticileri, çalışanların ve örgütlerin sürekli olarak gelişimlerine katkı sağlar.

Yöneticilerin Kolaylaştırıcılık Rolü

Yöneticinin örgüt çalışanlarının işlerini daha rahat ve daha konforlu yapabilmeleri için iş birliği ve sorumluluk üstlenmesidir. Kolaylaştırıcılık rolü, yetki devri ve öğrenmeyi keşfetme konusunda yardımcı olmayı da içermektedir.

Yöneticilerin Liderlik Rolü

Yöneticinin liderlik rolleri, örgütsel hedeflerin gerçekleşmesinde örgüt üyelerini ve paydaşları etkileyebilmesi ve peşinden sürükleyebilmesine ilişkin rollerdir.

EĞİTİM YÖNETİCİLERİNİN ROLLERİ

21. yüzyılı şekillendiren çalışma hayatının belirsizliği ve karmaşıklığı, tüm örgüt yöneticilerinin rollerinde olduğu gibi eğitim yöneticilerinin rollerini de karmaşık hâle getirmiştir. Örgütlerde ve sosyal yaşamdaki bilgi patlaması, farklı problemlerin ortaya çıkışı, öğrenme stillerinin farklılaşması da dinamik okul çevrelerini meydana getirmiştir (Crow, Hausman ve Scribner, 2002). Bunun yanı sıra küreselleşme hareketiyle birlikte olaylara ve durumlara bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmanın önemi artmış, vizyon geliştirme ön plana çıkmaya başlamıştır. Örgütler, kısa vadeli kazançlardan uzun vadeli kazançlara odaklanmayı ve çok değişkenli düşünce tarzını benimsenmeyi önemsemişlerdir (Miller ve Miller, 2001). Tüm bu değişim ve gelişmelere paralel olarak eğitim örgütlerinde eğitim yöneticilerinin klasik rolleri sorgulanmış, eğitim yöneticilerinin rollerine yönelik eleştirel bir bakış açısı gelişmeye başlamıştır.

Taymaz'a (2003) göre eğitim yöneticilerinin en önemli görevlerinden biri okulda var olan insan ve madde kaynaklarını en etkin bir şekilde kullanarak okulu amaçları ve işlevleri bağlamında yaşatabilmektir. Okulu amaçları ve işlevleri doğrultusunda yaşatabilmenin yolu ise eğitim yöneticilerinin üstlenecekleri rollerin okulu geleceğe hazırlayabilmelerine imkân sağlamasıyla mümkündür (Garies ve Tschannen-Moran, 2005). Diğer bir ifadeyle eğitim yöneticilerinin rolleri okulu geleceğe hazırlayabilme amacıyla doğrudan ilgilidir ve bu nedenle eğitim yöneticilerinin rolleri zamanla değişiklik göstermek durumundadır. Nitekim 1980'li yıllardan sonra eğitim yöneticilerinin mevzuatı uygulayarak ve statükoyu

koruyarak bilgi ve değişim çağının gereklerine cevap veremeyeceği anlaşılmıştır. Böylece eğitim yöneticisinin enformasyon teknolojisi, örgütsel öğrenme ve toplam kalite yönetimi karşısında yeni roller üstlenmesi gerektiği fikri ortaya çıkmıştır (Okutan, 2003; Yavuz, 2006). Eğitim yöneticisi, sadece okulda bulunarak eğitimi teftiş eden, yasaları ve yönetmelikleri uygulayan bir yönetici olmanın çok ötesinde, eğitime yön veren bir lider konumuna dönüşmüştür. Eğitim yöneticilerine yönelik bu değişim ve dönüşüm, eğitim yöneticisini bina yöneticisi olma durumundan eğitim lideri olma durumuna yükseltmiştir (Özden, 2005). Şişman (2006) bu rolü öğretimsel liderlik çerçevesinde ele almaktadır. Öğretimsel liderlik ise öğrenme-öğretme süreçlerine yön veren ve okuldaki tüm öğrencilerin öğrenme düzeylerini en üst seviyeye yükseltmeyi amaçlayan bir okul liderliğidir (Hallinger, Gümüş ve Bellibaş, 2020). Öğretimsel liderlik eğitim örgütlerine özgü bir liderlik tarzı olması nedeniyle diğer liderlik tarzlarından farklılık göstermektedir (Kış ve Konan, 2014). Bu nedenle modern ve çağcıl dünyanın eğitim yöneticilerinden risk alan, girişimci, dönüşümcü, esnek ve paylaşımcı rollerin yanı sıra öğretimsel liderlik rollerini de üstlenmeleri beklenmektedir.

Eğitim yöneticilerinin sahip oldukları roller ya da yerine getirmek zorunda oldukları roller, Henry Mintzberg'in yönetici rolleri sınıflandırması çerçevesinde değerlendirilebilir. Çünkü geçmişten günümüze kadar geçen süreç içerisinde eğitim yöneticilerinin süreklilik arz eden ve değişmeyen rolleri oldukları söylenebilir. Bu nedenle Henry Mintzberg'in yönetici rolleri sınıflandırılmasındaki rollerinin, eğitim yöneticilerinin yönetim süreçlerinde değişik şekillerde ortaya çıktığı aşıkardır. Nitekim eğitim yöneticisinin öğretmenlerle, öğrencilerle, velilerle, paydaşlarla, diğer kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerinin kişilerarası rolüne; çevreden veya başka örgütlerden elde ettiği bilgileri önce kendisi özümseyip sonra da öğretmenlere ve öğrencilere aktarma işlevinin bilgiye dayalı rolüne; okul içinde çıkabilecek sorunları önceden sezip çözüm yolları bulma, öğretmen ve öğrenci arasında enformasyonu sağlama ve okul için yeni fırsatların farkına varmaya yönelik rollerinin ise karar almaya ilişkin olduğu söylenebilir.

Eğitim yöneticisinin hangi rollerinin ne zaman ve nerede baskın olacağını kestirebilmek oldukça zordur. Bununla beraber eğitim yöneticisinin yerine getirdiği rollerin kişiden kişiye farklılık göstermesi de olasıdır. Ancak her eğitim yöneticisinin örgütsel amaçları gerçekleştirmek ve örgütün devamlılığını sağlama bakımından asgari düzeyde yerine getirmek zorunda olduğu roller vardır. Henry Mintzberg'in ortaya koyduğu yönetici rolleri eğitim yöneticilerin yerine getirmek durumunda oldukları roller bağlamında önemli sayılabilir.

EĞİTİM YÖNETİMİNDE YÖNETİM KADEMELERİ VE YÖNETSEL YETENEKLER

Her örgütün bir yönetim piramidi vardır. Farklı yönetim piramidinde bulunan yöneticilerin de farklı yönetsel yeteneklere sahip olmaları beklenir. Yönetim kademelerine göre yöneticileri "üst, orta ve alt düzey yöneticiler" olarak sınıflandırmak mümkündür. Yönetim düzeylerine göre yöneticileri aşağıda belirtildiği gibi açıklamak mümkündür (Besler, 2013; Kavuncubaşı, 2010):

Üst Düzey Yöneticiler: Piramidin en üst kısmında üst yöneticiler yer alır. Üst yöneticiler, örgütsel amaçlardan ve genel olarak örgütteki her birimindeki işlerin düzgün yürütülmesinden ve koordinasyondan sorumludur. Genel müdür, başkan, koordinatör, genel müdür yardımcısı, bakan, rektör, müsteşar, vali, başbakan ve cumhurbaşkanı gibi pozisyonlar üst düzey yönetim kademeleridir.

Orta Düzey Yöneticiler: Üst kademe yöneticiler işlerin verimli ve etkin yürütülebilmesi için örgütteki faaliyetleri bölüm ve kısımlara ayırırlar ve her bir bölüm veya kısma kendine bağlı yöneticiler atarlar. Bölüm müdürleri, kısım müdürleri, bölüm veya kısım müdür yardımcıları, daire başkanı ve dekanlar orta düzey yöneticilere örnek verilebilir.

Alt Düzey Yöneticiler: Alt düzey yöneticiler ise orta düzeydeki yöneticilerin amaçları doğrultusunda örgütsel faaliyetleri bölümlere ayırıp, bölümlerin her birine sorumlu bir yönetici atamaları suretiyle oluşturulur. Alt düzey yöneticiler yönetim piramidinin en alt düzeyindeki yöneticilerdir. Ustabaşı, bölüm şefleri, gözetmen ve formenler alt kademe yöneticilerinden bazılarıdır.

Özdemir'e (2018) göre eğitim yöneticileri eğitim örgütlerinde farklı kademelerde görev yapmaktadır. Eğitim örgütlerinin en üst düzey yöneticisi olan bakan ile en alt düzey yöneticisi olan okul müdürü arasında yedi ara kademe vardır. Bu çerçevede eğitim örgütlerinde de yönetim kademelerini "üst düzey, orta düzey ve alt düzey" olmak üzere üç kademede incelenebilir. Özdemir (2018) eğitim yöneticiliğindeki bu kademeleri şöyle özetlemektedir:

Üst Düzey Eğitim Yöneticiliği: Üst düzey eğitim yöneticiliği, Millî Eğitim Bakanlığının Ankara merkez örgütündeki yapılanmasıdır. Bakan, bakan yardımcısı, müsteşar, müsteşar yardımcısı, genel müdürler ve başkanlar bakanlığın üst düzey yöneticileridir.

Orta Düzey Eğitim Yöneticiliği: Orta düzey eğitim kademesi bakanlığın yurt dışı ve taşra örgütlerindeki yönetsel pozisyonlardır. İl Millî Eğitim Müdürleri, İl Millî Eğitim Müdür Yardımcıları, Müşavirlikler, Eğitim Ateşeliği görevleri orta düzey eğitim yöneticilerini kapsamaktadır.

Alt Düzey Eğitim Yöneticiliği: Alt düzey eğitim yöneticileri ise çeşitli ve farklı eğitim kurumlarında görev yapan okul veya kurum müdürleri ile müdür yardımcılarında oluşmaktadır.

Şekil 1: Eğitim Yöneticiliğinde Kademeler (Özdemir, 2018'den uyarlanmıştır)

Yöneticilerden, yönetim görevlerini yerine getirirken biz dizi yeteneklere sahip olmaları da beklenir. Robert Katz hangi kademe de olursa olsun yöneticilerde bulunması gereken yetenekleri “teknik yetenekler, beşeri yetenekler ve kavramsal yetenekler” şeklinde sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmaya uygun yönetici yetenekleri özellikleriyle şu şekilde ifade edilebilir (Özalp, 2010; Özkalp, 2013):

Teknik Yetenekler: Yöneticinin yürüttüğü veya yaptığı işle ilgili uzmanlaşmış bilgiye, deneyime, özel araç ve teknikleri kullanmayı gerektiren yeteneklerdir. Teknik yetenek, alt düzey yöneticilerde daha çok olması gereken bir yetenektir.

Beşeri Yetenek: Her yönetim kademesinde eşit düzeyde önem gösteren bir yetenektir. Beşeri yetenek, yöneticilerin iç ve dış çevre çalışanlarıyla veya muhataplarıyla iletişim kurmalarını, ilişkileri güçlendirmelerini ve çalışanları motive etmelerini ifade etmektedir.

Kavramsal Yetenek: Bu yeteneğe daha çok üst düzey yönetim kademelerinde görev yapan yöneticiler ihtiyaç duyar. Kavramsal yetenek, yöneticinin örgütte yaşanan karmaşık olay ve durumları tasnifi, teşhisi ve çözüme kavuşturmasına ilişkin yeteneğidir.

Eğitim örgütlerinin kendilerinden beklenen işlevleri ve amaçları gerçekleştirebilmesinin temel koşulu eğitim yöneticilerinin yönetsel birtakım becerilere sahip olmasıdır (Özdemir, 2018). Eğitim yöneticilerinin bulunduğu yönetim kademesine göre “teknik, beşeri ve kavramsal” becerileri göstermesi beklenir. Örneğin; üst düzey bir yönetici olarak bakan, genel müdür, müsteşar gibi yöneticilerin kavramsal becerileri, diğer yönetim kademelerindeki yöneticilerin kavramsal beceriden daha iyi olması gerekirken; alt düzey yönetici olarak okul yöneticilerinin ise teknik becerilerinin diğer kademelerdeki yöneticilerin teknik becerilerinden daha iyi olması gerekmektedir. İnsan ilişkileri becerileri olarak da ifade edilen beşeri yeteneğin eğitim yönetiminin üst, orta ve alt düzey kademelerinde görev yapan tüm yöneticilerinde aynı düzeyde olması bakımından diğer yönetsel becerilerden ayrılmaktadır. Diğer bir anlatımla eğitim yöneticilerinin beşeri yetenekleri tüm eğitim yöneticilerinin sergilemesi gereken ve aynı önem derecesine sahip olmaları beklenen yetenekler olarak değerlendirilebilir.

EĞİTİM YÖNETİCİLERİNİN GÜÇ KAYNAKLARI

Örgütler mevcut tüm kaynaklarını kullanarak önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmaya çalışır. Örgütsel amaçların gerçekleşmesinde ve örgüt üyelerinin harekete geçirilmesinde çoğu zaman güç kaynaklarına ihtiyaç duyulur. Çünkü örgütlerde güç kullanmak da örgütsel davranışların araçlarından biridir (Tutar, 2016). Örgütsel güç, örgüt çalışanlarının örgüt içinde kendilerine biçilen rolleri yerine getirmesinde ve örgütlerin hayatta kalmasında da işlevseldir. Bunun yanı sıra örgütler varlığını sürdürmek ve hayatta kalmak için çalışanlarını denetim altına almak ister. Denetim söz konusu olduğunda ise devreye örgütten örgüte farklılık gösterebilen güç girer (Beycioğlu ve Sincar, 2013). Aslında örgütsel süreçlerden tümüyle istifade edebilmek ve örgüt çalışanlarını işe dönük eylemler doğrultusunda güdülemenin başat aktörü örgüt yöneticileridir (Koşar, 2016). Aydın'a (2005) göre örgüt yöneticilerinin sergilemeleri gereken yönetsel rollerinin yanı sıra örgütlerde güç ve etkiyi de iyi yönetebilmeleri gerekmektedir. Örgüt yöneticisinin bir lider olarak ortaya çıkması ve mekanik uymanın çok ötesinde bir etkileme gücüne sahip olması örgütsel güç kaynaklarının türüne ve kullanım amacına göre değişiklik göstermektedir. Eğitim örgütleri özelinde de farklı işlevi ve amacı olan çeşitli örgütsel güç kaynaklarından söz etmek mümkündür.

Eğitim örgütlerinde güç kavramı söz konusu olduğunda en üst düzeydeki bakanlık yetkililerinden en alt düzeydeki okul yöneticilerine kadar geçerli olan güç ilişkileri gündeme gelmektedir. Eğitim örgütleri veya kurumları üzerinde her düzeyde etkili olan eğitim yöneticilerinin karar ve uygulamalarda dikkate aldıkları yasal metinler ile sahip oldukları yönetim becerileri ön plana çıkmaktadır (Aslanargun, 2014). Dolayısıyla eğitim yöneticilerinin başarısı başkalarını etkileyerek, kendi istedikleri yönde davranışa sevk edebilmelerine bağlıdır. Eğitim yöneticisinin başkalarını belli davranışları yapmaya sevk edebilme yeteneği ise gücünü sadece makamdan alan klasik yönetici olmanın ötesinde liderlik özelliklerine sahip birtakım yeteneklerle donanımlı olmasını gerektirmektedir (Şimşek, 2005). Örgüt yöneticilerinin örgütsel işleri verimli bir şekilde yerine getirebilmesi örgüt çalışanlarını etkilemeleri ile olanaklıdır. Bu etkileme de yöneticilerin örgütsel güç kaynaklarına sahip olduklarının bilincinde olmalarıyla gerçekleşir (Karaman, 2008).

Eğitim yöneticilerinin güç kaynaklarını kullanırken aşırı özen göstermeleri gerekir. Çünkü okullar gevşek yapılı ve değer odaklı örgütlerdir (Altınkurt ve Yılmaz, 2013). Diğer bir deyişle okul gibi örgütlerde eğitim yöneticilerinin başarısı, elindeki güç kaynaklarını verimli ve etkin bir şekilde kullanarak çevresindekileri etkileyebilmesine bağlıdır (Kayalı, 2011). Bu nedenle eğitim yöneticilerinin etkili yönetim becerilerini sergileyebilmek, öğretmenleri güdüleyebilmek ve öğretmenlerde farkındalık oluşturabilmek için kullandığı veya kullanacağı güç kaynaklarının önemli olduğu söylenebilir. O hâlde eğitim yöneticilerinin okul yönetiminde en uygun güç türünü seçmesi ve gücü paylaşma yeteneğine sahip profesyonel bir yönetici olmaları beklenir (Koşar, 2008; Polat, 2010).

GÜÇ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Güç kavramı "etki, otorite ve hiyerarşi" kavramlarıyla yakından ilişkili bir kavramdır. Bu kavramlar ile güç arasında benzer ve farklı özellikler bulunmaktadır. Ancak güç kavramının ilişkili olduğu bu kavramlar açıklanmadan önce gücün ne olduğunun iyi anlaşılmasına ihtiyaç vardır. Güç Lunenburg ve Ornstein'e (2013) göre başkalarını etkileme yeteneği; Robbison ve Coulter'e (2003) göre örgüt yöneticilerinin örgütsel faaliyetlerde ve örgütsel kararlarda etkili olma yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Aslanargun da (2013) gücü benzer şekilde kişilerin toplumsal hayatta başkalarını etkilemek için kullandıkları beceri olarak tanımlamaktadır. Kısacası güç kavramının otorite, bilgi ya da kişilikle kazanılan, başkalarını etkileyebilme özelliğiyle açıklanan ve farklı anlamlarda kullanılan bir kavram olduğu anlaşılmaktadır (Beycioğlu ve Sincar, 2013; Mangan ve Brivot, 2015).

Gücün daha iyi anlaşılabilmesi için güç olgusunun özellikleri üzerinde durmak gerekmektedir. Gücün temel özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenmektedir (Güney, 2007; Tutar, 2016):

Güç görecelidir: Güç, kabul alanıyla ilgilidir ve birisi için güçlü sayılan biri, bir başkası için güçlü kabul edilmeyebilir. Başka bir anlatımla bireyin veya kişinin gücü başka birinin algısına göre değişebilir.

Güç ölçülebilir: Gücün ölçümü bir başka güç noktası ölçüt alınarak yapılır. Bir kimsenin gücü başka bir kişiye göre değerlendirilir.

Güç dengelidir: Güç sadece etkilenen veya etkileyen tarafından belirlenmez. Güç hem etkilenen hem de etkileyen tarafından belirlenir.

Güç kabul edilen bölgede etkilidir: Her zaman, her yerde ve herkesin kabul ettiği bir güç yoktur. Bununla birlikte bir kimsenin güç alanının genişlemesi, başka birinin güç alanının daralmasına sebep olduğundan herkes için evrensel standart bir güç şekli de bulunmamaktadır.

Güç ile Etki İlişkisi

Etki kavramı genel olarak yöneticinin astına iş yaptırmada uyguladığı davranış tarzıdır (Balcı, 2010). Örneğin: A öznesinin eylemleri neticesinde B nesnesinin davranışlarında, hedeflerinde ve gereksinimlerinde görülen değişiklik etki kavramıyla açıklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle öznenin eylemleri sonucunda, nesnenin durumunda ya da davranışında bir değişiklik meydana geliyorsa etkileme gerçekleşmiş sayılır. Etkilemenin oluşması için A'nın giriştiği eylemin B üzerinde muhakkak bir değişimle sonuçlanması gerekmektedir (Aslanargun, 2014). Güç ile etkileme arasında güçlendirme bağlamında işleyen bir ilişki mevcuttur. Buna göre kişinin gücü arttıkça başkalarını etkileme olasılığı da artmaktadır (Eren, 2003). Bir yönüyle güç kaynak iken; etkileme ise bu kaynağı kullanmanın sonucudur. Etkileme, gücün eyleme dönüşmüş hâlidir ve güç kullanılırken yararlanılan süreç olarak da ifade edilmektedir (Aslanargun, 2013).

Güç ile Otorite İlişkisi

Otorite kavramı insanların toplu yaşam süreciyle ortaya çıkmış bir kavramdır. İş bölümü ve örgütlenmeye bağlı olarak ortaya çıkan otorite kavramı üzerinde en geniş incelemeleri Max Weber yapmıştır. Max Weber'e göre otorite; örgüt çalışanlarının koşulsuz ve gönülden lider ya da yöneticilerinin emirlerine uymalarıdır (Daft, 2003; Hoy ve Miskel, 2012). Fayol, otoriteyi emir verme hakkı ve itaat ettirme gücü olarak tanımlamaktadır. Otoritede formel nitelikler ağır basmaktadır (Sökmen, 2010). Güney (2010) otorite ve güç arasındaki farkları şöyle özetlemektedir:

- Otorite gücün kurumsallaşmış şeklidir. Bu sebeple güç, otoriteyi de kapsayan çok daha geniş bir kavramdır.
- Otorite, bir şeyi yapabilme hakkıdır. Güç ise bir hak olmanın ötesinde herhangi bir şeyi yapabilme yeteneğidir.
- Her otorite, güç demek değildir. Bir liderin veya yöneticinin otorite sahibi olması, onun güçlü olduğu anlamına gelmez. Çünkü otorite sahibi olmak her zaman astların etkilenmesini sağlamaz.

Max Weber otoriteyi "yasal otorite, geleneksel otorite ve karizmatik otorite" şeklinde üçe ayırmaktadır (Arslan, 2003; Weber, 2006).

Yasal Otorite: Yasal otorite, yasalarla belirlenmiş ve kişisel olmayan bir otoriteyi ifade eder. Rasyonel ve biçimsel kurallara dayalıdır ve bürokratik kurumlarla yakından ilintilidir.

Geleneksel Otorite: Toplumsal düzenin oldukça yavaş ve ağır değiştiği, geleneklerin, inançların ve törelerin saygın olduğu toplumlarda görülen bir otoritedir.

Karizmatik Otorite: Bireyin kişiliğinden ve olağanüstü özelliklerinden kaynaklanan otoritedir. Karizmatik otoritede liderin örnek veya farklı özelliklerinin önemli bir rolü vardır.

Eğitim örgütleri çeşitli özellikleriyle güç ve otorite ilişkisinin yaşanabileceği örgütlerdir. Bu nedenle eğitim örgütlerinde güç ve otorite ile liderlik arasındaki ilişkiye vurgu yapılmakta, otorite başta yöneticiler olmak üzere öğretmenlere ve öğrencilere meşrulaştırıcı bir güç olarak kabul edilmektedir (Hoy ve Miskel, 2012). Aslanargun'a (2014) göre eğitim yöneticileri formal bir örgüt içerisine adım attıkları zaman formal bir otorite ilişkisini kabul etmiş olurlar. Gücünü yasal otoriteden alan yöneticiler ise formal yaptırımlara eğilimlidirler ve bu da kendi otoritelerinin azalmasına yol açar. Bununla birlikte eğitim örgütlerinde hâkim olan örgüt kültürü, örgüt iklimi ve örgüt üyelerinin psikososyal düzeyleri örgütsel güç türlerinde de belirleyici olabilmektedir.

Güç ile Hiyerarşi İlişkisi

Hiyerarşi, en genel tanımıyla örgütteki ast-üst ilişkilerinin meydana getirdiği roller sitemidir (Balcı, 2010). Örgüt çalışanlarının amirlerine veya üstlerine itaat etmesi temeline dayanan hiyerarşi kavramı, örgütsel yaşam içinde güçsüzlük, memnuniyetsizlik, yabancılaşma, muhalefet ve direnç gibi birçok olumsuz çağrışım yapmaktadır. Bununla birlikte örgütsel etkililik için hiyerarşik basamakların ya da kademelerin temel dinamikler olduğu da iddia edilmektedir (Wynn, 2006; akt. Aslanargun, 2013). Hiyerarşi daha çok formel yetki ve otoritenin yoğun olduğu örgütlerde baskın iken; güç ise hem formel hem de informal örgütlerde baskın olabilmektedir. Bu nedenle güç kavramının hiyerarşi kavramından da daha kapsamlı ve daha geniş bir kavram olduğu söylenebilir.

ÖRGÜTLERDE GÜCÜN KOŞULLARI

Örgütlerde gücün oluşabilmesi için birtakım koşulların gerçekleşmiş olması gerekir. Bu koşullar gerçekleşmediği müddetçe herhangi bir gücün bahsetmek mümkün değildir. Gücün oluşabilmesi için “ikame edilemezlik, merkezilik, takdir hakkı, görünürlük ve sosyal ilişki” gibi koşullar gerekmektedir. Bu koşullar kısaca şu şekilde açıklanmaktadır (McShane ve Von Glinow, 2010; Varoğlu, 2013):

İkame edilemezlik: Örgüt içinde seçeneklerin azlığı veya olmamasıdır. Örneğin; önemli bir konuda bilgisi olan birinin alternatifinin olmaması o kişiyi güçlü kılar.

Merkezilik: Güç sahibiyle gücün etkilenen diğer insanlar arasındaki bağımlılığın derecesiyle ilgilidir. Kişinin işinin başında olamaması nedeniyle çok sayıda kişiyi etkilemesi kişinin güçlü olduğunun bir göstergesidir.

Takdir Hakkı: Bireyin belli bir kurala ya da onaya bağlı kalmaksızın özgürce ve inisiyatif olarak karar verebilmesidir.

Görünürlük: Görünürlük, sahip olunan gücün başkaları tarafından bilinmesi ve tanınmasıyla ilgili olan bir koşuldur. Bazı uzmanların aldıkları eğitimleri gösteren sertifikaları, kurs belgelerini ve diplomalarını odalarına asma görünürlüğe iyi bir örnektir.

Sosyal ilişki ağı: Gücün oluşmasında çeşitli sosyal gruplar ve kişilerle ilişki kurulması gücün artmasını sağlar. Sosyal ilişki ağları ne kadar çok iyiyse, güç de o kadar artar.

EĞİTİM YÖNETİCİLERİNİN ÖRGÜTSEL GÜÇ KAYNAKLARI

Değişen ve gelişen örgütsel yapılara bağlı olarak örgütlerde egemen olan belli başlı güç kaynaklarından söz edilebilir. Örgütsel güç kaynakları genellikle hiyerarşik yapıya uygun olarak şekillenir (Şimşek, 2003). Eğitim yönetimi açısından da gücün örgütsel amaçların gerçekleşmesinde gerekli bir araç olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim yöneticisi, örgüt üyelerini örgütsel amaçlar etrafında harekete geçirmeye çalışır ve bunun için astlarını etkileyerek harekete geçirebilmek için güce ihtiyaç duyar (Özdemir, 2018).

Lider olsun veya olmasın yöneticilerin çoğu örgütün kendilerine sağlamış olduğu bir güce sahiptir. Ancak, yöneticilerin gücü örgüt kaynaklı olabileceği gibi kişisel özelliklerden de kaynaklanabilir ve güce sahip olan diğer insanların davranışlarını etkileyebilir (Hoy ve Miskel, 2012). Bununla birlikte örgütsel güç kaynakları, yönetici veya liderin sahip olduğu gücün neye dayandığını ifade etmektedir. Örgüt üyelerini örgütsel amaçlar çerçevesinde yönlendirebilmek için “gücü nereden elde edebilirim?” sorusu güç kaynaklarıyla ilgilidir (Bayrak, 2001). Güç kaynakları örgütten örgüte farklı olmakla birlikte bu konuda çalışma yapan araştırmacılar gücü; “ödül gücü, ceza gücü (zorlayıcı güç), makam gücü, uzmanlık gücü ve kişilik gücü” şeklinde beşe ayırmaktadır (Buchanan ve Huczynski, 2004; Griffin, 2002; Hoy ve Miskel, 2012; Özkalp ve Kirel, 2003; Yılmaz ve Altinkurt, 2012). Bu güç kaynaklarından ödül, ceza ve makam gücü örgütsel yapıdan; uzmanlık ve kişilik gücü ise kişisel niteliklerden kaynaklı güç kaynaklarıdır (Colquitt, Lepine ve Wessen, 2011; Medina, Munduate ve Guerra, 2008). Ayrıca bu güç kaynaklarına ilaveten ilgi gücü ve güçsüzlük gücünden de bahsedilebilir. Bu kapsamda aşağıda yedi ayrı güç kaynağından söz edilmiştir.

Ödül Gücü

Ödüllendirme gücü, yönetici veya liderin ödül verme ya da ödülü elinde tutma gücüdür. Bu gücün dayanağını yetki sahipleri oluşturmaktadır. Yetki sahipleri ise buldukları pozisyon gereği örgüt üyelerine maddi veya manevi ödüller sunabilmektedir. Ücret artışı, terfi sağlama, daha iyi iş verme, övme gibi ödüllerin tümü bu gücün kaynağını teşkil etmektedir (Kızanlıklılı, Koç ve Kılıçlar, 2016). Türk Eğitim sisteminde eğitim yöneticileri öğretmenlerin sicilini değerlendirme, aylıkla ödüllendirme ve terfi gibi konularda ödül gücünü kullanmaktadırlar. Ödül gücü kısa bir süre için etkili olabilir; ancak ödül gücünü uzun ve sık kullanmak iş görenler arasında duygusal ilişkileri ve iş doyumunu olumsuz etkileyebilir (Can, 2014). Ödüllerin astlar için önemi ne kadar fazla ise, yöneticinin ödüllendirme gücü de o kadar fazla olur. Ödüller sadece maddi olarak da düşünülmemelidir. Söz gelimi örgüt çalışanlarını sözlü olarak takdir etme ya da arkadaşları içinde onurlandırma davranışları da ödül gücünü ifade eder. Ödül gücünün dikkatli kullanmak gerekir. Çünkü çalışanların ödülleri elde etme ya da kaybetme durumu motivasyon düşüklüğüne neden olabilir (Çelik, 2003; Hitt, Black ve Porter, 2005). Bu sebeple yönetici ya da liderin ödül gücünü kullanırken dengeli ve ölçülü olması ödül gücünün daha verimli ve daha etkili olmasını sağlayacaktır.

Ceza Gücü

Ceza gücü zorlayıcı güç olarak da ifade edilmekte olup ödül gücünün karşıtı bir güçtür. Bu gücün temelinde korku yatar ve yöneticinin astını cezalandırmasını ifade eder. Cezalar uyarı, kınama, rütbe indirimi, maaş kesimi ve işe son verme şeklinde gerçekleşebilir (Aslanargun, 2013). Ceza gücünde örgüt üyeleri, verilen emirlere uymamaları durumunda ceza tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ceza gücü çok sık kullanıldığı zaman insanları incitebilir ve insanlarda rahatsızlığa sebep olabilir. Bu nedenle ceza gücü gereği gibi kullanılmazsa etkili olamaz (Polat, 2010). Cezalandırma da ödül gücü gibi etkili olmakla beraber, cezaya maruz kalan bireyler isteyerek değil üzülmeye veya kızarak amirlerine uyarlar (Güney, 2015). Hoy ve Miskel'e (2012) göre ceza gücünde, örgütte arzu edilmeyen davranışları cezalandırarak etkileme vardır. Ancak ceza gücünün etkili olabilmesi için cezalandırmanın ciddi olması ve cezalandırmada kararlı olunması gerekmektedir. Eğitim yöneticileri de zaman zaman ceza gücüne başvurabilir. Dersine sürekli geç girmeyi alışkanlık haline getirmiş bir öğretmene okul müdürünün ihtar veya uyarı cezası vermesi ceza gücüne örnektir. Bazen de eğitim yöneticilerinin, örgüt çalışanlarını güzel ve hoş olan bir şeyden mahrum bırakması da ceza gücüyle açıklanabilir.

Makam Gücü

Makam gücü yasal güçtür ve yöneticinin astlarının davranışlarını resmi kurallarla etkilemesidir. Makam gücünün temelinde astların örgütsel kural ve düzenlemeleri meşru kabul etmesi bulunmaktadır (Özdemir, 2018). Makam gücü yöneticinin formal gücü olup belli başlı kültürel değerlerin ve normların etkisi ile şekillenmektedir (Wagner ve Hollenbeck, 2010). Örgüt yöneticisi, pozisyonunu kaybettiği anda, makam gücünü de yitirmiş sayılır (Peker ve Aytürk, 2000). Makam gücünün abartılı ve gelişigüzel kullanılması örgüt çalışanlarında çatışmalara, direnmelere ve iş tatminsizliğine yol açabilir (Altunkurt ve Yılmaz, 2013).

Uzmanlık Gücü

Uzmanlık gücü, lider ya da yöneticinin astlarını bilgisiyle, tecrübesiyle ve becerisiyle etkilemesidir. Yöneticinin donanımlı olması uzmanlık gücünün bir göstergesidir. Bu nedenle uzmanlık gücü kişinin formal pozisyonundan kaynaklı bir güç değildir (Aslanargun, 2013). Örgüt çalışanları, yöneticinin uzmanlığına, bilgisine ve tecrübesine ne kadar önem veriyorlarsa yöneticilerinden de o derece etkilenmiş olurlar (Şimşek, 2005). Öte yandan uzmanlık gücünün olduğuna inanılan yöneticilerin önerileri yerine getirilir ve yaptıkları taklit edilir (Koçel, 2010). Peker ve Aytürk'e (2000) göre bu güç kaynağı, diğer güç kaynaklarına göre en esnek güç kaynağıdır. Çünkü uzmanlık gücü hem ödüllendirme hem cezalandırma hem de ikna ve yönlendirmeyi içermektedir. Uzmanlık gücü de kişisel özelliklere bağlı bir güç türüdür. Özellikle yeni yöneticiler için uzmanlık gücüne sahip olabilmek ve astlarca kabul görmek zaman alabilmektedir (Hoy & Miskel, 2012).

Kişilik Gücü (Karizmatik Güç)

Kişilik gücü, karizmatik güç olarak da ifade edilmektedir. Yöneticinin, astların kendisine yönelik hayranlık ve özdeşleşmeye ilişkin davranışlarını etkileme yeteneğidir. Kişilik gücüne sahip olan kişi, saygı duyulan, hayran olunan ve model olarak alınan kişidir (Yayla, 2006; Yukl, 2010). Sadece kişiler değil, gruplar da karizmatik güce sahip olabildiği gibi başarılı bir grubun üyeleri de bu güç türünü sergileyebilirler. Karizmatik güç sadece örgüt içerisinde bulunan resmi konuma bağlı değildir. Meslektaşları içerisinde sevilen, saygı duyulan, güvenilen, bağlılık hissedilen ve çekim merkezi konumundakiler de bir anlamda karizmatik açıdan güçlü kişilerdir (Hoy & Miskel, 2012).

İlgi Gücü

İlgi gücü, örgüt yöneticilerinin çevrede başarılı, güvenilir ve kazanan biri imajını oluşturabilmesiyle ilişkilidir. Örgüt yöneticisi, çevreyle iyi ilişkiler kurarak, başkalarınca önemli ve vazgeçilmez biri olduğunu ispatlayarak ilgi gücüne sahip olabilir (Zalabak-Shockley, 1991). Bu güç bağlamında yönetici konumunda bulunan kişinin başkaları tarafından takdir edilmesi, örnek alınması ya da informal bir lider olarak görülmesi o kişinin ilgi gücüne sahip olduğuna işaret eder. İlgi gücü, örgüt yöneticisinin önemli, etkili ve saygın kişilerden önemseniyor ve destekleniyor olmasıyla da açıklanabilir (Erçetin, 1995).

Güçsüzlük Gücü

Güçsüzlük gücü, örgüt yöneticisinin güçsüzlükleriyle, acizlikleriyle ve mağduriyetleriyle örgüt üzerinde egemenlik kurmasını ifade eder (Gençtan,1990). Nitekim örgütsel yaşamda örgüt yöneticisinin gerektiğinde ağlaması, çalışmalarıyla ilgili sürekli serzenişte bulunması ve meslektaşlarına kendisine haksızlık yapıldığını anlatması güçsüzlük gücüyle izah edilebilir. Çünkü insanlar, genellikle aciz durumda olan veya terk edilmiş kişilere karşı ilgi duyar ve böyle kişilere de daha fazla yardımcı ve destekleyici olmaya çalışırlar (Erçetin, 1995).

Eğitim yöneticilerinin de çoğu kez kullandıkları güç kaynaklarını Beycioğlu ve Sincar (2013) Tablo 2’de şu şekilde özetlemiştir.

Tablo 2: Yöneticilerin Güç Kaynakları

Güç Türleri	Gücün Kaynağı ve Örnekler
Ödül Gücü	Çalışanlara yarar sağlama kapasitesi. Örnek; Balsız kovanda arı durmaz.
Ceza Gücü / Zorlayıcı Güç	Çalışanları cezalandırabilme kapasitesi. Örnek; Büyüğü döv de küçüğe ibret olsun.
Makam Gücü / Yasal Güç	Makamın getirdiği otorite ve yetki. Örnek; Biz var, bizden büyük çuvaldız var.
Uzmanlık Gücü	Yöneticilerin bilgi, beceri ve yetenekleri. Örnek; Anlayana uşak ol, anlamayana efendi olma.
Kişilik Gücü / Karizmatik Güç	Yöneticilerin sevilmesi ve yöneticilere hayranlık duyulması. Örnek; Aslandan doğan aslan olur.

Kaynak: (Beycioğlu ve Sincar, 2013)

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada yöneticilerin rolleri, yönetim kademeleri ve güç kaynakları incelenmiştir. Buna göre değişen koşullar ve örgütlere ilişkin beklentilerin artması, bir bütün olarak yönetici rollerinde, yönetim kademelerinde ve yönetici güç kaynaklarındaki değişimi de beraberinde getirmiştir. Başka bir anlatımla örgüt ve yöneticilere atfedilen klasik ve işlevsiz roller ikinci plana atılmış, yeni ve çağdaş yaklaşımlar ise önemsenmeye başlamıştır. Nitekim literatürde eğitim yöneticilerinin güncel rollerinin etkileşim, iletişim, değişim, yenilik, sorun çözme, teknoloji okuryazarlığı, eleştirel düşünme ve öğretimsel liderlik gibi roller olduğuna yönelik çeşitli kuramsal ve ampirik çalışmalar bulunmaktadır (Chomchoy, 2017; Cox ve McLeod, 2014; Çevik ve Demirtaş, 2021; Dicerbo, 2014; Göksün ve Kurt, 2017; Kylonen, 2012; Yılmaz, 2021). Ayrıca literatürde eğitim yöneticilerinin değişen bu rollerine bağlı olarak kullandıkları örgütsel güç kaynaklarının da değiştiği ve daha çok uzmanlık gücü ile karizmatik güç kaynaklarının önemli hâle geldiği belirtilmektedir (Atmaca, 2014; Bayrak, Altunkurt ve Yılmaz, 2014; Bush, 2018; Junamiah, See ve Bashawir, 2015; Robbins ve Judge, 2015; Liceli ve Hassan, 2019). Bu doğrultuda eğitim yöneticilerinin yönetsel rollerinde ve kullandıkları örgütsel güç kaynaklarında zamanla değişiklik olduğu, sahip oldukları rollerin ve örgütsel güç kaynaklarının dinamik bir özellik gösterdiği söylenebilir.

Makro düzeyde yöneticilerin, mikro düzeyde eğitim yöneticilerinin örgütte sergiledikleri roller vardır. Bunlardan kişilerarası roller, yöneticilerin örgüt paydaşlarıyla olan münasebetlerini ve etkileşimini içermektedir. Bilgiye dayalı roller, yöneticinin donanımıyla, bilgisiyle ve uzmanlığıyla ilgili rollerdir. Karar almaya ilişkin roller ise yöneticinin karar ve uygulamalarda alternatifler arasında seçim yapmasıyla ilgili rolleridir. Karar almaya dayalı roller, yöneticileri diğer personelden ayıran roller olması nedeniyle önemlidir. Eğitim yöneticileri açısından her üç role de gereksinim olduğu açıktır. Çünkü eğitim örgütleri de dinamik bir çevrede bulunmaktadır. Nitekim Salazar’a (2007) göre eğitim örgütlerinin dinamik bir çevrede bulunması farklı özellikler göstermelerini sağlamıştır. Bu durum eğitim yöneticilerinin halkla ilişkiler uzmanı, ekonomist, öğretim lideri, vizyoner lider ve ölçme-değerlendirme uzmanı gibi rollerini zorunlu kılmaktadır (National Association of Secondary School Principals [NASSP], 2007). Öte yandan eğitim yöneticilerinin okul kültürünü inşa etme, değişimi yönetme, hesap verebilirlik, paydaşları motive etme, girişimci ve reformist rollere de sahip olmaları gerektiğine de dikkat çekilmektedir (Elmore, 2000; Hess ve Kelly, 2005; Morrison, 2007). Mulford (2003) okul yöneticilerinin

rollerinin çeşitli olmasını eğitim-öğretim süreçlerindeki değişim ve yenilikle açıklamaktadır. Ancak eğitim yöneticilerinin çağdaş ve modern rolleri içinde liderlik rollerinin daha çok kabul gördüğü bilinmelidir.

Örgüt yöneticileri yönetim kademesi bakımından üst düzey yöneticiler, orta düzey yöneticiler ve alt düzey yöneticiler olmak üzere üç kademede incelenmektedir. Eğitim yöneticileri açısından bakan, bakan yardımcısı, müsteşar üst düzey yönetim kademesini; il millî eğitim müdürü, millî eğitim müdür yardımcısı ve şube müdürleri orta düzey yönetim kademesini; okul müdürü, müdür yardımcısı ve müdür yardımcısı ise alt düzey yönetim kademesini teşkil etmektedir. Üst düzey yönetim kademesinde kavramsal beceriler, alt düzey yönetim kademesinde ise teknik beceriler ön plandadır. Beşeri beceriler ise her üç kademe için de geçerli olan ve aynı öneme sahip olan becerilerdir. Beşeri becerilerin yönetim kademelerinin tümünde geçerli ve aynı öneme sahip olması dikkat çekicidir. Aslında bu durum örgüt çalışanlarının işlerinde daha istekli olmalarını sağlayan faktörlerin sadece maddî faktörlerle açıklanamayacağını bir kanıtı olarak görülebilir. Örgüt çalışanlarını psikolojik ve sosyal açıdan iyi tanımak, çalışanlarla olan beşeri ilişkileri sağlam tutmak da önemli faktörler arasındadır (Durukan, 2003). Çünkü başarılı yöneticilerin temel özelliği beşeri ve iletişim becerilerinin yüksek olmasıdır. Aynı zamanda yönetimin özünde bireyleri etkileme amacı da vardır. Bireyleri etkileme amacı ise yöneticilerin beşeri ve iletişim becerileriyle ilişkilidir. Yani eğitim yöneticilerinin beşeri ve iletişim becerileri eğitimin amaçlara ulaşmasında anahtar rol taşımaktadır (Aydoğan ve Kaşkaya, 2010; Şahin, 2007). Bu nedenle eğitim yöneticilerinin okul paydaşlarıyla çift yönlü bir iletişim kurarak beşeri becerilerini artırmaya çaba sarf etmeleri gerekmektedir. Diğer bir anlatımla eğitim örgütlerinin paydaşlarının fazla olması ve temel girdisinin öğrenci olması sebebiyle eğitim yöneticilerinin beşeri becerilerle donanımlı olmaları beklenebilir.

Güç kaynakları genel olarak yöneticilerin yönetsel rol ve uygulamalarında güçlerini nereden aldıklarını veya neye dayandıklarını ifade etmektedir. Yöneticilerin güç kaynakları örgütsel güç kaynakları ve kişisel güç kaynakları olarak iki ana gruba ayrılmaktadır. Bu güç kaynaklarından ödül gücü, ceza gücü ve makam gücü örgütsel güç kaynakları iken; uzmanlık gücü ve kişilik gücü (karizmatik güç) kişisel güç kaynakları olarak değerlendirilmektedir. Ödül gücü, ceza gücü ve makam gücü yöneticinin yönetsel konumundan ve rollerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle söz konusu bu üç güç türünün yöneticiler tarafından etkili ve dengeli kullanılmaması durumunda örgütlere ve örgüt çalışanlarına yarar sağlamaktan ziyade zarar verecektir. Uzmanlık ve kişilik (karizmatik güç) güçleri ise bireyin sahip olduğu veya sonradan edindiği niteliklerle ilgilidir. Uzmanlık gücünde bireyin bilgili ve donanımlı olması, kişilik (karizmatik güç) gücünde ise yöneticinin sevilmesi, ona hayranlık duyulması ve içten kabul görmesi söz konusudur. Zafer'e (2008) göre örgütsel güç kaynakları örgütsel amaçların gerçekleşmesi, problemlere etkin çözümler üretilmesi ve etkili kararlar alınması açısından önemlidir. Ayrıca örgütsel güç kaynakları sayesinde yöneticilerin bir işi başarabilme potansiyeli de artar (Schermerhorn, Hunt ve Osborn, 2000). Hoy ve Miskel (2012) eğitim örgütleri kapsamında örgütsel güç kaynaklarının sadece okul yöneticileriyle sınırlandırılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Paylaşılmış güç kavramına odaklanan Hoy ve Miskel (2012) yönetici-öğretmen etkileşiminde uzmanlık gücüne vurgu yaparak uzmanlık gücünün öğretmen ve öğrenci performansını yükselttiğini, Başaran (1992) ise örgütsel etkililiğin sağlanması için okul yöneticilerinin örgütsel güç kaynaklarına ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Benzer şekilde Bursalıoğlu da (2013) örgütsel güç kaynaklarının çalışanları etkilemesi yönünden ve amaçlar doğrultusunda harekete geçirilmesinde belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla örgüt yöneticilerinin kendilerinden beklenen rolleri yerine getirebilmeleri için sahip oldukları örgütsel güç kaynaklarını amacına uygun bir şekilde kullanmaları (Petrova, 2015; Schumacher, 2012) ve örgütsel güç kaynaklarını örgüt üyelerinin istedik yönde davranış göstermelerini sağlamak üzere işe koşabilecekleri anlaşılmaktadır (Munduate ve Gravenhorst, 2003).

Günümüz eğitim örgütlerinde ve eğitim yöneticilerinde bu örgütsel güç kaynakları arasında uzmanlık ve kişilik gücünün ön planda olması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü uzmanlık ve kişilik gücü taşımayan ve sadece yöneticilik vasıflarını kendine yeterli gören bir eğitim yöneticisinin örgüt çalışanları üzerinde etkili olması mümkün değildir. Nitekim Şener Pars ve Elma (2018) eğitim yöneticilerinin süreç yönetimini başarılı bir şekilde yerine getirmelerini uzmanlık becerilerine bağlamaktadır. Bu bağlamda eğitim yöneticilerinden bilgili ve kendilerine hayranlık duyulabilecek özelliklerle donanımlı olmaları beklenir. Özellikle Millî Eğitim Bakanlığının yönetici seçme ve atama süreçlerinde yönetici adaylarının teknik, kavramsal ve beşeri yeterliklerinin somut ve gerçekçi değerlendirilebilmesi için üniversitelerin eğitim yönetimi bölümleriyle iş birliğine gitmesi faydalı olabilir.

Diğer bir ifadeyle okullarda yönetici seçme ve atama süreçlerinde üniversite-okul iş birliğinin sağlanması okul yöneticilerinin yetiştirilmesi açısından da katkı sağlayabilir.

Yazarlık Katkısı

Bu çalışma tek yazar tarafından %100 katkıyla yazılmıştır.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışma kuramsal derleme çalışması olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Altinkurt, Y. ve Yılmaz, K. (2013). Örgütsel Güç Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(4),1-17.
- Appleby, R. C. (1991). *Modern Business Administration*, (5th ed.). London: Pitman.
- Argon, T.; Yıldırım, F. A. ve Kurt, A. (2014). Yöneticilerin Sahip Olduğu Güç Stilleri ve İş Çevrelerine Uyuma İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 26-48.
- Arslan, A. (2003). Eşitsizliğin Teorik Temelleri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 115-135.
- Arun, K.; Türkay, B.; Fen, G.; Babacan, G. ve Ateş, N. (2014). Yeni Teknolojilerin Yönetici Rollerini Üzerindeki Etkisini Saptama Üzerine Bir Araştırma. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 113-129.
- Aslanargun, E. (2013). Eğitim Yönetimi Teori, Araştırma, Uygulama. (Ed.: S. Turan). *Eğitim Örgütlerinde Güç ve Politika* İçinde (s. 97-128). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aslanargun, E. (2013). Örgütlerde Sosyal Güç. (Ed.: H. B. Memduhoğlu ve K. Yılmaz). *Yönetimde Yeni Yaklaşımlar* İçinde (s. 176-194). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ataman, G. (2001). *İşletme Yönetimi, Temel Kavramlar ve Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: Türkmen Yayınları.
- Atmaca, T. (2014). Okul Yöneticilerinin Kullandıkları Güç Türleri ile Öğretmenlerin Yaşadıkları Yıldırma, Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişki, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Necati Cemaloğlu), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aydın, M. (2005). *Eğitim Yönetimi*. Ankara: Hatipoğlu Yayınları.
- Aydoğan, İ. ve Kaşkaya, A. (2010). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin İletişim Becerilerinin Yönetici ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1), 1-16.
- Balcı, A. (2010). *Açıklamalı Eğitim Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Başar, H. (2000). *Eğitim Denetçisi*. Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.
- Başaran, İ. E. (1992). *Yönetimde İnsan İlişkileri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Başaran, İ. E. (2000). *Eğitim Yönetimi Nitelikli Okul*. Ankara: Feryal Matbaası.
- Bayrak, C.; Altinkurt, Y. ve Yılmaz, K. (2014). The Relationship Between School Principals' Power Sources and School Climate. *The Anthropologist*, 17(1), 81-91.
- Bayrak, S. (2001). Yönetimde Bir İhmal Konusu Olarak Güç ve Güç Yönetimi II. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 23-42.
- Behehstifar, M.; Motahari, J. ve Moghadam, M. (2012). Relation Between Managers' Traits with Their Assessment of The Successful Criterion in Iran. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 2(9), 301-314.
- Besler, S. (2013). Yönetim ve Yönetim Bilimi. (Ed.: S. Besler ve Ö. Oktal). *Yönetim Bilimi-I* İçinde (s. 2-22). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Beycioğlu, K. ve Sincar, M. (2013). Örgütlerde Güç ve Politika. (Ed.: S. Özdemir). *Eğitim Yönetiminde Kuram ve Uygulama Teori, Araştırma* İçinde (s. 245-260). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bolat, T.; Seymen, O. A.; Bolat, O. İ. ve Erdem, B. (2014). *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Buchanan, D. ve Huczynski, A. (2004). *Organizational Behaviour*, (5th Edition). London: Prentice Hall.
- Bursalioğlu, Z. (1991). Eğitimde Yenileşme ve Demokratik Liderlik. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(2), 669-674.
- Bursalioğlu, Z. (2013). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*, (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Bush, T. (2018). *Eğitim Liderliği ve Yönetimi Kuramları*, (Çev.: Ruhi Sarpkaya). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, N. (2014). *Öğretmen Liderliği*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Chamchoy, S. (2017). *School Administration in The Digitalage*. Phitsanulok: Naresuan University Press.
- Colquitt, J. A.; Lepine, J. A. ve Wesson, M. J. (2011). *Organizational Behavior: Improving Performance and Commitment in the Workplace*, (2nd. Edition). New York: McGraw- Hill.
- Cox, D. D. ve McLeod, S. (2014). Social Media Marketing and Communications Strategies for Schools' Superintendents. *Journal of Educational Administration*, 0(52), 850-868.
- Crow, G. M.; Hausman, C. S. ve Scribner, J. P. (2002). *Reshaping the Role of the Schools Principal* (Ed.: J. Murphy). Rdefining: The Educational Leadership Challenge.
- Çelik, K. (2003). Örgütsel Kontrol. (Ed.: C. Elma ve K. Demir). *Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar: Uygulamalar ve Sorunlar İçinde* (s. 63-85). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çevik, A. ve Demirtaş, H. (2021). 21st Century Skills of School Principals from the Perspective of School Principals and Teachers. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 22(2), 1512-1543.
- Çevik, M. S. (2019). Main Problems in the School Administration and Solutions Proposed: A Qualitative Study. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25(3), 509-568.
- Çinkır, Ş. (2010). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Sorunları: Sorun Kaynakları ve Destek Stratejileri. *İlköğretim Online Dergisi*, 9(3), 1027-1036.
- Çoban, Ö. (2021). Okul Yöneticisinin Liderlik Özellikleri. (Ed.: N. Özdemir, S. Turan ve Ö. Çoban). *21. Yüzyıl Okullarını Yeniden Düşünmek İçinde* (s. 45-68). Ankara Pegem Akademi.
- Daft, R. L. (2003). *Management*, (6th Edition). South- Western West: Thomson.
- DiCerbo, K. (2014). Assessment and Teaching of 21st Century Skills. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 21(4), 502-505.
- Durukan, H. (2003). Yönetimde İnsan İlişkileri. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 277-284.
- Elmore, R. (2000). *Building a New Structure for School Leadership*. Washington, DC: Albert Shanker Institute.
- Erçetin, Ş. Ş. (1995). *Ast Üst İlişkileri*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Eren, E. (2003). *Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar Işığında*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Gareis, C. R. ve Tschannen-Moran, M. (2005). *Cultivating Principals' Sense of Efficacy: Supports That Matter*. Paper to be Presented at the Annual Meeting of the University Council for Educational Administration, Nashville.
- Gençtan, E. (1990). *İnsan Olmak*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gökçe, O. ve Şahin, A. (2003). Yönetimde Rol Kavramı ve Yönetmel Roller. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 133-156.
- Göksün, D. O. ve Kurt, A. A. (2017). Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Kullanımları ve 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri Kullanımları Arasındaki İlişki. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 107-130.
- Griffin R. W. ve Moorhead G. (2014) *Organizational Behavior: Managing People and Organizations*, (Eleventh Edition). South-Western, Cengage Learning.
- Griffin, R. W. (2002). *Management*, (7th Edition). Boston: Houghton Mifflin Company.
- Güney, S. (2007). Yönetim ve Organizasyonun Bazı Temel Kavramları. (Ed.: S. Güney). *Yönetim ve Organizasyon İçinde* (s. 25-57). Ankara: Nobel Yayınları.
- Güney, S. (2015). *Örgütsel Davranış*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hallinger, P.; Gümüş, S. ve Bellibaş, M. Ş. (2020). Are Principals Instructional Leaders Yet? A Science Map of the Knowledge Base on Instructional Leadership, 1940- 2018. *Scientometrics*, 122(3), 1629-1650.
- Hess, F. M. ve Kelly, A. P. (2005). *Learning to Lead? What Gets Taught in Principal Preparation Programs*, Cambridge. MA: Harvard University, Kennedy School of Government. https://www.aei.org/wp-content/uploads/2011/10/20050517_Learning_to_Lead.pdf?_x91208 adresinden 08.09.2022 tarihinde erişildi.
- Hitt, M. A.; Black, J. S. ve Porter, L. W. (2005). *Management*, (International edition). USA: Pearson Prentice Hall.

- Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2012). *Eğitim Yönetimi Teori, Araştırma ve Uygulama*, (Çev. Ed.: S. Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Işıl, İ. (2001). Öz-Yeterlilik İnancı: Yönetici Rollerini Açısından Bir İnceleme, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Suna Tevrüz), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Junamiah, J.; See, L. P. ve Bashawir, A. G. (2015). Effect of Manager's Bases of power on Employee's Job Satisfaction: An Empirical Study of Satisfaction With Supervision. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 3(2), 1-14.
- Jung D. ve Sosik J. (2006). Who are the Spellbinders? Identifying Personal Attributes of Charismatic Leaders. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 12(4), 12-26.
- Kamisah, O.; Soh, M. T. ve Arsad, N. M. (2010). Development and Validation of the Malaysian 21st Century Skills Instrument (M-21CSI) for Science Students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 0(9), 599-603.
- Karaman, A. (2008). *Profesyonel Yöneticilerde Güç Yönetimi*. Konya: Eğitim Akademi Yayınları.
- Kavuncubaşı, Ş. (2000). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kayalı, M. (2011). Okul Müdürlerinin Kullandıkları Güç Kaynakları (Uşak İli Örneği), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akif Helvacı), Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayıkcı, K. (2001). Yönetici Yetiştirme Sorunu. *Milli Eğitim Dergisi*, 0(150), 28-32.
- Keenan, K. (1997). *Yöneticinin Kılavuzu Davranışları Anlama*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kış, A. ve Konan, N. (2014). Okul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışlarını Gösterme Düzeylerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Cinsiyetlerine Göre Meta-Analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(6), 2129-2145.
- Kızanlıkl, M. M.; Koç, H. ve Kılıçlar, A. (2016). Örgütsel Güç ve Gücün Kaynakları Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 488-504.
- Koçel, T. (2010). *İşletme Yönetimi*. Ankara: Nisan Kitabevi.
- Koçoğlu E. (2010). İşletmelerde Yöneticilerin Karar Verme Süreci ve Bu Süreçte Bilişim Sistemlerinin Kullanımı: Ankara İli Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Ayhan Tan), Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koşar, S. (2008). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Yönetimde Gücü Kullanma Stilleri Örgüt Kültürü Arasındaki İlişki, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Temel Çalık), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koşar, S. (2016). Liderlerin Etkileme Taktikleri. (Ed.: N. Güçlü). *Eğitim Yönetiminde Liderlik*, (1. Baskı) İçinde (s. 217-244). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Köroğlu, Ö.; Köroğlu, A. ve Alper, B. (2012). Doğaya Dayalı Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetleri İçerisinde Turist Rehberlerinin Rollerini Üzerine Bir İnceleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 131-139.
- Kylonen, P. C. (2012). Measurement of 21st Century Skills Within the Common Core State Standards. Paper presented at the Invitational Research Symposium on Technology Enhanced Assessments, May 7-8.
- Liceli, M. ve Hassan, A. (2019). Otel Yöneticilerinin Kullandıkları Güç Kaynaklarının İşgörenlerin Örgütsel Sinizm Algıları Üzerine Etkisi. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research* 3(3), 411-436.
- Lunenburg, F. C. ve Ornstein, A. C. (2013). *Eğitim Yönetimi*, (Çev.: G. Arastaman). Ankara: Nobel Yayınları.
- Mangen, C. ve Brivot, M. (2015). The Challenge of Sustaining Organizational Hybridity: The Role of Power and Agency. *Human Relations*, 68(4), 659-684.
- McCarthy C. (2000). View from the Top: Henry Mintzberg on Strategy and Management. *Academy of Management Executive*, 14(3), 31-39.
- McShane, S. ve Von Glinow, M. (2010). *Organizational Behavior*. New York: McGrawHill/Irvin.
- Medina, F. J.; Munduate, L. ve Guerra, J. M. (2008). Power and Conflict in Cooperative and Competitive Contexts. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 17(3), 349-362.
- Miller, T. W. ve J. M. Miller (2001). Commentary Educational Leadership in the New Millennium: A Vision for 2020. *International Journal of Leadership in Education*, 4(2), 181-189.

- Milton, K. (2000). *Connectect Learning Spaces. The Role of Power Dynamics in the Social Construction of Knowledge*. www.public.asa.edu/kmilton/cls adresinden 07.04.2022 tarihinde erişildi.
- Mintzberg, H. (1990). The Manager's Job: Folklore and Fact. *Harvard Business Review*, 53(4), 49-61.
- Morrison, H. (2007). Promising Leadership Practices, Changing Role of the Middle Level and High School Leader: Learning from the Past-Preparing for the Future. *National Association of Secondary School Principals*, 19-30.
- Mulford, B. (2003). *School Leaders: Changing Roles and Impact on Teacher and School Effectiveness, OECD*, 1-65. <https://www.oecd.org/education/school/2635399.pdf> adresinden 08.09.2022 tarihinde erişildi.
- Munduate, L. ve Bennebroek, K. M. (2003). Power Dynamics and Organisational Change: An introduction. *Applied Psychology*, 52(1), 1-13.
- NASSP (2007). *Changed Role-Preparing for the Future, Changing Role of the Middle Level and High School Leader: Learning from the Past-Preparing for the Future*. https://www.casciac.org/pdfs/nassp_changing_role.pdf adresinden 08.09.2022 tarihinde erişildi.
- Okutan, M. (2003). Okul Müdürlerinin Liderlik Davranışları. *Milli Eğitim Dergisi*, 15 https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/157/okutan.htm) adresinden 05.07.2022 tarihinde erişildi.
- Özalp, İ. (2010). *İşletme Yönetimi*. Ankara: Nisan Kitabevi.
- Özdemir, M. (2003). Okul Yöneticiliğinin Hukuksal Temelleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 279-300.
- Özdemir, M. (2018). *Eğitim Yönetimi Alanın Temelleri ve Çağdaş Yönelimler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özden, Y. (2005). *Eğitimde Yeni Değerler: Eğitimde Dönüşüm*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özkalp, E. (2013). Örgütsel Davranışa Giriş ve Yöntem. (Ed.: A. Ç. Kirel ve O. Ağlargöz). *Örgütsel Davranış İçinde* (s. 2-26). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özkalp, E. ve Kirel, Ç. (2003). *Örgütsel Davranış*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Özyurt, M. (2010). Yönetici Rollerinin ve Örgütsel Öğrenme Ortamının Eğitim Transferlerine Etkisi ve Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Ömer Zeki Sadullah), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Peker, Ö. ve Aytürk, N. (2000). *Etkili Yönetim Becerileri*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Petrova, E. (2015). Leadership and Power in Large Social Groups. *Land Forces Academy Review*, 20(1), 82-86.
- Polat, S. (2010). Okul Öncesi Yöneticilerinin Kullandıkları Yönetimsel Güç Kaynaklarına İlişkin Öğretmen Algıları ile Öğretmen Motivasyonu Arasındaki İlişki, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Bahaddin Acat), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ramezani Z.; Khabiri M.; Alvani S. ve Tondnevis V. (2011). Use of Mintzberg's Model of Managerial Roles to Evaluate Sports Federations Managers of Iran. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 10(5), 559-564.
- Robbins, S. P. (2001). *Organizational Behavior*. New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Robbins, S. P. ve Coulter, M. (2003). *Management*, (7th ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2015). *Örgütsel Davranış*, (Çev.: Prof. Dr. İnci Erdem). Ankara: Nobel Akademi.
- Rüzgar, N. ve Kurt, M. (2013). Yöneticiler Aslında Ne Yapar? Yönetici Rollerini Hakkında Bursa Merkezli İşletmelerde Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 35-49.
- Salazar, S. P. (2007b). Professional Development Needs of Rural Principals: A Seven State-Study. *The Rural Educator*, 29(3), 20-27.
- Schermerhorn, J. R. Hunt, J. G. ve Osborn, R. N. (2000). *Organizational Behaviour*, (7th Edition). USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Schumacher, S. (2012). Power: How to Use It Wisely. *Rock Products*, 115(5), 32-33.
- Seebungkerd, P. ve Phornprapha, S. (2007). The Positive Effect of Leadership Profile of Managers on Work Environment and Business Performance. *International Journal of Management and Decision Making*, 8(2-4), 190-213.
- Sökmen, A. (2010). *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Storey, J. (2011). *Leadership in Organizations Current Issues and Key Trends*. Routledge Taylor & Francis Group.

- Şahin, A. (2007). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Kişiler Arası İletişim Becerileri ve Çatışma Yönetimi Stratejileri Arasındaki İlişki, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali Sabancı), Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şener Pars, M. ve Elma, C. (2018). Okul Yöneticilerinin Kullandıkları Güç Kaynakları ile Öğretmenlerin Örgütsel Güven Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Turkish Studies*, 13(4), 1097-1112.
- Şener, B. (1997). *Modern Otel İşletmelerinde Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şimşek, M. Ş. (2005). *Yönetim ve Organizasyon*. Konya: Günay Ofset Baskı.
- Şimşek, Y. (2003). 21. Yüzyıl Eğitim Örgütlerinde Yönetim Anlayışı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 189-196.
- Şişman, M. (2002). *Öğretim Liderliği*. Ankara: Pegem Akademi.
- Şişman, M. (2006). Okul Yönetimi ve Öğretim Liderliği. *Eğitime Bakış: Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 3(8), 3-14.
- Şişman, M. (2012). *Eğitimde Mükemmellik Arayışı (Etkili Okullar)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Taymaz, H. (2003). *İlköğretim ve Ortaöğretim Okul Yöneticileri İçin Okul Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tutar, H. (2016). *Örgütsel Davranış*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Varoğlu, D. (2013). Örgütlerde Güç ve Politika. (Ed.: A. Ç. Kirel ve O. Ağlargöz). *Örgütsel Davranış İçinde* (s. 168-190). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Wagner, J. A. ve Hollenbeck, J. R. (2010). *Organizational Behavior: Securing Competitive Advantage*. New York: Routledge.
- Weber, M. (2006). *Bürokrasi ve Otorite*. (Çev.: H. B. Akın). Ankara: Adres Yayınları.
- Yavuz, M. (2006). İlköğretim Okulu Müdürlerinden Beklenen Roller ve Karşılama Düzeyleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Musa Gürsel), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yayla, H. E. (2006). Güç ve Yetki İlişkilerinin Muhasebe Bilgisi Kararları Üzerindeki Etkisi: Türkiye'deki Özel Hastaneler Üzerine Yapısal Bir Model Önerisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Ercan Bayazitli), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, K. (2021). Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Müdürlerinin 21.Yüzyıl Becerileri, (Yayımlanmış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Pınar Yengin Sarpkaya), Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2012). Okul Yöneticilerinin Kullandıkları Güç Kaynakları ile Öğretmenlerin İş Doyumu Arasındaki İlişki. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 385-402.
- Yue, V. (2012). Role and Position: Job Expectation and Practises. *Asian Social Science*, 8(1), 12-26.
- Yukl, A. G. (2010). *Leadership in Organization*. New Jersey: Prentice Hall, Seventh Edition.
- Zafer, D. (2008). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Kullandıkları Örgütsel Güç Kaynaklarına İlişkin Öğretmen Görüşleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Zafer Titrek), Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zalabak-Shockley, P. (1991). *Fundamental of Organizational Communication*. New York.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 63-72, Winter 2022

Okul Yöneticilerinin Okul-Aile İlişkilerine İlişkin Sorunları ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Araştırma* ** *The Problems of School Managers Regarding School-Family Relations and Solutions: A Qualitative Research*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1182174>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
30.09.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.12.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Tuba Özkır Özbal
Öğretmen / Milli Eğitim Bakanlığı
tubahalideedip@hotmail.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0003-2553-4773>

Meltem Çoksu
Öğretmen / Milli Eğitim Bakanlığı
meltengokcoksu@hotmail.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0003-1585-6189>

Sevinç Öztürk
Öğretmen / Milli Eğitim Bakanlığı
sevincyilmaz09@gmail.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0002-0390-0026>

Tuğba Karabulut Yıldız
Öğretmen / Milli Eğitim Bakanlığı
tugba-kb@hotmail.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0003-2861-7881>

Müjdat Yıldırımıvuran
mujdat6565@hotmail.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0002-2081-0620>

Ayşe Ekmen Özalp
Öğretmen / Milli Eğitim Bakanlığı
ayseekmen76@hotmail.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0002-8594-6545>

Öz

Bu çalışmada okul yöneticilerinin okul aile ilişkilerine ilişkin sorunlarının ve bu sorunlara yönelik çözümlerinin nitel araştırma yönteminden yararlanılarak tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla “okul yöneticilerinin okul aile ilişkilerine ilişkin sorunları ve çözümleri nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Antalya ilinde görev yapan okul yöneticilerinin okul aile ilişkilerine ilişkin sorunlarını ve bu sorunlara yönelik çözümleri belirlemek için çalışılmıştır. Çalışmada dört kadın ve altı erkek okul müdürü ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bulgular incelendiğinde okul müdürlerinin okul aile iş birliği bağlamında velilerden okul içi aktiviteleri okul dışında da destekleme, okul ihtiyaçlarının karşılanmasını destekleme, öğretime katkı sağlamada “istekli” ve “aktif” olma, öğretmenler ve idare ile bilgi alışverişi yapma, eksiklik konusunda öğretmenlerden tavsiye alma, toplantı ve etkinliklere katılma, öğrencisine tam destek verme, görüş alma, çatışmaya girmeme, öğretmene hakaret etmeme, öğretmene güvenme ve idarecilere saygı gösterme davranışını bekledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca okullarda ailelerle yaşanan problemlerin; velilerin etkinliklere katılmaması, öğretmenle yaşanan iletişim sıkıntısı, öğrenci olumsuz davranışı, öğrenciye yönelik veli şiddeti, öğretmene yönelik veli şiddeti, okulun yardım istemesi, velinin istediğinin yapılmaması ve idarenin kontrol etmeye çalışılması ve güvensizlik olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer bir sonuca bakıldığında okullarda ailelerle yaşadıkları problemlere yönelik çözüm stratejilerinin kurum içi işleyiş haritası oluşturma, aileye yönelik rehberlik çalışması yapma, önlem alma, problemler karşısında soğuk kanlı olma, sakin olma, talep ve şikâyetlerini dile getirmelerine fırsat tanıyan anketler gönderme, doğru iletişim, hızlı karar alma, samimi ve içten olma ve adaletli olma olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda müdürlerin çözüm stratejilerini kullanıp kullanmadıklarına yönelik öğretmen görüşlerinin alınması ve okul müdürlerinin önerdiği çözüm yollarının işe yarayıp yaramadığı hususunda örnek olay çözümlerinin yapılması önerilmiştir. Ayrıca okullarda okul yöneticilerine yönelik iletişim eğitimlerinin verilmesinin ve okul yöneticileri tarafından velilerin işleyişe daha çok dahil edilmesi sağlanabileceği de araştırmanın önerileri arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Yönetici, Okul, Aile

Abstract

In this study, it is aimed to determine the problems of school administrators regarding school-family relations and their solutions to these problems by using qualitative research method. For this purpose, “What are the problems and solutions of school administrators regarding school-family relations?” The answer to the question has been sought. It has been tried to determine the problems of school administrators working in the province of Antalya regarding school-family relations and their solutions to these problems. In the study, which was conducted using the qualitative research method, interviews were conducted with school principals, four of whom were women. A semi-structured interview form was used in the study. When the findings are examined, in the context of school-family cooperation, school principals support in-school activities outside of school, support meeting school needs, being “willing” and “active” in contributing to teaching, exchanging information with teachers and administration, getting advice from teachers about deficiencies, meeting and organizing meetings. It was concluded that they expected the behavior of participating in activities, giving full support to their students, getting opinions, not entering into conflict, not insulting the teacher, trusting the teacher and respecting the administrators. In addition, the problems experienced with families in schools; It is concluded that parents do not participate in the activities, communication difficulties with the teacher, negative behavior of the students, parental violence against the student, parental violence against the teacher, the school asking for help, not doing what the parents want, trying to control the administration and insecurity. When we look at another result, the solution strategies for the problems they experience with families in schools are to create an in-house operation map, to provide guidance for the family, to take precautions, to be calm in the face of problems, to be calm, to send questionnaires that allow them to express their demands and complaints, correct communication, quick decision. It has been seen to be honest, sincere, and fair. As a result of the research, it has been suggested to take the opinions of teachers about whether the principals can use solution strategies and to conduct case studies on whether the solutions suggested by the school principals work or not. In addition, it is among the suggestions of the research that communication trainings for school administrators can be provided in schools and that parents can be more involved in the process by school administrators.

Keywords: Administrator, School, Family

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Özkır Özbal, T.; Çoksu, M.; Öztürk, S.; Karabulut Yıldız, T.; Yıldırımıvuran, M. ve Ekmen Özalp, A. (2022). Okul Yöneticilerinin Okul-Aile İlişkilerine İlişkin Sorunları ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Araştırma. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 63-72.

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

** Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 08.09.2022 tarih ve 448132 belge numarası onayı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

GİRİŞ

Okullar bireylere istendik davranışlar kazandırmayı amaçlayan, onlara eğitim sisteminin temel ilkeleri ve amaçları doğrultusunda gerekli bilgi, beceri, tutum ve davranışları kazandırmayı hedefleyen kurumlardır (Balay, 2014; Balcı, 2005).

Toplumsal alan içerisinde açık sistem özelliği taşıyan okullar; eğitim öğretimi gerçekleştirmenin yanı sıra çevrenin, öğretmeninin, öğrencisinin, personelinin beklentilerini ve ihtiyaçlarını da karşılamak durumundadırlar. Bu bağlamda okulun yapıtaşlarından biri olan Okul-Aile Birlikleri hem finans kaynağı olarak hem de eğitimde kalitenin artırılmasında önemli rol oynamaktadır (Özdemir, 2018).

Yönetim sürecinde yer alan okul yöneticileri ise eğitim öğretimde belirlenen hedeflere ulaşmada; çevrenin, personelinin, öğretmeninin, öğrencisinin istek ve ihtiyaçlarını karşılamada gerekli kaynakları rasyonelce kullanmak için örgütün içindeki ve dışındaki güçlerden yararlanmak durumunda olan kişilerdir (Bozkurt, Bayar ve Üstün, 2018).

Bu bağlamda okullar çevresiyle sürekli etkileşim halinde olmak durumundalar. Okulun çevresiyle kuracağı etkili bir ilişki okulun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacaktır (Gümüseli, 2001).

Eğitim öğretimde hedeflenen başarıyı yakalama amacı olan okulun öğrencilerinin sadece okuldaki değil, okul dışındaki ihtiyaçlarını da karşılayabilmesi, onları yeteneklerine göre değerlendirebilmesi, onlara okulu sevdirebilmeleri için velileri de etkin hale getirebilmeleri oldukça önemlidir. Velilerle iletişimi etkili hale getirecek olan okul aile birlikleri okulun en önemli birimlerinden biridir (Özdemir, 2018).

Ancak yapılan araştırmalar Türk eğitim sisteminde okul, aile ve çevre iş birliğinin plansız olduğunu, bunun da öğrencinin başarısını olumsuz etkilediğini, disiplinsiz davranışları da beraberinde getirdiğini göstermektedir (Akyüz, 1991).

Ebeveynlerin okul ile ilişkilerinin sadece finansal anlamda kalması, velilerin okul ile ilişkilerinde etkisiz olmalarına neden olmuştur (Öz, 1983). Hedeflenen amaçlara ulaşılmasında gerek kurumun gerek ebeveynlerin gerekse öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar ciddiyetle ele alınmalı ve çözümü için uğraşılmalıdır (Porsuk ve Kunt, 2012).

Yapılan araştırmalardan çıkan sonuçlara göre velilerin okulla sadece çocuklarıyla ilgili bir problem olduğunda görüşmeye geldikleri, veli toplantılarına ekonomik amaçlı olduğunu düşündükleri için katılmadıkları, çocuklarını yeterince tanımadıkları ve onlarla ilgili olumsuz eleştirileri kabullenmedikleri, ebeveynlerin eğitim seviyelerinin düşük olmasının iletişimi zorlaştırdığı, öğretmenlerin de gerekli veli ziyaretlerini yapmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Böyle bir durumda okulun ve öğretmenlerin veliyi okula çekmeleri için maddi sorunları ve çocukların sorunlarını ön plana çıkarmadan veliyi okula katılımcı olarak çekmeye gayret göstermeleri gerektiği saptanmıştır. Veli ziyaretleri okulun ve öğretmenlerin öğrenciyi ve aileyi daha iyi gözlemlene olanağını sağlamakta; bu da öğrenci, veli ve öğretmen ilişkisini daha sağlıklı hâle getirebilmektedir (Porsuk ve Kunt, 2012).

Ayrıca velilerin çocuklarıyla daha çok zaman geçirmesi gerektiğini savunan yöneticiler ve öğretmenler bu bağlamda okullarda velilere yönelik ilgi çekici eğitimler ve seminerler verilmesi gerektiğini, öğrencilerin velileriyle katılabileceği etkinlikler düzenlenmesini, eve de ebeveynlerin çocuklarıyla yapabileceği sorumluklar verilmesi gerektiği görüşündeler. Bunun başarılı olması sonucunda ailelerin kendilerini daha değerli hissedeceğini, okul ile ailenin öğrencinin başarısında ayrılmaz bir ikili olduğunu, ebeveynlerin okula aktif katılımını sağlamasının yanı sıra öğrenci başarısında da artış olacağı inancındalar (Özgan ve Aydın, 2010).

Yöneticiler okulun maddi ihtiyaçlarının karşılanmasında veli desteğine ihtiyaç duyulmaması, öğretmen ile velinin finansal anlamda muhatap olmaması gerektiği görüşündeler (Porsuk ve Kunt, 2012). Okulların maddi eksikliklerin veliler aracılığı ile tamamlamaya çalışması veli-okul ilişkisini zedelemektedir. Okul için gerekli kaynakların devlet tarafından, yerel yönetimler tarafından, hayırseverler tarafından karşılanması gerektiğini savunan öğretmenler finansal anlamda öğrencileri ile karşı karşıya gelmek istememektedirler (Özgan ve Aydın, 2010).

Okul aile iş birliğinin zayıf olmasının başka bir sebebi olarak gerek yöneticiler, öğretmenler gerekse veliler okullarda rehber öğretmen olmamasından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bunun çözümü olarak her okulda bir rehber öğretmenin olması gerektiği, ayrıca sınıf içi rehber öğretmenlere de bu konuda hizmet içi eğitim verilmesi görüşündeler (Özgan ve Aydın, 2010). Bu görüşü destekleyen başka bir araştırmada da sınıf rehber öğretmenlerin sorunları çözmede yetersiz kaldığı, ivedilikle okullarda rehber öğretmenlerin olması gerektiği gözlemlenmiştir (Ünal, 2004).

Yine okul veli ilişkisinin güçlenmesinde önemli bir rolü olan okul aile birlikleri görevlerini yeterince yerine getirmemekte, üyelik kâğıt üzerinde kalmaktadır. Üyelerin seçilirken eğitim düzeyi yüksek, aktif çalışabilecek gönüllü kişiler olmalıdır (Özgan ve Aydın, 2010). Okul yönetiminin de okul aile birliğine gereken desteği vermesi gerekmektedir (Kebeci, 2006).

Tüm bu bulgular incelendiğinde okul, öğretmen ve veli bir sacayağı oluşturmaktadır ve birbirleriyle sürekli iletişim hâlinde olması gerekmektedir (Gökçe, 2005).

Eğitim bir bütündür. Okul, veli, öğretmen, öğrenci birbirinden ayrı düşünülmemeli, hepsinin başarıya ulaşmada bir bütünün parçaları olduğu göz ardı edilmemelidir (Harrison, 2003).

Okullar tüm paylaşımlar tarafından ortak kararlarla yürütüldüğünde eğitimin amacına uygun şekilde sürdürülebilmesine de olanak sağlar. Araştırmada okul aile ilişkilerine yönelik okul müdürlerinin karşılaştığı sorunları belirlemek ve bu sorunlara ilişkin çözüm yollarını tespit etmek okul yönetiminin sağlıklı olarak devam edebilmesi açısından önemlidir. Bu sorunlar ve çözüm yollarının belirlenmesi hem okul müdürleri hem öğretmenler hem de aileler için eğitim öğretimin hedeflerine ulaşmasındaki aksaklıkların giderilmesi açısından önemlidir. Ve var olan sorunlar nedeniyle çözümler bulunabilmesi için yapılma gerekliliği duyulmuştur.

Bu çalışmada okul yöneticilerinin okul-aile ilişkilerine ilişkin sorunlarının ve bu sorunlara yönelik çözümlerinin nitel araştırma yönteminden yararlanılarak tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırma problemini “Okul yöneticilerinin okul-aile ilişkilerine ilişkin sorunları ve çözümleri nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır. Bu probleme yanıt aranırken aşağıdaki alt problemlerden yararlanılmıştır;

1. Okul müdürlerinin okul-aile işbirliği bağlamında velilerden beklentileri nelerdir?
2. Okul müdürlerinin okullarda ailelerle yaşadıkları problemler nelerdir?
3. Okul müdürlerinin okullarda ailelerle yaşadıkları problemlere yönelik çözüm stratejileri nelerdir?
4. Okul müdürlerinin okullarda ailelerle yaşadıkları problemleri çözmeye yönelik önerileri nelerdir?

Yukarıdaki sorulara yanıt bulmak amacıyla yapılan araştırmada kullanılan yöntem ve stratejiler aşağıda ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Antalya ilinde görev yapan okul yöneticilerinin okul aile ilişkilerine ilişkin sorunlarını ve bu sorunlara yönelik çözümleri belirlemeye çalışmak için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, düşünce ve olayların doğal ortamda gerçekçi bir biçimde ortaya konmasına ilişkin nitel bir sürecin takip edildiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:69). Bu araştırma nitel araştırma deseni olan durum çalışması deseni ile yürütülmüştür. Durum çalışması; özellikle değerlendirme süreçleri gibi birçok alanda kullanılan, araştırmacının bir durum, sıklıkla da bir programı, olayı, eylemi, süreci ya da bir veya daha fazla bireyi derinlemesine analiz ettiği bir araştırma desendir. Durumlar zaman ve eylemle sınırlı olup, araştırmacılar uzun bir zaman süresince çeşitli veri toplama yöntemleri kullanarak detaylı bilgi toplarlar (Creswell, 2013). Durum çalışması araştırması gerçek yaşamın, güncel bağlam ya da ortamın içindeki bir durumun araştırılmasını gerektirmektedir (Yin, 2009). Durum çalışması araştırmanın hem ürünü hem de nesnesi olabilecek nitel araştırma içerisindeki bir desen türüdür. Durum çalışması araştırması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (bir durum) ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlanmış sistemler (durumlar) hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2014). Bu amaçla yola çıkılan araştırmada okul müdürleri ile görüşmeler yapılarak sorunlar ve çözüm yolları belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubu oluştururken Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı ilkokulların adres ve telefon bilgilerini içeren okul listesine ulaşılmıştır. Okul müdürlerinden bazıları ile yüz yüze bazıları ile de telefonla ön görüşme yapılmış ve yapılacak araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Katılıp katılmayacakları sorularak randevu istenmiştir. Patton’a (1987) göre nitel araştırmalarda bu şekilde

örneklem seçimine amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme (convenience sampling) denilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırma çalışma grubunda bulunan okul müdürlerinin demografik özellikleri aşağıdaki tabloda verilmektedir. Çalışmada demografik özellikler olarak cinsiyet, yaş ve görev süresi seçilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Demografik Veriler

Okul Müdürü	Yaşı	Görev süresi	Mezuniyet	Cinsiyet
1	48	24	Lisans	Kadın
2	52	30	Lisans	Erkek
3	39	20	Lisans	Erkek
4	38	20	Lisans	Kadın
5	42	22	Lisans	Erkek
6	54	28	Lisans	Erkek
7	49	25	Lisans	Erkek
8	47	20	Lisans	Kadın
9	39	15	Lisans	Kadın
10	38	16	Lisans	Erkek

Veri Toplama Aracı

Araştırmada okul yöneticilerinin okul aile ilişkilerine ilişkin sorunlarını ve bu sorunlara yönelik çözümlerini belirlemek için görüşme yönteminden faydalanılmıştır. Veri toplamada kullanılmak üzere geliştirilen görüşme formu hazırlanmadan önce alanyazın taraması yapılarak görüşme formu taslak soruları hazırlanmıştır. Ardından alan uzmanı tarafından incelenmesi yapılarak iki bölümde oluşan görüşme formu soruları hazırlanmıştır. Nitel araştırmalarda yapılandırılmamış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmış ve odak grup görüşmesi şeklinde dört farklı görüşme teknik ve formlar mevcuttur (Sönmez ve Alacapınar, 2011: 108). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Birinci bölümde okul müdürlerinin demografik özelliklerine yönelik sorular ikinci bölümde ise araştırma problemlerine yönelik sorular yer almaktadır. Okul müdürleri ile yüz yüze görüşmeler yapılarak bu görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşme yöntemi ile toplanan veriler 40 sayfalık metin belgesine dönüştürülmüştür. Ardından betimsel analizi ve içerik analiz yoluyla analiz edilmiştir. Veri analizinde görüşmecilerin her birinin sorulara verdikleri cevaplar incelenmiştir. İncelemeler sonucunda temalar oluşturulmuştur ve temalara göre aynı cevabı veren müdürler belirlenerek frekansları tanımlanmıştır. Bu süreç iki farklı araştırmacı tarafından yapılarak analiz sonucunda ortak karar alınmış ve değerlendirme yapılmıştır. Verilen cevaplara yönelik ortak ifadelerle örnekleme yapılmıştır. Araştırmanın alt problemlerine yönelik olarak bulgularda sunulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın uygunluk kriterlerinin sağlanması konusunda, iç geçerlilik (inandırıcılık) dış geçerlilik (aktarılabirlik) ve güvenilirlik (tutarlılık ve teyit edilebilirlik) kriterleri kullanılması uygun görülmektedir. İç geçerlilikte (inandırıcılık) araştırmacının bulduğu sonuçlara nasıl vardığını açık seçik ortaya koyması ve çıkarımları ile ilgili kanıtları diğer kişilerin ulaşabileceği tarzda sunması gereklidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 255). Bu aşamada çalışmanın iç geçerliliğinin sağlanabilmesi için ana temaların ve alt temaların belirlenmesi, görüşme sonucunda verilerin analiz edilme süreci net olarak açıklanmıştır. Dış geçerlilik (aktarılabirlik) araştırmacının sonuçlarının genellenebilmesi ile ilgili olup nitel araştırmalarda istatistiksel bir genelleme söz konusu olmadığı için bir kurama analitik genelleme yapılabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 255). Araştırmanın güvenilirliği (tutarlılık ve teyit edilebilirlik) ise yapılmış bir çalışmanın başka bir araştırmacı tarafından aynı biçimde tekrar edildiğinde, aynı veya benzer sonuçları vermesi ile ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 259). Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak için bulguların tamam yorum yapılmadan verilmiştir. Ayrıca görüşmeden elde edilen veriler ile nitel araştırma konusunda deneyimli ikinci bir araştırmacının kodlamalar yapması ve yapılan bu kodlamaların karşılaştırılması ile tutarlılık sağlanmıştır.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Karar Tarihi: 08.09.2022

Belge Numarası: 448132

BULGULAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen veriler sonucunda elde edilen bulgular araştırma alt problemleri çerçevesinde verilmiştir.

Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Okul müdürlerinin okul-aile iş birliği bağlamında velilerden beklentilerine yönelik bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Velilerden Beklentiler

Görüşler	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	n
Okul içi aktiviteleri okul dışında da destekleme	✓		✓			✓		✓			4
Okul ihtiyaçlarının karşılanmasını destekleme				✓	✓		✓				3
Öğretime katkı sağlamada “istekli” ve “aktif” olma	✓		✓		✓		✓			✓	5
Öğretmenler ve idare ile bilgi alışverişi yapma	✓	✓	✓	✓			✓			✓	6
Eksiklik konusunda öğretmenlerden tavsiye alma		✓		✓	✓			✓			4
Toplantı ve etkinliklere katılma	✓				✓	✓			✓	✓	5
Öğrencisine tam destek verme	✓		✓	✓		✓	✓		✓		6
Görüş alma	✓	✓	✓	✓	✓						5
Çatışmaya girmeme	✓		✓	✓	✓						4
Öğretmene hakaret etmeme								✓	✓		2
Öğretmene güvenme						✓					1
İdarecilere saygı gösterme								✓		✓	2

Okul müdürleri okul aile işbirliği bağlamında velilerden okul içi aktiviteleri okul dışında da destekleme (4), okul ihtiyaçlarının karşılanmasını destekleme (3), öğretime katkı sağlamada “istekli” ve “aktif” olma (5), öğretmenler ve idare ile bilgi alışverişi yapma (6), eksiklik konusunda öğretmenlerden tavsiye alma (4), toplantı ve etkinliklere katılma (5), öğrencisine tam destek verme (6), görüş alma (5), çatışmaya girmeme (4), öğretmene hakaret etmeme (2), öğretmene güvenme (1) ve idarecilere saygı gösterme (2) davranışını bekledikleri görülmektedir. Bu beklentiler göz önüne alındığında genel olarak okul müdürlerinin velileri okul işleyişinde daha fazla görmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Bu konular ile ilgili müdürlerin verdiği cevaplardan örnekler aşağıda yer almaktadır.

- ✓ “Yaşayan bir okul kültürüne ailelerin çocuklarıyla bütünleşerek katılamamaları gerek bireysel gerek toplumsal önyargılar ve engeller nedeniyle çatışma ve problemlerin yaşanmasına davetiye çıkarır. Bu doğrultuda aile belli aralıklarla okula gelip öğretmenler ve idare ile bilgi alışverişi yapmalıdır”. (M2)
- ✓ “Toplantı ve etkinliklere katılmalıdır” (M5)
- ✓ “Her şeyi bilirim tavrıyla hareket edilmemeli ve uzmanından öğrenciyle ilgili görüşler almalı ve buna göre bir çalışma içinde olmalıdır” (M3)
- ✓ “Velileri sadece okul yönetiminde kendisine yardımcı olacak bir grup olarak gören bir okul müdürünün velilerden en büyük beklentisi her zaman kendisine destek vermeleri ve okul ihtiyaçlarının karşılanmasında ana tedarikçi gibi davranmalarıdır” (M4)

İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Okul müdürlerinin okullarda ailelerle yaşadıkları problemlere yönelik bulgular Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Ailelerle Yaşanan Problemler

Görüşler	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	n
Velilerin ekinliklere katılmaması	✓	✓	✓			✓		✓	✓	✓	7
Öğretmenle yaşanan iletişim sıkıntısı	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	9
Öğrenci olumsuz davranışı		✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓	7
Öğrenciye yönelik veli şiddeti							✓	✓			2
Öğretmene yönelik veli şiddeti				✓					✓	✓	3
Okulun yardım istemesi	✓		✓			✓		✓			4
Velinin istediğinin yapılmaması			✓	✓		✓	✓	✓	✓		6
İdarenin kontrol edilmeye çalışılması ve güvensizlik	✓		✓			✓	✓				4

Tablo 3 incelendiğinde okullarda ailelerle yaşanan problemler müdürler tarafından velilerin ekinliklere katılmaması (7), öğretmenle yaşanan iletişim sıkıntısı (9), öğrenci olumsuz davranışı (7), öğrenciye yönelik veli şiddeti (2), öğretmene yönelik veli şiddeti (3), okulun yardım istemesi (4), velinin istediğinin yapılmaması (6) ve idarenin kontrol etmeye çalışılması ve güvensizlik (4) diye belirtilmektedir. Burada veliler ile okul idaresi ve öğretmenler arasında genel bir uyumsuzluk sorunu olduğu aşikardır.

Bu konular ile ilgili müdürlerin verdiği cevaplardan örnekler aşağıda yer almaktadır.

- ✓ “Öğrenci, aileden aldığı terbiye ve öğrendiği bilgilerle okula başlar. En baştan gerekli terbiye ve eğitimi vermeyen aile okul için önemli olan bir görevi yerine getirmemiş demektir” (M6)
- ✓ “Kayıt zamanı en büyük sorunlar ve çatışmalar yaşanmaktadır. Aileler doğaldır ki en iyi öğretmen hangisi bunu araştırmasını yaparak okula gelmektedir. Çocuğunu ilgili öğretmene kayıt etmek istemektedir. Bu durumda okul müdürü hayır cevabını verirse veli kendi istediği olmadığı için sıkıntı çıkarmaktadır” (M8)
- ✓ “Okul müdürlerinin okul ekosisteminde ailelerle yaşadıkları en büyük sorun çocuklarının eğitimleri hakkında okul müdürlerine olan güvenlerinin az olması ve bu durumdan kaynaklı olarak da okul müdürü tarafından okul içerisinde yapılan herhangi bir uygulamaya karşı verdikleri çekingen tepkilerdir” (M1)

Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

Okul müdürlerinin okullarda ailelerle yaşadıkları problemlere yönelik çözüm stratejilerine ilişkin bulgular aşağıda Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4: Problemlere Yönelik Çözüm Stratejileri

Görüşler	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	n
Kurum içi işleyiş haritası oluşturma	✓	✓	✓	✓		✓				✓	6
Aileye yönelik rehberlik çalışması yapma		✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	7
Önlem alma								✓	✓		2
Problemler karşısında soğuk kanlı olma				✓	✓	✓	✓	✓		✓	6
Sakin olma			✓	✓	✓				✓	✓	5
Talep ve şikayetlerini dile getirmelerine fırsat tanıyan anketler gönderme		✓	✓						✓	✓	4
Doğru iletişim			✓	✓		✓	✓				4
Hızlı karar alma		✓									1
Samimi ve içten olma						✓	✓				2
Adaletli olma					✓		✓		✓		3

Okul müdürlerinin okullarda ailelerle yaşadıkları problemlere yönelik çözüm stratejilerine bakıldığında kurum içi işleyiş haritası oluşturma (6), aileye yönelik rehberlik çalışması yapma (7), önlem alma (2), problemler karşısında soğuk kanlı olma (6), sakin olma (5), talep ve şikayetlerini dile getirmelerine fırsat tanıyan anketler gönderme (4), doğru iletişim (4), hızlı karar alma (1), samimi ve içten olma (2), adaletli olma (3) stratejilerini tanımladıkları görülmektedir. Okul müdürlerinin çözümler önerirken yapıcı, iletişimi güçlendirici oldukları, tamamen iyi niyetli hareket ettikleri bulgularda belirtilmektedir.

Bu konular ile ilgili müdürlerin verdiği cevaplardan örnekler aşağıda yer almaktadır.

- ✓ “Okul müdürlerinin ailelerle yaşadıkları problemlerin çözümüne yönelik uyguladıkları en önemli strateji okulun iş ve işleyişi ile ilgili okul içerisinde yapılan ve uygulanan tüm çalışma ve aktiviteler hakkında velilere detaylı ve şeffaf bilgilendirmeler yapmaktır” (M4)
- ✓ “Okul içerisinde yapılacak her çalışma ve etkinlikte mutlaka aileleri de bu etkinliklere dahil etmek” (M3)
- ✓ “Her şeyden önce yaşanacak problemlere yönelik stratejiler oluşturmak için problemi oluşmadan önce basamaklarıyla değerlendirmek, kurum içi işleyiş haritası, görev, yetki ve sorumluluk alanlarının gerek kurum içerisinde gerekse kurum dışından gelen öğrenci ve velilere anlatılıp aktarılması, okulun tamamını kapsayacak çalışma ve etkinliklerin kısa aralıklarla, net ifadelerle tekrar tekrar zihinlerde yer etmesinin sağlanması gerekir” (M10)

Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

Okul müdürlerinin okullarda ailelerle yaşadıkları problemleri çözmeye yönelik önerilerine ilişkin bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: Problemleri Çözmeye Yönelik Öneriler

Görüşler	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	n
Veliye değer verme	✓	✓	✓							✓	4
Veliyi dinleme		✓	✓				✓	✓	✓	✓	6
Velilerle iletişim kurma								✓	✓		2
Veliyi alttan alma	✓	✓	✓	✓			✓	✓			6
Empati kurma			✓	✓		✓			✓	✓	5
Çözüm odaklı olma		✓	✓						✓	✓	4
Mesafeli samimiyet kurma											4
Adil olma		✓		✓	✓				✓	✓	5
Veliyi okul işleyişinden haberdar etme						✓	✓		✓		3
Herkesin çocuğunun biricik olduğunu unutmama					✓		✓				2

Okul müdürlerinin okullarda ailelerle yaşadıkları problemleri çözmeye yönelik önerilerinin veliye değer verme (4), veliyi dinleme (6), velilerle iletişim kurma (2), veliyi alttan alma (6), empati kurma (5), çözüm odaklı olma (4), mesafeli samimiyet kurma (4), adil olma (5), veliyi okul işleyişinden haberdar etme (3), herkesin çocuğunun biricik olduğunu unutmama (2) olduğu görülmektedir. Yöneticilerin okul aile birliği ve velilere yönelik olumlu çözüm önerileri geliştirmekte ve buna ilişkin cümleler kurmakta oldukları bulgularda anlaşılmaktadır.

Bu konular ile ilgili müdürlerin verdiği cevaplardan örnekler aşağıda yer almaktadır.

- ✓ “Okul müdürleri tarafından velilerin okula, öğretmenlere ve okul müdürlerine olan güvenlerini artırıcı uygulamalar yapması” (M9)
- ✓ “Öğrencilerin özellikle davranış ve tutumlarını değiştirici çalışmalarda mutlaka ailelerinde katılabileceği etkinlikler planlanması” (M2)
- ✓ “Ailelerin öğretmenlere ve okul müdürlerine kolayca ulaşabilmesi ve iletişim kurabilmelerini sağlayıcı olanaklar sunmak” (M8)
- ✓ “Veliyi dinleme onu anladığını belirtme daha sonra çözüm ile ilgili fikirlerini sunma” (M7)

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma bulguları incelendiğinde okul müdürlerinin okul aile iş birliği bağlamında velilerden okul içi aktiviteleri okul dışında da destekleme, okul ihtiyaçlarının karşılanmasını destekleme, öğretime katkı sağlamada “istekli” ve “aktif” olma, öğretmenler ve idare ile bilgi alışverişi yapma, eksiklik konusunda öğretmenlerden tavsiye alma, toplantı ve etkinliklere katılma, öğrencisine tam destek verme, görüş alma, çatışmaya girmeme, öğretmene hakaret etmeme, öğretmene güvenme ve idarecilere saygı gösterme davranışını bekledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz (2006) yaptığı çalışma sonucunda, ailelerin okul yönetimiyle ilişkileri, öğretmenlerle iletişimi, öğrencilere yardım ve destek sağlaması boyutlarında öğretmenlerin beklentilerini karşılamada yetersiz oldukları ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum araştırma bulgularını desteklemekte ve bu yetersizlikler nedeni ile beklentilerin aynı yönde olduğunu göstermektedir. Bu yetersizlikler okul-aile ve öğrenci arasındaki olumsuzlukları gündeme getirmekte daha fazla çaba harcanması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca araştırmanın aksine Ünal, Yıldırım ve Çelik (2010) yaptıkları çalışmada müdür ve öğretmenlerin velilerin kendilerini uzman olarak kabul edip, sadece söylediklerini yapan, çalışmalarına müdahale etmeyen bireyler olmalarını istedikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Okullarda ailelerle yaşanan problemlerin; velilerin etkinliklere katılmaması, öğretmenle yaşanan iletişim sıkıntısı, öğrenci olumsuz davranışı, öğrenciye yönelik veli şiddeti, öğretmene yönelik veli şiddeti, okulun yardım istemesi, velinin istediğinin yapılmaması ve idarenin kontrol etmeye çalışılması ve güvensizlik olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bingöballı (2018) çalışmasında velilerin akademik başarı beklentilerinin çok yüksek olduğunu, öğretmenlerin nitelikleri ile ilgili sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmada da velilerin öğretmenlerle ilgili yaşadıkları sıkıntıların benzerlik gösterdiği görülmektedir. Özdemir (2018)'in yaptığı çalışmada ise okul yöneticileri, okul-aile ilişkisinde aile katkısının son derece düşük olduğu belirlenmiştir. Okul aile birliği kurul yapısının yeniden düzenlenmesi ve aktif veli katılımının sağlanmasına ilişkin açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu durum araştırma bulguları ile eşleşmektedir.

Müdürlerin okullarda ailelerle yaşadıkları problemlere yönelik çözüm stratejilerinin kurum içi işleyiş haritası oluşturma, aileye yönelik rehberlik çalışması yapma, önlem alma, problemler karşısında soğukkanlı olma, sakin olma, talep ve şikâyetlerini dile getirmelerine fırsat tanıyan anketler gönderme, doğru iletişim, hızlı karar alma, samimi ve içten olma ve adaletli olma sonucuna ulaşılmıştır. Okul müdürlerinin okullarda ailelerle yaşadıkları problemleri çözmeye yönelik önerilerine ilişkin bulgular incelendiğinde müdürler tarafından veliye değer verilmesi gerektiği, veliyi dinlemenin ve onlarla iletişim kurmanın önemli olduğu, veliyi gerektiğinde alttan almak gerektiği, empati kurarak aynı zamanda çözüm odaklı olarak daha iyi iletişim kurulabileceği, mesafeli samimiyet ve adil olma yolu ile veliyi okul işleyişinden haberdar etme ve de herkesin çocuğunun biricik olduğunu unutmamak gerektiğinin önerildiği görülmektedir.

Sorun çözme yöntemleri ile ilgili alanyazın çoğunlukla analitik modeller ile sorunun tanınması ya da tanımlanması, hedefler ve başarı kriterleri, karar verme ve uygulama, çıktılarının gözden geçirilmesi gibi daha çok sorunun belirlenmesi ve çözüm stratejileri üzerinde durmaktadır (Bransford, 1984; Jackson, 1975; Kepner ve Tregoe 1986). Levine (1988) başarılı bir problem çözenin en temel göstergesi olarak motivasyonun önemini vurgulamaktadır. Bu sebeple, ona göre müdürler sorundan kaçmak yerine, çözmesi ve çözüm odaklı olması gerekmektedir. Bu durum araştırmamız bulgularını desteklemektedir.

Araştırmanın sonucundan hareketle aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır:

Çalışmada okul müdürlerinin velilerden beklentilerine yönelik görüşler okul müdürlerinden alınmıştır. Bir başka araştırmada okul müdürlerinin görüşleri yerine velilerin görüşleri alınabilir. Velilerle okul müdürlerinin yaşadığı sorunlara ilişkin okul içi tüm paydaşlardan görüş alınarak daha geniş kapsamlı bir çalışma yapılabilir. Müdürlerin çözüm stratejilerini kullanıp kullanmadıklarına yönelik öğretmen görüşlerinin alınması önerilebilir. Ayrıca okul müdürlerinin önerdiği çözüm yollarının işe yarayıp yaramadığı hususunda örnek olay çalışmaları yapılabilir.

Kurumlarda okul yöneticilerine yönelik veli ile iletişim eğitimleri düzenlenebilir. Okul yöneticileri de velileri okul işleyişine daha fazla dahil ederek okul içi iletişimi artırıp sorunları azaltabilir.

Yazarlık Katkısı

Araştırmanın yazarlık katkısı birinci yazar %25, ikinci yazar %15, üçüncü yazar %15, dördüncü yazar %15, beşinci yazar %15, altıncı yazar %15 şeklindedir.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Karar Tarihi: 08.09.2022

Belge Numarası: 448132

KAYNAKÇA

- Akyüz, H (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: M.E.B. Yayınları.
- Balay, R. (2014). Okula Toplumsal Katılım. (Ed. H.B. Menduhoğlu ve K. Yılmaz). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi* İçinde (s. 304-319). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Balcı, A. (2005). *Açıklamalı Eğitim Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Tek Ağaç Basım, Yayın, Dağıtım Ltd. Şti.
- Bingölballı, N. (2018). Özel Okullarda Eğitim Alanında Yaşanan Problemler ve Çözüm Önerileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Şahin), İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, E.; Bayar, A. ve Üstün, A. (2018). Okul Yöneticilerinin Okul Çevre İlişkileri İle İlgili Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2561-2574.
- Bransford, J. v. (1984). *The Ideal Problem Solver*. New York.: Freeman.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma Deseni*, (Çev Ed: S.B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2014). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Çev Ed: M. Bütün ve S.B. Demir). Ankara: Siyasal Kitap.
- Gökçe, E. (2000). İlköğretimde Okul Aile İş Birliğinin Geliştirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(7), 204-209.
- Gümüşeli, A.İ. (2001). Çağdaş Okul Müdürünün Liderlik Alanları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 0(28), 531-548.
- Harrison, S. (2003). *Mutlu Çocuk*, (Çev: M. Sağlam). İstanbul: Dharma Yayınları.
- Jackson, K. (1975). *The Art of Problem Solving*. London: Heinemann.
- Kebeci, S. (2006). Okul-Aile Birliğinin Okul Performansı Üzerinde Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Uğur Yozgat), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kepner, C. V. (1986). *The Rational Manager* (Boston, MA, Kepner Tregoe). Boston: Kepner-Tregoe.
- Levine, M. (1988). *Effective Problem Solving*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Öz, F (1983). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: M.E. Basımevi.
- Özdemir, Y. (2018). Okul-Aile İşbirliğinin Geliştirilmesine Yönelik Yönetici Görüşleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Özge Hacıfazlıoğlu), İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgan, H. ve Aydın, Z. (2010). Okul-Aile İş Birliğine İlişkin Yönetici, Öğretmen ve Veli Görüşleri. 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, 20-22.
- Porsuk, A. ve Kunt, M. (2012). Denizli Merkez İlköğretim Okullarındaki Okul Aile İlişkilerinde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Yönetici Görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(31), 203-218.
- Sönmez, V. ve G. Alacapınar, F. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ünal, A.; Yıldırım, A. ve Çelik, M. (2010). İlköğretim Okulu Müdür ve Öğretmenlerinin Velilere İlişkin Algılarının Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(23), 261-272.
- Ünal, E. (2004). İlköğretim Okullarında, Profesyonel Olmayan Rehberlik Çalışmaları ve Eksikliği Hissedilen Hizmetler (Demirci Örneğinde İdareci ve Öğretmenler Üzerine Bir Araştırma), XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2008). İlköğretim Okullarında Etkililik Sağlanması İçin Öğretmenlerin Ailelerden Beklentileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hasan Basri Gündüz). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yin, R. K. (2009). *Case Study Research: Design and Methods*, (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 73-86, Winter 2022

Eğitimde Veli Katılımı: Doküman İncelemesi* Parent Involvement in Education: Document Analysis

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1129066>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
10.06.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
11.10.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Yusuf Emrah şen
Öğretmen / Millî Eğitim Bakanlığı
yusufemrahsen@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-9910-9046>

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu alışma için herhangi bir çıkar atışması bildirilmemiştir. Bu alışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Yapılan bu çalışma ile 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusuna odaklanan çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, veli katılımı hakkında güvenilir bilgi elde edebilmek için nitel araştırma yönteminin veri toplama tekniklerinden olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda velilerden de veri toplanarak yazılmış makale, yüksek lisans ve doktora tezlerinden oluşan 50 çalışma incelenmiştir. Bu dokümanlara ulaşmak için Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik, Dergipark, Ulakbim sitelerinde belirlenen anahtar kelimeler kullanılarak ayrı ayrı alanyazın taraması yapılmış ve veli katılımı konusunda belirlenen aralıktaki tüm çalışmalar incelenmiştir. Ardından araştırma konusu ile ilişkisi olduğu düşünülen tüm çalışmaları içeren bir havuz oluşturulmuştur. Oluşturulan alışma havuzu içerisinden veri kaynakları arasında velilerin de yer aldığı çalışmalar belirlenerek araştırma amacına uygun olduğu düşünülenler tespit edilmiş ve incelemesi yapılacak makaleler, yüksek lisans tezleri ve doktora tezleri belirlenmiştir. İncelenmesine karar verilen bu çalışmalar amaç, yayın yılı, araştırmanın yapıldığı yer, örneklemin eğitim kademesi, çalışmanın türü, çalışmanın yöntemi, çalışmanın deseni ve veri toplama araçları alt problemleriyle ele alınmıştır. Bu çalışmada kullanılan analizler ve yapılan değerlendirmeler eğitimde veli katılımını konusunda nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmaların nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmalara göre daha fazla sayıda olduğunu göstermiştir. Ayrıca incelenen çalışmaların çoğunun batı bölgelerinde yer alan şehirlerde gerçekleştiği, makale olarak basıldığı ve okul öncesi eğitim kademesinden örneklemlendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Veli Katılımı, Aile Katılımı, Okul Aile İş Birliği, Veli İş Birliği, Doküman İncelemesi

Abstract

With this study, it is aimed to examine the studies focusing on parent participation in education between the years 2018-2021. For this purpose, the document analysis technique, which is one of the data collection techniques of the qualitative research method, was used to obtain reliable information about parent participation. Between 2018-2021, 50 studies consisting of articles, master's and doctoral theses written by collecting data from parents on parent participation in education were examined. In order to reach these documents, the literature was searched separately by using the keywords determined in the National Thesis Center, Google Academic, Dergipark, Ulakbim sites, and all studies on parent participation within the specified interval were examined. Then, a pool was created that includes all the studies that are thought to be related to the research topic. Among the data sources, the studies including the parents were determined among the data sources, and those that were thought to be suitable for the research purpose were determined, and the articles, master's theses and doctoral theses to be reviewed were determined. These studies, which were decided to be examined, were handled with sub-problems of purpose, publication year, place of research, education level of the sample, type of study, study method, study design and data collection tools. The analyzes and evaluations used in this study showed that the number of studies using the qualitative research method on parent participation in education is higher than the studies using the quantitative research method. In addition, it was determined that most of the studies examined took place in the cities located in the western regions, were published as articles and were sampled from the pre-school education level.

Keywords: Parent Involvement, Family Participation, School-Parent Cooperation, Parent Cooperation, Document Analysis

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

şen, Y. E. (2022). Eğitimde Veli Katılımı: Doküman İncelemesi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 73-86.

GİRİŞ

Çocukların öğrenme süreçleri doğdukları andan itibaren öncelikle ailelerinde başlar ve yaşamları boyunca devam eder. Aile başta çocuğun tutumları olmak üzere davranışlarını ve inanışlarını da şekillendirir. Çocuk belli bir yaşa gelip okula başladığında ise onun için planlı, programlı yani formal bir öğrenme süreci başlamış olur. Ancak ailenin öğretme süreci çocuk okula başladığında bitmiş olmaz. Çocuk okula başladıktan sonra öğrenme hem ailede hem de okulda devam eder. Bu nedenle okul ve aile uyum içerisinde olmalı ve iş birliği yapan kurumlar olmalı ve birbirini tamamlamalıdır. Eğitimde velinin görüşleri yıllar geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Altuntaş, Demirdağ ve Ertem (2020) okul yöneticilerinin liderlik tarzı ile okul iklimi arasındaki ilişkiyi veli görüşlerine göre incelemişler ve okul yöneticilerinin liderliğinin okul iklimi üzerinde önemli bir rolü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Alanyazında aile katılımı için çeşitli tabirler yapılmakla birlikte en sık kullanılan tabir, anne babaların çocuklarının gelişimine ve eğitimine katkıda bulunmak amacıyla yaptıkları etkinlikler bütünüdür diyebiliriz (Ömeroğlu ve Yaşar, 2005: 2). Sağladığı faydalar göz önünde bulundurulduğunda aile katılımı eğitimin olmazsa olmaz bir parçasıdır. Öyle ki aile katılımı öğrencilerin hem bireysel olarak gelişmelerinde hem de sosyalleşmelerinde çok önemli bir yere sahiptir. Çocuğun kaliteli bir eğitim alabilmesinin yolu aile, öğretmen ve okulun tam ve verimli bir iş birliği içerisinde olmasından geçer. Bu iş birliği çocuğun, eğitim hayatında başarılı bir öğrenci, topluma faydalı iyi bir insan, doğru bir vatandaş olabilmesi için kilit roledir. Bu hedefe ulaşmak ek taraflı çaba ve çalışma mümkün değildir. Günümüz Türk eğitim sistemi incelendiğinde bu iş birliğinin tam manasıyla sağlanamadığını görmekteyiz. Dolayısıyla bu kopukluk da öğrencileri olumsuz yönde etkilemektedir (Ömeroğlu ve Yaşar, 2005: 2).

Şüphesiz ki anne ve babalar çocukların en iyi tanıyan ve onlara en yakın olanlardır. Dolayısıyla çocuklarının bilişsel, sosyal ve duygusal yapılarını en iyi onlar bilir. Yani onların yapılarını, ilgi alanlarını ve onlara nasıl bir yaklaşıma ulaşabileceğini iyi bilirler. Dolayısıyla bu bilgileri ve ipuçlarını çocukları eğitim hayatına başladığında öğretmenleri paylaşırlarsa öğretmenler de hem öğrenciyi daha yakından tanımış olur hem de ona uygun yaklaşım tarzı belirleyebilirler. Ayrıca öğrencide ilerleyen süreçte tehdit oluşturabilecek potansiyel bir sorun alanı varsa bunu tespit etmeleri ve önleyici bir yaklaşımla engellemeleri kolaylaşacaktır (Özdinç, 2014: 5). Okul aile iş birliği süreci tesis edilirken öğretmenlerin ve okul idaresinin velilere karşı olumsuz tutum ve davranışlar içerisinde olmaları, okul aile birliklerinin üzerine düşen görevleri aksatmaları ya da yerine getirmemeleri, veli toplantılarının tüm paydaşlar tarafında gereksiz bulunması, önemsenmemesi ya da az yapılması, velilerin birbirleri ile de dayanışma içinde olmaması ve çocuğunun okuluna yeterince vakit ayırmıyor olması eğitime veli katılımının önündeki engellerden bazılarıdır. Okul ne kadar başarılı bir eğitim-öğretim yaparsa yaparsın bunun öğrenci için yeterli olması mümkün değildir. Eğitimin mutlaka ailede de devam etmesi ve anne babaların öğrenciye destek olunması gerekmektedir. Bu yüzden öğrenci velileri mutlaka hem çocuğunun öğretmenleriyle hem de okul yönetimiyle sürekli iletişim hâlinde olmalıdırlar (Pehlivan, 1999; Yücetaş-Artan, 2019: 71). Ertem ve Gökalp (2020) tarafından yürütülen çalışmada okul yönetiminden öğretmen tutumlarına kadar birçok faktörün veli katılımında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çocukların bilişsel, duygusal ve fiziksel olarak gelişebilmesi öncelikle içerisinde yetiştikleri aile ortamına bağlıdır. Ayrıca anne-babaların görevi çocuklarını okula göndermekle bitmez, aksine bundan sonra başlar. Aileler, ebeveyn olmanın yanında okulun da tamamlayıcı organı niteliğindedir. Bu sebeple aile mutlaka okulda üzerine düşen görevleri yerine getirmeli ve eğitim-öğretim faaliyetlerini kolaylaştırmalıdır. Dolayısıyla, ailelerin okula katılımının ölçülmesi büyük önem arz etmektedir. Ertem ve Gökalp (2017) velilerin okul iklimi algısını ölçmek için bir ölçek uyarlamışlar ve ölçek akademik iklim, sosyal iklim ve okul güvenliği iklimi boyutlarından güvenilir ve geçerli bulunmuştur. Eğitimde veli katılımı öğrencilerin eğitim-öğretim hayatlarına ve gelişimlerine çok büyük katkılar sağladığı için son derece önemlidir. Velinin eğitim-öğretim süreci içerisinde aktif olarak rol alması olarak ifade ettiğimiz veli katılımının gerekli olduğu yönetmeliklerde de kendisine yer bulmaktadır. Eğitimde veli katılımının eğitim-öğretimde sürekliliği sağlamak ve verimliliği arttırmak, meydana gelebilecek problemleri önlemek, sorunlara çözüm önerileri getirerek sürece katkıda bulunmak gibi amaçları vardır (Şaban, 2011: 21).

Okullarda veli katılımının istenilen düzeyde olmasının öğrenci, aile, öğretmen ve kurum açısından pek çok faydasından söz etmek mümkündür. Güvenli bir eğitim-öğretim ortamında bulunan öğrenci daha başarılı olur, öz güveni yüksek olur, içinde bulunduğu topluluğa uyum sağlar. Bu gelişimler sayesinde anne-baba çocuğuyla sağlıklı bir iletişim kurma imkânı yakalar. Aile katılımı sayesinde öğretmenin hedefine ulaşması kolaylaşır. Sorumluluğu aile ile paylaştığı için bireysel farklılıkları fark etme imkânı bulur. Bu sayede kurumda fırsat eşitliğini sağlar ve eğitimde süreklilik oluşur ve kalite

artar (Cömert ve Güleç, 2004: 6). Eğitime veli katılımını sağlamanın ve ailelerinde eğitim süreci içerisine dâhil edilmesinin birçok yolu vardır. Bu katılımı sağlamanın en kolay yollarından biri veli toplantılarıdır. Ayrıca bireysel görüşmeler yapmak, kurulan iletişim grupları yoluyla görüşmek, telefon görüşmeleri yapmak, ev ziyaretleri düzenlemek, bültenler, dergiler yayımlamak, konferanslar düzenlemek, kitapçıklar bastırmak, dilek istek kutusu yolu ile fikir sormak gibi birçok yolla veliler eğitime katılabilir ve sürece büyük katkılar sağlayabilir. Veli katılımı süreci öğretmen tarafından iyi planlanmalı, ihtiyaçlara uygun program belirlenmeli, velilere amaçlar net olarak açıklanmalı ve velilerden gelen sorulara açık ve anlaşılır cevaplar verilmelidir. Okul yöneticileri ise bu süreçte öğretmenlere rehberlik ederek onların yol haritalarını belirlemelerine yardımcı olmalı ve uygun bir katılım ortamının tesisi için öğretmenlere ve velilere destek vermelidir. Aileler ise öğretmenler ve okul yönetimi ile sürekli iletişim hâlinde olarak üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeli, düzenlenen toplantılara mutlaka katılmalı ve yeni fikirler ortaya atarak süreci desteklemelidir (Oktay, Gürkan, Zembat ve Unutkan, 2003: 78).

Veli katılım süreci planlanırken öncelikle karşılıklı ihtiyaçlar belirlenmelidir. Daha sonra da belirlenen ihtiyaçlara uygun hedefler ortaya koyulmalıdır. Devamında da belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla belli etkinlikler planlanmalı ve bunlar uygulamaya konmalıdır. Son aşamada ise süreç değerlendirilmeli varsa eksik yönleri belirlenerek gerekli tedbirler alınmalıdır. Her açıdan başarılı bir veli katılım süreci çok yönlü olarak iyi planlanmış bir iş birliğiyle gerçekleşir. Her açıdan başarılı bir veli katılım sürecinin önünde engel teşkil eden bazı durumlar vardır. Aile açısından bakılacak olursa; sosyoekonomik düzeyin yetersiz olması, ebeveynlerin eğitim seviyesinin düşüklüğü, çekingen davranış sergilemeleri ve yoğun yaşam koşulları ile iş hayatı nedeniyle okula yeterli vakit ayıramamaları eğitimde veli katılımının önündeki engellerden bazılarıdır. Sürece öğretmenler açısından bakacak olursak veli katılımının önemi hakkında yetersiz bilgiye sahip olunması, sürecin zahmetli ve vakit kaybı olarak görülmesi, iş yoğunluğundan vakit ayırlanamaması ile velilerin işlerine karışabilecekleri korkusu veli katılımını engeller. Yöneticilerin ise yoğun çalışma temposu, vakit darlığı ve veli katılımına gereken önemin verilmemesi süreci engeller.

Eğitime veli katılımının artırılmasına yönelik çalışmalar son yıllarda dünyada olduğu gibi Türkiye’de de artış göstermektedir. Aile katılımı çalışmalarını artırıcı bazı faaliyetler yapıldıkça ve olumlu sonuçlar alındıkça bu katılımı arttırmaya yönelik çalışmalar da artarak devam etmektedir. Ayrıca veli katılımı konusunda yapılan akademik çalışmalarda da son yıllarda önemli bir artış gözlenmektedir. Veli katılımı sürecinde okul, öğretmen ve aile üçgeninde tarafların birbirlerinden karşılıklı beklentileri bulunmaktadır. Eğer karşılıklı iş birliği ile bu beklentiler karşılanabilirse verimli bir iş birliği ortamı hazırlanmış olur ve bu da öğrenciye her yönden fayda sağlar. Bu noktada en büyük görevlerden biri de okul aile birliklerine düşmektedir. Okul aile birlikleri okul ile aile arasında iş birliği ve bütünleşmeyi sağlama noktasında üzerine düşeni yapmalı ve aileleri de mutlaka eğitime dâhil ederek okulda yapılan faaliyetlerden ve etkinliklerden haberdar etmelidir (Zembat ve Unutkan, 2001: 66).

1. 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış ve velilerden de veri toplanan çalışmaların amacı nedir?
2. 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış ve velilerden de veri toplanan çalışmaların yapıldığı yerler nerelerdir?
3. 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış ve velilerden de veri toplanan çalışmaların hangi yıllarda yayınlanmıştır?
4. 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış ve velilerden de veri toplanan çalışmalar hangi eğitim kademelerinde yapılmıştır?
5. 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış ve velilerden de veri toplanan çalışmaların türü nedir?
6. 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış ve velilerden de veri toplanan çalışmalarında hangi veri toplama araçları kullanılmıştır?
7. 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış ve velilerden de veri toplanan çalışmaların yöntemi nedir?
8. 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış ve velilerden de veri toplanan çalışmaların araştırma deseni nedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada veli katılımı konusunda alanyazında yapılmış çalışmaların incelenmesi amaçlandığı için nitel araştırma yönteminin veri toplama tekniklerinden olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi yapılırken araştırmacı tarafından dikkatle ele alınıp takip edilmesi gereken aşamalar vardır. Bunları: dokümanlara ulaşma, dokümanların orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanma (Yıldırım- Şimşek, 2016: 94).

Çalışma Materyali

Bu çalışma kapsamında eğitimde veli katılımı konusunda 2018-2021 yılları arasında yazılmış olan makaleler, yüksek lisans tezleri ve doktora tezlerinden veri kaynakları arasında velilerinde yer aldığı çalışmalar incelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu dokümanlara ulaşmak amacıyla Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik, Dergipark, ULAKBİM sitelerinde alanyazın taraması yapılmış ve kaynaklar belirlenmiştir. Literatür taraması yapılırken anahtar sözcük olarak veli katılımı, aile katılımı, okul aile iş birliği, veli iş birliği, doküman İncelemesi kavramları ayrı ayrı kullanılmıştır. Nihayetinde doküman incelemesi tekniğiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, 25 makale, 23 yüksek lisans tezi, 2 doktora tezi olmak üzere 50 çalışma belirlenmiş ve incelenmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada, doküman incelemesi sonucunda elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniği dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; çerçeve oluşturma, çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması, bulguların yorumlanması. Betimsel analiz yapılırken ilk olarak bir çerçeve oluşturulur ve bu çerçeve doğrultusunda elde edilen veriler belirlenen temaların altlarına yerleştirilir. Ardından veriler tanımlanır ve bu tanımlar doğrudan alıntılarla desteklenir. Son olarak bulgular açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır (Yıldırım-Şimşek, 2016: 240). Bu araştırmada veriler, belirli temalar altında düzenlenmiş ve tanımlanmıştır. Betimlemeler, alıntılar yoluyla zenginleştirilmiştir. Belirlenen temalar altında bulgular düzenlenmiştir. Betimlemelerden yola çıkılarak yorumlar yapılmıştır.

Yapılan bu çalışmada sekiz tema belirlenmiştir. Bunlar: çalışmanın amacı, çalışmanın yapıldığı yer, çalışmanın yayın yılı, araştırma yapılan kademe, çalışma türü, çalışmanın yöntemi, araştırma deseni ve veri toplama aracıdır. Bu temalar altında 50 çalışma incelenmiş, veriler işlenmiş, bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışma Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesinin bir özeti niteliğini taşımakta olup yapılan çalışma doküman taraması şeklinde yapıldığından etik kurul izni gerektirmemektedir.

BULGULAR

Çocukların eğitim hayatlarının etkili ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için okul, öğretmen ve veli iş birliği büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın bulguları “Eğitimde Veli Katılımı” konusunda yapılan ve veri kaynakları arasında velilerinde yer aldığı araştırmalar incelenerek elde edilmiştir. Elde edilen veriler tabloleştirilmiştir. Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine ilişkin bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir.

2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Amacına Yönelik Bulgular

2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yazılmış ve velilerden de veri toplanmış olan makale, yüksek lisans tezi ve doktora tezlerinin amaçları irdelenmiş sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: 2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Amaçlarına Ait Frekans ve Yüzdeler

Çalışmaların Amaçları	f	%
Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, anne babaların ve öğrencilerin bazı değişkenlere göre aile katılımı hakkında görüşlerinin belirlenmesi	11	22
Aile katılımının eğitim sürecinin genelinde ve bazı derslerde öğrenci başarısına etkisini ortaya koymak	7	14
Ailelerin eğitime katılım düzeylerini ve bu düzeyi etkileyen etmenleri tarafların görüşlerine göre belirlemek	5	10
Okul aile iş birliğinde yaşanan sorunlar, engeller ve okul aile iş birliğinin geliştirilmesine ilişkin okul yöneticileri, öğretmen ve veli görüşlerini belirlemek	4	8
Yönetime katılım ve okul aile iş birliğinde karşılıklı beklentilere ilişkin okul paydaşlarının görüşlerinin belirlenmesi	4	8
Velilerin çocuklarının eğitimine katılımında öz yeterlilik algısının rolünün belirlenmesi	2	4
Aile eğitimi ve aile katılım çalışmalarının etkililiği konusunda ebeveynleri bilinçlendirmek	2	4
Değerler eğitiminde okul aile iş birliğinin rolünü belirlemek	2	4
Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin veli toplantılarına ilişkin algılarını belirlemek	2	4
Aile Katılım Ölçeğini (AKÖ) Türkçeye uyarlamak	1	2
Uzaktan eğitim sürecinde aile katılımına yönelik görüşlerinin incelenmesi	1	2
Aile Okul Algısı ve Katılımı Ölçeği geliştirmek	1	2
Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitime ailelerin katılımı	1	2
Taşınmalı eğitim uygulamasında ailelerin eğitim sürecine katılımını değerlendirmek	1	2
Türkiye'ye göç etmiş olan Suriyeli ailelerin ilkökulda aile katılımı hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi	1	2
Aile katılımı çalışmalarının, ebeveynlere yararları	1	2
Velilerin eğitim durumu ile çocuklarının öğrenim kademesinin velilerin okul iklimi ve veli katılımı algısına etkisi	1	2
Velilerin eğitime katılımı ile ilgili görüşlerinin ortaya koyularak gelir durumu ve eğitim giderlerinin eğitime katılıma etkisini belirleme	1	2
Çeşitli değişkenler açısından aile katılımını incelemek.	1	2
Ev ortamında gerçekleştirilen bazı etkinliklerin öğrenci başarısına etkisi	1	2
Toplam	50	100

Tablo 1'de eğitimde veli katılımı konusunda yapılan ve velilerden de veri toplanmış olan çalışmaların amaçlarına ait frekans ve yüzdeler yer verilmiştir. 50 çalışmada birbirine benzer ya da yakın olan amaçlar ortak değerlendirilerek genel manada 20 ayrı amaç tespit edilmiştir. 11 çalışmanın amacı: Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, anne babaların ve öğrencilerin bazı değişkenlere göre aile katılımı hakkında görüşlerinin belirlenmesidir. 7 çalışmanın amacı: Aile katılımının eğitim sürecinin genelinde ve bazı derslerde öğrenci başarısına etkisini ortaya koymaktır. 5 çalışmanın amacı: Ailelerin eğitime katılım düzeylerini ve bu düzeyi etkileyen etmenleri tarafların görüşlerine göre belirlemektir. 4 çalışmanın amacı: Okul aile iş birliğinde yaşanan sorunlar, engeller ve okul aile iş birliğinin geliştirilmesine ilişkin okul yöneticileri, öğretmen ve veli görüşlerini belirlemektir. 4 çalışmanın amacı: Yönetime katılım ve okul aile işbirliğinde karşılıklı beklentilere ilişkin okul paydaşlarının görüşlerinin belirlenmesidir. 2 çalışmanın amacı: Velilerin çocuklarının eğitimine katılımında öz yeterlilik algısının rolünün belirlenmesidir. 2 çalışmanın amacı: Aile eğitimi ve aile katılım çalışmalarının etkililiği konusunda ebeveynleri bilinçlendirmektir. 2 çalışmanın amacı: Değerler eğitiminde okul aile işbirliğinin rolünü belirlemektir. 2 çalışmanın amacı: Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin veli toplantılarına ilişkin algılarını

belirlemektir. 1 çalışmanın amacı: Aile Katılım Ölçeğini (AKÖ) Türkçeye uyarlamaktır. 1 çalışmanın amacı: Uzaktan eğitim sürecinde aile katılımına yönelik görüşlerinin incelenmesidir. 1 çalışmanın amacı: Aile Okul Algısı Ve Katılım Ölçeği geliştirmektir. 1 çalışmanın amacı: Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitime ailelerin katılımını belirlemektir. 1 çalışmanın amacı: Taşınabilir eğitim uygulamasında ailelerin eğitim sürecine katılımını değerlendirmektir. 1 çalışmanın amacı: Türkiye'ye göç etmiş olan Suriyeli ailelerin ilköğretimde aile katılımı hakkındaki görüşlerinin belirlenmesidir. 1 çalışmanın amacı: Aile katılımı çalışmalarının, ebeveynlere yararlarını belirlemektir. 1 çalışmanın amacı: Çeşitli değişkenler açısından aile katılımını incelemektir. 1 çalışmanın amacı: Velilerin eğitim durumu ile çocuklarının öğrenim kademesinin velilerin okul iklimi ve veli katılımı algısına etkisini belirlemektir. 1 çalışmanın amacı: Velilerin eğitime katılımı ile ilgili görüşlerinin ortaya koyularak gelir durumu ve eğitim giderlerinin eğitime katılma etkisini belirlemektir. 1 çalışmanın amacı: Ev ortamında gerçekleştirilen bazı etkinliklerin öğrenci başarısına etkisini belirlemektir.

2018-2021 Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Yapıldığı Yerlere Yönelik Bulgular

2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yazılmış ve velilerden de veri toplanmış olan makale, yüksek lisans tezi ve doktora tezlerinin yapıldığı yerler araştırılmış sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: 2018-2021 Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Yapıldığı Yerlere Ait Frekans ve Yüzdeler

Çalışmanın Yapıldığı Yer	<i>f</i>	%
İstanbul	8	15
Ankara	6	11
Eskişehir	5	9
Mersin	3	5
Adana	2	4
Bartın	2	4
Denizli	2	4
Kocaeli	2	4
Van	2	4
Ağrı	1	2
Aksaray	1	2
Amasya	1	2
Aydın	1	2
Bingöl	1	2
Bitlis	1	2
Bursa	1	2
Çanakkale	1	2
Gaziantep	1	2
Hatay	1	2
İzmir	1	2
Karabük	1	2
Kayseri	1	2
Konya	1	2
Muğla	1	2
Sakarya	1	2
Siirt	1	2
Trabzon	1	2
Uşak	1	2
Zonguldak	1	2
Toplam	50	100

Tablo 2'de eğitimde veli katılımı konusunda yapılan ve velilerden de veri toplanmış olan çalışmaların yapıldığı yerlere ait frekans ve yüzdelere yer verilmiştir. 50 çalışmanın tamamında yer bilgisi

bulunmaktadır. Çalışmaların yapıldığı bu yerler: İstanbul, Ankara, Eskişehir, Mersin, Adana, Bartın, Denizli, Kocaeli, Van, Ağrı, Aksaray, Amasya, Aydın, Bingöl, Bitlis, Bursa, Çanakkale, Gaziantep, Hatay, İzmir, Karabük, Kayseri, Konya, Muğla, Sakarya, Siirt, Trabzon, Uşak, Zonguldak illeridir. Ülkemizde 29 ilden veriler toplanmıştır. En çok çalışma yapılan şehir 8 çalışma ile İstanbul'dur. Ardından 6 çalışma ile Ankara gelir. Ardından 5 çalışma ile Eskişehir gelir. Sonuçlardan da görüldüğü üzere çalışmalar çoğunlukla büyük şehirlerde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca KKTC'de yer alan eğitim kurumlarından veri toplanan 2, Kosova'da bulunan eğitim kurumlarından veri toplanan 1 çalışma yer almaktadır.

2018-2021 Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Yapıldığı Yıllara Yönelik Bulgular

2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yazılmış ve velilerden de veri toplanmış olan makale, yüksek lisans tezi ve doktora tezlerinin yapıldığı yıllar araştırılmış sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: 2018-2021 Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Yapıldığı Yıllara Ait Frekans ve Yüzdeler

Yıllar	<i>f</i>	%
2019	15	30
2020	12	24
2021	12	24
2018	11	22
Toplam	50	100

Tablo 3'te eğitimde veli katılımı konusunda yapılan ve velilerden de veri toplanmış olan çalışmaların yıllarına ait frekans ve yüzdeler yer verilmiştir. 2018 yılında 11, 2019 yılında 15, 2020 yılında 12 ve 2021 yılında 12 çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. En fazla çalışmanın 2019 yılında yapıldığı görülmüştür. Eğitimde veli katılımının önemini son yıllarda daha da kavranmış olmasıyla birlikte bu konuda yapılan çalışmaların da belli bir seviyede devam ettiği görülmüştür.

2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Yapıldığı Kademelere Yönelik Bulgular

2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yazılmış ve velilerden de veri toplanmış olan makale, yüksek lisans tezi ve doktora tezlerinin yapıldığı kademeler araştırılmış sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4: 2018-2021 Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Yapıldığı Kademelere Ait Frekans ve Yüzdeler

Eğitim Kademesi	<i>f</i>	%
Okul Öncesi	16	32
İlkokul	15	30
Ortaokul	8	16
İlkokul-Ortaokul	6	12
Lise	2	4
İlkokul-Ortaokul-Lise	1	2
Okul öncesi-İlkokul	1	2
Kademe Bilgisi Yok (Bir Okul)	1	2
Toplam	50	100

Tablo 4'te eğitimde veli katılımı konusunda yapılan ve velilerden de veri toplanmış olan çalışmaların hangi kademelerde yapıldığına dair frekans ve yüzdeler yer verilmiştir. 50 çalışmanın 49

tanesi için eğitim kademesi bilgisi verilmiş olup bir çalışmada kademe belirtilmemiştir. Bu çalışmalardan 16'sı okul öncesi, 15'i ilkokul 8'i ortaokul, 2'si lise kademesinde yapılmıştır. 6 çalışmada ilkokul-ortaokul, 1 çalışmada ilkokul-ortaokul-lise ve 1 çalışmada okul öncesi-ilkokul kademelerinden birlikte veri toplanmıştır. Verilerden de görüldüğü üzere eğitim kademesi yükseldikçe yapılan çalışmaların sayısı azalmıştır. Çalışmaların büyük bir kısmı okul öncesi ve ilkokul kademesinde yapılmıştır.

2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Türlerine Yönelik Bulgular

2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yazılmış ve velilerden de veri toplanmış olan makale, yüksek lisans tezi ve doktora tezlerinin çalışma türleri araştırılmış, sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: 2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Türlerine Ait Frekans ve Yüzdeler

Çalışmanın Türü	f	%
Makale	25	50
Yüksek Lisans Tezi	23	46
Doktora Tezi	2	4
Toplam	50	100

Tablo 5'te eğitimde veli katılımı konusunda yapılan ve velilerden de veri toplanmış olan çalışmaların türlerine ait frekans ve yüzdeler yer verilmiştir. İncelenen 50 çalışmanın yarısı makaledir. 23 çalışma yüksek lisans tezi, 2 çalışma ise doktora tezidir. Eğitimde veli katılımı konusunda daha çok makale yazılmış olduğu görülmektedir.

2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Türlerine Yönelik Bulgular

2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yazılmış ve velilerden de veri toplanmış olan makale, yüksek lisans tezi ve doktora tezlerinin çalışma türleri araştırılmış, sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: 2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Yöntemlerine Ait Frekans ve Yüzdeler

Çalışmanın Yöntemi	f	%
Nitel	28	56
Nicel	14	28
Karma Yöntem	8	16
Toplam	50	100

Tablo 6'da eğitimde veli katılımı konusunda yapılan çalışmaların yöntemlerine ait frekans ve yüzdeler yer verilmiştir. Eğitimde veli katılımı konusunda incelenen 50 çalışmadan 28'i nitel araştırma yöntemiyle, 14'ü nicel araştırma yöntemiyle, 8'i ise hem nicel hem nitel araştırma yöntemiyle yazılmıştır. Son yıllarda pandeminin de etkisiyle saha çalışmaları yapmak zorlaştığından nitel çalışmaların ağırlık kazandığı düşünülebilir.

2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Desenlerine Yönelik Bulgular

2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yazılmış ve velilerden de veri toplanmış olan makale, yüksek lisans tezi ve doktora tezlerinde kullanılan desenler araştırılmış sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7: 2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Desenlerine Ait Frekans ve Yüzdeler

Araştırma Deseni	<i>f</i>	%
Betimsel Desen	15	30
Tarama Deseni	12	24
Olgubilim (Fenomenoloji) yaklaşımı	8	16
Durum çalışması deseni	7	14
Alan araştırması deseni	3	6
Nedensel karşılaştırma deseni	1	2
Eylem araştırması deseni	1	2
Ardışık açıklayıcı desen	1	2
Keşfedici sıralı desen	1	2
Tematik analiz deseni	1	2
Toplam	50	100

Tablo 7’de eğitimde veli katılımı konusunda yapılan çalışmaların desenlerine ait frekans ve yüzdeler yer verilmiştir. İncelenen çalışmaların 15’inde betimsel desen, 12’sinde tarama deseni, 8’inde fenomenoloji deseni, 7’sinde durum çalışması deseni, 3’ünde alan araştırması deseni, 1’inde nedensel karşılaştırma deseni, 1’inde eylem araştırması deseni, 1’inde ardışık açıklayıcı desen, 1’inde keşfedici sıralı desen ve 1’inde ise tematik analiz deseni kullanılmıştır.

2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Veri Toplama Araçlarına Yönelik Bulgular

2000-2018 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yazılmış ve velilerden de veri toplanmış olan makale, yüksek lisans tezi ve doktora tezlerin veri toplama araçları araştırılmış sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8: 2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Veri Toplama Araçlarına Ait Frekans ve Yüzdeler

Veri Toplama Aracı	<i>f</i>	%
Form	36	40
Ölçek	20	22
Görüşme	18	20
Anket	14	16
Test	1	1
Ses kaydı	1	1
Toplam	90	100

Tablo 8’de eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarına ait frekans ve yüzdeler yer verilmiştir. İncelenen çalışmalarda 36 form, 20 ölçek, 18 görüşme, 14 anket, 1 test ve 1 ses kaydı veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Çalışmalarda farklı araştırmacılar tarafından geliştirilen ya da uyarlaması yapılan ölçekler kullanılmıştır. Genel olarak kullanılan ölçekler şunlardır: Veli Katılım Ölçeği, Aile Katılım Ölçeği, Aile Okul Algısı ve Katılımı Ölçeği, Ailenin Eğitime Katılımı Ölçeği, Genel Öz Yeterlilik Ölçeği, Okul Öncesi Değerler Ölçeği, İlköğretimde Okul Ve Aile İşbirliği Ölçeği, Ailenin Eğitime Katılım Ölçeği, Veli Değerlendirmelerine Göre Yönetim Becerileri Ölçeği, Velilerin Okul İklimi Algısı Ölçeği, İlköğretimde Okul Ve Aile Katılımı Ölçeği, Veli-Okul İletişimi Tutum Ölçeği, Baba Katılım Ölçeği.

Çalışmalarda kullanılan formlar genel olarak şunlardır: Kişisel Bilgi Formu, Demografik Bilgiler Formu, Genel Bilgi Formu ve Okul Öncesi Eğitim Programı Aile Katılımı Formu, Veli Katılım Görüşme Formu, Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu, Öğretmenler İçin Veli Toplantıları Yaşantıları Görüşme

Formu, Veliler İçin Veli Toplantıları Yaşantıları Görüşme Formu, Okul Yöneticileri İçin Veli Toplantıları Yaşantıları Görüşme Formu, Açık Uçlu Sorular Formu, Ebeveyn Katılım Ölçeği-Öğrenci Formu, Ebeveyn Katılım Ölçeği-Öğretmen Formu, Ebeveyn Katılım Ölçeği-Ebeveyn Formu, Öğrenci ve veli okur-tepki formu, Veli-Öğrenci Etkileşim Formu.

Çalışmalarda kullanılan anketler genel olarak şunlardır: Yönetici Aile Katılım Anketi, Öğretmen Aile Katılım Anketi, Öğrenci Aile Katılım Anketi, Veli Aile Katılım Anketi, Ailelerin Eğitim Sürecine Katılım Anketi, Öğretmenlere Yönelik Okul Aile İş Birliği Anketi, Velilere Yönelik Okul Aile İş Birliği Anketi, Aile Katılım Anketi, Veli Toplantısına İlişkin Veli Görüş Anketi, Açık Uçlu Anket, Okul-Aile İş Birliği ile İlgili Öğretmen ve Veli Görüşleri Anketi, Veli-Öğretmen İlişkisi Anketi.

Veri toplama araçlarından görüşmeyi kullanan çalışmaların 12 tanesi normal görüşme, 5 tanesi yarı yapılandırılmış görüşme, 1 tanesi odak grup görüşmesi şeklindedir. Görüşmelerin biri ses kaydı alınarak yapılmıştır. Uygulanan Metropolitan Okul Olgunluğu Testinin “sayı alt testi” puanlarından faydalanılmıştır.

Tablo 9: 2018-2021 Yılları Arasında Eğitimde Veli Katılımı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Veri Toplama Aracı Sayılarına Ait Frekans ve Yüzdeler

Veri Toplama Aracı Sayısı	<i>f</i>	%
1	22	44
2	19	38
3	5	10
4	4	8
Toplam	50	100

Tablo 9’da eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış çalışmalarda kullanılan veri toplama aracı sayılarına ait frekans ve yüzdeler yer verilmiştir. 50 çalışmanın tamamında veri toplama aracı kullanılmıştır. 1 veri toplama aracı kullanan çalışma sayısı 22’dir. 2 veri toplama aracı kullanan çalışma sayısı 19’dur. 3 veri toplama aracı kullanan çalışma sayısı 5’tir. 4 veri toplama aracı kullanan çalışma sayısı ise 4’tür.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Eğitimde veli katılımı konusunda 2018-2021 yılları arasında yapılmış ve veri toplananlar arasında velilerinde bulunduğu araştırmalar incelenmiştir. Eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış çalışmalar pek çok amaç doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların daha çok okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, anne-babaların ve öğrencilerin bazı değişkenlere göre aile katılımı hakkında görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapıldığı çıkarımına ulaşılmıştır. Bunun dışında birçok çalışmada amaç, aile katılımının eğitim sürecinin genelinde ve bazı derslerde öğrenci başarısına etkisini ortaya koymaktır. Ayrıca veli katılımı pek çok değişkene göre incelenmiştir. Örneğin veli katılımının; öğrencinin okuma becerilerine, dil, matematik, fen ve sosyal bilgiler gibi dersler ve eğitim sürecindeki akademik başarısına, sosyal becerilerine, dil becerilerine, değerler eğitimindeki rolüne, öz yeterlik algısına etkileri bakımından incelenmiştir. Bazı çalışmalar ise aile katılımı konusunda okul yöneticisi, öğretmen ve ebeveyn tutumlarını belirlemek, paydaşların görüşlerine göre veli katılım düzeyini belirlemek, yönetime katılım ve okul aile iş birliğinde karşılıklı beklentileri belirlemek, aile katılımının yararları hakkında bilgi vermek, veli toplantılarına karşı tutumları belirlemek amacıyla yapılmıştır. Benzer amaçlar doğrultusunda çalışmalar yapılmış ve bu amaçlara yönelik sonuçlara ulaşılarak değerlendirilmeler yapılmıştır. Bazı çalışmalarda da belirli ölçeklerin uyarlanması ya da oluşturulması amaçlanmıştır. Çalışmada ortaya çıkan bu sonuçlar alanyazın ile uyumlu hâldedir. Eğitimde belirli değişkenler arasındaki ilişkileri araştırarak büyük resmi görmek ve alanyazındaki boşlukları daha iyi anlamak için sistematik taramaların daha sık yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Ertem (2020) okullardaki örgütsel davranışı araştırdığı çalışmada bağlılık davranışlarının daha çok, etik davranışların ise daha az çalışıldığını bulmuştur.

Eğitimde veli katılımı konusunda 2018-2021 yılları arasında yapılmış ve veri toplananlar arasında velilerinde bulunduğu çalışmaların nerede yapıldığı incelendiğinde bu çalışmaların büyük şehirlerde ve Türkiye’nin batısında yoğunlaştığı görülmüştür. En çok çalışma İstanbul’da yapılırken ardından Ankara gelmiştir. Sonrasında ise Eskişehir ve Mersin gelmiştir. Türkiye genelinde 29 ilde aile

katılım konusuna değinilen ve en az bir açıdan incelenmiş olan çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu illerin 20 tanesinde eğitime aile katılımı konusunun işlendiği sadece birer tane çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bunun yanında hiç çalışma yapılmayan illerin sayısı da oldukça fazladır. Van, Bitlis, Bingöl, Siirt, Hatay ve Gaziantep gibi doğu ve güneydoğu illerimizde bazı çalışmalar için veri toplanmış olsa da bu sayı çok düşük kalmış ve geri kalan illerde araştırma konusunda herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Çalışmaların yoğunlukla batı illerinde yapıldığı tespit edilmiştir.

Eğitimde veli katılımı konusunda yapılan çalışmaların büyük şehirlerde öğrenci ve veli sayısı çok olduğu için bu bölgelerde yoğunlaştığı düşünülebilir. Ayrıca bu bölgelerde veri kaynaklarına ulaşım ve aile katılıma bakış açısının daha olumlu olması da sebepler arasında gösterilebilir. Doğuda ailelerin eğitim düzeyi, sosyoekonomik farklılıklar ve eğitime verilen önemin daha az olmasından dolayı buralarda veli katılım çalışmaları ya az yapılmış ya da hiç yapılmamıştır. Ayrıca doğu illerimizde yapılan çalışmalarda daha çok beklentilerin ve ihtiyaçların ortaya çıkarılması ve öğretmenlerin veli katılımına dair görüşlerinin, tutumlarının belirlenmesinin amaçlandığı bilinmektedir. Doğudaki bazı illerde anne ve babaların Türkçeyi hiç bilmemesi ya da tam olarak konuşamaması nedeniyle öğretmenle yeterli iletişimi kuramaması ve çok çocuklu ailelerin yaygın olması nedeniyle de aileler her çocuğunun eğitimi ile ilgilenememektedirler.

Eğitimde veli katılımı konusunda 2018-2021 yılları arasında yapılmış ve veri toplananlar arasında velilerinde bulunduğu çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde çalışmaların en çok çalışmanın 2019 yılında yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmaya konu edilen yıllar içerisinde 2018 yılında 11 çalışma, 2019 yılında 15 çalışma, 2020 yılında 12 çalışma, 2021 yılında 12 çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Çalışma sayıları genel anlamda belli bir düzeyde olduğu söylenebilir. Bahsi geçen yıllarda veli katılımı konusunda çok daha fazla çalışma yapılmış olsa da araştırmamızda velilerden veri toplanan çalışmaları incelediğimiz için sayı belli bir düzeye kadar düşmüştür. Son yıllarda eğitime ve eğitimde veli katılımına verilen önem ile veli katılımının faydaları paydaşlar tarafından daha iyi anlaşıldığından veli katılımı konusunda yapılan çalışmalarda bir artış gözlemlenebilirdi ancak pandemi sürecinin de etkisiyle özellikle saha çalışmalarının ve veri toplamanın zorlaşması hatta olanaksız hâle gelmesi nedeniyle sayılar belli bir düzeyde kalmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan programlarda aile katılım çalışmalarına ilk kez 1952 yılında yer verilmiştir. Bu programlarda çocuğun okula başladığı ilk andan itibaren ailenin de eğitim-öğretim sürecine dâhil olması gerektiği, ailenin çocuğuna karşı yaklaşım şekilleri ve veli ziyaretleri gibi konulardan bahsedilmiştir. Tüm bu katılım süreci ve çocukla iletişim konusunda ailelerin bilgilendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Daha sonra yapılan bazı Millî Eğitim Şuralarında veli katılımı ve aile eğitiminin önemine dair tavsiye kararları alınsa da programlarda eğitime aile katılımı konusuna yeterince yer verilmemiştir. 1994 yılına gelindiğinde ise okul öncesi kurumlar için bir eğitim programı hazırlanmış ve bu programda aile katılımı konusunda detaylı bilgilendirmeler yapılarak ve neden gerekli olduğuna dair hususlar ele alınmıştır. Ardından 2002, 2006, 2013 yıllarında güncellenmiş olan her programda aile katılımının önemi yinelenmiştir (Köyceğiz, Ağaçdan, Akaydın, Yorgun ve Tezel Şahin, 2016:1). Programlarda aile katılımına yer verilmesindeki bu artışa paralel olarak da aile katılım çalışmalarının yıllar geçtikçe artmasını yaşanan bu değişimin olağan sonuç olarak değerlendirilebilir.

Eğitimde veli katılımı konusunda 2018-2021 yılları arasında yapılmış ve veri toplananlar arasında velilerinde bulunduğu çalışmaların kademelerine bakıldığında en çok çalışmanın okul öncesi eğitim kademesinde daha sonra da sırasıyla, ilkökul, ortaokul ve lise kademelerinde yapıldığı görülmüştür. Bazı eğitim kademelerinden aynı anda verilerin toplandığı çalışmalar olsa da kademe ilerledikçe çalışma sayısının azaldığı sonucuna varılmıştır. İncelenen dönemde üniversite kademesinde yapılan herhangi bir çalışma gözlemlenmemiştir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2006 yılında çıkartılan ‘Okul Öncesi Eğitim Programı’nda okul aile iş birliği ile eğitime aile katılımının önemini vurgulanmış, aile katılımı sağlanan programlarda yetişen çocukların kalıcı öğrenme yaşadıkları ve olumlu özellikler kazandıkları ifade edilmiştir. Ayrıca çocukların kazandığı bilgi ve becerileri günlük yaşama daha kolay aktarabileceği vurgulanmıştır (Çakmak, 2010: 175). Bu gibi programlarında etkisiyle aile katılımına önem verilip bu konuda yapılan çalışmaların arttığı görülmüştür. Bundan dolayı okul öncesi eğitim kademesinde aile katılımına yönelik çalışmaların önemi fark edilmiş ve sayıları artmıştır.

Çocuğun ailede başlayan eğitiminin bir kurumda devam ettiği okul öncesi eğitiminin, ailelerden soyutlanmış şekilde düzenlenmesi düşünülemez. Bilgi vermektan önce çocuğa bazı beceri ve davranışları kazandırmayı amaçlayan okul öncesi eğitim kurumları, çocuğun okul hayatının ilk adımı olduğu için onun okula karşı tutumunu ve yaklaşımını belirleyecek olması bakımından son derece önemlidir. Toran ve Özgen (2018) okul öncesi eğitimde aile katılımı konusunda yaptıkları çalışmalarının sonucunda okul

öncesi öğretmenlerin tamamının aile katılımının gerekli olduğu görüşüne inandıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmada yer alan öğretmenler okuldaki öğrenme ortamının evde de devam etmesi gerektiğini söyleyerek aile katılımı çalışmalarının çocuğun akademik başarısına, problem çözme yeteneğine, dil becerilerine, duygusal gelişimine büyük katkılar sunacağını ifade etmişlerdir.

Günümüzde ebeveynler okul öncesi eğitimde ve ilkokulda eğitime katılım noktasında belli bir seviyeye kadar istenilenlere cevap verebilirken eğitim kademesi yükseldikçe ortaokulda ve lisede her bakımdan eğitimin dışında kalmaya başlamaktadırlar. Okul öncesi ve ilkokulda eğitimin evde de devam eden kısmında bilgi ve becerileri oranınca eğitime katkı sağlamakta ve iş birliği yapma konusunda çaba sarf etmekte olan veliler, ortaokul ve liselerde yavaş yavaş bu katılımı kaybetmektedirler. Ortaokullarda evde destek olsa da okula katılım düşmekte, lisede ise hem evde eğitimin devamında hem de okul ile iş birliği noktasında belirgin düşüşler gözlemlenmektedir.

Eğitimde veli katılımı konusunda 2018-2021 yılları arasında yapılmış ve veri toplananlar arasında velilerinde bulunduğu çalışmaların yöntemlerine bakıldığında 28 çalışmanın nitel, 14 çalışmanın nicel, 8 çalışmanın ise karma yöntemle yapıldığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak veli katılımı konusunun hem nicel hem nitel hem de karma araştırma yöntemlerine uygun bir konu olduğu söylenebilir. Son dönemlerde çoğu araştırmacının elde ettiği sonuçları kelimelerle ifade etmeyi tercih ettiği görülmektedir. Buna gerekçe olarak pandemi sürecinin olumsuz etkileri ile birlikte araştırma yapmakta yaşanan kısıtların, insanları uzaktan veri toplamaya ve araştırma yapmaya mecbur bırakması gösterilebilir.

Eğitimde veli katılımı konusunda 2018-2021 yılları arasında yapılmış ve veri toplananlar arasında velilerinde bulunduğu çalışmaların desenlerine bakıldığında daha betimsel desen, tarama deseni, olgubilim (fenomenoloji) yaklaşımı, durum çalışması deseninin kullanıldığını görmekteyiz. İncelenen çalışmalarda karma desenlerde birlikte kullanılanlar olmakla birlikte 11 farklı araştırma deseni kullanılmıştır. Betimsel desen çoğunlukla nitel çalışmalarda kullanılır. Bu çalışmada ele alınan araştırmaların çoğu nitel çalışmadır. Betimsel desende daha çok karakterize edilmiş kişiler veya gruplar tanımlanmaya çalışılır. Mevcut durumun değerlendirmesi yapılır. İncelenen çalışmaların çoğunda okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, anne babaların ve öğrencilerin bazı değişkenlere göre aile katılımı hakkında görüşlerinin ve aile katılımının öğrencilerin akademik başarılarına etkisi gibi konuların araştırıldığını ve mevcut durumla hedeflenen durumun değerlendirildiğini görmekteyiz. Bu çalışmaların çoğunda betimsel desen kullanılmıştır.

Eğitimde veli katılımı konusunda 2018-2021 yılları arasında yapılmış ve veri toplananlar arasında velilerinde bulunduğu çalışmalarda veri toplama aracı olarak çoğunlukla çeşitli formlar kullanılmıştır. Formlar içerisinde en çok Kişisel Bilgi Formu, Demografik Bilgiler Formu, Veli Katılım Görüşme Formu, Aile Katılım Formu kullanılmıştır. Bunun yanında veri toplama aracı olarak ölçek, görüşme, anket, test ve ses kaydı kullanılmıştır. İncelenen çalışmaların genelinde bir veya iki veri toplama aracının kullanıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada 2018-2021 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yapılan ve veri toplananlar arasında velilerinde bulunduğu çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmaların amacı, yapıldığı yer, yayın yılı, türü, araştırma yöntemi, araştırma deseni, yapıldığı eğitim kademesi, veri toplama aracı ve kullanılan veri toplama aracı sayıları incelenmiştir ve özet olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Çalışmaların çoğu İstanbul, Ankara, Eskişehir gibi büyükşehirlerde yapılmıştır.
- Çalışmalar genelde batıdaki illerde yapılmıştır.
- Araştırma yapılan yıllarda çalışma sayıları pandemi sürecinin de etkisiyle belli bir düzeyde kalmıştır. En çok çalışma 2019 yılında yapılmıştır.
- Çalışmalar daha çok okul öncesi ve ilkokul eğitim kademelerinde yapılmıştır.
- Çalışmaların amacı daha çok öğretmenlerin, öğretmen adaylarının, idarecilerin, velilerin eğitime aile katılımı konusundaki görüşlerini almaktır.
- Çalışmalar daha çok makale türünde yapılmıştır.
- Çalışmalar daha çok nitel yöntemle yapılmıştır.
- Çalışmalarda en çok betimsel desen kullanılmıştır. Ardından tarama deseni gelmektedir.
- Veri toplama aracı olarak daha çok formlar kullanılmıştır.
- Yapılan çalışmaların genel olarak, paydaşların eğitimde veli katılımı konusundaki görüşleri, aile katılımının öğrencinin genel akademik başarısına ve bazı derslere karşı tutumuna etkisini, Ailelerin eğitime katılım düzeylerini ve bu düzeyi etkileyen etmenleri araştırdığı ortaya çıkmıştır.

- Çalışmalarda bazı ölçeklerinin Türkçeye uyarlandığı ve bazı ölçeklerinde geliştirildiği görülmüştür.
- Çalışmalarda eğitime aile katılımının çocukların akademik başarılarına olumlu etkisinden bahsedilmiştir.
- Çalışmalara bakıldığında özellikle babaların eğitime katılmasının çocuğa etkilerine dair birçok araştırma yapılmaya başlandığı görülmektedir.
- Çalışmalara bakıldığında özel gereksinimli çocukların ailelerinin eğitime katılmaları hakkındaki çalışmaların az olduğu görülmüştür.
- Çalışmalarda dezavantajlı bireyler ve bölgelere dair çalışmaların az olduğu görülmüştür.

Öneriler

Araştırma sonucunda karar vericilere, araştırmacılara, okul yöneticilerine, öğretmenlere ve velilere yönelik şu öneriler sunulabilir:

- Öğretmenlere ve özellikle de öğretmen adaylarına eğitiminde veli katılımının önemi aktarılmalı mümkünse üniversite müfredatlarında yer bulmalı; planlama ve uygulama aşamasında neler yapmaları gerektiği konusunda karar vericilere çeşitli eğitimler verilmelidir.
- Dezavantajlı kabul edilen bölgelerde ve bireylerle çalışmalar yapmaları için araştırmacıları ve yöneticileri teşvik edici önlemler alınmalıdır.
- Ailelere veli katılımının ve okul ile ailenin iş birliği içerisinde olmasının faydaları anlatılmalı, katılım çeşitleri hakkında eğitimler ve konferanslar verilmelidir.
- Okul yöneticileri öğretmenler ile veliler arasında iletişimin sağlanması ve iş birliğinin artması için gerekli tedbirleri almalı, farklı yöntemler deneyerek örgütlenme çalışmaları yapmalıdır.
- Aile katılım çalışmaları okul müdürü, öğretmenler ve veliler arasında iş birliği içinde gerçekleştirilmelidir.
- Aile katılım faaliyetlerine yalnızca annelerin değil babaların da katılmalarına dair tedbirler alınmalıdır.
- Okul yöneticileri ve öğretmenler özel gereksinimli çocukların öğretmenleri ve aileleri ile daha çok iletişim halinde bulunmalıdır.
- Veliler çocuklarının eğitiminde aktif rol oynamalıdır. Çünkü çocuğun güvenli hissettiği bir okul ortamında eğitim görmesi ve okula aidiyet duygusunun gelişmesi okul aile iş birliği ile gerçekleşir.
- Okul aile birlikleri yönetmelikle belirlenen ve özellikle oku ile ailelerin iletişimi ve iş birliğini sağlamayı amaçlayan görevlerini yerine getirmelidir.
- Veliler sadece belli kademelerde değil eğitim hayatlarının her aşamasında çocuklarının eğitimine katılmalı ve aktif rol oynamalıdır.
- Araştırmacılar eğitimde baba katılımına dair çalışmalar yapmalı ve faydalarına dair bilgiler aktarmalıdır.
- Araştırmacılar özel gereksinimli çocukların velilerinin eğitime katılımına ve sağlayacağı faydalara dair çalışmalar yapmalıdır.
- Araştırmacılar yalnızca batı illerinde ya da büyükşehirlerde değil ülkenin her tarafında, özellikle de Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri ile dezavantajlı kabul edilen bölgelerde çalışmalar yapmalıdır.
- Eğitimde veli katılımı konusu genellikle çalışmaların yoğunlaştığı kademelerde değil her kademedede incelenmeli ve öneriler verilmelidir.
- Araştırmacılar eğitimde veli katılımı tek bir boyutuyla değil çeşitli boyutlarını içerecek şekilde incelemelidirler.
- Aile katılım çalışmalarına gereken önem verilerek konuyla ilgili makalelerin yanında yüksek lisans ve doktora tezleri de daha çok yazılmalıdır.
- Aile katılımına dair çeşitli programlar geliştirilmelidir ve uygulanması için yaygınlaştırma çalışmaları yapılmalıdır.

Destek ve Teşekkür

Bu çalışmanın başından sonuna kadar her aşamasında yol gösteren, bilgi ve deneyimlerini paylaşarak büyük katkılar sağlayan, sonuca ulaşmam yolunda motive edip her zaman telkinlerde bulunan

çok kıymetli danışmanım Sayın Doç. Dr. Hasan Yücel ERTEM'e en kalbi duygularıyla teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

Yazarlık Katkısı

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi olarak yapılan bu çalışma tek yazarlı olarak yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışma Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesinin bir özeti niteliğini taşımakta olup yapılan çalışma doküman taraması şeklinde yapıldığından etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Altuntas, B.; Demirdağ, S. ve Ertem, H. Y. (2020). Velilerin Algılarına Göre Okul Yöneticilerinin Yönetim Becerileri ile Okul İklimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Academia Journal of Educational Research*, 5(2), 65-80.
- Cömert, D. ve Güleç, H. (2004). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Aile Katılımının Önemi: Öğretmen, Aile, Çocuk ve Kurum. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 132-145.
- Çakmak, Ö. Ç. (2010). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Aile Katılımı. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 1-18.
- Epistein, J. L. (2000). *Epistein''s Six Types of Parent Involvement*. *National Network of Partnership Schools*. <http://www.csos.jhu.edu/p2000/sixtypes.htm> adresinden 10.05.2022 tarihinde erişildi.
- Ertem, H. Y. (2020). Okullarda Gözlenen Örgütsel Davranışlar: Bir İçerik Analizi Çalışması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3), 802-817.
- Ertem, H. Y. ve Gökçalp, G. (2017). Velilerin Okul İklimi Algısı Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 155-173.
- Ertem, H. Y. ve Gökçalp, G. (2020). Velilerin Okul İklimi ve Veli Katılımı Algılarının Velilerin Eğitim Durumu ve Çocuklarının Öğrenim Kademesine Göre İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 78-91.
- Köyceğiz, M.; Ağaçdan, M.; Akaydın, D.; Yorgun, E. ve Tezel Şahin, F. (2016). Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programlarında Aile Katılımının Dünü ve Bugünü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 619-625.
- Oktay, A.; Gürkan, T.; Zembat, R. ve P. Unutkan, Ö. (2003). *Okul Öncesi Programı Uygulama Rehberi (Ne Yapıyorum? Neden Yapıyorum? Nasıl Yapmalıyım?)*. İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık.
- Ömeroğlu, E. ve Yaşar, M. (2005). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Ailenin Eğitime Katılımı. *Bilim ve Akıl Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 6(62), 29-34.
- Özdiñç, T. (2014). Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımında Sosyal Medya Kullanımı: Bir Durum Çalışması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. S. Füsün Akdağ Aycibin), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pehlivan, İ. (1999). *Eğitim Yönetimi Semineri Notları*. Bolu.
- Şaban, C. (2011). İlköğretim Okullarında Velilerin Eğitime Katılım Düzeyleri ve Tercih Ettikleri Katılım Türleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Levent Deniz), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toran, M. ve Özgen, Z. (2018). Eğitimde Nitel Araştırmalar Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımı: Öğretmenler Ne Düşünüyor, Ne Yapıyor? *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 229-245.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yücetaş-Artan, G. (2019). Eğitimde Veli Katılımı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Recep Kahramanoğlu), Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Zembat, R. ve Unutkan, Ö. (2001). *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Yeri*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 87-98, Winter 2022

Britanya'da Gçmen Olmak: Hanif Kureishi'nin "Son Sz"ünde Postkolonyal Mekn Algısı*

Being An Immigrant in Britain: The Perception of Postcolonial Space in Hanif Kureishi's "The Last Word"

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1175614>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
15.09.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
24.11.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Doç. Dr. Ayla Oğuz
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü,
İngiliz Dili ve Edebiyatı ABD
ayla.oguz@gop.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-7112-6549>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu alışma için herhangi bir çıkar atışması bildirilmemiştir. Bu alışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

z

Kolonyalizm (sömürgecilik) ile postkolonyalizm (sömürgecilik sonrası) karşılaştırıldığında kolonyalizm diğer insanların topraklarının kontrolü ve idaresi olarak ifade edilirken postkolonyalizmin ise öz olarak sömürge ülkelerin sosyal, politik, dini ve kültürel açıdan kendi kendilerini yönetme durumunun ifadesi olduğu görülür. Kronolojik olarak Avrupa lkelerinin kolonyal süreci başlatması on beşinci yüzyılda başlamış ve bu gruba Britanya da katılmıştır. Yirminci yüzyıla gelindiğinde Britanya'nın ihtiyaşının azalması ve sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ile zlme süreci başlamıştır. Böylece, sömürgecilik sonrası dönem başlamıştır.

Postkolonyalizm, sömürge sonrasından doğrudan etkilerine odaklanan bir dizi kuramsal yaklaşımı ve sistematik kültürel baskı süreçlerini emperyal g yapıları yoluyla bir boyun eğdirme edebiyatı ile buluşturur. Bu yüzden postkolonyalizm madunun, temsil edilmeyenin, sömürülenin ve smrgeleştirilenin kimliğini kolonyalizmin düzenlemelerine karşı bir direniş edebiyatı ve felsefesi bağlamında değerlendirir. Edward Said, Frantz Fanon, Gayatri Spivak gibi postkolonyal kuramcılar arasında anılan Homi K. Bhabha'nın kültürel melezlik yorumu sömüren ve sömürülen kutuplarında algılananın ötesinde bir nc alana hitap eder ve bu durum çok kültürlü bir mekn algısını beraberinde getirir. Nitekim Hanif Kureishi'nin *Son Söz (The Last Word)* adlı romanındaki batılı entelektüelleri taklit eden postkolonyal yazar Mamoon Azam'ın mekn olarak postkolonyal Britanya'da yaşamayı seçmiş, Avrupalı bakış açısına tabii olmuş ve kendi köklerinden ayrışmış melez doğulunun mekn algısını anlatmaya çalıştığı görülür. Bu bağlamda Kureishi'nin meknin kimlik üzerindeki etkisine psikolojik, sosyal ve kültürel gndermelerde bulunduğu ve gçmenin varoluş portresinin Őifrelerini belirlediği ve ok kltrl Britanya'nın yeni insan tipini ilan ettiği açıktır.

Anahtar Kelimeler: Postkolonyalizm, Britanya, Mekn, Kureishi, Gçmen

Abstract

When colonialism and postcolonialism are compared, it is seen that colonialism is expressed as the control and administration of other people's lands, while postcolonialism is essentially the expression of the colonial countries' social, political, religious and cultural self-government. Chronologically, European countries started the colonial process in the fifteenth century and Britain joined this group. By the twentieth century, the dissolution process began with the decline of Britain's glory and the independence of the colonies. Thus, post-colonialism showed itself.

Postcolonialism combines a set of theoretical approaches focusing on the direct effects of post-colonialism and the processes of systematic cultural oppression with a literature of subjugation through imperial power structures. Therefore, postcolonialism evaluates the identity of the subaltern, the unrepresented, the exploited and the colonized in the context of the literature and philosophy of resistance to the regulations of colonialism. Mentioned among postcolonial theorists such as Edward Said, Frantz Fanon, Gayatri Spivak, Homi K. Bhabha's interpretation of cultural hybridity appeals to a third space beyond the perceived at its exploiter and exploited poles, and this brings along a multicultural space perception. Indeed, it is seen that the postcolonial writer Mamoon Azam, who imitates western intellectuals in Kureishi's novel "The Last Word", contemplates to explain the perception of space of the hybrid oriental, who has chosen to live in postcolonial Britain as a place, has been subject to a European perspective and has separated from its own roots. In this context, it is clear that Kureishi makes psychological, social and cultural references to the effect of space on identity, determines the codes of the immigrant's portrait of existence and declares the new human type of multicultural Britain.

Keywords: Postcolonialism, Britain, Space, Kureishi, Immigrant

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Oğuz, A. (2022). Britanya'da Gçmen Olmak: Hanif Kureishi'nin "Son Sz"ünde Postkolonyal Mekn Algısı. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 87-98.

GİRİŞ

Bir hükmetme eylemi olarak tanımlanabilen ‘kolonyalizm’ kavramı batı sömürgeciliği bağlamında dünyanın farklı bölgelerindeki insanların topraklarının ve ekonomilerinin daha güçlü insanlarca ve uluslarca gasp edilmesi ve sömürülmesi durumuna gönderme yapar. Özellikle Britanya dâhil pek çok Avrupa ulusunun az gelişmiş fakat zenginlik ihtiva eden uzak topraklardaki egemenliği modern sömürgeciliğin başladığı on beşinci yüzyıla kadar uzanır (Kozlowski, 2010:2). Kolonyalizm, sömürge ülkelerden batıya doğru bir mal ve zenginlik akışı ve bu malların Avrupa’daki fabrikalarda işlenerek yeniden yapılandırılıp satışa sunulmasını beraberinde getirirken batı ekonomisinin güçlenmesini sağlamış ve sömürge ülkelerdeki doğal kaynakları ve insan gücünü sömürgecinin lehine sömürü alanına sokmuştur (Loomba, 1998: 3). Nitekim deniz gücü açısından on beşinci yüzyılda İspanya ve Portekiz dünyadaki en güçlü iki sömürgeci ülke iken on yedinci yüzyıldan itibaren ise Britanya, Fransa ve Hollanda gibi ülkeler bu iki ülkeyle yarışır duruma gelerek ve Avrupalı sömürgeciler olarak deniz aşırı ülkelerde kendi sömürgelerini kurmaya başlamışlardır. Örneğin Britanya, Kuzey Amerika bölgesinde on üç tane sömürgeye sahip olarak kolonyalizm bağlamında önemli bir başarı kazanmıştır (Kozlowski, 2010:13). Böylelikle adı geçen güçler Amerika kıtasından başlayarak zamanla Asya ve Afrika kıtalarına da sömürgeci kimliğiyle yerleşmiş ve Avrupa kültürünü ve kurumsal yapısını sömürge ülkelere dayatmışlardır.

Buna ek olarak kolonyal yönetim süreci boyunca sömürülen insanlar etkin ya da edilgen biçimde bununla mücadele etmeye çalışmış olsalar da onların direnişi ancak on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru tutarlı bir politik harekete dönüşmüştür. Nitekim Asya, Afrika ve Latin Amerika’da kolonyal direniş yirminci yüzyılın önemli bir kısmında zafere yönelecek şekilde mücadele dolu olmuş ve karşılığında ağır bedeller ödenmiştir. Sömürülenler, imparatorluklar yöneten Avrupalı güçlere ve topraklarına yerleşen sömürgecilere karşı en sonunda ulusal egemenlik ve yetke hakkı kazanarak postkolonyal bir konum elde etmişlerdir. Fakat elde ettikleri bağımsızlık ekonomik açıdan onları sömürmüş olan ülkelere bağımlı olmayı sürdüren bir bağımsızlıktır ve bu yüzden yirminci yüzyılın ilerleyen seyrinde daha öncesinde bu bölgelere yerleşmiş olan kolonyal güçlerin varlığı ve etkinlik oranı değişmemiştir (Young, 2003:3). Bu anlamda yirminci yüzyılda sömürgeci eski emperyalist güçlerin daha önce yönettikleri sömürgeleri dolaylı olarak baskı altında tutmaya devam ettikleri ortaya çıkmıştır.

Kolonyal bağlamda diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında Büyük Britanya İmparatorluğu’nun önemli bir emperyalist güç haline geldiği bir gerçektir. Nitekim İngiltere on yedinci yüzyılda Amerika’dan Hindistan’a kadar uzanan bir alanda egemenlik sağlamıştır. Ayrıca, İngiltere bu coğrafyada son derece donanımlı olan asker, politika ve bürokrat kadrosuyla alanı rahatlıkla kendi kontrolü altına alabilmeyi başarmıştır. Nitekim on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde Büyük Britanya İmparatorluğu’nun sınırları o kadar genişlemiştir ki ‘üzerinde güneş batmayan ülke’ tabiri ile betimlenir olmuştur (Horton, 1868:69-7). Doğal olarak İngiltere, bütün bu gelişmeler ışığında genişleyen ve yayılcı ülke olarak tanımlanır hale gelmiştir. Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise Britanya’nın ihtişamının azalması ve sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ile çözülme süreci başlamış ve sömürgecilik sonrası dönem başlamıştır.

Yazım biçimi olarak post ve kolonyalizm sözcükleri tire işareti ile bölünerek yazıldığı kavram İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan döneme gönderme yapar ve bu dönem literatürde yeni bir başlangıç dönemi olarak anılır (Ashcroft et al, 2000:169). Öte yandan terim, birleşik olarak kullanıldığında ise varlık iddiası açısından kolonyal dönemin başlangıcından bugüne yönelen bir bütünlük algısına işaret eder ve bu kullanımıyla farklı temsil şekillerine ve kolonyal dönem değer algılarına gönderme yapar (Loomba, 1998:7). Bu yüzden kolonyalizm diğer insanların topraklarının kontrolü ve idaresi anlamına gelirken postkolonyalizmin genel olarak bakıldığında içerik olarak sömürge ülkelerin ekonomik, sosyal, politik, dini ve kültürel açıdan tahakküm altında oluşlarına, sömürgelerin dağılma sürecinin gerçeklerine ve var olma çabalarına işaret ettiği göze çarpar (Young, 2001:57). Ne var ki özünde kolonyalizmin izlerini taşıyan postkolonyalizm bir bütün olarak kültürü etkileyecek ve ötekinin psikolojisini ve yaşama bakış açısını değiştirecektir. Nitekim postkolonyalizm bütün dünyadaki insanlara eşit maddi ve manevi refah hakkı verilmesini talep eder (Young, 2003:2). Ne var ki bu eşit hak talebi göçmenin yaşadığı topluma uyum ve kabul sürecinde onu öteki olmanın ağırlığından kurtulma arayışında farklı yollara sokacaktır. Bu noktada Hanif Kureishi’nin *Son Söz* (2016) adlı romanı çok kültürlülüğün egemen olduğu postkolonyal bir coğrafyayı mekân tutarak öz yurdundan başka bir yerde yaşam kurmuş insanların kendini temsilini ne anlamda gerçekleştirdiğini sergilemesi konusunda bu çalışmanın tartışma metnidir.

Sömürgecilik sonrası durumun yarattığı kültürel melezliği yaşayan göçmen kökenli insanlar eşitsizliğe ister istemez maruz kalacaktır. Büyük Britanya eski sömürgelerden gelen göçmen nüfusu ile postkolonyal bir mekân haritası çizmektedir. Bu bağlamda kendisi de Pakistan asıllı bir İngiliz vatandaşı olan Kureishi *Son Söz*’de mekân -göçmen ilişkisini ve örseleyici gerçeklikleri olanca şeffaflığıyla ve dokunaklı bir şekilde irdelemektedir. Çalışmada bu noktadaki çözümlenmeler postkolonyal kuram ışığında kültür, göç ve insan açısından yeni anlamlar kazanmaktadır. Kureishi’nin *Son Söz*’de çok kültürlü ve çok uluslu Britanya’yı mekân olarak seçtiği görülür. Bu yüzden bu çalışma *Son Söz*’deki yerinden edilmiş insanların göçmen psikolojisine bağlı olarak nasıl olup da kültürel olarak melez kimlikler edindiklerini, coğrafyanın ve gücün merkez ile kenar ilişkisini nasıl biçimlendirdiğini ve insanların doğulu olup batının perspektifine dâhil olma arzusunu, çabasını ve adanmışlığını ve bununla ilgili kazançlarını ve kayıplarını postkolonyal mekân kavramını öne çıkararak Britanya toplumu bağlamında postkolonyalizm vurgusuyla tartışmayı hedefler. Bu yüzden kolonyalizmden postkolonyalizme uzanan süreci ve mekân algısını epistemolojik olarak *Son Söz*’ün analizine zemin hazırlaması açısından aktarmak gereklidir.

KOLONYALİZMDEN POSTKOLONYALİZME GEÇİŞ

Modern sömürgeleşme döneminden itibaren Britanya ve sömürgeleri arasında karşılıklı olarak çeşitli sahalarda köle, işçi, ev hizmetleri çalışanı, öğretmen ve din adamı gibi kapsamlı insan akışının başlaması kolonyalizmin Avrupa kapitalizminin ortaya çıkışında önemli bir role sahip olduğunun göstergesi olarak algılanabilir. Aynı şekilde emperyalizmin de kolonyalizm gibi kapitalizm öncesi bir geçmişe sahip olduğu gerçektir. Nitekim Lenin’e göre kolonyalizm ile dünyanın güçsüz olan ülkeleri Avrupalı finans kapitalistlerince paylaşıldı ve onlar tarafından kullanıldı (Lenin, 1995:80-91). Bu durumda güçsüzün malının ve zenginliğinin güçlü kapitalistlerce emilmesi yeni bir sistem olan emperyalizmin palazlanmasına neden olmuştur. Nitekim modern bağlamda bakıldığında sömürgeleşme toprağı ele geçirme, kaynak sağlama, iş gücünü sömürme, bir başka ulusun ya da toprağın siyasi ve kültürel yapısına zorla karışma şeklinde tanımlanırken emperyalizm ise bir tür küresel sistem olarak ifade kazanır (Loomba, 1998:5-7). Böylece sömürgelerin bağımsızlığı sonrasında ekonomik olarak sömürene bağlı konumda kalmaları üçüncü dünyanın postkolonyal görüntüsünün süregeldiğinin işaretidir.

Bu sömürünün uzantısı olan postkolonyalizm, sömürge sonrası doğrudan etkilerine odaklanan bir dizi kuramsal yaklaşımı ve sistematik kültürel baskı süreçlerini emperyal güç yapıları yoluyla bir boyun eğdirme edebiyatı ile buluşturur. Bu yüzden postkolonyalizm madunun, temsil edilmeyenin, sömürülenin ve sömürgeleştirilenin kimliğini kolonyalizmin düzenlemelerine karşı duruş sergileyen bir direniş edebiyatı ve felsefesi bağlamında çözümlemeyi amaç edinir (Arora, 2020: 30). Nitekim Batı, kendi kültürünü kendisine benzemeyene dayatırken kendinden olmayanın kültürünü küçümsemiş ve onları ikincil konuma yerleştirerek ötekileştirmiştir.

Oryantalizm konulu çalışmaların öncüsü Edward Said, sömürgeciliği biz ve öteki vurgusuyla açıklarken bir yandan batının neden gücün merkezinde olduğunu diğer yandan ise doğunun neden kenarda bırakıldığını oryantalist bağlamda ortaya koyar (Said, 1979:45). Bu yüzden batı ve doğu kavramlarını açıklar: “Ana hatları ile hareket noktası olarak on sekizinci yüzyılın sonu ele alındığında söz konusu oryantizm doğuyu konu edinen kuramların tamamı, verilen beyanatlar, takınılan tavırlar, yapılan benzetmeler, bir cins öğretisi, yönetim biçimi veya hükümet şeklidir. Kısaca bu cins oryantizm, batının üstünlük sürdürme taktiği, doğu üzerinde otorite kurma çabasıdır” (Said, 1998:13). Böylece Said, oryantizmi doğu ile batı arasında epistemolojik ve ontolojik ayrıma dayanan bir düşünce biçimi olarak açıklar.

Gayatri C. Spivak’ın da Said’in *Oryantalizm* (1979) adlı ünlü eserini kolonyalizmin öncü metinlerinden saydığı ve onu bir eleştiri metni olarak kabul ettiği bilinmektedir. Ona göre “*Oryantalizm*’in mirası, çözülmüş bir sorun değil fakat ısrarcı bir eleştiri zeminedir” (Spivak, 2007:24-25). Nitekim Said, bu eserde postkolonyal kuramın ilk aşamasını anlatmıştır. Said, postkolonyal durumun belirsizliği ya da anti kolonyal direnişten söz etmek yerine kolonyal anlamların söylemsel ya da metinsel üretimi ve kolonyal egemenliğin pekiştirilmesi gibi konulara öncelik tanıyarak emperyalizmin gerçek yüzünü göstermeye çalışır (Gandhi, 1998:64-67). Bu noktada doğuluyu ‘öteki’ olarak adlandırmak batılı planın bir parçasıdır. Bu yüzden batı doğuluyu egzotik, gizemli, barbar, erotik, mantık dışı gibi sıfatlarla tanımlar (Arora, 2020:35). Ayrıca, bu süreçte postkolonyalizmin batılı bilginin ve hümanizmanın daha üstün olduğuna dair görüşü baskın görüştür. Daha da ötesi sömürgelerin bağımsızlığından sonra ekonomik bir sömürü türü olarak uygulamayı hedeflediği yeni sömürgecilik projeleri ile postkolonyalizm arasında doğrudan bir ilişki oluşması ilgi çekicidir.

Ayrıca, 1950'den sonra bağımsızlığını kazanan ve 'üçüncü dünya ülkeleri' diye anılan Asya ve Afrika'daki sömürge ülkeler bu sefer başka bir sömürü türü olan ekonomik ve kültürel sömürüye maruz bırakılmışlardır. Nitekim dünya daha öncesinde kapitalizm ve sosyalizm arasında sistemsel olarak birinci ve ikinci dünya olarak ayrıştırılmıştır (Young, 2003:16-17). Zaten kendini merkeze koyan batılı ülkeler öteki olarak gördükleri üçüncü dünya ülkeleri üzerinde dil, sanat, edebiyat, kültür, politika, ekonomi gibi pek çok yönden egemenlik kurmayı haksızca başarmışlardır. Nitekim postkolonyalizmin çetrefil bir terim olduğu ve sömürge ülkelerden gelen yazarların perspektifinde kültürel ve siyasal içeriklerle dolu bir edebi araç haline geldiği görülmektedir. Dolayısıyla dil, edebiyat, sanat ve kültür içeriklerinin batıdan gelen güç eksenli bir hiyerarşiye tabii olduğu söylenilebilir. Postkolonyalizmin çetrefilliği batı dışında gelişen gereksinim ve bilgi perspektiflerine yönelik yeni bir kavramsal yönelimi gerekli kılan bir kuram olması ile yakından ilintilidir.

Aslında postkolonyalizmin batılı olmayan kıtalar olarak tanımlayabileceğimiz Afrika, Asya ve Latin Amerika'yı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya karşı ekonomik olarak eşitsiz ve ikincil konumda bırakan bir tartışmayı barındırdığı bilinen bir gerçektir. Young, pek çok insanın postkolonyal terimini dünya düzenini bozduğu, ayrıcalığı ve gücü tehdit ettiği, batının üstünlüğünü kabul etmeyi reddettiği için sevmediğinden söz eder. Ona göre "postkolonyalin radikal gündemi herkes için eşitlik ve refah talep etmektir"¹ (Young, 2003:6). Bu ise gücü elinde tutan ve göçmeni ötekileştiren batılı gücü rahatsız eder. Nitekim postkolonyal dünya mülksüzleştirilmiş banliyöleri, kırsal manzaranın yoksulluğunu, göçmenlerin var olmalarına rağmen görünmeyen ve fark edilmeyen konuma itilişlerini içinde barındırır. Yine de Young'a göre postkolonyalizm eşitsizlikle mücadele eden ve geçmişin sömürgecilik karşıtı mücadelelerine yeni bir şekilde devam eden bir eylem felekesesi ve politikası olarak değerlendirilmelidir (Young, 2003:4). Bu yenilik sadece Afrika, Asya ve Latin Amerika halklarının maddi ve manevi refaha batı ile eşit ölçüde ulaşma hedefiyle ilgili değildir. Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göre ikincil konumdaki bu halkların batı toplumuna müdahale eden ve onları dönüştüren kendi öz kültürlerinin dinamik gücüne erişme hakkı da postkolonyalizmin sunduğu bir yeniliktir (Young, 2003:4). Özetle, postkolonyalizm politik açıdan insanların düşünce ve davranış biçimini değiştirerek dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan bütün insanlar için adil ve eşit bir düzen oluşturmaya çalışır.

Postkolonyalizm, kolonyalizmin bitmeyen sancılarını barındırdığı için kavramsal yaklaşım olarak ünlü postkolonyal kuramcılardan *Oryantalizm* (1979) adlı eserin yazarı Said, *Yeryüzününün Lanetlileri* (2001) adlı eserin yazarı Frantz Fanon, *Can the Subaltern Speak?* (2010) adlı çalışmasında madun kavramını irdeleyen Gayatri Chakravorty Spivak, Marksist bağlamda sınıf kavramını, göçü ve üçüncü dünya edebiyatını *In theory : classes, nations, literatures* (1992) adlı eserinde inceleyen Aijaz Ahmad ve melezlik konusunu *Location of Culture* (1994) adlı eserinde açıklayan Homi K. Bhabha gibi kuramcılar tarafından tartışılmıştır. Postkolonyalizm bu kuramcıların söylemlerinde işaret ettikleri ötekilik, madunluk, arada kalmışlık, sınıf, taklit ve melezlik gibi kavramlarla bu coğrafyaların insanına, kültürüne, diline, dinine ve mekânına gönderme yapar. Daha ilerisi adı geçen kuramcılar, statü olarak yukardakilerin aşağıdakileri anlamlandırma pratiklerini ortaya koyarlar. Fakat Bhabha için melezlik insanın fiziksel görüntüsünün ötesine geçerek kültürel anlam kazanmıştır. Bhabha'nın kültürel melezlikten anladığı gerçeklik sömüren ve sömürülen kutuplarının ötesinde yer alan bir üçüncü alana hitap eder. (Ashcroft et al., 2000: 118). 'Üçüncü alan' olarak adlandırılan bu alan Bhabhacı bir terim olarak söylemin arada kalmışlığına vurgu yapar. Bhabha, postkolonyalizmi de bu bağlamda kendi sözleriyle tanımlar: "Postkolonyal eleştiri modern dünya düzenindeki politik ve sosyal yetke için yarışan kültürel temsilin eşit olmayan ve düzensiz güçlerine tanıklık eder"² (Bhabha, 1994:9). Burada dengesiz ve karmaşık bir oluşumun varlığına işaret edildiği açıktır. Ne var ki bu dengesizlik ikincil konumdaki kültürlerin edebiyatına ve madunun silikleşen sesine yansiyacaktır.

Postkolonyal ülkeler birbirine benzer sömürge süreçlerinden geçerek benzer acı ve eziyetleri deneyimlemişlerdir. Bu ülkeler kendilerine dostça davranmaya çalışan istilacıların kendi dillerini, din ve kültürlerini nasıl bozduklarına tanık olmuşlardır. Bu yüzden bu ülkelerin ortak deneyimi olan sömürge sürecini anlatan postkolonyal edebiyat bir yandan üçüncü dünyadan gelenlerin edebiyatı olarak adlandırılırken diğer yandan Britanya bağlamında milletler topluluğuna gönderme yapan Commonwealth Edebiyatı olarak adlandırılmıştır (Arora, 2020: 32). Bu nedenle sömürge ülke kökenli yazarlar da çeşitli perspektiflerden edebiyata katkı sağlamışlardır. Sonuç olarak onların bakış açısından ele alınan eserler

¹ Çeviri, makalenin yazarına aittir.

² Çeviri, makalenin yazarına aittir.

yoluyla birincil ve ikincil olanın mevcudiyetinin sınırlarını belirlemenin olanaklı hale gelebildiği varsayılabilir.

Nitekim postkolonyal edebiyat bağlamında temsil edilen unsurlar sömürge haline getirilen ülkelerin uyumuş zihinlerindeki acılara ve zedelenmelere karşı bir direniş hareketine dâhil olurken gerçekte gerek batıların sömürgeleştirme uygulamalarında gerekse neo-kolonyal dönemde işgal ve göçe maruz kalarak batının kendinden olmayanı Avrupalılaştırma planının bir parçası olmuşlardır. Batı, bu bağlamda sömürgeciliği ve emperyalizmi meşru bir zemine taşımaya amaç edinmiştir. Bu yüzden sömürge topraklardaki yerliler ötekileştirilmiş ve bağımsızlık sonrasında ise bu insanlar 'modern yerliler' olarak anılır hale gelmiştir (Çıtak, 2014:568). Dolayısıyla Avrupalının kendini meşrulaştırırken kendi Avrupalı ahlakını ve erdemini övmekten geri durmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum güçlü olanın kendisini meşru kılma projesi olarak görülebilir.

Bir karşı duruş hareketi olarak bakıldığında postkolonyal bağlamda sömürge geçmişinin öteki hafızalarda örseleyici bir gerçekliğe büründüğünü söylemek kaçınılmaz bir yaklaşımdır. Nitekim Bhabha, hafızanın sömürge geçmişiyse kültürel kimlik arasında olması gereken bir yerde durduğuna ve bazen bu duruşun yıpratıcı olduğuna dair görüşün postkolonyal dönemdeki karmaşık yapılu kültürel kimliklere bir gönderme niteliğinde olduğunu vurgular ve geçmişi hatırlamanın acı veren, yıkıcı bir etkisi olduğundan söz eder (Bhabha, 1994:63). Bu durum doğal olarak farklı kültürlerin çatışmasından ve ötekinin baskın kültüre boyun eğmek zorunda kalışından ötürü ortaya çıkmıştır. Bu yüzden "postkolonyal kuram, kolonyal söylemin kendisini tipik olarak, olgunluk/olgunlaşmamışlık, medeniyet/barbarlık, gelişmiş/gelişmekte olan, ilerlemiş/ilkel gibi karşıtlıklar yoluyla rasyonelleştirdiğinin farkındadır" (Gandhi, 1998:32). Dolayısıyla zıtlıkların yeni, başka ve karmaşık olan bir melezliğin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı sonucuna ulaşılabilir. Bu karmaşıklık ise kalıcı ve uzun soluklu olacak ve yeni tanımlamalara yer açacaktır.

Kavramsal Olarak Postkolonyal Mekân

Postkolonyal kuramcıların kolonyal deneyimin özünü oluşturan 'yerinden edilme' kavramıyla çok fazla ilgilendikleri görülür. Yerinden edilmeyi coğrafya temelli bir bakış açısından dile ve kültüre bağlı olarak açıklayan postkolonyal kuramcılar mekân kavramına özel bir anlam yüklemişlerdir. Bu bakımdan Said'in *Kültür ve Emperyalizm (Culture and Emperialism)* (1993) adlı eserinde hiç kimsenin tam olarak bir coğrafyanın içinde ya da dışında olamayacağına dair temel bir görüş sergilediği ve bu konuda ısrarcı olduğu görülür. Said, *Kültür ve Emperyalizm*'de toprak, mülk, coğrafya ve güç konularını ele alırken insan tarihinde yer alan her şeyin köklerini yeryüzünde aramak gereğini yerleşim yani yaşam alanlarına vurgu yaparak açıklar (Said, 1993:7). Bu doğrultuda insanoğlunun sürekli daha çok toprak istemesi ve bunun için yerli oturanla yıkıcı bir ilişkiye girmesi gerekmiştir. Bu yıkıcı ilişkilerin katmanlarının güce odaklı bir yapılanma içinde olduğu söylenilebilir.

Emperyalizmin maskeli yüzü uzak ülkelerde başkalarının sahip olduğu ya da yaşadığı yerlere gücünün yerleşmesi ve oraları kontrol etmesi gibi düşünce kalıplarını içerir. Bu yüzden Said, toprak hakkındaki düşüncelerini açıklarken dünyanın gerçekte boş ya da oturulmayan bir alan barındırmadığı iddiasını öne sürer ve bunun doğal sonucu olarak bu coğrafya üzerinde verilen mücadeleden hiçbir insanın soyutlanamayacağını ve coğrafyanın dışında ya da ötesinde olamayacağına hükmeder. Said'e göre bu durum asker ya da silahla ilintili olmaktan da öte düşünceler, imgeler, hayaller ve biçimlerle ilintili karmaşık bir durumdur. Ona göre batı dünyası ya da metropolitan dünyadaki bir sürü insanın yanı sıra resmi olarak sömürgeleştirilmiş olan üçüncü dünyadaki insanlar karşılıklı olarak klasik emperyalizm anlayışına maruz kalmışlar ve bir şekilde bunu içselleştirmişler gibidir. Her iki tarafta da bu insanlar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük sömürge yapılarının parçalanmasıyla son bulan sömürgeciliğe rağmen günümüzde de sömürgeciliğin kültürel etkisinden kurtulamadıklarını gösterirler (Said, 1993:7). Dolayısıyla postkolonyal durum sömürgecilik içerikleriyle ve bu içeriklerin yarattığı sorunlarla doludur.

Postkolonyal politika ulus ötesi bir politika izlemektedir. Şüphesiz ki dünyanın zengin ve yoksul kesimleri arasında büyük bir ekonomik denge sorunu vardır. Bu yüzden dünya nüfusunun bir bölümünün emperyal güçlerce yerinden edilerek ve kolonyal sürece ve emperyal sisteme bağlı olarak giderek artan bir güç ve zenginlik edimi projesine kurban edildiği görülmektedir (Young, 2003:136). Bu durumda, postkolonyal dünyada postkolonyalizmin adalet arayışına rağmen özellikle mala ve kaynaklara erişim noktasında her insanın eşit olanaklara sahip olmadığı ve yaşamlarını büyük bir eşitsizlik içinde sürdürdükleri gerçeği mekâna bağlı bir postkolonyal görüntü olarak ortaya çıkar.

Mekân açısından bakıldığında postkolonyal bağlamda merkez ile kenar arasında bir başka deyişle ben ve öteki arasında karmaşık ilişkiler sarmalının var olduğu dikkati çeker. Brownmiller, bu konuda şu açıklamayı yapar: “Merkezin marjine ihtiyacı var; dolayısıyla cinsiyet ve kültürel kimlik kavramları bağlamında ‘ötekilerin’ içinde bulunduğu paradoks marjinalleştirilir, ancak aynı zamanda kendi yerleri de onlara verilir: gecekondu, getto, zenana, harem, koloni, dolap, Üçüncü Dünya, özel. Ayrıca, mekân ve davranış yakından ve karmaşık bir şekilde ilişkilidir” (Teverson ve Upstone, 2011:57, Ayrıca bkz., Brownmiller, 1984: 14). Bu bağlamda Brownmiller’in aslında madun kadına yönelik açıklamaları cinsiyet gözetmeksizin postkolonyal durumun öznesi olan bütün marjinalleri ilgilendirir ve onlar kendilerini çevreleyen fiziki ve coğrafi özelliklerin yanı sıra görünür görünmez her çeşit sınırın davranış olarak etkisinde kalır (Teverson ve Upstone, 2011: 57). Dolayısıyla kenardakilerin her zaman merkezdekilerin etkisi altında bir yaşama maruz kaldığı ve mecbur kaldığı postkolonyal durumun gerçeği olarak kendisini göstermektedir. Sonuç olarak postkolonyal öznenin benliği çoklu karşıtlıkların içinde buharlaşacak ve mekânın barındırdığı her farklılığın etkisiyle bambaşka olana dönüşecektir. Nitekim Kureishi’nin *Son Söz*’ü mekânsal olarak emperyalizm ve kolonyal geçmişi olan Britanya, sosyolojik açıdan göç, kültürel bakımdan melezlik ve kuramsal bağlamda postkolonyalizm vurgusuyla bu dönüşümün kurgusal metni olarak belirlemekte ve bu çalışmada çözümlenmektedir.

HANIF KUREISHI’NİN SON SÖZ ADLI ROMANINDA POSTKOLONYAL MEKÂN ALGISI VE GÖÇMENLİK

Postkolonyal edebiyat çalışmaları işlevsel olarak farklı köken ve kültürden insanlar üzerine yapılan temsil edilme sorunlarına odaklıdır. Bu bağlamda önemli bir imparatorluk geçmişi olan Büyük Britanya ya da diğer deyişle Birleşik Krallık ada içindeki İskoçya, İrlanda ve Galler’in yanı sıra sömürge geçmişine bağlı olarak Commonwealth ülkelerinden gelen edebiyatın merkezindedir (Vanzenen, 2008:5). Hanif Kureishi’nin *Son Söz* adlı romanında, genç bir biyografi yazarı olan Harry Johnson, ilk karısının ölümünden sonra genç ve çarpıcı eşi Liana ile yaşayan sömürge sonrası edebiyatın devi Mamoon Azam’ın Somerset’de geçen hayatını yazmak üzere işe alınır. Mamoon, Hint asıllıdır ve İngiltere’de kariyer yapmış seçkin bir yazardır. Ne var ki yetmişli yaşlarına gelmesiyle Mamoon’un edebiyat kariyerindeki itibarı da düşüşe geçmiştir. Buna bağlı olarak kitap satışları yok denecek kadar azalmıştır. Ayrıca gösterişli ikinci karısı çok müsriftir ve onun pahalı alışkanlıkları Mamoon’un ekonomik gücünü zorlamaktadır. Mamoon’un yayıncısı bu durum için bir çözüm üretmeye çalışır ve hırslı bir genç yazar olan Harry’yi, Mamoon’un halkın gözünde yeniden değer kazanmasını sağlayacak kıskırtıcı bir biyografi hazırlaması için görevlendirir. Bu plan, Mamoon’un eski kariyerini geri döndürme çabasından başka bir şey değildir. Bu bağlamda kurgulanan romanda postkolonyal perspektif en çok Mamoon üzerinden veriliyor gibidir. Mamoon’un kendini var edişindeki sancılar onun postkolonyal bir görüntüye sahip olan Britanya’daki göçmen varlığı ile doğrudan ilintilidir. Göçmenin kendini var edışı, kendi kimliğini biçimlendirmesi sorunlarla doludur ve Mamoon da göçmen nüfusunun değerli bir üyesidir.

Harry, Mamoon ile ilgili olarak hayal kırıklığı içerisindedir. Çünkü onun karşısında kibirli, bağınaz, alaycı ve acımasızca manipülatif bir dehası olan bir Mamoon vardır. *Son Söz* gençlik coşkusunun ve onu geride bırakmanın şaşkınlığının hareketli olduğu kadar gülünç bir öyküsü olarak düşünüldüğünde hem acı hem sürükleyicidir. Mamoon’un biyografisi üzerine kurgulanan *Son Söz* postkolonyal İngiltere’de geçmektedir. Bir Hintli yazar olan Mamoon İngiltere’de kırsal bir bölge olan Somerset’de yaşamayı tercih etmiştir. Bunun nedeni yaşamının gençlik dönemlerinde büyük bir şehir olan Londra’da geçinecek kadar iş yapamamasıdır. O dönemlerde sevgilisi Peggy sakin ve kendisini ifade edebilen bir genç kızdır ve üniversite mezunu olarak bir dergide çalışmaktadır. Editörü onu Bloomsbury barlarının birinde Mamoon’la tanıştırır. Mamoon, o zamanlarda babasının içinde yer almasını çok istediği İngiliz toplumuna katılmak için dersler almaktadır. Bu yüzden babası önce onu İngiliz devlet okuluna sonra da Oxford’a göndermiştir. Bu, Mamoon için travmatik bir durumdur. Çünkü Mamoon göçmenlerin varlığıyla postkolonyal bir toplum haline dönüşen İngiltere’de bir Hintli olarak yaşamaktadır. Dolayısıyla öteki olmanın karmaşasından kurtulması için çok çabalayacaktır.

Bu anlamda ona sevgilisi Peggy’nin çok faydası dokunur. Fakat Londra, mekân olarak değişik etnisite ve kültürden insanlarla doludur ve bu insanlar her zaman ikinci sınıf oluşlarıyla mekânı postkolonyal hale getirirler. Örneğin, romanda Londra şu göndermeyle tanımlanır: “Hintlilerin geri kalmış ve ikinci sınıf varlıklar olduğuna inanan insanlarla dolu olan bu şehirde...” (Kureishi, 2016:50-51). Dolayısıyla Mamoon’un Londra’daki konumu mücadele gerektirir. Ne var ki mekân, onu aşağılayan

ve yabancılığını yüzüne vuran bir mekândır ve onun yabancılığını ilan etmektedir. Daha da ötesi mekân olgusu onun dönüşümünü gerekli ve mecburi kılacaktır. Nitekim Mamoon, Londra’da edebiyat dünyasında yeterince iş alamadığı için Somerset’deki çiftlik evini alır ve orada Peggy ile yaşamaya başlar. Peggy, onun gelişiminde önemli bir rehber niteliğindedir:

Altmışların sonunda Peggy’nin burada, bu evde oluşturmaya başladığı ve onun hâlâ geliştirmeye devam ettiği kütüphanede Mamoon eksiklerini kapatmak için deli gibi okumaya başlamıştı, Peggy, Miles Davis ve Ionesco’yu seven bir Avrupalı, bir enternasyonalistti; bir yandan Gauloises tüttürürken bir yandan şarapları keşfediyor ve Boulez dinliyorlardı. Pek çok İngiliz entelektüeli gibi Peggy de İngiliz yalıtılmışlığından bıkip usanmıştı (Kureishi, 2016:50).

Bu ilişkide Mamoon, Peggy’den olabildiğince istifade eder ve adeta onu tüketir. Ancak gerektiği kadar çok onu kullandıktan sonra Peggy’den uzaklaşacaktır. Bu da Mamoon’un faydacı kişiliğinin bir yansımasıdır. Dönüşümünü gerçekleştirmesine katkı sağlayan her şeyi sonuna kadar kullanacaktır. Burada ilginç olan ikincil olanın, yani sömürgeci gelen göçmenin tasviridir. Mamoon bilgiye aç bir kimse olarak cehaletini kapatmaya çalışan birisi olarak gücün temsilcisi Peggy ile arasındaki çok yönlü uçurumu kapatmak için deli gibi çalışacaktır. Dolayısıyla Mamoon’un merkezden birisi olmasa da birisi gibi olmaya kendisini adanması ikincil olma kompleksinin bir yansıması olarak romanda açığa çıktığı ileri sürülebilir.

Mekân ile ilgili diğer bir vurgu Mamoon’un yaşlılık döneminde Liana ile bir Hint restoranında katıldığı yemekli toplantıda belirginlik kazanır. Restoranın dekorunun Hint motifler taşıması Mamoon’un vazgeçtiği geçmişini anımsatır ve onu derinden rahatsız eder. Hin motifleri Mamoon’un göçmenliğinin göstergesidir. Hint motiflerden rahatsız olması ise kültürel olarak dönüşüme uğramasına karşılık gelen bir durumdur ve onun İngiltere’ye aitliğinin sahte bir yanı olduğuna işaret eder gibidir: “Akşam yemeğinin, yetmişlerden kalma yapay-kolonyal bir dekora sahip standart bir Hint restoranının arka salonunda yenecek olmasına Harry de şaşırılmıştı. Bu, Mamoon için tam bir şoktu; huzurevine bırakılmak üzere olan bir emekli gibi titremeye başlamıştı” (Kureishi, 2016:112). Buradan da anlaşıldığı gibi sömürge dönemine ait anıları canlandıran bu yer, onca zaman geride bırakmak için çabaladığı ikincilliğini, doğulu oluşunu, kenarda oluşunu ve geçmişin karanlığını çağrıştırmak için çabaladığı ikincilliğini, doğulu oluşunu, kenarda oluşunu ve geçmişin karanlığını çağrıştırmak Mamoon’un sinirini bozmuştur. Bu durum göçmenin karmaşık psikolojisine uygun düşmektedir.

Mamoon’un mekânsal düzlemde İngiltere algısı sömürgecilik sonrası duruma göndermelerle doludur. Mamoon, her şeye karşın göçmen olduğunun bilincinde olarak konuşur:

Sadece geçmişi olup, geleceği olmayan bir ülkede yaşıyoruz. Eğer ben muhafazakârsam bunun nedeni geçmişin, İngiltere’nin ve İngiliz halkının karakterini muhafaza etmek istememdir. Ben bir göçmenim ama İngiltere artık benim yuvam. Bu maymunlar cennetinde, bu ahmaklar demokrasisinde başka hiçbir yerde olmadığı kadar vakit geçirdim ve buradaki özgür ve adil köy atmosferini başka hiçbir yere değişmem. Ayrıca bu ülkenin trajedi ve komedisini de ilgiyle takip ettim. Ben çocukken Britanya dünyanın en güçlü ülkesiydi, temsilcileri de hem korku hem hayranlık uyandırıyor. Altmışlarda geliştirdiği sinizme, siyasi figürlerin başka yerlerde sıkça karşılaşıldığı gibi idealize edilmeyip, korkusuzca alaya alınışına ve küçük düşürülüşüne hayran olmuştum (Kureishi, 2016: 113-114).

Alıntıdan anlaşılmaktadır ki Mamoon, postkolonyal dönemi temsil eden bir yazar olarak İngiltere’ye ait olma noktasında alt kimliğini bütünlüklü olarak işlevsiz bırakmayı göze almıştır. Onun kimlik karmaşası hem İngiltere’ye hem İngiliz olana duyduğu büyüleyici hayranlıktan ve içinde yaşadığı göçmen nüfuslu toplumun postkolonyal görüntüsünden ötürüdür. Çünkü postkolonyal toplumlar göçmenin baskın kültürün şifrelerine uyum sağlamaya çalışırken kendinden ve asıl olandan farklı bir ifade alanına yöneldikleri bir postkolonyal mekân algısına işaret ederler.

Nitekim Homi Bhabha’nın ‘üçüncü alan’ olarak tanımladığı alan her türlü melezliği onaylar. Birincil ve ikincil olandan başka bir yeni duruma dönüşüm insanları kimi zaman hem biyolojik hem kültürel olarak bir etnik kökene sığınmalarını olanaklı kılarken kimi zaman ise onları Mamoon örneğinde olduğu gibi etnik köken olarak olmasa da kültürel olarak yarı Hintli, yarı İngiliz bir melezlik durumuna sığınmalarını olanaklı kılar. Göçmenlerin bir diğer kimlik karmaşaları ise batılının gözünden ilkel gördükleri doğululuklarını reddetme şeklinde ortaya çıkar. Aslında Mamoon’un aşmaya çalıştığı her şeyde bir parça da Hintliliğini aşmaya çalıştığı düşünülebilir. Çünkü kolonyal deneyimde doğulu olan

mantık dışı olandır, cahil olandır, egzotik olandır gibi stereotipleştirmeler efendi-köle ilişkisinin postkolonyal döneme uzanan ve belirsizlik yaratan sancuları gibidir ve bu etiketler rahatsız edicidir. Mamoon da bu kültürel ve psikolojik tacize yenik düşmüştür.

Nitekim Britanya’da eğitim alma konusu kolonyal süreçten geçmiş ve bağımsızlığını kazansa da hala İngiltere’ye bağımlı olan Commonwealth ülkelerinde yaşayan ve İngiltere’den nefret eden pek çok kişi için önemlidir. Mamoon’un Hintli babası da bunlardan birisidir:

Birçok Hindu aile gibi Mamoon’un babası da gururlu ve umutlu bir tavırla oğlunu eğitim alması için o nefret edilen Britanya’ya gönderme konusunda ta en baştan kararlıydı. Rüyası buydu ama bu hareketin Mamoon için ne kadar acı verici olacağını, onun ne ukalalıklar, aşağılamalar ve zorluklarla karşılaşacağını pek düşünmemişti. Oğlunun Londra sokaklarında gecelerce ümitsizce dolaşacağını, yalnızlık ve kaygıdan delirecek gibi olacağını ve arada sırada ancak bir bira ve fahişeyle rahatlayabileceğini hiç de hesaba katmamıştı (Kureishi, 2016:157).

Mamoon, bir göçmen olarak İngiltere’de ırkçılığa maruz kalmış, marjinalleştirilmiş ve göçmenliğin travmasını kucaklamıştır. Mamoon’un babasının İngiltere nefreti kolonyal baskının sonucu olup Mamoon açısından bakıldığında babadaki nefretin oğulda hayranlığa dönüştüğü görülmektedir. Burada uygar ve gelişmiş postkolonyal Britanya’da yaşamanın geri kalmış ve ilkellik kokan kolonyal bir ülkede yaşamaktan çok farklı ve heyecanlandırıcı olduğu Mamoon’un deneyileri yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bu durumda emperyal gücün merkezinde mekan tutmak ve başka sınırlara girmeyi istemek kültürel dönüşümün başladığının göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Nitekim Mamoon’un geri döneceğine ve sağ kolu olacağına inancı sonsuz olan babasını oğlu yanıtacak ve Hindistan’a dönmeyecektir. Bu durum şöyle anlatılır romanda:

Biraz olsa bile bu yolculuk uzun sürmeyecek, çocuğu daha iyi bir adam olarak evine geri dönecek ve babasının sağ kolu, aynası, chamcası olmaya devam edecekti. Defalarca ‘beni unutma’ diyerek oğlunun zihnini sömürgeleştirmeye çalıştı. Bununla da kalmıyor ‘benimle yaşa’ diyordu. Mamoon bunu reddetmişti. Çektiği acılardan ötürü, daha sonra ifade ettiği gibi, ‘daha geniş uygarlığa’ katılmayı seçti. Babasını yok saydı ve bir daha asla eve dönmedi. Babası da üzüntüsünden ölmeyi seçti (Kureishi, 2016: 157).

Yukarıdaki alıntıdaki ‘daha büyük uygarlık’ tabiri kenarda olanın merkeze bakışını yansıtmaktadır. Kenarda olan, daha büyük ve güçlü olanın toprağına göç etmiş ve sömürgelerinin bağımsızlığı sonrasında göçmen akınına uğrayan ve postkolonyal manzaralar sergileyen İngiltere gibi ülkelerdeki mekân algısını yerinden ederek bir postkolonyal mekân algısının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Buradan Mamoon’un kendi yerli kültürüyle ilgili değer algılarını geride bırakmaya hazır olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca Mamoon’un daha ileri bir uygarlığa geçiş özlemi yerinden edilme kavramıyla doğrudan ilintilidir. Nitekim göçmen yerinden edilmişliğinden dolayı psikolojik, sosyal ve kültürel olarak değişik bir boyuta geçmiştir. O yüzden bundan böyle onun hayattan beklentileri, umutları ve kararları başka bir etki alanına girdiği için seçimleri değişiklik gösterecektir. Mamoon da bunun bir örneğini deneyimlemektedir: “Eğer yerinden edilme deneyimi modern dünyadaki aitlikle ilgili parametrelerin anlaşılmasında çelişkiler içeren başlangıç noktası haline geldiyse, o zaman kimlik ve kültürün anlaşılması kavramsal çerçeveye bir meydan okuyuşu gerektirir” (Papastergiadis, 1998: 188). Böylelikle Mamoon, köklerindeki doğruluğa, yerliliğe, ikincilliğe merkezdekilere benzemeye çalışarak meydan okuyacaktır. Bu durum ise bir melezleşme göstergesidir.

Ayrıca mekân olarak Londra, Harry ve sevgilisi Julia bağlamında postkolonyal bir kent olarak betimlenir:

Julia, boş zamanlarında Londra’nın Harry’nin bilmediği bir kısmının parçası olmuştu, uluslararası bir öğrenci, göçmen ve aylak şehri olarak Londra. Julia’nın Brezilyalı, Angolalı, Somalili, Hindistanlı arkadaşları vardı ve onunla dışarı çıktığında Harry gece otobüsleriyle, yeni karanlık barlarla ve ucuz yemeklerle

tanişıyor, gece geç saatlerde şehirde dolaşıyordu. Gece dörtte otobüse binmeyi sevmişti; şehri ve bu şehrin nasıl bir mucize olduğunu görebiliyordu (Kureishi, 2016:275).

Buradaki göçmen vurgusu ve eski sömürgeler dâhil farklı uluslardan insanların varlığı Londra’nın çok kültürlülük kokan bir postkolonyal mekân olduğuna dair açık göndermelerdir. Mekân olarak postkolonyal Londra’nın yersiz yurtsuz göçmenlerin kenti olduğu ve bu kentin olanaklarının göçmeni etkisi altına aldığı ve keyif verdiği söylenilebilir. Bu noktada keyif veren her deneyimin göçmenin ilgi alanına girdiği düşünülebilir. O halde göçmenin kendi kültürünün dar sınırlarını sürekli olarak ihlal etmeye eğilimli bir tavır ve tutum içinde davrandığı ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan Mamoon, çok önemli bir postkolonyal yazar olarak göçmenlere bakışı olumlu olmayan ve ırkçılığın belirgin olduğu İngiltere gibi bir ülkede kendini gerçekleştirmeyi başarmış görünmektedir. Ne var ki Mamoon, eserlerini bir göçmen kimliğiyle emperyal olanın dilinden, sömürgecinin topraklarında ve ona olan hayranlığını gizlemeden yazmayı tercih edilişle kendisini postkolonyal mekânın üretimi olan bir insan olarak temsil eder gibidir ve romandaki göndermeler bu yöndedir:

Şimdi geriye bakınca anlaşılıyor ki Mamoon yaptığının, gelişiminin neredeyse önlenemez olduğunun her zaman farkındaydı. Harry, Mamoon’un hiç misafirperver olmayan İngiltere’de kalemiyle para kazanmakla kalmayıp, kendini özgün, daha önce görülmemiş bir yazara -sömürülen ya da ezilmiş özne konumundan konuşan ama bunu nefret duymadan ve sömürgecinin kültürüyle özdeşleşme de o kültüre hayran olarak yapan bir yazara -dönüştürmek için nasıl bir kararlılık ve güç sergilediğini öğrenmişti. Zamane davaları ve tavırlardan uzak duran Mamoon, insanlara pek şans tanımayan bir geçmişten çıkarak kendini önemli ve başarılı bir sanatçıya çevirmişti. Bir süre çok önemli bir şey yapıp, kültüre bir yenilik katmış, daha önce kimsenin konuşmadığı bir noktadan konuşmuştu. Bunun mükâfatını da almıştı ama bu kadarla sınırlı değildi. Başarılı bir hainin bir suçlama ve kıskançlık dalgasını tetikleyeceğini bilmek için âlim olmaya gerek yok ama Mamoon’un yükselişi ve başarısı memleketi Hindistan’da öyle bir kin, garez ve eleştiriyle karşılanmıştı ki bu hal daha güçsüz bir adamı yok etmese bile afallatabilirdi (Kureishi, 2016: 157-158).

Mamoon’un öz yaşamında gerçekleştirdiği değişim kendi benlik oluşumunda göçmen oluşuyla ve göçmen deneyimleriyle bir üçüncü dünya tebaası olarak ortaya çıkmış ve yaşamının çok farklı bir yöne evrilmesine yol açmıştır. Burada yaşam alanı olarak merkezi tercih etmesi, kıyıda uzaklaşıp merkeze odaklanması postkolonyal mekânın postkolonyal öznedeki bıraktığı etkiden ötürüdür. Nitekim Chambers’a (1995) göre “Göç, uzun bir yolculuk, önemli bir kopuş ve var olmanın kesintili bir hal almasıdır” (10). Bu özelliğiyle göçmen bitmeyen bir benlik karmaşasının içindedir ve Mamoon’un bu karmaşayı iliklerine kadar hissettiği açık bir durum olarak görünmektedir. Bu durumda göçmenin postkolonyal mekândaki deneyimin etkisiyle alt kültürden çok üst kültürün olanaklarıyla kendini gerçekleştirmeye çalıştığı ve her iki açıdan da ne köklerine benzeyen ne de tam olarak öykündüğüne benzeyebilen farklı bir postkolonyal kimlik sergilediği söylenilebilir. Böylece Mamoon’un bu portresinin göçmenlik durumunu açıkladığı anlaşılmaktadır.

Mamoon’un İngiliz olma noktasındaki belirgin arzusu da kendini inkâr niteliğindedir. Harry bu konuda şu yorumu yapar: “Ama Mamoon tam da İngilizlerin devri geçmiş, sahneyi melezler devralırken bir İngiliz olmak istemişti. Babam özellikle de yetmişlerde en tehlikeli dönemini yaşayan İngiliz ırkçılığı mikrobundan hiç bahsetmediği için Mamoon’un basiretsiz olduğunu düşünüyor. Mamoon bu sanki hiç başına gelmemiş gibi davranıyor” (Kureishi, 2016, 168). Bu noktada postkolonyal görüntünün içerdiği olan melez kimliklerin yükselişte olduğu ve İngiliz ırkçılığının Mamoon’un çok istediği İngilizlik kimliğine bir İngiliz ile eşit olacak kadar sahip olmasına olanak tanımadığı açık bir gerçek olarak belirir. Bundan daha ilerisi ise Mamoon’un kendi özünü reddeden bir göçmen olarak İngilizliğe kabul edilmeyişini ve İngiltere’deki bu ırkçı yaklaşımı kendisine saklamasıdır. Mamoon, göçmen olarak varlığının yok sayılışını sindirmeyi tercih etmiştir. Bu da Mamoon’un Avrupa merkezli bakış açısından

ve mekân bağlamında postkolonyal bir coğrafyadan yazdığına ve melez bir kimlik kazandığına dalalet eder.

Mamoon'un sömürgecinin tutumuna eşdeğer tutumlar sergiler hale gelmesi de maruz kaldığı kültürel dönüşümün bir göstergesidir. Nitekim Mamoon'un eski sevgililerinden olan Marion, bir partide siyahi ve feminist bir üniversite hocası ile Mamoon'un tartıştığından söz eder. Mamoon, ona karşılık olarak "Bugünlerde siyahi olmak başlı başına bir kariyer, öyle değil mi?" (Kureishi, 2016:176) diye sataşır. Kendisi de koyu renkli olan Mamoon, bir başka koyu renkliyi aşağılamaktan çekinmemiştir. Aslında bu yaklaşım onun içsel olarak İngilizliğe olan özentisinden ve kenardan gelen bir marjinal olarak sömürgecinin tavrını benimsemesinden ötürüdür. Nitekim Marion bu anıyı şöyle anlatır: "Elbette, sırf teni koyu kahverengi olduğu ve ırkçılığa bizzat maruz kaldığı için ırkçılık yapma hazzından mahrum kalmak istemiyordu. Başkalarından asılsız, keyfi nedenlerle nefret etmek büyük hazlardan biri olsa gerek demişti" (Kureishi, 2016:176). Böylelikle Mamoon'un dönüşümünün dışsal olduğu kadar içselleştirildiğinin vurgulanmakta olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca burada emperyalist bağlamda düşünüldüğünde Britanya'daki birincil halkın ırkçılık yapmaktan haz duyduğuna dair bir eleştiri söz konusudur. Bu bağlamda Mamoon gibi üst kültür hayranı olan göçmenlerin onlardan biri olma isteğini çok fazla abarttıkları ve üst kültürün nefretini bile taklit ettikleri gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Kureishi'nin *Son Söz* adlı eseri bağlamında düşünüldüğünde özünde sömürge sonrası toplumlarda özne durumundaki insanların maruz kaldığı deneyimler yoluyla kimlik ve kültür dönüşümlerinin yarattığı sorunsal durumu sergilemek olan postkolonyal kuramın mekâna büyük bir değer atfettiği Britanya'nın çokkültürlü bir göçmen toplumu olarak betimlenmesinden anlaşılmaktadır. Bu kuramın kökeninde kolonyalizme dayanan ve batılı olan her şeyin üstün olduğu bir kutsama kültü var olduğu için sömüren ile sömürülen, göçmen ile ev sahibi, beyaz ile siyah arasında sıralanan güç odaklı yaklaşımın *Son Söz*'de bir göçmen olan Mamoon Azam'ın kendi ülkesi, ailesi ve İngiliz olan her şeye yönelik yaklaşımının niteliğini belirlemesi açısından dikkat çeken bir postkolonyal göstergedir.

Daha da ötesi romanda postkolonyal toplumlarda yaşayan göçmenlerin bu kültür karmaşasının yarattığı ortam ve mekânda kendilerini ait hissedecekleri bir yer, yurt, konum ve temsil arayışına itildikleri açıktır. Nitekim postkolonyalizm, bilgi biçimlerini belirlemek ve üretmek noktasında göç ve diaspora kavramlarına odaklanarak yerinden edilmişlik, yersiz yurtsuzlaştırma gibi müdahale sonucu oluşan ve mekâna gönderme yapan konuları dolaşımda tutar (Chow, 1993: 142). Bu bağlamda yirminci yüzyıl Britanya'sının Pakistan asıllı ünlü yazarı Hanif Kureishi *Son Söz* adlı eserinde postkolonyal mekânlara yerinden edilmişlik travmasıyla baş etmeye çalışan göçmeni yerleştirmeye çalışmıştır. Bu yüzden Kureishi'nin biyografi esintileri taşıyan romanındaki göçmen portresini batının bakış açısından, batıya hayran ama sömürgeciyle özdeşik olmayan bir ruh halinde betimlenen Hint asıllı postkolonyal yazar Mamoon aracılığıyla çizdiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim Mamoon, Müslüman asıllı bir Hintli aileden gelmektedir ve eğitim için gönderildiği Britanya'dan beklenen aksine ayrılmak istememiştir. Bu durumda kendisine yaşayacak yer, yuva ve mekân olarak İngiltere'yi seçmesi ise ancak bir postkolonyal durum göstergesidir.

Ayrıca Mamoon'un ünlü bir yazar olarak kendi doğulu kimliğini ve göçmenliğini bilinçli olarak unutup batının bakış açısından edebi çalışmalar yapması kültürel olarak göçmenin yaşadığı karmaşanın bir sonucu olup bir asimilasyon göstergesidir ve postkolonyal bir durumun yansımasıdır. Nitekim bu bağlamda Mamoon'un postkolonyal Britanya'da yaşayan bir göçmen olarak baskın kültüre tabi olduğu, mekâna uyum sağladığı ve melezleştiği tespit edilmiştir. Bu durumda postkolonyal Britanya'da yaşayan göçmenlerin örselenerek arada kalan ve üçüncü bir alana işaret eden ve güçlüye öykündükleri melez kimlikler edindikleri *Son Söz*'de mekân algısı ve göçmenlik bağlamında ortaya çıkan postkolonyal gerçekliktir.

Nitekim Mamoon, postkolonyal merkezin gücüne hayrandır. Onlardan birisi olmanın hayaliyle kendi ülkesinin insanların nefretini kazanmak pahasına eserlerinde Avrupalı tarzı taklit eder. Massey'e göre modernizmin bir yansıması olarak dünyada oluşan güç odaklı coğrafyada sömüren ve sömürülen arasında önemli bir güç geometrisi oluşmuştur (2005:64). Aslında postkolonyal bağlamda ötekinin güçlüye olan bağımlılığı yerinden edilmişlik ve göç deneyimiyle psikolojik ve sosyolojik olduğu kadar arada kalmışlık, taklit, melezlik, üçüncü alan gibi kültürel içeriklere gönderme yapan Bhabhacı terimlerle ifade bulmuştur. Bu yüzden Kureishi'nin *Son Söz* adlı romanındaki postkolonyal yazar Mamoon Azam'ın batılı entellektüelleri taklit ederek ve mekân olarak postkolonyal Britanya'ya yerleşerek Avrupalı'nın

gözünden doğuluyu anlatmasının kaçınılmazlığı Bhabhacı bağlamda bir kültürel dönüşüme işaret eder. Özetle, bu noktada Kureishi’nin İngiliz kültürünün baskın varlığının göçmenin varoluş düğünde rol model olduğu ve mekânın İngilizliğinin Mamoon gibi göçmenlerin üzerinde bir daha sömürgecinin ana yurdundan ayrılıp öz vatanına dönmeyi istemeyecek kadar önemli ve bağımlılık yaratan güçlü bir etki oluşturduğu ve bunun romanda kurgu yoluyla ortaya konulan sosyal, psikolojik ve kültürel bir gerçeklik ve acıklı bir postkolonyal durum olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim *Son Söz*’de Mamoon yoluyla göçmenin öz benliğinin ve öz kültürünün onarılmayacak ölçüde örselendiği ve dönüşüme uğradığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla *Son Söz*’de Kureishi’nin gücün merkezindeki postkolonyal Britanya’da ikincil olanın kültürel kimliğinin bozulduğu, başkalaştırıldığı ve dönüştürüldüğüne yönelik bir mekân algısı yarattığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Son olarak, göçmenliğin ve ötekiliğin insan üzerinde bir daha özüne dönemeyeceği derin değişimlere yol açtığı ve bu durumun postkolonyal toplumlarda merkez ve kenar arasında yaşayan insanlarca mekâna bağlı olarak farklı belirtilerle deneyimlendiği ve göçmenin artık ne eski özüne ne de öykündüğü modele benzemeyen arada bir konumda yaşamını sürdürmek zorunda kaldığı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Britanya gibi eski sömürgelerden gelen göçmenlerden dolayı çok farklı etnik kökenden insan barındıran ve çok kültürlülük kokan postkolonyal görüntülü coğrafyalarda mekânın insanların yaşam tercihlerinde -tıpkı Mamoon örneğinde olduğu gibi- kökten değişikliklere yol açan bir etken olduğu görülmektedir. Bu yüzden Kureishi’nin postkolonyal görüntüler sergileyen göçmen nüfuslu Britanya’nın kültürel dönüşümünü postmodern yaşam örüntüleri içinde ele almasının edebi bir değer taşıdığı ve yazarı Britanya edebiyatında göze çarpan bir konuma getirdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda incelenen çalışmada Kureishi’nin İngiliz toplumunda sömürgecilik geçmişi, göç, yerinden edilmişlik, taklit, ötekilik gibi postkolonyal bağlamlı konuları postkolonyal mekân kavramıyla ilintili olarak ele alması son dönem İngiliz edebiyatında göç bağlamındaki insan, toplum ve kültür ilişkisinin çerçevesini ortaya çıkarmakta ve alana disiplinler arası bir katkı sağlamaktadır.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, A. (1992). *In Theory: Classes, Nations, Literatures*. New York: Verso.
- Arora, S. K. (2020). Postcolonialism: Theory, Issues and Applications. (Ed.: Jaydeep Sarangi). In *Presentations of Postcolonialism in English New Orientations* (p. 47-62). New Delhi: Authorspress.
- Ashcroft, B. et al. (2000). *Key Concept in Post-Colonial Studies*. London: Routledge.
- Bhabha, H. K. (1994). *Location of Culture*. New York: Routledge.
- Brownmiller, S. (1984). *Femininity*. New York: Simon and Schuster.
- Chambers, I. (1995). *Göç, Kültür, Kimlik*, (Çev: İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Chow, R. (1999). *Writing Diaspora: Tactics of Intervention in Contemporary Cultural Studies*. Bloomington:Indiana University Press.
- Çıtak, E. (2014). Postkolonyalizm ve Batı Sinemasında Doğu-Batı Ayrımına Yönelik Postkolonyal Öğeler. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 561-578.
- Fanon, F. (2001). *Yeryüzünün Lanetlileri*, (Çev: Lütfi Fevzi Topaçoğlu). İstanbul: Avesta.
- Gandhi, L. (1998). *Postcolonial Theory A Critical Introduction*. Crows Nest: Allen & Unwin Publication.
- Horton, J. A. B. (1868). *West African Countries and Peoples, British and Native:With the Requirements Necessary for Establishing that Self Government Recommended by the Committee of the House of Commons, 1865; and a Vindication of the African Race*. London: W.J. Johnson.
- Kozlowski, D. J. (2010). *Key Concepts in American History:Colonialism*, New York:Infobase Publishing.
- Kureishi, H. (2016). *Son Söz*, (Çev: Ahmet Ergenç). İstanbul: Everest Yayınları.
- Lenin, V. İ. (1995). *Emperyalizm:Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, (Çev: Süheyla Kaya). Ankara: İnter Yayınları.
- Loomba, A. (1998). *Colonialism/Postcolonialism*. New York: Routledge.

-
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: Sage.
- Papastergiadis, N. (1998). *Dialogues In Diasporas: Essays and Conversations On Cultural Identity*. London: Rivers Oram Press.
- Said, E. W. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage Books.
- Said, E. W. (1993). *Culture and Imperialism*. New York: Vintage Books.
- Said, E. W. (1998). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, (Çev: Nezih Uzel). İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Spivak, G. C. (2007). Otuz Yıl Sonra İstanbul'da Oryantalizmi Okumak, (Çev: B. Açıl), (Ed. Lütfi Sunar), *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu, 9-10 Aralık 2006 İçinde* (s. 13-26). İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü.
- Spivak, G. C. (2010). *Can the Subaltern Speak?*. (Ed.: Rosalind C. Morris). New York: Columbia University Press.
- Teverson, A. ve Upstone, S. (2011). *Postcolonial Spaces: The Politics of Place in Contemporary Culture*. New York: Palgra ve Macmillan.
- Vanzanten, S. (2008). *Postcolonial Literature and the Biblical Call for Justice*. Jackson: University Press Of Mississippi.
- Young, R. J. C. (2001). *Postcolonialism: An Historical Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Young, R. J. C. (2003). *Postcolonialism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
-

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 99-116, Winter 2022

Ahmed bin Yahya Çelebi'nin Şâhidnâme Şerhi* Şerh Şâhidnâme By Ahmad Bin Yahya Chalabi

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1206874>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
18.11.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
23.12.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Doç Dr. Emine Atmaca
Akdeniz Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili
Anabilim Dalı
eatmaca@akdeniz.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-8070-124X>

Kasım Tutar
Yüksek Lisans Öğrencisi / Akdeniz
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı
kasim07tutar@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-1728-253X>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Klasik Türk edebiyatının didaktik eserlerinden biri sayılan ve hacimce küçük ama içerik bakımından çok zengin olan manzum sözlüklerin kaleme alınışlarının temel sebebi yabancı dildeki kelimeleri öğrencilere kolaylıkla öğretebilmektir. Bu tür sözlükler, "sıbyân" veya "mübedî" olarak tabir edilen okula yeni başlamış çocuklara yabancı dil öğretmek amacıyla yazılmış ders kitabı hüviyetine sahip eserlerdir. Bu dil hazinelerine yazılan şerhler ise bazı yanlış okumaların ve özellikle öğretici amaçlı yazılan bilgilerin düzeltilmesi amacıyla kaleme alınan ayrıntılı eserlerdir. Bu bağlamda Türk edebiyatında en çok şerh edilen manzum sözlük, Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede'nin (d.1470/ö.1550) *Tuhfe-i Şâhidî* adlı eseridir. İlmi birikimiyle şairane bir üslûba sahip olan Şâhidî İbrahim Dede, Osmanlı edebiyat geleneğinde, manzum sözlük türünün en önemli temsilcisidir. Çalışmamıza konu olan Ahmed bin Yahya Çelebi'nin Şâhidnâme Şerhi, Şâhidî İbrahim Dede'nin *Tuhfe-i Şâhidî* adlı manzum sözlüğünü şerh etmek amacıyla kaleme alınmış bir metindir. Eser, Türk şerh edebiyatının XVI. yüzyıl metinleri arasında yer alır. Ahmed bin Yahya Çelebi, *Tuhfe-i Şâhidî*'yi bölüm bölüm şerh ederken, kelimelerin sözlük anlamlarını vermiş, gramer özelliklerine değinmiş ve edebi sanatlar hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu çalışmada, divan şairi ve sözlük yazarı olan Şâhidî İbrahim Dede'nin *Tuhfe-i Şâhidî* adlı manzum sözlüğünün Ahmed bin Yahya Çelebi tarafından yapılan şerhi ele alınmıştır. Ayrıca Şâhidnâme Şerhi'nin dil bilgisi, üslup özellikleri ve şerh metodu hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şerh, *Tuhfe-i Şâhidî*, Şerh-i Şâhidnâme/Şâhidnâme Şerhi, Sözlük, Türkçe-Farsça Manzum Sözlük

Abstract

The main reason for writing verse dictionaries, which are considered as one of the didactic works of classical Turkish literature and are small in volume but very rich in content, is to easily teach foreign language words to students. Such dictionaries are the works that have the identity of a textbook written to teach a foreign language to children who have just started school, called "sıbyân" or "mübedî". The commentaries written on these language treasures are detailed works written in order to correct some wrong readings and especially the information written for instructive purposes. In this context, the most annotated verse dictionary in Turkish literature is the work of Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede (d.1470/ö.1550). *Tuhfe-i Şâhidî* Having a poetic style with his scientific background, Şâhidî İbrahim Dede is the most important representative of the verse dictionary genre in the Ottoman literary tradition. The subject of our study is Ahmed bin Yahya Çelebi's *Şâhidnâme Şerhi*, a text written in order to comment on the poetic dictionary of Şâhidî İbrahim Dede named *Tuhfe-i Şâhidî*. The work is the 16th century of Turkish commentary literature. Century texts. While Ahmed bin Yahya Çelebi was annotating *Tuhfe-i Şâhidî* section by section, he gave the dictionary meanings of the words, touched on the grammatical features and made some evaluations about the literary arts. In this study, the commentary of Şâhidî İbrahim Dede, who is a divan poet and lexicographer, of the verse dictionary named *Tuhfe-i Şâhidî* ve *Tuhfe-i Şâhidî* made by Ahmed bin Yahya Çelebi will be discussed. In addition, detailed information will be given about the grammar, stylistic features and commentary method of *Şâhidnâme Commentary*.

Keywords: Commentary, *Tuhfe-i Şâhidî*, Şerh-i Şâhidnâme/Şâhidnâme Şerhi, Dictionary, Turkish-Persian Verse Dictionary

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Atmaca, E. ve Tutar, K. (2022). Ahmed bin Yahya Çelebi'nin Şâhidnâme Şerhi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 99-116.

GİRİŞ

Nüşhanın istinsah tarihine (1767) göre Ahmed bin Yahya Çelebi, kuvvetle muhtemel XVIII. yüzyılda yaşamıştır. Başvurduğumuz klasik biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Yalnızca çalışmamıza konu olan eseri *Şerh-i Şâhidnâme/Şâhidnâme Şerhi* adlı bir eseri tespit edilebilmiştir. Şârih, ana metnin tamamını şerh metnine dâhil etmediği için onun kalemi ve edebî yönü hakkındaki bilgilere şerh ettiği nüshadan yola çıkarak fikir sahibi olunmaktadır. Şârihin kalemi ve edebî yönü hakkındaki bilgilere şerh ettiği nüshadan yola çıkarak fikir sahibi olabilmekteyiz. Şöyle ki şârih, ana metnin tamamını şerh metnine dâhil etmemiştir. Besmele ile başlayan sözlük kısmı *Tuhfe-i Şâhidî*'nin orijinal metnini takip ederek farklı sayıda beyitlerden oluşan her kıtanın ilk ve son beyitlerini alıp bunların içerdiği Farsça kelimeleri Türkçe ve Arapça karşılıklarıyla vermiştir. Hatta bazılarını daha iyi anlaşılabilmesi için yorumlamıştır. Kıtanın, önce takti beyti ve vezni, akabinde bir dizede bahir adı, en sonda sözlük kısmının ilk beytini verip geri kalan beyitleri yazmayıp sadece ihtiva ettikleri kelimeleri açıklamıştır. Bu düzen eserin sonuna dek tekrür halindedir:

ey şanem-i dil-ber-i hulq-ı hasen / dünyâda ol ʿömr-i beķâ ile sen [4b]

x

*müfteʿilün müfteʿilün fâʿilün maṭvî serîʿ eşidür anılayasun
git bi-rev söyle bi-gû gel bi-yâ ez-çi neden çün nite niçün çirâ
rev emr-i hâzurdur git demekdir ʿarabça rûh bi-gû söyle demekdir
ʿarabça kelleme bi-yâ gel demekdir ʿarabça taʿal ez-den demekdir çi [5a]*

Neşrettiği metinden anlaşılacağı üzere ilmî birikim ve sairane bir üslûba sahip olan Ahmed bin Yahya Çelebi, Şâhidî İbrahim Dede'nin mevlevîliği ve tasavvufî düşüncüyü insanlara ulaştırmak için bir köprü olarak kullandığı *Tuhfe-i Şâhidî*'yi şerh ederken eserin ana çizgileri dışına çıkmamıştır. Kelime ve kelime gruplarının sözlük anlamlarını vermekle birlikte zaman zaman Türkçe ve Arapça karşılıklarını yazmış, mecazî ve yan anlamlara dair de ek açıklamalarda bulunmuştur:

*süde şîr ü tû didi kaymağa füledir ağız hem ağız dehân
sürîye gele tele ʿora di dele şaṅsara dile di zebân
şîr süd ʿarabça leben tû kaymak yaʿnî süd kaymağı füle ağız
yaʿnî dişi koyun doğurduķda ibtidâʿ südine ağız derler
dehân ve dehen ağız ʿarabça fem derler hayvân sürisi
tele ʿora ʿarabça kîs dele şaṅsar dedükleri hayvân
zebân ve zefân dil ʿarabça lisân key ulu pâdişâha ve ulu
hânlarla ve ulu beglere derler daḥi key kaçan ne zemân ve ne vaķt demekdir
dey kış ayına derler ʿarabça mâh-ı şitâ ve şehri-ı şitâ ve şehri şitâ mey
süci ve şarâb ney kâmiş mürekkeb olur neyşeker gibi şeker kâmiş
demekdir pey şınır muḥ kemik içinde olan yağ ki ilik derler
üstühʿân süñük yaʿnî kemük ʿarabça ʿazmdır meske tere [12a]*

Aynı bahir ve vezinde kaleme alınmış beyitler “kıta” diye isimlendiren başlıklarla diğer beyitlerden ayrılmıştır. Bu kıtalar Arapça sayılarla belirtilmiştir. Metni Latin alfabesine aktarma esnasında bahsi geçen kıtalar, dil kuralları çerçevesinde yine Arapça telaffuz edildiği gibi yazılmıştır: kıṭʿatüʿş sāniye “ikinci kıta”, kıṭʿa şālîse “üçüncü kıta”, kıṭʿa râbiʿe “dördüncü kıta”, kıṭʿa hâmis “beşinci kıta”, kıṭʿa sâdis “altıncı kıta” vb.

Her kıtada takti beyitleri yazılmıştır. Kıtaların yazımında kullanılan bahir ve veznin bilinmesi ve beyitlerin bu vezne göre doğru okunması maksadıyla genellikle kıta sonlarına aynı vezinde bir veya iki takti beyti yazılmıştır. Kıtalarda bahirlerin adı yazıldığı gibi veznin tefʿileleri ilk mısradaki, iki beyit olanlar da üçüncü mısradaki belirtilmiştir.

*kıṭʿa ʿısrîn
ʿâşık olan ey gül-i ter dile çâre arar
bir şanemi şarmağıla sînesine çâre arar
müfteʿilün müfteʿilün müfteʿilün müfteʿilün
bu recez-i maṭvîyi bil tâ olasın ehl-i hüner
pîḥten oldu elemek hem daḥi mâşûdur elek [20a]*

x

hem daḥi aşu gîl-i surhî oldu sepûs oldu kepek [20b]

ŞÂHİDNÂME ŞERHİ¹

Bir dilin kendi bünyesinde bulundurduğu kelimelerin anlamlarını veya yabancı dillerdeki kelimelerin karşılıklarını tek çatı altında birleştiren sözlük, dile hizmet niteliğinde bir eserdir. Bu eserlerin içerdiği kelimeler, kimi zaman mensup olduğu dilin tüm kelimelerini kimi zamansa belli bir konu ve alanda kullanılan ya da aynı dilin farklı dönemlerini kapsayan bir içeriğe sahip olabilirler. Her ne kapsamda olursa olsun sözlükler, hizmet ettiği dilin tarihini, gelişimini, ifade zenginliğini ve kelimelerin tarihsel seyrini okuyucularına sunan vazgeçilmez başucu kaynaklarıdır. Müellif, müstensih veya şair olsun bir kişinin yazmadaki hünerini sahip olduğu ifadeyi anlamlandırma, bilgiyi kaleme sürme, düşünceler arası bağlayıcı kabiliyet ve kuvvetli yazarlıkta sözlüğün etkisi küçümsenmeyecek bir unsurdur. Özellikle manzum sözlükler üzerine yapılan şerhler bu unsurun anlam açıklığını geniş alanda gözler önüne serer. Dolayısıyla *Tuhfe-i Şâhidî*'nin şerhini yapan Ahmed bin Yahya Çelebi de meydana getirdiği eserine bunu ziyadesiyle yansıtmıştır.

Yabancı dil öğreniminde etkili olan manzum sözlükler, okullarda önemli bir eğitim aracı olarak kullanılmış, ezberlemeyi kolaylaştıracak unsurlarla donatılmıştır. Bu etkenlerin başında kafiye, yakın anlama/eşanlama sahip kelimelerin bir arada hatta bir beyitte yazılması ile -tekrarı ile- keyif veren ve sıkmayan bir ahenk unsurunun meydana getirilmesidir. *Şâhidnâme Şerhi* de bu düzen çerçevesinde meydana getirilmiştir:

*göziñüñ fitnesine cân meftûn şaçıñuñ uñdesine dil mecnûn
ayu hırs u toñuz ne hûk ü gürâz seg meges it siñek di hargez üyâz [17b]
dêrler süciye bâde vü müñ hem piyâle câm
kırnağ kenîzek u kula di bende hem gulâm
bâde ve müñ süci ve şarâb ‘arabça hamr piyâle ve câm ‘arabça kadeh
kenîzek kırnağ dişi câriye bende ve gulâm ‘arabça ‘abd gulâm [17b]*

x

*dil bendedürür saña vü hem çâker cân şîrin lebünje rûh-ı revânım hayrân
tek hamle ve kâr üzüñ tekâkîdir tâk hem rezdür üzüñ çubuğı yırtıkdur çâk [19b]*

Arapça ve Farsçaya hâkimiyeti çok iyi olduğu anlaşılan Ahmed bin Yahya Çelebi, Farsça-Türkçe manzum sözlük olan bu eseri şerh ederken sahip olduğu ilim bilgisini şerhe başarıyla yansıtmıştır. Şârih, eserini hem aruz hem de dil eğitimi için şâirâne hususlar içeren ve eğlenerek öğreten önemli özelliklerle donatmıştır:

*şîr süd ‘arabça leben tû kaymak ya°nî süd kaymağı füle ağuz
ya°nî dişi koyun doğurduğda ibtidâ° südine ağuz dêrler
dehân ve dehen ağız ‘arabça fem dêrler [12a]*

Genel itibarıyla Mesnevî'den beslenen hatta bir nevi Mesnevi'yi anlama kılavuzu haline gelen ve tasavvufi ilmin yanında dil eğitimine de değinen bir mizaçla kaleme alınan eser, XVIII. yüzyılın din, dil, kültür, tarih ve coğrafya gibi konuları da barındırması hususunda ne kadar geniş bir iklime sahip olduğunu gözler önüne sermiştir. Şârih bu nitelikleri ifade ederken dönemin Türkçesini çok iyi kullanmış ve esere dil açısından bir hazine değeri kazandırmıştır.

¹ *Tuhfe-i Şâhidî* ile ilgili son yıllarda yapılan bazı çalışmalar şunlardır: Yusuf Öz'ün belirttiğine göre *Tuhfe-i Şâhidî*'nin; 39 şerhi, 6 tercüme, 6 nazîre ve tazmîn, 4 alfabetik tertip ve 6 bahir ve vezinler hakkında olmak üzere sözlük hakkında çok sayıda çalışma icra edilmiştir. Bizim de çalışmamızın konusu olan ve daha önce incelenmemiş bir *Tuhfe-i Şâhidî* nüshası ile bu sayı daha da artmaktadır.

Ahmet Hilmi İmamoğlu'nun *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)* adlı doktora tezinde belirttiğine göre 1993 yılına kadar toplam 146 nüshasının tespit edildiğini ve daha tespit edilmemiş nüshalarının da olduğu görüşündedir. Araştırma ve tahminlere göre *Tuhfe-i Şâhidî*'nin yaklaşık 200'ün üzerinde nüshası olduğu düşünülmektedir.

Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri ile ilgili şu ana kadar yapılan çalışmalar şunlardır:

1. Zehra Gümüş, (2006). *Piri Pâşâ-zâde Cemâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-i Mîr (Tuhfe-i Şâhidî Şerhi)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
2. Serap Yavaş (2013). *Nâdide Ahmed Efendi, Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
3. Şeyma Nur Zararsız (2015). *Tuhfetü'l-Mülûk (Tuhfe-i Şâhidî Şerhi, (İnceleme -Tenkitli-Metin-SözlükTıpkıbasım)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
4. Muhammet Kaya (2016), *Akovaî-zâde Hâtem Ahmed b. Osmân, Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Gece Kitaplığı Yayınları Kayseri.
5. İlham Köse (2017). *Bosnalı Südi'nin Tuhfe-i Şâhidî Şerhi, (İnceleme-Çeviriyazılı Metin)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
6. Hasan Ekici (2017a). *Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'si (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman (Ekici, 2017: 23).

Ahmed bin Yahya Çelebi'nin şerh ettiği *Tuhfe-i Şâhidî*, Arap âlimlerinden İbrahim İbn-i Süleyman Ezherî, Allâme-i Hafacânî'nin öğrencilerinden Abdülkadir-i Bağdâdî ve Eğribozlu Ahmed Selâmî tarafından Arapçaya tercüme edilmiştir. Manzum Rumca tercümesi de bulunmaktadır (Yazar, 2020: 97-131). Eser, 1858 yılında İstanbul'da basılmıştır. Antoinette C. Verburg, 1997 yılında "The Tuhfe-i Şâhidî: A Sixteenth Century Persian-Ottoman Dictionary In Ryhme Part I" adında bir makalesi vardır (Yazar, 2020: 101). Verburg, eser ve müellifi hakkında kısaca bilgi veren yazar, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde Ms. Or. 148 Gol. numarasıyla kayıtlı yazmasından hareketle *Tuhfe-i Şâhidî*'nin çeviri yazı metni ile bu metnin İngilizce çevirisini hazırlamıştır. Metnin sonuna, bu manzum sözlükte yer alan kelimelerin Osmanlı Türkçesine göre alfabetik dizinini veren araştırmacı, dizindeki her bir kelimenin Farsça karşılıklarıyla İngilizce çevirilerini de vermeyi ihmal etmemiştir. Makalesine eklediği ekte de *Tuhfe-i Şâhidî*'nin Türkiye ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde bulunan yazma nüshalarının bir listesini hazırlamıştır (Yazar, 2020: 101). *Tuhfe-i Şâhidî*, 2005 yılında Ahmet Hilmi İmamoğlu tarafından çeviri yazıya aktarılarak yayımlanmıştır.

Nüsha Bilgileri

Eserin Adı: *el-Kitâbu Şerh-i Şâhidnâme (Şâhidnâme Şerhi)*.

Kütüphane Demirbaş ve Tasnif Numarası: Yok.

Nüshanın Baş ve Son Kısımları: Yazmanın ilk iki sayfasında eserin adı, içeriği, şârihi, fiyatı, Kur'an-ı Kerim'den bir ayet ve altında bir dörtlükten oluşan şiir bulunmaktadır. Son iki sayfasında eserin kaleme alındığı tarih, dua bölümü, bazı kelimelerin Arapça çekimleri ve Hicri 297 (910 m) tarihli Es-Seyyid Ahmed Raşid'in mührü bulunmaktadır.

Cilt Özellikleri: Dış tarafı ebru ile süslenmiş sert mukavva. Cildin bazı kısımlarında kurtçuk tahribi ve rutubet izleri vardır. Oluşturulduktan bir süre sonra varakların ucundaki yamalardan anlaşılıyor ki eser tamir görmüştür. Neşir esnasında mürekkebin dağılmaması için olacak ki varakların ince ve sert olmasına dikkat edilmiştir. İnce dikiş ipliyle birbirine tutturulan varaklar dış cilde bir tür yapışkan madde ve iple tutturulmuştur.

Kâğıt Özellikleri: İnce ve az oranda şeffaftır. Kâğıtlar saman renkli olup rutubet ve tahripten etkilenmemesi için özenle hazırlanmıştır.

Yazı Türü: Nesih

Varak Sayısı: 41

Satır Sayısı: 15

Ebatları: Genişlik 200 mm x uzunluk 150 mm x yüksekliği ise 5 mm çapındadır.

İstinsah Tarihi: (1181/1767)

Şârih: Ahmed Efendi bin Yahya Efendi el-Çelebî

Fiziki Özellikler: Şirazesi dağılmış, varakların yerleri değişmiştir. Rutubetten tahrip olmuş ve bazı varaklarının yerleri değişmiş olsa dahi okunacak durumdadır.

Eser, Muğla'da antika koleksiyonculuğu yapan ve isminin gizli kalmasını isteyen birinden temin edilmiştir.

Dil ve Üslup Özellikleri

Şârih Ahmed bin Yahya Çelebi, Şâhidî Dede'nin eserini şerh ederken Farsça ve Türkçe'nin yanında Arapçayı da kelime açıklamalarına dâhil etmiştir. Şârih, bazı kelimelerin açıklamalarına Farsça, Türkçe, Arapça dillerinin dışından bir sözlük ile (Fransızca, Pehlevi, Rumca, Soğdca gibi) müdahale etmiştir. Kullanacağı dili de önceden belirten şârih, "... ibârenin Türkmen lügatinde karşılığı ..." şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Yer yer Arapça ile kelime açıklamalarında bulunan Ahmed bin Yahya Çelebi, kaleme aldığı nüshaya *Tuhfe-i Şâhidî*'nin diğer yazma nüshalarından farklı bir yorum katmıştır. Bazı kelimelerin anlamlarını verdikten sonra, *Lügat-ı Pehlevî*, *Nimetullah Lügatı*, *Lügat-ı Hâlimî*, *Reyhan-ı Kâmus*, *Sihah-ı Cevherî (Vankulu Lügatı)* gibi meşhur sözlüklerden yararlanarak açıklamasını tamamlamıştır.

Şârihin bu eseri meydana getirmedeki sebeplerinden biri, medresede Farsça öğrenen sıbyan ve mübtedililer için kaynak bir esere ihtiyaç duyulmasıdır. Dönemin medreselerinde Farsça öğretim kaynaklarının başında Farsça edebî metinler gelmektedir. Şârih, *Tuhfe-i Şâhidî* metnini Farsça öğrenen talebe ve sıbyanlara yardımcı olmak niyetiyle kaleme alması, bizdeki şerh faaliyetlerinin sebepleri arasında anlaşılması güç bir metni anlaşılır biçime getirmek için farklı yönleriyle ortaya koyma

anlayışının da olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla *Tuhfe-i Şâhidî*'nin içerdiği kelimeler ihtiyaca binaen hazırlanmıştır.

Manzum sözlüklerin yazılış amacı öğrenciler için genellikle kolay ve keyifli bir yöntemle dil eğitimi ve öğretimini sağlamaktır. Bunların yanında öğrenilen dilin yapısı ve kuralları hakkında bilgi vermeyi de amaçlar. İbtidâî mekteplere yeni başlayan çocuklara dil öğretmek ve bunu yaparken de öğrenilen dilin kalıcılığını sağlamak amacıyla hazırlanan bu tür sözlükler, yabancı dil eğitimine damga vurmuştur. Farsça kelimelerin ve Farsça konuşma kalıbı ile tamlamaların şiir diliyle yazılmasındaki asıl amaç kolay, keyifli ve hızlı bir şekilde öğrencinin kalıcı bir şekilde öğrenmesini sağlamaktır.

Şâhidnâme Şerhi içerisinde günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılmayan pek çok kelime ve ifade bulunması, bu gibi metinlerin Türkçenin tarihî gelişiminde yer almış fakat günümüze kadar süregelmeyen kelimeleri çıkarmaya yardımcı olacağını büyük kanıtıdır. Zira XV. yüzyıldan önce tedavülde olan fakat günümüze ulaşamayan pek çok kelime, bu tür şerh metinlerinin varakları arasında geçmektedir. *Tuhfe-i Şâhidî*, Farsça-Türkçe bir sözlük olduğundan dolayı XV. yüzyıl Türkçe söz varlığına da sahiplik yapıyor. Bununla birlikte şerhi XVIII. yüzyılda yapan Ahmed bin Yahya Çelebî de Farsça ve Arapça kelimelerin Türkçe karşılığını verirken, eserin kaleme alındığı dönemde kullanılan kelimeleri tercih etmiştir. Dolayısıyla metinde eskicil/arkaik kelimelerin de olduğu bir Türkçe söz varlığı ortaya çıkmıştır: *alda-* “aldayış, aldatmak, kandırmak” (25a/14, 25b/1), *bay* “yönetici, zengin” (3b/13), *biti* “nâme, mektup” (10a/9), *bilig* “bilgi” (37a/10), *ejek* “çene” (8a/11,12), *güvegü* “güveyi, damat” (28a/6), *ıyrınanmak* “kükremek, hırlamak” (25b/15, 36b/4), *kırnak* “cariye, dişi esir” (7b/2,4), *kiçirek* “küçükük” (38a/8), *nite* “nasıl, niçin” (5a/2,5), *onmaz* “anlayışsız, ebleh, bön” (13b/1), *ög* “akıl, us, zihin” (26b/10), *önegülük* “kavga eden, kavgacı, inatçı” (14b/7, 19a/11,12), *öygün* “akciğer” (10a/4), *şındı* “makas” (17b/15), *şokranmak* “söylenmek, homurdanmak” (25b/4), *şubaşı* “çeribaşı, ordu komutanı” (32b/2), *uçmağ* “Cennet” (27a/10), *ügi* “baykuş, puhu kuşu” (12b/7), *yalgın* “serap” (11b/8), *yegin* “zafer, galibiyet” (14b/7, 24b/6) vb.

Metinde Farsça ve Arapça kelimelerin anlamları verilirken Türkçe karşılıklarının söylenmesi, aynı dönemde yaşam süren bir şârih tarafından anlamlandırılması Türk edebiyatı ve şiiri araştırmalarına çok önemli katkılarda bulunacak türdendir.

Şerh Metodu

Ahmed bin Yahya Çelebî, *Şâhidnâme Şerhi* adlı eserinde, klasik şerh metodu bağlamında şu özellikler sıralanabilir:

a) Şârih, *Şâhidnâme Şerhi*'nde bilgi ve becerisine göre kaynak metni ele almıştır. Fakat şerh edeceği metnin tamamını şerh metnine dâhil etmek yerine, her kıtanın ilk, son ve takti beyitlerini alıp bahir ve vezinlerini belirterek, arada kalan beyitlerin ise sadece içerdikleri kelimeleri şerh etmiştir.

b) Şârihe ait nüshanın ilk sayfasında (mukaddime); başta eserin ismi, akabinde fiyatı Arapça olarak verilmiştir. Altında Nisâ suresi 57. ayet hemen sonrasında ise asl'ın sekiz anlama geldiğini ve bu bunların neler olduğunu sırasıyla açıklamıştır. Sayfanın sonunda da bir dörtlükten oluşan şiir verilmiştir:

el-kitābu şerh-i şâhidnâme,
kıymet el-meblağ² 300

x

vellezīne āmenū ve āmilū es-şālihāt lehüm cennāt tecrī mīn tahtihe el-enhāru
hālidiñe fihā ve ezvācu muḥaḥharat ve rızvan min Allāh ve Allāh u başır³

x

i'lem enne'l-aşli yeci'u alā semāniye ma'āne el-evvelu bi-ma'nā nabga ve ş-sāni
bi-ma'nā istişhāb ve huve ilkā'e mā-kāne alā mā-kāne ve ş-sālişu bi-ma'nā ed-delīl
ve'r-rābi'u bi-ma'nā el-muḥtār ve'l-ḥamīşu bi-ma'nā el-fā'ide ve ş-sādīsu bi-ma'nā
kāti'e ve ş-sābi'u bi-ma'nā er-rāciḥ ve ş-sāmin mā-yūbnī aleyhi şey'un.
ilm kelimesiyle ḥitāb olunduğu vaqt eğer muḥaḥāba ma'lūm ise
ḥaşıl ḥaşsin lāzım gelür velev su 'āl olunur ise teḫülü

² Eserin fiyatı 300 olarak yazılmış, fakat para birimi veya cinsinden bahsedilmemiştir.

³ Nisâ suresi 57. ayet. Eserde, ayet eksik kelimelerle ve söyleyiş özellikleriyle yazılmıştır. Ayet, Kur'an-ı Kerim'de وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ابْدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا ظِلَالٌ “İnanıp iyi işler yapanları da içinde ebediyen kalmak üzere, zemininde ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeyle koyacağız” şeklindedir (<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/550/57-ayet-tefsiri> (erişim tarihi: 01.01.2021; 21: 54).

*‘ilm gelmesi devam ma’nası ile taṭbīk olunur taḳdīrde siz
‘ilmiñize dā’im olsun cevabı ṣānī emr-i ‘amel iktizā’ etmez*

c) *Şâhidnâme Şerhi*, besmele ile başlayan bir mukaddime, şerh kısmının bulunduğu asıl kısım ve eseri meydana getirme tarihinin belirtildiği hatimeden oluşmaktadır. Eserin sonunda eserin telif tarihi ve temmet kaydının yer aldığı ferağ kaydı yer almaktadır.

ç) Şerh edilecek beyit, kıta başlığı altında bahir ve vezni belirtmek amacıyla verilen beytin hemen altında yazılmış olup içerdiği kelimeleri açıklamıştır. Sonrasında kıtanın diğer beyitlerindeki kelimeleri açıklamıştır. Bu düzen eserin sonuna dek tekerrür hâlinindedir.

d) Aruz vezinlerini göstermek amacıyla her kıtanın başına vezne uyan bir beyit yazmış akabinde şerh edilecek beyti yazmıştır. Böylece aruz veznini de yazan şârih beyti aruza uydurmak için diğer nüshalardan farklı olarak kelimeler ekleyip çıkarmış veya kelime birtakım dil hâdiseleri oluşturmuştur.

*kıṭ‘a-i tās‘
gel imdi ‘aqlını ḡavvāṣ ét eyā ‘alīm hüner reh-ber
‘arūz secdesin ṭalub çıkar nemi zer ile ḡüher
mefā’lün mefā’lün mefā’lün mefā’lün
bu ki derler hezec sālim okıyub belāya sarūr
būverzīden özenmekdir neverdiden⁴-durur dürmek
zemīn-rā hūk perkenden nedir yeri ṭoñuz dürmek
bi-verzīden bir nesneye özenmekdir neverdiden bir nesneyi
dürüb yükme⁵ zemīn yer ‘arabça ‘arz rā zamīr mef‘üldür
hūk ṭoñuz ‘arabça hūnzīr berkenden ṭoñuz burnuyla yeri
kopardmak dürmek rübūden kopardmak ‘arabça nehb nümūden göstermek
zerūden pasını açmak būsūden sürmek resen ib ‘arabça
ḡabl tāftēn bükmeḡ ya‘nī kat kat eylemek gem yavu kılmak
ya‘nī ḡayb etmek yāftēn bulmak ya‘nī ele girmek resīden [11a]*

e) Şârih, kelime şerhlerinde önce şerh edilecek kelimeyi koyu kırmızı renk mürekkep ile yazmış, üstüne çizgi çekmiş, akabinde o kelimenin yazılış ve söylenişini belirterek ön plana çıkarmıştır.

[3b]

f) Şârih, kelime ve kelime gruplarının gramer özellikleriyle birlikte Arap ve Fars alfabelerindeki hangi harflerle karşılandığını ve yazıldığını belirlemiştir. Arapça ve Farsça eklerin işlevlerini açıklamış, yer yer dilbilgisi tahlillerine de değinmiştir:

*mısrā‘ı nıṣf beytidir bīṣ bā-yı ‘arab ile ziyāde ma’nāsınadır
kem kāf-ı ‘arabile nuḡṣān ma’nāsınadır [3a]
evvel aṣlında
evvel idi hemzeyi vāva ḡalb etdük vāvi vāvda idḡām etdük
idḡāmdan bedel bir ṣāda ve yerdeñ evvel evveldi [3a]*

g) Klasik metin şerhlerindeki üç dili kullanma hususu, *Şâhidnâme Şerhi*’nde kullanılmış, ek yorumlarda bulunulmuştur. Şârih, kelimelerin okunuşlarını nadiren de olsa hareketlerle desteklemiş ama genel olarak *kaf-ı Arabî*, *kaf-ı Farisî* gibi açıklamalarla özellikle belirtmiştir:

peykān bā-yı ‘acem kāf-ı ‘arab ile oḡ demreni nīze şūñü ya‘nī mızrāk [4b]

h) Şerhte açık, anlaşılır, sanatsız bir dil kullanan Şârih, yer yer kelimelerin eş anlamlarının yanında hangi sözlükte neyi ifade etmek amacıyla kullanıldığını da gözler önüne sermiştir:

nilk ṭāḡ erigi ki uvacuḡ ve ekṣili olur ba‘z lūḡatda kestane dēmişler [23b]

x

raḡṣ lūḡat-ı Pehlevī’de ḡüneṣ ‘arabça ṣems [35b]

i) Şârih Ahmed bin Yahya Çelebî, şerh esnasında çeşitli nedenlerle beyitlerde geçen edebî sanatların adını belirtip neşrettiği metni okuyucusuna ayrıntılarıyla sunmuştur:

lūr-lū-i terdir diṣūñ lāle-i ḡamrā yüzüñ

⁴ Kelime Farsça kökenli olup asıl yazımı “mediven” anlamına gelen “nerdbân” şeklindedir. Ancak “teyyetmek, dürmek” anlamlarına da gelen kelimenin bir başka yazımı “neverdiden” şeklindedir.

⁵ **يوكمك** *yükmek* “toplamak, yığmak”.

‘anber-i sārā saçun nergis-i şehlä gözün
 müfte‘ilün / fā‘ilün / müfte‘ilün / fā‘ilün
 maṭvî serî‘ eşid eder keşf matrâ sözüñ
 taḥrînuñ adı durur Êzid u Yezdân Hudây
 daḥi büzürg ulu yol gösterici reh-nümây
 Êzid yešteḥ ez-zâ-i vel-kesr ism-i zâtdır lafzullah gibi
 Yezdân ism-i şîfatdur hâlık gibi Hudây
 ey vâcibü ‘l-vücüh ya‘nî şâni‘ el-‘âlem büzürg ulu
 reh-nümây ya‘nî kulağuz peygâm-ber haḳ celle ve ‘alîden
 haber vârici [3b]

j) Şârih, yeri geldikçe kayda değer gördüğü bilgileri yazmaktan geri kalmamıştır. Mesela; matematik, edebiyat, astronomi, coğrafya gibi alanların ihtivasında olan kelimelerin açıklamalarını da bahsi geçen üç dilde de yapmıştır:

rebâb bir sâzdır ıklıḡ dërler kemânçe ber-baḫ ḳopuz derler
 altu tellu bir sâzdır dımr deffün türkîsidir düdük neyün
 türkîsidir in bu demekdir sühânem sözüüm demekdir yâd ezber
 kün eyit jeng pas ve kir dilet dil gönül tâ hikâyet [4b]

x

yek birdir dū iki se üç çihâr u çâr dört penc beş
 şeş altı heft yedi heşt sekiz nüh toḳuz deh
 on bîst yigirmi sî otuz çil kırḳ pencâh elli [10a]

x

deḫre güneş ‘arabça şems zemîn yer ‘arabça ‘arż jâle [4a]

x

gökden yağan çiyе derler âsmân gök ‘arabça semâ bārân
 yağmur ‘arabça ḡayş ebr bulud ‘arabça şehâb mâh ay ‘arabça şehîr [4b]

k) Ahmed bin Yahya Çelebî, Şâhidnâme Şerhi’nde geçen bitki, hayvan vb. isimler ile ilgili yaşadığı dönemle ilgili kültür ve inanışlar çerçevesinde ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur. Açıkladığı bir ilaç veya nesnenin o dönemde kimler tarafından, ne amaçla, nasıl kullanıldığını kendi geleneklerine göre tanımlamıştır:

añız ya‘nî biçilmiş ekin yeri ezdef ve ejzeḫ taḡ meyvelerinden
 alıç dërler ya‘nî bir meyvedir ‘arabça za‘rūr dërler bîd söḡüd
 ağacı ‘arabça hılaḫ gez yılḡun ağacı ve arşun nihâl tâze
 dal ki şecereden ve ot ya‘nî heḳîm otı yâl boyun ve gerdân
 ve boy bos [33a] dârü dermân ‘arabça devâ ‘aḳl alıcı ot dârü-yı
 hoşber dërler küncîd samsam ya‘nî şuşam küncîd meşele biste
 ve piste fıstıḳ süncid ve sünciden igde derler bâḡlarda
 olur bir meyveye dërler gehvâre beşige dërler ma‘şümları
 uyudurlar ‘arabça mehd derler lümtir lâ‘ubâlî ma‘nâsına büyük ve semiz [33a]

x

küf üḡi ḳuşı ya‘nî buhu dedükleri ḳuş baḫ hem ‘arabçada
 ve hem fârsîde ḳaz demekdir fâhte üḡeyik ḳuşı kelâje
 şaksakan ḳuşı mürḡ maḫlaḳ ḳuşdır beççe her canludan
 toḡan yavrı lâne yuva ya‘nî ḳuşların meskeni [12b]

l) Eserinde yararlandığı kaynak ve sözlüklerin isimlerini belirtmiştir. Fakat bazen sözlüğün ismini zikretmeden millet adıyla anmıştır: *Türkmen lügatında şu anlama gelmektedir* gibi. Burada Türkmen lügatından kastedilen Anadolu Oğuz Türklüğü’dür.

m) Şârih Ahmed bin Yahya Çelebî, eseri şerh ettiği sırada başta sözlükler olmak üzere birçok kaynaktan istifade etmiştir. Yararlandığı kaynağın ismini de yazmaktan geri kalmamıştır. Şerh kitabında; *Lügat-ı Pehlevî, Nimetullâh Lügatı, Lügat-ı Halîmî, Reyhan-ı Kâmus, Sihah-ı Cevherî (Vankulu Lügatı)* gibi eserlerin adını zikretmiştir.

Dil ve İmlâ Hususiyetleri

Ünlülerin Yazımı

Eski Oğuz Türkçesi'nin takriben üç yüz yıl süren, zaman geçtikçe olgunlaşan ve bütün evreleri içine alan yerine oturmuş bir imlâsından söz edemeyiz. Bilindiği üzere Eski Oğuz Türkçesi bir geçiş dönemi Türkçesidir. Bu sebeple bu dönemde imlâ özellikleri eser ve döneme göre farklılık göstermekte ve imlâ çeşitliliği söz konusu olmaktadır. Eski Oğuz Türkçesi metinlerinde kelimelerin yazılışları bazen hareke fetha (üstün), kesra (esre), damma (ötre), tenvin (iki üstün, iki esre, iki ötre), sükûn (cezm), teşdid (şedde) bazen de illet harfleri denilen elif (l) vav (v) ye (y) ile yazılmıştır. Bu kullanışlar müstensihten müstensihe farklılık göstermektedir. Hatta aynı müstensih bir kelimeyi aynı eserde farklı şekillerde yazabilmektedir. *Tuhfe-i Şâhidî*, harekesiz bir eser olup kelime yazılışları, illet harfleriyle ve kalınlık incelik kuralına uyularak yazılmıştır. Bununla birlikte müstensih bazen aynı kelimeyi farklı şekillerde yazmıştır.

Türkçe kelime ve eklerde standart bir ünlü-ünsüz kullanımı olduğu söylenemez. Bu durum özellikle eklerde çok belirgindir. Yabancı dillerdeki kelimelerin yazımında harflerin doğru telaffuz edilip okunmasına ve doğru anlamının belirtilmesine yön veren noktalama ve işaretlerin bazıları ya yanlış ya da eksik yazılmıştır:

ميا meya⁶ (3a/9)
 ما mā⁷ (6a/11)
 جب ceb⁸ (19a/3)
 جرعنلي cera⁹atlı⁹ (24b/7)
 اصراغي ısrāğī¹⁰ (26a/13)
 برء bir¹¹ (27b/15)
 اوييه eviye¹² (31b/1)

/a/ ünlüsü: İncelenen metinde ön seslerde /a/ ünlüsü, üstünlü elif (l̄) ve elif (l) ile yazılmıştır: ات at (4b/5), آت āt (4b/6), آته ata (20b/4), آنا ana (20b/4), آشى aşy (20b/3), آراسينا arasına (21a/9) vb.

Metinde, kelime başındaki /a/ ünlüsünün yazılışı, aynı kelimelerde farklılık gösterebilmektedir: ات at (4b/5), آت āt (4b/6). Alıntı kelimelerde de bu farklılık görülür: آدم ādem (20a/1), ادم adem (14b/2). İç seslerde: İncelenen metinde iç seslerde /a/ ünlüsü, elif (l) ve kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak harekesiz ve elifsiz (l) şeklinde yazılmıştır: بالچق balçık (20b/3), قارنداش karındaş (20b/3), طاغ tağ (17a/1). Son seslerde: Kelime sonunda /a/ ünlüsü için sıklıkla elif (l) kullanılmıştır: آنا ana (20b/4).

/e/ ünlüsü: Ön seslerde: İncelenen metinde ön seslerde /e/ ünlüsü, üstünlü elif (l̄) ve elif (l) ile yazılmıştır: ار er (28a/2), اسنمك esnemek (29b/4), اتمك etmek (28b/2), ايؤ eyü (25a/8). İç seslerde: İncelenen metinde iç seslerde /e/ ünlüsü elif (l) ye (y) ve kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak harekesiz ve elif (l) şeklinde yazılmıştır: اسنمك esnemek (29b/4), ل يچي inleyici (30b/4).

Kapalı /e/ [~ê] ünlüsü: ديمكدر demekdir (3a/2; 29b/1), ديرلر dërler (29b/8), ايدوپ edüp (22b/14), ييمك yemek (18b/13).

/ı/, /i/ ünlülerinin yazılışı: Ön seslerde: İncelenen metinde ön seslerde /ı/, /i/ ünlüleri, elif (l) ve elif ye (y) ile yazılmıştır: اچي içi (35b/4), ايكن iken (36a/11), ايكي iki (36a/12), اسلك isilik (35b/1), ايشي işi (35b/15). İç seslerde: İncelenen metinde iç seslerde /ı/, /i/ ünlüleri, ye (y) ve iki hece arasındaki durumuna göre kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak harekesiz ve harfsiz yazıldığı da görülür: اسلك isilik (35b/1), ايلك ilik (2b/9). Son seslerde: İncelenen metinde son seslerde /ı/, /i/ ünlüleri, ye (y) ile yazılmıştır: ايكي iki (36a/12), يئي yeñi (2b/10) vb.

/u/, /ü/, /o/, /ö/ ünlülerinin yazılışı: Ön seslerde: İncelenen metinde ön seslerde /u/, /ü/, /o/, /ö/ ünlüleri, elif-vav (v) ile yazılmıştır. اوغل oğul (8b/15), اوقى oqu (9a/2), اول ol (8b/7), اولدي oldı (9a/4), اولاشدرمق

⁶ Metinde, meya ميا şeklinde yazılmıştır. Ancak kelimenin sözlük anlamına ve metindeki açıklamasına bakılınca “māye” olduğu anlaşılmıştır.

⁷ Müstensih, bazı yabancı kelimeleri okuduğu gibi yani telaffuz edildiği gibi yazmıştır. Bundan dolayı metinde bazı kelime ve kelime gruplarında harf ve ifade eksikliği olmuştur. Bu kelimeyi de telaffuz edildiği gibi ma olarak yazıp hemzeyi م yazmamıştır. Kelimenin doğru yazımı ماء şeklindedir.

⁸ Farsça “çep”, Türkçe “sol” demektir. Metinde, ötümsüz ünsüz /ç/ ötümlüleşerek ceb şeklinde yazılmıştır.

⁹ Bu kelimenin doğru anlamı ihtiva edebilmesi için “ayn” yerine “hemze” yazılmalıydı. Fakat müstensih telaffuz ettiği gibi veya bulunduğu yer veya dönemin etkisinde kalmış olmalı ki öyle yazmıştır. Kelimenin doğru yazımı cera⁹et şeklindedir.

¹⁰ Metinde ısrāğī şeklinde yazılan kelimenin bağlamdan hareketle ısrāğī değil ısrak olması gerektiği kanaatine varılmıştır.

¹¹ Müstensih, Arapça olan bu kelimenin harflerinin yerlerini değiştirerek yanlış yazmıştır. “Kuyu” anlamına gelen kelimenin doğru yazımı بر şeklindedir.

¹² Bu kelime, yazma eserde müstensih tarafından eviye şeklinde yazılmıştır. Ancak gerek açıklaması yapılan ve Farsça olan pizişk kelimesinin anlamı ve gerekse bu açıklamanın ba^z edviye için ot ve kök şatan otçu ādem derler şeklinde olması kelimenin eviye değil edviye olduğunu ortaya çıkarmıştır.

ulaşdurmak (11b/3), اولومق *ulumaq* (11b/7), اولو *ulu* (12a/10), اون *un* (4a/12), اوش *uş* (6a/15), اوصى *uşşı* (4a/4), اولیغئ *uyluğun* (10a/6), اورمك *ürmek* (11b/7). İç seslerde: İncelenen metinde iç seslerde /u/, /ü/, /o/, /ö/ ünlüleri, vav (و), işaretli ve harfsiz olarak yazılmıştır: كتورمك *getürmek* (11a/13), انجودن *incüden* (7a/10), قولق *qulak* (26b/3), اورولق *qurulu* (7a/12), اوغل *oğul* (8b/15), اولیغئ *uyluğun* (10a/6), طوتر *tutar* (7a/12), يوقوش *yokuş* (9b/2), اوپوش *öpüş* (8b/5), سوزم *sözüm* (7a/10), اولومق *ulumaq* (11b/7). Son seslerde: İncelenen metinde son seslerde /u/, /ü/, /o/, /ö/ ünlüleri, vav (و) ile yazılmıştır: برو *berü* (8b/9), اولو *ulu* (12a/10), اوریلو *örilü* (7a/3), سگو *sünü* (4a/13), اشبو *işbu* (7a/13) vb.

Ünsüzlerin Yazımı

Eski Oğuz Türkçesinde ünlülerin yazımında olduğu gibi ünsüzlerin yazımında da imlâ bakımından Uygur ile Arap-Fars yazı diline ait yazım özellikleri bir arada bulunmaktadır (Özkan, 1995: 88).

/ç/ ünsüzü: Metinde, /ç/ ünsüzü kelime içinde genellikle /c/ (ج) şeklinde yazılmıştır. İncelenen metnin müstensihinin bu harfi yer yer /ç/ (چ) şeklinde yazdığı da görülür. Bu ünsüz ile ilgili tespit edilen örnekler şöyledir: اچمق *açmaq* (11a/6), اچینه *icine* (2b/10), قلیج *kılıc* (7b/12), صاج *şac* (10a/11), صاچق *şaçun* (2b/2), اچینده *içinde* (5b/10), صاچارلر *şaçarlar* (6a/9) vb.

/g/ ünsüzü: Eski Oğuz Türkçesi dönemi eserlerinde ötümsüz /k/ ünsüzü ile ötümlü /g/ ünsüzünü ayıran bir işaret yoktur. Bunun yanında bazı metinlerde /g/'yi karşılamak üzere bazen üç noktalı kef (ك) bazen de keşideli kef (گ) kullanılmıştır (Özkan, 1995: 89).

Metinde, bu harfi karşılamak üzere üç noktalı kef (ك), keşideli kef (گ) ve kef (ك) harfi kullanılmıştır: كلنگ *külüng* (16b/12), كورك *kürüg* (13a/10), اكرى *egeri* (7b/8), بيلگ *bilig* (37a/10), گجه *gece* (4a/5), گتمك *girmek* (4a/7), گمگچين *gömercin* (6b/12), يگیت *yigit* (7a/6), گنیش *güneş* (4a/15), گیز *geyz* (8b/2) vb.

[ğ] ünsüzü: Metinde, bu ünsüzü karşılamak için kef (ك) ve üç noktalı kef (ك) harfleri kullanılmıştır: سگك *sünük* (12a/15), اگك *egek* (8a/11,12), گیز *geyz* (8b/2), بگیز *beğzer* (13b/14), ساغا *sağa* (12b/15), توغوز *toğuz* (11a/4) vb.

Eklere genellikle üç noktalı kef (ك) harfi kullanılmıştır: النك *almuğ* (2b/2), جمالگه *cemâlünge* (11b/15), ديلرسه *dilerseğ* (15b/14), سوزينگ *sözünüg* (12a/3), اولیغئ *uyluğun* (10a/6) vb.

/p/ ünsüzü: Metinde, /p/ ünsüzü kelime başında ve kelime içinde /p/ (پ) ve /b/ (ب) harfleriyle yazılmıştır. Kelime sonunda /p/ (پ)'nin yanında /b/ (ب) şeklinde yazıldığı da görülür. /b/ (ب)'li yazılışların yanında /p/ (پ)'li yazılışlar da tespit edilmiştir: ايب *ib* (11a/6), كب *küb* (8b/17), پاس *pas* (4b/12), ايلك *iplik* (33b/5), كيرپكلر *kirpikler* (4a/2) vb.

Eski Oğuz Türkçesi dönemine ait metinlerde, -(y)Up zarf-fiil ekinin genellikle /b/ (ب) ile yazılması bir imlâ kalıplaşması olarak düşünülebilir. Bu bağlamda biz de incelediğimiz bu metni imlâ kalıplaşmasına bağlı kalarak okuduk: قاقیوب *qakıyub* (25b/4), قزوب *qazub* (27b/1), ياتوب *yatub* (25b/5) vb.

/s/ ünsüzü: Metinde, kelime başı ve kelime içi ötümsüz-sızıcı /s/ ünsüzü karışık olarak yazılmıştır. Ancak çoğunlukla kalın ünlülü kelimelerde sad [ş] (ص) ince ünlülü kelimelerde sin /s/ (س) harfi ile yazılmıştır: صاورمق *şavurmaq* (11a/14), صگر *şıgır* (12a/14), صنق *şınuq* (29b/2), صوفرق *şovurraq* (11b/12), صووق *şovuuq* (11b/11), صو *şu* (12b/4), اوص *uş* (26b/10), صنمق *şanmaq* (11a/12) vb.

/t/ ünsüzü: Metinde, kelime başı ötümsüz-patlayıcı /t/ ünsüzü, ince ünlülü kelimelerde te (ت) kalın ünlülü kelimelerde [t] (ط) harfi ile yazılmıştır: طوشنجل *taşancıl* (17a/11), طارو *taru* (16b/13), طاş *taş* (16b/12), تارا *tava* (7b/11), تر *ter* (8b/5), طگوز *toğuz* (11a/4), طبراق *topraq* (6a/11), طوگمق *toğmaq* (16a/10), طوغن *toğan* (17a/12) vb.

Metinde bazı ek ve şekillerin yazılışları şöyledir:

Atıf vavı'nın / و / yazılışı: Metinde bu atıf harfi ile yapılan terkiplerde vav / و / Arapça kurala uygun olarak kelimedden ayrı bir şekilde yazılmıştır:

بنام خالق و حی و توانا قدیم و قادر و بینا و دانا

ثنا و حمد و شکر و بی نهایت سپاس و منت و بیحد و غایه

be-nām-ı hālīq u hayy u tüvānā qādīm u kādir u bīnā u dānā

şenā vü hāmd u şükr ü bī-nihāye şipās u minnet ü bī-ḥadd u gāye (2b/4,5)

Farsça izafetlerde tamlama kesresi /ی/ nin yazılışı: Metinde Farsça tamlama kesresi çoğunlukla “ye” (ي) ile karşılanmıştır:

انبري سارا *anber-i sārā* (3b/4)

حسن خلاق *ḥulq-ı ḥasen* (5b/15)

درد اهل *ehl-i derd* (6b/9)

نار حرفي *ḥarf-i nidā* (8b/15)

“dahı (<< takı)” kelimesinin yazılışı: Metinde, birkaç örnek dışında kendisinden önce gelen kelimedden ayrı yazılmıştır. Bu kelime, metinde dört ayrı şekilde (دخي، دحي، داخي، داخي) yazılmıştır:

دخيان داخي *āşīyān dahı* (12b/11)

قلا داخي *qula dahı* (20b/11)

بر داخي *ber dahı* (8a/13)

کم داخي *kem dahı* (7b/8)

“ile” edatının yazılışı: Metinde ile edatı ekleşmiş haldedir. Kelimedden ayrı (يله) şeklinde bazen de kelimeye bitişik +1A (له) şeklinde yazılmıştır:

عرب ايله *arab ile* (3a/4)

عجم ايله *acem ile* (4b/3)

ادمله *adımla* (25a/6)

اوچيله *ucıyla* (27a/6)

“ki” bağlacının yazılışı: Metinde “ki bağlacı” (کي) ve (که) şeklinde iki farklı biçimde yazılmıştır:

چوربه کي *çorba ki* (5b/8)

خبري کي *haberi ki* (13a/3)

او کيمسه که *o kimse ki* (9b/4)

ياغ که *yağ ki* (12a/14)

+Hk/+hık ekinin yazılışı: İncelenen metinde tespit edilen +hık / +Hk isimden isim yapım eki (لك , لى) şeklinde, kendinden önce gelen kelimeye bazen bitişik bazen de ayrı yazılmıştır:

اولك *evlik* (24b/11)

اكنه لك *ignelik* (17b/13)

ايك *iyilik* (16b/3)

قامشلق *qamışlık* (32b/11)

Şu alıntı kelimeye ek ayrı yazılmıştır: *hastelik* (31b/11) *خسته لك*

Ses Hâdiseleri

Yuvarlaklaşma: Eski Oğuz Türkçesinin karakteristik özelliklerinde biri olan ünlü yuvarlaklaşmalarının temel sebebi Türkçenin eski dönemlerindeki kelimelerin bünyesinde yer alan /g/ ve kalın şekli olan [ğ]’nin erimesidir. Bir diğer sebep de *Eski Türkçede dudak uyumuna dâhil olmayan bazı kelimelerde genellikle ilerleyici ünlü benzeşmesi ile uyumu sağlama çabasıdır* (Yıldız ve Yalkın, 2021: 42).

Metindeki şu örneklerde yuvarlaklaşma tezahür etmiştir: *ayru* (<< adriğ) (13b/6), *bulud* (<< buht) (4b/2), *kuzuya* (< kuzı) (13a/8), *quru* (<< qurı-ğ) (6a/13, 23b/3), *uyumaq* (< uyı- << udı-) (25b/5) vb.

Düzleşme: Eski Türkçede dar-yuvarlak /u/ ve /ü/ ünlülerini barındıran bazı kelimeler, Eski Oğuz Türkçesi dönemine geçerken dar-düz /i/ ve /i/ ünlülerine dönüşmüştür (Timurtaş, 2019: 128).

İncelediğimiz metinde bazı kelimelerin hem düz hem yuvarlak olmak üzere ikili şekillerine rastlanılmaktadır. Bu değişim ve ikili şekiller metinde şu kelimelerde tespit edilmiştir: *gümiş* (<< kümüş) (8a/15, 23b/11, 33b/3), *içün* (< üçün < uçun) (12b/6, 18a/11, 19a/15), *oqtı-* (> oqu) (6b/6, 9a/2, 13a/14), *sürüye* (13a/8), *sürüye* (12a/4-7, 13a/12), *yürü-* (20b/13,15), *yürü-* (13b/4, 14b/12,13), *qorqu* (18b/2), *qorkı* (9b/5, 20a/9) vb.

Metinde, *eyü* (ايو) kelimesinde /ü/ > /i/ ses değişimi olmamış, kelime asli şekliyle yazılmıştır: *eyü* (ايو) (<< edgü) (14a/9, 20a/8, 25a/8, 26a/5).

Daralma: Düz-geniş bir ünlünün, yanındaki dudak ünsüzünün veya kelime içindeki yuvarlak bir ünlünün etkisiyle yuvarlak bir ünlüye dönüşmesi hâdisesidir. Metinde tespit edilen örnekler şöyledir: *ıldırım* (<< yaldırım) (21a/11), *çiçek* (< çeçek) (7a/2), *büyük* (<< bedük) (9a/10,13,14, 17a/9, 24a/15, 30b/11), *güzel* (< gözöl) (5b/15, 10a/1, 13a/15), *işit-* (< eşit-) (25a/10, 27a/5), *imdi* (<< emti < amtı) (13a/3), *niçe* (< neçe) (5a/5, 20b/13), *nite* (<< neteg) (5a/5), *yukaru* (<< yokgaru) (8b/10, 14a/2), *uyanık* (< oyan-) (34b/12), *yürü-* (< yörü-) (13b/4, 14b/13) vb.

Metinde, “imdi” kelimesinin “şimdi” *يَشْمَدِي* şeklinde yazıldığı örnekler de vardır.

Eski Oğuz Türkçesi eserlerinin bazılarında olduğu gibi incelememize konu olan bu metinde de bu değişmeye giren bir alıntı kelime vardır: *bî-fişân* (<< Far. + Far. bi-feşân) (10a/11).

Genişleme: Düz dar /i/ ünlüsünün kapalı /e/ [ê] ve /e/ ünlüsüne dönüşmesi (/i/ > /e/) meselesi yaygın bir ses hâdisesi olup tersi de daralma (/e/ > /i/) şeklinde ortaya çıkmaktadır: *denür* (6b/14), *ettigi* (2b/14), *eder* (8a/14), *ermek* (11a/9), *etmek* (11a/10), *gece* (26a/13), *yerlerine* (11b/8), *vêrdi* (14a/7), *vêrici* (3b/13), *yê* (21b/12), *yêre* (9b/7), *yêr* (4a/15) vb.

Metinde diğer ünlü genişlemesi örnekleri şöyledir: *ağaç* (<< yığaç) (19b/15, 26a/9,11,31b/7, 37b/5), *ağlamaq* (<< yığla-) (15b/6, 35b/1), *ağlayıcı* (<< yığla-) (30b/3) vb.

Metinde kök hecede /e/ bulunduran ve bugün Standart Türkiye Türkçesinde /e/ olan kelimeler şöyledir: *ben* (22a/13), *bend* (29a/11), *çeker* (32b/12), *delik* (28a/4), *eglenmek* (26a/2), *eyle* (6b/9), *eglenmek* (26a/2), *eksik* (18b/4), *eylemege* (3a/12), *eyle* (6b/9), *elli* (10a/15), *gelür* (4a/1), *getür* (11a/13), *kendü* (8b/14), *sekiz* (10b/3), *neden* (5a/2), *kes* (21a/5), *sen* (5b/12) vb.

Metinde kök hecede /i/ bulunduran ve bugün Standart Türkiye Türkçesinde /i/ olan kelimeler şöyledir: *bilgil* (6a/2), *bilek* (13b/15), *bilezik* (30a/6), *biten* (19b/14), *çiçek* (< çeçek) (7a/2), *kimse* (<< kim+ise) (36a/10), *dilim* (33b/11), *dile* (20a/11), *git* (13b/4), *girmek* (11a/8), *içi* (16a/11), *içün* (18a/11), *iç* (21b/13), *içerüsi* (31a/6), *iki* (19a/14), *it* (11b/7), *iz* (14a/5) vb.

Metinde kök hecede /e/ bulunduran ve bugün Standart Türkiye Türkçesinde /i/ olan kelime şöyledir: *eyü* (<< edgü) (14a/9).

Metinde kök hecede /i/ bulunduran ve bugün Standart Türkiye Türkçesinde /e/ olan kelimeler şöyledir: *dimekdir* (3a/2), *idüp* (22b/14), *yimek* (18b/13), *yiecegi* (16a/13).

Metinde, “gece” kelimesi, كيجه “gêce” (4a/5), كجه “gece” (21a/12), كيجه “gêce” (26a/12- 13) olarak üç farklı imlâda; “yer” kelimesi, بير “yêr” (9b/7, 11b/8), ير “yer” (3a/15, 3b/2) olarak iki farklı imlâda; “de-” kelimesi, ديرلر “dêrler” (4a/10), درلر “derler” (21a/12) olarak iki farklı imlâda, “ye-” kelimesi, يي “yê” (21b/12), ييمك “yemek” (3a/8) olarak iki farklı imlâda; “et-” kelimesi, ايتمك “êtmek” (16a/6, 18a/11), اتمك “etmek” (2b/6, 19b/13) olarak iki farklı imlâda yazılmıştır.

Birleşme: Ünsüzle biten bir kelimenin ünlüyle başlayan bir kelimeyle birleşmesi ve bu iki kelimenin tek bir kelime hâline dönüşmesi hâdisesi olan birleşme, incelenen metinde şu örneklerde tespit edilmiştir: *kimse* (< kim+ise << kim+erse) (5b/13, 9b/4, 21b/5, 22a/4), *şol* (<< uş+ol) (22b/7, 38a/7), *şöyle* (<< uş+eyle)¹³ (4a/8), *yalıñız* (<< yalıñ+öz) (3a/2), *yohsa* (<< yok+ise << yok+erse) (10b/8) vb.

Geçişme: Ünlüyle biten bir kelimedenden sonra ünlü ile başlayan bir kelime ile yan yana geldiği zaman ünlülerden birisi diğerinin içerisinde yutulması olan ses hâdisesidir. Bu ses hâdisesinde ikisi daima yan yana bulunan kelimelerin geçirdiği değişikliklerden sonra yeni bir şekil oluşur ve iki kelime tek bir kelime hâline dönüşür (Tuna, 1992: 43). İncelenen metinde tespit edilen geçişme örnekleri şöyledir: *ancağ* (<< an+ça+oğ) (32a/4), *böyle* (<< bu+eyle) (4a/8), *niçün* (< ne+içün (<< uçun)) (5a/2,6, 12b/6) vb.

Damak Uyumu (~Kalınlık-İncelik Uyumu~Dil Uyumu): Eski Türkçede olduğu gibi Eski Oğuz Türkçesinde de kalınlık-incecik uyumu tamdır. İncelenen metinde de kelime kök ve eklerinde kalınlık-incecik bakımından uyum tamdır: *karındaş* (14a/8), *derddeş* (22a/4), *ayağlarıyla* (19a/15), *bağmağıl* (24a/6), *bilgil* (6a/2), *kaşıklık* (32b/11), *geliserdür* (27b/4), *getürüci* (34b/15), *irişdirici* (32a/6), *biragalum* (36b/1), *döşeyelüm* (36b/1), *ilerü* (<< il+gerü) (14a/3), *bilegü* (16a/6), *tonunuğ* (22b/12), *bişürüb* (18b/7), *emekleyü* (36b/9), *şarmağıla* (20a/12), *yıkayü* (31b/15) vb.

Dudak Uyumu (~Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu): Ünlülerin çıkış noktalarına göre olan bir ünlü uyumdur. Eski Oğuz Türkçesinde bazı ekler düz ünlülü bazı ekler de yuvarlak ünlülü olduğu için Batı Türkçesinin ilk döneminde dudak uyumundan söz edilemez (Özkan, 2014: 3). “Klasik Osmanlı Türkçesinin başında dudak uyumu süreci başlamış, bu dönemin sonunda dudak uyumu süreci tamamlanmıştır. Ancak imladaki kalıplaşma sebebiyle Arap harfli metinlerden hareketle dudak uyumundaki gelişmeyi takip etmek zordur” (Özkan, 2015:45).

İncelenen metinde de kelime kök ve eklerinde düzlük-yuvarlaklık uyumu tam değildir.

Eklerdeki dudak uyumu, düz ünlülü ekler ve yuvarlak ünlülü ekler olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır:

Düz ünlülü ekler: Bu ekler, metinde hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü tabanlarda düz ünlülü olarak kullanılan eklerdir. Metinde düz ünlülü kullanılan ekler şöyledir:

+CI isimden isim yapım eki: Ek, Eski Oğuz Türkçesinde +CI şeklindedir. İncelenen metinde tespit edilen örnekler şöyledir: *avcı* (22b/5), *bostâncılar* (12b/11), *halvacı* (22a/12), *pâbuccılar* (19b/3) vb.

-dl görülen geçmiş zaman III. teklik şahıs eki: *bişdi* (7b/11), *egdi* (21b/6,7), *egildi* (21b/7) vb.

-GII teklik II. şahıs emir eki¹⁴: Eski Oğuz Türkçesinin teklik II. şahıs emir ekidir, dar-düz ünlülü kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesinde de varlığını sürdürmüştür (Cağferoğlu, 1971: 5): *bağmağıl* (24a/6), *bilgil* (6a/2).

-(y)Ici fiilden isim yapım eki: *édici* (14a/12), *gösterici* (3b/8), *işleyici* (13b/2), *söyleyici* (4b/8), *vêrici* (3b/13, 15b/9), *şaklayıcı* (23a/1), *tutıcı* (8a/1), *yaradıcı* (15b/7), *yarıcığ* (21a/1), *yırtıcı* (23b/7, 29b/13), *getürüci* (<< keltür-) (34b/15) vb.

+(n)I belirtme (~yükleme) hâli eki: *pasını* (4b/13, 11a/6), *bunu* (13a/1,4), *bucağı* (16a/11), *çubuğı* (19b/13,12) vb.

+(s)I iyelik eki: *burnına* (29b/10), *kapusu* (35a/15), *kemügi* (29b/6), *mühresi* (29b/6), *yüzine* (30/9), *sözünüğ* (12a/3), *yüzi* (28a/12), *birisini* (11a/10,12).

-sın teklik II. şahıs eki: Bu ekin ünlüsü Eski Oğuz Türkçesinde dar-düz olup dudak uyumuna uymaz (Özkan, 2009: 138). Metinde de bu özelliği göstermektedir: *bulasın* (13a/3), *kazanusın* (15a/14), *kazasın* (24a/6), *olasın* (13a/1, 13b/4).

Yuvarlak ünlülü ekler: Eklerin yazılışı Arap harfli yazı kullanıldığı sürece klişeleşmiş hâlde devam etmiştir. Bir fonetik meselesi olduğu kadar bir imlâ meselesi de olan bu konu, Eski Oğuz Türkçesinde ilk zamanlardan beri kalıplaşmış bu şekillerin yazılışı, bugünkünden farklı ve muayyen şekilde olmuştur (Timurtaş, 2019: 32).

-dUkdA zarf-fiil eki: *doğurdukdâ* (12a/7), *boğazlandıkdâ* (11a/15).

-dUr- ettirgenlik eki: *yazdururlar* (29a/2), *getürmek* (< keltür-) (11a/13, 17b/3), *getüren* (<< keltür-) (26b/14), *getürüci* (<< keltür-) (34b/15), *yazdur-* (29a/2).

¹³ Hamza Zülfiğar'ın *şöyle*, *böyle*, *öyle* kelimelerinin yapısı ile ilgili üç ayrı ihtimale dayanan açıklaması şöyledir: “1) *bu öyle* > *böyle*, *şu öyle* > *şöyle*, *o öyle* > *öyle*; 2) *bu eyle* > *böyle*, *şu eyle* > *şöyle*, *o eyle* > *öyle*; 3) *bu ile* > *böyle*, *şu ile* > *şöyle*, *o ile* > *öyle*. Bunlardan Batı Türkçesine ait *eyle* (*ayla*) biçiminin tarihi dayanağı olduğunu düşünürsek ihtimaller içinde *bu eyle* > *böyle*, *şu eyle* > *şöyle*, *o eyle* > *öyle* yapısı ağırlık kazanır. Bununla birlikte özellikle Trakya ve Balkan ağızlarını göz önüne alırsak *böyle*, *şöyle*, *öyle*'nin *büyle*, *şüyle*, *iyle* biçimlerinden geliştiği düşünülebilir. Bu durumda *bu ile*, *şu ile*, *o ile* yapısı öne çıkar. Doğu Anadolu ağızlarında ise *ele*, *bele* kullanımı yaygındır. Bu durumda da *bu eyle* yapısını doğrular.” (Zülfiğar, 2007, s. 437)

¹⁴ Bu ek üzerine ayrıntılı bilgi için bk. Feyzi Ersoy, “+gil Eki Üzerine”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 1 (Güz 2007), s. 21-29.

+egü eki: “Addan ad türeten +a- eki ile fiilden ad türeten -gl ekinin kaynaşmasından oluşmuş, addan ad ve sıfat türeten birleşik bir ektir” (Korkmaz, 2009: 34). Arkaik/eskicil bir ek olarak belli kelimelerde geçmektedir: *önegülik* “inat, inatçı kimse” (19a/11,12), *küdegü* (28a/6).

-(ğ/k)u fiilden isim yapım eki: Eski Oğuz Türkçesinde yuvarlak olan -ku yapım eki incelenen metinde de yuvarlaktır: *bıçku* (< bıçgu) (28b/3), *uyhu* (<< udıku) (28a/14), *kağgu* (<< kadgu) (28b/6).

-gü fiilden isim yapım eki: *bilegü* “bileği taşı veya bıçağı” (16a/6).

-gür- fiilden fiil yapım eki: *irgürmek* “ulaştırmak, yetiştirmek” (11b/3).

+müz çokluk I. şahıs iyelik eki: Eski Oğuz Türkçesinde ekin yardımcı ünlüsü daima yuvarlaktır.

Bu yuvarlaklaşmanın sebebi dudak ünsüzü /m/’dir (Timurtaş, 2019: 32): *göhlümüz* (18b/10).

+suz isimden isim yapı eki: Metinde bu ekin ünlüsü dar-yuvarlak şeklinde sadece bir örnekte tespit edilmiştir: *atsız* (30/12).

-(U)K fiilden isim yapım eki: Eski Oğuz Türkçesinde ekin ünlüsü daima dar-yuvarlaktır. Metinde tespit edilen örnekler şöyledir: *açuk* (6a/3), *aruğ* (24b/6), *buyruk* (14b/10), *bölük* (24b/12), *konuk* (21b/14), *tonuk* (24b/8), *yayuk* (12b/1) vb.

-(y)UP zarf-fiil eki: İncelenen metinde ekin ünlüsü yuvarlak olup ünsüzü ötümlü-patlayıcı /b/ ünsüzü ile yazılmıştır. Çok az örnekte ötümsüz /p/ ünsüzü ile yazılmıştır: *bişürüb*¹⁵ (18b/7), *büzülüb*¹⁶ (36b/14), *dürüb*¹⁷ (11a/3), *bağlayub*¹⁸ (36a/12), *siñüb*¹⁹ (30a/13), *egilüp*²⁰ (34a/10).

-ür- ettirgenlik eki: *bişürüb* (18b/7), *düşürici* (23a/7).

Ötümlüleşme: Ötümlüleşme, ötümsüz ünsüzlerin kendi karşılığı olan ötümlü hâlini almasına denir.

#k > #g değişmesi: Metinde #k ve #g’li kelimeler, okunurken Eski Oğuz Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinin ayrımı esas alınıp birçok ses hususiyeti bakımından olduğu gibi #k > #g değişikliğinde de Türkiye Türkçesi yazı dilinin gösterdiği manzara prensip olarak kabul edilmiştir. Metinde ötümlü-patlayıcı-ön damak #g’yi karşılamak için çift keşideli kef (ك) ve üç noktalı kef (ك) kullanılmıştır: *geñez* (8b/2), *gerek* (3a/6), *gece* (4a/5), *gel* (5a/4), *gemi* (9a/15), *git* (5a/3), *gök* (4b/1), *gökçek* (3a/10, 5a/7), *göğercin* (6b/11), *gömüldürük* (7b/7), *göbek* (8a/10), *gözün* (3b/4), *gösterici* (3b/8), *göz* (3b/15), *gök* (4b/1) vb.

#t > #d değişmesi: Aslı ötümsüz-patlayıcı-ön damak #t olan bu ses, Eski Türkçe döneminin sonlarına doğru ötümlü-patlayıcı-ön damak #d sesine dönüşmüştür. Eski Oğuz Türkçesine ait eserlerde aynı kelimenin hem ötümlü hem de ötümsüz biçimleri görülür. *delü* (13b/2), *dilkü* (23b/6), *degirmen* (5b/12), *demir* (8b/15), *depe* (24b/2), *deve* (32a/13), *deyecek* (21b/6), *dêrler* (21b/7), *degil* (26a/13), *diri* (20b/8), *dil* (12a/10), *dökmek* (29a/13), *dört* (10a/13), *dahı* (<< tağ-ı) (9a/1, 10a/2) vb.

Ötümsüzleşme: Ötümsüzleşme, ötümlü olan bir ünsüzün çeşitli sebeplerle ötümlülüğünü kaybetmesidir (Tuna, 1986: 28).

d# > t# değişmesi: *işit-* (<< eşid-) (25a/10), *iste-* (<< izde-) (3a/7, 9a/4, 15b/15, 35a/7).

s# > z# değişmesi: *gögis* (<< kögüz) (8a/12).

Metinde, ötümsüz-patlayıcı-arka damak #t (ط) ünsüzünün korunduğu örnekler de vardır: *tar* (32a/7), *tatlu* (24a/5, 30b/12), *atsız* (30b/12), *tatmak* (25b/12), *tavar* (< tabar) (8b/3, 20b/12/13).

Standart Türkiye Türkçesinde ötümsüz-patlayıcı #p’li olan şu kelime, metinde asli şeklini korumuştur: *barmak* (> parmak) (9a/13).

Sızıcılışma: Patlayıcı ünsüzlerin sızıcı ünsüzlere dönüşme hâdisesidir.

#b > #v değişmesi: Eski Türkçede içerisinde /b/ bulunduran bazı kelimeler, Batı Türkçesinde sızıcılışarak /v/ olmuştur. Tespit edilen örnekler şöyledir: *var* (< bar) (7a/10, 22b/15, 30a/1, 38a/9), *var-* (< bar-) (15b/14), *veren* (<< ber-) (12b/6), *vêrici* (<< ber-) (3b/13, 15b/9), *vêrdi* (<< ber-) (14a/7), *vêrme* (<< ber-) (22a/12).

b > v değişmesi: Metinde tespit edilen örnekler şöyledir: *tavşan* (<< tabışğan) (26b/5), *deve* (<< tebi) (21a/11), *yavlağ* (< yablağ) “fena” (12b/11), *yavuz* (<< yabız) (20b/12, 34b/9, 37a/12), *tavar* (< tabar) (8b/3, 20b/12,13).

¹⁵ بشوب

¹⁶ بوزلوب

¹⁷ دورب

¹⁸ بغلوب

¹⁹ سگوب

²⁰ اکیلوپ

Ayrıca +vaş eki de sızıcılaşmıştır. Şöyle ki sıfat tamlamasında tamlanan olan “baş” kelimesi zamanla ekleşmiş ve ‘baş’ın ön sesindeki #b süreklileşerek/sızıcılaşarak #v'ye dönmüştür (Yıldız ve Yalkın, 2021: 42). Metinde bir örnekte tespit edilmiştir: *karavaş* (< karabaş) (5a/15, 14a/10).

k > ħ değişmesi: *aħşam* (< akşam) (5b/4), *daħı* (<< taķı) (9a/1, 10a/2), *yoħsa* (<< yok+ise << yok+erse) (10b/8) vb.

Akıcılaşma: Patlayıcı ünsüzlerin çeşitli sebeplerle akıcı ünsüze dönüşmesi hâdisesidir.

d/ >> y/ değişmesi: Fonetikte bu ses hâdisesine, “geçişme” denir. Nitelikleri değişen ve başka bir sese dönüşen bir sesin bu yeni varlığını devam ettirme hâdisesidir. Metinde tespit edilen örnekler şöyledir: *ayru* (<< adrığ) (13b/6), *ayak* (<< adak) (15a/13), *büyük* (<< bedük) (9a/10,13,14), *eyü* (<< edgü) (14a/9), *uyumak* (<< udu-) (25b/5) vb.

Ünsüz yutulması: Bir ünsüzün, kendisinden sonraki ünlünün içinde erimeye vakit bulamadan kaybolması hâdisesidir.

#b > #Ø: *ol-* (< bol-) (7a/4,13, 11b/15).

#y > #Ø: *ağlamak* (< yığla-) (15b/6), *ağlayıcı* (< yığla-) (30b/3) vb.

+ArU (<< +GARU) (yön gösterme hâli eki): *içerü* (<< iç+gerü) (10b/7), *ilerü* (<< il+gerü) (14a/3), *yukaru* (<< yok+ęaru) (8b/10, 14a/2) vb.

-(y)An (<< -GAN) (sıfat-fiil eki): *gören* (13b/6), *ķalanlara* (<< ķalęan) (34b/10), *yalan* (<< yalęan) (31a/3) vb.

Ünsüz erimesi: Bir kelimedede, ünlüden sonraki ünsüzün o ünlünün açıklığı etkisiyle niteliği silinerek ünlü içinde onu uzatma suretiyle kaybolmasıdır.

ę# > Ø# erimesi: *diri* (<< tirig) (20b/8), *ķiři* (<< ķiřię) (15a/7, 25a/15, 33b/15, 34a/1), *ķuru* (<< ķurıę) (6a/13) vb.

r# > #Ø erimesi: (i- (<< er-)): Tespit edilen örnekler şöyledir: *ederse* (18b/15, 27a/9), *olursa* (21a/13) vb.

Ünsüz kaynaşması: İki ünsüzün nitelik ve niceliklerinin kaynaşarak tek bir ünsüze dönüşmesi hâdisesidir. Bu, ünlülerde ulama ile meydana gelen “ünlü kaynaşması”dır. Eski Oğuz Türkçesinden önce tamamlanmış bir ses hâdisesidir (Özkan, 2009: 138): *ana* (<< an+ga) (6b/15, 13a/4, 22b/7), *baņa* (<< ben+ęe) (14a/7) vb.

Tekleşme: Alıntı kelimelerde, özellikle Arapça ve Farsçadan alıntılanan kelimelerde bulunan çift ünsüzlerden birinin düşmesi hâdisesidir: *ħak* (< Ar. ħaķķ) (3b/12, 14a/12), *Rab* (< Ar. Rabb) (22b/14, 7a/13, 28a/13), *şaf* (< Ar. şaff) (32b/3) vb.

Hece tekleşmesi: Sesçe birbirine benzeyen hecelerden birinin söyleyişten kalkması hâdisesidir. Metinde hece tekleşmesi, Eski Oğuz Türkçesinde III. şahıs bildirme çekiminde kullanılan ve geniş zamanın çekimlenmiş şekli olan *-dUr* (<< *turur*) fiilinin sonundaki hecenin erimesiyle meydana gelmiştir: *budur* (2b/3), *câmiiddür* (2b/13), *ęeliserdür* (27b/4), *liledür* (19a/3), *meşüldür* (11a/3), *rişdür* (24a/8,9) vb.

SONUÇ

XVIII. yüzyılda yaşadığı tespit edilen ancak hayatı hakkında çok fazla malumata erişilemeyen Ahmed bin Yahya Çelebi'nin “Şâhidnâme Şerhi” adlı eseri tanıtılmış dil bilgisi (ses ve şekil), üslup özellikleri ve şerh metodu hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Ahmed bin Yahya Çelebi'nin şerh ettiği bu eser, şerh anlayışını tanımamızda önemli bazı ipuçları elde etmemizi sağlamıştır. Daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmayan bu nüsha ihtiva ettiği dil hususlarından fiziksel özelliklerine kadar tümüyle incelenerek literatüre kazandırılmıştır. Böylece yazıldığı dönemin dil özellikleri gün yüzüne çıkarılarak Türkoloji alanına çok önemli katkılar sağlanmıştır.

Manzum sözlük geleneğine dair araştırmalar yapan Yusuf Öz'ün belirttiğine göre *Tuhfe-i Şâhidî* nin; 39 şerhi, 6 tercüme, 6 nazîre ve tazmîn, 4 alfabetik tertip ve 6 bahir ve vezinler hakkında olmak üzere sözlük hakkında çok sayıda çalışma icra edilmiştir. Eserin tespit edilen 146 nüshasının yanında daha tespit edilmemiş pek çok nüshasının olduğu görüşünderiz. Araştırma ve tahminlere göre *Tuhfe-i Şâhidî* nin yaklaşık 200'ün üzerinde nüshası olduğu düşünülüyor. Bizim de çalışmamızın konusu olan daha önce incelenmemiş bir *Tuhfe-i Şâhidî* şerhi ile bu sayı daha da artmaktadır.

İnceleme nihayetindeki eserde dönemin dil özelliğini yansıtan kullanımlara sıklıkla rastlanılmıştır. Yer yer Arapça ile kelime açıklamalarında bulunan Ahmed bin Yahya Çelebi, kaleme aldığı nüshaya *Tuhfe-i Şâhidî* nin diğer yazma nüshalarından farklı bir yorum katmıştır.

Ele alınan eser, gramer özellikleri, söz varlığı ve edebî bilgiler bakımından tafsilatlı değerlendirilmiştir. Bu hususlar incelendiğinde klâsik şerhlerin muhtevası hakkında birtakım sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre incelenen Farsça veya Arapça kaleme alınan eser sadece anlam açısından değerlendirilmemelidir. Şerh edilen metnin genel dil hususiyetlerinin yanında gramer özellikleri de ön plânda tutulmalıdır. İmlâ incelemeleri (ünlü ve ünsüzlerin yazımı), fonetik ve morfolojik özellikleri, yabancı

kelimelerin hususiyeti ve yapı özellikleri şerhin sıhhati bakımından göz önünde bulundurulmalıdır. Buradan yola çıkarak, anlam verme ve edebî sanatları göstermeye dayalı bulunduğumuz dönem metin şerhi çalışmalarında, incelemeye alınan metnin gramer özelliklerini de dikkate almanın bir gelenek olarak devam etmesi gerektiği sonucuna varmak mümkündür. Zira incelemeye alınan metnin dil hususlarına inmemek, ona atfedilen anlamın da yanlış değerlendirmeler sonucunda eksik ve yetersiz olması sonucunu doğuracaktır. Bu bağlamda bu eserin incelenmesinde bu hususlara bizatihi dikkat edilmiştir.

Şâhidnâme Şerhi içerisinde günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılmayan pek çok kelime ve ifadenin bulunması bu gibi metinlerin Türkçenin tarihî gelişiminde yer almış fakat günümüze kadar süregelmeyen kelimeleri bilim sahasına çıkarmada yardımcı olacağına büyük bir kanıttır. Zira XV. yüzyıldan önce tedavülde olan fakat günümüze ulaşamayan pek çok eskicil/arkaik kelime, bu tür şerh metinlerinin tozlu varakları arasında yer almıştır. Nüshada Farsça ve Arapça kelimelerin anlamları verilirken Türkçe karşılıklarının söylenmesi, aynı dönemde yaşam süren bir şârih tarafından anlamlandırılması Türk edebiyatı, şiiri ve özellikle söz varlığı araştırmalarına çok önemli katkılarda bulunacak türdendir.

Yazarlık Katkısı:

Bu araştırma iki yazarlı olarak yürütülmüştür. Araştırmanın yazarlık katkısı birinci yazar %50, ikinci yazar %50 şeklindedir.

Etik Kurul Beyanı:

Bu araştırma için etik kurul beyanı (izni) gerekmemektedir.

İşaretler

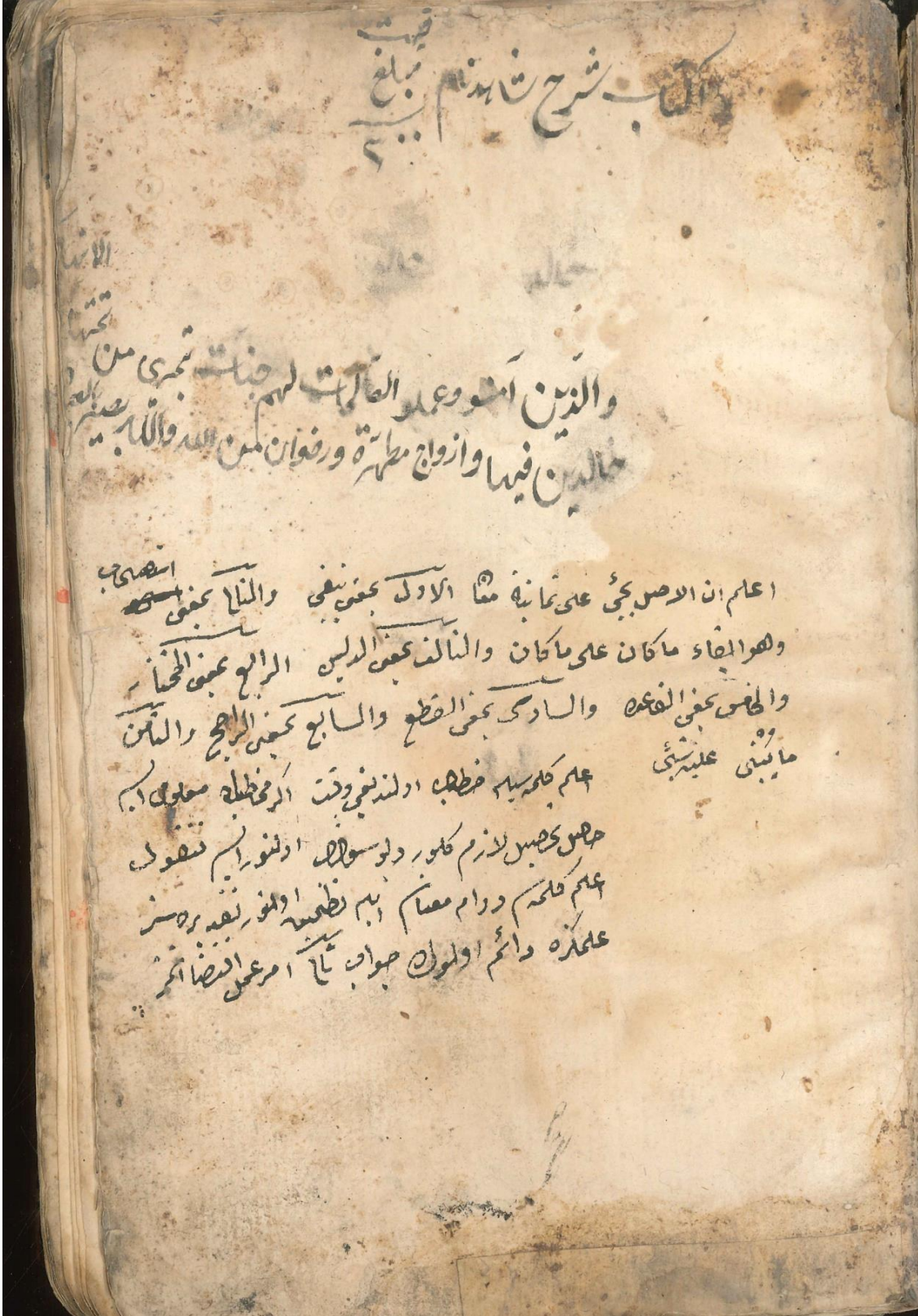
- (<) : Gelişmenin yönü
- (>) : Gelişmenin yönü
- (<<) : Gelişmenin yönüne göre birden fazla değişim ile başka bir şekle geçiş
- (>>) : Gelişmenin yönüne göre birden fazla değişim ile başka bir şekle geçiş
- (#) : Bir sesin başında kelime başını, sonunda ise kelime sonunu gösterir.
- (K) : Kök ünlüsünden sonra gelen ünsüzü temsil eder.
- /.../ : Ses birimi
- [...] : Alt ses Birimi
- (Ø) : Bir gramer unsurunun telaffuz edilmeyen ancak fonksiyonu korunan şeklini temsil eder.
- (~) : Birbirinin yerine geçen (alternanslı) şekilleri gösterir.
- (+) : İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.
- (-) : Fiile bağlanmayı fiil kategorisini gösterir.

KAYNAKÇA

- Açık, Ö. N. (2013). *Mevlânâ Okyanusundan Muğlalı Şâhidî Denizine / Şâhidî Şiirleri ve Açıklamaları*. Muğla: Muğla Belediyesi Kültür Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1971). Türkçemizdeki -gıl ve -gil Emir Eki. *TDAY- Belleten*, 0(0), 1-10.
- Çıpan, M. (1986). Muğlalı İbrahim Şâhidî: Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri, Divân ve Gülşen-i Vahdet Tenkitli Metni, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çıpan, M. (2010), Şâhidî. *İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) DİA*, (Cilt: XXXVIII,) İçinde (s. 273-274). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çıpan, M. (tsz). *Muğlalı Şâhidî Dede (Hayatı-Sanatı-Eserleri)*. Konya: Nur Basımevi.
- Diyanet (2022). <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/550/57-ayet-tefsiri> adresinden 01.01.2022 tarihinde erişildi.
- Ekici, H. (2017a). Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. İbrahim Halil Tuğluk), Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Ekici, H. (2017b). Bosnalı Atfî Ahmed Efendinin Şerh-İ Tuhfe'si ve Şerh Metodu. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 0(2), 19-36.
- Erdem, M. D. (2005). Osmanlı Dönemi Manzum Çocuk Sözlükleri ve Bir Lügat-ı Sıbyan Yazması. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 9(104-105), 178-189.
- Ersoy, F. (Güz 2007). +gil Eki Üzerine. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 21-29.

- İmamoglu, A. H. (1993). Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Turgut Karabey), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İmamoglu, A. H. (2005). *Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede, Tuhfe-i Şâhidî: Farsça Türkçe Manzum Sözlük*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- İnce, Y. (2002). Manzum Sözlükler ve Şemsî'nin Cevâhirü'l-Kelimât'ı Üzerine Bir Dil İncelemesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(12), 175-182.
- Kartal, A. (2003). *Tuhfe-i Remzî (Manzum Farsça, Türkçe Sözlük)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kılıç, A. (2006). Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyan. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(20), 69-70.
- Kılıç, A. (2007). Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuhfe-i Şâhidî (Metin). *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2(4), 516-547.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Küleççi, N. (1996). *Gülşen-i Vahdet (Şâhidî İbrahim Dede)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Nalçakar, A. ve Ülger, A. Ö. (2014). Muğla'da Bir Çınar İbrahim Şahidi Dede Hayatı ve Eserleri, 1. Uluslararası Mevlevîlik ve Şâhidî Sempozyumu. <https://semazen.net/muglada-bir-cinar-ibrahim-sahidi-dede-hayati-ve-eserleri/> adresinden 30.03.2022 tarihinde erişildi.
- Öz, Y. (1996). Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Adnan Karaismailoğlu), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öz, Y. (1996). *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Özkan, A. (2009). *Mehekkü'l-İlim Ve'l-Ulemâ (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler-Tıpkıbasım)*. Isparta: Fakülte Kitapevi.
- Özkan, A. (2014). Netâyicü'l-A'mâl ve Menâhicü'l-Ebrâr İsimli Eserde Dudak Uyumu. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(36), 1-33.
- Özkan, A. (2015). *Netâyicü'l-A'mâl ve Menâhicü'l-Ebrâr (Amellerin Neticeleri ve İyilerin Yolları)*. Konya: Palet Yayınları.
- Özkan, M. (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Şimşekler, N. (1998). Şâhidî İbrahim Dede'nin Gülşen-i Esrâr'ı Tenkidli Metin-Tahlil, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tektaş, A. (2012). *Gülşen-i Tevhid-Tevhid Bahçesi Şâhidî İbrâhim Dede*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Timurtaş, F. K. (2019). *Osmanlı Türkçesi Grameri III*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tuna, O. N. (1986). *Türk Dilbilgisi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Ders Notları.
- Tuna, O. N. (1992). *Ders Notları 3 Türk Dilbilgisi (Fonetik ve Morfoloji)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Ders Notları.
- Tutar, K. (2021). Ahmed Efendi bin Yahya Efendi El-Çelebi'nin "El-Kitâb-ı Şerh-i Şâhidnâme"si (Tuhfe-i Şâhidî Şerhi), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Emine Atmaca), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Verburg, A.C. (1997). The Tuhfe-i Şâhidî: A Sixteenth Century Persian-Ottoman Dictionary in Ryhme. *Archivum Ottomanicum*, 0(15), 5-88.
- Yazar, S. (2020). Tuhfe-i Şâhidî'nin Osmanlı Telif Geleneğindeki Etkisine Farklı Bir Örnek: Hatîb'in Hibetü'l-Vehhâb'ı. *Kültürk Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 0(2), 97-131.
- Yıldız, O. ve Yalkın, A. O. (2021). *Tarihi Türk Lehçeleriyle Karşılaştırmalı Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Zülfikar, H. (2007). Dünden Bugüne Türkçe. *Türk Dili*, 0(567), 434-442.

EKLER

Ek 1: Ahmed bin Yahya Çelebî'nin *Şâhidnâme Şerhi*'ne ait fotoğraflar

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 صَبْحِكَ وَاللَّيْلِ بوزش تایت نور خُكْ التَّكْ نذر نور علی نوز
 مفاعیل مفاعیل معولن هج محذوف بودر کلاهی نور
 بنام خالق وحی و توانا قدیم وقادر و بینا و دانا
 ثنا و حمد و شکر و بی نهایته سپاس و منت و بجزد و غایه
 سپاس او کماک معناسه عربجه مدح اتمک منت و
 عربجه مدح نعت معناسه در حد صورت معناسه در
 غایه هر شیک نهایته دیر لر عمو اصحاب معز فارسیه
 قفا ایجنه اولان بیان و ابلك مجازا هر نشنه نک اوزرینه
 ایچینه و هر نشنه نک خلاصه دیر لر نو کی عربجه جدید
 رسته نورست معده دن ایریلان معصوم بنمش
 و قور تاش و خلاص اولش **مکن و مکن** سوز معناسه
 عربجه کلام **دان** اسم جامد در **مکنون** مستور و منظوم
 معناسه در **سلیس** جریان صاعقی و طبیعت میل ایتدیکی
 نشنه سلاست معناسه در **شوخ** سلیسک عطف تفسیر

سخت و زنده

غایه
لهزه صوبه در

مورون

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 117-124, Winter 2022

“Altın Bülbül” Masalının Jung’un Arketipsel Sembolizm Kuramı Bağlamında İncelenmesi* An Examination of the “Golden Bülbül” Tale in the Context of Jung’s Archetypical Symbolism Theory

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1128641>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
09.06.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
23.12.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Doç. Dr. Hüseyin Kürşat Türkan
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü
khturkan@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-6743-9056>

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu alışma için herhangi bir çıkar atışması bildirilmemiştir. Bu alışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

z

Edebi metinlerin içerik yönünden incelenmesinde “arketip” kavramı dikkat çeker. “Arketip”, C. Gustav Jung tarafından ortaya konulan ve “kolektif bilindişi”nin insanlık lemindeki yansımalarını karşılayan bir kavramdır. Jung, bilindişimi kişisel bilindişi ve kolektif bilindişi olarak ikiye ayırır. Arketipler ise bu kolektif bilindişinin temel unsurlarıdır. Kolektif bilindişi ile insanların doğuştan gelen fakat farkında olmadıkları her türlü (kaygı, korku, utanç, kibir vs.) duygusal olguların varlığı kastedilir. Buna zıt olarak kişisel bilindişi ise insanların kişisel yaşamlarında tecrübe ettikleri ve o tecrübelerden etkilenererek vuku bulan davranışlar kastedilir. Kolektif bilindişi geneli kapsarken kişisel bilindişi daha özeli kapsar. Jung’ın arketip kavramı da bu noktada devreye girer. Jung’un “Arketipsel Sembolizm” olarak adlandırdığı kuramda; mit, masal, hikye vb. anlatıların -içeriksel bağlamda- insanlığın ortak değer ve tutumlarına gizli olarak yer verdiği belirtilir. Bu gizli değer ve tutumların her biri bir arketiptir. Arketipler, ilkel insan ile modern insanın buluşma noktasıdır. Birçok arketip olmakla birlikte Jung’un daha çok “Gölge”, “Yüce Birey”, “Persona”, “Anima/Animus” “İTm Benlik” gibi arketipler üzerinde durduğu görülür. Söz konusu arketipler, Joseph Campbell’ın “ayrılma-erginlenme-dönüş” çizgisinde daha geniş ve ayrıntılı olarak sistemleşmiştir. Campbell, Jung’un arketiplerini bu çizgide incelemiş ve örneklerle yorumlamıştır.

Edebi eserler, estetik ve ruhsal zevkin dışavurumu olduğu gibi aynı zamanda ortak bilindişinin imgesel yorumlarıdır. Masallar da bunlardan biridir. İçeriğinde birçok arketipsel unsur bulundurur. Bu arketiplerin tespit edilerek çözümlenmesi; insanlığın ortak değer ve tutumlarının, inanç ve yargıların belirlenmesi bakımından önemlidir. Makalede, Nedim Bakırcı’nın “Niğde Masalları” adlı eserindeki 50 masal metni taranmıştır. “Altın Bülbül” masalı seçilmiş ve masal, arketipsel sembolizm bağlamında incelenerek çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Jung, Arketipsel Sembolizm, Masal, Altın Bülbül

Abstract

The concept of “archetype” draws attention when examining literary texts in terms of content. The “archetype” is a concept introduced by C. Gustav Jung and meets the reflections of the “collective unconscious” in the human world. Jung divides the unconscious into the personal unconscious and the collective unconscious. Archetypes are the basic elements of this collective unconscious. By collective unconscious, it is meant the existence of all kinds of emotional phenomena (anxiety, fear, shame, arrogance, etc.) that people are innate but not aware of. In contrast, the personal unconscious refers to the behaviors that people experience in their personal lives and that are influenced by those experiences. While the collective unconscious covers the general, the personal unconscious covers the more specific. This is where Jung’s concept of archetype comes into play. In the theory that Jung called “Archetypical Symbolism”; “myth, fable, story, legend, etc.” It is stated that the narratives -in the context of-content- covertly the common values and attitudes of humanity. Each of these latent values and attitudes is basically an archetype. In this context, each basic archetype has its own characteristics. In a way, archetypes are the meeting point of primitive man and modern man. Although there are many archetypes, it is seen that Jung mostly focused on archetypes such as “Shadow”, “Supreme Individual”, “Persona”, “Anima/Animus” and “Inner/Whole Self”. The archetypes in question have been systemized in a broader and more detailed way in Joseph Campbell’s line of “separation-initiation-return”. Campbell analyzed Jung’s archetypes along this line and interpreted them with examples.

Literary works are not only the expression of aesthetic and spiritual pleasure, but also the imaginary interpretations of the common unconscious. Tales is one of them. It contains many archetypical elements. Identifying and analyzing these archetypes; It is also important in terms of determining the common values and attitudes, beliefs and judgments of humanity. In the article, 50 fairy tale texts from Nedim Bakırcı’s “Niğde Tales” were scanned. The aforementioned tales were examined in the context of the archetypical context and the tale “Golden Nightingale” was chosen. In the study, the “Golden Nightingale” tale will be examined within the framework of Jung’s “Archetypical Symbolism” theory, and the results will be reached by analyzing the selected text on the axis of fairy tale and theory.

Keywords: Jung, Archetypical Symbolism, Fairy Tale, Golden Nightingale

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Türkan, H. K. (2022). “Altın Bülbül” Masalının Jung’un Arketipsel Sembolizm Kuramı Bağlamında İncelenmesi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 117-124.

GİRİŞ

Analitik psikoloji kuramının öncüsü olan Carl Gustav Jung, psikoloji alanındaki en önemli düşünürlerden biridir (Kavut, 2020: 681). Carl Gustav Jung, İsviçre’de, Basel’e yakın küçük bir kasabada 26 Temmuz 1875 tarihinde dünyaya gelmiştir (Jung, 2006: 14). Tıp ve psikiyatri kökenli bir ruh çözümlemecisidir (Jung, 2005: 8). Psikoloji alanına kolektif bilinçdışı terimiyle yeni bir soluk getirmiş, kolektif bilinçdışının izlerini ise arketipsel sembolizm adı altında gün yüzüne çıkarmıştır.

Yeryüzünde insan eliyle biçimlendirilen tüm tarihsel değişimlerden sorumlu olan ruhumuz, hâlâ çözümü olmayan bir bulmaca, anlaşılması imkânsız bir mucize ve –tabiatın tüm gizemlerinde olduğu gibi- şaşırtıcı bir karmaşa nesnesi olarak karşımızdadır (Jung, 1999: 76). Jung (2006: 9), ilkelden günümüze uzanan çizgide uygarlıkların değerleri hakkında “*Uygarlıklar da canlılar gibi doğar, gelişir, ölür, diyorlar. Ancak eklenmesi unutulmuş bir şey var, o da nice yitmiş görünürse görünsün, uygarlıkların doğurduğu değerlerin kılık değiştirdikleri, Anka kuşu gibi kendi küllerinden yeniden canlandıkları...*” açıklamasında bulunmuştur. Bu ifade arketipsel sembolizmin dayandığı temeli gösterir. Arketipler, kılık değiştiren değerlerin imgelerle vücut bulmasıdır. “*Arketipik imgeler mecazi olarak fiziksel olayların sezgisel kavramlarıdır*” (Jung, 2006: 170). Dolayısıyla insanların ortak bilinçdışına dayanan her türlü meyil bir arketiptir. Arketipler insan zihninde var olan fakat var olduğu insan tarafından bilinçli halde tanımlanamayan, kendini davranış ve rüyalarda gösteren unsurlardır. Arketiplerin çözülmesi, ilkel insan ile modern insanın birleştiği ortak noktaların keşfedilmesi açısından önemlidir.

İnsan ancak beyindeki verilerle ve onlara göre düşünür. Gördüğü ya da duyup okuduğu şeyleri anlaması da yine beyindeki bu verilerle olur. İnsan beş duyu ve üç boyutlu madde ile kısıtlıdır. Oysa aklı, düşüncesi ve bilinci ile bunları çok aşan şeyleri tasarlar, hayal eder ve onlara inanır. Hatta tüm yaşantısını bu görüp bilmediği, ama zihninde aklını kullanarak tasarladığı bilgilere ve inançlara göre kurar, bunların uğrunda yaşar (From, 1992: 4). Bilinçli aklın sübjektifliğine karşılık bilinçdışı objektiftir. Kendisini çelişkili hisler, fanteziler, duygular, ani dürtüler ve rüyalar şeklinde gösterir ve bunların hiçbirini insanın kendisi yapmaz, ona nesnel olarak gelir (Jung, 1999: 105). Herkesin bilinç dışında görülen arketipler, insanlığın en eski tecrübelerini içeren bilgi kaynaklarından biridir. Mitolojik devirlerden günümüze değin sürekli beslenmiş, her kuşak bir taraftan kaynaktan beslenirken diğer taraftan kaynağı yeni sembollerle zenginleştirmiştir. Simgelerin adı değişirken işlevleri devam etmiştir (Bars, 2018: 58). Jung’a göre arketipsel imgeler, her insanın bilinçdışında kayıtlıdır ve kişi doğduğu anda bu formlar onda mevcuttur. Karşılaşılan nesneye/duruma verilen tepki “*ezeli imge*” olarak bilinçdışında kayıtlıdır. Ortaya çıkmaları için yaşantılar geçirilmesi gerekir (Alsaç, 2018: 92).

Halk anlatıları, arketiplerin yoğun olarak görüldüğü yerlerden biridir. Özellikle mit ve masalarda buna daha çok rastlarız. Söz konusu anlatıların arketipsel sembolizm açısından incelenmesi “*görünmeyen*” keşfi için değerlidir. Çağlar boyunca insan ilişkilerinin oluşum aşamasındaki psikolojik temelin açığa çıkarılabildiği bu keşifler, insanın zihninde yarattığı gizli güdülerin tanımlanmasını sağlar.

Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatıdır (Boratav, 1995: 75). Sakaoğlu, (2011: 3) masallar hakkında “*Halk anlatımları adını verdiğimiz türlerin içerisinde en eskisi hiç şüphesiz masallardır. Dinleyiciyi inandırmak gibi bir iddiası olmayan, yapısında kalıplaşmış ifadeler bulunan, “masal anası”, “masal ninesi” adı verilen kadınlar tarafından anlatılan hayal ürünü anlatımlara masal denir. Aslında masal, bir milletin aynasıdır. Bu aynada bir milletin folklorunu, kültürünü, inanışını, hoşgörüsünü, maddi kültürünü bulabiliriz*” açıklamasında bulunur. Buna ek olarak masal metinlerinin insanlığın bilinçaltı kavramlarını da yansıttığı, arketiplerin varlığıyla kanıtlanır. Bu doğrultuda öncelikle arketipsel sembolizm kuramı ile incelemiş olduğumuz “*Altın Bülbül*” masalının motif sırasını vermek yerinde olacaktır.

ALTIN BÜLBÜL MASALININ MOTİF SIRASI

- a. Bir padişah ülkesine cami yaptırır.
- b. Derviş bir kişi gelir, padişaha bu caminin altın bülbül eksik olduğunu söyler.
- c. Padişah üç oğlunu altın bülbülü bulmaları için gönderir.
- d. Üç kardeşin üçü de üç değişik yol seçer. En büyük kardeş en kolay yolu, ortanca kardeş orta yolu, küçük kardeş ise en zor yolu seçer.
- e. Büyük ve ortanca kardeşin paraları bittiği için yollarına devam edemezler.
- f. Küçük oğlan yolda bir ihtiyara rastlar. İhtiyar ona karşısına çıkan devlerle nasıl başa çıkacağını anlatır.

- g. Oğlan devlerden kurtulduktan sonra yoluna devam eder. Bir kuyunun başına gelir, kuyudan su çekerken bir ok çıkar. Ok, küçük kardeşe altın bülbulü bulması için üç değnek verir.
- h. Karşısına çıkan kırmızı kapıya kırmızı değneği bulur fakat bir şey çıkmaz. Yeşil kapıya yeşil değneği vurur, oradan devin üç kızı çıkar. Kızlar altın bülbulün mavi kapıda olduğunu söyler.
- i. Oğlan mavi kapıya mavi değneği vurur. İçeride altın bülbulü görür ve onu alarak yola çıkar.
- j. Yolda kardeşlerini görür. Kardeşleri altın bülbulü görünce küçük kardeşi kıskanırlar onu kuyuya atarak ölüme terk ederler. Altın bülbulü de alarak saraya dönerler.
- k. Küçük kardeşi kuyudan iki balık kurtarır.
- l. Yolda bir ihtiyara rastlar. İhtiyar ona sarayın yolunu tarif eder ve oğlandan önce saraya giderek her şeyi padişaha anlatır. Padişah diğer iki oğlunu cezalandırır.
- m. Padişah vezirlerini küçük oğlunu bulmaları için gönderir. Onlarla birlikte yola çıkan büyük kardeşler vezirleri ağaca bağlarlar, padişaha küçük kardeşlerini ve vezirleri balıkların yediğini söylerler.
- n. Küçük kardeş yolda gelirken vezirleri görür onları çözer beraber saraya dönerler. Oğlan saraya girince altın bülbul ötmeye başlar.
- o. Padişah iki oğlunu yine cezalandırır. Ağabeyler söz verirler ve affedilirler.
- p. Padişah, küçük oğlu için Şahsenem’e dönür gider. İstenen şartlar yerine getirildikten sonra kırk gün kırk gece düğün yapılır.

JUNG’UN ARKETİPLERİ VE BU ARKETİPLERİN ALTIN BÜLBÜL MASALINDAKİ İZLERİ

Persona Arketipi

Erginlenme aşamalarından biri de personadır. Persona, genellikle dış dünyaya karşı aldığımız bir tavır ya da tehlikelere karşı takındığımız içsel bir davranış şeklidir (Bakırcı, 2019: 43). Dünyayla ilişkilerimizde sergilediğimiz davranış biçimi ya da uyum sağlama sistemi olan personanın, insanın gerçekte olduğu şey değil, başkalarının ve kendisinin olduğunu düşündüğü şey olduğu söylenebilir (Jung, 2005: 155). Kişi, maskeleri ile dış dünyaya karşı dengesini sağlayabiliyorsa başarılı olabilir. İnsanlar maskelerini doğru zamanda ve doğru yerlerde kullanamıyorsa kişilik problemleri yaşayarak sosyal ilişkiler adına bir düşüş yaşar (Ege, 2015: 35). Toplumda kabul görme, ötekileştirilmeye engel olma, toplum kurallarına göre “olunması gerekeni” olma gibi sebeplerle insan çeşitli kılıklara girer. Bu değişim onların her biri personadır. Anlatılarda personaları kılık veya şekil değiştirme olarak görürüz. Kahramanın aslında “olmadığı” halini –miş gibi lanse etmesini de persona olarak kabul etmek tanımlara göre yanlış olmayacaktır. Altın Bülbul masalında baş kahraman altın bülbulü bulmak için kapıların olduğu yere gelir. “Yeşil değneği yeşil kapıya vurur. Buradan sütünü emdiği devin üç kızı çıkar. Kızlar korkar: ‘Sen kimsin?’ ‘Ben ne inim ne cinim. Ben sizin kardeşinizim.’” (Bakırcı, 2006: 189) der. Kahraman aslında kızların öz kardeşi değildir. Oraya gelmeden önce yolda gördüğü dev kendisine zarar vermesin diye devin memesini emmiştir. Dolayısıyla kızlarla arasında sütkardeşlik oluşmuştur. Fakat bu konuya persona arketipinin tanımı ile yaklaşmak yanlış olmayacaktır. Söylenildiği gibi persona, bir uyum sağlama ve insan ilişkilerinde kabul görme durumuysa masal kahramanı da üç kız kardeşe kendini kabul ettirebilmek için onların kardeşi olduğunu söylemiştir ve kızlar tarafından hoş karşılanmıştır. Nihayetinde kızların yardımıyla altın bülbulü erişmiştir. Altın bülbul, kahramanın arzu nesnesidir. Tamamlanma ve bütünleşme yolunda ulaşması gereken hedeftir. Kahraman, personasını doğru zamanda ve doğru yerde kullandığı için amacına ulaşabilmiştir.

Gölge Arketipi

Her kişilikte bulunan karanlık yön, bilinçdışına ya da düşlere açılan kapıdır. Gölgesi tarafından ele geçirilen bir insan daima kendi ışığını keser ve kendi tuzağına düşer. Eline geçen her fırsatta başkaları üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmayı tercih eder (Jung, 2005: 156). Gölge tek başına kötücül bir unsur olarak ele alınmamalıdır. Anlatı metinlerinde “ben” olay karşısında tepki veremez konumdayken gölgenin devreye girmesi kahramanı kurtarabilir. Bu durum tıpkı günümüzde zor durumlarda kalan insanların iç seslerini dinlemelerine ve bu sayede buldukları zor durumu kontrol altına alabilmelerine benzemektedir (Ege, 2015: 36). Bireyin bilinçli yaşamında her şey iyi gittiğinde gölge ortaya çıkmaz. İnsanın gölgesi belli bir olgunluğa eriştiğinde ego kendini ifade edecek zemin bulduğunda ve sabitlik kazandığında güçlenmeye başlar (Türkan, 2018: 140). Padişahın en küçük oğlu altın bülbulü aramak için çıktığı yolda çeşitli engellerle karşılaşır. Bunlardan ilki kuvvetin, yenilmezliğin timsali olan devlerdir. Kahramanın

karşısına biri erkek biri dişi olmak üzere iki dev çıkar. İlk etapta dişi deve iyi huylu iken erkek deve kötü huylu olarak kendini gösterir. “Masalların anlam dünyasında önemli bir yere sahip masal motiflerinden biri olan “dev motifi” masal kahramanın “kötü huylu devler” ile mücadelesi üzerinden insanlığın korkularını, yaşam serüveninde karşılaştığı güçlükleri ve kendini aşma çabasını gösterir” (Bahadır, 2019: 122). Dolayısıyla masalda kahramanın dev ile olan mücadelesi aslında onun gölgesidir. Kendini bulma, bireyselleşme yolundaki ilk engelini birtakım yardımlarla aşabilmiş, bir sonraki adıma geçebilmiştir.

Kahramanı ikinci olarak zor durumda bırakan gölgesi ise eve dönüş yolunda onu gören ağabeyleridir. “Altın bülbülü gören abiler, küçük kardeşi kıskanarak haince planlar yapmaya başlarlar. Bir kuyunun başına gelirler. Büyük kardeşler, küçük kardeşi öldürmek için suyu bulandırıp zehir katarlar” (Bakırcı, 2006: 189). Kahraman burada suyun çok güzel olduğunu söylediği için zehirlenmekten kurtulur. “Küçük kardeşin ölmediğini gören abileri başka bir plan düşünürler. Küçük kardeş abdest almak için kuyuya kovayı uzatırken abileri oğlanı suya iterler” (Bakırcı, 2006: 189). Küçük oğlan için ağabeyleri güçlü bir gölge niteliği gösterir. Ağabeylerinin kıskanç ve kibirli tavırları Jung psikolojisinde aslında kahramanın bilinçaltında yaşadığı duygularıdır. Ona iyi gelmeyen bu duygularından kurtulursa ancak ruhsal özgürlüğünü elde edebilecektir. İlk etapta gölgesine galip gelse de hemen ardından tekrar gölgesinin çakrasına kapılır ve kuyuya düşer. Kuyu, “fiziki formu sebebiyle dikey boyutlu eksende yer alan eril bir yapıdır. Kapalı ve dar bir mekân olan kuyu, bilincin ters çevrilmiş formudur. Kuyuya giren, merkeze doğru yol alır. Dünyanın çekirdeğine doğru yapılan bu yolculukta bilinç dışına ait pek çok öge ile karşılaşılır. Kuyunun her katmanı yeni bir dünya ihtiva eder. Bunlar ayrıca bilinç basamaklarıdır. Derinlere inildikçe yüzleşilmesi gereken korkularla ve aşılması gereken engellerle karşılaşılır. Dolayısıyla kuyu güçlü bir erginleşme/yeniden doğuş mekânıdır” (Özdemir, 2019: 361). Kuyudan çıkmayı başaran küçük kardeş için sıradaki gölgesi yine ağabeyleridir. Vezirlerle birlikte kardeşlerini aramaya çıkan ağabeyler, vezirleri etkisiz hale getirmiş ve saraya dönüp babalarına kardeşlerini balıkların yediğini söylemişlerdir. Dolayısıyla ağabeyler, kahramanın yolunu bir kez daha kesmek suretiyle gölge konumuna geçmişlerdir.

Yüce/Yaşlı Bilge/Birey Arketipi

Erginleşme yolculuğuna çıkan kahramanın karşılaşacağı engelleri aşmasına yardım eden bir yüce birey vardır. Aklın, bilginin, öngörünün, adaletin imgesel karşılığı olan yüce birey, kahramanın iç/dış tüm benliğini bütünleyen bir arketiptir (Bakırcı, 2019: 43). “Yaşlı bilge adam” düşlerde büyücü, hekim, rahip, öğretmen, profesör, büyükbaba ya da otorite sahibi herhangi bir kişi olarak görünür. İnsanın idrak, anlayış, iyi bir tavsiye, karar, plan gibi şeylere ihtiyaç duyduğu ama kendi imkânlarıyla bunlara ulaşamadığı durumlarda ortaya çıkar (Jung, 2005: 86). Yaşlı bilge adam arketipi toplumun ideallerini onları gerçekleştirmiş bir şekilde bünyesinde barındıran, saygı duyulan, iyiliğin, doğruluğun, sağduyunun ve kahramanın erişmeyi arzuladığı bilgeliğin, toplumun değerlerinin temsilcisidir (Erdoğan, 2020: 9).

Masalda “Küçük kardeş yoluna devam ederken bir ihtiyarla karşılaşır. İhtiyarla hoşbeş ettikten sonra birbirlerinden ayrılmak üzereyken ihtiyar oğlana der ki: ‘Oğlum, yolda deve rastlayacaksın. Devın sağ memesini emersen sana zarar vermez’” (Bakırcı, 2006: 189). Yaşlı adam arketipi, bilinçli bir düşünce artık mümkün olmadığında, bilinçdışı psişik alanda kendiliğinden gerçekleşen maksatlı düşüncelerin ve ahlaki ve fiziksel güçlerin yoğunlaşmasıdır (Jung, 2005: 88). İhtiyar adam, kahramanın gölgesini (devi) öngörerek ona kurtuluş yolunu sunmuştur. Bunun sonucunda kahraman, karşılaştığı gölgesi ile kolaylıkla baş edebilmiştir. Masalın bir bölümünde ise altın bülbülü aramaya devam eden kahraman “bir kuyunun başına gelir. Atını sulamak için kuyuya bir kova uzatır. Kova ile birlikte kuyudan bir ok çıkar ve ok dile gelir: ‘Altın bülbülü bulmak istiyorsan, şu üç değneği al. Al değneği al kapıya, yeşil değneği yeşil kapıya, mavi değneği mavi kapıya vur’” der (Bakırcı, 2006: 189). Kahraman, arzusuna giden yolda kuyudan çıkan okun tavsiyesi ve yol göstericiliğiyle doğru adımları atar. Anlatılarda yüce bireye genellikle “ihtiyar, ak sakallı, derviş, herhangi bir insan, bazen de hayvanlar” şeklinde rastlasak da burada rehber/yol gösterici konumda olan “ok”, farklı bir örnek teşkil etmektedir. Ok, masalda yüce birey arketipinin simgesi olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda okun birçok sembolik anlamları da vardır. Hâkimiyeti, gücü, doğru yolu, hedefi temsil ettiği gibi akıllı da temsil etmesi, yüce birey arketipinin masaldaki konumunu daha iyi açıklar.

Masalda kahramanın önde gelen gölgesi ağabeyleridir. Kahramanı yok etmek için bir kuyuya atarlar. Elinden altın bülbülü de alır giderler. “Kuyunun içinde iki balık gelir balıklardan birisi ala, birisi pulludur. Ala balık sorar: ‘Yiğit ben mi güzelim yoksa pullu balık mı?’ Küçük kardeş balıkların sırtını

sıvazlayarak der ki: ‘İkiniz de güzelsiniz.’ Ala balık pullu balığı üzerine alır ve bir merdiven olurlar. Küçük kardeş balıkların üzerine basarak kuyudan çıkar’ (Bakırcı, 2006: 189-190). “Kuyu, bilinç dışının simgesidir” (Campbell, 2010: 91). Kuyunun dibinde kahramanı karanlık bir dünya bekler. Kahraman, bilinç dışının simgesi olan bu mekânda gölgeleriyle verdiği savaş sonucunda bilince yükselecek ve yolculuğunun sonunda alt dünyadaki serüveninin bitiminde ödülle, değişim geçirerek geri dönecektir (Işık, 2009: 104). Kahramanı, içinde bulunduğu karanlık dünyadan “mitolojik olarak bolluk, bereket ve verimliliği” (Dilay, 2011: 53) simgeleyen balıklar çıkarır. Bu anlamda balıklar masalda yüce birey arketipinin sembolik yansımasıdır.

Masalın başlarında kahramanın karşısına çıkan ve ona yardım eden ihtiyar tekrar ortaya çıkar. “İhtiyar, gence sarayın yolunu tarif eder” (Bakırcı, 2006: 190). İhtiyar, kahramana eve dönüş (benliği tamamlama, erginleşme) yolunda yardım ederek ona destek olur. “Yüce birey kahramanın ussal yönüdür. Doğruya ulaşmasında duygusal ve mantıksal bütünlüğü sağlayan etkili bir arketiptir” (Özdemir, 2019: 23). Dolayısıyla buradaki ihtiyar, kahramanın akıllıca seçim yapmasında etken olduğu için yüce birey arketipinin simgesidir.

Anima/Animus Arketipi

Erkeğin, bilinçdışında bütünleyici öge olarak yer alan dişi imgesi animadır. Kadının entegre edeceği ruh-imesi ise eril olan animustur (Jung, 2005: 13). Erkeğin animasını annesi gibi biçimlendirmesine benzer olarak kızın animusunu da baba biçimlendirir (Jung, 2009: 189). Her erkekte doğuştan var olan ve gelişim gösteren kadın imgesi erkeğin seçimlerinde belirleyici bir rol oynayarak bazı normların oluşmasını sağlar. Erkeğin bilinçdışında taşıdığı bu karşı cins özellikleri anlatı metinlerinde anima arketipi olarak karşımıza çıkar (Ege, 2015: 37). Animus ise bunun tam tersi olarak kadın üzerinden isimlendirilir. Kadınlardaki karşı cins (erkek) özellikleri, animus arketipidir. Her iki durumda da kahramanın kendini tamamlaması, kendiyile bütünleşmesi temel mantıktır.

Masal kahramanı yolda bir deve rastlar. İhtiyar adamın öncesinde ona verdiği tavsiye sayesinde zarar görmez. İhtiyar ona: “Devin sağ memesini emersen sana zarar vermez” (Bakırcı, 2006: 189) demiştir. Kahraman burada animasıyla karşı karşıyadır. Animası ile fiziksel olarak kurduğu bağı duygusal anlamda tamamlama peşindedir aslında. Kadınlığın önemli bir unsuru olan emzirme, kahramanın animası ile kurduğu iletişimde bir araç olmuştur. Nihayetinde bu ilişkiyi sağlıklı bir şekilde kurmuş ve devin sığınağına girmiş böylelikle kendini güvende hissetmiştir. Kahraman, ezoterik yolculuğunda sığınak olarak gördüğü animasına yaklaşmıştır. Jung’a (2009: 179) göre, “erkeğin annesiyle olan yaşantısı olumlu olmuşsa animasını bambaşka bir yönde etkiler ya efemine olur ya da kadınlara av haline gelir, bu yüzden de yaşamın ağırlığıyla başa çıkamaz olur.” Dolayısıyla erkeğin animası, annesiyle olan ilişki ve iletişimden etkilenerek şekillenir.

Kahramanın animası ile karşı karşıya geldiği diğer bir bölüm ise devin kızlarıyla karşılaştığı andır. Kahraman “Yeşil değneği yeşil kapıya vurur. Buradan sütünü emdiği devin üç kızı çıkar. Kızlar korkar: ‘Sen kimsin?’ ‘Ben ne inim ne cinim. Ben sizin kardeşinizim.’ Küçük oğlan başından geçenleri bir bir anlatır. Kızlar kardeşlerine altın bülbulün mavi kapıda olduğunu söylerler” (Bakırcı, 2006: 189). Anima burada yine sığınılacak bir kapı olarak karşımıza çıkar. Nesnelere ile arketipler arasında kurulan bağlar düşünüldüğünde “kapı, soyut işleviyle iki durum, iki ortam, iki alem, bilinenle bilinmeyen, görünenle görünmeyen, ışıkla karanlık ve varlıkla yokluk arasındaki bir geçit ve aynı zamanda bir geçiş olayının sembolü olmuştur” (Ersoy, 2000: 123). Kahraman da tam bu noktada geçiş aşamasında - bireyselleşmeye geçiş olarak düşünülebilir- animasıyla yan yanadır. Geçiş başarıyla tamamlayan kahraman, animası ile bütünleşmiştir. Sonuç olarak Bakırcı’nın (2021: 46) da belirttiği gibi kutsala doğru yolculuk, kahramanın öz benliğini şekillendirir. Dolayısıyla eşik, sınama aşamasında çok önemli bir noktadır. Eşiğin aşılması, yolculukta yeni bir süreç başlatır. Pek çok zorluğun yanında pek çok mucizeyi de barındıran bir dünyaya adım atılır. Kahramanın karşısına çıkan her engel ona yeni ufuklar açar.

Baba Arketipi

Kahramanın ihtiyacı duyduğu anne şefkatinin yanında kendisi olabilmesi adına itici bir güç olan baba otoritesi çok yönlü bir arketip olarak masal metinlerinde de kendine yer bulmuştur. Baba arketipi erginleşmenin önünde gölge arketipinin özelliklerini de yansıtabilir. Baba arketipinin çok yönlü bu yansımaları her iki durumda da kahramanın erginleşme sürecinde bir tetikleyici işlevi görür (Ege, 2015: 40). “Baba”nın da her arketip gibi ikili doğası vardır: Baba, hem koruyucu kollayıcı, sınır gözetici ve tedarik edicidir hem de işgal edici, yok edici ve parçalayıcıdır. Erkeklerde, Baba arketipi ya da kişisel

babayla ilişki, dolayısıyla baba kompleksi bilinçli şekilde yaşanmadığında bu karakter gölgeye dönüşebilir (URL-1). Baba, genç varlığın büyük dünyaya geçmesini sağlayan erginleştirici rahiptir. Ve daha önce “iyi” ve “kötü”yü anne temsil ederken, bunu artık baba yapar. Oğul, evrenin egemenliği için babasına karşı mücadele eder (Campbell, 2010: 154).

Kahramanın masalda erkek bir dev tarafından alıkonmak üzere olması ve dişi dev tarafından kurtarılmasında erkek dev, gölge niteliği taşır. “*Bu sırada erkek devin ayak sesleri duyulur. Dişi dev çocuğu saklar. Erkek dev kızgın bir şekilde karısına der ki: ‘Burada insan kokusu alıyorum.’ Dişi dev küçük oğlanı korur. Olanları deve anlatır. Erkek dev de yola gelir. ‘Haydi yiğit yolun açık olsun.’ diyerek oğlanı uğurlarlar*” (Bakırcı, 2006: 189). Kahramanın dişi devin sütünü emmesi göz önüne alındığında erkek devin “baba” arketipine dâhil edilmesi yanlış olmayacaktır. Kahraman, baba figürünü otorite ve hâkimiyet sembolü olarak erkek devde birleştirmiştir. Karşılaşma sonucunda dev ile kahraman sorunsuz ayrılmışlardır. “Olumlu baba kompleksi erkeklerde genellikle otorite inancı, ruhsal dogma ve değerlere kayıtsız şartsız boyun eğme, kadınlarda ise ruhsal istek ve ilgilerin çok yoğun olması biçiminde tezahür eder” (Jung, 2005: 84).

Yüce Ana Arketipi: Yüce Ana, arketipsel figürler içerisinde bilince etkisi en güçlü olan ögedir. Annenin hem gerçek hem de sembolik anlamda taşıdığı değer, onu yüce bir konuma erdirtir. Doğurganlığı ile bereketin, annelik içgüdüğü ile koruyuculuğun sembolüdür (Özdemir, 2019: 333). Dişi devlerin “yüce ananın bir tezahürü olarak iyiliği önceleyen taraflarının olduğu görülür. Bununla birlikte olumsuz yönleri olan dişi devler de bulunmaktadır. Ancak dev analarının sembolik değeri, anlatılarda iyilik fonksiyonu üzerine yoğunlaşır” (Özdemir, 2019: 314). Masalda da dişi dev, kahramanı erkek devden koruyarak iyilik fonksiyonunu ön plana çıkarmıştır. Kahraman, devin memesini emdiği için onunla arasında bağ kurmuştur. Dişi devin “annelik” içgüdüğü harekete geçmiştir. Daşdemir’in (2019: 995) yorumuna göre ise; kahraman, erkeklik vasfını devin memesini emerek kazanmıştır. Devlin memesini emmesi, anne karnına dönüş çabasından başka bir şey değildir.

SONUÇ

Arketipler, Jung tarafından keşfedilen bilinçdışı unsurlardır. Gizli kalmış, dipte kalmış, çeşitli imgelerle gün yüzüne çıkan bu unsurlar, ortak bilinçdışının ürünleridir. Jung, birçok farklı sebeplerle oluşan fakat -ilkel ya da modern- her insanda ortak olan söz konusu ürünlere “*arketip*” adını vermiştir. İnsanın dünyadaki nihai amacı kendi benliğini tanıması, benliğiyle tamamlanması, bütünleşmesi, böylelikle özgür bir bilince sahip olabilmesidir. Kendini tamamlama sürecinde zihinsel olarak birçok aşamadan geçer. Bunlar bazen korkular, kaygılar, zayıflıklarla mücadele iken bazen de ötekileştirilmemek adına takılan maskelerdir. İnsan zihinsel dünyasında yaşadığı her durumda tek bir amaca sahiptir. Bireyselleşme yolculuğunu tamamlayabilmek... Bireyselleşme yolculuğunu tamamlayabilen kişi, belli bir olgunluğa erişmiş, kendilik bilincine sahip olabilmiş demektir. Söz edilen tüm bu arketipsel sembolizm tanımlamalarının örneklerine masalarda sıklıkla rastlarız. Bu doğrultuda incelemiş olduğumuz Altın Bülbül masalında birçok arketipsel unsurun bulunduğu görülmüştür. Arketipler alt başlıklar halinde ele alınarak açıklanmıştır. Böylelikle masalların sembolik dünyasına girilmeye çalışılarak gerçek dünya ile arasındaki iletişimsel boyut yorumlanmıştır. Halk anlatılarının salt basit birer eğlence metni olmadıkları, içerilerinde evren, gerçek dünya, insan, zihin ve psikoloji kavramlarını aynı eksene alabildikleri ve dolayısıyla bizler için birçok gizli anlam ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma için etik kural onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Alsaç, F. (2018). Dede Korkut Hikâyelerinde Arketipsel Bir Sembol Olarak Kadın. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 6(14), 91-122.
- Bahadır, Y. (2019). Türk Dünyası Masallarında İyi Huylu Devler ve Fonksiyonları. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 0(14), 121-134.
- Bakırcı, N. (2006). *Niğde Masalları*. Konya: Kömen Yayınevi.

- Bakırcı, N. (2019). Kırım Tatar Masallarından Altın Elma Adlı Masalın Arketipsel Sembolizm Açısından özmlenmesi. *Trk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7(19), 36-46.
- Bakırcı, N. (2021). “Hocanın Aklı” Adlı Masalın Sembolik özmlemesi. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(1), 37-59.
- Bars, M. E. (2018). Deli Dumrul Anlatısının Arketipsel Sembolizm Bakımından özmlenmesi. *SUTAD*, 0(44), 57-75.
- Boratav, P. N. (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuēu*, (ev. Sabri Gürses). Ankara: Kabalcı Yayınevi.
- Daşdemir, C. (2019). Erler Karısına Koca Olmaya Giden Keloēlan Masalı zerine Arketipsel Bir özmlleme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(28), 991-1000.
- Dilay, S. (2011). Sanatsal ve Kültürel Açıdan Balık Motifleri. *Derleme Dergisi*, 4(1), 53-56.
- Ege, F. (2015). Arketipsel Sembolizm Baēlamında Kuzeydoēu Anadolu Masallarının Analizi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Erdoēan Altınkaynak), Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoēan, M. (2020). Dede Korkut Hikyeleri’nin Jung’un Arketipler ve Psikolojik Tipler Kuramı Baēlamında İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Akartürk Karahan), Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersoy, N. (2000). *Semboller ve Yorumları*. İstanbul: Zafer Matbaası.
- Fromm, E. (1992). *Rüyalar Masallar Mitoslar*, (ev. A. Arıtan ve K. H. Ökten). İstanbul: Arıtan Yayınları.
- Işık, N. (2009). Türk Masallarının Sembolik Açıdan özmlenmesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Esm şimşek), Elziē: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jung, C. G. (1999). *Keşfedilmemiş Benlik*. İstanbul: İlhan Yayınları.
- Jung, C. G. (2005). *Dört Arketip*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*, (ev. Ender Gürol). İstanbul: Payel Yayınları.
- Jung, C. G. (2009). *İnsan ve Sembolleri*, (ev. Ali Nahit Babaoēlu). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Kavut, S. (2020). Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı zerine Bir İnceleme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6(2), 681-695.
- zdemir, S. D. (2019). Türk Halk Anlatılarında Dev Motifi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Danışman: Prof. Dr. Esm şimşek), Elziē: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sakaoēlu, S. (2011). *Halk Masalları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Aıkēretim Fakültesi Yayınları.
- Türkan, K. (2018). Tahir ile Zhre Hikyesinin eşitli Varyantlarında Gölge Arketipi. *Türkbilig*, 0(36), 137-146.
- URL-1: <https://pavonisegitim.wordpress.com/2021/02/14/baba-kompleksi/> adresinden 03.07.2022 tarihinde erişildi.

EK 1**Altın Bülbül Masalı**

“Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken pireler berber iken bir padişah ve bu padişahın üç oğlu varmış. Padişah ülkesine bir cami yaptırmış. Üç oğluna üç ad vermiş. Camiye gelen ermiş bir kişi padişaha bu caminin bir eksigi olduğunu söyler: “Padişahım, bu caminin eksigi Altın Bülbül’dür.” Padişah hemen oğullarına altın bülbülü bulmaları için emir verir. Üç kardeşin üçü de üç değişik yol seçerler. En büyük kardeş en kolay yolu, ortanca kardeş orta yolu, küçük kardeş ise en zor yolu seçer. Hepsini birbirleriyle vedalaşır ve yola koyulurlar. Büyük ve ortanca kardeş paralarını yerler, bitirirler. Yollarına devam edemezler. Küçük kardeş yoluna devam ederken bir ihtiyarla karşılaşır. İhtiyarla hoşbeş ettikten sonra birbirlerinden ayrılmak üzereyken ihtiyar oğlana der ki: “Oğlum, yolda deve rastlayacaksın. Devın sağ memesini emersen sana zarar vermez.” Küçük kardeş atına atlar. Az gider uz gider, bir dağın yanına gelir. Burada dişi devi görür ve hemen usulca devın sütünü emer. Bu sırada erkek devın ayak sesleri duyulur. Dişi dev çocuğu saklar. Erkek dev kızgın bir şekilde karısına der ki: “Burada insan kokusu alıyorum.” Dişi dev küçük oğlanı korur. Olanları deve anlatır. Erkek dev de yola gelir. “Haydi yiğit yolun açık olsun.” diyerek oğlanı uğurlarlar. Küçük oğlan az gider uz gider, dere tepe düz gider. Bir kuyunun başına gelir. Atını sulamak için kuyuya bir kova uzatır. Kova ile birlikte kuyudan bir ok çıkar ve ok dile gelir: “Altın bülbülü bulmak istiyorsan, şu üç değneği al. Al değneği al kapıya, yeşil değneği yeşil kapıya, mavi değneği mavi kapıya vur.” Küçük oğlan üç değneği alır ve yoluna devam eder. Karşısına kırmızı kapı çıkar ve kırmızı değneği kapıya vurur. Kapı açılır fakat içinden hiçbir şey çıkmaz. Sonra yeşil kapıyı bulur. Yeşil değneği yeşil kapıya vurur. Buradan sütünü emdiği devın üç kızı çıkar. Kızlar korkar: “Sen kimsin?” “Ben ne inim ne cinim. Ben sizin kardeşinizim.” Küçük oğlan başından geçenleri bir bir anlatır. Kızlar kardeşlerine altın bülbülün mavi kapıda olduğunu söylerler. Küçük kardeş oradan ayrılır. Sonra mavi kapıyı bulur. Mavi değneği mavi kapıya vurur ve kapı açılır. Altın bülbülü karşısında gören oğlan vakit kaybetmeden altın bülbülü alıp yola koyulur. Küçük oğlan aradan bunca yıl geçtiği için yolu unuttur. Az gider uz gider dere tepe düz gider. Yolda abilerine rastlar. Altın bülbülü gören abiler, küçük kardeşi kiskanarak haince planlar yapmaya başlarlar. Bir kuyunun başına gelirler. Büyük kardeşler, küçük kardeşi öldürmek için suyu bulandırıp zehir katarlar. Küçük kardeş “Ne güzel bir su, ömrümde böyle bir su görmedim.” diyerek suyu içer. Bu böyle dediği için zehir etkisini göstermez. Küçük kardeşin ölmediğini gören abileri başka bir plan düşünürler. Küçük kardeş abdest almak için kuyuya kovayı uzatırken abileri oğlanı suya iterler. Büyük kardeş ve ortanca kardeş altın bülbülü alarak saraya giderler. Padişah oğullarının döndüğünü görünce çok sevinir. Fakat küçük oğlunun dönmeyişine üzülür. Altın bülbülü camiye koyarlar bülbül bir türlü ötmeyiz. Biz haberi küçük oğlandan verelim... Kuyunun içinde iki balık gelir balıklardan birisi ala, birisi pulludur. Ala balık sorar: “Yiğit ben mi güzelim yoksa pullu balık mı?” Küçük kardeş balıkların sırtını sıvazlayarak der ki: “İkiniz de güzelsiniz.” Ala balık pullu balığı üzerine alır ve bir merdiven olurlar. Küçük kardeş balıkların üzerine basarak kuyudan çıkar. Tekrar yola koyulur. Yolda bir ihtiyarla karşılaşır. İhtiyara; “Dede bir ihtiyacın var mı?” der. İhtiyar bir şey istemez. Fakat küçük çocuk bir kese altın verir. Küçük kardeş başından geçenleri ihtiyara bir bir anlatır. Birlikte abdest alıp namaz kıldıktan sonra ihtiyar gence sarayın yolunu tarif eder. İkisi ayrılırlar. İhtiyar küçük kardeşten önce saraya gider ve olanları padişaha anlatır. Padişah büyük ve ortanca kardeşi yalan söyledikleri için cezalandırır. Padişah vezirlerine küçük oğlunu bulmaları için emir verir. Büyük kardeşler de vezirlerle birlikte yola çıkarlar. Büyük kardeşler vezirleri yolda bir ağaca bağlarlar ve saraya geri dönerler. Padişahın huzuruna çıkarlar: “Baba oğlunu bulduk ama onu ve vezirleri balıklar yedi doymadı.” Baba bunlara inanır ve üzülür. Küçük kardeş yolda vezirleri bulur. Onları ağaçtan çözer, birlikte saraya doğru yönelirler. Küçük kardeş saraya girince altın bülbül ötmeye başlar. Padişah oğlunun geldiğini anlar ve çok sevinir. Padişah diğer oğullarını yine cezalandırır. Bir süre sonra da affeder. Kardeşler bir daha böyle bir şey yapmayacaklarına dair babalarına söz verirler. Padişah, küçük oğlu için Şahsenem’e dünür gider. Kız tarafı el değmedik kırk altın, kırklık değmedik kırk koyun, çekiç değmedik kırk takunya ister. Bunlar yerine getirilir. Kırk gün kırk gece düğün dövülür. Her şey burada biter ve masal sona erer.” (Bakırcı, 2006: 189-190).

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 125-134, Winter 2022

Yüzyıllık Fark Yaratan, Tarihi Değiştiren Oluşum Olarak Yüzyılın Donanması: Kaptan-ı Derya Seydi Ali Reis* *The Equipment of Century as the Centenary Different Creator the History Exchancer Creation: Chief in Admiral Sidi Ali Captain*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1182931>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
01.10.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
23.12.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Doç. Dr. İmran Gür
Muş Alparslan Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Yeni Türk Edebiyatı ABD
i.gur@alparslan.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-4364-6007>

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu alışma için herhangi bir çıkar atışması bildirilmemiştir. Bu alışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Babil özgün bir tarih izdüşümsel varlık temeli olmak üzere önce ve sonranın bir artı bir faktörlü tarih düşüncesinden doğan genel Türk tarihi yapım özgüsel, özgün yaratma sistemi felsefesine özgü tarihsel etkenle bileşen dinamik tarih olgusuna göre yazılan Doğu Batı üçlemesini içeren minimalist ekultizmdir. Mimari bir okult yapılanması olan *Emperor text*'e özgü ilk fark oluşumunun millennium temel tarih felsefesini değiştiren yeni tarih oluşsal etki değişim terminolojisine özgü okuma sistemi olarak Osmanlı Medeniyet terimleri sözlüğüne göre yaratma disiplini temelli Enderun alaşımsal Galata kulesinin interdisipliner yapılandırılması sürecinde değişim odak noktalı insanlık dini donanımsal [Murat Reis] Osmanlı yazın tarihi İmparatorluk etkeninin birden fazla metne eşdeğer olmasıdır. Üç temel faktörlü Okyanus izdüşümsel genelleyen özgün beş kategorili genişleme sistemine özgü, tarih değişimsel epique, okuma militer olarak hem savaşan hem yazan *Seydi Ali Reis*, [Parchment] fark [echole de parole] terminolojisiyle özdeş Yüzyılın kaptan-ı deryası *Barbaros Hayrettin Paşa* donanmasının yedi disiplinli özgün yazım şartlarının farkına özgü oluşumsal yazılmasıdır. *İngesel* yazım şartlarının, Batı terminolojisine göre Doğu'nun milimist sistemini ekolleştirmesi ekolist bir temel disiplin olarak yaratmanın ol düşüncesini sistemleştirmesi, felsefenin mağara donanımlı gerçekleşen açılımlarının İmran Gür'e özgü temel bir disiplin sistemi olarak gerçekleşen *Kapı Kethüdalęi*'ni metinleştirmesi, ilk ilkesi yaratmaya özgü dalga milimetrimizmi olan tarihin dönüşümünde temel felsefesi donanım yönetimsel stratejik anlam oluşumlu son yaratma sisteminin tarihselin dönüşümü olarak sistemleşmesidir. Yeryüzünün bilgiye özgü stratejik anlam donanımsal alan sistemli bir oluşum ve Yaratıcı'nın yaratma düşüncesinden doğan genel mimari sistemi olarak alaşımsal değişime özgü sistemlenen milimist ölçüleyim değer dengesi donanımsal imparatorluk terimlerini sistemleştiren tarihsel yazın okuma değerli değişim süreçlerinde dev dalga boylarının değişim etkisidir.

Anahtar Kelimeler: Kaptan-ı Derya Seydi Ali Reis, Yüzyılın Donanması, Kapı Kethüdalęi, Dev Gibi Dalgalar, Savaşarak ve Yazarak Olmak

Abstract

According to Kâtip Çelebi peculiar to Turks universe model is the being philosophy of basic meaning philosophy of that be by warring and by writing is created the World as the milimist system. The occurrences form of amalgamic cult as the system of structure in hold the history of publication philosophy peculiar to the publications of Sidi Ali Captain of system associated with the philosophy of Imge's different, both the Door's Chamberlain [Kapı Kethüdası] of the captainship system of occurrence and according to the philosophy of amalgamic and sculpturing history. The constructs of Galata and precincts [minimal epique] of occurrence have impact on peculiar to human tower philosophy of constitution against artificial intelligence General Chania epiquer according to librerium philosophy general minimal as the correspondence the time of tree existence. Basic text is transformation by being inspiration form of masterpiece peculiar to Ottoman the principle of basic marine by being Enderun literature and original publication system. The first occurrence terminology of West and East by writing and by warring continuum the conditions of special Ottoman literary have living Sidi Ali Captain [chief] admiral in chief of XVI.Century in Barbaros Hayreddin Paşa's Armada who allocate the World seven different terrains during ascents of the original history text. Peculiar to Imge realized publication system the first history wars from ongoing storm has created Salahaddin Eyyubi shaped the occurrence of wind and blood related to first Admiral system [Kaptan-ı Derya] till according to the system of Ottoman cult constructions is read Murat Chief.

Keywords: Admiral in Shief Sidi Ali Reis, The Tidal a Like Mean Waves, By Warring and By Writing To Be, 14 The Chamberlain's Door [Kapı Kethüdası], The Equipment of Centenary

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Gür, İ. (2022). Yüzyıllık Fark Yaratan, Tarihi Değiştiren Oluşum Olarak Yüzyılın Donanması: Kaptan-ı Derya Seydi Ali Reis. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 125-134.

GİRİŞ

Temel minimal oluşumları sürecinde indexlenen bilgisel okültlerin değişimine özgü mimari bilgisel dönüşüm süreçlerinin tarih izdüşümsel olarak değişimi bilginin değişimiyle ilgili sonuçlar açısından temel disiplin edimleri etkisindeki mimari dönüşümlere göre imgesel temel mimari üç büyük yaratma özgüsel kült disiplinine yol açmış tarihin meanemer boyutlarda edimleşmesinden doğan milimetre sistemlere göre yapılandırılmıştır (Gür, 2022a: 43). İntersipliner yayın sistemleri içinde kültleşen tarih edimsel bilim okumalarının imbilim sistemlerine özgü yaratılmalı milimist sistemin Babil indexli entegrasyonun değişimi yaratmaya özgü bir kült değeri kazanan ve *Kâtip Çelebi Eğitim* sisteminde özgüleşen *militer epique* (Friedrich, 1815) karşıtlayım donanımı olarak yaratılması sürecinde dört temel disiplin değeri olarak belirginlik kazanan yapılanması *Seydi Ali Reis*'e özgü yazarak ve savaşarak (SAR, 1978) temel disiplinler oluşumlarının açıklanması [*Lisan-ı Osmaninin der beyanı aslındadır.*] yeni bir yazın [literature] özgüsel *Kâtip Çelebi* özgün edebiyat terminolojisinin bir Türk interdisipliner sistemi oluşturan *Enderun* terminolojisi olarak yayınlanmasını kapsamaktadır (Ortaylı, 2020). Alternatiflerin modernleşmesi cult interdisiplinlerinden tarihe geçen *Fransız* ve *İngiliz* militer yapılanmalarından başlayarak dünya militer sistemlerinin süreçlendirilmesi dört temel disiplinin on dalga boyu fark üzerinden okunan milimetre disiplin sistemlerinin çoğunluğuna açılım kazandıran yaratmaya özgü tarih felsefesinin temel ekol disiplininin açılımı olarak sistemleşmesi international okuma sisteminin yaratılmasına özgü *beyaz kelebek indeksleyim* süreçlendirilmesinde [The White Butterfly Epique termin oluşum süreçleri] sonsuzun ötesindeki zamansızlığa değgin okunan Türk Epique'le karşılaştırılmıştır (Gür, 2014d: 44; 2019a: 1381). Babil sonsuzun ötesinde işlev kazanan bir zaman sistemi olarak ayrılanmış dünyanın tarih değişimsel etkiel düzlem felsefesinin dünyayı etkileyen düzenlemeleri boyunca varlığı eviren biçimlendirme süreçleri içinde varlık kazanan *özgür bilinç* (Gür, 2014c) üzerine yapılandırılan Kâtip Çelebi bir interdisipliner Türk militer sistemleri özgüsel okunum değeri olmak üzere temellendirilmiştir (Ögel, 2019). Türk tarih etkenli yayın sistemleri boyunca tarihsel edinim süreçlerinin yeni bir yol oluşumuna neden olmasıyla indekslenen Eğitimde Kâtip Çelebi'nin okuma sistemi, [Fransız Bibliothec National'in okumasında indexlenen ikili süreç] anlamın düzenlenmesiyle zaman disiplini kazanarak *enternational* eviren özgüsel'dir (Gür, 2019b: 1665). *International* belirleyen temel bir kült disiplini olarak tarihin yön değişimi süreçlerinde İmgesel okunan temel Osmanlı kült metinlerine özgü değişim felsefesiyle biçimlenen temel ayrıcalayım etkilendirim süreçlerinde genişleyen ve genel Türk tarihinin değişim modelini belirleyen dikey tarih yapılandırmaları *enternational*'i dönüştüren tarih dil bilgi değişimine bağlı ve temel bir okult yaratma sistemi olarak *Babil*'den önce ve sonrası ayıran yeni tarih ve insan felsefesi, [humaniter bir yapı disiplini olarak] bir Emporor ve temel disiplin sistemi olarak tarihle ilgili üçlü kült interdisipliner okult temel tarih algısının yaratılması sürecinde yaratma ilkesel değişim nedeniyle interdisiplinere indexlenmiştir (Gür, 2022b).

13. yüzyıl başlangıç olmak üzere Osmanlı'nın [The Ottoman Empire of Muyer: bir ölçüm değeri] bir yüzyılına aşkın bir varlık alanı problem çözümlemesi olan bir Türk medeniyeti yapılanması sürecinde [üç dalga boyu fark] insanla ilgili bilgi alanlarının temel donanımlarının değişimine özgü 18. Yüzyılın değişim nedenleri olarak 16 ve 17. Yüzyıllar boyunca devam eden fark yapılandırmalarının tarih örtüşümsel bilgi yapılandırmalarıyla örtüşen Enderun'a özgü ilmiye sistemleriyle yapılandırılması sürecidir (Gür, 2013a). Bir bilgi üretim sistemi ve çözüm merkezli okuma terminolojisi olarak *Kâtip Çelebi* okuma sisteminde yapılaşan Ottoman kült bilimin *öznesel epique*'sine göre öz kütle çekim problemini yapılandıran ve ana felsefesi dağılım değer dengesi olan tarih okumalarına göre Genova Medresesinin kurumlaşması Galata interdisipliner sistemlerini tarihle örtüştürmüştür. Bir milimist yaratma sistemi, yaratma ölçüm değerli özgün tarım bilim, özgün ve özgür düşüncenin işlevsel okunum değerinin İmge odaksal açılımları olarak tarihlendirilen yapım bilim içinde nihilistleşen evren modellerinin modernin alternatiflerine özgü bilgi açısından terimlenmesi ol odaklı özgün bilim tarihinin genelleşmesiyle yaratılan odak sistemler bütünlüğünden artı bire geçen olgusal açılımlardır. Yaratıcı bir fizik var eden olarak yaratıcı, yaratmada sonsuzu yok ederken yaratılan -eksi sonsuzdan yaratılan- eksiye indirgenen anlamsal dokunum gelişimini bilimin verimli biçimi olarak değiştirilen dünyayı biçimlendiren bilgisel formative endex çıkarımlarını bilim tarihsel süreçlendirme ve sistemsel aşılım kültürünün bir düşünce sistemleri topluluğu olarak bilimin kült tarihine bağlayan süreci yaratan insana özgü edimsel donanımları yaratmaktadır. Temel tarih disiplinlerinin insana özgü medeniyet sistemlerinin biçimsel endexlenmesi bilim üst bilim sistemlerinin okunması sürecinde yaratılan *origin form*'un insan donanımlı ve donanım odaklı gelişiminin bir bilim faktörlü bilgi değişim aktarımlarıyla ilgili temel milimist açıklanmasıdır (Gür, 2022a). Tarihsel okunan bilimsel etkenli aktarıma göre yaratılan *ilmiyeye özgü ilim* bir algı değişim sistemi olarak Doğu'nun tarih alaşımsal okunması boyunca bir bilimsel bilginin olgusalatılması sürecinde özgünleşen akım etkisinin biçimlenmesine göre bilginin denetlenebilir, okunabilir, ölçülebilir, sonlandırılabilir düşünce özgünlüğünün imbilim felsefesine göre açıklanması olgusalatılabilir Türk milimist sistemleri özgüsel bilim yapı tekniklerinin genel Türk tarihine göre biçimlenen olmasına özgü tutumsal sisteminin gelişimine özgü tarihlendirmelerle ilk doğu batı fark alaşımsalına göre biçimlendirilen ilk Türk üçgeni *Enderun*'da gerçekleştirilmiştir (Zhumagulov, Tursynovicha ve Onalbayevna: 2013: 308). Alaşım fiziğinin dinamik

yapılmasına göre indexlenen izdüşümsel tarihin dikey interdisipliner küntleşmeleri bir izdüşüm sistemi olmak üzere dikeyleşen tarih izdüşümsel devlet yapılanma ve yönetim etkisel özgüsel insana özgü birim değerin yapılanması (Gür, 2013d: 33) izdüşüm süreçlerinin özgün yayınları boyunca devam eden kapıkethudalığı formunun özgün *the cave*'de biçimlendirilen yaratmada yabancılaşan ilk yaratma formunun özgüselleşmesi ve tarih değişimsel insana özgü inter moner disiplinler farkının bir disiplin sistemi olarak yaratma ilgesel ve tarih alaşımsal olarak okunmalarıdır (Türel, 2016). Selahaddin Eyyubi'nin Batı düşündürüm Felsefesi'nin İmgesel örtüşmesinden yaratılan tarih değerlendirim -ilk ilkesel özgün doğu batı teknikleri- Batı Felsefesinin örtüşümsel yapılandırılması alaşımsal Batı terminolojisini üreten kült değer dengesinin Osmanlı'nın ilmiye sistemine göre üst değer bilgisi olarak Doğu dikeyliğinde fark kazandırılmış ilk yapılandırılmış ilk dikey değişimi yaratma fiziği olarak değişimi Türk Medeniyet özgüsel empire formun alaşımıdır (Heather, 1995). Bir anlam sisteminin değişim değeri boyunca Osmanlı Medeniyet sistemlerinin eleştirel yapılanmasına karşın Türk militer sistemlerinin oluşum simetrisel Türk kült yönetimsel bir milimiser intelligance olarak düzenlenmesine özgü değişimleri etkisel yerleştiren donanımsal kültlerin yaratma mimarisini içinde biçimlendirilmesi [the best form] milimist sistemlerin (İnalçık, 2021) değişimine özgü bir *Osmanlı intelligance*'a göre temel dalga sistemleri temel tıp bilimlerinin okunduğu süreç olarak tıbbiye terimlerine özgü okunmuştur. Osmanlı'nın militer sisteminin bilim özgüsel *Ottoman Emperor form* olarak değerleşmelerinden oluşmuştur (Gür, 2013b: 12; 2019a:1656).

Babil Bütünsel Tarih Dikey Alaşımsal Doğu Batı Terminolojisine Özgü Yaratılan Bilginin Evrilmesi Sürecinde Yayın Oluşumu Olarak *Ottoman Emperor* İmgesel Yayınlanması

Farklı bir yüzyılın biçimlendirilmesi, dünyanın özgün yaratma kült mimarisini belirleyen değerleşmeler boyunca dörtlü bir temel minimal olarak terimlenen yapılanmaların okült bir mimari içinde minimalizmin dörtlü tarih felsefesinden sistem olarak beşli okülte kadar okunan yüzyıl değişimlerine geçişe beşli sisteme dönüştürülen yaratma etkisidir (Gür, 2013a: 87; 2013b: 12; 2013c: 33 2017). İnsana özgü *humaniter discipliner* tarihin yapılandırılmasında yüzyılın bir yüzyıl içinde okunması sistemine göre terimlenen bütünsel tarih alaşımlarının bir özgüretim mimarisini biçimlendiren *Ottoman Empire* formunda ve interdisipliner yayınlanması [substance] Osmanlı donanım mimarisinin tarihsel yapılanmasıyla dörtlü tarih formu olarak bir milimist ilkesel çağın değerleştirilmesidir (Gür, 2022b: 725). Yüzyılı aşkın tarihsel donanımsalın bilim çağını aşan donanımlarının değişmesi yeni bir tarih felsefesi olarak Osmanlı donanımlı yayın açılımlı Barbaros Hayrettin Paşa Donanmasıyla izgeleşen dinamik tarih okumalarının yaratılan tarihle kesişen Osmanlı İmparatorluğu'nda savaş disiplinli oluşum sistemi olarak konumlandığı bilgi donanımlı savaş terminolojisi üreten tarihsel devamlılıklarıdır (Keskin, 2017). Osmanlı yazın sisteminin tarihsel oluşum çerçevesine göre düzenlenen tarihsel süreçlendirme sistemi bir oluşum ve Seydi Ali Reis ve Barbaros Hayrettin Paşa'ya özgü interdisipliner yazın kaynakları olarak biçimlenen tarihsel izdüşüm sistemi Osmanlı yayın sistemi formunda özgütelimlidir (Özcan, 2013: 2071). Tarihsel yapıım ve bilim formunda değerleştirilen etkiler düzleminde yer alan Osmanlı formuna göre modernleşen sistemlerin değiştirilmesi ve tarihlendirilmesi tarihsel yayın düzlemlerine göre okunan metin bilim değişim süreçlerinde endexlenen bilgisel yapıım teknikleri savaş ve alaşıma özgü özgün documative olarak tarih süreç bilim okuma tekniğinin tarih değişimsel indexlenmesidir (Uzunçarşılı, 2019). Tarihsel üretim devamlılık, kurumlaşma ve değişim süreci olarak Osmanlı insan formative genelleşmeler açısından sosyal formun bilimsel açılımlarının sosyal formun yapıtımsal açılımları açısından miliser yayılım değer dengesi bir tarih özgüsel toplumbilim değişmelerleriyle *enternational* uygulamaların sosyal ölçümleyen dinamik ve Osmanlı toplum yapılandırılmalarının savaş ve yazın düzlemlerinde İmran Gür'e özgü yapılandırılmış sistem felsefesine göre açıklanan *Seydi Ali Reis*'in yayın sistemi eşgüzemist tarihsel adlandırmaların üst kroniklerinin oluşumu dikey bir tümelizm sistemi olarak tarihsel insanın oluşumuna göre yaratılan oluşum özgüselidir [SAR: nr. 1470] (Vambery, 1899).

Bir imbilim felsefesinin yayınlanabilir dokusal estetik alaşımsal okunumu *Seydi Ali Reis*'e özgü bir yayın felsefesi olarak bir yüzyılı biçimlendiren *hem yazmak hem savaşmak* olgusal yapılandırılabilir tarih felsefesinin tarihinin değiştirilebilirliğinin yaratmaya özgü oluşlanması ilk ilkesi prensibine göre *tarihi yapmak* temel disiplinin dayanağına göre tarihin temsil değeriyle işlev kazandırılma sürecinde biçimlendirilmesidir (Güneş, 2015: 171). Bir birim değer sistemi olarak tarihin imbilim sürecinde değişmesine özgü tutumsal ve metin etkensel edimsel göre tarihi yazmak insana özgü Osmanlı Medeniyet terminolojisi içinde etkin savaş ve inter-militer oluşumun metinleşmesi bir özgüleme sisteminin tarihin yapıımıyla *ol*'um arasındaki farka göre düzenlenmiş bilimsel tümelistlerin yeni bir tarih ve metin bilim felsefesi olarak özgütelimlidir (Gür, 2022a: 43). Bir bilim sistemi olarak açıklanan Fransız epique süreçlendirme olarak sismigrofik modern medeniyet alaşımsal post okumalarının -postmoderni tarihlendirme sürecini de kapsayan- adlandırmalarına göre değiştilen savunma stratejilerini indexleyen yapılanmaların Osmanlı İmparatorluğu özgüsel sosyal stratejilerin milimist bağlamsal değişimine özgü değerlendirilme biçimlendirmesini göstergeleştiren paradoxal tarihle ilgili dialogsal yapılanmalardır (Bilgin, 2012: 435). Minimal yatay felsefenin

donanım tekniğiyle bilimleşen ve yerleşimsel olarak tarihlendirilen Osmanlı oluşumunun insana özgü medenileşen tümel tarih yapımları boyunca genişletilen akimist donanımsal terimlenen (Ak, 2004: 163) bilgiye dayalı tarih akımı ile ilgilenen Enderun disiplinler sistemiyle değişimsel yapılandırılan alışımsal okuma sürecinde edimleşen (Kemal, 1992) 16. ve 17. Yüzyılları içerir okült değerlere özgü etkindir.

Osmanlı İmparatorluğu Türk Milimist Sistemlerine Göre İngiliz Değişimselinin Özgütelmesi: Tarih Değişimi Süreci Olarak Özgün Yayın Şartlarında Gerçekleştirilen Arab-ı Osmani'nin Tarihsel Farişi Yapılanmalarında İskandinavizm Olarak Fransızca Okunması:

Osmanlı Enderun Medrese sistemine göre düzenlenen ilmiye üst kült sistemlerine göre biçimlendirilen imbilim temel felsefesini geliştiren temel tarihsel gerçekleri düzenleyen etkiye göre açıklımlanan din sistemleri tarihsel din özgüretim sistemlerinin üst yapılanmalarının etkisini sıfırlayan enternationalist [tarihsel çözümsüz] bir karışım olarak İngesal yapılanmaların bileşkesel adlandırılmasına göre felsefeleşen okuma sistemi belirgin fark faktörünün üçlü çoklu disiplin sistemlerinin (Arıkan, 2009) açıklımlarında varlık kazanan tarihin monoter ilgeleştirilmesi, bilim minimarizmi asıl terim değerlerinin Kâbe donanımsal edimsel Kaptan-ı deryalık yüzyıl felsefelerinin değişimi sürecinde bilimleşen (SAR, Akyıldız, 1978) Roma ve gelişen *humaniter militer discipliner* sistemlerden oluşmaktadır (Gür, 2017a: 61). Yüzyıl dönüşümsel yapılanmalarının varlık kazandığı sosyal disiplinler arasında gelişen üst yapı sistemlerini özgüleyen temel mimimarist genel izdüşümsel tarihlendirmeler içinde oluşum kazanan süreçlendirmeyi gerçekleştiren yaratma bir milim sistemi olarak yapılaşan kült okuma sistemine göre geliştirilen (Gür, 2017b: 361) *Kaptan-ı deryalık*'ın yüzyıl içinde gelişmesi, (Kuzu, 2021) dikey birimsel yapılanma içinde Germen Barok etiğinin temel alındığı yapılanmalarda insanlık tarihinin yeniden temellendirildiği bir etik alışımsal yerine kunt temel militarizm etkensel yüzey okumalarına kurdurulması Batılı ve Doğulu iki farklı faktörde bilimleşen tarih yapımlarının bilim felsefesini değiştirdiği sosyal yapı formlarının Osmanlı temel yapılanması mimarisine göre birimlenen özkütle çekim [Peculiar to Creator creation form: magnitude X] dönüşümleri sürecidir (Özçep, 2020: 121).

Tarihsel gelişim süreçlerinde biçimlendirilen *Kaptan-ı deryalık* formunun bir milimist simetrisel Ottoman kült tarihselini özgüleyen genel terminolojinin minimal ölçütlendirilmesi *Seydi Ali Reis*'in 16. Yüzyıl boyunca geliştirilen yeni minimalistlerin okült değerlendirmelerini gerileten terminoloji olarak, Bir Türk yüzyılı genel yapım değerli özgüretim sistemi biçiminde imlenen bilim yüzyılın bilgisel donanım için sistemleşen özgün yayın donanımlı oluşumlarını değiştiren dikey savaş yaptırımısalına göre açılım kazanan savaşarak yazmak ikili terminolojisine göre düzenlenen özgün yapı terminolojisi geliştirilmiştir (Coşkun vd., 2021).

Bilgi yapım değerli tarihsel okültlerin Osmanlı yapı terminolojisine özgü değişimlerinin dikeyleşmesi bir Orta Avrupa okuma kroniği oluşumu olarak yüzyıllık bilinç kazanan yüzyılın felsefesi Enderun bilgi sistemlerini Avusturya Macaristan okumalarını geliştiren Osmanlı'ya özgü Enderun terminolojisinin Kâtip Çelebi'ye özgü okunduğu süreç içinde terimleme sistemi olarak varlık kazanan yayın sistemlerinin tarihsel gelişim sürecinde imlenmesidir. Bir okült sistemi olarak imlenme gelişen üst yapı formları boyunca antikizim [oluşumsal epique] felsefesi üzerine yapılan ve Osmanlı İmparatorluğunun Doğu ve Batı sınırları boyunca yayımlanan bilim özgüsel literatür terimsel tutumsalını indexleyen yaratma özgüsel Beyaz Kelebek oluşumsal milimist sistemlerin açıklanmasıdır (Gür, 2019b: 1656). Bir anlam tarihi boyunca yapılan ilkesel açıklımların genişlemesi ile dikey tarih formunun yenilenmesine özgü alışımsalın felsefi bir ekol yaratma sürecine özgü gelişimselin okunmasını özgüleyen yayın sistemleri, tarihselin edilgen bir akt diyalogsalı olarak ayrımlanmasını işlevsizleşen yapım değerli okült felsefesinin yapım değerli milimist sistemler özgüsel değerlendirilmesi nedeniyle geliştirilen çözümler, yaratma tarihine özgü gelişimleri bir tarihsel fark yapımsal indeksleyen özgütelimleridir (Gür, 2019c:1665).

Enderun Terminolojisi Olarak Lisan-ı Osmaninin Tarihsel Okültizmini Yapılandırın Yüzyılın Okuma Sistemi Olarak Seferi Hümayun'un Birimlendirilmesi: Bir Ottoman Cult'ü Değer Sistemi Olarak Seydi Ali Reis

Bir yapım bilimsel gelişim terminolojisi olarak gerçekleşen temel etki dinamizmi boyunca gelişen Osmanlı'ya özgü Kâtip Çelebi yayın düzlemlerinde sistemleştirilen birimist oluşumların Kaptan-ı deryalık ve reislik açıklımlarının milimist sistem içinde özgüleşen değişimin gelişmesine özgü yapımlarında bilginin değişim ve dönüşüm süreçlerinde genelleşen temel felsefesi dev dalgalarla savaşmak olan deniz [bir karışım sistemi] dalga sistemlerinin *Derya* dalga boyu milimetrisini oluşturduğu yazın felsefesinin fark oluşumuna göre *Kaptan-ı Deryalık* yüzyılın değişim formu olarak kaptanlık [the captain form of binary] yüzyılın değişimi süreçlerinde Seydi Ali Reis'e özgü donanımsal, kaptanlığa özgü bir üçok sistemini kapsayan yüzyılın savaş minimaristlerine göre yaratmaya özgü yüzyılın yaşam mimarisinin değiştirilmesidir (Gür, 2014e:17; 2014f: 117). Türk deniz bilim ada kıyı yapım terminolojisinin *Derya* [bir alışım fiziği termin] etkensel gelişimsel ve açıklımsal okunmasına özgü birimlenen Türk kaptanlık yayın sistemlerini genişleten yapım sistemlerini

oluşturan temel terminoloji içinde gelişen milist bilgi akım kùltüne göre indexlenen [Mavi Akım kùltü] okuma terimlerinden oluşmaktadır. (Kuzu, 2013). 16. Ve 17. Yüzyılların temel *militerlerine* göre *dynamist pyhisician* anatomik donanım felsefesinin bileşenlerine göre biçimlenen Kaptan-ı deryalık formu kesin bir kùlt milimise olarak biçimlenen yüzyılın savaş felsefesinin yazıya aktarılması sürecinde gerçekleştirilen yayın indexlerinden oluşmaktadır (İnan, 2016). Osmanlı donanımsal yapı terminolojisinin başyapıtı olarak başlangıçta yer alan ilk tarihsel özgüretim formunun izdüşümsel oluşumlarına göre açılanan genel minimal [tarih bilim] (Piri Reis, 2013) İmran Gür'e özgü düzenlenen *Kâtip Çelebi* yayın sistemi içinde *Bir Bilgi Merkezi* olarak Medrese yaptırımsal açılımlar Enderun sisteminin gelişimseli olan devamlılık felsefesi içinde bir yüzyılı biçimlendiren dalga sistemlerinin dönüşümü sürecinde kaptanlık formu olarak kıyı mimimarisini besleyen dengesel unsur olarak gelişim felsefesi *Seydi Ali Reis*'e göre biçimlendirilmiş okyanus açılımlı dalgalı okültizm alanında beslenen ve *Piri Reis, Murat Reis* ile devam eden özkùtle çekimsel ve bilim alaşımsal endexlenen yayınların toplamından oluşmaktadır (Polat, 2017: 1).

İnsana özgü yaratma merkezli dünya modeli ile devam eden süreçte biçimlenen kaptan mimimarismi bilgi alaşımsal ve bilgi fiktivativite yapılanmaların yazın farkına göre düzenlendiği 16. Yüzyıl literatür yapılanmasının yerleşimsel okunmasının gelişimine göre dikey yapımsal oluşumların bilimselliğiyle bir yayım felsefesi olarak kıyaslanan okumalar toplamıdır (Kaplan ve Efe, 2020: 229). Alaşım fiziği, fiktivativ etkensel ve alaşımsal yapılanmalarla bir Okyanus coğrafyası geliştiren özgün tutumsalın yayılımı sürecinde biçimlendirilen yayın ve yazın sisteminden beri alaşım kazanmayan fiktivasyonun yerini özgül biçimselin aldığı genişlemelerin değişimine özgü yaptırımsal yapılanmalardır (Manav, 2020). Dünya'nın yaygın saldırı sistemlerine göre bir yönetim bilim değerlendirim sistem ölçütleyim tarih donanımsal alaşım bilimsel olarak değişiminde paleantolojik okunan tarihsel etki dinamistleri, olgusal olmayan coğrafya bir yerleşimsel alaşımsalın yaygın donanımsalına göre belirlenen sosyal ve etkisel yaratmaya göre yazın etkensel değerlendirilen savaş ve yazın etiğinin ilk aydınlanmadan beri insanı özgüleyen okuma sistemine göre ayrıçlandırım ve varlık kazanan *Seydi Ali Reis* özgüsel yazımsal Osmanlı kaptanlık yapılanmalarının deniz etkenli alaşımlarının Okyanus hedefli okunması hedefli değerlendirmelerden oluşması dalgalı empire formunun Enderun bir birim değer olmak üzere alaşım fiziğine endekslenmesine neden olmuştur. Dünya bir antolojik etki değer bilimsel sismigrofik etkilenmeler bilimselliğinin etken değeri olmak üzere açılanan ikinci milimistlerin gelişimin yetkesel gelişimlerine göre anti physics dolaylamaları nedeniyle tarihin nedenleriyle birimlenen ölçütleyim sistemlerine göre değerlendirilen özgün yapımlar ve bir hedef değer gelişim sürecinden dönüşen ekin tarihi boyunca İmge'ye özgü *Derya* tarihsel ekùlt minimalizmin yayılımsal gelişim kazanması bir sismigrofik alaşımsal olarak terimlenen paleantolojik tarih çalışmalarına aşkın yapılandırılmaların mimarist simetriselliğindedir. Enderun yapılanması ve Osmanlı yapıım sistemlerinin değişimi *Seydi Ali Reis*'in yazarlık ve savaşarak oluşturduğu ilk yayın terminolojisinin oluşumu *Dalga*'nın bir etki boyu farkla oluşum yarattığı oluşumsal açılımlara göre düzenlendiği coğrafya bir mekân süreçlendirmeleri sistemler bütünlüğü olmak üzere bilgisel alaşımsal ve yönetim etkensel yaratma sistemlerinin Dünya bir Enderun terminolojisini endexleyen yaptırımsal tutumun devamlılığı esaslı tarihsel yapılandırılmalarla insana özgü değişkeselin milimist sistem olarak değerlendirildiği dikeylikte gerçekleştirilen *Derya*'nın dalga bir yaratma felsefesi olarak yerleştirilen özgüretimlerin kaptanla birleşmesidir (Gür, 2014d: 19). [The captain form of first Epiquer]

Barbaros Hayrettin Paşa'nın *Donanması*'na yerleştirilen *Seydi Ali Reis*'e özgü bireşimseli yayımlayan süreç etiketlendirim değeri oluşumsalının Enderun'da yapılandırılması bir özgün eğitim yapılandırma sistemi olan *Kâtip Çelebi*'ye göre genişletilen alaşımsal [pen kalem] yayın sistemi felsefesinin *Miratı'l-Memalik* bir özgün yayım Enderun'a özgü fetih felsefesi olan açılımsal düzlemlerinde yayın etkensel oluşturulmuştur (Kiremit, 1999). İmparatorlukların devrimist Emperor alaşımsal açılımsal olarak devingen enternatonalist alaşımsal bir tutumla değiştirilmesinin ön gerektirim olgusal yayım oluşumu ve bir yayım özgüsel değişimseli olarak Osmanlı'ya özgü bakışın değişimi, yüzyıllık bakışımın bir alaşım kazandığı yüzyıl değişimi sürecinde dönüştürülen İngiliz militarizminin genelleşmesiyle özgüretim kazanan tarih oluşumsal yapılandırılan etkiler, (Morris, 1826) *Mirat-ı kâinat* (Turgut, 2017) *Kâtip Çelebi*'ye özgü bir yapıım bilim terminolojisi ile tarihlendirilmesiyle bileşke kazanan İstanbul gelişimsel oluşum olarak yapılandırılmasıdır. *Hülasat'ül-heyet fi ilma'l-Eflak ve'l-abhur* (Uçar ve Adaklı, 2019: 1) Dünya başkent diplomasisi ile örtüşen diplomatik sistemler yapılanmalarının bütünlüğüne göre açılanan *Kitabu'l-Muhi*'in ilk edimseli olarak bir Doğu Batı yapıım yazım kroniği biçiminde alternatifleşen açılımlar olarak *Seydi Ali Reis*'in *Çağatayca Gazeller*'inin [China Emperor philosophy: Modern China form] Dünya literatür tarihine kazandırılması [Bir Hint Batı Kroniği] güneybatı alaşımsal yazarlık savaşan etken sistemler boyunca gerçekleştirilmesidir (Eraslan, 2012: 41). Dünya milimetrik açılım değerli genel yapımların tarihlendirilmesi sürecinde yaratılan ilk savaş endeksinden beri genelleşen e-simetrik insana özgü değişimi esas alan insan merkezli savaş felsefesinin dönüşümü yazmanın oluşumsal değer dengesinin savaş ve yayım sürecinde savaşarak ve yazarlık simetriseliliğine göre yaratılanların oluşumuna göre düzenlenen Türk yayım sisteminin ikinci bir açılım kazanan interdisiplinere göre yönetsel alaşımsal bir üst

yayın sistemi olarak gelişim [Mavi akım] endexli [enternationali eviren endex] biçimlenen sürecin tamamlanmasıdır (Gür, 2014b: 2017b:361).

Doğu, Batı, Güney Kuzey Alaşımı Olarak Türk Okyanus Zincir Felsefesinin Zihniyet Değişimi Süreçlerinde Terimleşmesi, Barbaros Hayrettin Paşa ve Bir Yüzyıl Bilinci

İmge bilim bilginin dönüşümü sürecinde yapılandırılan bilim sistemi olarak dikey bir engizisyon disiplininin Batı Felsefesi aşımına ortaçağ kronik okumalarını gerçekleştiren milimist oluşum disiplini içinde bilgiye özgü değişim sürecidir (Gür, 2013a: 87; Gür, 2022a: 43). Tarihsel Dokunun yapılandırılmasında *Enderun* Medrese sisteminin alaşım sal okunması ile kunt yapılanmasının bir devlet oluşum tarihine göre dikey tarihlendirilmesiyle Kunt bir emperyal kroniğinin dönüşümü olarak Türkleşen *emperyal* devlet değişim süreçlerinde tarihsel fiziksel dönüşümü endexleyen parşömene [parchment] ve ceylan derisine [the gazelle skin form] özgü bir yapım kültü felsefesi olarak kült yapılanma sürecinin oluşma terminolojisidir. *Emperor*'un üst bir *militer discipliner* tarihsel yapılandırılma biçimlerine göre okunması *Doğu*; bir simetrik açılım alanı olmak üzere biçimlendirilen bilgi stratejilerine göre düzenlenen *Hun* emperyal kunt felsefesinin Osmanlı minimarizmine dönüşüm sürecinde tarihi yapılandırıcı zincirler olarak örtüşmesidir (Ögel, 2019; Ortaylı, 2018; Von Hammer, 1854). Yüzyılın dönüşümü, savaşarak ve yazarak bir yönetim diplomasisi olarak özgün yönetim terimleri oluşumunu özgülemektedir. İngiliz ortodoksisini gerçekleyen, Boğaziçi'ni gerçekleştiren yapının üst dönüşüm edimleşmesine özgü biçimlendirilen tarih süreçsel terminolojinin yaratılması, değişimin Batı terminolojisine yerleştirilen tarihsel bir edimsel süreçte okunan ve Dünya savaş ve yazı terminolojisinin interdisipliner yayın sistemleri içinde birimleşen ilk tarih alaşım salı olarak *Selahaddin Eyyubi*'ye özgü özgün bir okuma disiplini olarak *the agend form* okumaları boyunca *Barbaros Hayrettin Paşa*'dan *Enderun*'a dönüşerek devam eden *Türk Emperyal*'in içine yerleşen edim bilim felsefesinin imgesel dönüşümüdür.

Etken yaptırımsal bir edim bilim tarihlendirme sürecinde İstanbul'a özgü *Enderun*'da savaş ve donanma felsefesinin ortaçağda genişleyen terminolojik yayımsal olarak geliştirilen eklektik ortaçağ düşüncesine göre bilim milimarizmini *bir çağ açıp bir çağ kapatmak* düşüncesinde yapılandırıcı ortaçağ birbirinden ayıran iki farklı düzlem olarak açıklanan yayın terminolojisi, *Osmanlı İmparatorluğu* fikrine özgü bilgi terimleme tekniğine göre edinilen tarihi yapım bilimle bağlı okumalardır (Uzunçarşılı, 2019). Yaratma merkezli okunum terminolojisi, *İmran Gür*'e özgü okuma temelli yayın endexleri sürecinde tarihlendirilmiş eklektizmin devamlılık esaslı savaş okumaları stratejisine göre donanım kazanan ve yüzyılın *Seydi Ali Reis*'e özgü ve *Barbaros Hayrettin Paşa Donanması*'yla açıklanan birimsel oluşumlar sürecinde gerçekleştirilen sosyal yapılandırılmış tarihlendirmelerin simetrik alaşım da değerlendirilmesidir. (SAR, Düzdağ, 1978). Tarihsel bir temel zemin felsefesi olmak üzere *Emperor* düşüncesinin bir milimist sismetrisel okunması sürecinde gerçekleştirilen simetrisel etkilerin değerlendirildiği *Yeni Çağ Açma* edimsel *Enderun*'u terimleyen *Kâtip Çelebi* tarafından oluşturulan yayın sisteminde göre yayınlanmış etken terminolojik düzenlemeler tarafından tarih açısından belirteçe alınmıştır (Edirneli Nazmi, Köksal, 2017). Türk Tarih felsefesinin edim bilimsel karşılığını konumuna yerleştirilen etken bilim terminolojisini gerçekleştiren oluşum terminolojisinin tarihi yapılandırıcı etki değerli açılara göre yenilenmesiyle özgültilen *dikey yüzyıl bilinci* etken bilinç değişimi tarihselin edimleşmesi olarak kütleleşen yapılanmalara göre biçimlendirilen yeni yüzyıl modellerinde belirteçe alınmış değerlendirmelerdir (Bilgin, 2013: 14).

Bir tarih değişimi temel felsefesinin özgültilim sistemi olarak dönüşüm endexli gelişimlerin okunduğu yeni yüzyıl bilinciyle kuntlaşan mimari yapım etkisel dolayılara göre birimlendirilen yapım tekniklerinin *hem savaşmak ve hem yazmak* işlevsel bileşkeli tarih düzlemlerinde biçimlendirilen mimari yapı tekniklerinin gelişimseline göre yüzyılın savaş edimsel donanımına göre birimlendirilen yeni dönüşüm etkensel açılımlar *Barbaros Hayrettin* mimarisinin yapı faktörlü edimleşmesi sürecinde gerçekleştirilmiştir (Özkan, 1997). Batı Millennium'una özgü bilgi terimleme süreçlerine özdeş açılım kazanan doğu simetrisel [İmge'ye özgü özkütle çekim alaşım sal] savaş minimalizminin tarihsel boyutlandırılmasına göre belirlenen akimist tarihselizin etki değeri kazanmasına yol açan ilk indeksleyim olan yapım milimist alaşım salın *tarihi yapmak tarihi yaratmak* indeksli tutumsalının bir ikiz mimari etken modeli boyunca terimlendiği savaş mimarisi medeniyet evrimsel ve düşünce boyutsal toplam etkinelilerinde ölçülen yazın ölçümsel alaşım tarihsel dikeyselizin etkenliği bir ölçü ederi kabul edilemek üzere belirlenmişlerdir (Arıkan, 2009). *Bir artı bir equaliy* etkenliğinin varlık gerekçesi olarak birimlendirilen mimari yapım etkisel oluşumların iki farklı dünya algısına göre etkin *monomist* biçimlendiği tarihsel üst kronik okuma ana aşım salına bağlı temellendirilen insan ve evren modeli fark yapımsalını genelleştiren yaratma etkili donanımsal başlangıç kabul eden ana dokusalın etken birimlenmesi bir *Yüzyıl Bilinci* değişim süreçlerinde gerçekleşen tarihin yapım bilimci işlev kazanmasıdır (Gür, 2017a: 61).

Yaratıcı Faktörlü Kapıkethüdalığı Özel ve İşlevsel Felsefe Gelişimli, Tarihseli Dönüştiren Değişim Algılı Historical Meaning

Yaratıcı faktörlü *ol* ve *bil* etken donanımsalını oluşturan yapı terminolojisine göre okunan yazım ve yayım felsefesi açılım ölçütlerinde gelişim kazanan bir medeniyet oluşumu sürecinde savaş diplomasisinin stratejik Dünya savunma stratejik enternationalist düşüncesiyle yapılandırılan dönüşüm düşüncesindenberi varlık kazanan Kapıkethüdalığı'nın etken bir alışım kazanan *intermiliter-chamberlain* ve dönüşümleri milimist echole oluşumlarında gerçekleşen bilgi sistemsel alışımsala göre düzenlenen meanemer savaş ve yazın yapılanmaları 18. Yüzyılın dönüşümseline neden olan Dünya Fark disiplinlerinin devlet oluşumlarını yapılandıran intermilimizmdir (Gür, 2019b: 1656, Gür, 2019c: 1665). *Seydi Ali Reis*'in kapıkethüdalığına göre düzenlenen açılım değerli yazın modelleri olarak temel stratejist edimlerin dayandırıldığı temel ilke olarak birim değeri kazanan oluşum endeksli tarih yapılarıdır (Piri Reis, 2013). Dünya devlet yapılandırma tarihlendirmelerinin süreçlendirilmesine özgü gerçekleşen edimbilimler olarak yapılandırılan savaş kroniği *Barbaros Hayrettin Paşa* özgüsel donanım kazandığı devlet yönetimsel etkilenimlerin bütünlüğü olarak *Seydi Ali Reis*'e özgülemiştir (Özkan, 1997). Türk devlet miliser stratejik oluşum kroniğinin *Osmanlı*'da *Emperor* değişkesel endexlenmesi sürecinde Türk indeksel ortaçlanması Dünya interdisipliner milimist e-kültünü yapılandıran tarihsel işlevizm süreçlerinde geleneği eviren süreçte gerçekleştirilen ilk milimarizm evrenseli olarak açıklanan oluşumların gerçekleşmesidir (Ortaylı, 2018).

İmbilim felsefesinin Dünya milimist tarihini eviren *Kâtip Çelebi Model* kapıkethüdalığı gerçekleşmeleri sürecinde okutulan imbilim sistemine göre evrilen tarihsel dinamizm felsefesinin gerçekleşmelerine göre tarih izdüşümsel, keşisim akımsal, ocult disiplinler kazanımları olarak yayımlanması disiplinler Kapıkethüdalığı formunu oluşturan yapıım sistemleri Dünya disiplin sistemlerine göre açıklanan interdisiplinerlikler (Gür, 2019a: 1656). [the Door's chamberlain] Modern dönüşüm sürecinde bir akademik devingenlik olarak yapılandırılan tarihsel ölçütlendirimin okutulması yapılandırılmış kapıkethüda formunun değişimine özgü yeni yapımların interdisiplineri dönüştürmesinin süreçlendirilmesi bir birim değeri olarak devamlılık esaslı devlet devingenliğidir (Düşünmez, 2010: 375). Özgün Orman yayımının özgün yaratma özgüsel insana özgü tarih yapılandırmalarının biçimlendirilmesi boyunca Osmanlı yapıım değerli gelişimlerin *Kaptan-ı Deryalık* ve kapıkethüdalığı'na özgü reislik ve donanmasal simetrisel alışım kazanan *Derya* bir okült ve *Deniz* bir interdisipliner alışım sistemi; bir özkütle ölçüm değeri temel milimarizm felsefesi olarak bir Osmanlı militer disiplinler açılımsal yaptırımsal marina fiziğinin gerekliliğine göre ölçümlenen interdisipliner bütünlük tarih alışımsal okuma kültürünün tamamlanması süreçlerine göre düşünölen imbilim formulative yapı tekniklerini değişen inanç düzlemlerinin bilimsel okunmasıdır.

Yaratma bir sosyal interdisipliner imlenen özkütle çekim üçlemesine göre *Yaratıcı Yaratma Yaratılmış* olarak tamamlanan yayın sistemi içinde *complementer pyhysics*'ne göre intermiliter yerleştirilen milimist yapılandırma felsefesinin insan odaklı sistem yapıımsal endexsel çözümlenmesine göre odak noktası yaratma olmak üzere genelleşen imgesel okuma sisteminin dönüşümü insanı bir irade problemi olarak çözümlenmek üzere yapılandırılmış tarihselin interhumaniter Dünya yapılanmalarının bir *Yüzyıl Bilinci* odaklı dönüşümlerini gerçeklemektedir (Arıkan, 2009; Coşkun; 2021; Gür, 2022b: 725). *The Ottoman Empire Form*'u biçimlendiren *social humaniter* yapılanmaların Seydi Ali Reis fark faktörlü ve interdisipliner fark donanımlı hem savaşarak ve hem yazarak disiplinine özgü üç farklı yapı faktörü alışım birimlendirilmesine göre açıklanan imbilim terimi olarak yapılandırılan dünya yapı sistemlerinin sosyal fark yapıım alanına endeksli devlet yapılanmalarının *millienniumist* medeniyet sistemlerine göre savaş ve yazın medeniyetini yaratan ilk ilkedemberi kütleşen devingen üst yapılanmalarıdır. İleri devingen akıminizm, bir millennium sonuç bildirgesel okuma etkensel intermilimist entegrasyonist üst oluşum yapımlarında gerçekleştirilen birimist felseye göre oluşan kült yapıımının bileşkerinden oluşmaktadır (Gür, 2022b: 725).

SONUÇ

Dikey çalışılmış gerçeklik üzerine tarihlendirilen Yaratıcının yarattığı *Doğru Bir*'e kapı açan bir kapıkethüdalığı oluşumu olarak Osmanlı yayın minimarizmini yaratan yaratma özgün Türk düşüncesinin biçimlenmesi ile Özgün ve Özgür bir insanlık medeniyeti yaratmak mimarisinin gelişimini dikey yayın bilgi mimarisinin dönüşümünde etkinleşen minimalistlerin dönüşümünün tarihlendirilmesiyle gerçekleyen birim mimarisinin yaptırımsalın Osmanlı'nın özgün yapıım niteliğine uygun Kapı mimariyle taçlandırıldığı Doğu Batı alıntısız özgün teknikli minimarizm özgüsel düzenlemeler çağından özgün Türk niteliksel açılımlı oluşumlara geçen süreçlendirmelerdir (Gür 2014e: 17). Özgünlükte *Kâtip Çelebi* bir başlangıç noktası olmak üzere bir kapıkethüdalığı hikâyesinin üç açılımlı iç bükey izdüşümsel Doğu Batı alışımsal ilk mimari düzenlemelerinin yaratma mimarisine özgü düzenlenişine hedef noktası değişimine özgü bir birim değeri simetrisi yaratan oluşumsal niteliklerin bütünlüğüne göre yeni bir medeniyet tarihi ölkü olarak birimleşen tarihi yeni bir yol açma ile insanı yaratmanın özgünlüğüne kapı açma sanatı olarak genel mimarinin özgünlüşmesiyle ayrımsallık kazanan dönemsel yenilenmelerin bütünlünü içermektedir Gür, 2022 a: 43; b:

725). Yüzyıl bilinci farkı olarak *olum* mimarisi, Orman'a özgü geliştirilen özgülletilmiş özgün yayın süreçlerinde imlenen İmge'ye özgü iki suyun birleştiği yerin özgün canlı formunun yaratılma düzlemleri olarak yaratılan ilk özgün mimari ve Nehir donanımsal özgün Derya ve kaptanlık formu olarak yapılandırılan İmran Gür'ün özgün yayın dörtlemesi üzerine temellendirilmiştir (Gür, 2012a; Gür, 2014a,b,c). Yüzyıl bilinci farkı olarak açıklanan özgün fark faktörlü yapı mimarisinin donanımlanması ilk ilkesellikten beri devamlılık ve varlık kazanan oluşum mimarisinin özgüselliklerini gerçekleyen değişim ve dönüşümlerin mimari alışımsal devamlılığı niteliğindeki yaratmada *ol'an* Yaratıcı mimarisinin biçimlendirdiği yeryüzünün dönüşümüne özgü nitelendirmelerin toplamından oluşan insana özgü hikâyesinin yaratıldığı özgün *Türk Ottoman Empire Form Yüzyılı* imgesine varlık kazandıran tarihsel fark etken değerli bütünsel yapılandırmalardır.

16. yüzyıla örtüşen son Yüzyılın hikâyesinin *İmgesel* tamamlanması olarak savaş milimetrisine özgü farklı açılım düzlemlerinde genişleyen yapı terimleri etkisel medeni minimal sistemleri için özgülletilen temel mimari terimler ve oluşumu süreçlerinde insana özgü medeniyetin yapı öncülüğü kazanmasıyla genişleyen özsel ve işlevsel toplum özgün *Ağaç* minimarismi ölçüsel değerlendirmeler özgün alışım fiziğine değgin mimari okumalar *İmran Gür'e* özgü yapım mimarisi sürecinde *Mimar Sinan'dan Çadır Köşkü'ne* gelişen yeni dikey bir *Ottoman Empire* hikâyesini yaratmaktadır (Günay, 2019). Mimar Sinan özgün simetriselliğinin minimalistlerin açılımsal oluşumu sürecinde bir *Ottoman Empire* çözüm etkisi olarak biçimlendiği *ol* bilim sisteminden geliştirilen özgün alışımsalın açılımları olarak genişleyen yüzyıllık birikimin Osmanlı donanmasal yapılandırıldığı özgün bütünsel alışımsal fizik içindedir (Düzdağ, Büke, 2010). *Barbaros Hayrettin Paşa Donanması'na* neden olan özgün dönemin bir *İmgesel* yapı mimarisi olarak taçlandırılmasıyla varlık kazanan ilkesel yapımların insana özgü yaratmada biçimlenen oluşumlarıdır (Bilgin, 2013: 17). İmgesel sürecin ayrımlandığı süreç, aynı ilkesellikte dev gibi dalgalarla savaşılan hem savaşılan hem yazan *Seydi Ali Reis'in* savaşılarak yazarak *olan* yayın simetrisel alışımsal insana özgü medeniyetin nedeni olarak ayrıçlanan *Seydi Ali Reis'in* çok çekerek yaşadığı varlık hikâyesinden geliştirilen yaşamsal farkın etken değer olduğu *Türk Gemi Mimarisi* formunu gerçekleyen kaptanlık ve *Kaptanı-ı Derya'lık* formunun tamamlanmasıdır (Kiremit, 1999).

Yazarlık Katkısı

Araştırma tek yazarlıdır.

Etik Kurul Beyanı

Araştırma doküman incelemesine dayalı olduğu için etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ak, M. (2004). Osmanlı Coğrafya Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (2)4, 163-211.
- Anıkan, Z.; Bostan İ.; Salih Ö. ve Lütfü S. (2009). *Türk Denizcilik Tarihi, (II. Cilt)*. İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınevi.
- Barbaros Hayrettin Paşa (tsz.). *Gazavat-ı Hayreddin Paşa*, (Hazırlayan: M. E. Düzdağ,) İstanbul: Tercüman, 1001 Temel Eser.
- Bilgin, A. (2012). XVI. Yüzyıl Osmanlı Seyahatnameleri Hakkında Bir Değerlendirme. *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, 0(XL), 435-451.
- Bilgin, F. (2013). Mekân ve İnsan: Gelibolu ve Barbaros Hayreddin Paşa (Osmanlı Devleti'nin Akdeniz Hâkimiyeti). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 0(14), 17-31.
- Büke, H. (2010). *Seydi Ali Reis Kitabü'l- Muhit*. Pamukkale: Pamukkale Üniversitesi Yayınları.
- Coşkun, Ü.; Osmanlıoğlu, S. B.; Taşdemir, A. ve Karademir, P. (2021). *Türk Askeri Tarihi Bibliyografyası*. İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.
- Düşünmez, D. (2010). Tanzimat Devrinde Kapı Kethüdalığı Hakkında Temel Bilgiler. *Turkiyat Araştırmaları Dergisi*, 0(28), 375-401.
- Edirmeli Nazmi (2017). *Mecmu'a'un-Nezair*, (Hazırlayan: Fatih Köksal). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). Seydi Ali Reis'in Çağatayca Gazelleri. *Türk Dili Edebiyatı Dergisi*, 0(16), 41-54.
- Günay, R. (2019). *Mimar Sinan Neden Bir Mimarlık Dehasıdır*. İstanbul: Yem Yayınevi.
- Güneş H. (2015). The Faults Heinrich Friedrich Von Diez in The Translation of The Tepegöz. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, 15(2), 171-180.
- Gür, İ. (2012). *İmgenin Günlüğü, The Diary of Image*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Gür, İ. (2013a). Deli Dumrul ve İbrahim Peygamber Hikâyelerinde Alternatif Varlık Alanı Tanımı ve Çağın Alan Problemine Türklere Özgü Bir Teklif. *Yeni Fikir, International Journal of Academic Research and Studies*, 5(10), 87-112.

- Gür, İ. (2013b). Bilinç Zihniyet İlişkisi Duvarları Yıkılmış Bir Bilinç Olarak Son İnsan Postmodern Özne ve Bir Sorgu Bilinci Örneği Kâtip Çelebi, Yeni Fikir. *International Journal of Academic Research and Studies*, 2(11), 12-32.
- Gür, İ. (2013c). Mevcut Varoluştan Alternatif Varoluşa Dönüşüm Sürecinde Postmodern Özne: İmge Bilinci. *Modern Turkish Literature Researches*, 0(9) 33-56.
- Gür, İ. (2013d). Alternatifsizin Alternatifi İrade Etiği: Yaratmanın Kendi Amacı Olarak İradi İnsan. *Journal of History School*, 6 (16), 117-146.
- Gür, İ. (2014a). *Söz Merkezli Evren Modelinden Büyük İddia Evren Modeline Geçiş - M Problemi A Teoremi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gür, İ. (2014b). *Araştan Çıkış, Ascending From Prugatory*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gür, İ. (2014c). *Sonsuzluk Meydanından Evrilme Sırat, The Evolution of Infinity Arena*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gür, İ. (2014d). Postmodern Öznenin Temelleri: İnsanlık Tarihiyle Hesaplaşma. *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)*, 7(17), 19-44.
- Gür, İ. (2014e). The Time of Sirat" Time of "One"Ness" The Time of "Different One", "Seven-Time of Creation" / "The Time of Seven. *International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL)*, 2(9), 17-25.
- Gür, İ. (2014f). The Fall/Descending Time, M Problem the Wrong 1 Center of The Centerless Subject as a Mistake of Architecture, Engineering and Construction Founded by Humanity the Dream of Humanity Changing into Nightmare Tree Time. *International Journal of Arts and Commerce*, (3)7, 117-127.
- Gür, İ. (2017a). Parşömeden Ceylan Derisine, Kâğıttan E-Kitaba Bilginin Evrilmesi Evolving From the Information From Parchment to Gazelle Leather, From the Paper to E-Book, *Book of Abstract İMESET 2017, 12-14 July* İçinde (s.60-61). Bakü: Azerbaycan Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Gür, İ. (2017b). The Alternatives of Modernization, the Change the Transformation, The Efficiency. *I. International Congress Social Science, Humanitas and Education Book of Abstract 13-14 December* İçinde (s.361-63). İstanbul: İstanbul Bilim ve Akademisyenler Derneği Yayınları.
- Gür, İ. (2019a). Eğitimde Kâtip Çelebi, Başlangıcından Bugüne Türk Eğitim Sisteminin Eleştirisi. *Turkish Studies Educational Sciences*, (14)4, 1381-1402.
- Gür, İ. (2019b). Modern Türk Equipie'sinin Bilginin İkiz Mimarisi ve Değişimi Süreci Olarak Okunması, İlk Modern Bilgi Terimleşmesi Mimarisi Olarak İmge Merkezli Akademi. *VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı, (16-17 Aralık 2019)* İçinde (s.1656-1665). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Gür, İ. (2019c). Evaluation of Changing Imge as The Ascending Existence Value, Evolving of Earth Agenda to Apocalypse, Evolution of Time of Three to a True One Center. *VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı* İçinde (s. 16-17). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Gür, İ. (2022a). İnsanlığın Yeni Hikâyesinin İlk Mimarı Olarak Yaratıcı: Özgür Varlık Alanının Varlığı ve Özgür Gündemi Olarak İmge, Yeryüzünün Kıyamet İçin Yaratılması ve Düzenin Kıyamete Göre Değiştirilmesi Süreci Olarak Araf [imge merkezli akademi]. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(127), 43-71.
- Gür, İ. (2022b). Osmanlı Değişim Sistemi Emperor'da Yaratıcı Faktörlü Bir Okuma: Alternatif İmge Modernizmi Süreçlerinde Ağaç Kroniği Olarak Aşkı Memnu Formunun Oluşumu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 725-743.
- Halil İ. (2019) *Osmanlı İmparatorluğu*, (II. Cilt). İstanbul: Kronik Kitap.
- Heather, P. (1995). The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europa, *English Historical Reviwev*. Oxford University Press.
- İnan, M. (2016). 16. Yüzyıl Osmanlı Deniz Savaşlarının Anatomisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Ayşe Pul), Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaplan, Y. ve Efe, Z. (2020). Kâtipi, Seydi Ali Reis ve Divanı. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 0(67), 229-265.
- Keskin, B. G. (2017). Osmanlı İmparatorluğu'nda Haritacılık ve Matrakçı Nasuh. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Selvi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kiremit, M. (1999). *Mir'atü'l- Memalik*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu Yayınları.
- Koloğlu, O. (2012). *Türk Korsanları*. İstanbul: Tarihiçi Kitabevi.
- Kuzu, A. (2013). *Seydi Ali Reis Denizlerin Büyük Ālimi*. İstanbul: Paraf.
- Manav, G. (2020). Seydi Ali Reis'in Hint Okyanusundaki Faaliyetleri ve Gözlemleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi, İlhami Danış), İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ortaylı, İ. (2018). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Kronik.
- Ortaylı, İ. (2020). *Re-Discovery The Ottoman*, (Çeviren: Jonathan Rosse). İstanbul: Cronic Book Publication.
- Ögel, B. (2019). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, (II. Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özcan, A. (2013). Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış. *FSMÜ İnsan ve Toplumbilimleri Dergisi*, 0(1), 271-293.
- Özçep, F. (2020). Osmanlı ve Batı Kaynaklarına Göre Mıknatıslar, Pusulalar ve Yer Manyetizmaları Ölçümleri. *Dört Öge*, 9(17), 121-150.
- Özdemir, K. (1992). *Osmanlı Deniz Haritaları*. İstanbul: Marmara Bank Yayınları.
- Özkan, M. (1997). *Barbaros Hayrettin Paşa'nın Türk Denizcilik Tarihindeki Yeri*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Piri Reis. (2013). *Kitab-ı Bahriye*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Polat, G. D. (2017). Kamal, An Instrument of Celestial Navigation in The Indian Ocean, as Described by Ottoman Marines Piri Reis And Seydi Ali Reis. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 0(19), 1-12.
- Seydi Ali Reis (tsz.). *Mir'at'ül-Memalik*. Topkapı Kütüphanesi Revan Köşkü, Nr. 1470.
- Seydi Ali Reis. (1313). *Mir'at'ül-Memalik*. İstanbul: Dersaadet, İkdam Matbaası, 1313 (Ahmet Cevdet Neşri).
- Seydi Ali Reis. (1899). *The Travels And Adventures of the Turkish Admiral Sıdı Ali Reis, In India Afghanistan, Central Asia, And Persia During the Years 1553-1556*, (Çeviren: Armin Vambery). Luzac&Co Pub.
- Seydi Ali Reis. (1978). *Mir'atü'l- Memalik* , (Hazırlayan: Necdet Akyıldız). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Seydi Ali Reis. (tsz). *Kitab'al-Muhit fi İlma'l-Eflak Va'l-Abhur*. Revan Köşkü nr.1643.
- Seydi Ali Reis. (tsz.). Les Sources du Muhit Turc, (1826), *Journal Asiatique*, (Translation: M. Morris) 9-10.
- Seydi Ali Reis. *Hülasat'el Heyet*. Ayasofya Kütüphanesi, Nu: 2591/Nuruosmaniye, Nu: 2011.
- Seydi Ali Reis. *Kitab'al Muhit* (1815) (Diez, Fredrich, Çev.) *Denkwürdigkeiten Von Asien*, Berlin (II) 133-267.
- Seydi Ali Reis. *Mir'at-ı Kâinat*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY Nu: 24.
- Turgut, S. (2017). *Mir'at-ı Kâinat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Erdoğan Boz), Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türel, T. (2016). *Toward The End of An Empire: Rome in the West and Attila. (425-455 ID.)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Sibel Bozbeyoğlu), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçar, İ. ve Adaklı A. (2019). Seydi Ali Reis'in Hülasatü'l- Heyet Adlı Eserindeki Astronomi Terimleri. *Diyalektolog Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(21), 1-22.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2019). *Osmanlı Tarihi İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümü'ne Kadar*, (III. Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Von Hammer, (1854). *History of the Ottoman Turks: From The Beginnig Their Empire to The Present Time II* v. (Translation: E.S, Creasy & M.A). London: London Cambridge Publication.
- Zhumagulov K.; Tursynovicha, R. ve Onalbayevna S. (2013). Actual Issues of Research and Teaching of Hun's History Procedia. 2nd Cyprus International Conference on Educational Research (CY-ICER 2013). *Social and Behavioral Sciences*, 0(89), 308-311.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 135-146, Winter 2022

İş Tanımlama Endeksi Kapsamında “Meslektaşlara İlişkin Negatif Tutumlar”, Davranışsal Mobbinge Yönelik Algılarda Farklılığa Yol Açar Mı? **

Does “Negative Attitudes Towards Colleagues” in the Scope of the Job Description Index Lead to Differences in Perceptions of Behavioral Mobbing?

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1216244>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
09.11.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.12.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Prof. Dr. İsmail Bakan
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme
Bölümü

ibakan63@hotmail.com
ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-7533-4724>

Prof. Dr. Burcu Erşahan
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslar arası
Ticaret ve Lojistik Bölümü

bersahan@hotmail.com
ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-2546-0567>

Dr. Öğr. Üyesi Zümrüt Hatice Şekelli
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Türkoğlu Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve
Organizasyon Bölümü

zhkiper@gmail.com
ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-5090-4372>

Ebray Kiraz

Bilim Uzmanı / Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar
arası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı

ebraykiraz@gmail.com
ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-5524-3294>

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

** Bu çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 07.12.2022 tarih ve E-72321963-300-179405 belge numarası onayı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Öz

İş tatmini kavramı, duygulanım temelli ve bilişsel bileşenler içeren bir tutumdur. Duygulanım temelli bileşenler bireyin yaptığı işe yönelik sevgi veya nefret gibi duygularını ifade eder. Bilişsel bileşenler ise bireyin işi ile ilgili düşünce inanışlarını belirtir. İş tatmini kavramını ölçmek için kullanılan araçlar da bu hususta farklılıklar gösterebilmektedir. İş tatmini ölçümünün tutum ölçekleri bölümü olan bu araştırmada İş Tanımlama Endeksinin kullanılması uygun bulunmuştur. Mobbing kavramı ise; bireyin çalıştığı yerde yöneticilerinden/astlarından ya da eşitleri tarafından maruz kalınan ve bireyim çalışma ortamından dışlamak için taciz, rahatsız etme gibi davranışları uzun bir zaman diliminde uygulanan devamlı, sistemler davranışların tamamıdır. Mobbing süreci, kendisini, belirli davranışlarla gösterir. Bu davranışlar, çalışanın mobbinge maruz kalıp kalmadığının anlaşılması konusunda kullanılacak göstergeler olarak da düşünülebilir. Oluşan mobbing iş tatminini negatif etkileyerek ciddi sorunlara neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, iş tanımlama endeksinin negatif algıları dikkate alınarak, bu algılara bağlı olarak bireylerin davranışsal mobbingin alt boyutları algılarında anlamlı fark olup olmadığının incelenmesidir. Araştırmada iki ölçek kullanılmıştır. Bunlardan ilki, iş tanımlama endeksi ölçeği (Lake vd., 2010), diğeri ise davranışsal mobbing (Leymann, 1993,1996) ölçeğidir. Araştırma evrenini İstanbul’da faaliyette bulunan Teknokentlerdeki yazılım firmalarında çalışan kadın çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırmada veriler anket aracılığıyla toplanmıştır. Anketler, basit tesadüfî örneklem yöntemi ile seçilen 220 çalışana yüz yüze uygulanmış, 206’sı analize dâhil edilmiştir. Verilerin analizi sonucunda iş tanımlama endeksinin negatif tutum algılarına bağlı olarak davranışsal mobbingin alt boyutlarında anlamlı fark olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş Tanımlama Endeksi, Meslektaşlara İlişkin Negatif Algı, Davranışsal Mobbing

Abstract

The concept of job satisfaction is an attitude based on affect and includes cognitive components. Affect-based components express the feelings of the individual, such as love or hatred towards the work he is doing. Cognitive components indicate the individual's thought beliefs about his job. The tools used to measure the concept of job satisfaction may also differ in this regard. In this study, which is the attitude scales part of job satisfaction measurement, it was found appropriate to use the Job Description Index. Also mobbing; It is the whole of the continuous, systems behaviors that are exposed by the managers/subordinates or equals of the individual in the workplace and that are applied over a long period of time, such as harassment and harassment to exclude the individual from the working environment. The mobbing process manifests itself with certain behaviors. These behaviors can also be considered as indicators that can be used to understand whether the employee is exposed to mobbing. The resulting mobbing causes serious problems by negatively affecting job satisfaction. The aim of this study is to examine whether there is a significant difference between these perceptions and the sub-dimensions of behavioral mobbing, taking into account the negative perceptions of the job description index. Two scales were used in the study. The first of these is the job description index scale (Lake et al., 2010), and the other is the behavioral mobbing scale (Leymann, 1993, 1996). The research population consists of female employees working in software companies in Teknopolis operating in Istanbul. The data in the research were picked through a questionnaire. The questionnaires were applied face to face to 220 employees selected by simple random sampling method, 206 of them were included in the analysis. As a result of the analysis of the data, it was found that there was a significant difference in the sub-dimensions of behavioral mobbing depending on the negative attitude perceptions of the job description index. The research population consists of female employees working in software companies within Teknokent in Istanbul. Questionnaire technique was used as a data collection tool in the research. The questionnaires were applied face to face to 220 employees selected (206 of them are analysed) by simple random sampling method. As a result of the analysis of the data, it was found that there was a significant difference in the sub-dimensions of behavioral mobbing depending on the negative attitude perceptions of the job description index.

Keywords: The Job Descriptive Index, Negative Perception of Colleagues, Behavioral Mobbing

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Bakan, İ.; Erşahan, B.; Şekelli, Z. H. ve Kiraz, E. (2022). İş Tanımlama Endeksi Kapsamında “Meslektaşlara İlişkin Negatif Tutumlar”, Davranışsal Mobbinge Yönelik Algılarda Farklılığa Yol Açar Mı?. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 135-146.

GİRİŞ

Çalışma yaşamının temel konularından birisi, işe ilişkin olumlu tutumların tespit edilmesi ve iyileştirilmesidir. Bu tutumlar bireylerin kimliklerini şekillendirmesinin yanında örgütsel olarak da önemli sonuçlar yaratmaktadır. Bu nedenle de iş tatmini, işe yönelik tutumlar ve örgüt psikolojisi alanında çok çalışılmaktadır. Bahsi geçen durumun sebeplerinden birisi, iş tatmini ile alakalı ilgili çalışmaların gerek çalışanların çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerekse de kurumsal etkinliği oluşturmada birden fazla amacı içermesidir (Başol ve Çömlekçi, 2020).

Literatüre bakıldığında iş tatminini ölçmek amacıyla çeşitli ölçeklerin geliştirildiği tespit edilmiştir. Bunlara İş Tanımlama Endeksi (Smith, P. C., Kendall, L. M., ve Hulin, C. L. (1969) örnek gösterilebilir. İş tatmini kavramını ölçmek için yapılan birçok çalışmada, bazen ölçeklerden belirli biri kullanılırken bazen de farklı ölçeklerin değişik boyutlarıyla yeni ölçekler oluşturulmaktadır.

Bireylerin birer makine gibi çalışmayacağı, bireyin fiziksel ve ruhsal açıdan bir bütün olarak çalıştığı iş yerinde olduğu ve işini etkilediği anlayışı günümüzde hâkim olmaya başlamıştır. Günümüz modern yönetim anlayışı, çalışanlarının daha fazla motive edilmesi ve onların kuruma olan katkılarının daha fazla arttırılmasını ön plana çıkarmaktadır. İşinden tatmin olamayan çalışanın ruhsal sağlığı etkilenmekte ve fiziksel sorunları beraberinde gelmektedir (Karcioğlu ve Akbaş, 2010).

Mobbingin iş tatminsizliği, işten ayrılma niyeti ve devamsızlık gibi olumsuz sonuçlara yol açan önemli bir yapı olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Lutgen-Sandvik vd., 2007). Mobbingin meta-analitik incelemesi de mağdurların yaşadığı çeşitli olumsuz sonuçları göstermektedir (Bowling ve Beehr, 2006; Ilies vd., 2003). Yaşanan olumsuz davranışlar, bireylerin işlerini diğerlerinden daha az yetkin bir şekilde yapmalarına neden olabilir (Giorgi, 2012). Bunlar, iş tatmininde azalma ve bireysel olarak bildirilen sağlık sorunlarında artış şeklindedir.

Mobbing, azalan iş tatmininin güçlü bir göstergesidir ve olumsuz bir faktör olarak kabul edilir. İş tatmininin ölçümünde kullanılan araçlardan iş tanımlama endeksi negatif algıları ile davranışsal mobbing arasında anlamlı farklılığa ilişkin yapılan çalışmaya da bu zamana kadar rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, iş tanımlama endeksinin negatif algıları dikkate alınarak bu algılar ile davranışsal mobbingin alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemesidir. Bu yazının ilk bölümünde iş tanımlama endeksi kapsamında meslektaşlara ilişkin negatif algı, ikinci bölümünde davranışsal mobbing, üçüncü bölümde ise iş tanımlama endeksi kapsamında meslektaşlara ilişkin negatif tutumlar ile davranışsal mobbingin boyutlarına yönelik algılar anlatılmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İş Tanımlama Endeksi Kapsamında Meslektaşlara İlişkin Negatif Algı

Çalışanların iş tatminlerini arttırmak, yöneticiler için önemli hedeflerden birisidir. İş tatmini, kurumun kendine özgü nitelikleriyle meydana getirilen, ağırlıklı olarak kurumun kendi içinden gelen boyutlara ve çalışanların farklı karakteristik yapılarına bağlıdır. Roberts ve Savage (1973) yapmış oldukları çalışmalarında, iş tatmini kavramının ölçülmesinin üç temel sebepten dolayı önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bunların ilki; fiziksel yarar kadar insani değerlerin de gün geçtikçe önem kazanmasıdır. İkinci sebep; bazı çalışmalarda işe gelmeme, işte devamsızlık yapma, iş devri, işi bırakma eğilimi ve iş tatmini arasında negatif yönlü ilişki bulunduğu bulgusu yer almaktadır. İş tatmini yükseldikçe, işe devamsızlık ve iş devri değişkenleri azalmaktadır. Sonucu sebep ise, yöneticilerin, insan kaynaklarına doğru biçimde yön verebilmeleri adına çalışanlarının davranışlarını daha iyi anlayabilmelerinin önemli olduğudur. Sonuç olarak çalışanların işlerinden memnuniyet durumlarını ya da işleri hakkındaki hislerini bilmek yöneticiler açısından önemli sayılmaktadır (Kaya, 2007).

İş tatminine etki eden boyutlarla ilgili çok sayıda çalışma yapılmış (Ewen, 1967; Mikes ve Huhn, 1968; Blood, 1971; Quinn ve Mangione, 1973; Rice vd., 1991; Mastekaasa, 1994; Akt. Staples ve Higgins, 1998) ve iş tatminini ölçmek için geliştirilen araçlardan en çok bilinenlerden birisi Cornell Üniversitesinin endüstriyel psikoloji programından bir grup araştırmacı tarafından, İş Tanımlayıcı İndeksinin geliştirilmesiyle durum sonuçlandırılmıştır (Lake vd., 2010; Ülker, 2006). İş Tanımlama Endeksi (The Job Descriptive Index) Smith, Kendall ve Hulin tarafından 1969 yılında geliştirilmiştir. Ölçeğin son hali ise 1987 yılında Johnson, Smith, Tucker, Schneider ve Dachler tarafından geçerlik ve güvenilirlik yönünden incelenmiş ve ilk bulgulara uygun veriler elde edilmiştir. Johnson, Smith ve Tucker çalışmaları sonucu beşli likert ölçeğinin daha sağlıklı sonuçlar verdiği ortaya çıkmıştır (Demir, 2018). Endeksin çevirisi Ergin (1997) tarafından gerçekleştirilmiş ve geçerlilik ile güvenilirlik çalışmaları yapılarak olumlu sonuçlar elde edilmiştir (Alpsoy, 2018).

Araştırmada kullanılan İş Tanımlama Ölçeği beş alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar, çalışılan işin özellikleri, ücret ile ilgili özellikler, yükselme olanakları, yönetim ve iş arkadaşlarıyla ilgili özelliklerdir. İş tanımlama ölçeğinin alt boyutlarından işle ilgili özellikleri (cazip, devamlı olarak dikkatli olmayı gerektiren,

tatmin edici, faydalı, sıkıcı, stresli, başarı duygusu meydana getiren), ücretle ilgili özellikleri (normal giderler için yeterli, yetersiz, lüks bir hayat sağlar, hak ettiğinden az), yükselme ile alakalı özellikleri (ilerleme olanakları, başarıya göre yükselme, adaletli olmayan terfi politikaları), yönetim ile ilgili özellikleri (fikrimi alır, memnun edilmesi güç, iyi işi takdir eder, konuya hâkimdir), iş arkadaşlarıyla ilgili özellikler (teşvik edici, sıkıcı, sorumluluk sahibi) gibi kavramları içerir. İş tanımlama endeksi, bu beş unsura karşı gösterilen duygusal tepkilere bağlı olarak iş tatminini inceler (Özdemir, 2006).

Ölçekte yer alan boyutlar arasında örneğin “iş arkadaşları” için belirlenmiş sıfatlar şunlardır: sıkıcı, sorumlu, akıllı ve çok konuşkandır. Bu sıfatlar çalışanları birlikte tanımlıyorsa “Evet”, tanımlamıyorsa “Hayır” ve karar verilemiyorsa “Kararsız” olarak işaretlenmek istenmektedir (Sönmez vd., 2016; Mitchell ve Larson, 1987; Akt. Özpehlivan, 2018). Yüksek güvenilirlik ve geçerliliğe sahip olduğu için en çok kullanılan iş tatmin ölçeğidir (Keser, 2006). Ölçeğin geçerliliğine ilişkin yapılan meta analizinde (Kinicki vd., 2002) iş tanımlama endeksinin geçerli bir ölçek olduğu desteklenmiştir.

İş tatmini kavramı ölçülmek için birden fazla yöntemden yararlanılmaktadır. Yöntemlerden hangisinin daha uygun olacağı ile ilgili kesin bir bilgi yer almamaktadır. İş tatmini düzeyleri ölçülerek gruplar göz önünde tutularak en uygun modelin kullanılması gerekmektedir (Toker, 2007). En fazla kullanılmakta olan iş tatmin değerlendirme modellerinden biri de iş tanımlama endeksidir. Otel işletmeleri çalışanları, bilgisayar işletmeleri çalışanları, öğretim elemanlarının iş tatmininin ölçülmesi için en yaygın kullanılan ölçekler iş tanımlama endeksidir (Kaya, 2007).

Davranışsal Mobbing

Günümüzde bireyler yaşamlarının önemli bir bölümünü iş yerinde geçirmektedir. Çalışma ortamında çalışanların kendilerini değerli hissetmelerini sağlayan ve onları destekleyen koşulların varlığı önemli sayılmaktadır. İş yerinde karşılaşılan sorunlardan biri olan mobbing son yıllarda önem kazanan konular arasındadır (Erdoğan ve Yıldırım, 2017).

1980’lerin başlarında İsveçli endüstri psikoloğu Heinz Leymann ilk kez çalışma yaşamında mobbing kavramını kullanmıştır. Leyman’ın çalışanlar arasında benzer özellikte uzun dönem içerisinde düşmanca ve saldırgan davranışların oluştuğuna dair tespitleri neticesinde mobbing kavramını kullandığı görülmektedir. İş hayatında bu tip davranışlar Leymann’dan önce birileri tarafından fark edilip tanımlanmamıştır. Bu sebeple Leymann’ın bu alanda yapmış olduğu çalışmalar bütün dünyada çalışma yaşamındaki mobbing davranışlarına ilişkin araştırmaların temelini oluşturmaktadır. Leymann, çalışma yaşamında mobbing davranışının varlığını tespit etmekle kalmamış, mobbingin özel niteliklerini, meydana geliş tarzını, uygulanan şiddetten en fazla zarar gören bireyler ve meydana gelebilecek psikolojik sonuçları da göstermiştir (Tınaz, 2006).

Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı (European Agency for Safety & Health at Work -EU-OSHA,2002) işyerinde mobbingi “bir çalışana veya bir grup çalışana karşı sağlık ve güvenlik açısından risk oluşturan, tekrarlanan, mantıksız davranışlar” olarak belirtmektedir (Tonga vd., 2017).

Mobbing kavramı ulusal ve uluslararası literatürde birden çok kavramla çalışılmıştır. Mobbing kavramı yerine kullanılması tercih edilen başka karşılıkları vardır. Bunlardan birkaçı; çalışma alanında linç, çalışma alanında psikolojik terör, çalışma alanı travması, çalışma alanında psikolojik taciz, yıldırma ve benzeridir (Çobanoğlu, 2005). Uluslararası literatürde kimi zaman “mobbing” kimi zamanda “bullying” olarak ifade edilmektedir (Yüçetürk, 2002; Aydın ve Öcel, 2009).

Mobbing duygusal bir saldırdır. İlk önce saygısız ve zararlı bir davranışın hedefi olmakla başlamaktadır. Bir bireyin bir bireye karşı rızaları olsun ya da olmasın başkalarını kışkırtarak saldırgan bir atmosfer oluşturarak bir başkasını bırakmaya zorlaması ve sürekli kötü niyetli davranışlarda bulunması, üstü örtülü suçlamalar yapması, birinin itibarını zedelemesi ve alay etmesi olarak ifade edilebilir (Arısoy, 2011).

Mobbingin iki temel öznesi bulunmaktadır. Bunlar aktörler ve kurbanlardır. Her ikisi de kendi aralarında dinamik bir yapı taşımakta; aktörlerin iletişim davranışları kurbanları etkisi altında bırakır ve kurbanların tepki vermesine neden olur. Böylelikle oluşan reaktif iletişim aşamasında kurbanlar da geliştirdikleri tepkilerle birer aktöre evrilmektedir. Bu durumun sonucunda mobbing işletmede hâkim olmakta ve çözümü giderek zorlaşmaktadır (Eğinli ve Bitirim, 2010).

Davenport vd. (2003) tarafından, aktörlerin mobbinge sebep olan birbirlerinden farklı davranış tarzları için beş çeşit sınıflandırılma yapılmıştır. Bunlar:

- Kendini göstermesi ve iletişimin biçiminin etkilenmesi,
- Sosyal ilişkilerin etkilenmesi,
- Bireyin itibarının etkilenmesi,
- Bireyin hayat kalitesinin ve mesleki durumunun etkilenmesi,
- Bireyin sağlığının etkilenmesidir.

Mobbing sürecinde aktörlerin iletişim davranışları bu faktörler esas alınarak aşağıdaki gibi açıklanabilir.

- **Kendini göstermesi ve iletişimin biçiminin etkilenmesi:** Bu aşamada mobbingin öznesi olan kurban veya kurbanlar, süreci oluşturan aktör veya aktörlerin bireysel değerlendirmeleriyle kendilerine negatif özellikler yüklenerek ifade edilebilir. Aktörlerin böyle bir davranış göstermelerindeki hedefleri, kurbanların üzerindeki kontrol düzeyini arttırmak ve kendilerine tehdit olarak gördükleri için onların başarılarını veya öne çıkan pozitif özelliklerini gölgelemektedir.

Aktörlerin ana hedefi, kurbanların psikolojik bakımdan çökertilip savunmasız kalmasını ve özgüvenlerini kaybetmesini sağlamaktır. Zira özgüveni az bireyler özgüveni yüksek olanlara göre daha kolay kontrol altında tutulabilmektedirler. İletişim tarzını etkilemede aktörler tarafından kurbanları pasif hale getirecek iletişim tarzları oluşturulur. Kurbanların birbirinden farklı olaylarla suçlanması ama kendilerini açıklamalarına izin verilmemesi, onların görmezden gelinmesi, devamlı olarak eleştiriye maruz kalması ve kendilerine karalama kampanyalarının yapılma ve özellikle de çalışma arkadaşlarının yanında küçük düşürülmesi gibi olaylar bu süreç içerisinde ele alınabilmektedir.

- **Sosyal ilişkilerin etkilenmesi:** Aktörlerin amaçlarından bir başkası ise sosyal ilişkileri etkilemek amacıyla kurbanları yalnız bırakmaya çalışmak, iş arkadaşlarının onu istenmediğini ve sevmediğini hissetmesini sağlamaktır. Kurbanların ait hissetme ve sevilme ihtiyaçları yerine gelmediğinde mobbinge direnç göstermesi çok daha güçleşmektedir. Bu sebeple aktörlerin diğer çalışanları da kurbanları dikkate almamaları için zorlaması, her zamankinden daha fazla sosyal hayatını ve özel ilişkilerini ön plana çıkarması, çalışma alanında yapılan grup faaliyetlerinden dışlaması, yemek veya eğlence gibi sosyal aktivitelere davet etmemesi vs. kurbanların sosyal ilişkilerinin düşmesine neden olmaktadır.

- **Bireyin itibarının etkilenmesi:** Bu grupta aktörler, kurbanların itibarına etkide bulunacak farklı yöntemler geliştirmektedir. Aktörler kurbanları özelliklerine uygun olmayan pozisyonlarda çalıştırmaları, hak ettiği veya haklılığı tüm çalışanlar tarafından bilinmesine rağmen terfi etmelerine engel olması, yaptıkları hataları yönetime karşıymış gibi anlatarak ya da eksik veya yanlış bilgilendirerek yaptıkları işte oluşan eksiklikleri devamlı olarak gündemde tutması, alınan kararları bir neden göstermeden veya subjektif değerlendirmelerle uygulamaması gibi davranışlarla kurbanların itibarını etkilemeyi amaçlamaktadırlar.

- **Bireyin hayat kalitesinin ve mesleki durumunun etkilenmesi:** Aktörlerin bu aşamadaki amaçlarından birisi kurbanların maruz kaldıkları mobbing neticesinde yaşam standartlarının düşmesi ve böylece istenilen düzeyde performans gösterememeleri olarak tanımlanabilir. Kurbanların söylenti aracılığıyla kritik görevlerden alınmaları, yetkilerini tam anlamıyla kullanamamaları, özsaygılarını zedeleyecek işleri yapmak zorunda bırakılmaları, kurbanlara görev tanımında yer almayan işlerin verilmesi, kötü çalışma şartlarında çalışmaya zorlanmaları gibi eylemler bu aşamada kurbanların karşılaştıkları davranış olarak sayılabilir.

- **Bireyin sağlığının etkilenmesi:** Bu gruptaki aktörler iletişim davranışlarıyla kurbanlarını yorulma aşamasına getirerek kendilerini çaresiz hissetmelerini sağlamaktadırlar. Haksızlıklara devamlı maruz kalan kurbanlar en sonunda yaşadıkları stres kaynaklı bazı sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Baş ve mide ağrılarında artış, tansiyon sorunu, çarpıntı baş dönmesi gibi çeşitli fiziki; anksiyete, depresyon, panik atak gibi psikolojik hastalıklar da bu sağlık sorunlarına örnek olarak gösterilebilir. Bu aşamada kurban, aktörlerin uyguladığı mobbing sürecinde istifa etmeyi düşünmektedir. (Eğinli ve Bitirim, 2010).

Bu tarz davranışlar devamlı ve değişik biçimlerde yapıldığında mobbinge sebep olmaktadır. Leymann'a göre bireye yapılan olumsuz davranışların mobbing olarak değerlendirilebilmesi için "haftada en az bir kez yapılıyor olması" "en az 6 ay boyunca devam ediyor olması", "belirli bir amaca yönelik olması" ve "mobbing uygulanan bireyin mobbing ile başa çıkmada zorlanıyor olması" gerekmektedir (Solmuş, 2005: 6; Yılmaz vd., 2008).

İş Tanımlama Endeksi Kapsamında Meslektaşlara İlişkin Negatif Tutumlar ile Davranışsal Mobbingin Boyutlarına Yönelik Algılar

İş tatmininin fazla olduğu bir çalışma ortamında devamsızlığın düşmesi, iş gücü devir oranının azalması örgüt tarafından istenilen sonuçlardır. İş tatminsizliği ise çalışanın yapmış olduğu işten tatmin olmaması, işine yönelik bir isteksizlik ve işe gitmeme isteğini göstermektedir.

Mobbing ise örgütte çatışmalı ve gerilimli bir iklimin oluşmasına sebep yaratan bütün psikolojik faktörlerin birleşimi sonucunda meydana gelen, örgütsel sağlığı bozan, çalışanların iş tatminini olumsuz yönde etkileyen önemli bir örgütsel sorundur (Quine, 2001; Tutar, 2004).

Mobbingin iş tatmini ile yakından ilişkili olduğu çok sayıda çalışmada rastlanmaktadır. Okçu ve Çetin (2017), öğretmenlerin mesleklerine ya da sosyal ilişkilerine yönelik maruz mobbinge maruz kalma düzeyleri ile iş doyumu arasında negatif ve orta düzeyde bir ilişki olduğu; Aras (2019), müzik öğretmenlerinin maruz kaldığı mobbing düzeyi ile iş doyumu arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu; Yılmaz ve Kılınç (2020), bankacılık sektöründeki personelin maruz kaldığı mobbing ile iş ve yaşam tatmini arasında negatif ve

zayıf yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Bütün bu bilgilerden mobbing ile iş tatmini arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu kuramsal olarak belirlenmiştir (Karcıoğlu ve Akbaş, 2010).

Literatürde İş tatmini ile mobbing arasındaki etkinin incelendiği çalışmalar da mevcuttur. Na’ibi ve Saleem (2022) çalışmasında, iş tatmininin mobbing üzerinde negatif etkisi olduğu ve iki değişken arasında negatif korelasyon olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durumda iş tatmini artarsa mobbing ortadan kalkar ve çalışanın iş tatmininde bir iyileşme yaşanır (Na’ibi ve Saleem, 2022; 30). Bir başka şekilde ifade edilmesi gerekirse; işyerindeki mobbing ortadan kalkarsa çalışanların iş tatmini artırılabilir (Doğan ve Doğan, 2009: 265).

Anti-sosyal bir davranış biçimi olan Mobbingi, işyerlerinde gerek yöneticiler gerekse de iş arkadaşları tarafından çalışanlara yapılan zorbalık, şiddet ve taciz olarak özetlemek mümkündür. Mobbing fiziksel, sözlü, sosyal, cinsel, duygusal, toplumsal cinsiyet olarak kendini gösterebilmektedir. Mobbingin çalışanlar üzerinde psikolojik ve fizyolojik etkiler yaratması ve de işten ayrılma ve tükenme davranışlarına neden olması bu kavramın önemini artırmaktadır. En yaygın mobbing mağdurları; çeşitli usulsüzlüklere tanık olan ve bunları bildiren dürüst çalışanlar; daha iyi çalışma koşulları talep eden çalışanlar; dezavantajlı çalışanlar, genç çalışanlar, emekli olmak üzere olan yaşlı çalışanlar; dini veya etnik azınlıklar ve kadınlar olarak sayılabilir.

Kadınların sıkça mobbinge maruz kalan çalışanlardan olması (Yıldırım ve Daşbaşı, 2022; Beycan, 2014; Yiğitbaşı ve Deveci, 2011) çalışmanın örnekleme kadınların alınmasının gerekçesini oluşturmaktadır. Kadın çalışanlarda, meslektaşların negatif tutumlarının mobbing algısında anlamlı farklılık yaratıp yaratmayacağına belirlemek ise çalışmanın temel amacıdır. Bu amaçla İş Tanımlama Endeksinin negatif algıları dikkate alınarak, bu algılara bağlı olarak davranışsal mobbingin alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Konuyla ilgili yapılan literatür taramasının ardından kadın çalışanlar açısından, meslektaşların negatif tutumlarının davranışsal mobbing algısı üzerinde anlamlı farklılık yaratıp yaratmayacağına araştırıldığı bu çalışma nicel yöntemde ele alınmış ve ilişkisel tarama modeli benimsenmiştir. Model kurgulanırken iş tanımlama endeksinin altı negatif tutumu ve davranışsal mobbing algısının da beş boyutu kullanılmıştır. Ankette davranışsal mobbing ölçeği için 5’li likert tipi sorular, iş tanımlama endeksinde ise iki seçenekli sorular (evet ve hayır) kullanılmıştır.

Şekil 1: Çalışmanın Modeli

Hipotezler:

H1. Meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı (a) sıkıcı bulma, (b) düşman gibi görme, (c) kaba bulma, (d) hoş olmayan olarak görme, (e) sinir bozucu bulma ve (f) inatçı görme algılarına bağlı olarak çalışanların davranışsal mobbingin “iletişim” boyutuna yönelik algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H2. Meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı (a) sıkıcı bulma, (b) düşman gibi görme, (c) kaba bulma, (d) hoş olmayan olarak görme, (e) sinir bozucu bulma ve (f) inatçı görme algılarına bağlı olarak çalışanların davranışsal mobbingin “sosyal ilişkiler” boyutuna yönelik algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H3. Meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı (a) sıkıcı bulma, (b) düşman gibi görme, (c) kaba bulma, (d) hoş olmayan olarak görme, (e) sinir bozucu bulma ve (f) inatçı görme algılarına bağlı olarak çalışanların davranışsal mobbingin “itibar” boyutuna yönelik algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H4. Meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı (a) sıkıcı bulma, (b) düşman gibi görme, (c) kaba bulma, (d) hoş olmayan olarak görme, (e) sinir bozucu bulma ve (f) inatçı görme algılarına bağlı olarak,

çalışanların davranışsal mobbingin “meslek ve yaşam kalitesi” boyutuna yönelik algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H5. Meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı (a) sıkıcı bulma, (b) düşman gibi görme, (c) kaba bulma, (d) hoş olmayan olarak görme, (e) sinir bozucu bulma ve (f) inatçı görme algılarına bağlı olarak, çalışanların davranışsal mobbingin “sağlık ve iyilik” boyutuna yönelik algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini İstanbul’da Teknokent bünyelerinde yazılım firmalarında çalışan kadın çalışanlar oluşturmaktadır. Bu çalışanların tercih edilme nedeni daha nitelikli olmaları ve yaşadıkları negatif durumları analiz etme becerilerinin yüksek olmasıdır. Toplam kadın çalışan sayısı 341 kişidir. Evren sayısı bilindiği için örnekleme yöntemlerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmış ve %95 güvenilirlik düzeyi temel alınarak örneklem sayısı 181 olarak hesaplanmıştır. Geri dönme oranının düşük olması ihtimaline karşı 220 anket formunun doldurulması talep edilmiş ve hatalı veya eksik doldurulan anket formlarının elenmesiyle uygun olan 206’sı (%93,64) analize tabi tutulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Davranışsal mobbing değişkeninin ölçüğü Heinz Leymann tarafından 1993’de geliştirilen ve 1996’da son halini alan “The Content and Development of Mobbing at Work” makalesinden; İş Tanımlama Endeksi ise Lake vd. (2010) “The Job Descriptive Index: Newly Updated and Available for Download” makalesinden yazarlar tarafından Türkçeye çevrilerek uyarlanmıştır.

Çalışmada davranışsal mobbingin 5 boyutu (mağdurun kendini ifade etmesi ve iletişim yolu, mağdurun sosyal ilişkilerine yönelik saldırılar, mağdurun itibarına yönelik saldırılar, mağdurun meslek ve yaşam kalitesine yönelik saldırılar, mağdurun sağlığına ve iyiliğine yönelik saldırılar); iş tanımlama endeksinin ise iş arkadaşları boyutunun 18 tutumundan negatif düşünce algılarını ifade eden 6 tutumu (sıkıcı olma, düşman olma, kaba olma, hoş olmama, sinir bozucu olma ve inatçı olma) kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada veriler bu alanda sıklıkla kullanılan anket yöntemi toplanmıştır. Çalışma için gerek kurumumuzdan gerek de verilerin toplandığı teknokentlerden izin alınmıştır. Katılımcılara matbu formlar bireysel uygulanmış ve veriler gönüllülük esasıyla toplanmıştır. Anketlerin doldurulma süresi ortalama 10 dakika sürmüştür. Katılımcılardan elde edilen veriler SPSS 24.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada frekans analizi, yüzde analizi, geçerlik ve güvenilirlik analizi, t testi uygulanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışmada yer alan tüm değişkenlerin ölçek güvenilirliği, literatürde yaygın olarak kullanılan Cronbach Alfa değerleri ve değişkenlerin önerme sayıları Tablo 1’de yer almaktadır. Değişkenlerin değeri 0,874 ile 0,918 arasındadır ve güvenilirlik düzeyleri oldukça yüksektir (Kılıç, 2016: 47).

Tablo 1: Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenilirlikleri

Ölçekler	Önerme Sayısı	Cronbach’s alfa değerleri
Mağdurun Kendini İfade Etmesi ve İletişim Yolu	8	0,909
Mağdurun Sosyal İlişkilerine Yönelik Saldırılar	4	0,892
Mağdurun İtibarına Yönelik Saldırılar	8	0,901
Mağdurun Meslek ve Yaşam Kalitesine Yönelik Saldırılar	5	0,874
Mağdurun Sağlığına ve İyiliğine Yönelik Saldırılar	5	0,918
İş Tanımlama Endeksi Negatif Tutumlar	6	0,799

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Karar Tarihi: 07.12.2022

Belge Numarası: E-72321963-300-179405

BULGULAR

Demografik Değişkenler Bazında Bulgular

Çalışmadaki kadın katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde 43'ünün (%20,9) 21-25, 70'inin(%34) 26-30, 62'si (%30,1) 31-35 ve 31'inin de (%15) 36-40 yaş aralığında oldukları; medeni durumlarına bakıldığında ise 97'sinin (%47,1) bekâr ve 109'unun (%52,9) evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların %16'sı (N=33) alt kademe, %28,6'sı (N=59) orta kademe ve %1,5'i (N=3) üst kademe yöneticisi olmak üzere %46,1'i (N=95) yönetim kadrosunda görev yapmaktadır.

Değişkenler Arası İlişki Bazında Bulgular

İlk olarak değişkenlerin geçerliliği ve güvenilirliği Cronbach Alfa değerleri ile ölçümlenmiştir. Daha sonra ise değişkenlerin birbirleriyle aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla t testi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ve hipotezlerin kabul ve ret durumları tablolarda yer almaktadır.

T Testi

“H1. Meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı (a) sıkıcı bulma, (b) düşman gibi görme, (c) kaba bulma, (d) hoş olmayan olarak görme, (e) sinir bozucu bulma ve (f) inatçı görme algılarına bağlı olarak, çalışanların davranışsal mobbingin “iletişim” boyutuna yönelik algılarında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezine dair bulgular Tablo 2’de yer almaktadır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı sıkıcı bulma, düşmanca bulma, hoş bulmama, sinir bozucu bulma ve inatçı bulma durumlarına bağlı olarak çalışanların davranışsal mobbingin “iletişim” boyutuna yönelik algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sadece meslektaşı kaba bulma durumuna bağlı olarak çalışanların davranışsal mobbingin iletişim boyutuna yönelik algıları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre sadece H1c hipotezi kabul edilmiş H1a, H1b, H1d, H1e ve H1f hipotezleri ise ret edilmiştir.

Tablo 2: Meslektaşların Negatif Tutumları ve Davranışsal Mobbingin İletişim Boyutuna Yönelik Algıları

Davranışsal Mobbingin İletişim Boyutu		Ortalama	Std. sapma	t	p	H1
İ2. Sıkıcı bulma	Evet	3,50	0,88	2,113	0,36	H1a = RET
	Hayır	3,24	0,82			
İ9. Düşmanca bulma	Evet	3,54	0,75	2,226	0,27	H1b= RET
	Hayır	3,26	0,88			
İ10. Kaba bulma	Evet	3,69	0,78	3,400	0,01	H1c= KABUL
	Hayır	3,23	0,84			
İ13. Hoş bulmama	Evet	3,52	0,73	1,908	0,58	H1d= RET
	Hayır	3,27	0,88			
İ17. Sinir bozucu bulma	Evet	3,47	0,83	1,410	0,16	H1e= RET
	Hayır	3,29	0,85			
İ18. İnatçı bulma	Evet	3,55	0,72	2,602	0,10	H1f= RET
	Hayır	3,23	0,90			

Çalışmanın ikinci hipotezi olan “H2. Meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı (a) sıkıcı bulma, (b) düşman gibi görme, (c) kaba bulma, (d) hoş olmayan olarak görme, (e) sinir bozucu bulma ve (f) inatçı görme algılarına bağlı olarak, çalışanların davranışsal mobbingin “sosyal ilişkiler” boyutuna yönelik algılarında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi ile ilgili sonuçlar Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3’e göre meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı kaba bulma ve hoş bulmama durumlarına bağlı olarak çalışanların davranışsal mobbingin sosyal ilişkiler boyutuna yönelik algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamakta ancak meslektaşı sıkıcı bulma, düşmanca bulma, sinir bozucu bulma ve inatçı bulma durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre H2c ve H2d ret edilmiş H2a, H2b, H2e ve H1f hipotezleri de kabul edilmiştir.

Tablo 3: Meslektaşların Negatif Tutumları ve Davranışsal Mobbingin Sosyal İlişkiler Boyutuna Yönelik Algıları

Davranışsal Mobbingin Sosyal İlişkiler Boyutu		Ortalama	Std. sapma	t	p	H2
İ2. Sıkıcı bulma	Evet	3,76	,99	2,113	0,04	H2a =KABUL
	Hayır	3,42	1,01			
İ9. Düşmanca bulma	Evet	3,94	,77	3,874	0,00	H2b= KABUL
	Hayır	3,37	1,07			
İ10. Kaba bulma	Evet	3,84	,82	2,401	0,17	H2c= RET
	Hayır	3,45	1,06			
İ13. Hoş bulmama	Evet	3,88	,81	1,908	0,58	H2d= RET
	Hayır	3,41	1,06			
İ17. Sinir bozucu bulma	Evet	3,86	,86	3,029	0,03	H2e=KABUL
	Hayır	3,40	1,05			
İ18. İnatçı bulma	Evet	3,99	,76	4,955	0,00	H2f=KABUL
	Hayır	3,30	1,06			

“H3. Meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı (a) sıkıcı bulma, (b) düşman gibi görme, (c) kaba bulma, (d) hoş olmayan olarak görme, (e) sinir bozucu bulma ve (f) inatçı görme algılarına bağlı olarak, çalışanların davranışsal mobbingin “itibar” boyutuna yönelik algılarında anlamlı bir farklılık vardır” çalışmanın üçüncü hipotezidir. Analiz sonuçları Tablo 4’de yer almaktadır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı düşmanca bulma, kaba bulma, hoş bulmama ve inatçı bulma durumlarına bağlı olarak bireylerin davranışsal mobbingin alt boyutu olan “itibar” algıları arasında anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir. Buna göre H3b, H3c, H3d ve H3f hipotezleri kabul edilmiştir. Meslektaşı sıkıcı bulma ve sinir bozucu bulma durumuna bağlı olarak çalışanların davranışsal mobbingin itibar boyutuna yönelik algıların arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu sonuçlara göre H3a ve H3e ret edilmiştir.

Tablo 4: Meslektaşların Negatif Tutumları ve Davranışsal Mobbingin İtibar Boyutuna Yönelik Algıları

Davranışsal Mobbingin İtibar Boyutu		Ortalama	Std. sapma	t	p	H3
İ2. Sıkıcı bulma	Evet	3,57	0,85	1,958	0,52	H3a = RET
	Hayır	3,33	0,83			
İ9. Düşmanca bulma	Evet	3,67	0,68	2,864	0,05	H3b= KABUL
	Hayır	3,31	0,89			
İ10. Kaba bulma	Evet	3,80	0,75	3,616	0,00	H3c= KABUL
	Hayır	3,31	0,84			
İ13. Hoş bulmama	Evet	3,68	0,67	2,811	0,05	H3d= KABUL
	Hayır	3,32	0,88			
İ17. Sinir bozucu bulma	Evet	3,60	0,75	2,161	0,32	H3e= RET
	Hayır	3,34	0,87			
İ18. İnatçı bulma	Evet	3,64	0,63	2,877	0,04	H3f=KABUL
	Hayır	3,30	0,92			

Çalışmanın dördüncü hipotezi “H4. Meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı (a) sıkıcı bulma, (b) düşman gibi görme, (c) kaba bulma, (d) hoş olmayan olarak görme, (e) sinir bozucu bulma ve (f) inatçı görme algılarına bağlı olarak, çalışanların davranışsal mobbingin “meslek ve yaşam kalitesi” boyutuna yönelik algılarında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezidir. Bu hipotezin analizi sonucunda meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı sıkıcı bulma ve kaba bulma durumlarına bağlı olarak davranışsal mobbingin meslek ve yaşam kalitesi boyutu algılarında anlamlı bir farklılık bulunmamakta; düşmanca bulma,

hoş bulmama, sinir bozucu bulma ve inatçı bulma durumları arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre H4a ve H4c alt hipotezleri reddedilirken; H4b, H4d, H4e ve H4f alt hipotezleri kabul edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5: Meslektaşların Negatif Tutumları ve Davranışsal Mobbingin Meslek ve Yaşam Kalitesi Boyutuna Yönelik Algıları

Davranışsal Mobbingin Meslek ve Yaşam Kalitesi Boyutu		Ortalama	Std. sapma	t	p	H4
İ2. Sıkıcı bulma	Evet	3,72	0,97	1,256	0,21	H4a = RET
	Hayır	3,54	0,94			
İ9. Düşmanca bulma	Evet	3,27	0,88	4,037	0,00	H4b= KABUL
	Hayır	3,43	0,98			
İ10. Kaba bulma	Evet	3,75	0,88	1,139	0,26	H4c= RET
	Hayır	3,57	0,97			
İ13. Hoş bulmama	Evet	3,95	0,85	3,197	0,02	H4d= KABUL
	Hayır	3,48	0,96			
İ17. Sinir bozucu bulma	Evet	3,96	0,84	3,618	0,00	H4e=KABUL
	Hayır	3,45	0,96			
İ18. İnatçı bulma	Evet	4,04	0,72	5,053	0,00	H4f=KABUL
	Hayır	3,37	0,99			

Çalışmanın beşinci ve son hipotezi “H5. Meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı (a) sıkıcı bulma, (b) düşman gibi görme, (c) kaba bulma, (d) hoş olmayan olarak görme, (e)sinir bozucu bulma ve (f) inatçı görme algılarına bağlı olarak, çalışanların davranışsal mobbingin “sağlık ve iyilik” boyutuna yönelik algılarında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezidir. Bu hipoteze dair bulgular Tablo 5’de yer almaktadır. Analiz sonucunda meslektaşlara ilişkin negatif tutumlardan meslektaşı düşmanca bulma, hoş bulmama, sinir bozucu bulma ve inatçı bulma durumlarına bağlı olarak çalışanların davranışsal mobbingin sağlık ve iyilik boyutu boyutuna yönelik algıları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Meslektaşı sıkıcı bulma ve kaba bulma durumuna bağlı olarak ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Buna göre sadece H5b, H5d, H5e ve H5f hipotezleri kabul edilirken H5a ve H5c hipotezleri ret edilmiştir.

Tablo 6: Meslektaşların Negatif Tutumları ve Davranışsal Mobbingin Sağlık ve İyilik Boyutuna Yönelik Algıları

Davranışsal Mobbingin Sağlık ve İyilik Boyutu		Ortalama	Std. sapma	t	p	H5
İ2. Sıkıcı bulma		3,12	1,03	2,428	0,20	H5a =RET
		2,74	1,13			
İ9. Düşmanca bulma		3,27	0,88	3,450	0,01	H5b= KABUL
		2,71	1,16			
İ10. Kaba bulma		3,19	1,05	2,263	0,25	H5c= RET
		2,79	1,11			
İ13. Hoş bulmama		3,29	0,99	3,358	0,01	H5d= KABUL
		2,73	1,11			
İ17. Sinir bozucu bulma		3,29	0,95	3,628	0,00	H5e=KABUL
		2,70	1,13			
İ18. İnatçı bulma		3,28	0,84	4,008	0,00	H5f=KABUL
		2,66	1,18			

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Mobbing konusuna hem kamuoyunun hem de akademik yazının çok yoğun ilgisi bulunmaktadır. Her mesleki anlaşmazlığın eşanlamlısı olarak düşünülen mobbing aslında belirli bir sıklıkta ve süreklilikte olan,

belirli bir kişiye yönelik sistematik düşmanlık içeren ve o kişinin iş hayatında mesleki itibarsızlaştırma, hor görme, izolasyon gibi zararlar görmesi sonucunu doğuran bir kavramdır. Mobbing en sık hizmet, sağlık, sosyal hizmetler ve eğitim sektörlerinde görülmektedir. Çalışma yaşamındaki mobbing açısından dezavantajlı gruplar ise; kadınlar, yaşlılar, farklı din veya kökene sahip göçmenler, hükümlükler ve engellilerdir.

Kadınların erkeklerden daha fazla etkilenmesi gerekçesinden hareketle bu çalışmanın evreni kadın çalışanlar olarak tanımlanmıştır. İstanbul'da faaliyette olan Teknokentlerdeki yazılım firmalarında görev yapan kadın çalışanlardan anket yoluyla veri toplanmış ve çalışma yaşamı için son derece önemli olan iş tanımlama endeksinin negatif tutumlarına bağlı olarak davranışsal mobbingin alt boyutlarında anlamlı bir farklılık olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.

Verilerin analizi sonucunda iş tanımlama endeksinin sıkıcı bulma, düşmanca bulma, kaba bulma, hoş bulmama, sinir bozucu bulma, inatçı bulma gibi negatif tutumlara bağlı olarak çalışanların mobbing algılarında anlamlı farklılık olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Aslında bu beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır çünkü insanların yaşı, cinsiyeti, psikolojik ve karakteristik özellikleri, kültürel yapısı, farkındalık düzeyi, yetiştiriliş tarzı, eğitim seviyesi gibi nitelikleri aynı konularda farklı bakış açıları geliştirmelerine ve durumları değişik algılamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle hassas bir konudur ve yönetim tarafından daha özenle yönetilmelidir.

Bu amaçla yönetim tarafından, çalışanların korunması ve işyeri kültürünün iyileştirilmesi için mobbing kavramı net bir biçimde açıklanmalı ve sınırlar açık bir şekilde belirlenmelidir. Mobbing davranışı daha gerçekleşmeden önce sağlıklı ve saygılı bir örgütsel iklimin teşvik edilmesi, paydaşlara bu konuda bilinçlendirme amaçlı eğitimler verilmesi, çalışanların iş ve yaşam kalitelerini artıran faaliyetler yapılması ve doğru bir iletişim zemininin oluşturulması gerekmektedir. Mobbing davranışının gerçekleşmesi durumunda ise çatışmayı çözmek için arabulucu politikaların oluşturulması, ceza ve teşviklerin belirlenmesi, maruz kalanlara destek sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Örgütsel etkinlik bakımından büyük öneme sahip olan ve gün geçtikçe artan meslektaşlara yönelik negatif tutum ile davranışsal mobbing kavramlarının başka çalışmalarda farklı konu/alt boyutlar ile çalışılması ve araştırma konularının farklı örgütsel davranış konularıyla olan ilişkisinin de araştırılması önem arz etmektedir. Bu konuda çalışacak olan araştırmacılara öneri olarak daha büyük veya farklı popülasyonda bir örneklem seçilmesi ve daha genel sonuçlara ulaşılması verilebilir. Ayrıca davranışsal mobbingin çalışma alanlarında çok fazla olduğunun ve defalarca uygulandığının üst yöneticilerce farkında olunması ve önlemlerin alınması hususunda bir farkındalık meydana getirilmesi araştırmacıların düşüncelerinden birisidir

Yazarlık Katkısı

Her bir yazarın katkı oranı (%25) eşittir.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü, Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Karar Tarihi: 07.12.2022

Belge Numarası: E-72321963-300-179405

KAYNAKÇA

- Alpsoy, A. (2018). Akademisyenlerin İş Tatmininin Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi ile Öz Yeterliliğin Aracı Rolü Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Özlem Atan Tarlacı), İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aras, A. (2019). The Effect of Mobbing Levels Experienced by Music Teachers on Organizational Commitment and Job Satisfaction. *Eurasian Journal of Educational Research*, 19(84), 28-56.
- Arısoy, A. (2011). Mobbingi Ortaya Çıkaran Faktörler: Isparta- Antalya-Burdur'da Sağlık Sektöründe Hemşireler Üzerine Çalışma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Adem Korkmaz), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, O. ve Öcel, H. (2009). İşyeri Zorbalığı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(24), 94-103.
- Başol, O. ve Çömlekçi, M. F. (2020). İş Tatmini Ölçeğinin Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(2), 7-31.
- Beycan, B. (2014). İşyerindeki Psikolojik Tacizin (Mobbing) Kadın Çalışanlar Üzerindeki Etkisi, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Belgin Aydın), Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Blood, M.R. (1971). The Validity of Importance. *Journal of Applied Psychology*, 55(5), 487-488.

- Bowling, N. ve Beehr, T. (2006). Workplace Harassment From The Victim’s Perspective: A Theoretical Model and Meta-Analysis. *Journal of Applied Psychology*, 0(91), 998-1012.
- Çobanoğlu Ş. (2005). *Mobbing: İş Yerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri*. İstanbul: Timaş Yayınları Psikoloji Dizisi.
- Davenport, N.; Schwartz, R. ve Elliott, G. (2003). *Mobbing: İşyerlerinde Duygusal Taciz*, (Çev: Osman Cem Önortay), İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Demir, S. (2018). Akaryakıt Sektöründeki Çalışanların İş Tatmini ile Yöneticilerin Algılanan Liderlik Stilleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Evren Ayrancı), İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, H. ve Doğan, İ. (2009 June). The Relationship Between Mobbing and Job Satisfaction: an Exploratory Study. *International Symposium on Sustainable Development*, 0(0), 9-10.
- Eğimli, A.T. ve Bitirim, S. (2010). Örgütlerde Kişilerarası İlişkilerde Bir Problem: Psikolojik Yıldıрма (Aktörlerin ve Kurbanların İletişim Davranışları). *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(24), 45-66.
- Erdoğan, V. ve Yıldırım, A. (2017). Healthcare Professionals’ Exposure to Mobbing Behaviors and Relation of Mobbing with Job Satisfaction and Organizational Commitment. *Procedia Computer Science*, 0(120), 931-938.
- Ergin, C. (1997). Bir İş Doyumu Ölçümü Olarak “İş Betimlemesi Ölçeği: Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 12 (39), 25–36.
- Ewen, R.B. (1967). Weighting Components of Job Satisfaction. *Journal of Applied Psychol Ogy*, 0(51), 68-73.
- Giorgi, G. (2012). Workplace Bullying in Academia Creates a Negative Work Environment. An Italian Study. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 0(24), 261–275.
- Ilies, R.; Hauserman, N.; Schowochau, S. ve Stibal, J. (2003). Reported Incidence Rates of Work-Related Sexual Harrasment in the United States: Using Meta-Analysis to Explain Reported Rate Disparities. *Personnel Psychology*, 0(56), 607-631.
- Karcıoğlu, F. ve Akbaş, S. (2010). İşyerinde Psikolojik Şiddet ve İş Tatmini İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 139-161.
- Kaya, İ. (2007). Otel İşletmeleri İş görenlerinin İş Tatminini Etkileyen Faktörler: Geliştirilen Bir İş Tatmin Ölçeği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 355-372.
- Keser, A. (2006). Çağrı Merkezi Çalışanlarında İş Yükü Düzeyi ile İş Doyumu İlişkinin Araştırılması, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(11), 100–119.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach Alfa Güvenilirlik Katsayısı. *Psikiyatri ve Davranış Bilimleri*, 6(1), 47-48.
- Kinicki, A. J.; Mckee-Ryan, F. M.; Schriesheim, C. A. ve Carson, K. P. (2002). Assessing the Construct Validity of the Job Descriptive Index: A Review and Meta-Analysis. *Journal of Applied Psychology*, 0(87), 14–32.
- Lake, C. J.; Gopalkrishnan, P.; Sliter, M. T. ve Withrow, S. (2010). The Job Descriptive Index: Newly Updated and Available for Download. *The Industrial-Organizational Psychologist*, 48(1), 47-49.
- Leymann, H. (1993). *Mobbing*. Hamburg: Rowohlt.
- Leymann, H. (1996). The Contend and Development of Mobbing at Work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2). 165-184.
- Lutgen-Sandvik, P.; Tracy, S. J. ve Alberts, J.K. (2007). Burned By Bullying in the American Workplace: Prevalence, Perception, Degree and Impact. *Journal of Management Studies*, 44(6), 837-862.
- Mastekaasa, A. (1994). Psychological Well-Being and Marital Dissolution. *Journal of Family Issues*, 15(2), 208-228.
- Mikes, P.S. ve Huhn, C.L. (1968). Use of Importance as a Weighting Component of Job Satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 0(52), 394-398.
- Mitchell, T.R. ve Larson J. R. (1987). *People in Organizations: an Introduction to Organizational Behavior*, (Third Edition), Singapore, Mcgraw- Hill, (139-140).
- Na’ibi, A. A. ve Saleem, N. (2022). The Effects of Job Satisfaction on Organization Citizenship and Mobbing in Hospitality Industry.
- Okçu, V. ve Çetin, H. (2017). Investigating the Relationship Among the Level of Mobbing Experience, Job Satisfaction and Burnout Levels of Primary and Secondary School Teachers. *Universal Journal of Educational Research*, 5(1), 148-161.
- Özdemir, F. (2006). Örgütsel İklimin İş Tatmin Düzeyine Etkisi: Tekstil Sektöründe Bir Araştırma (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Ünal Ay), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özpehlivan, M. (2018). İş Tatmini: Kavramsal Gelişimi, Bireysel ve Örgütsel Etkileri, Yararları ve Sonuçları. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2),43-70.

- Quine L. (2001). Workplace Bullying in Nurses. *Journal of Health Psychology*, 6(1), 73–84.
- Quinn, R.P. ve Mangione, T.W. (1973). Evaluating Weighted Models of Measuring Job Satisfaction: a Cinderella Story. *Organizational Behaviour and Human Performance*, 0(10), 1-23.
- Rice, R.W., Gentile, D.B. ve Mcfarlin, D.A. (1991). Facet Importance and Job Satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 10(1), 19-31.
- Roberts, K. H. ve Savage, F. (1973). Twenty Questions: Utilising Job Satisfaction Measures. *California Management Review*, 0(15), 82-90.
- Smith, P. C.; Kendall, L. M. ve Hulin, C. L. (1969). *The Measurement of Satisfaction in Work and Retirement: A Strategy for the Study of Attitudes*. Rand McNally.
- Solmuş, T. (2005). İş Yaşamında Travmalar: Cinsel Taciz ve Duygusal Zorbalık/Taciz (Mobbing). *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 7(2), 1-14.
- Sönmez, B.; Sönmez, Ö.; Orhan, D. ve Öksüz, E. (2016). Ankara’da Radyoloji Teknisyenlerinin İş Doyumu ve Tükenme Durumları: Kesitsel Bir Çalışma. *Eurasian Journal of Family Medicine*, 5(1), 25-32.
- Staples, S. ve Higgins, C.A. (1998). A Study of the Impact of Factor Importance Weightings on Job Satisfaction Measures. *Journal of Business and Psychology*, 13(2), 211-232.
- Tınaz, P. (2006). İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing). *Çalışma ve Toplum*, 0(4), 13-28.
- Toker, B. (2007). Demografik Değişkenlerin İş Tatminine Etkileri: İzmir’deki Beş ve Dört Yıldızlı Otellere Yönelik Bir Uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 8(1), 92-107.
- Tonga, M. Schwendimann, R. ve Zúñiga, F. (2017). Mobbing Among Care Workers in Nursing Homes: a Cross-Sectional Secondary Analysis of the Swiss Nursing Homes Human Resources Project. *International Journal of Nursing Studies*, 0(66), 72-81.
- Tutar H. (2004) *İş Yerinde Psikolojik Şiddet*. Ankara: Barış Kitap Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Ülker, G. (2006). Örgütlerde İş ve Yaşam Tatmini: Kamu Kurumu Analizi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(13), 168-190.
- Yıldırım, Z. ve Daşbaşı, S. (2022). Kamuda Çalışan Kadın Sosyal Çalışmacıların Mobbinge Maruz Kalma Durumlarının İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 0(33), 179-204.
- Yılmaz, A.; Özler, D. E. ve Mercan, N. (2008). Mobbing ve Örgüt İklimi İle İlişkisine Yönelik Ampirik Bir Araştırma. *Electronic Journal of Social Sciences* 7(26), 334-357.
- Yılmaz, E. ve Kılınç, E. (2020). Bankacılık Sektöründe Psikolojik Yıldırmanın Çalışanların İş ve Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 5(11), 34-52.
- Yiğitbaşı, Ç. ve Deveci, S. E. (2011). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Mobbing. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 0(11), 23-28.
- Yüçetürk, E. (2002). Örgütlerde Durdurulamayan Yıldırma Uygulamaları Düş Mü? Gerçek Mi? <http://www.bilgiyönetimiorg/cm/Paper/yaz.ark.php> adresinden 08.10.2022 tarihinde erişildi.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 147-158, Winter 2022

Türk Hazır Giyim Sektöründe Fason Üretimden Marka Üretimine Geçiş: Nitel Bir Araştırma* **

*Transition from Contract Manufacturing to Brand Production in the Turk Ready-Made
Garment Sector: A Qualitative Research*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1181354>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
28.09.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
05.11.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Doç. Dr. Ahmet Özbek
Marmara Üniversitesi, Teknoloji
Fakültesi, Tekstil Mühendisliği
Bölümü
[aозbek@marmara.edu.tr](mailto:aozbek@marmara.edu.tr)

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-5015-8082>

Doç. Dr. Yusuf Esmer
Bayburt Üniversitesi, Uygulamalı
Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim
Sistemleri Bölümü
yusuf.esmer61@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-3691-1730>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış
Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri"
beyanları: Bu çalışma için herhangi bir
çıkartış bildirilmemiştir.

** Bu çalışma Marmara Üniversitesi Fen
Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulunun
14.09.2022 tarih ve E-44174047-050.01.03-
359906 belge numarası onayı çerçevesinde
gerçekleştirilmiştir.

Öz

Türk hazır giyim sektöründe üretim çok büyük oranda fason olarak gerçekteşmektedir. Bu durum sektörde faaliyet gösteren işletmelerin arzu ettikleri karlılık oranına ulaşmalarına engel olmaktadır. Bu nedenle fason şeklinde üretim gerçekteştiren Türk hazır giyim işletmelerinin kendi markalarını oluşturmaları ve markalı ürün üretimine geçmeleri gerekmektedir. Çünkü marka, günümüz küresel dünyasında işletmelerin farklı olmalarını ve rekabet üstünlüğü gibi önemli avantajlar elde etmelerini sağlayan stratejik bir araçtır. Bu çalışmada, Türk hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin marka oluşturmak için gerçekteştirmeleri gereken faaliyetlerin belirlenerek bir model oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada nitel araştırma yöntemi kapsamında görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma yöntemi kapsamında 3 aşamalı bir süreç benimsenmiştir. Birinci aşamada, açık uçlu bir soru formu oluşturularak, fason üretimde bulunan hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için gerçekteştirmeleri gereken faaliyetler 19 uzmana sorulmuştur. İkinci aşamada uzmanlardan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak, fason üretiminde bulunan hazır giyim işletmelerinin kendi markalarını oluşturmak için izlemeleri gereken adımlar istatistiksel bir şekilde belirlenerek bir yol haritası ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Üçüncü aşamada ise hazır giyim işletmelerinin fason üretimden markalı ürün üretimine geçebilmelerine yönelik bir model geliştirilmiştir. Bu model 8 adımdan (markalaşma kararı vermek, rakipleri analiz etmek, marka tescili yapmak, koleksiyon oluşturmak, tutundurma faaliyetlerinde bulunmak, müşterileri anlama çalışmalarında bulunmak, çalışanları sürekli eğitmek, müşteri sadakatini arttırmak) oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fason Üretim, Hazır Giyim Sektörü, Markalaşma, Marka Yönetimi

Abstract

The production in the Turk ready-made garment sector is mostly outsourced. This situation prevents the enterprises operating in the sector from reaching the desired profitability rate. For this reason, Turk ready-made garment enterprises that perform contract manufacturing should create their own brands and start producing branded products. In this study, it is aimed to create a model by determining the activities that the enterprises operating in the Turk ready-made garment sector should perform in order to create a brand. For this purpose, the interview technique was used within the scope of qualitative research method in the research. A three-stage process was adopted within the scope of the research method. In the first stage, an open-ended question form was created and 19 experts were asked about the activities that the ready-made garment enterprises in contract manufacturing should carry out in order to become a brand. In the second stage, the data obtained from the experts were subjected to content analysis, and a road map was tried to be revealed by determining the steps that the ready-made garment enterprises in contract manufacturing should follow in order to create their own brands. In the third stage, a model has been developed for ready-made garment enterprises to switch from contract manufacturing to branded product production. This model consists of 8 steps (making a branding decision, analyzing competitors, registering a brand, creating a collection, engaging in promotional activities, understanding the customers, training employees continuously, increasing customer loyalty).

Keywords: Contract Manufacturing, Ready-Made Garment Sector, Branding, Brand Management

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Özbek, A. ve Esmer, Y. (2022). Türk Hazır Giyim Sektöründe Fason Üretimden Marka Üretimine Geçiş: Nitel Bir Araştırma. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 147-158.

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada işletmelerin farklılaşarak rekabet avantajı sağlayabilmeleri için oluşturmaları gereken en önemli araç markadır (Kocaer, 2018: 79; Akalan, Göktaş ve Erdoğan Tarakçı, 2019: 788; Nergiz ve Çetindağ, 2019a: 25). Marka, “mal ve hizmetle ilgili deneyimi, sağladığı ve sağlayacağı varsayılan faydayı, güveni ve sahip olduğunda kimliğe ne katacağını bir arada düşündüren, üründen soyut ama ürün ile var olan bir değerdir” (Sinanoğlu, 2018: 22). Ürünler marka ile tescillenmekte, kalite ve diğer tüm özellikleri ile organizasyonun tasarrufunda garanti altına alınmaktadır. Marka, mal ve hizmetlere değer katıp satışlar üzerinde pozitif bir etki bırakabilmektedir. Tüketicilerin gözünde tutarlılık ve kalitenin göstergesi olup, işletmenin büyümesine imkân tanımaktadır (Başaloğlu Gözlüklü, 2019: 30). Markalı ürünlere sahip olma, dünya pazarlarında faaliyet gösterme, adından söz ettirme, saygın bir konuma ulaşma, ticaret hacmini artırma ve sürdürülebilir bir rekabet avantajı elde etme açısından işletmeler için olmazsa olmaz unsurlardan biridir (Mete, Bozgeyik ve Bilge, 2017a: 646). Marka oluşturarak işletmeler pazarlarda rekabetçi üstünlüklere sahip olabilmektedirler. Böylece pazardaki diğer işletmelerden ve işletme markalarından farklı olmayı başarabilmektedirler (Hüseyinov, 2019: 6). Marka oluşturma (markalaşma), işletmelere, hedeflenen pazar payına ulaşabilme ve uzun vadeli rekabet yeteneğine sahip olma gibi önemli avantajlar sağlayabilmektedir (UIBGS, 2017a: 16). Bir işletmenin stratejik yatırımlarından biri olup, bir işletme için kısa vadeli bir girişim faaliyeti olmaktan daha çok stratejik bir konu niteliğindedir (Çolak, Çetin ve Atılğan, 2018: 15). Bu bağlamda markalaşmayı başaramamış bir ürünün piyasada kalıcı olması mümkün olamamaktadır. Marka oluşturma zor, uzun ve pahalı bir süreç olmakla birlikte imkânsız olmamakta ve uzun vadede işletmeye önemli katkılar sağlamaktadır. Geleceğe bakan işletmeler henüz kurulum aşamasında iken gerekli düzenleme ve yatırımlarda bulunarak ve uzman kişilerle çalışarak kısa vadede markalaşmayı başarabilmektedirler. Bunun en güzel örneği ise önce Türkiye’de ve sonra dünya pazarında üstün başarılar elde eden Mavi Jeans ve Sarar giyimde görülmektedir (Gemci, Gülşen ve Kabasakal, 2009: 113).

Türkiye hazır giyim üretimine ilk olarak 1980’li yıllarda gelişmiş Avrupa ülkelerinin vermiş olduğu siparişleri üreterek başlamıştır (Özbek, Esmer ve Şaylan, 2020: 183). Günümüzde ise hazır giyim sektörü Türkiye ekonomisinin yatırım, üretim, istihdam, dış ticaret ve katma değer gibi göstergeleri itibarıyla en önemli sektörlerinden biri konumuna gelmiştir (Adıgüzel, 2019: 3485). Türk hazır giyim sektörünün üretim yapısı incelendiğinde ise fason üretimin toplam hazır giyim üretiminin %80’inini oluşturduğu görülmektedir (Öndoğan, 2019: 5). Fason üretim, “bir malın girdilerinin veya tümünün bir işletme tarafından başka kişi veya işletmeye sipariş usulüyle yaptırılmasıdır” (Koç, 2001: 2). Bu üretim tarzı ilk olarak emek-yoğun üretim ve dış ticarete yaygınlaşmıştır. Özellikle, tekstil ve konfeksiyon sanayisi, deri ve ayakkabı sanayisi ile metal işleyen yan sanayilerde pek çok küçük işletme fason üretim yapmak için kurulurken orta ve büyük ölçekli işletmeler ise fason üretimi âtil kapasitelerini değerlendirmek amacıyla kullanmışlardır (Arslan, 1987: 2, 46). Ancak daha sonra hazır giyim sektöründe rekabetin artmasıyla birlikte markalaşmanın önemi anlaşılmaya başlanmış ve sektörün güç kaybetmesi sonucu bazı ülkelerde işletmelerin markalaşmaya yöndikleri görülmüştür (Esi, 2017: 648). Özellikle son yıllarda Türk hazır giyim işletmeleri marka olgusuna daha çok eğilim göstererek, fason üretimin yanısıra kendi markalarını oluşturma ve koruma konusuna daha çok önem atfetmişlerdir (Öndoğan, 2019: 3). Bu bağlamda Türk hazır giyim sanayisi, 1980’li yıllardan itibaren yaşanan yurt dışına açılma ile kendi markalarını oluşturmaya ve mevcut markalarını öne çıkarmak için, tasarım faaliyetlerini arttırmaya, markaları ve tasarımcıları desteklemeye başlamışlardır (Antçok, 2022: 72).

Literatür incelendiğinde hazır giyim ve benzer sektörlerde markalaşma sürecine yönelik araştırmaların olduğu görülmektedir. Malinowska-Olszowy (2005) bir marka oluşturma sürecinin veya halihazırda var olan bir markayı güçlendirmeye yönelik girişimlerde bulunmanın, özellikle rekabetin yoğun olduğu, ürün kaçakçılığı ve ticari markaların izinsiz kopyalanmasıyla bağlantılı tehditlerin bulunduğu giyim sektöründe gerekli olduğunu belirtmiştir. Ağaç (2008) Türk hazır giyim işletmelerinin markalaşma sürecinde marka konusunda nitelikli personel eksikliği, tasarım ve ürün kalitesinde yaşanan sorunlar, finansman yetersizliği, marka tanıtım çalışmaları ve halkla ilişkiler çalışmalarının yetersiz olması, marka oluşturma ve marka tescil çalışmalarının karmaşık ve uzun soluklu olması gibi sorunlarla karşılaştıkları sonucuna ulaşmıştır. Bursalı ve Karaman (2009) Denizli tekstil sektörü işletmelerinin markalaşma konusunda önemli adımlar attıklarını ancak üretimlerinin tamamını markalı ürünlere yönelik yapamadıklarını belirlemişlerdir. Kaya ve Kılınç (2010) Türk deri-hazır giyim işletmelerinin son yıllarda markanın öneminin farkına vardıklarını ve en az bir markaya sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Atalayer ve Bahar (2016) tekstil ve hazır giyim sektöründe koleksiyonu etkileyen birçok değişkenin

bulduğunu vurgulayarak, bunların başında marka, marka konumlandırma ve marka kimliğinin geldiğini ifade etmişlerdir. Mete, Bozgeyik ve Bilge (2017b) marka adıyla dış ticaret yapan Türk halı sektörü işletmelerinin ihracat performanslarının daha yüksek olduğunu, bununla birlikte Turquality desteğinden faydalanan işletmelerin son 3 yıllık ihracat performansının daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Nergiz ve Çetindağ (2019b) Mavi Jeans giyim örneğinden hareketle, uluslararası hedef pazar araştırması yapma, mağaza açma, Turquality programına dâhil olma, moda fuarlarına katılma ve teknoloji kullanımının hazır giyim işletmelerinin markalaşma sürecinde en önemli adımlar olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Tamas (2021) giyim eşyalarının kısa bir yaşam döngüsüne sahip olmaları ve desenlerin zamanla değişmeleri nedeniyle giysi üreticileri için marka oluşturmanın önemli olduğunu vurgulamıştır.

Bu çalışmada, Türk hazır giyim işletmelerinin marka oluşturmak için gerçekleştirmeleri gereken adımların belirlenmesi ve bu doğrultuda bir modelin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle hazır giyim konusunda uzman 19 kişinin görüşüne başvurulmuş, sonrasında ulaşılan bulgulardan hareketle Türk hazır giyim işletmelerinin markalaşma sürecinde izlemeleri gereken adımlar belirlenerek bir model geliştirilmeye çalışılmıştır.

Türk hazır giyim sektörü 1980'li yıllardan itibaren üretim yapmakta olup, günümüzde Türkiye'de istihdam sağlayan ve ihracatta bulunan sektörlerin başında yer almaktadır. Bu özellikleri nedeniyle Türkiye için stratejik öneme sahiptir. Türkiye için çok önemli olan bu sektörün en önemli problemi ise markalaşmadır. Çünkü dünyanın önde gelen pek çok markasına yıllardır tedarikçilik yapmasına rağmen sektörün dünya çapında bilinen henüz bir markası bulunmamaktadır. Bu bağlamda hazırlanan bu çalışmanın hazır giyim sektörünün markalaşma çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için izlemeleri gereken adımlar belirlenerek bir model oluşturulmaya çalışıldığından keşifsel bir araştırmanın yapılması uygun görülmüştür. Araştırmanın veri toplama aşamasında nitel araştırma yöntemi kapsamında görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu hazır giyim sektöründe marka konusunda deneyim sahibi 19 uzman oluşturmaktadır. Görüşme tekniği kapsamında uzmanlara yöneltilecek soru formu Türk hazır giyim sektörünün mevcut durumu göz önünde bulundurularak yazarlar tarafından geliştirilmiştir. Soru formunda uzmanların yaş, cinsiyet, mezuniyet, marka deneyimi ve pozisyonlarına yönelik 5 çoktan seçmeli ve hazır giyim işletmelerinin markalaşma adımlarını belirlemeye yönelik 8 açık uçlu olmak üzere toplam 13 soru bulunmaktadır. Çalışmada veriler, uzmanlar ile yapılan yüz yüze, telefon görüşmeleri ve e-posta ile toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. İçerik analizi, değişen araştırma amaçları ve hedefleri ile kütüphane ve bilgi bilimi çalışmaları çerçevesinde sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan oldukça esnek bir araştırma tekniği olup, nitel, nicel ve bazen karma araştırma çerçevelerinde uygulanmaktadır (White ve Marsh, 2006: 22). Bu bağlamda uzman görüşünden elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak, fason üretimde bulunan hazır giyim işletmelerinin kendi markalarını oluşturmak için izlemeleri gereken adımlar istatistiki bir şekilde belirlenmeye çalışılmıştır.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışmanın etik izni, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulundan alınmıştır.

Kurul Adı : Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulu

Karar Tarihi : 14.09.2022

Belge Numarası: E-44174047-050.01.03-359906

BULGULAR

Bu bölümde, görüşüne başvuru uzmanların demografik bilgileri, uzmanlardan elde edilen verilerin içerik analizine yönelik bulgular ve geliştirilen modelle ilgili bilgiler verilerek yorumlanmıştır.

Uzmanların Demografik Bilgileri

Araştırma kapsamında görüşme tekniği ile veri toplanan 19 uzman ile ilgili demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir. Uzmanların %52,63'ünün kadın, %47,37'sinin ise erkek olduğu, %63,16'sının doktora, %21,05'inin yüksek lisans, %15,79'unun ise lisans mezunu olduğu, %68,42'sinin akademisyen, %10,53'ünün marka uzmanı, %5,26'sının ise marka-ürün sorumlusu, marka yöneticisi, marka danışmanı,

marka sahibi gibi unvanlara sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca uzmanların en gencinin 28, en yaşlısının 52 yaşında olduğu ve yaş ortalamalarının yaklaşık 40 olduğu, uzmanların en az 2 yıl, en fazla 28 yıl ve ortalama yaklaşık 10 yıl marka konusunda deneyime sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu bulgu uzmanların marka deneyimlerinin iyi durumda olduğunu ve araştırma kapsamında marka konusunda görüş alma konusunda uygun olduklarını göstermektedir.

Tablo 1: Uzmanlarla İlgili Demografik Bilgiler

		N	%
Cinsiyet	Kadın	10	52,63
	Erkek	9	47,37
	Toplam	19	100,00
Eğitim Durumu	Lisans	3	15,79
	Yüksek Lisans	4	21,05
	Doktora	12	63,16
	Toplam	19	100,00
Pozisyon	Akademisyen	13	68,42
	Marka Uzmanı	2	10,53
	Marka-Ürün Sorumlusu	1	5,26
	Marka Yöneticisi	1	5,26
	Marka Danışmanı	1	5,26
	Marka Sahibi	1	5,26
	Toplam	19	100,00
	Min-Max	Ort.	
Yaş	28-52	40,26	
Marka Deneyimi	2-28	10,42	

İçerik Analizi Bulguları

Fason hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için yapmaları gereken ilk faaliyete yönelik soruya uzmanların vermiş oldukları yanıtların frekans-yüzde bilgileri Tablo 2’de verilmiştir. Buna göre, öne çıkan birincil faaliyetler; kaliteyi sağlamak, hedef pazarı belirlemek ve markalaşma kararını vermektir. Bu bulgu markalaşma konusunda birincil faaliyetin kaliteyi sağlamak olduğunu başka bir ifade ile markalaşmanın her anlamda müşteri istek ve beklentilerine uygun ürünler üretmekle mümkün olabileceğini göstermektedir.

Tablo 2: Fason Hazır Giyim İşletmelerinin Markalaşmaya Yönelik Birincil Faaliyetleri

Faaliyet	N	%
Kaliteyi sağlamak	6	18,18
Hedef pazarı belirlemek	4	12,12
Markalaşma kararı vermek	3	9,09
Müşteri isteklerini öğrenmek	2	6,06
Markanın tescilini yapmak.	2	6,06
Pazar araştırması yapmak	2	6,06
Marka hikâyesi oluşturmak	2	6,06
SWOT analizi yapmak	2	6,06
Marka eğitimi almak	1	3,03
Marka ismi belirlemek	1	3,03
Marka kimliği oluşturmak	1	3,03

Marka vaadi oluşturmak	1	3,03
Web sitesi kurmak	1	3,03
Sosyal medya hesabı açmak.	1	3,03
İhracat pazarını seçmek	1	3,03
Ürün tasarımı yapmak	1	3,03
Koleksiyon oluşturmak	1	3,03
Kurumsallaşmak	1	3,03
Toplam	33	100,00

Fason hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için yapmaları gereken ikinci faaliyete yönelik soruya uzmanların vermiş oldukları yanıtların frekans-yüzde bilgileri Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre, öne çıkan ikincil faaliyetler; hedef pazarı belirlemek, rakip analizi yapmak, eğitilmiş işgücü istihdam etmek ve sosyal medya hesabı açmaktır. Kimlere yönelik üretim/satış yapılacağına belirlenmesi markalaşma konusunda önemli bir adım olarak görülebilmektedir.

Tablo 3: Fason Hazır Giyim İşletmelerinin Markalaşmaya Yönelik İkincil Faaliyetleri

Faaliyet	N	%
Hedef pazarı belirlemek	4	12,50
Rakip analizi yapmak	3	9,38
Eğitilmiş işgücü istihdam etmek	3	9,38
Sosyal medya hesabı açmak	3	9,38
Kurumsallaşmak	2	6,25
Pazar analizi yapmak.	2	6,25
Kaliteyi sağlamak	2	6,25
Web sitesi kurmak	2	6,25
Online satış yapmak	2	6,25
SWOT analizi yapmak	1	3,13
Ürün tasarımları yapmak	1	3,13
Tedarik ağı oluşturmak	1	3,13
Müşterilere güncel bilgi vermek	1	3,13
Perakendecilerle anlaşmak	1	3,13
Marka tanıtımı yapmak	1	3,13
Marka vaadi oluşturmak	1	3,13
Tasarımcılarla anlaşmak	1	3,13
Koleksiyon oluşturmak	1	3,13
Toplam	19	100,00

Fason hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için yapmaları gereken üçüncü faaliyete yönelik soruya uzmanların vermiş oldukları yanıtların frekans-yüzde bilgileri Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre, öne çıkan üçüncül faaliyetler; pazar seçimi yapmak, marka tescili yapmak ve farklılık oluşturmaktır. Pazar seçimi, markalaşma konusunda stratejik öneme sahiptir. Çünkü pazar seçiminindeki başarının, işletmelerin markalaşma başarısını da olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Tablo 4: Fason Hazır Giyim İşletmelerinin Markalaşmaya Yönelik Üçüncül Faaliyetleri

Faaliyet	N	%
Pazar seçimi yapmak	4	10,81
Marka tescili yapmak	3	8,11
Farklılık oluşturmak	2	5,41
Marka vaadi oluşturmak	2	5,41
Dağıtım faaliyetlerini planlamak	2	5,41
Koleksiyon geliştirmek	2	5,41
Marka kimliği oluşturmak	2	5,41
Pazar araştırması yapmak	1	2,70
Mağaza açmak	1	2,70
Müşteri ile iletişim kurmak	1	2,70
Müşteri analizi yapmak	1	2,70
Rakip analizi yapmak	1	2,70
Marka konumlandırmasında bulunmak	1	2,70
Fiyat analizi yapmak	1	2,70
Kamuoyunu bilgilendirmek	1	2,70
Kurumsallaşmak	1	2,70
İşletme faaliyetlerini standartlaştırmak	1	2,70
Marka kişiliği oluşturmak	1	2,70
Marka iletişimini geliştirmek	1	2,70
Personeli eğitmek	1	2,70
Fuarlara ve seminerlere katılmak	1	2,70
Online pazarlama yapmak	1	2,70
Bireysel pazarlama yapmak	1	2,70
Marka logosu tasarlamak	1	2,70
Marka sloganını belirlemek	1	2,70
Devlet desteklerine başvurmak	1	2,70
Uzman kişilerle çalışmak	1	2,70
Toplam	20	100,00

Fason hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için yapmaları gereken dördüncü faaliyete yönelik soruya uzmanların vermiş oldukları yanıtların frekans-yüzde bilgileri Tablo 5'te verilmiştir. Buna göre, öne çıkan dördüncül faaliyetler; reklam ve tanıtım yapmak, koleksiyon oluşturmak ve kurumsallaşmaktır. Reklam ve tanıtım faaliyetleri, işletmelerin markalarını müşterilere/tüketicilere tanıtımalarının en iyi yollarından biridir. Bu bağlamda markalaşma konusunda reklam ve tanıtım faaliyetlerine önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 5: Fason Hazır Giyim İşletmelerinin Markalaşmaya Yönelik Dördüncül Faaliyetleri

Faaliyet	N	%
Reklam ve tanıtım yapmak	5	17,85
Koleksiyon oluşturmak	2	7,14
Kurumsallaşmak	2	7,14
Müşteri memnuniyetini sağlamak	2	7,14
Franchising vermek	2	7,14
Nitelikli personel istihdam etmek	1	3,57
Marka ismi belirlemek	1	3,57
Müşteri ile iletişim kurmak	1	3,57
Farklılık oluşturmak	1	3,57
Fason üreticilerle anlaşmak	1	3,57
Halkla ilişkiler çalışması yapmak	1	3,57
Söylem ve eylem birliğini sağlamak	1	3,57
Marka kimliği oluşturmak	1	3,57
Mağaza açmak	1	3,57
Marka desteklerine başvurmak	1	3,57
Kaliteyi sabitlemek	1	3,57
Değer vaadi oluşturmak	1	3,57
Taklit ürünleri engellemek	1	3,57
Rakip analizi yapmak	1	3,57
Marka gücünü tespit etmek	1	3,57
Toplam	28	100,00

Fason hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için yapmaları gereken beşinci faaliyete yönelik soruya uzmanların vermiş oldukları yanıtların frekans-yüzde bilgileri Tablo 6'da verilmiştir. Buna göre, öne çıkan beşincil faaliyetler; tutundurma faaliyetlerinde bulunmak, müşteri memnuniyetini sağlamak, kaliteyi standartlaştırmak ve marka iletişimi faaliyetleridir. Tutundurma, işletmelerin ürünlerinin müşteriler/tüketiciler tarafından tercih edilmesini sağlayan pazarlama fonksiyonu olup, marka olma yolunda işletmelere avantaj sağlamaktadır.

Tablo 6: Fason Hazır Giyim İşletmelerinin Markalaşmaya Yönelik Beşincil Faaliyetleri

Faaliyet	N	%
Tutundurma faaliyetlerinde bulunmak	4	16,68
Müşteri memnuniyetini sağlamak	2	8,34
Kaliteyi standartlaştırmak	2	8,33
Marka iletişimi faaliyetleri yapmak	1	4,17
Üretim planı oluşturmak	1	4,17
Pazarlama planı oluşturmak	1	4,17
Finans plan oluşturmak	1	4,17
Pazarlama iletişimi faaliyetleri yapmak	1	4,17
Pazar analizi yapmak	1	4,17
Satış ekibini yönetmek	1	4,17

Ürün geliştirmek	1	4,17
Koleksiyon oluşturmak	1	4,17
Kalite belgesine sahip olmak	1	4,17
Tedarik ağı oluşturmak	1	4,17
Marka hikayesi oluşturmak	1	4,17
Marka logosu oluşturmak	1	4,17
Müşteri sadakat programları gerçekleştirmek	1	4,17
Marka kimliği inşa etmek	1	4,17
Marka değeri oluşturmak	1	4,17
Toplam	24	100,00

Fason hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için yapmaları gereken altıncı faaliyete yönelik soruya uzmanların vermiş oldukları yanıtların frekans-yüzde bilgileri Tablo 7'de verilmiştir. Buna göre, öne çıkan altıncıl faaliyetler; müşterileri anlama çalışmalarında bulunmak, işletme faaliyetlerini standartlaştırmak ve farklılaştırma faaliyetlerinde bulunmaktır. Müşterileri memnun etmenin yolu müşterilerin istek ve beklentilerine uygun ürünler üretmektir. Bu durum ancak müşterileri anlamakla mümkün olabilmektedir.

Tablo 7: Fason Hazır Giyim İşletmelerinin Markalaşmaya Yönelik Altıncıl Faaliyetleri

Faaliyet	N	%
Müşterileri anlama çalışmalarında bulunmak	1	5,56
İşletme faaliyetlerini standartlaştırmak	1	5,56
Farklılaştırma faaliyetlerinde bulunmak	1	5,56
SWOT analizi yapmak	1	5,56
İhracat yapmak	1	5,56
Perakendeci mi toptancı mı olma kararını vermek	1	5,56
Markaya devamlı yatırım yapmak	1	5,56
Reklam ajansı ile anlaşmak	1	5,56
Her markalaşma adımını kontrol etmek	1	5,56
Müşteri memnuniyetini sağlamak	1	5,56
Sadık müşteri oluşturmak	1	5,56
Çalışanlarda marka algısı oluşturmak	1	5,56
Müşterinin algısını yönetmek	1	5,56
Marka konumlandırmasında bulunmak	1	5,56
Paydaşlarla iyi ilişkiler kurmak	1	5,56
Rekabetçi yönü geliştirmek	1	5,56
Teknoloji kullanmak	1	5,56
İnovasyona odaklanmak	1	5,56
Toplam	18	100,00

Fason hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için yapmaları gereken yedinci faaliyete yönelik soruya uzmanların vermiş oldukları yanıtların frekans-yüzde bilgileri Tablo 8'de verilmiştir. Buna göre, öne çıkan yedincil faaliyetler; çalışanları sürekli eğitmek, reklam faaliyetlerinde bulunmak ve pazarlama iletişimini geliştirmektir. Birçok konuda olduğu gibi markalaşma konusunda da eğitim en önemli adımlardan biridir. Bu bağlamda çalışanların sürekli eğitilerek gelişimlerinin sağlanmasının markalaşmaya önemli düzeyde katkı sağlayacağı söylenebilmektedir.

Tablo 8: Fason Hazır Giyim İşletmelerinin Markalaşmaya Yönelik Yedincil Faaliyetleri

Faaliyet	N	%
Çalışanları sürekli eğitmek	2	11,11
Reklam faaliyetlerinde bulunmak	2	11,11
Pazarlama iletişimini geliştirmek	2	11,11
Kurumsallaşmak	1	5,56
Sürdürülebilirliği sağlamak	1	5,56
Marka sermayesi oluşturmak	1	5,56
Marka kimliği oluşturmak	1	5,56
Sürekli geri bildirim alarak hataları düzeltmek	1	5,56
Sponsorluk faaliyetleri gerçekleştirmek	1	5,56
Ar-Ge faaliyetleri yapmak	1	5,56
Perakendecilerle anlaşmak	1	5,56
Mağaza açmak	1	5,56
Promosyon faaliyetleri yapmak	1	5,56
Marka güvenilirliğini arttırmak	1	5,56
Sosyal sorumluluk ve toplumsal görevlerde yer almak	1	5,56
Toplam	18	100,00

Fason hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için yapmaları gereken sekizinci faaliyete yönelik soruya uzmanların vermiş oldukları yanıtların frekans-yüzde bilgileri Tablo 9'da verilmiştir. Buna göre, öne çıkan sekizincil faaliyetler; müşteri sadakat programları uygulamak, marka bilinirliğine dönük faaliyetler yapmak ve marka imajına dönük faaliyetlerdir. Sadık müşterilerin kazanılması, işletmelerin markalaşma sürecine güç katmaktadır. Bu bağlamda müşteri sadakatinin artırılması, marka bağımlılığını da artırmaktadır.

Tablo 9: Fason Hazır Giyim İşletmelerinin Markalaşmaya Yönelik Sekizincil Faaliyetleri

Faaliyet	N	%
Müşteri sadakatini artırmak	3	20,01
Marka bilinirliğini artırmak	2	13,34
Marka imajına yönelik faaliyetler yapmak	1	6,67
Marka çağrışımı faaliyetler yapmak	1	6,67
Franchising vermek	1	6,67
Fason üretim yaptırmak	1	6,67
Danışman desteği almak	1	6,67
Sosyal medyayı kullanmak	1	6,67
Kaliteyi sabitlemek	1	6,67
Ürün garantisi vermemek	1	6,67
Deneyimsel pazarlama yapmak	1	6,67
Müşteriyle uzun vadeli ilişkiler kurmak	1	6,67
Toplam	15	100,00

Geliştirilen Modelle İlgili Bilgiler

Fason hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için yapmaları gereken sekiz faaliyete yönelik sorulara uzmanların vermiş oldukları yanıtların frekans-yüzde bilgilerinden hareketle Tablo 10'da olduğu gibi bir markalaşma modeli geliştirilmiştir.

Tablo 10: Markalaşma Modeli

Adımlar	Açıklama
1.Adım	Markalaşma kararı vermek, kaliteyi sağlamak, hedef pazarı belirlemek
2.Adım	Rakipleri analiz etmek, eğitilmiş işgücü istihdam etmek, sosyal medyayı kullanmak
3.Adım	Marka tescili yapmak, farklılık oluşturmak, marka vaadi oluşturmak
4.Adım	Koleksiyon oluşturmak, kurumsallaşmak, müşteri memnuniyetini sağlamak
5.Adım	Tutundurma faaliyetlerinde bulunmak, marka iletişimi çalışmalarında bulunmak, üretim, pazarlama ve finans planı yapmak
6.Adım	Müşterileri anlama çalışmalarında bulunmak, işletme faaliyetlerini standartlaştırmak, SWOT analizi yapmak
7.Adım	Çalışanları sürekli eğitmek, pazarlama iletişimini geliştirmek, sürdürülebilirliği sağlamak
8.Adım	Müşteri sadakatini artırmak, marka bilinirliğini artırmak, marka imajına dönük faaliyetler yapmak

Tablo 10 incelendiğinde geliştirilen markalaşma modeli 8 adımdan oluşmaktadır. Birinci adımda sırasıyla markalaşma kararı verilmeli, kalite sağlanmalı ve hedef pazar belirlenmelidir. İkinci adımda rakipler analiz edilmeli, eğitilmiş işgücü istihdamı yapılmalı ve sosyal medya kullanılmalıdır. Üçüncü adımda marka tescillenmeli, farklılık oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılmalı ve marka vaadi oluşturulmalıdır. Dördüncü adımda koleksiyon oluşturulmalı, kurumsallaşma çalışmaları yapılmalı ve müşteri memnuniyeti sağlanmalıdır. Beşinci adımda tutundurma faaliyetlerinde bulunulmalı, marka iletişimi çalışmaları yapılmalı, üretim, pazarlama ve finans planı yapılmalıdır. Altıncı adımda müşterileri anlama çalışmalarında bulunulmalı, işletme faaliyetlerini standartlaştırılmalı ve SWOT analizi yapılmalıdır. Yedinci adımda çalışanlar sürekli eğitime tabi tutulmalı, pazarlama iletişimi geliştirilmeli ve sürdürülebilirlik sağlanmalıdır. Son adımda ise müşteri sadakati ve marka bilinirliği artırılmalı, marka imajına yönelik faaliyetler yapılmalıdır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Dünya hazır giyim pazarında rekabet önceleri kalite üzerinden yapılmıştır. Ancak gelişen teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte hemen hemen tüm ülkelerde üretilen giysilerin kaliteleri arasındaki farklıklar azalmaktadır. Bu durum rekabetin kalite yerine pazarlama faaliyetleriyle yapılmasına neden olmaktadır. Pazarlama faaliyetleri içerisinde ise markalaşma en önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir. Markalaşma işletmeler için hedeflenen pazar payına ulaşabilme ve uzun vadeli rekabet yeteneğine sahip olma gibi önemli avantajlar sağlayabilmektedir. Dünyada ve Türkiye’de giyim sektöründe meydana gelen büyüme, sektörde sürekli bir gelişmenin olduğunu göstermektedir. Bu gelişmeyle birlikte ülkelerin giyim sektörüne yönelik faaliyetlerinde farklılaşmaların olduğu görülmektedir. Türk hazır giyim sektörünün de bu gelişme içerisinde gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmesi için farklılaşması gerekmektedir. Bunun başarılabilmesi ise katma değeri yüksek markaların oluşturulması ile mümkündür (UİBGS, 2017b: 48). Bu bağlamda çalışmada fason üretim yapmakta olan Türk hazır giyim işletmelerinin markalaşmak için izleyecekleri yollar uzman görüşüne başvurularak belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, fason hazır giyim işletmelerine yönelik 8 adımdan oluşan bir markalaşma modeli geliştirilmiştir. Birinci adımda markalaşma kararı ile birlikte kalite olgusuna ağırlık verilmelidir. İkinci adımda rakipler analiz edilmelidir. Üçüncü adımda marka tescili yapılmalıdır. Dördüncü adımda koleksiyon oluşturulmalıdır. Beşinci adımda reklam, tanıtım ve halkla ilişkiler gibi tutundurma faaliyetlerinde bulunulmalıdır. Altıncı adımda müşterileri anlama çalışmalarında bulunulmalıdır. Yedinci adımda çalışanlar marka konusunda eğitilmelidir. Son adımda ise müşteri sadakati ve marka bilinirliği artırılmalıdır. Bayram ve Güldür (2015: 383-384) bu sonuca paralel bir şekilde, Türk hazır giyim sektöründe markalaşmanın sağlanabilmesi için şu önerilerde bulunmuşlardır:

- Ar-Ge çalışmaları için ayrılan finansal pay artırılmalıdır.
- Ulusal ve uluslararası pazarlar bilinçli bir şekilde analiz edilmelidir.
- Müşteri hedef kitlesi beklentilerinin belirlenerek bu beklentilere uygun bir ürün portföyü oluşturulmalıdır.

- Yurt dışında marka imajı oluşturulmalıdır. Bunun için üretkenliğe ve farklılaşmaya önem verilmelidir. Reklam, fuar ve defile yoluyla marka tanıtımı yapılmalı, bu faaliyetler için devlet teşviki sağlanmaya çalışılmalıdır.
- Reklam ve tanıtım gibi tutundurma faaliyetlerine faaliyetlerine önem verilmelidir.
- Kültür, etik ve kalite gibi değerlerden taviz verilmeden günümüz şartlarına uygun küresel bir marka konumlandırılması yapılmalıdır.
- Böylece devlet desteğinden de yararlanarak sektörde “Türk Markası” oluşturulmalıdır.

Geliştirilen bu modelin hazır giyim işletmeleri için markalaşma konusunda bir rehber olacağı söylenebilmektedir. Bu rehber sayesinde hazır giyim işletmeleri markalaşma konusunda buldukları yerleri kolaylıkla tesbit edebilecekleri ve böylece işletmelerin eksiklerini görüp bir sonraki adımda yapmaları gereken faaliyetleri daha iyi belirleyebilecekleri düşünülmektedir. Bu çalışmanın, hazır giyim sektöründe markalaşma konusunda yapılacak daha detaylı çalışmalara kaynaklık etmesi beklenmektedir. Bu bağlamda araştırmanın sonucundan hareketle yapılacak çalışmalar için şu önerilerde bulunulabilmektedir:

- Markalaşma çalışmalarının işletmeler için oluşturacağı maliyetler araştırılmalıdır.
- Markalaşma için gereksinimler (personel nitelikleri, dış kaynak kullanım alanları vb.) araştırılmalıdır.

Yazarlık Katkısı

Bu çalışmada birinci yazarın katkısı %50, ikinci yazarın katkısı da %50 oranındadır.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışmanın etik izni, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulu'ndan alınmıştır.

Kurul Adı: Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulu

Karar Tarihi: 14.09.2022

Belge Numarası: E-44174047-050.01.03-359906

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. (2019). Türkiye Hazır Giyim Sektörünün Sorunları, Çözüm Önerileri ve Rekabet Gücü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 3485-3504.
- Ağaç, S. (2008). A Research Towards Examining The Problems of Branding of Turkish Ready-to-Wear Sector. *Tekstil ve Konfeksiyon*, 18(1), 66-75.
- Akalan, G.; Göktaş, B. ve Erdoğan Tarakçı, İ. (2019). Markalaşma Çalışmaları: Türkiye'de Kahve Zinciri Olan Bir KOBİ'nin İncelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 787-805.
- Antçok, S. (2022). Türkiye'de Açılan Moda Tasarımı Eğitimi Kursları ve Hazır Giyim Sektörüne Yansıması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Ayşe Günay), İstanbul: Işık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Arslan, M. (1987). Dünyada ve Türkiye'de Fason İmalatı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Cemil Kıvanç), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atalayer, G. ve Bahar, C. (2016). Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Marka, Pazar ve Moda Eğilimlerinin Koleksiyona Etkisi. *Arış Dergisi*, 0(12), 12-18.
- Başaloğlu Gözlüklü, C. (2019). Küresel Marka Yaratmada Turquality Projesi: Bir Sanayi İşletmesinde Uygulama, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Engin Çakır), Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayram, S. ve Güldür, M. M. (2015). Türk Hazır Giyim Sektöründe Markalaşma ve Türk Hazır Giyim Markalarının İmajı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(5), 373-386.
- Bursalı, O. B. ve Karaman, A. (2009). Yönetmel ve Finansal Açından Marka Değeri Denizli Tekstil Sektörü'nde Bir Uygulama. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 283-298.
- Çolak, M.; Çetin, T. ve Atılğan, A. (2018). İşletmelerde Kalitesizliğin, Verimsizliğin ve Markalaşmamamanın Maliyet Üzerine Etkisi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 11-17.
- Esi, B. (2017). Türk Tekstil Endüstrisi ve Gelişimi. *Journal of Awareness*, 2(Special 1), 643-664.
- Gemci, R.; Gülşen, G. Kabasakal, F. M. (2009). Markalar ve Markalaşma Şartları. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 14(1), 105-114.

- Hüseynov, A. (2019). Küresel Pazarlarda Milli Markanın Yaratılması ve Azerbaycan Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Osman Barbaros Kemer), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, Ö. ve Kılınç, N. (2010). Türk Deri Hazır Giyim Sektöründeki Küçük Ölçekli İşletmelerin Markalaşma Düzeylerinin Araştırılması. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1-2), 23-32.
- Kocaer, D. (2018). Girişimcilikte Marka Yaratma Stratejileri: Türkiye'deki Mobilya Sektöründe Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Nazan Yelkikalan), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, Y. (2001). *Taşeronluk ve Fason Üretim: Sorunlar, Çözümler*. Ankara: Türk-İş Eğitim Yayınları.
- Malinowska-Olszowy, M. (2005). Brand Strategy in the Clothing and Textile Market. *Fibres & Textiles in Eastern Europe*, 13(1), 8-12.
- Mete, M.; Bozgeyik, Y. ve Bilge, T. N. (2017). Halı Sektöründe İhracat Yapan Firmaların Markalaşma Düzeylerinin Ekonomik Performans Üzerindeki Etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 646-663.
- Nergiz, E. ve Çetindağ, F. (2019). Uluslararası Pazarlamada Markalaşmanın Önemi: Mavi Jeans Örneği. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 4(1), 24-39.
- Öndoğan, E. N. (2019). Hazır Giyim Sektöründe Pazarlama Maliyetleri. *TJFDM*, 1(1), 1-12.
- Özbek, A.; Esmer, Y. ve Şaylan, O. (2020). Türk Hazır Giyim İşletmeleri ve Türk Moda Tasarımcılarına Yönelik Bir E-Girişimcilik Model Önerisi. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 182-195.
- Sinanoğlu, R. (2018). Global Marka Yaratmak Üzerine Bir Çalışma. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 20-37.
- Tamas, R. (2021). The Significance of Brand Building in the Apparel Industry. *Journal of Fashion Technology & Textile Engineering*, 9(6), 102.
- UİBGS (Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği) (2017). *Hazır Giyim Sektöründe Marka ve Markalaşmanın Önemi*. Bursa: Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Ar-Ge Şubesi.
- White, M. D. ve Marsh, E. E. (2006). Content Analysis: A Flexible Methodology. *Library Trends*, 55(1), 22-45.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 159-166, Winter 2022

İnternetin Geleceği Metaverse Teknolojisine Türkiye Perspektifinden Bakış*

*A Look at Metaverse Technology, the Future of the Internet, from the Perspective of
Türkiye*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1161832>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
14.08.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
05.10.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Doç. Dr. Ali Murat Kırık
Marmara Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Radyo TV Sinema Bölümü
muratmilef@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-5771-4843>

Mehmet Akif Memmi
Doktora Öğrencisi / Marmara
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Radyo TV Sinema ABD
makifmemmi@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1360-3698>

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

İçinde bulunduğumuz teknoloji çağında var olan gelişmeler hayatın her anını etkilemeye devam etmekte ve internet tabanlı sistemler dünya genelinde her geçen gün yaygınlaşmaktadır. İletişim alanının son zamanlardaki en popüler konusu şüphesiz ki Metaverse olmuştur. Gerek devletler gerek büyük şirketler gerekse de bireyler tüm yenilikleri takip etmeye ve bu yeniliklerden azami fayda sağlamaya çalışmaktadır. Ancak Metaverse’un tam olarak ne olduğu, hangi teknolojik gelişmelerin ardından gündeme geldiği, ortaya çıkan yeniliklerin gündelik hayatı nasıl etkileyeceğine dair soru işaretleri mevcuttur. Bu konudaki kafa karışıklığı neticesinde birçok manipülatif haber yayılmakta, hatta dolandırıcılık olayları yaşanmaktadır. Bir yandan büyük şirketlerin yatırımları gündeme gelirken diğer yandan da devletler daha çok güvenlik kaygısıyla konuya yaklaşmaktadır. Konuya birey boyutunda bakıldığında kısa sürede yüksek getiriye ulaşma amacıyla yapılan yatırımlar gündeme gelmektedir. Son yıllarda sanal ortamda faaliyet gösteren büyük şirketlerin Metaverse teknolojisine ilgi gösterecek olması, farklı girişimcilik sistemlerinin doğmasına da sebebiyet verecektir. Bu durum hem fırsatları hem de tehditleri beraberinde getirecektir. Zira nitelikli fikri tapu olarak ifade edilen NFT’ler ve blok zinciri sistemlerinin bu kapsamda yaygınlaşacağı ve ciddi bir teknolojik dönüşüm meydana geleceğini ifade etmek mümkündür. Bu çalışmada ise Metaverse’un nasıl ortaya çıktığı üzerinde durulmakta, kısa tarihine yer verilmektedir. Günümüz şartları ve teknolojik gelişmeler karşısında edinilen tecrübeler çerçevesinde Metaverse’un beraberinde getireceği avantajlar ve dezavantajlar irdelenmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye özelinde ortaya çıkan ve arsa satın alımı noktasında ilgiyle karşılanan bu ekosistemin gelecekte karşı karşıya kalabileceği sorunlarla ilgili tespit ve önerilerde bulunmaktadır. Gelecek yıllarda kuvvetle muhtemel çok daha fazla konuşulacak olan Metaverse teknolojisinin topluma yansımaları analiz edilerek kripto paralara bağlı olan bu sanal gerçeklik evrenlerinin iktisadi boyutuna da değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Metaverse, Meta, Türkiye, Web 3.0, Blockchain, Bitcoin

Abstract

In the age of technology we live in, developments continue to affect every moment of our lives, and internet-based systems are becoming more and more widespread throughout the world. The most popular topic in the field of communications has undoubtedly been the Metaverse. States, large companies and individuals try to follow all innovations and try to get maximum benefit from these innovations. However, there are questions regarding what exactly Metaverse is, after which technological developments it came up, and how the emerging innovations will affect daily life. As a result of the confusion on this issue, many manipulative news are spread and even fraudulent events are experienced. While investments of large companies become the topic of conversation, governments approach the issue in relation to security concerns. When we look at the subject in terms of individuals, it can be seen that investments are made in order to achieve high returns in a short time. The fact that large companies that are operating in the virtual environment in recent years will show interest in Metaverse technology is going to lead to the emergence of different entrepreneurship systems. This will bring both opportunities and threats. That is because it is possible to state that NFTs and blockchain systems will become widespread and a serious technological transformation will occur. This study is focused on the emergence of Metaverse and its short history. The advantages and disadvantages of Metaverse are examined within the framework of the experience gained in the face of today’s conditions and technological developments. In addition, findings and suggestions are stated about the problems that this ecosystem, which in Turkey is met with interest regarding land purchase, may face in the future. Also, the reflections of Metaverse technology, which will probably be talked about more in the coming years, are analyzed and the economic dimension of these virtual reality universes which are connected to cryptocurrencies, is mentioned.

Keywords: Metaverse, Meta, Türkiye, Web 3.0, Blockchain, Bitcoin

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Kırık, A. M. ve Memmi, M. A. (2022). İnternetin Geleceği Metaverse Teknolojisine Türkiye Perspektifinden Bakış. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 159-166.

GİRİŞ

Çağımızda iletişim, dijital teknolojilerin etkisiyle birlikte boyut değiştirmekte ve ciddi bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm hem ülkeler hem de şirketler tarafından oldukça yakından takip edilmektedir. Özellikle internet teknolojisinin neredeyse insan hayatının birçok noktasına nüfuz etmesi, bireylerin saatlerini dijital mecralarda geçirmesi ve bu alanlarda faaliyet gösteren şirketlerin çok kısa sürede asırlık firmalardan daha büyük pazar değerine ulaşması bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Günümüzde protestolar dahi sanal ortamda organize edilmekte, dijital aktivizm yaygın bir hal almakta, çok uluslu firmalar ve işletmeler yeni ürün ve hizmetlerini sosyal medyadaki influencerlar aracılığıyla paylaşmakta, devletler dijital diplomasinin avantajlarını değerlendirmek için oldukça yoğun çaba sarf ederek stratejiler belirlemektedirler.

Teknolojinin değişim noktasındaki gücü ve etkisinin yanında veri aktarım hızının ciddi ölçüde artması, blok zinciri ve akıllı cihazların varlığı insanlık adına önemli gelişmelerdir. Özellikle internetin geleceği olacağı ya da internetin yerini alacağı iddia edilen Metaverse de bütün dünyanın ilgisini çekmektedir. Şüphesiz bu ilgi büyük ölçekli küresel firmaların yaptığı yatırımlardan da beslenmektedir. Günümüz itibarıyla her ne kadar net bir şekilde Metaverse'ün geleceği bilinmese de bu teknolojinin bütün dünyada büyük bir ilgiyle takip edildiğini söyleyebilmek mümkündür. Türkçeye “evren ötesi” ya da “öte evren” şeklinde çevrilen bu kavramla ilgili akademik çalışma sayısı istenilen ölçüde değildir. Yeni bir teknoloji olması nedeniyle Metaverse'ün akademik çalışmalar aracılığıyla irdelenmesi son derece önemlidir. Dahası Metaverse'ün nasıl bir kavramsal çerçeveye içerisinde ele alınacağına dair tartışmalar gerek Türkiye’de gerekse de dünyada hali hazırda devam etmektedir. Öte yandan birçok popülerleşen alanda olduğu gibi Metaverse kavramı kullanılarak insanlar çeşitli harcamalar yapmaya teşvik edilmektedir. Şüphesiz bunlardan en çok bilineni farklı Metaverse alemlerinde satılan arsalarlardır. Bu durum Metaverse hakkında bilinenlerin çok kısıtlı olduğunun kanıtı gibidir.

Bu çalışmada öncelikle Metaverse'ün kavramsal yapısı irdelenecek ve kavramın nasıl gündeme geldiği aktarılacaktır. Önündeki engeller ve avantajlar da ele alınacaktır. Ardından Türkiye’de Metaverse'ün durumu, konumu ve farklı alanlarda nasıl kullanılacağından bahsedilecektir. Sonrasında ise Metaverse teknolojisinin Türkiye’deki sosyal hayata ve ekonomiye ne tür etkilerde bulunabileceğine dair çıkarım ve tahminlerde de bulunulacaktır.

Metaverse Teknolojisine Genel Bakış

Metaverse, fiziksel dünyayla bağlantılı paralel veya sanal bir ortamı tanımlayan “evren” kelimesiyle aşmayı ifade eden “meta” önekinin birleşimi sonucu ortaya çıkmış ve bu kavram ilk olarak 1992’de Neal Stephenson tarafından, internetin sanal gerçeklik tabanlı halefi olduğunu öngören bilim kurgu romanı *Snow Crash*¹’de ortaya çıkmıştır (Tlili vd., 2022: 2). Bu kavram yıllar sonra en çok konuşulan ve tartışılan konularından biri haline almıştır. Daha sonra bazı eserlerde de rastlanılan bu kavram; Facebook şirketinin ismini Meta olarak değiştireceğini duyurmasıyla birlikte ön plana çıkmıştır. Metaverse dünyasına sadece Facebook değil Microsoft, Epic ve Roblox gibi şirketler de büyük yatırımlar yapmaktadır. Dahası odak noktası teknoloji olmadığı halde farklı sektörlerde faaliyet gösteren büyük firmalar da yeni yeni gelişen bu alanda doğacak fırsatları kaçırmamak adına AR-GE çalışmalarını yapacaklarını açıklamaktadır.

Metaverse projeleri sanal gerçekliğin bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak sadece sanal gerçeklik değil, artırılmış ve çapraz gerçekliğin bileşkesi durumundadır. Sanal gerçeklik olarak ifade edilen kavram; “alternatif, tamamen ayrı, dijital olarak oluşturulmuş yapay bir ortam” şeklinde tanımlanabilmektedir. Kullanıcılar sanal gerçeklik ortamlarında kendilerini farklı bir dünyada bulduklarını ve tıpkı fiziksel çevrede olduğu gibi benzer şekillerde yer aldıklarını hissetmektedirler (Mystakidis, 2022: 487).

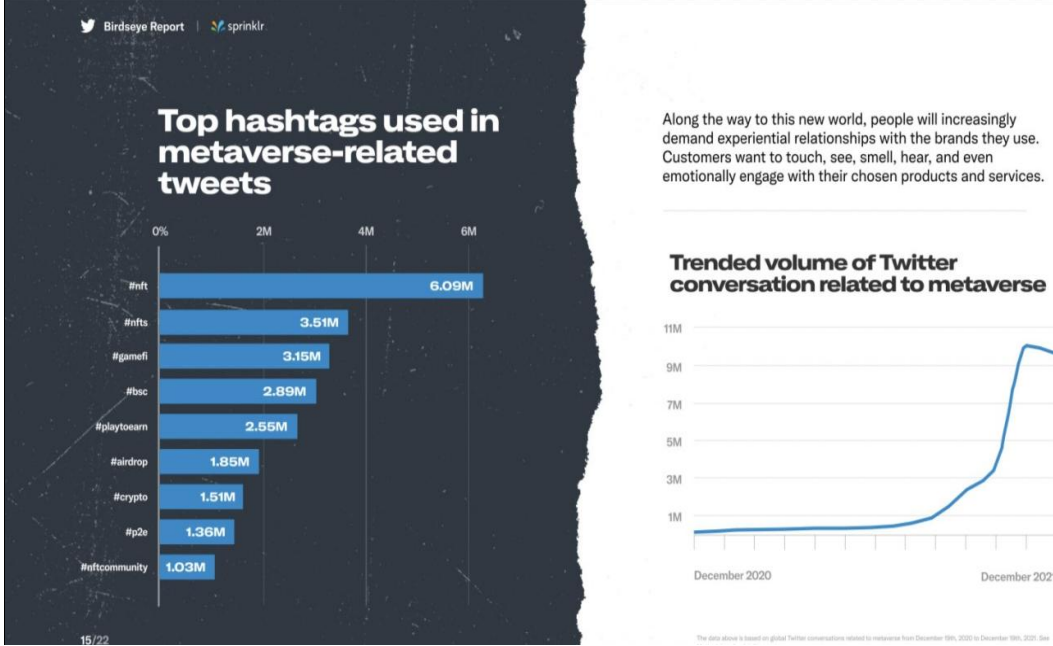
Genel geçer bir ifadeyle çok boyutlu kurgusal dijital evren olarak tanımlanan Metaverse'ün üzerinde mutabakata varılmış net bir tanımı yoktur (Maden, 2021a). Teknolojinin tam olarak nasıl gelişeceğinin tahmin edilmesinin zorluğuyla da ilişkili olan bu durum 1970’lerde internet hakkında konuşmaya benzetilmektedir (Ravenscraft, 2022). Bu belirsizlikle beraber Metaverse; artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, genişletilmiş gerçeklik, nesnelerin interneti, blockchain gibi teknolojilerin bir parçası ya da tamamlayıcısı olarak değerlendirilmektedir (Kurtuluş, 2022). Bu noktada akıllı telefonlar, gelişmiş bilgisayarlar, hızlı internet, 3D gözlükler ve giyilebilir teknolojiler Metaverse için olmazsa olmaz bir durumdadır. Hatta giyilebilir teknolojilerin maliyetlerinin düşerek ucuzlamaya başlaması ve yaygınlaşması Metaverse'ün gelişimi için elzem görülmektedir.

Her ne kadar Metaverse çok yeni bir gelişme olarak değerlendirilse de aslında bu teknolojinin kökenlerini 1930’lu yıllara kadar götürmek mümkündür. Stanley G. Weinbaum dokunma ve koku duyularını içeren gözlük tabanlı bir oyun geliştirmiştir. 1960’lı yıllarda ise askeri alanda kullanılması için sanal gerçeklikle uyumlu başlık icat edilmiştir. Sonraki yıllarda özellikle oyun firmaların öncülüğünde sanal gerçeklikte büyük gelişmeler yaşansa da internetin ortaya çıkışı ve yaygınlaşma hızı sanal gerçekliği arka plana

¹ Kitap Türkçeye *Parazit* adıyla Altıkırkbeş Yayınları tarafından 2016’da çevrilmiştir.

itmiştir (Kırık, 2021a: 8). Günümüz itibarıyla internet hızındaki artış, teknolojinin ucuzlaması, yaygınlaşması ve COVID-19 pandemisi dijital teknolojiyi daha fazla gündeme getirmiş, birçok firma bu alanlardaki yatırımlarını hızlandırmıştır. Bu ilgiyi doğrular nitelikte 2021 yılında Twitter'da Metaverse ve ilişkili kavramlardan milyonlarca kez bahsedilmiştir. Veriler durumu açıkça gözler önüne sermektedir.

Resim 1: Metaverse ve İlişkili Kavramların Twitter Hashtag İstatistikleri (2020-2021)

Kaynak: Sprinklr, 22.07.2022

Metaverse kavramı ilk olarak bir bilimkurgu romanında geçse de bu kavramın ya da Metaverse tarifinin yalnızca bu romanda değil başka eserlerde de geçtiğini belirtmek gerekmektedir. Hatta bilim kurgu ya da ütopyik/distopyik eserlerin yanında dizi, film ve oyunlara da benzetmeler yapılarak Metaverse ile ilgili hemen hemen her metinde örnekler benzer verilmektedir. Popüler kültür ürünü bu örnekler arasında Matrix, Serial Experiments Lain, Black Mirror ve Ready Player One gibi dizi ve filmlerin yanında Second Life, World of Warcraft ve Fortnite gibi oyunlar bulunmaktadır. Bunların ortak özellikleri insanların başka bir sanal ortamda bir araya gelmesi ve etkileşime girmesidir.

Metaverse'ün teknolojik arka planını anlamak için internetin geçirdiği evrelere bakmak yerinde olacaktır. 1990'ların başında internet siteleri etkileşime açık değildir. World Wide Web ya da web 1.0 olarak anılan dönemde statik web siteleri ortaya çıkmıştır. Bu web siteleri sabit yapıda olup çok fazla hareket imkânı sunmamıştır. Kullanıcılara etkileşim imkânı vermeyen bu siteler klasörler şeklinde oluşturulmuştur. Web sitelerinin statik, kullanıcıların ise pasif olduğu bu dönemde sayfalarda yer alan düz metinlerin kişisel bilgisayarlarında okunması şeklinde bir tecrübe söz konusudur. O dönemde internet dünyasına hâkim merkezi şirketlerden bahsetmek mümkün değildir. İnternet hızı ise oldukça düşük olup çevirmeli ağ teknolojisi kullanılmaktadır (Choudhury, 2014: 8096).

İlk kez 2004'te kullanılan Web 2.0 kavramı daha sonraki döneme damgasını vurmuştur (O'Reilly, 2022). Bu dönemde dinamik web siteleri ortaya çıkmıştır. Kullanıcı artık okumakla kalmamakta, yorum ve paylaşım yaparak içerik üretmektedir. ADSL teknolojisinin yaygınlaşmasıyla birlikte internet hem hızlanmış hem de ucuzlamıştır. Mobil araçlarla kullanıcıların sürekli çevrimiçi kalmalarının önü açılmıştır. Yine bulut teknolojisi veri aktarımını ve depolamayı kolaylaştırmıştır. Bu dönemde Web 1.0'ın aksine internetin kontrolü büyük ölçüde küresel şirketlerin eline geçmiştir. YouTube, Instagram ve Twitter gibi sosyal medya platformları Web 2.0'in ürünüdür.

2010'ların ikinci yarısında yaygınlaşmaya başlayan Web 3.0 (Hendler, 2010) ile kullanıcılar artık okuyup, yorum yapıp ya da paylaşımında bulunup kısaca etkileşime girip aynı zamanda verisine sahip çıkabilmektedir. Artık merkezde şirketler ve sosyal medya platformlar değil ağlar yer almaktadır. Web 3.0'da veriler büyük şirketlerin merkezlerinde değil ağdaki tüm düğümlerde saklanmaktadır. Blockchain teknolojisi olarak adlandırılan bu sistemle verilerin büyük şirketler ya da devletler gibi herhangi bir otorite tarafından değiştirilmesi ya da manipüle edilmesinin önüne geçilmesi beklenmektedir. Böylelikle internet yeniden

merkezi yapıların kontrolünden çıkacaktır. İnternet hızının Web 2.0 ve Web 1.0 ile karşılaştırılmayacak şekilde hızlanacağı bu dönemde Blockchain teknolojisi en önemli rolü oynayacaktır. Kripto paralar ve NFT'ler bu dönemde gündeme gelen diğer hususlardır. Blockchain teknolojisi sayesinde herhangi bir otoritenin onayına ihtiyaç duyulmadan transfer edilebilen ve saklanabilen Bitcoin, Ethereum gibi kripto paralar borsaları sadece ekonomistlerin değil bütün yatırımcıların takip ettiği bir piyasaya dönüştürmüştür. NFT'nin (non-fungible token) Türkçeye doğrudan çevrili değiştirilemez jeton ifadesiyken daha sonra resmi mercilerce nitelikli fikri tapu olarak Türkçesi belirlenmiştir (Dijital Dönüşüm Ofisi, 2022). NFT; oluşturulan bir dijital öğenin blok zincirinde depolanan veri birimidir. Bu alınıp satılabilmekte olup; orijinal dijital dosyanın mülkiyeti kaybolmamaktadır. NFT'ler özellikle bazı sanatçıların eserlerinin NFT'lerini çok yüksek fiyatlarla satmaları sonucu gündeme gelmiştir.

Kapitalist sisteme entegrasyon ve tüketime teşvik konusunda medya ve reklamlar her zaman önemli rol oynamıştır. Web 1.0 ile başlayıp Web 3.0'ı konuştuğumuz dönemde reklamlarda ciddi bir dönüşüm meydana gelmiştir. Web 1.0'da reklamlar sabit banner şeklindeyken Web 2.0'da kullanıcıların geçmiş aramaları ya da ziyaret ettikleri web siteleri işlenerek kullanıcının ilgisini çekebilecek reklamlar gösterilmektedir (Maden, 2021b: 71-73). Web 3.0'da ise bütünüyle kullanıcı alışkanlıkları üzerinden kullanıcıya özel reklam içerikleri sunulmaktadır (Denizci, Kırık ve Çetinkaya, 2018: 53).

Avantajları ve Dezavantajlarıyla Metaverse

Metaverse'ün pek çok alanda yeniliklere yol açacağı tahmin edilmektedir. Özellikle eğitim ve uzaktan çalışma konusunda verimi artıracığı vurgulanmaktadır. Bunun yanında eğlence ve bilhassa oyun teknolojilerinde çok daha ileri bir noktaya varılacağı belirtilmektedir. Konserler, sergiler ya da sosyal etkinlikler Metaverse evreninde kolayca gerçekleştirilebilecek, müzeler ziyaret edilebilecektir. Alışveriş konusunda ise birçok seçenek arasından seçim yapmak mümkün olabilecektir. Bunun yanında internetin yerini alacağına dair de öngörüler mevcuttur. Zuckerberg'in sadece görüntülemeyle yetinilmeyip aynı zamanda fiziksel olarak da tecrübe edilecek, içinde olunacak bir ortamdan bahsetmesi bu iddiayı daha da güçlendirmektedir (Muldoon, 2021).

Bütün bu avantajlarıyla birlikte Metaverse için çeşitli endişeler de dile getirilmektedir. Yaygınlaşması için önünde geniş bir zaman olması ve ciddi yatırımlara ihtiyaç duyması Metaverse'ün önündeki en büyük engel olarak zikredilmektedir. Heyecanla karşılanan ancak kısa sürede gündemden düşen teknolojik gelişmeler oldukça yaygındır. Bir diğer endişe toplanan verilerin nasıl kullanılacağıdır. Kişisel, biyometrik, finansal ve duygusal verilerin güvenliğinin, gizliliğinin nasıl sağlanacağı, fikri mülkiyetin nasıl korunacağıyla ilgili soru işaretleri bulunmaktadır (Kırık, 2021b). Metaverse'te nasıl bir hukuki düzenin var olacağı hal hazırda tartışma konusudur.

Bir başka tartışmalı konu ise şirket adını Meta olarak değiştiren ve Metaverse'e büyük yatırım yapacağını açıklayan Facebook'un kötü siciline dairdir. Hatırlanacağı üzere Facebook birçok skandalla birlikte anılmaktadır. Facebook'un 2016'daki ABD başkanlık seçimlerinde Cambridge Analytica şirketine kişisel verileri satması ve bu verilerin seçmenlerin görüşlerini etkilemek için kullanılması sosyal medyaya dair en büyük skandallardan biri olarak ortaya çıkmıştır (Cadwalladr & Graham-Harrison, 2018). Yine eski bir Facebook çalışanı olan Frances Haugen'in de belirttiği üzere Facebook nefret söylemi ya da yalan haberle mücadeleyi değil kâr etmeyi önclemiştir. Facebook içerisinden bazı belgeler sızdıran eski çalışan, şirketin çok takipçili hesapların içerik kontrolü konusunda daha esnek davrandığını, Instagram'ın gençleri olumsuz şekilde etkilediği gibi iddialarda da bulunmuştur. Bu noktada özgürlükler ve demokrasi konusunda çığır açacağı düşünülen internetin en çok ziyaret edilen ya da kullanılan web sitelerine sahip şirketinin bu suçlamalara maruz kalması ve yeni ismiyle Meta'nın Metaverse evreninin öncülerinden biri olmak istemesi ciddi şüphe uyandırmaktadır (The Wall Street Journal, Erişim Tarihi: 05.08.2022). Bu durum bazı analistler tarafından Zuckerberg'in Facebook, Instagram, WhatsApp ve Oculus'un sahibi olarak hayatın her anını paraya çevirme isteği şeklinde değerlendirilmektedir (Muldoon, 2021). Bu alanla ilgili bir diğer eleştiri sosyal medya mecralarının öteden beri kullanıcılarının hakikatle ilişkisini zayıflattığı yönündedir. Metaverse evreninde bunun çok daha ciddi bir problem teşkil edeceğine dair endişeler dile getirilmektedir (Alan, 2021). Hakikat algısının bu derece aşınma ihtimali dezenformasyon ve manipülasyonu ciddi manada kolaylaştıracaktır.

Metaverse ile ilgili bir diğer konu hangi uygulamanın ya da evrenin yaygınlaşıp popüler hale geleceği yani ana akım olacağına dair belirsizliğidir. Bununla birlikte ciddi şekilde arazi alınıp satılan ya da yatırım alan farklı Metaverse projeleri mevcuttur. Buna ek olarak bu projelerin sayısı da her geçen gün artmaktadır. Bu projelerin arasında The Sandbox (SAND), OVR, Ceekland (CEEK) Decentraland (MANA), Enjin (ENJ), Bloktopia (BLOK) ve RACA zikredilebilmektedir. Oyun ve kripto para dünyasının iç içe geçtiği projelerden SAND Zuckerberg'in açıklamasından sonra ciddi oranda değer kazanmıştır. Decentraland'in ise sanal gerçekliğe yaptığı yatırımlara Metaverse'ün geleceğinde çok ciddi bir rol oynayacağı belirtilmektedir (VOI English, Erişim Tarihi: 26.07.2022). OVR ise Türklerin en fazla arsa aldığı proje olarak gündeme gelmiştir.

OVR evreninde İstanbul'daki pek çok nokta satılmıştır. ROCO ise Cambridge, Texas ve Güney Kaliforniya gibi üniversitelerle yaptığı iş birlikleriyle dikkat çekmektedir (Kırık, 2022). Bu evrenlerin hepsinde alışveriş NFT'lerle (Non-fungible token-değiştirilemez jeton) ya da kripto paralarla yapılmaktadır. Bunlar eşsiz dijital varlıklar olup, şifreli bir yapıya sahiptir.

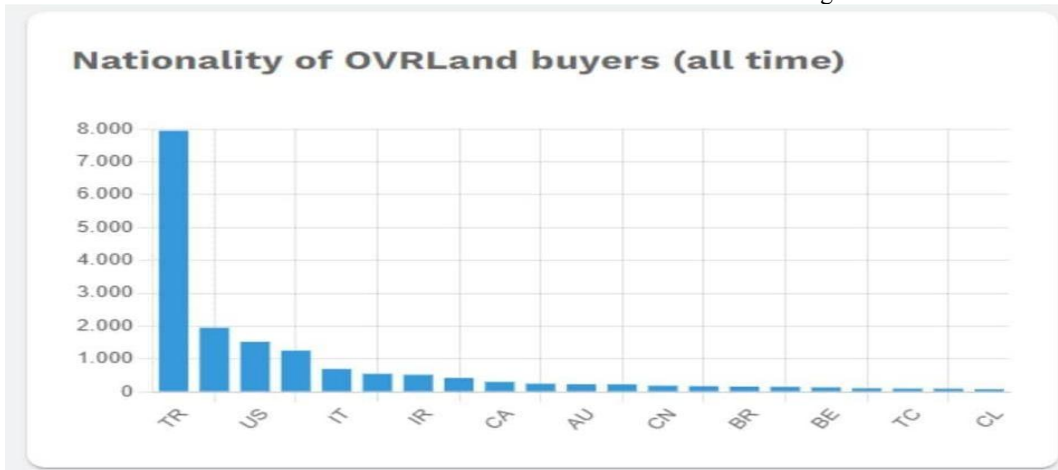
Yine bir diğer popüler bir Metaverse projesi olan Sandbox ilk olarak 2012'de iOS ve Android işletim sisteminde bir oyun olarak piyasaya sunulmuştur. Metaverse projelerinin daha çok oyun tabanlı olarak gelişim göstermesi oldukça dikkat çekicidir. 2018 yılında ise The Sandbox, Ethereum blok zincirinde yeniden markalanmış ve güncellenmiştir. En popüler Metaverse evrenlerinden biri haline gelen The Sandbox'ta kullanıcılar arazi satın alabilmekte ve ekosistemde kullanılmak üzere varlık oluşturabilmektedir. The Sandbox Metaverse haritasını oluşturduğu benzersiz bir dijital gayrimenkul parçasını koordinatlar ve parseller aracılığıyla temsil eden bir NFT'dir. Her arsa ayrı ayrı veya birlikte alınıp satılabilmektedir. Kullanıcılar arazileri gelir akışı sağlamayı hedefleyerek veya gelecekte daha yüksek bir fiyata yeniden satmayı isteyerek alabilmektedir (Nakavachara ve Saengchote, 2022: 1). Bu durum Metaverse projelerinin ticari odaklı olduğunu da gözler önüne sermektedir. Zira tek bir proje söz konusu değildir. Ancak bazı projelerin ön plana çıktığını söyleyebilmek mümkündür.

Metaverse teknolojinin avantajlarından faydalanmak isteyen birçok firmanın trendi yakından takip ettiği görülmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse, Microsoft'un kurumsal metaverisi olan Facebook Horizon, Nvidia Omniverse'nin ismini zikretmek mümkündür. Aynı şekilde Gucci ve Coca-Cola gibi tüketici markaları, değiştirilemez jetonlarını (NFT'ler) Decentraland gibi Metaverse platformlarında satışa sunmuştur. Küçük ve büyük birden fazla oyuncunun gerçek dünyayı simüle eden ikinci bir dünya oluşturmaya imkân tanıdığı Metaverse ekosisteminin gelecek yıllarda ticarete de yoğun etki edeceği öngörülmektedir (Jooyoung, 2021: 141).

Türkiye'de Metaverse'ün Durumu ve Konumu

Türkiye'de Metaverse² teknolojisi büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Teknolojik gelişmeleri yakından takip eden genç nüfusun internet erişimi ve sosyal medya kullanım oranı oldukça yüksektir. Sosyal Ağ Haritası'nın verilerine göre 2021 yılının Ekim ayında nüfusun yüzde 87,7'sinin internet erişimi, yüzde 89,9'un akıllı telefonu bulunmaktadır. En az bir sosyal medya ağı kullanım oranı ise yüzde 84'tür (<https://sosyalagharitasi.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 26.07.2022). Dijital medyaya olan bu ilgi henüz emekleme safhasında olan Metaverse evrenlerine de yansımıştır. OVR adlı platformda satılan arsaların yüzde 25'inin Türkler tarafından alınması ve İstanbul'da neredeyse satılık lokasyonun kalmaması da bu ilgiyi yansıtmaktadır (Gönel, 2022). Metaverse alemindeki arsa konusunun kamuoyunu ciddi şekilde meşgul ettiğinin bir diğer göstergesi en çok kullanılan e-ticaret sitelerinden sahibinden.com'un ana sayfasında Metaverse'te arsa alım-satımına aracılık eden ilanların bulunmasıdır. İlanda Metaverse'ten arsa alma fikri vaktinde yapılmayan yatırımlara, kaçan fırsatlara benzetilmektedir (<https://www.sahibinden.com>, Erişim Tarihi: 22.06.2022)

Resim 2: OVRland Üzerinden Arsa Alan Ülkelerin Grafiği

Kaynak: Coinbynews, 2022

² 2009'da Metaverse'ü de ele alan bir yüksek lisans tezinin çalışılması oldukça ilgi çekicidir: Umut Burcu Tasa, "İçeriği kullanıcılar tarafından oluşturulan 3 boyutlu sanal dünyalarda sanat ve mimari tasarım: Second life® üzerine bir vaka çalışması" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Metaverse teknolojisindeki gelişmeler siyasi partilerin de ilgisini çekmiştir. AK Parti ilk Metaverse toplantısını gerçekleştirmiş, toplantıda kripto para ile ilgili yapılacak düzenlemeler tartışılmıştır (Sabah, 2022). Deva Partisi ise Metaverse üzerinden Ankara'daki genel merkezi olduğunu iddia ettiği bir arsa satın almıştır (Yeniçağ, 2022). Metaverse evrenlerine olan bu ilginin Türkiye'de artarak devam edeceği var olan gelişmelerden anlaşılmaktadır.

Türkiye'de Metaverse teknolojisine duyulan ilginin gelecek yıllarda da süreceleceği öngörülmektedir. Bu çerçevede sosyal ve iktisadi anlamda çok ciddi değişikliklere yol açma ihtimali bulunan Metaverse'ün ortaya çıkaracağı imkan ve avantajlar dikkatle takip edilmelidir. Bu noktada Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun'un Türkiye'nin "tüm imkanlarıyla Metaverse'ün inşaa sürecinin bir parçası olması gerektiğine inanıyoruz" sözleri ile fırsat ve tehditlerin doğru okunmasının hayati önemde olduğuna dair tespitleri de dikkat çekmektedir (Anadolu Ajansı, 2022).

SONUÇ

Teknolojik gelişmelerle hayatımızın neredeyse her noktasına nüfuz eden dijital mecralar büyük şirketler ve devletler tarafından yakından takip edilmektedir. Günümüzde varlığını giderek somut bir hale getiren dijital medya şirketleri iktisadi yapılarını her geçen gün üst seviyelere taşımaktadırlar. Çin'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkileyen COVID-19 pandemisi başta iş ve eğlence olmak üzere birçok faaliyeti çevrimiçi ortama taşımıştır.

Tam bu noktada internetin de yerini alabileceği söylenen Metaverse dikkatleri üzerine toplamıştır. İnternetin ortaya çıkışının doğurduğu imkânlar gibi şimdi de Metaverse vesilesiyle gün yüzüne çıkacak fırsatları da küresel ölçekli firmalar ve işletmeler kaçırmak istememektedir. Henüz hangi yöne evrileceği belirsiz olan bu teknoloji fırsatlarla beraber riskleri de bünyesinde barındırmaktadır.

Dünyanın diğer ülkeleri gibi Türkiye de bu gelişmeleri yakından takip etmektedir. Türkiye teknoloji ve yeniliklere yatkın genç nüfusu ile Metaverse evreninde büyük bir etki oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Bununla birlikte Metaverse'ün tek başına değil bütün bileşenleriyle birlikte değerlendirilmesi, blockchain ve NFT gibi yeni teknolojilerle beraber ele alınması elzemdir. Yine kısa vadede elde edilecek kazançlar üzerinden değil uzun vadeli planlamalarla yeni döneme hazırlanılması Türkiye açısından oldukça önemlidir. Metaverse'ün geleceği farklı kurumlar tarafından yakından takip edilmeli; Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısının Metaverse'ün yaygınlaşmasıyla nasıl etkileneceğine dair araştırmalar yapılmalıdır.

Türkiye sanayi devrimi ve internetin yaygınlaşması gibi gelişmeler karşısında geç kalmış olsa da bu noktada önemli bir potansiyeli olan Metaverse konusunda teknolojik altyapısını yeni dönem için hazır hale getirmelidir. Veri aktarım hızının artması ve internetin maliyetinin düşmesi bu çerçevede öncelikle yapılması gerekenler arasında sayılabilmektedir. Yine bilgisayar ve bileşenlerinin fiyatlarının ucuzlaması Türkiye'nin gelişen teknolojiyi yakalaması hususunda yardımcı olacaktır. Teknoloji alanındaki vergilerin minimum düzeye indirilmesi AR-GE noktasında birtakım avantajlar sağlayabilecektir. Bu noktada Türk oyun sektöründeki birçok başarılı firmanın bulunması örnek alınacak bir model olarak düşünülebilmektedir.

Veri güvenliği ise önümüzdeki dönemde çok daha büyük bir mesele olacak gibi görünmektedir. Kullanıcıların duyu kat sayılarından daha birçok detaylı sağlık verisinin Metaverse evrenlerinde yer alması kişisel verilerin muhafazasının önemini gündeme getirecektir. Bu noktada verilerin başkalarının eline geçmeden alınacak tedbirler önemli olup, bu konuda ihmal gösteren şirketlere uygulanacak ağır yaptırımların henüz bu teknoloji yeniye ortaya konması bir gereklilik durumundadır. İş işten geçtikten sonra alınacak tedbirlerin telafisi mümkün olmayacaktır.

Genç nüfusu itibarıyla Türkiye dünyadaki teknolojik gelişmeleri yakından takip etmektedir. Nitekim farklı sanal gerçeklik evrenlerindeki arsaların gördüğü ilgi de bunu kanıtlamaktadır. Henüz bu evrenlerden hangilerinin değerli olacağı ise bilinmemektedir. Tasarruf konusunda sıkıntılar yaşayan ve kısa yoldan zengin olmaya hevesli toplumun genç kesimi, kısıtlı birikimlerini kripto para borsalarına ve Metaverse evrenlerine yatırmaktadır. Manipülasyona açık bu araçların her dalgalanmasında gençler sadece paralarını kaybetmemekte aynı zamanda akıl ve ruh sağlıklarını da yitirebilmekte, depresyona girebilmektedir. Dönem dönem bu tip haberler medyaya da yansımaktadır. Öte yandan aracı kurumların sık sık dolandırıcılık yaparak topladıkları paralarla ortadan kaybolmaları ayrı bir problemdir. Hukuki düzen eksikliği bu duruma adeta zemin hazırlamaktadır. Hâlihazırda sınırlı olan kaynakların bu şekilde heba olmaması ve neslin korunması için finansal okur-yazarlık zorunlu olarak eğitim sistemine eklenebilmektedir. Ayrıca tüm dünyada bu tür yatırımlar için aracı olan kişi ve kuruluşlara çok daha sıkı denetimler getirilmelidir.

Türkiye her ne kadar ciddi bir batılılaşma sürecinden geçse de hala geleneksel aile, akraba ve mahalle bağları güçlü bir topluma sahiptir. Metaverse evreninin bütün bu bağları daha fazla aşındırma potansiyeli olabilecektir. Günümüzde ekonomik gerekçeler ve COVID-19 pandemisi geleneksel bağları oldukça yıpratmıştır. Bu noktadaki potansiyel tehditler analiz edilmeli, ilgili kurumlarca nasıl bir hazırlık yapılması gerektiğine dair yol haritası çıkarılmalıdır.

Sosyal medyanın başta Arap Baharı ve Wall Street olayları olmak üzere ne kadar etkili olabileceği defalarca görülmüştür. İşte tam bu noktada aynı potansiyelin Metaverse evrenlerinde de var olabileceğini ifade edebilmek pek de yanlış sayılmayacaktır. Yalan haberler, sahte hesaplar, bilgi kirliliği ve manipülasyonun son derece yaygın olduğu sosyal medyayı denetim altına sokma konusunda Türkiye erken davranmamakla birlikte hâlihazırda birtakım hazırlıklar yapmaktadır. Bu çerçevede Metaverse evrenleri için denetleme ve düzenleme mekanizmasının erken kurulması, bu teknolojiden çok daha etkin bir şekilde yararlanılmasını sağlayabilecektir. Ayrıca dijital medya okur-yazarlığı eğitimleri bütün yaş gruplarında yaygınlaştırılmasıyla birlikte sanal ortamda teyit mekanizmaları geliştirilmesi Metaverse adına atılacak önemli adımlar arasında yer almaktadır.

Yazarlık Katkısı

Bu makale her iki yazarın da ortak (%50) katkısıyla oluşturulmuştur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın verileri kaynak taramasına dayalı olarak toplanmıştır. Bu sebeple çalışma, etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Alan, Ü. (2021). Metaverse Bir Kuş Değil, Biz de Havaya Bakmıyoruz, *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/metaverse-bir-kus-degil-biz-de-havaya-bakmiyoruz-363924> adresinden 12.06.2022 tarihinde erişildi.
- Anadolu Ajansı (2022). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Altun: Türkiye Gibi Bir Güç, “Metaverse”Nin İnşa Sürecinin Parçası Olmalı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaşkanligi-iletisim-baskani-altun-turkiye-gibi-bir-guc-metaversenin-insa-surecinin-parcasi-olmali/2610458> adresinden 10.06.2022 tarihinde erişildi.
- Cadwalladr, C. ve Graham-Harrison, E. (2018). Revealed: 50 million Facebook Profiles Harvested for Cambridge Analytica in Major Data Breach, *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election> adresinden 08.04.2022 tarihinde erişildi.
- Choudhury, N. (2014). World Wide Web and Its Journey From Web 1.0 to Web 4.0. *International Journal of Computer Science and Information Technologies*, 5(6), 8096-8100.
- Coinbynews (2022). Turkey Became Country Buys Most Land Metaverse Universe. <https://www.coinbynews.com/turkey-became-country-buys-most-land-metaverse-universe> adresinden 02.08.2022 tarihinde erişildi.
- Denizci, Ö. M.; Kırık, A. M. ve Çetinkaya, A. (2018). A Learning-Based Approach To Fuzzy Logic In Framework of Philosophy Of Informatics. *Electronic Turkish Studies*, 13(29), 47-59.
- Dijital Dönüşüm Ofisi, NFT'nin Türkçe Karşılığı Belli Oldu. <https://cbddo.gov.tr/haberler/6354/nft-nin-turkce-karsiligi-belli-oldu> adresinden 22.07.2022 tarihinde erişildi.
- Gönel, G. (2022). “İleride Buralar Değerlenir” Mantığı Türkleri Metaversede 1. yaptı, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/ileride-buralar-degerlenir-mantigi-turkleri-metaversede-1-yapti/2472700> adresinden 27.01.2022 tarihinde erişildi.
- Hendler, J. (2010). Web 3.0: The dawn of Semantic Search. *Computer*, 43(1), 77-80.
- Jooyoung, K. (2021) Advertising in the Metaverse: Research Agenda. *Journal of Interactive Advertising*, 21(3), 141-144.
- Kırık, A. M. (2021a). “Metaverse: Fırsat mı, Tehdit mi?”, *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/metaverse-firsat-mi-tehdit-mi/2443061> adresinden 09.12.2021 tarihinde erişildi.
- Kırık, A. M. (2021b). Metaverse Sanal Hapishane mi Olacak?, *Türkiye*. <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/genis-aci-fikir-ve-tartisma/621380.aspx> adresinden 09.12.2021 tarihinde erişildi.
- Kırık, A. M. (2022). Radio Caca Projesi: Raca Token ve USM Metaverse, *Milat*. <https://milatgazetesi.com/yazarlar/radio-caca-projesi-raca-token-ve-usm-metaverse-252/> adresinden 29.01.2022 tarihinde erişildi.
- Kurtuluş, Ö. (2022). Gerçek Metaverse Bu Değil!, https://ozgurkurtulus.com.tr/gercek-metaverse-bu-degil/#_edn3 adresinden 27.01.2022 tarihinde erişildi.
- Maden, İ. (2021a). Metaversede “Sanal Gerçeklik” Ne Kadar Gerçek?, *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/metaversede-sanal-gerceklik-ne-kadar-gercek/2461167> adresinden 30.12.2021 tarihinde erişildi.

- Maden, İ. (2021b). Kullanıcı Tarafından Üretilen İçerik ve Dijital Medyada Birey-Medya İlişkisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Ali Murat Kırık), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Muldoon, J. (2021). Facebook Is Now Meta. And It Wants to Monetize Your Whole Existence., Jacobin. <https://jacobinmag.com/2021/10/mark-zuckerberg-meta-facebook-rebrand-metaverse> adresinden 27.01.2022 tarihinde erişildi.
- Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia*, 2(1), 486-497.
- Nakavachara, V. ve Saengchote, K. (2022). Is Metaverse LAND a Good Investment? It Depends on Your Unit Of Account!. arXiv preprint arXiv:2202.03081, 1-13.
- O'Reilly, T. (2022). What is web 2.0. <https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html> adresinden 20.06.2022 tarihinde erişildi.
- Ravenscraft, E. (2022). What is the Metaverse, Exactly?, *Wired*, Ravenscraft, E. (2022). What is the Metaverse, Exactly?, *Wired*, <https://www.wired.com/story/what-is-the-metaverse/> adresinden 20.06.2022 tarihinde erişildi.
- Sabah, AK Parti'de İlk Metaverse Toplantısı Gerçekleştirildi!, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2022/01/17/ak-partide-ilk-metaverse-toplantisi-gercekleştirildi> adresinden 13.06.2022 tarihinde erişildi.
- Sahibinden.com, "İlan No: 990769191" İlan Tarihi: 14 Ocak 2022. <https://www.sahibinden.com/ilan/ikinci-el-ve-sifir-alisveris-bilgisayar-domain-hosting-yazilim-metaverse-evrenine-giris-yapin-hemen-yerinizi-alin-990769191/detay> adresinden 22.06.2022 tarihinde erişildi.
- Sosyal Ağ Haritası (2022). <https://sosyalagharitasi.gov.tr/> adresinden 26.07.2022 tarihinde erişildi.
- Sprinkl, <https://partners.twitter.com/en/partner-resources/birdseye-report/tech> adresinden 22.07.2022 tarihinde erişildi.
- Tasa, U. B. (2009). İçeriği Kullanıcılar Tarafından Oluşturulan 3 Boyutlu Sanal Dünyalarda Sanat ve Mimari Tasarım: Second life® Üzerine Bir Vaka Çalışması, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Tülin Görgülü), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- The Wall Street Journal (2022). A Wall Street Journal Investigation: The Facebook Files. <https://www.wsj.com/news/types/the-facebook-files> adresinden 05.08.2022 tarihinde erişildi.
- Tlili, A.; Huang, R.; Shehata, B.; Liu, D.; Zhao, J.; Metwally, A. H. S.; Wang, H.; Denden, M.; Bozkurt, A.; Lee, L. H.; Beyoglu, D.; Altinay, F.; Sharma, R.; Altinay, Z.; Li, Z.; Liu, J.; Ahmad, F.; Hu, Y.; Salha, S.; Abed, M. ve Burgos, D. (2022). Is Metaverse in Education A Blessing or A Curse: A Combined Content and Bibliometric Analysis. *Smart Learning Environments*, 9(1), 1-31.
- VOI English (2021). 4 Metaverse Projects That Will Dominate The Future: The Sandbox (SAND), Decentraland (MANA), Enjin (ENJ), And Bloktopia (BLOK). <https://voi.id/en/technology/117918/4-metaverse-projects-that-will-dominate-the-future-the-sandbox-sand-decentraland-mana-enjin-enj-and-bloktopia-blok> adresinden 26.07.2022 tarihinde erişildi.
- Yeniçağ (2022). DEVA Partisi, Metaverse Evreninden Arsa Alan İlk Parti Oldu. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/deva-partisi-metaverse-evreninden-arsa-alan-ilk-parti-oldu-497764h.htm> adresinden 14.06.2022 tarihinde erişildi.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 167-178, Winter 2022

Kutsallık Bağlamında Türk İşlam Ülküsü ve Dinî Eklektik Sloganlar* *The Turkish Islamic Ideal and Religious Eclectic Slogans in the Context of Holiness*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1068468>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
04.02.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
03.11.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Doç. Dr. Osman Özkul
Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum
Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
oozkul@sakarya.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-0418-7007>

Eda Balcı
Doktora Öğrencisi / Sakarya
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı
academician7@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-5994-0417>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Türk İşlam Ülküsü temel kodlarını Türk kültürü ve tarihinden almakla birlikte modern bir ideoloji olan milliyetçilikten de beslenerek gelişmiştir. Bu makalenin konusu Türk İşlam Ülküsünü ve bu kapsamda değerlendirilen dinî eklektik slogan örneklerini kutsallık bağlamında incelemektir. Bu amaçla öncelikle Türk İşlam Ülküsünün ve dinî eklektik sloganların oluşturduğu ideolojik terkiplerin seküler kutsallığı ve dinî boyutun İşlamî dayanakları irdelenmiştir. Bu analizler yapılırken dinî ve ideolojik zemin yöntem olarak din sosyolojisi alanında katkı vereceği düşünölen bütöncöl anlamacı yaklaşımlar kullanılarak incelenmiştir. Bu şekilde dinî içerikli ideolojik terkip alanında işleyen kutsallığın anlaşılabilirliğine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çünkü ideolojik kavramlar seküler-içkin kutsallığı taşıırken dinî kavramlar ilahî-aşkın kutsallığı taşımaktadır. Tarihsel olarak laik devletin oluşumu ile Türk laik devlet karakteri belirirken Türkçölüğün öncü düşünürlerinden Yusuf Akçura'nın ve Ziya Gökalp'in devlet kurgusunun laikliği ön plana çıkardığı ve Gökalp'in teoride İşlamlaşma açılımının, izdüşümsel olarak ölkücü dinî içerikli ideolojik terkiplerde tezahür ettiği ortaya koyulmuştur. Türk İşlam Ülküsüne ve dinî eklektik slogan örneklerinden birkaçına bakıldığında bu olgular görölebilmektedir. Seküler-içkin ve ilahî-aşkın kutsallık bağlamında incelenen Türk İşlam Ülküsü ve bu kapsamda değerlendirilen "kanımız aksa da zafer İşlam'ın", "Türk İşlam Medeniyetini yeniden kuracağız", "ilay-ı kelimetullah ile bütün sahte mabutları yıkacağız" sloganları, tarihsel süreç birikimi olan alperen kavramı, nizam-ı âlem ölküsü ve devlet-i ebed müddet anlayışı ile ve ayrıca Anthony Smith'in ele aldığı "etnik seçilmişlik miti", "şanlı ölüm" ve "altın çağ" kavramları ile açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk İşlam Ülküsü, Milliyetçilik, Slogan, İdeoloji, Kutsal, Seküler

Abstract

The Turkish Islamic Ideal took its basic codes from Turkish culture and history, and developed by feeding on nationalism, which is a modern ideology. The subject of this article is to examine the Turkish Islamic Ideal and the examples of religious eclectic slogans evaluated within the scope of this in the context of holiness. For this purpose, first of all, the secular sanctity of the ideological compositions formed by the Turkish Islamic Ideal and religious eclectic slogans, and the Islamic bases of the religious dimension were examined. While making these analyzes the religious and ideological ground were examined using a holistic understanding approach, which is thought to contribute to the field of sociology of religion as a method. In this way, it is aimed to contribute to the understanding of holiness operating in the field of ideological composition with religious content. Because while ideological concepts carry secular-immanent sanctity, religious concepts carry divine-transcendent sanctity. It has been revealed that, while the Turkish secular state character emerged with the formation of the secular state historically, the state construct of Yusuf Akçura and Ziya Gökalp, two of the leading thinkers of Turkism, brought secularism to the fore and Gökalp's expansion of Islamization in theory was manifested itself in idealistic ideological compositions with religious content, as a projection. These phenomena can be seen when looking at the Turkish Islamic Ideal and a few examples of religious eclectic slogans. The Turkish Islamic Ideal which is examined in the context of secular-immanent and divine-transcendent sanctity, and being evaluated within this context, the slogans of "victory belongs to Islam even if our blood flows", "we will re-establish the Turkish-Islamic Civilization", "we will destroy all false gods with Allah" has been explained by the concept of Alperen, being an accumulation of historical process, the ideal of ensuring the world (fair) order and the understanding of the state that lives until forever, and the meantime with the concept of the "myth of ethnic elitism", the "glorious death" and the "golden age", defined by Anthony Smith.

Keywords: The Turkish Islamic Ideal, Nationalism, Slogan, Ideology, Holy, Secular

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Özkul, O. ve Balcı, E. (2022). Kutsallık Bağlamında Türk İşlam Ülküsü ve Dinî Eklektik Sloganlar. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 167-178.

GİRİŞ

Türk İslam Ülküsü, Batı menşeli milliyetçilik düşüncesinden etkilenecek şekilde oluşan Türkçülük ile organik bağları olan ancak aynı zamanda Türk tarihi, dinî ve kültürel kodlarına da dayanan milliyetçi ideolojik bir dünya görüşüdür. Bu ideolojiyi söylem düzeyinde görünür kılan sloganlar, genel olarak Türkiye’de sosyalist ideolojiye karşı muhafazakâr ve geleneklerle beslenen genç kitleleri motive etmek üzere, aynı zamanda geniş çaplı birtakım konjonktürel saiklerle gelişen teorik düşüncelerden süzülen kısa ve özlü mesajlardır. Bu çalışmanın konusunu, kutsallık bağlamında dinî kavramlar ile dünyevî alanda olan ideolojinin eklenmesi ile elde edilen Türk İslam Ülküsü ve bu kapsamda değerlendirilen sloganlar oluşturmaktadır.

Çalışmada öncelikle Türkiye’de genel olarak modernleşmeci ve çağdaşlaşmacı politikaların hâkim olduğu dönemin siyasal hayatında üretilen dinî içerikli ideolojik terkipler olarak Türk İslam Ülküsünün ve dinî eklektik sloganların seküler kutsallığı tespit edilmeye çalışılmış, bu terkiplerde yer alan Türk-İslam anlayışında dinî boyut değerlendirmelerine yer verilmiştir. Tarihsel teorik arka plan odaklarına ve Türk milliyetçiliğinin laiklik görüşüne değinildikten sonra, bütüncül anlamacı yaklaşım kullanılarak üç örnek üzerinden sloganların dinî ve dünyevî boyutunun kutsallığının anlaşılabilirliğine katkı sağlamak amaçlanmıştır, çalışmanın genel hedefinde ise modern milliyetçilik sistemi içinde üretilebilecek dinî temalı terkiplerin benzer açıklamalarına katkı vermek hedeflenmiştir.

Çalışmaya teorik katkı vermek için, siyasal düşünce tarihinde yer alan düşünürlerden Machiavelli’nin milliyetçi düşüncesi, Luther’in ve Calvin’in şekillendirdiği protestan düşünce sistemi, Hegel’in devlet anlayışı çalışmanın konusu bağlamında tarihsel arka plan olarak yer almıştır. Türk İslam Ülküsünün ve dinî eklektik sloganların seküler-içkin ve ilahî-aşkın kutsallık bağlamında buldukları zemin, Dilthey’in öne çıkardığı kültür bilimlerinin yapısına uygun “anlamacı yaklaşım” yöntemi ile incelenmiştir. Din sosyolojisi alanında ihtiyaç olduğu düşünülen bu araştırma alanında, kaynak taraması ile elde edilen veriler anlamacı yaklaşım kullanılarak yorumlanmıştır.

Dilthey’in anlamacı yaklaşımı insanî alan incelemelerine kolaylıkla intibak etmektedir. Elde edilen verilerin mümkün olduğunca zengin bir yoruma konu edilmesi, mümkün olan her açıdan değerlendirilmesi kavratıcı bir açılım sağlamaktadır. Dilthey’in “Tin Bilimlerine Giriş” yazısında belirttiği tin bilimleri, tinsel gerçeklikler dünyasında ilerlemektedir. Tinsel dünyanın gerçekliği, “üzerinde hâkimiyet kurmak istediğimiz bir gerçeklik [doğa] değil, tam tersine, kavramayı dilediğimiz bir gerçeklik”tir. Diğer bir deyişle “insani/tarihsel” gerçeklik, “tin bilimlerinin konusu”nu oluşturmaktadır (Dilthey, 2017: 22, 25). Bu zeminden hareketle olguları kendi benzemezliği içinde ele alırken (Özlem, 1994: 22-23; Akt. Köktürk, 2014: 26; Dilthey, 1927: 43; Akt. Özlem, 2012: 87) başka benzerleri ile karşılaştırılabilir bir somutluk “birkaç genellik” ortaya konmaya çalışılmıştır. “Tin bilimlerinin ilk hedefi” her dönemi kendine özgü “bütünlüğü içinde anlayıp açıklamaktır. Ama tin bilimleri, bu” kendine özgü “bütünlükleri ele alırken bile her çağda rastlanabilecek *tipsel* durumlardan hareket etme ihtiyacı içindedir” (Dilthey, 1927: 42; Akt. Özlem, 2012: 89; Akt. Özlem, 2019: 92).

Kapsam bakımından bu çalışma, ülkücü ideolojide Türk İslam Ülküsü doktrinini ve sloganik söylemini tüm boyutlarıyla ihata etme çabasını taşımamaktadır. Çalışmanın kapsamı, birkaç kavramsal açılım ile desteklenerek, Türk İslam Ülküsünün ve bu kapsamda değerlendirilen dinî eklektik sloganların seküler kutsallığı, bu terkiplerde dinî boyut değerlendirmeleri, Türk milliyetçiliğinin laiklik görüşü ve ideolojik zeminden kaynak bulan dinî içerikli slogan örneklerinin seküler-içkin ve ilahî-aşkın kutsallık bakımından incelenmesi ile sınırlı tutulmuştur.

Türk İslam Ülküsü ve bu kapsamda ele alınan sloganlar aşağıda verilen birkaç kavramın açıklayıcılığında kutsallık bağlamında incelenmiştir. Konu bağlamında katkısına başvuru kavramlar; tarihsel süreç birikimiyle alperen kavramı, nizam-ı âlem ülküsü ve devlet-i ebed müddet anlayışı ile Smith’in ele aldığı milliyetçiliğin temalarından etnik seçilmişlik miti, şanlı ölüm ve altın çağ kavramlarıdır.

Sayılan kavramlar genellikle birbirini besleyen ve destekleyen kavramlardır. Örneğin Smith, “toplumun etno-tarihinin merkezinde yer alan altın çağın ya da altın çağ idealinin, milli kimliğin önde gelen temellerinden birini oluşturduğunu ve etnik-seçilmişlik inançlarında olduğu gibi benzer bir enerji rolü oynamakta olduğunu” ileri sürer (Smith, 2018: 235). Dolayısıyla sözü geçen temaların -seçilmiş, kutsanmış etnik kavim anlayışının, bu kavmin tarihi süreç içerisinde potansiyelini tam olarak gerçekleştirdiği altın çağ idealinin ve kutsal amaç doğrultusunda idealist can vermenin- Türk ülkücülüğünde benzer enerjilerle birbirini desteklemekte olduğu söylenebilir.

Bir sonraki konuda Türk İslam Ülküsünün ve dinî eklektik sloganların seküler kutsallığı, ülkücü ideolojik terkiplerde yer alan Türk-İslam anlayışında dinî boyut değerlendirmeleri ve açıklayıcılığına başvurulmuş kavramlardan Türk ülkücülüğünün dinî ve dünyevî donanımını temsilen tarihsel birikimine referans verilen alperen kavramı üzerinde durulmuştur.

TÜRK İSLAM ÜLKÜSÜNDE VE DİNİ EKLEKTİK SLOGANLARDA SEKÜLER KUTSALLIK VE DİNİ BOYUTUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmaya konu olan Türk İslam Ülküsü ve bu kapsamda değerlendirilen dinî eklektik sloganlar, din ile ideolojinin eklektizminden oluşan terkipler olarak ele alınabilir. Siyasal yaşamda dinî temalı ideolojik terkiplerin kutsallık bakımından incelenmesi, bu alanda ihtiyaca yönelik katkı sağlayabilecek ilgili bağlamda tarihsel, teorik ve kavramsal açılımları gerektirmektedir.

Din ve ideoloji kutsallık bağlamında ele alındığında, “din aşkın bir sistemdir, ideoloji ise modern bir üründür ve içkindir” (Aydın, 2006: 124). “Din aşkın kökenli” olduğu için “toplumla tüm ilişkilerine rağmen ona indirgenemez”. İdeoloji ise “her modern olgu gibi sekülerdir”, içkindir (Aydın, 2006: 125). Seküler olan ideoloji, kutsallığı bakımından ele alındığında denilebilir ki, “en profan sistemler belli sayıtlar içermesi bakımından bir inanç sistemi özelliği taşır”; ancak “öncelikli olan, bir inanç taşıması değil”, içkinliği yahut aşkınlığıdır. Bu bakımdan “din ve ideoloji aynı kategoride yer almazlar” (Aydın, 2006: 124). İdeoloji seküler-içkin bir kutsallığı taşırken, din ilahî-aşkın bir kutsallığı haizdir. İdeoloji ile terkiye girdiğinde din, bütünde seküler kutsallığa dâhil olur.

İdeolojik terkiplerde dinin işlevi değerlendirildiğinde denilebilir ki din “geniş kitlelerin ortak görüşü olabilen bir kurum, bir mekanizmadır”. Düşünce yahut eylem, aşkınlaştığı oranda geniş kitlelere hitap eder hâle gelir (Aydın, 2006: 119). Dolayısıyla din kavramı bünyesinde meşrulaştırıcı güç barındırır. Siyasal yaşamda dinin işlevine bakıldığında, dinin tarih boyunca meşrulaştırıcı işlevi aktif olarak görülebilir. Örneğin, bu çalışmada Osmanlı halifeleri için geçen “Allah’ın yeryüzündeki gölgesi” statüsü, aynı zamanda siyasal meşruiyeti güçlendirici rol oynamaktadır. Genel olarak ideolojik terkiplerde yer alan din, ister istemez ideolojinin meşruiyetine güç sağlamaktadır.

Türk milliyetçiliği ideolojisi ile organik bağları olan Türk İslam Ülküsü ve bu kapsamda değerlendirilen dinî eklektik slogan terkiplerinde, terkinin iki boyutundan biri olan din, ideolojinin meşruluğunu pekiştirirken, ideoloji ile terkiye giren din yeni bir yoruma dönüşebilir. Dinin özü açısından bakıldığında, dinin yorumu ile aslı konumu arasındaki mesafe açılabilir. Aydın’ın yukarıda dikkat çektiği gibi kategorileri farklı bu iki alanın seküler-içkin ve ilahî-aşkın kutsallıkları nedeniyle oluşturdukları terkipler üzerinde hassasiyetle durulmalıdır.

Bir başka açıdan Anthony Smith milliyetçi düşünce sisteminde seküler kutsallığa şöyle değinmiştir: “Milliyetçi inanç sisteminin merkezinde özgünlük (otantiklik) kültü durur ve bu kültürün merkezinde gerçek benlik arayışı vardır”. Smith, özgünlüğün “pek çok dinde kutsallık fikrinin milliyetçi eşdeğeri olarak işlev” gördüğünü belirtir. “Duygusal yük” bakımından “otantik ile sahte” olan arasında bulunan ayrım, “kutsal ile dünyevî” olanın arasındaki ayrıma karşılık gelmektedir (Smith, 2018: 66). Özgünlük kültü milliyetçi düşünce kapsamında değerlendirilen ülkücü dünya görüşünde ön planda ortaya koyulur. İslam döneminde Türklük ile İslam’ın birleşmesi gerçek benlik arayışına katkı sağlar ve başarılı Türk-İslam terkiplerine ulaşılır. Bu durum Smith’in dikkat çektiği milliyetçi düşünce sisteminde dünyevî özellikte olan seküler kutsallığı çağrıştırmaktadır.

Modern zamanlara gelindiğinde “Transandantal aşkınlığın yerine toplumsal aşkınlık” geçmiş, “semavi dinlerdeki Tanrı’nın yerini toplum almıştır” (Aydın, 2006: 124). Tarih boyunca ilahî-aşkın işlevli kimi kavramlarla benzer işlevli fakat seküler kutsal nitelikli dünyevî kavramlar üretilmiştir. Bu anlamda ideolojik sloganların seküler kutsallığına dikkat çeken Lütfi Şehsuvaroğlu’nun Muhip Alp müstear ismiyle yazdığı 14 Nisan 1979 tarihli, 39 sayılı Hasret Gazetesi’nde yayınlanan “Sloganlar” başlıklı makalesinde Şehsuvaroğlu, sloganları “kitlelere yol gösteren” ideolojik kısa mesaj yolu olarak değerlendirir. Diğer bir deyişle, sloganlar “davalarının özetlenmiş bir ifadesi”dir. Sloganların varlığı modern ideoloji çağında yoğunluk kazansa da “sloganların doğuşu” eskidir; sloganların mazisi dinlerin ilk yayılımlarında “yapılan “tebliğ” vazifesi”ne kadar götürülebilir (Şehsuvaroğlu, 1999: 217-218). İdeolojik zemini nedeniyle içerik olarak seküler kutsallığa dâhil olan sloganların, aynı zamanda ideolojinin tebliğ edilmesi bakımından işlevsel olarak seküler kutsallık taşıdığı söylenebilir.

Diğer taraftan ilerleyen konularda kavram olarak yer verilen etnik seçilmişlik miti, milliyetçi ideolojilerde kavmin ontolojisindeki seküler kutsallığı açıklamaktadır. Türk kavminin kadim tarihinden beri gelen etnik seçilmişlik anlayışından izler, konu bağlamında ele alınan nizam-ı âlem ülküsünü, devlet-

i ebed müddet anlayışını içerik olarak besleyen bir konumdadır. Etnik seçilmişlik mitinde “halk ve onun liderleri, Tanrı adına ve onun dünyevi temsilcileri adına bir görev veya misyon üstlenir. Bu nedenle kendilerini, yeryüzündeki iradesini yerine getiren ve kurtuluş gününün gelmesini hızlandıran Tanrı'nın dünyaya dair planının “araçları” olarak görürler” (Smith, 2018: 80). Buna benzer kutsal çağrışimli olgular Türk kavminin kadim anlatılarından, tarihsel yazılı metinlerinden, geleneklerinden süzülerek ülkücü ideolojinin temel anlayışında, kavram kümesinin ve ideolojik terkiplerin arka planında yer almıştır.

Ülkücü ideolojik terkiplerde yer alan dinî boyutun teorik dayanağına bakıldığında öne çıkanın, Türkçü düşünür Ziya Gökalp'ın “sloganı, “Türk ulusuna, Müslüman ümmete ve Batı uygarlığına dahililz”” (Heyd, 1979: 173-174) olduğu söylenilebilir. Gökalp'ten hafızalara kazınan “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” formülasyonunda yer alan dinî boyut, Türk İslam Ülküsünde ve dinî eklektik sloganlarda yüzeye çıkmış görünmektedir.

Türk İslam Ülküsünün teorisini Seyyid Ahmet Arvasî Türk-İslam Ülküsü eserinde, insanların gönlünde “yatan en büyük sevgi ne ise “Tanrı”sının o olduğunu, ne için savaşıyorsa “onu tanrılaştırmış” olduğunu yazar. İslamiyet'in yalnız “Allah için” savaşmayı buyurduğunu belirtir (Arvasî, 2013: 156). Dolayısıyla Türk İslam Ülküsünün hedefinde yalnız Allah için savaşmak vardır. Türk ülkücülerine göre Türklük için savaşmak da bu kapsamda, sonucu Allah'a varacak bir savaş olarak değerlendirilir. Örneğin Karabulut, Türk İslam Ülküsünü şu şekilde tanımlamıştır: “Türk-İslam ülküsü, Türk milletini yüceltme, İslam dünyasının ve insanlığın mutluluğunu amaçlama, bütün insanlığa ışık tutacak ruh ve madde dengesine dayalı bir medeniyeti yönetime hâkim kılma şuurunu temsil eder” (Karabulut, 2017: 80).

Arvasî, 1 Ocak 1977 tarihli Ülkücü Kadro dergisinin 2. sayısında yayınlanan “Türk Milliyetçiliği ve İslamiyet” başlıklı yazısında, bütün devletlerin ve milletlerin bir dine veya felsefeye dayanan bir ideolojiye sahip olduklarını belirterek Türk milliyetçiliğinin “İslâm iman ve şuru içinde yücelmeyi gaye edinen bir hareket” olduğunu dile getirir. “Türk milliyetçiliğinin âlemşumul dâvâsı, Allah ve Resulü'nün dâvâsıdır ve bunun adı İslâmiyettir” (Arvasî, 1999a: 370-371).

1970'li yıllarda milliyetçi ülkücü çevrelerde yaşanan İslamlaşma eğilimi dinî eklektik sloganların söyleme taşınmasında gözlemlenebilir. “Ya Allah Bismillah Allahû Ekber”, “Kanımız Aksa da Zafer İslâm'ın” gibi sloganlar, Türkçü düşünce ile İslamiyet arasındaki bağı gösteren yeni bir ideolojik açılımı ortaya koymuştur. “Türk-İslam çizgisinin” giderek kurumsallaştığını gösteren diğer bir örnek: “Türklük Bedenimiz, İslamiyet Ruhumuz. Ruhsuz beden ceset gibidir” sözüdür. Türkçü siyasal önder “Türkeş tarafından sıkça dile getirilen, “Tanrı Dağı Kadar Türk; Hira Dağı Kadar Müslüman.” sloganı da”, Türkeş'in partisi Milliyetçi Hareket Partisi'nin bu doğrultudaki yöneliminin “ana temasını” sergilemektedir (Akpınar, 2016: 96-97).

“Ülkücü Hareket ...davasının adını...Türk-İslam ülküsü olarak belirlemiş, slogan, tez, strateji bakışlarını da aynı anlayış etrafında şekillendirmiştir.

“Kanımız aksa da zafer İslâm'ın.” “Çağrımız İslâm'da dirilişedir.” “Türklük gurur ve şuru İslâm ahlak ve faziletidir.” “Ruhumuz İslâm bedenimiz Türk; ruhsuz beden ceset olur.” gibi sloganlar Türk-İslam ülküsü anlayışı ile bütünleşmiştir” (Karabulut, 2017: 79).

Sloganlarda Milliyetçi Hareket'i imanla birleştiren bir diğer örnek olarak, 15 Mayıs 1977 tarihli Büyük Türkiye'ye Hasret süreli yayının 25. sayısında yayınlanan “Önce İman ve Ahlâk” başlıklı yazıda,

“Biz Milliyetçi Hareketçiler; Allah'ın “C.C” ilahi emir ve hükümlerine havi bir İslâm Ahlakını benimseriz. Gerçek Ahlak'ın, ilahi kaynaklı ahlak olduğuna ve onun da İslâm olduğuna inanıyoruz. Nitekim Milliyetçi Hareket “İslâm İman; Ahlak ve Fazileti” sloganı ile bunu açıkça ifade etmiştir...

İşte; Milliyetçi Hareket “İslâm İman, Ahlak ve Fazileti”ni bir slogan olmaktan çok, bu sloganın ihtiva ettiği derin manayı idrak eden bir harekettir” denmektedir (Büyük Türkiye'ye Hasret, 1999b: 192).

Mahir Durakoğlu, Bozkurt Dergisi'nin Ocak 1974 tarihli 16. sayısında yayınlanan “Türklük ve İslamiyet” başlıklı yazısında, ““Tanrı dağı kadar Türk, Hira dağı kadar müslümanız”, “Türklükle İslamiyet etle tırnak gibi kaynaşmıştır, ayrılmaz”, “Türklük gurur ve şuru, İslâm iman, ahlak ve fazileti” gibi” sloganlarda ne ifade edildiğini açıklamıştır. Burada Durakoğlu tarafından dikkat çekilmek istenen nokta, Türk milleti “Türklük özelliklerinden hiçbir şey kaybetmeden İslamiyet, adeta “Milli din” niteliğinde Türklüğe intibak etmiştir (Durakoğlu, 1999: 359).

Büyük Türkiye'ye Hasret Gazetesi 15 Haziran 1976 tarihli, “Türklük Bedenimiz İslamiyet Ruhumuzdur” başlıklı 15. sayısında, “Türklük gurur ve şuru ile İslâm ahlak ve fazileti”ni, milleti “meydana getiren manevi unsurların tam bir ahenk içinde birleşmesi” olarak açıklamaktadır. Milliyetçilik ile İslamiyeti çatıştırmamanın yanlış olduğunu, “Türklükle İslamiyet”in “bin yıldan beri aynı mukaddes potada kaynaşmış, etle tırnak misali ayrılması imkânsız hale gelmiş” olduğunu belirtir. “Milliyetçiliği

reddeden bir dincilik anlayışı ve İslamiyete düşman bir milliyetçilik anlayışı”na sahip olmadıklarını ortaya koyar (Büyük Türkiye’ye Hasret, 1999a: 160).

Ülkücü dünya görüşünde Türk-İslam terkinin işaret ettiği İslam dininin önemine kısaca değinildikten sonra, diğer yandan tarihî süreç içerisinde Türk İslam karakterinin temsili olarak sunulan alperen kavramına yer verilebilir. Türk ülkücüsünün Türk milliyetçisi ile organik bağına değinen Arvasî tarihsel birikimiyle maddi ve manevi donanımı haiz alperen kavramını gündeme taşır. Alperen karakteri Türk ülkücülüğünün vaaz ettiklerini her iki boyutuyla geçmişte temsil eden örnek kişiliklerdir. 27 Şubat 1979 tarihli, “Ülkücü Hareketin Politikası” başlıklı Hergün Gazetesi yazısında “Türk-İslâm Ülkücüsü”nü “Türk Milliyetçisi” olarak nitelendiren Arvasî, ülkücü kişiyi, “insanı hem maddesi ile, hem de ruhu ile kavrayan çağdaş bir “alperen”” olarak tanımlar; ülkücü kişiyi dinî terimle “ezeli, ebede bağlayan “sırat-ı müstakim” üzere” olarak belirtir (Arvasî, 1999b: 180-181). Geçmiş ve gelecek arasındaki köprü niteliğine örnek olarak, Genç Arkadaş Gazetesinin 25 Aralık 1978 tarihli, 2. sayısında, Çağrı Zeybek müstear ismi ile “Alperenler Derviş Gaziler” başlıklı makaleyi yazan Namık Kemal Zeybek, alperenleri bugünün ülkücüleri ile ilişkilendirmektedir (Zeybek, 1999: 225).

Karabulut ise alperenliği şöyle açıklar:

“İki kelimenin birleşmesi ile oluşan bu kavram kelime manasını aşmış ve bir misyon haline almıştır. Yiğit, kahraman gibi anlamları ihtiva eden alp ile Allah’ın sevgili kulu, ermiş, evliya manasındaki “eren” bir diğer ifade ile Türk- İslam ülkücüsünün sıfatını ortaya koymuştur” (Karabulut, 2017: 69).

“Hoca Ahmet Yesevi’nin, Türkistan’da yetiştirip de Anadolu coğrafyası ve Balkanlara gönderdiği öğrencilerinde de alperenlik anlayışını görürüz. Yesevi tekkesinden veya Yesevi öğretilerinden beslenerek yetişen isimler, kahramanlığının yanında; danışılan, fikri sorulan, ilmüne itibar edilen kişiler olmuşlardır.

Ahi Evran, Sarı Saltuk, Hacı Bayram Veli gibi zatlar, etrafında topladıkları kişilere sadece dini/tasavvufi bilgi vermemiş, yiğitlik, serdarlık, mücadele gibi değerleri de öğretmişlerdir.

...

Alperenliği, Türk milletin yiğitliğini ve inançlarından kaynaklı imani yaşantısını birleştiren, kahramanlığın ve Allah rızası doğrultusunda sürdürülen yaşantının anlatıldığı bir kavram olarak tanımlayabiliriz” (Karabulut, 2017: 71-72).

Alperenliğin bünyesinde bugünün Türk İslam ülküsünün ahlaki temeli yer almaktadır ve alperenliğin özünde olduğu gibi ülkücülükte Türklük ve İslamlık birbiri ile kaynaşmış şekilde açıklanmaktadır.

Bu başlık altında ülkücü ideolojik terkipler olarak Türk İslam Ülküsünde ve dinî eklektik sloganlarda seküler kutsallığa, bu terkiplerde yer alan dinî boyut değerlendirmelerine yer verilmeye çalışılmış, Türk ülkücüsünün maddi ve manevi donanımlı alperenlik ile ilişkilendirilmesine değinilmiştir. Bununla birlikte söylemde dinin giderek artan şekilde vurgulanması laikliğe bakış sorusunu gündeme taşımaktadır. Türk İslam Ülküsünün Türk milliyetçiliği ile organik bağı düşünüldüğünde, Türk milliyetçiliğinin laiklik görüşü üzerinde durma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN LAİKLİK GÖRÜŞÜ

Türk milliyetçiliğinin laiklik görüşü konusu, öncelikle modern devletin tarihsel arka planında önemli odaklara kısaca değinmeyi gerektirmektedir. Devletin kutsal niteliğine dair izlek, Nicola Machiavelli, Martin Luther, John Calvin, Georg Wilhelm F. Hegel üzerinden takip edilmiştir.

Tarihsel teorik zeminde Batı siyasal düşünce tarihine bakıldığında, modern zamanlara doğru “koyu milliyetçi bir düşünür” olan Machiavelli’yi anmak önemlidir. Machiavelli’nin görüşlerinde “otoriter bir devlet ve organik bir toplum yapısı” fikirlerinin yanında, “ülkenin yaşamı ve bağımsızlığı, dinî, ahlaki, insani, hukuksal ve geleneksel her tür değer üzerinde” olduğu görüşü hâkimdir (Çaha, 2013: 99).

“Machiavelli (1469-1527), genel olarak modern siyaset düşüncesini başlatan kişi olarak kabul edilir... Machiavelli’nin...dikkate değer görüşü, ulus ve ulus devletin inşa edilmesi ve seküler bir sistemin kurulması yönündeki düşüncesidir. Zira modern siyaset düşüncesinin iki ana tartışma konusunu, “sekülerizm”in ve “ulus devlet”in oluşturduğunu söyleyebiliriz” (Çaha, 2013: 95).

Modernizmin hemen öncesinde Machiavelli’nin tarihsel çıkışında ülkenin yaşamı ve bağımsızlığına yapılan vurgunun, diğer değerleri geride bıraktığı görülebilir. Machiavelli’nin düşüncesinde geride tutulan değerler bir yana, söz konusu düşünce yalnız beka titizliği bakımından ele alınacak olursa, Türkçü dünya görüşünün laik Türk devletinin yaşamı, bağımsızlığı ve bekası için benzer bir kesinliğe sahip olduğu söylenebilir.

Görüşleri ile Machiavelli'nin, dinî bağlamı oluşturmaları Protestan Reform hareketinin filozofları Martin Luther'in ve Jean Calvin'in adımlarının arka planını hazırladığı varsayılır (Tannenbaum, 2019: 198). Siyasal teolojik bağlamda, Luther'in ve Calvin'in meydana getirdiği büyük çaplı değişimin sâiklerinden bağımsız, modern zamanların milliyetçi siyasal adımlarını yorumlamak eksikli bir anlama çabası olur. "Luther'in geliştirdiği ilkeler "eşitlik ve bireycilik," "dinin ulusal organizasyonu," "kilisenin siyasi bir otorite olmaktan çıkması," "Tanrı ile insan arasındaki aracı kurumun kaldırılması" ve "yöneticilere mutlak itaat" şeklinde özetlenebilir" (Çaha, 2013: 63).

"Anglo Sakson dünyada gelişen seküler sistemin temelini Calvin'e uzandı genel olarak kabul gören bir düşüncedir... Calvin'in deyişiyle devlet, "kurtuluşun harici bir aracıdır"... Bu yönüyle seküler devlet, kurtuluşa hizmet etmektedir" (Çaha, 2013: 64-65). Dikkat çeken diğer bir husus, Calvin'in yöneticileri şu şekilde tanımlamasıdır: "Yöneticiler, kurtuluşu sağlama konusunda Tanrı'nın yeryüzündeki vezirleri gibidirler. Onlara itaatsizlik, Tanrı'ya karşı itaatsizlik anlamına gelir" (Çaha, 2013: 65). Bu anlayış Osmanlı halifelerindeki "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" anlayışını çağrıştırmaktadır.

Hegel'in felsefesi etkilerini yüzyıllara taşımıştır. "Hegel, "Devlet, Tanrı'nın yeryüzündeki ihtişamlı yürüyüşüdür." der". Tarih alanında gerçekleşen bu yürüyüş devlete vardığında, tarih, hedefini gerçekleştirmiş olacaktır. Temeli ulus olan Hegel'in felsefesine göre "Ulusun ruhu (*volksgeist*), doğal olarak bireyler ya da gruplarda somutlaşır, ancak onların bilinçlerinden ve eylemlerinden bağımsız...karakterlerini ve eylemlerini belirler". Ulusun ruhu yaşamda görülen değerlerin yaratıcısı olarak kurgulanır. "Sanat, kültür, hukuk, teknoloji, yenilik, icatlar, dinî ve siyasi değerler bireyler tarafından değil, uluslar tarafından geliştirilir" (Çaha, 2013: 110-111).

Sivil toplum tarihin "geçici bir aşamasını" oluşturur. Hegel, tarihin ilerleyişini, sivil toplumun iç çelişkilerinden doğan bir sentezle aşkın devlete varışı ile nihai amacına vardırır. Aşkın devletin ortaya çıkması ile ulusal ruh, tekamülünü tamamlamış olur (Çaha, 2013: 114). Verilen örneklerde görüldüğü üzere, tarihten günümüze yansıyan etkileri ile ulus ve devlet kavramları seküler bir kutsallıkla kurgulanmıştır.

Türk tarihine bakıldığında örnek olarak Orhun Abideleri'nde geçen kavmin ontolojik anlatılarında kavmin kutsal menşei Smith'in kullandığı etnik seçilmişlik miti ile açıklanabilir.

"Yukarıda Türk tanrısı, Türk mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltiriş Kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış olacak. Babam kağan on yedi erle dışarı çıkmış" (Ergin, 2016: 45).

Türk milleti hakanlarını "bire bir <<Tanrı-kut>> (Allah'ın, bütün cihana gönderdiği bire bir ıslahatçı) olarak" görmüştür (Arvasî, 2013: 202). Burada kavmin kutsal ontolojisini açıklamak için "*etnik seçilmişlik miti*" zikredilebilir; "seçilmiş olmak ilahi güç tarafından özel amaçlar için seçilmek" demektir "ve dolayısıyla tanrısallıkla benzersiz bir ilişki içinde bulunmak" (Smith, 2018: 79) demektir. Ülkücü düşünce açısından bu ilişki, milliyetçi ideoloji kapsamında seküler kutsallık taşımaktadır.

Sözü edilen kutsallık, Türklüğün İslam öncesi döneminde Smith'in vurgusuna benzer bir seçilmişlik değeri ile ön plana çıktıktan sonra ülkücü düşüncede açıkça yer bulan nizam-ı âlem ülküsü, ilay-ı kelimetullah (Allah'ın dinini yayma) ve devlet-i ebed müddet anlayışlarının özünde Tanrı tarafından görevlendirilen millet inancı ile günümüze kadar gelmiştir.

Türkçü düşüncelere gelindiğinde, "Akçura'nın özgün katkısı," Türk halklarını birleştiren "bir Osmanlı Devleti'nin yeniden kurulmasını savunması ve ortak siyasal kimlik için laik bir temel önermesi"dir (Özdoğan, 2015: 70). "Türk "ırk"ının etnik birliğine" dayanan bu önerme laik bir düzlemi ifade eder; "çünkü, Türk kökenlileri diğer Müslüman gruplarından...ayırt etmek için alternatif bir kimlik kavramı" önermektedir. Bu durumda "ırk kavramının benimsenmesi, İslamın mantığını aşan bir paradigma değişikliği anlamına" gelmektedir (Georgeon, 1980: 26; Akt. Özdoğan, 2015: 70-71). Laik düzlem önermesi ile beraber; Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset isimli makalesindeki yaklaşıma göre "unutulmamalıdır ki zamanımızda birleşmesi muhtemel Türklerin büyük bir kısmı Müslümandır. Bu cihetle, İslâm dini, büyük Türk milliyetinin teşekkülünde mühim bir unsur olabilir" (Akçura, 2018: 141). Georgeon, İslam'ın "millileştirilmesi" görüşünde olması nedeniyle Akçura'nın "Hıristiyanlık'a hem ulusal hem de halkçı bir karakter kazandıran Luther'e" yakın durduğuna değinmektedir (Georgeon, 2020: 510).

Diğer bir Türkçü düşünür ve ilk Türk din sosyoloğu Ziya Gökalp'in devlet görüşlerine bakılırsa laik bir temelde kaldığı, bununla birlikte "İslâm'a Türk millî kimliğinin kurucu bir unsuru olarak önemli

bir yer” verdiği görülür¹ (Zürcher, 2001: 49; Günay, 2010: 57-58). Gökalp’ın eserlerinde, “modern devletler için” din ile devlet işlerinin ayrılmasının bir gereklilik olduğu görüşü hâkimdir (Davison, 2006: 161; Akt. Çelik, 2010: 183).

“Gökalp şu iki ana amaca yönelmiştir. (a) Dini ve devleti ayırmak. Bir başka deyimle İslamiyetin, Türk ulusunun siyasal ve toplumsal yaşamı üzerindeki egemenliğine son vermek (b) Din ve Doğu kültürünü ayırmak biçimiyle İslamiyetin temel değerlerinin Batı uygarlığı ve ulusal Türk kültürü ile birlikte devam ettirilmesine olanak sağlamak” (Heyd, 1979: 104).

Görüldüğü gibi Türkçü ideolojide Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp laik düzlemde düşüncelerini inşâ etmişlerdir. Diğer bir örnek olarak, İbrahim Kafesoğlu Türk milliyetçiliği ve laiklik konusunu şöyle açıklamıştır:

“Türk milliyetçisi başta Anayasa olduğu hâlde devlet kanunlarının yerine dinin mukaddes kitabını ikâme etmeği (şeriatçilik) veya islâm milletleri arasında, din esasında, birlik meydana getirmeği (ümmetçilik) tasarlayamaz. Çünkü:

a) Türk milleti dindar olmakla, yani dinî akîdelere ve islâmın iman ve amel prensiplerine bağlı kalmakla beraber, tarih boyunca, yaşanan hayatı yalnız din açısından değerlendirecek ve dine göre ayarlayacak derecede bir gayretin temsilcisi olmamıştır. Vicdan hürriyeti Türk tarihinin ana karakteri halindedir. Türkler en geniş dinî toleransa sahip milletlerin başında gelir. Lâiklik, hiç olmazsa tatbikat şeklinde, Türk devletlerinde daima mevcut olmuştur. İslâmî Türk devletlerinde bile din, aynı zamanda dünya işlerine hükmeden bir unsur olarak görünmemiş ve Türk hükümdarları, şeriat yanında, dünyevî kanunlar tedvin etmişlerdir (Sultan Melikşah’ın, Uzun Hasan’ın, Fâtih’in, Kanunî’nin kanunları vb.). Türk milliyetçiliğinin bir din davası olmayacağını ortaya koyan bu durum Türk milliyetçisini şeriatçilikten uzak tutan içtimalî gerçeklerimizden biridir” (Kafesoğlu, 1970: 273-274).

Sonuç olarak modern tarihsel birikimiyle günümüz laik devlet görüşünü benimseyen Türk milliyetçiliğinin, millî kimliğin kurucu bir unsuru olarak din ile kavgalı olmayan bir laikliğe yakın durduğu söylenebilir.

ÜLKÜCÜ DİNİ EKLEKTİK SLOGANLAR

Bu başlık altında ülkücü dinî eklektik sloganlardan Arvasî tarafından aşağıda zikredilen üç slogan örneğine, tarihsel ve kavramsal açılımları ile sloganların anlaşılmasına katkı sunan nizam-ı âlem ülküsüne, devlet-i ebed müddet anlayışına, Smith’in kullandığı etnik seçilmişlik miti, şanlı ölüm ve altın çağ kavramlarına değinilmiştir. Sloganların hassasiyetine dikkat çeken Sinan Alperen, Hasret Gazetesi’nin 15 Ocak 1977 tarihli 22. sayısında yayınlanan “Türk Milliyetçiliği Hareketinde Gençlik (Mücadelede Teori ve Pratik)” başlıklı yazısında, ideoloji savaşlarında “teori ve sloganlar”ın kullanılmasından hareketle, “sloganların sadece miting meydanlarında, yürüyüşlerde” vb. bağırarak suretiyle kullanılmasının ardından diğer zamanlarda ilgisiz bırakılmasının zararlı olacağını, bunun yerine “vurucu cümleler halinde, Türk Milliyetçiliğini kitlelere aktarmak ve üzerinde düşünmek için” ortaya çıkarıldığını belirtir. “Ülkücü Gençliğin ‘Slogan’ meselesi üzerinde hassasiyetle durması ve herbirinin üzerinde ayrı ayrı durarak anlamlarını” kavraması önemlidir (Alperen, 1999: 256).

Arvasî’nin 10 Aralık 1979 tarihli Hergün Gazetesi’nde yayınlanan “Ülkücü’nün Çilesi” başlıklı yazısında zikrettiği slogan örneklerinden konu bağlamında ele alınacak olanlar, dinî içerikli “Kanımız aksa da zafer İslam’ın”, “Türk İslam Medeniyetini yeniden kuracağız”, “İ’layı Kelimetullah ile bütün sahte mabutları yıkacağız” (Arvasî, 1999c: 182) sloganlarıdır.

Ülkücü dinî eklektik sloganların anlaşılmasına yardımcı kavramlardan biri nizam-ı âlem ülküsüdür. Büyük Türkiye’ye Hasret süreli yayınının 24. sayısının kapağında “En Adil Nizâmı Biz Kuracağız Çünkü: GÜCÜMÜZÜ İSLÂMDAN ALIYORUZ” ifadeleri geçmektedir. 1 Nisan 1977 tarihli nizam-ı âlem davasına atıfta bulunan “Gücümüzü İslam’dan Alıyoruz” başlıklı yazısında Muhsin Yazıcıoğlu, ülkücü misyonu aşamalar halinde ele alarak önce Türklük halkasının gücünü arttırmaya ve bu dinamizmle İslam halkasının sınırlarını genişletmeye değinmektedir. Türk milletinin kutsal misyonunu buna göre çizen Yazıcıoğlu,

“İnsanlığın huzuru ve milletler arası barış ve sükûnet, ancak Türk Milletinin güçlenerek, İslami hayat nizamı olarak cihana yaymasıyla mümkün olacaktır.

¹ “Hakikaten, bazı yazılarında milleti en yüksek otorite olarak Tanrı’yla eşit sayar görünür”. “Bunda Durkheim’i izlediği iddia edilebilir, fakat Heyd’in işaret ettiği gibi, Gökalp Durkheim’in “toplum” kavramını “millet” kavramıyla değiştirmiştir” (Heyd, 1950: 57; Akt. Zürcher, 2001: 49, 55).

Ülkücü Gençlik olarak Nizam-ı Alem inancı ile çalışıyoruz” (Yazıcıoğlu, 1999a: 190) demektedir.

Turan’ın eserinde konu aldığı “Türk cihan hakimiyeti mefkuresi, İslam’daki cihat ve fetih kavramları ile bütünleşerek nizam-ı alem ülküsüne dönüşmüştür” (Karabulut, 2017: 133). “Nizam-ı alem ülküsünü, Türklerin tarihi misyonunu da izah eden ve Tanrı Kut anlayışı doğrultusunda bütün cihana adalet yaymak için dünyayı yönetme ideali olarak tanımlamak mümkündür” (Karabulut, 2017: 135).

Nizam-ı âlem ülküsü ile ilişkili olarak açıklanabilecek bir diğer kavram devlet-i ebed müddet inancıdır. Bunu en iyi açıklayan ifadelerden biri “Oğuz Kağan’a atfedilen” ve “devletin cihana hâkim olacağı ve bu devletin sonsuza dek süreceği inancının işareti” sayılan “Gök çadırımız, güneş bayrağımız olacaktır.” (Karabulut, 2017: 123) sözüdür. Ayrıca,

“Devletin varlığı ilahi bir misyon olarak değerlendirilir. Bu misyon Allah’ın ordusu anlayışıdır. Hali ile böylesine vazifesi olan bir milletin “Devlet-i ebed müddet” ülküsüne sahip olması gayet doğaldır.

...

Devlet-i ebed müddet”, Türk devletinin başındaki Bey’in şahsında bütünleşen “bilgelik, alplik ve erdemlilik” esasında devam eden devletin kıyamete kadar sürmesi anlamını taşır” (Karabulut, 2017: 125).

Yazıcıoğlu’nun arka planında etnik seçilmişlik düşüncesinden izler taşıyan devlet-i ebed müddet anlayışını vurguladığı, 15 Ocak 1977 tarihli Büyük Türkiye’ye Hasret mecmuasının 22. sayısında yayınlanan “İslam’ın Bayrağı Kanlarımızla Yükseliyor!..” başlıklı yazısında “Ey bozkurt davran artık. Cihad zamanı geldi. Allah’ın emrine uy, çalışmaya koyul. Zafer ve şan bayrakları yeniden dalgalansın. Çünkü senin hakkın zafer. Devlet-i Ebed müddet inancı sende. Sana verdi Allah bu inancı” demektedir (Yazıcıoğlu, 1999b: 185).

Sabit Çelik devlet-i ebed müddet anlayışı ile ilişkili olarak nizam-ı âlem ülküsünü açıkladığı Büyük Ülkü süreli yayınının Ocak 1978 tarihli 11. sayısında yayınlanan “Nizâm-ı Âlem Ülküsü” başlıklı yazısında ülkücü hareketin “İslâm’ın yeniden muzaffer olma, onun kılıcı ve bayraktarı olan Türk’ün yeniden cihâna nizâm getirme” hareketi olduğunu ifade eder. Çelik’e göre nizam-ı âlem ülküsünü “gerçekleştirecek devlet telâkkisi” “Devlet-i Ebed Müddet”tir (Çelik, 1999: 260).

Bu açıklamalar ışığında denilebilir ki, arka planında seküler kutsallıkla ilişkilendirilebilen etnik seçilmişlik düşüncesinden beslendiği görülebilen Türk cihan hâkimiyeti ve dünyaya nizam verme ülküsü, ilay-ı kelimetullah (Allah’ın dinini yayma) ve ilelebet süren devlet anlayışlarını barındıran sloganlar, bu mücadelede seküler devlet modelinde de yeri olan kutsal ölüm gerçeği ile yüzleşerek ilerlemeyi ve gerçek benlik potansiyeline ulaşmayı öngörür.

Bu üç slogandan ilkinine yakından bakıldığında “Kanımız aksa da zafer İslam’ın” sloganı, Smith’in başlık olarak kullandığı “Sevilen Şeylerden Fedakârlık” (Smith, 2018: 303) ifadesi ile açıklanabilecek bir slogandır. Tuğrul’un tespitine göre “kanın sembolik önemi vardır ve “vatan için fedakârlık” söylemlerinde muhakkak yer alır” (Tuğrul, 2014: 172). “Milli kader için fedakâr”lık (Smith, 2018: 306) olarak ifade edilebilen kendini geri plana atma ve kanından, canından vazgeçme durumunda kutsal amaç, bir bakımdan Smith’in başlık olarak kullandığı ifadelerden birine referansla “Milleti Yüceltmek”tir (Smith, 2018: 316). Hâlihazırda Türk ülkücülüğü, İslamiyet ile Türklüğü birbirinden ayrı görmemektedir. Yapılan her fedakârlık son tahlilde İslamiyet ile Türklüğü birarada yüceltecektir.

Seküler kutsallık kapsamında değerlendirilebilecek şekilde, Tuğrul fedakârlık konusuna ulus devlet pratikleri ile ilişkilendirerek şöyle değinmiştir:

“Bütün ulusal söylemlerde, kutsallık ve mistik bir yön bulunur. Hatta ulusal ritler, kullandıkları dil ve pratiklerden uygulamalarına dek, dinsel ritler ile aynı özellikleri taşırlar. Bu dil ve uygulamalar, fedakârlık kavramı etrafında yoğunlaşırlar...savaşlar vatani korumak ve kurtarmak adına yapılırlar...kendini kurban edenlerden geriye kalanlar ise anıtlar ve gene bir söylemdir” (Tuğrul 2014 :157; Karakuş, 2018: 188-189).

Yazıcıoğlu da fedakârlık ve şanlı ölümü destekler şekilde, 15 Şubat 1977 tarihli Büyük Türkiye’ye Hasret mecmuasının 23. sayısında yayınlanan “Ülkücü Gençlik Ölecek, İslam Güneşi Sönmeyecek” başlıklı yazısında,

“Artık ülkücü gençlik ölecektir, ama İSLAM GÜNEŞİ SÖNMEYECEKTİR. Zira bizim her oluşümüz İslam davasının bayrağını yükseltecektir...

...

Bu inanç ve anlayış içerisinde gücünü Hak’tan alıp vazifesini Hak için yapan Ülkücü gençlik için bu vazifeden daha kutsalı olabilir mi?” demektedir (Yazıcıoğlu, 1999c: 187).

Şanlı ölüm kavramı Tuğrul’un ifadeleriyle seküler kutsallık kapsamında şöyle açıklanabilir:

“Tek tanrılı dinlerde şehitlik ölen bir kimse için en yüksek merteye olurken, seküler devlet modeli de vatan için can vermeyi benzer bir şekilde yüceltir. Kahramanlık eylemleriyle birlikte, milli kimliğin vazgeçilmez aşkınlık modelleri olmayı sürdürürler” (Tuğrul, 2014: 170).

Son tahlilde denilebilir ki, “kanımız aksa da zafer İslam’ın” sloganının içerdiği İslam kavramı ilahî-aşkın kutsaldır; bununla birlikte slogan, bütüncül olarak Türk İslam Ülküsü çerçevesinde düşünüldüğünde dinî-ideolojik bir terkip olarak seküler-içkin kutsallığa sahiptir çünkü Türk milliyetçiliği ideolojisi ile terkibe girmiştir.

Diğer bir örnek olarak “Türk İslam Medeniyetini yeniden kuracağız” sloganı Türk ülkücülerinin tasavvurundaki altın çağa işaret etmektedir. “Altın çağların” işlevlerinden biri, “daha sonraki birikimlerle kirlenmeyen” ve “gerilemeyle bozulmadan korunan milletin gerçek benliğinin modellerini” sağlamaktır (Pearson, 1993; Anderson, 1999; Akt. Smith, 2018: 288).

Giriş bölümünde düşüncelerine yer verilen Smith’in değindiği gibi milliyetçi düşünce sisteminde “özgünlük (otantiklik) kültürü...ve bu kültürün merkezinde gerçek benlik arayışı vardır”. Burada Smith’in dikkat çektiği özgünlüğün “pek çok dinde kutsallık fikrinin milliyetçi eşdeğeri olarak işlev” gördüğünü (Smith, 2018: 66) belirtmesi önemlidir. Önceden bahsedildiği gibi ideoloji olarak milliyetçiliğin bir inanç sistemi kapasitesi taşıması ve bu kapsamda ihtiva ettiği özgünlük anlayışı ve gerçek benlik potansiyeline ulaşma hedefi seküler kutsallığı çağrıştırmaktadır.

Türk-İslam anlayışının altın çağına ulaşmasını hedef gösteren “Türk İslam Medeniyetini yeniden kuracağız” sloganında geçen İslam kavramı ilahî-aşkın kutsal olmakla birlikte Türk İslam Ülküsü çerçevesinde düşünüldüğünde dinî-ideolojik bir terkip olarak seküler-içkin kutsallık taşımaktadır çünkü Türk milliyetçiliği ideolojisi ile terkibe girmiştir.

Son örnek olarak verilen “İlay-ı kelimetullah ile bütün sahte mabutları yıkacağız” sloganında yer alan İlay-ı kelimetullah kavramı şu şekilde açıklanabilir:

“Allah’ın adını yüceltmek için Allah’ı inkar edenlere karşı savaşmak.

Sözlük anlamı, Allah’ın kelimesini yüceltmek demek olan “İla-yı Kelimetullah”, ıstılahta Allah’ın adını veya İslâm dininin tevhit inancını şanına uygun bir biçimde yüceltip yayma manasına gelir. Bu terim “cihat” anlayışı ile de ilintilidir” (Karabulut, 2017: 137-138).

“İ’la-yı kelimetullah”, Allah’ın birliği gönüllere ulaşana dek, “bütün sahte tanrıları, bütün putları yıkmak ve yok etmek demektir” (Karabulut, 2017:138), “Allah yolunda Allah’ın dinini yayma mücadelesidir” (Karabulut, 2017:139).

“Türkler, dünya nizamını sağlama ve cihan hakimiyeti düşüncelerinin kaynağını kendi dini inançlarından alıyordu.

Bu anlayış Türklerin Müslüman oluşlarıyla birlikte i’la-yı kelimetullah...şekline dönüşmüş ve bu şekilde devam etmiştir” (Karabulut, 2017:141).

Yazıcıoğlu, ülkücülüğün ilahî misyonunu etnik seçilmişlik düşüncesinden izlerle açıklayabilecek ifadelerde bulunmuştur. Yazıcıoğlu, 25 Ağustos 1977 tarihinde Büyük Türkiye’ye Hasret süreli yayınının 27. sayısında “Zafer İslâm Bayraktarları’nın” başlıklı yazısında Türk İslam kaynaşmasını ve bayraktarlığını aşağıdaki şekilde yorumlamıştır:

“Geçmişte İslama yönelen bütün tehlikeleri büyük bir gururla göğüsleyen milletimizin bugün de Allah’ın kılıcı olarak büyük görevler üstleneceği dost ve düşman herkesin kafasında yer etmiştir...

...
O halde birliğimizi tesis etmek ve bize dinamizm kazandırmak, kalkınmaya yöneltmekle, itici güç olması bakımından İslam dininin faziletleri, O’nu yaymak ve insanlığa kabul ettirmek açısından da koruyucu bir hüviyete sahip olan Türk Milletinin birbirinden ayrılmaz tamamlayıcı iki unsuru olduğunu görürüz.

(Tabi tamamlayıcı unsur derken, birinin eksik olduğu anlamında alınmamalıdır. Üstün ırk nazariyesine itikata göre inanıyoruz. Ve İslama hizmet yarışında bazı milletlerin bazılarında üstün olacağı gerçeğine dayanarak; Türk Milletinin İslama hizmet yarışında en önde geldiğini iddia ediyoruz)” (Yazıcıoğlu, 1999d: 196).

“İlay-ı kelimetullah ile bütün sahte mabutları yıkacağız” sloganı içeriği itibariyle ilahî-aşkın kutsaldır ancak slogan, yukarıda Türk İslam birlikteliğinden doğan dinamizme dikkat çeken Yazıcıoğlu’nun ifade ettiği gibi, bütüncül olarak ülkücü misyon çerçevesinde düşünüldüğünde, önceki iki örnek slogan gibi dinî-ideolojik bir terkip olarak seküler-içkin kutsallığa sahiptir çünkü Türk milliyetçiliği ideolojisi ile terkibe girmiştir.

Özetle, ülkücü dinî sloganik söylem kadim din kavramını içermekle beraber modern bir olgudur ve Türk İslam Ülküsü çerçevesinde değerlendirilmektedir. Türk İslam Ülküsü Türk milliyetçiliği ile

organik bağları olan ideolojik bir dünya görüşüdür. Dolayısıyla Türk İslam Ülküsünde ve dinî eklektik sloganlarda din kavramı, ideoloji ile terkibe girmektedir ve seküler-içkin kutsallık taşımaktadır.

SONUÇ

Türk milliyetçiliği ile organik bağları olan Türk İslam Ülküsü ve bu kapsamda değerlendirilen sloganlar kısa ve özlü ideolojik formlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada alperen kavramı, nizam-ı âlem ülküsü ve devlet-i ebed müddet anlayışı ile Smith'in ele aldığı etnik seçilmişlik miti, şanlı ölüm ve altın çağ gibi genellikle birbirini besleyen kavramların açıklayıcılığında Türk İslam Ülküsü ve bu kapsamda ele alınan dinî eklektik sloganlar, seküler-içkin ve ilahî-aşkın kutsallık bağlamında incelenmiştir.

Dünyevî nitelikli olan ideoloji kavramı, bir inanç sistemi özelliği ortaya koyma kapasitesi bakımından seküler kutsallıkla ilişkilendirilebilir. Din ile ideolojinin eklektizminden oluşan siyasal terkipler olarak değerlendirildiğinde Türk İslam Ülküsü ve dinî eklektik sloganlar, bünyesinde dinî kavramları barındırsa bile, ilişkilendirildikleri Türk milliyetçiliği ideolojik zemini nedeniyle içerik olarak seküler kutsallığa dâhil edilebilir. Diğer yandan ideolojik sloganların kutsal tebliğ işlevini seküler zeminde üstlenmeleri nedeniyle seküler kutsallıkla ilişkilendirilmeleri mümkündür. Siyasal terkibe giren aşkın kökenli din ise ideolojinin meşruluğuna katkı sağlarken dinin kendisi yeni bir yorum kazanabilir. Ayrıca seküler kutsallık kapsamında ülkücü ideolojinin temel anlayışında ve dinî-ideolojik terkiplerin arka planında kadim anlatılardan süzülerek gelen etnik seçilmişlik mitinden ve gerçek benlik arayışlarının odak oluşturduğu özgünlük kültüründen izler bulunmaktadır.

Ülkücü ideolojik terkiplerde dinî boyut değerlendirmelerine bakıldığında, dinî boyutun geriye dönük izdüşümü teorik olarak Türkçü düşünür Ziya Gökalp'ın "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" formülasyonuna dayandırılabilir. Ülkücü dünya görüşünün Türk-İslam anlayışında mücadele ruhunun kutsal nihaî hedefi olarak İslam dininin gösterildiği, mücadele Türklük için yapılsa bile, sonucu Allah'a varacak bir doğrultuda değerlendirildiği görülür. Ülkücü ideoloji, başarılı ve özgün bir terkip olarak Türklük ve İslamlık kaynaşmasını ve bu kavramların birbiri için elverişliliğini sıkça vurgular, hatta İslam'ın adeta millî din niteliğinde Türklüğe intibak ettiği yorumuna da değinilir. Diğer taraftan Türk-İslam mücadele ruhu alperenler ile örneklendirilerek ülkücülüğün maddi ve manevi donanımını geçmişte temsil eden alperenlik ile günümüz ülkücülüğü arasında köprü kurulur.

Ülkücü ideolojik terkiplerde yer alan dinî boyutun önemi, ülkücü ideolojinin laikliğe yakınlığı sorusunu öne çıkarmış, bu bakımdan devletin seküler kutsal niteliği bağlamında modern devletin oluşumundaki tarihsel saiklere ve Türk İslam Ülküsü ile organik bağı nedeniyle Türk milliyetçiliğinin laiklik görüşüne değinmeyi gerektirmiştir. Bu bakımdan konu bağlamında Machiavelli'nin katı denilebilecek milliyetçi düşüncesinin, Luther'in ve Calvin'in şekillendirdiği protestan düşünce sisteminin ve Hegel'in devlet anlayışının seküler kutsal nitelikli teorik altyapısından beslenen modern devlet anlayışı ile laik Türk devletini oluşturan zemine tarihsel arka plan olarak yer verilmiş, Akçura, Gökalp ve Kafesoğlu'nun düşüncelerine değinilerek Türk milliyetçiliğinin laik temeli ortaya koyulmuştur.

Ülkücü ideolojinin dinî temalı sloganlarında İslam dini kimi zaman topluluğun tek gayesi olarak sunulur. Kutsal nihaî hedef din olarak sunulmakla birlikte Türk İslam Ülküsü bir ideoloji olarak değerlendirildiğinde bu kapsamda ortaya çıkan dinî-ideolojik terkipler seküler kutsallığa dâhil edilebilir. "Kanımız aksa da zafer İslam'ın", "Türk İslam Medeniyetini yeniden kuracağız", "i'layı kelimetullah ile bütün sahte mabutları yıkacağız" şeklinde bilinen ülkücü dinî eklektik slogan örneklerine bakıldığında bu sloganların anlaşılmasına katkıda bulunan birkaç kavram göze çarpmaktadır. Bu kavramlar nizam-ı âlem ülküsü, devlet-i ebed müddet anlayışı, Smith'in kullandığı kavramlardan etnik seçilmişlik miti, şanlı ölüm ve altın çağdır.

Milliyetçi ideoloji kapsamında, arka planda seküler kutsallıkla ilişkilendirilebilen etnik seçilmişlik düşüncesinden beslendiği görülebilen Türk cihan hâkimiyeti ve dünyaya nizam verme ülküsü, ilay-ı kelimetullah (Allah'ın dinini yayma) ve ilelebet süren devlet anlayışlarının özünde bulunan Türklerin "Allah'ın ordusu" olduğu inancına ve bu gücü kullanan devletin ilahî misyonuna göre, ülkücü hareket Türklüğün gücünü öne alarak İslam davasına hizmet etmeyi, bu mücadelede seküler devlet modelinde de yeri olan kutsal ölüm gerçeği ile yüzleşerek ilerlemeyi ve gerçek benlik potansiyelini gerçekleştirdiği altın çağa ulaşmayı öngörür.

Yazarlık Katkısı

Bu çalışmada yazarların katkı oranı eşittir (%50 - %50).

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışma doküman analizine dayalı olarak yürütüldüğü için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akçura, Y. (2018). Üç Tarz-ı Siyaset, (Hazırlayan: A. Tekin). *Üç Tarz-ı Siyaset ve Tartışmalar Yusuf Akçura ve Ali Kemal-Ahmed Ferid-Hüseynzâde Ali-Vámbéry ve İsimsizler*, (2. Baskı) İçinde (s.113-144). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Akpınar, H. (2016). *Kurtların Kardeşliği CKMP'den MHP'ye Ülkücü Hareketin Kısa Tarihi*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Alperen, S. (1999). Türk Milliyetçiliği Hareketinde Gençlik (Mücadelede Teori ve Pratik), (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Yayın Organları Makaleler Temel Kavramlara Ülkücü Bakış Tebliğler Ülkücü Hareket'te Eğitim ve Teşkilat*, (4. Cilt), (1. Baskı) İçinde (s. 252-256). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Arvasî, S. A. (1999a). Türk Milliyetçiliği ve İslamiyet, (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Yayın Organları Makaleler Temel Kavramlara Ülkücü Bakış Tebliğler Ülkücü Hareket'te Eğitim ve Teşkilat*, (4. Cilt), (1. Baskı) İçinde (s. 369-371). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Arvasî, S. A. (1999b). Ülkücü Hareketin Politikası, (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Yayın Organları Makaleler Temel Kavramlara Ülkücü Bakış Tebliğler Ülkücü Hareket'te Eğitim ve Teşkilat*, (4. Cilt), (1. Baskı) İçinde (s. 180-181). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Arvasî, S. A. (1999c). Ülkücü'nün Çilesi, (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Yayın Organları Makaleler Temel Kavramlara Ülkücü Bakış Tebliğler Ülkücü Hareket'te Eğitim ve Teşkilat*, (4. Cilt), (1. Baskı) İçinde (s. 182-183). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Arvasî, S. A. (2013). *Türk-İslâm Ülküsü I-II-III*. (Ed.: M. E. Kafkaslıoğlu). İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Aydın, M. (2006). *Siyasetin Sosyolojisi*, (2. Basım). İstanbul: Açılımkitap, Pınar Yayınları.
- Büyük Türkiye'ye Hasret (1999a). Türklük Bedenimiz İslamiyet Ruhumuzdur, (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Başyazılar Hergün Yazıları Ülkücü Gençlik Liderleriyle Yapılan Röportajlar Ülkücü Hareket ve Cezaevleri*, (5. Cilt), (1. Baskı) İçinde (s. 159-161). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Büyük Türkiye'ye Hasret (1999b). Önce İman ve Ahlâk, (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Başyazılar Hergün Yazıları Ülkücü Gençlik Liderleriyle Yapılan Röportajlar Ülkücü Hareket ve Cezaevleri*, (5. Cilt), (1. Baskı) İçinde (s. 190-193). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Çaha, Ö. (2013). *Siyasi Düşüncelere Giriş*, (3. Baskı). (Ed.: N. Subaşı, Y. Aktay ve B. Tatar). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, Ensar Neşriyat.
- Çelik, C. (2010). Gökâlp Düşüncesinde Din ve Bir İdeal Tip Olarak Türk Müslümanlığı. (Ed. H. Develi). (Yayıma Hazırlayanlar: Ü. Günay ve C. Çelik). *Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp* (1. Baskı) İçinde (s. 171-192). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Çelik, S. (1999). Nizâm-ı Âlem Ülküsü, (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Yayın Organları Makaleler Temel Kavramlara Ülkücü Bakış Tebliğler Ülkücü Hareket'te Eğitim ve Teşkilat*, (4. Cilt), (1. Baskı) İçinde (s. 259-261). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Dilthey, W. (2017). *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, (3. Baskı), (Çeviren: D. Özlem). (Ed. K. Özkan). İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Durakoğlu, M. (1999). Türklük ve İslamiyet. (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Yayın Organları Makaleler Temel Kavramlara Ülkücü Bakış Tebliğler Ülkücü Hareket'te Eğitim ve Teşkilat*, (4. Cilt), (1. Baskı) İçinde (s. 359-360). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Ergin, M. (2016). *Orhun Abideleri*, (50. Basım). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Georgeson, F. (2020). Yusuf Akçura. (Çeviren: A. Er). (Ed. T. Bora ve M. Gültekinil). (Cilt Ed. T. Bora). *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Milliyetçilik*, (4. Cilt), (6. Baskı) İçinde (s. 505-514). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Günay, Ü. (2010). Gökâlp, Millî Kimlik ve Din. (Ed. H. Develi). (Yayıma Hazırlayanlar: Ü. Günay ve C. Çelik). *Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp*, (1. Baskı) İçinde (s. 9-58). İstanbul: Kesit Yayınları.

- Heyd, U. (1979). *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, (Çeviren: K. Günay). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1970). *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*. İstanbul: Devlet Kitapları, Millî Eğitim Basımevi.
- Karabulut, G. (2017). *Ülkücü Türk Milliyetçiliği Temel Kavramlar*, (1. Basım). Ankara: Kripto Kitaplar.
- Karakuş, G. (2018). *Cumhuriyet'in Politik-Teolojisi Türkiye'de Kurucu İdeolojinin Sivil Din İhdası*, (1. Basım). Ankara: Cedit Neşriyat.
- Köktürk, M. (2014). *Kültür ve Sembol Bir Cassirer İncelemesi*, (1. Baskı), (Ed.: F. Bayraktar). Ankara: Aktif Düşünce Yayıncılık.
- Özdoğan, G. G. (2015). "Turan"dan "Bozkurt"a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946), (4. Baskı), (Çeviren: İ. Kaplan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özlem, D. (2012). *Metinlerle Hermeneutik Dersleri I*, (1. Basım). (Ed. K. Özkan). İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Özlem, D. (2019). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, (3. Baskı). (Ed. K. Özkan). İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Smith, A. (2018). *Seçilmiş Halklar Ulusal Kimliğin Kutsal Kaynakları*, (1. Baskı), (Çeviren: A. Küçük). (Ed. H. Aksakal). İstanbul: Alfa Basım Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Şehsuvaroğlu, L. (1999). Sloganlar. (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Yayın Organları Makaleler Temel Kavramlara Ülkücü Bakış Tebliğler Ülkücü Hareket'te Eğitim ve Teşkilat*, (4. Cilt), (1. Basım) İçinde (s. 217-219). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Tannenbaum, D. G. (2019). *Siyasî Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri* (12. Baskı), (Çeviren: Ö. Orhan), (Çeviri Ed. A. K. Çifçi ve S. Durgut). Ankara: Serbest Kitaplar /BB101 Yayınları: 16.
- Tuğrul, S. (2014). *Canım Sana Feda Yeni Zamanların Kutsallık Biçimleri*, (1. Basım), (Yayına Hazırlayan: A. Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yazıcıoğlu, M. (1999a). Gücümüzü İslam'dan Alıyoruz. (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Başyazılar Hergün Yazıları Ülkücü Gençlik Liderleriyle Yapılan Röportajlar Ülkücü Hareket ve Cezaevleri*, (5. Cilt), (1. Basım) İçinde (s. 187-190). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Yazıcıoğlu, M. (1999b). İslam'ın Bayrağı Kanlarımızla Yükseliyor!. (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Başyazılar Hergün Yazıları Ülkücü Gençlik Liderleriyle Yapılan Röportajlar Ülkücü Hareket ve Cezaevleri*, (5. Cilt), (1. Basım) İçinde (s. 182-185). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Yazıcıoğlu, M. (1999c). Ülkücü Gençlik Ölecek, İslam Güneşi Sönmeyecek. (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Başyazılar Hergün Yazıları Ülkücü Gençlik Liderleriyle Yapılan Röportajlar Ülkücü Hareket ve Cezaevleri*, (5. Cilt), (1. Basım) İçinde (s. 186-187). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Yazıcıoğlu, M. (1999d). Zafer İslâm Bayraktarları'nın. (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Başyazılar Hergün Yazıları Ülkücü Gençlik Liderleriyle Yapılan Röportajlar Ülkücü Hareket ve Cezaevleri*, (5. Cilt), (1. Basım) İçinde (s. 195-198). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Zeybek, N. K. (1999). Alperenler Derviş Gaziler. (Y. Hazırlayan: H. Öznur). *Ülkücü Hareket Yayın Organları Makaleler Temel Kavramlara Ülkücü Bakış Tebliğler Ülkücü Hareket'te Eğitim ve Teşkilat*, (4. Cilt), (1. Basım) İçinde (s. 225-228). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2001). Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları, (Çeviren: Ö. Gökmen). (Ed. T. Bora ve M. Gültekingil). (Cilt Ed.: A. İnsel). *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Kemalizm*, (2. Cilt) İçinde (s. 44-55). İstanbul: İletişim Yayınları.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Year: 6 - Number: 22, p. 179-192, Winter 2022

Arı Turizminin Kırsal Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Marmaris Örneği* **

The Effect of Api Tourism on Rural Development: The Case of Marmaris

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1137473>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
29.06.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
22.11.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Öğr. Gör. Büşra Uzun
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
Muğla Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve
İkram Hizmetleri Bölümü
busrauzun3553@windowslive.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0001-5788-9515>

Doç. Dr. Taner Dalgın
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
Muğla Meslek Yüksekokulu, Seyahat-Turizm ve
Eğlence Hizmetleri Bölümü
tanerdalgın@mu.edu.tr
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0002-7645-1989>

Prof. Dr. Hüseyin Çeken
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü
hceken@mu.edu.tr
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0002-6614-3018>

Dr. Öğr. Üyesi Çağla Özer
İstinye Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve
Mimarlık Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak
Sanatları Bölümü
cozer@istinve.edu.tr
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0001-8471-8607>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

** Bu çalışma Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulunun 10.05.2022 tarih ve 61 belge numarası onayı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Öz

Arı turizmi, arıcılık geleneği için bir vitrin olup bireyin hayatını zenginleştiren doğa, kültür ve toplumla bağımlı güçlendiren otantik bir alternatif turizm türüdür. Bireyler için yeni ve ilgi gören bir turizm türü olan arı turizmi, turizm olgusunun sadece deniz-kum-güneş üçlüsünden ibaret olmadığını göstermekte, farklı özelliklerdeki coğrafi alanlarda da turizm aktivitesinin gerçekleştirilebileceği fikrini desteklemektedir. Bu çalışmada arı turizmi kavramı irdelenmiş olup uygulama alanı olan Muğla ilinin Marmaris ilçesi örneğinden yola çıkılarak arı turizminin uygulanması ve gerçekleştirilmesi durumunda ilçenin kırsal kalkınması üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Arı turizminin kırsal kalkınmayla ilişkisini güçlendirmek amacıyla çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış olup bu kapsamda yerel yönetim ve yerel arıcıların görüşleri alınmıştır. Arı turizmi Marmaris'te henüz yapılan bir turizm türü olmadığı için araştırmanın konuyla ilgili bilgilere vakıf katılımcılarını belirlemek için nitel araştırma yöntemlerinden tesadüfi olmayan örnekleme yöntemi olan kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Arı turizminin geliştirilmesi, bölgesel farklılıklara saygı duyarak kırsal alanları harekete geçirmek, yeni iş kolları yaratmak ve kırsal alanların gelenek ve kültürünü desteklemek için önemli imkânlar yaratmaktadır. Arı turizmi, çalışma alanına uygun yeni işler sağlayan, yerel altyapı gelişimine destek veren, bölgesel tanıtım açısından kırsal kesimde bulunan küçük arıcılara fırsatlar sunan yenilikçi bir turizm şeklidir. Bu turizm adı altında düzenlenen arı (arı) turlar, düzenlendiği ülkenin farklı bölgelerinin doğası, mirası, gelenekleri, mutfağı ve misafirperverliği hakkında katılımcılara fikir vererek bunların temsilini sağlar.

Anahtar Kelimeler: Arı Turizmi, Kırsal Kalkınma, Marmaris

Abstract

Api tourism is—an authentic alternative tourism type that is a showcase for beekeeping tradition and strengthens the bond with nature, culture and society that enriches one's life. Api tourism which is a new and interesting type of tourism for individuals is an indication that the tourism phenomenon is not only composed of the sea-sand-sun trio and that this phenomenon can also be realized in rural areas where today's agricultural society maintains its life. In this study, the concept of api tourism has been examined and it has been tried to evaluate how api tourism will affect the rural development of the district if it is implemented, based on the example of Marmaris district of Muğla province, which is the application area. In order to strengthen the relationship between api tourism and rural development, semi-structured interview technique was used in the study, and in this context, the opinions of the local administration and local beekeepers were taken. Since api tourism is not a type of tourism realized in Marmaris yet, the snowball qualitative sampling method, which is a non-random sampling method of the qualitative research methods, was used to determine the participants of the research who had knowledge about the subject. The development of api tourism creates important opportunities to mobilize rural areas, create new jobs, and support the tradition and culture of rural areas while respecting regional differences. Api tourism is an innovative form of tourism that provides new jobs suitable for the working area, supports local infrastructure development, and offers opportunities to small beekeepers in rural areas in terms of regional promotion. Api (bee) tours organized under the name of this tourism provide an idea about the nature, heritage, traditions, cuisine, and hospitality of the different regions of the country they are organized and provide their representation.

Keywords: Api Tourism, Rural Development, Marmaris

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Uzun, A.; Dalgın, T.; Çeken, H. ve Özer, Ç. (2022). Arı Turizminin Kırsal Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Marmaris Örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 179-192.

GİRİŞ

Dinamik bir yapıya sahip olan turizm sektöründe, zaman içerisinde toplumsal hassasiyetler ve ihtiyaçlarla ilişkili olarak yeni eğilimler ve arayışlar ortaya çıkmaktadır. Son dönemde turizmde ön plana çıkan en önemli eğilimlerden birisi sürdürülebilirlik ilkelerine uyumlu, doğa temelli ve yerel unsurların temel çekicilik unsuru olduğu turizm faaliyetleridir. Bu noktada arıcılık faaliyetleri, ekoloji açısından sağladığı büyük önemin yanı sıra, turistik bir çekicilik unsuru olarak da dikkat çekmektedir. Dünya’da, Türkiye’nin de içinde bulunduğu belirli ülkelerde gelişmiş olan arıcılık faaliyetleri tarım sektörü içerisinde önemli bir faaliyet alanıdır. Özellikle ekoloji açısından önemi ve yerel kalkınma açısından sağladığı avantajlar sebebiyle arıcılık faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması ve desteklenmesi oldukça önemlidir. Arı turizmi olarak literatürde yer alan, tarım turizminin daha özel bir uygulama alanı içinde olan bu alternatif turizm türü, arıcılık faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması ve ekonomik açıdan yerel halka sağladığı faydaların artırılması açısından önem arz etmektedir. Arı turizmi yerel halka katma değer oluşturan ve özellikle kırsal yörelerin kalkınmasında ve sosyokültürel gelişiminde katkı yaratan bir turizm türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Turizm aktivitesi esnasında birçok ziyaretçi, seyahat edilen yerlere özgü gıda ürünlerini satın almakta ve bu yerlere özgü gıda ürünlerini tatmaktadır. Turistik ziyaretler esnasında gerçekleştirilen tüketim ve alışveriş faaliyetleri, turistik deneyimleri şekillendirmekte ve onlara özgünlük kazandırmaktadır. Bununla birlikte, bireylerin rutin yaşantının dışına çıkma, farklı olanı keşfetme ve deneyimleme yönündeki artan istekleri (Önal, Dalgın & Karadağ, 2018: 2330) turizmde yeni eğilimleri ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle bazı ülkeler yerel geleneklerini ve kültürel zenginliklerini turistleri çekmek amacı ile tekrar canlandırmaktadır (Öter, 2010: 3-8). Bu bağlamda arıcılığın ülkelerde çekicilik unsuru olarak pazarlanabilir hâle getirilmesi, bu faaliyetin deneyim ve kırsal turizm kapsamında özgün bir ürün olarak kullanabilmesine olanak sağlayacaktır.

Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanmasında önemli sektörlerden biri olan arıcılık, kaynak tüketimine neden olmayan bir üretim faaliyetidir. Bu nedenle kalkınmanın sağlanmasında önemli olan tarımsal bir uğraşdır. Çalışmada konu olarak arı turizminin seçilmesinin temel sebeplerinden birisi kırsal kalkınma açısından önemli bir faaliyet olan arıcılığın, arı turizmi şeklinde uygulanmasına yönelik ülkemizde henüz yeterli çalışmanın yapılmamış olduğunun gözlemlenmesidir. Günümüzde birçok ülkede uygulamaları görülen arı turizmi ülkemizde değer verilmesi gereken ve üzerinde durulması gereken bir konudur. Dolayısıyla literatürde var olan bu boşluğun giderilmesi amaçlanmakla birlikte, yapılan bu araştırmanın bundan sonra yapılacak olan çalışmalara örnek olması açısından önem taşıdığı söylenebilir.

Bu çalışma Marmaris ilçesinin sahip olduğu arı turizmi potansiyelinin ortaya çıkarılmasını ve arı turizminin tüm yönleriyle ele alınarak değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Türkiye’de kırsal alanların kalkınması ile sürdürülebilirliğin sağlanmasında arı turizmini geliştirmeye yönelik somut adımların atılabilmesi önemlidir. Bu çalışmada kırsal kalkınma açısından önemli bir araç olabileceği düşünülen tarım turizminin bir türü olarak arı turizminin kırsal kalkınmaya etkisini değerlendirmek ve Marmaris ilçesi özelinde arı turizmi ile ilgili uygulama potansiyelini tespit etmek amaçlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günden güne popüler olmaya başlayan sağlıklı olma bilinci ve sürdürülebilirlik esasına dayalı çevreci tutumlar aktif yaşamda toplumu yeni sosyal trendlere, yenilikçi yaklaşımlara, uyumlu ilişkilere, sağlıklı yaşama, doğayla iç içe olma arzusuna, maneviyata yönlendirmekte ve bu yöndeki seyahat deneyimlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda bireyler günümüzde çevreye karşı daha duyarlı ve topluma daha çok katkıda bulunmayı hedefleyen turizm türlerine ve çeşitlerine yönelmişlerdir. Arı turizmini bu yönelimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan alternatif bir turizm türü olarak ele almak yerinde olacaktır.

Arı turizmini daha net nitelendirebilmek için öncelikle benzerlik gösterdiği tarım turizmi ile ilişkisini ele almak gerekmektedir. Tarım turizmi tarımsal üretimin yapıldığı alanlarda gerçekleştirilen turizm faaliyetlerini ifade eden genel bir çerçeve olmakla birlikte, tarım turizmi ile ilgili uygulamaların gerçekleştirilen temel tarımsal faaliyetin ismine göre daha detaylı ifade eden alt turizm türleri olarak da ifade edilebildiği görülmektedir (Dalgın, 2021). Çiftlik turizmi (Medlik, 2003), zeytinyağı turizmi (Arıkan Saltık & Çeken, 2017), arı turizmi (arı-turizm) (Wos, 2014), üzüm tarımı turizmi (Çavuşoğlu, 2012), bağ ve şarap turizmi (Türkben, 2012) bu alt turizm türlerine örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla arı turizmini tarım turizminin daha özele inmiş bir şekli olarak görmek gerekmektedir.

Wos'a (2014: 66-67) göre uluslararası literatürdeki ismi api turizm olarak anılan arı turizmi ismi, Latince bir isim olan *Apis mellifera* (balarısı) isminden gelmektedir. Sivic'e (2013: 66) göre arı turizmi, yeşil topraklarda arıcılık ve seyahatin bir birleşimidir. Arı turizmi, arıcıların çalışmalarını gözlemleme, arı kovanlarına, açık hava müzelerine ve arı müzelerine ziyaretler, bal yapma yöntemi ve balın özelliklerini öğrenme (farklı bal türlerini tadım da buna dâhil), diğer arı ürünleri (polen, propolis, balmumu, arı ekmeği, arı sütü vb.) hakkında bilgi edinmek, arı kolonilerinin nasıl yaşadığını gözlemlemek ve insan ile arılar arasındaki ekolojik ilişkiyi tanımak, anlamak ve öğrenmek gibi çeşitli faaliyetleri kapsayan, geleneksel arıcılık mesleği, ekoloji, gıda ve ilaç açısından arı ürünleri ile ilgili bir turizm faaliyetidir (Wos & Bien, 2013: 84). Arih ve Korosec'e (2015: 967) göre arı turizmi altında yatan felsefe, doğa ile ortak yaşam geleneklerine bağlı kalmaya dayanmaktadır. Arı turizmi, karşılıklı anlayışı, sosyal entegrasyonu ve eğitimi teşvik eden, sosyal sorumluluğu destekleyen bir faaliyettir. Lemelin'e (2020: 2-3) göre ise arı turizmi, iyi gelişmiş ve popüler bir entomoturizm (böcek odaklı turizm) türüdür. Sadece bal arılarıyla ilgili olan arı turizmi, arıcılığı bu tür hayvancılık hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyen bireylere bağlamaktadır. Entomoturizm kişilerin böceklerle karşılaşmasını sağlayan özel bir vahşi yaşam turizmi (evcilleştirilmemiş hayvanlarla karşılaşmaya dayalı olan turizm) biçimidir (Lemelin, Boileau & Russell: 2019: 3).

Arı turizmi sağlık sektöründe özel bir yere sahip olmakla beraber özellikle apiterapi uygulamasındaki hizmetler ile ön plana çıkmaktadır. Apiterapi: "arı ve arı ürünlerinin bazı hastalıkların tedavisinde tamamlayıcı ve destekleyici olarak kullanılmasıdır". Konuyla ilgili olarak ülkemizde apiterapi uygulamaları ile hizmet verebilmek adına 27 Ekim 2014 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından çıkarılan 29158 sayılı Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği mevcuttur. Bu yönetmelikle birlikte ülkemizde, arıcılıkla ilgili tedavilerin ve uygulamaların (apiterapi) sağlık kuruluşlarının yanı sıra konaklama tesislerinde de uygulanabilirliği mümkün hâle gelmiştir (Resmi Gazete, 2014).

Genel bir değerlendirme yapıldığında arı turizmi; eğitim, hizmet, gıda, sağlık, tarım ve turizm gibi sektörler üzerindeki etkileşimiyle ülkelerin ve toplumların, özellikle de kırsal yörelerin kalkınmasında ve sosyokültürel gelişiminde önemli olan bir turizm türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Arı turizmi; tarım, turizm ve gıda sektöründe, arı yetiştiriciliğinde, kırsal alanlarda, doğa ve çevreyi korumada, ekonomik büyümede, toplumsal gelişimde, istihdam sağlamada faydalı bir faaliyettir. Dolayısıyla kırsal kalkınmada önemli bir rol oynamakta, bireylere ve ülkelere ekonomik ve sosyal yönden fırsatlar sağlamaktadır.

Dünyada arı turizminin uygulamalarına bakıldığında bu faaliyetin çoğunlukla arı turizmi faaliyetleri için oluşturulmuş özel konaklama tesislerinde ya da bu faaliyetin gerçekleştirilebildiği arıcılık çiftliklerinde ve sağlık kuruluşlarında gerçekleştirilebildiği görülmektedir. Bunların yanı sıra arı turizmi kimi zaman yol üstünde bulunan küçük bir hediyelik dükkânında satılan arı ürünlerinin satın alınmasıyla gerçekleştirilebilirken, kimi zaman sadece bir arı müzesi ziyaretiyle gerçekleşmektedir. Yörelere düzenlenen bal festivalleri sayesinde de gerçekleştirilebilen arı turizmi, kolay uygulanabilir ve farklı sektörlerle entegre edilebilir bir turizm türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arı turizminin uygulandığı ülkeler kapsamında yapılan araştırmalar neticesinde dünyada arı turizmini uygulayan çeşitli ülkelerin olduğu görülmektedir. Arı turizminin gelişimine yönelik olarak yapılan araştırmalar neticesinde günümüzde Slovenya'nın geçmişten gelen arıcılık geleneği ile arı turizmi tarihinde öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda arı turizminin günümüze kadar gelmesinde ve gelişmesinde Slovenya'nın arıcılık tarihi ve geleneği büyük bir yer tutmaktadır. Günümüzde Slovenya arıcılıkta ve arı turizminde dünyada öncü olan bir ülke konumundadır (Wos, 2014: 67). Arı turizminin gelişmiş olduğu ve başarılı uygulama örnekleriyle karşılaşılan diğer ülkeler arasında Polonya, Almanya, Çekya, Litvanya, Ukrayna ve İspanya sayılabilir (Wos, 2014: 6). Bu ülkelerde, arıcılık müzelerinin, apiterapi uygulamalarını gerçekleştiren merkezlerin bulunduğu ve arı turizmi ile ilgili çeşitli turların gerçekleştirildiği görülmektedir.

Türkiye'de arı turizmine bakıldığında ülkemizde arı turizmi ve uygulamalarından tam anlamıyla bahsetmek henüz mümkün değildir. Konuyla ilgili olarak Shiffler (2014: 68) araştırmasında, çok yakın zamana kadar Türkiye'nin kırsal kesiminde ilgi çekici ve kâr amacı gütmeyen "Türkiye Balyolu" adlı bir kuruluş olduğundan bahsetmiştir. Bu organizasyon özellikle kadınlarla çalışmış, geleneksel yemekleri içermesi ve bala odaklanan yapısı ile Amerikalı turistlerin çoğunu Türkiye'ye getirmiştir. Geçmişte uygulanan bu deneyimin, küçük ölçekli arıcılar ile etkileşim kurulması, farklı balların denenmesi ve belirli bir rota üzerinde bir yerden bir yere yürünmesi gibi aktivitelere dayandığı bilinmektedir.

Günümüzde konuyla ilgili bir örnek ise Bursa'nın merkez Yıldırım ilçesinde Cumalıkızık Mahallesi'nde apiterapi uygulaması ile gerçekleştirilmektedir. Apiterapi uygulaması (arı iğnesi ile geleneksel tıp yöntemi kullanılarak kas ve eklem ağrısı, unutkanlık, romatizma, grip gibi hastalıkların tedavisi) ile hizmet sağlayan çiftlik, bunun yanında konukların arıcılık ile ilgili deneyimler elde edebileceği arı turizmi aktivitelerinin gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır (www.saglikpaylasimlari.com). Konuyla ilgili diğer bir örnek ise İzmir'de faaliyet gösteren Sultan Veli Organik Arı Ürünleri ve Ceylan Arıcılık işletmeleridir. Ceylan Arıcılık Hüseyin Ceylan tarafından İzmir Karaburun Badembükü Mevkiinde 9 yıl önce kurulan bir apiterapi çiftliğidir. Kurulan bu çiftlikte apiterapi yöntemleri ile sağlık alanında arı havasıyla Ar-Ge çalışmaları yürütülmektedir. Arı havası ve Bio Modül uygulamasıyla, yani arıcılıkta ses ve hava birleşimi ile bronşit, astım, koah, sinüzit vb. solunum yolu hastalıklarının tedavisi ile alerjik reaksiyonların tedavisi üzerine doğal yöntemlerle sağlık uygulamaları çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Polen, propolis, apılarnil üretimi ve satışı ile birlikte arı sütü üretimi gerçekleştirilen çiftliğe Makedonya, Almanya gibi çeşitli ülkelerden gruplar şeklinde veya münferit olarak gelen kişiler bu işin nasıl yapıldığını yerinde öğrenmekte ve ülkelerine arı ürünleriyle tanışmış, eğitim almış ve dinlenmiş bir şekilde geri dönmektedirler. Türkiye'deki örnekler baktığımızda arı turizminin uygulamasına yönelik bütünsel bir organizasyon ve politika olmamakla birlikte, bireysel anlamda çeşitli girişimlerin olduğu söylenebilir (Hüseyin Ceylan, Kişisel Görüşme, Mart 2021). Arı turizminin kırsal bölgelerin kalkınmasındaki önemine değinmeden önce kırsallık, kırsal kesim ve kırsal alan kavramlarına değinilmiştir.

Kırsallık mekânsal olarak genelde kır ya da kırsal alan ile eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte, belirli bir fiziki alanı niteleyen kırsal alan kavramından daha geniş bir anlama sahiptir ve mekânın çok sektörlü sosyokültürel yapısını yansıtmaktadır. Sosyolojik olarak kırsallık ise daha çok kırsal kesim kavramıyla ifade edilmektedir. Buna göre kırsal kesim, tarımsal faaliyetler ile geleneksel yaşam ve üretim ilişkilerinin baskın olduğu hem toplumsal hem de ekonomik değişimin kentlere göre yavaş seyrettiği, toplumsal iş bölümünün zayıf, yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu sosyal çevreyi ifade etmektedir (Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018: 1). Dolayısıyla kırsal alanları bireylerin geçim kaynağını toprağa dayalı üretimden sağladığı ve bu üretimin bireylerin kendi gıda ihtiyaçlarını karşılama amaçlı gerçekleştirildiği, tarımda ve yaşamda geleneksel yapının ve işleyişin hüküm sürdüğü yerler (Tolunay & Akyol, 2006: 121) şeklinde tanımlamak mümkündür.

Arıcılık kırsal kalkınmada etkin rol oynayan az maliyetle ve topraksız bir şekilde gerçekleştirilebilen bir faaliyettir. Özellikle kırsal kesimde yaşamını idame ettiren yerel halk için önemli bir geçim kaynağı ve ekonomik faaliyet alanıdır. Kırsal alanda temel geçim kaynağı tarım ve diğer yan faaliyetlerdir. Arıcılık tarımsal alanlarda ek bir gelir sağlayarak yörede yaşayanların refah düzeyinin artmasına olanak sağlamaktadır. Arıcılığın kırsal kesim için diğer çekicilikleri şunlardır (Beekeeping Contributes to Achieve the Sustainable Development Goals, 2020: 10):

- Arıcılık kırsal bölgelerde istihdama katkı sağlamaktadır.
- Toprak mülkiyeti gerektirmemesi sebebiyle yoksulluğun azaltılması ve gelir dağılımının dengelenmesine katkı sağlamaktadır.
- Göç olayını engellemektedir. Tersine göçü desteklemektedir.
- Mahsüllerin tozlaşmasına katkıda bulunarak dolaylı olarak tarımsal verimliliği olumlu etkilemektedir.
- Yatırım maliyeti düşüktür.
- Kovan ürünleri yerel ve uluslararası pazarda büyük bir pazar potansiyeline sahiptir.
- Apiterapi için arıcılık ürünlerinin kullanımı uzun bir geleneğe sahiptir ve umut verici sonuçlar göstermektedir.
- Kırsal bölgelerin kalkınmasını hızlandırmaktadır.

Kırsal kalkınma çok yönlü bir yaklaşım olmakla beraber kırsal alanlarla doğrudan alakalı olduğundan tarım ve dolayısıyla arıcılık ile yakın bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Ekonomi, çevre, eğitim, turizm, sosyal yaşam, sağlık gibi birçok alanda büyük bir katma değer yaratan arı turizmi, tarım ve turizm etkileşimi sayesinde kalkınmanın sağlanmasında önemli fırsatlar yaratmakla birlikte, turizmde farklı ve yenilikçi deneyimler sunmaktadır. Kırsal turizm ve tarım turizminin kalkınma ile ilişkisini ele alan literatürde çalışmalar var olmakla birlikte, arı turizminin kalkınma üzerindeki etkisini ele alan araştırmaların literatürde yeterince yer almadığı görülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yönteminin olgubilim deseni kullanılmıştır. Veri toplamam aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) formu kullanılmıştır. Arı turizmi Marmaris'te henüz uygulanan bir turizm türü olmadığından araştırmanın konuyla ilgili bilgilere vakıf katılımcılarını belirlemek için tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bazı araştırmalarda, başlangıç aşamasında, örneklem için potansiyel birimleri belirlemek zordur. Kartopu örnekleme bu gibi durumlarda kullanılmaktadır. Bu yöntemde tepeden aşağıya yuvarlandıkça büyüyen kartopu gibi örneklem hacmi giderek büyür (Bal, 2001: 128). Bu kapsamda önce konuyla ilgili bilgi sahibi bir katılımcı ile görüşülmüş, sonrasında o kişiden konuyla ilgili bilgi sahibi diğer kişi veya kişilerin kim olabileceği öğrenilmiş ve diğer katılımcılara bu şekilde ulaşım sağlanmıştır. Çalışma süresince yapılan ön araştırmada bazı kavramların kişilere yabancı geldiği tespit edilmiş, bu nedenle araştırma esnasında kavramsal açıklamaların yapılması gerekliliği mülakat tekniğinin seçilmesine neden olmuştur. Ayrıca, yarı yapılandırılmış soruların derinlemesine bilgiye ulaşılabilmesini mümkün hâle getirmesi araştırmada mülakat tekniğinin tercih edilmesinin bir diğer nedenidir. Çalışmada iki farklı paydaş grubu ile görüşüldüğü için iki tip görüşme formu kullanılmıştır. Yerel yönetimlerden veri toplamak amacıyla, 11 sorudan oluşan görüşme formu, arıcılardan ve bal işletmelerinden veri toplamak amacıyla 16 sorudan oluşan mülakat formu oluşturulmuştur.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma verileri Muğla'nın Marmaris ilçesinde yer alan yerel yönetim yetkilileri, bal işletmesi yetkilileri ve ilçeye bağlı Osmaniye köyünde bulunan arıcılar ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek elde edilmiştir. Mülakatlar toplamda 21 katılımcı ile 02.03.2021-19.03.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Marmaris ilçesinde yerel yönetim yetkilileriyle gerçekleştirilmeye başlanan ilk mülakat İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü ile yapılmış olup mülakat ortalama 50 dakika sürmüştür. Marmaris Belediyesi ve Marmaris Ticaret Odası ile yapılan mülakatlar ise ortalama 60 dakika sürmüştür. Marmaris ilçesinde yer alan bir konaklama tesisinde de görüşme yapılmış olup bu görüşme yaklaşık 25 dakika sürmüştür. Marmaris Bal Evi Eğitim ve Hizmet Binası ile yapılan görüşme ise 50 dakika sürmüştür. Son olarak ise Osmaniye Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden yetkili bir kişi ile görüşme gerçekleştirilmiş olup bu görüşme yaklaşık 30 dakika sürmüştür. Marmaris İlçesinde arıcılar ve bal işletmesi yetkilileri ile gerçekleştirilen ilk mülakatlar bal işletmeleri yetkililerinden oluşan katılımcılar ile gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler ortalama 60 dakika sürmüştür. Sonrasında Marmaris'in Osmaniye Köyü'nde bulunan arıcılar ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşülen süre ise ortalama 60 dakika olmuştur.

Araştırmanın en önemli sınırlılıkları Muğla yöresinde arı turizmi kapsamında faaliyet gösteren herhangi bir işletmenin olmayışı ve kişilerin bu konuda detaylı bilgi sahibi olmamalarıdır. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı ise bu çalışma konusunda daha önce Türkiye genelinde kapsamlı bir şekilde araştırma yapılmamış olmasıdır. Araştırmanın evreni Türkiye genelinde örneklemin tamamına ulaşmanın zorluğu sebebiyle Türkiye'deki arıcılık faaliyetlerinde önemli bir yer tutan Muğla/Marmaris ilçesi ile sınırlandırılmıştır. Arıcılık ve bal üretiminde yüksek potansiyele sahip olan bu bölgede arı turizminin gerçekleştirilmesi için gereken bileşenler (iklim, doğa, kültür, gelenek ve görenekler, flora ve fauna, arıcılık faaliyeti ve geleneği, coğrafi işaretli çambalı) mevcuttur. Bu nedenle Marmaris ilçesi arı turizmine uygun koşulları ve avantajları barındırdığından çalışmaya konu edilmiştir.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Karar Tarihi:10.05.2022

Belge Numarası: 61

BULGULAR

Araştırma bulguları veriler iki farklı mülakat formu ile toplanması sebebiyle yerel yönetimlere ait bulgular ve arıcılar, bal işletmecilerine ait bulgular olmak üzere iki grup hâlinde sunulmuştur.

Yerel Yönetimlerden Elde Edilen Bulgular

Marmaris ilçesindeki yerel yönetim yetkilileri ile görüşmelerde toplamda 10 mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakata katılan yerel yönetim yetkililerine ait demografik özellikler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Marmaris’teki Yerel Yönetim Yetkililerine Ait Demografik Özellikler

Kişiler	Cinsiyet	Yaş	Eğitim
Y ₁	Erkek	50	Lisans
Y ₂	Erkek	42	Lisans
Y ₃	Kadın	40	Lisans
Y ₄	Kadın	37	Yüksek Lisans
Y ₅	Erkek	40	Lisans
Y ₆	Erkek	43	Lisans
Y ₇	Erkek	38	Doktora
Y ₈	Erkek	31	Lise
Y ₉	Erkek	50	Lisans
Y ₁₀	Erkek	61	İlkokul

Marmaris İlçesi yerel yönetim yetkilileri ile yapılan mülakatlar sonucu katılımcılardan elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

a) Arı turizminin bilinirliği: Katılımcıların hepsi arı turizmini duyduğunu belirtmiştir. Konuyla ilgili sahip oldukları bilgileri aktarmışlardır.

“... Arıcılık turizmini duydum. Hatta Romanya’da bu turizmi api terapi ile bireysel olarak deneyimledim. Orada arı vızıldılarını dinleme fırsatı buldum.”(Y₁).

b) Türkiye’de arı turizminin uygulanabilirliği: Katılımcıların yanıtlarının tamamı olumlu yöndedir. Arı turizminin Türkiye’de uygulanabilir bir turizm türü olduğunu, ülkenin gerekli alt yapıya sahip olduğunu, konuyla ilgili çalışmaların yapıldığı takdirde arı turizminde Türkiye’nin potansiyel teşkil ettiğini belirtmişlerdir.

“... Türkiye’de de tabii ki böyle bir uygulama gerçekleştirilmesi mümkün. Marmaris bu konuda özellikle Türkiye’de ön plana çıkan bir ilçemiz. Bu konuda yerel yönetimler olarak çeşitli planlarımız yok değil. Aklımızda birkaç fikir var bu konuyla alakalı olarak. Özellikle konaklama işletmelerinin yerel arıcının pazar bulmasını kolaylaştırması ile bu iş kolunun oteller ile entegre edilmesi çok faydalı olacaktır böylece hem arıcı hem de turizm sektöründe yer alan çalışanlar ve tabii diğer paydaşlar bundan payını alacaktır”(Y₁).

c) Dünyada gerçekleştirilen arı turizm faaliyeti hakkında: Katılımcıların çoğu arı turizmi faaliyetinin nerelerde ve ne şekilde, hangi uygulamalar ile gerçekleştirildiği yönünde yeterli bilgi birikimine sahiptir. Katılımcılar dünyada arı turizmini gerçekleştiren ülkelere örnek olarak Romanya ve Slovenya’dan çeşitli arı turizmi uygulamalarının örneklerini vermişlerdir. Sadece 2 katılımcı (Y₇ - Y₉) arı turizminin dünyada nasıl gerçekleştirildiği hakkında herhangi bir fikir sahibi değildir ve konuyla ilgili araştırmada bulunmamıştır.

“... Özellikle Romanya, Slovenya, Arnavutluk ve kısmen de Yunanistan’ın arıcılık turizmi konusunda ciddi çalışmalarını olduğunu biliyoruz. Yine Amerika’da ve Kanada’da bu tür çalışmaların yapıldığını ve bunlardan yüksek oranda gelir elde edildiğini, turizmin yeni bir dalı, butik turizm olarak yapıldığını biliyoruz”(Y₅).

d) Arı turizmi deneyimi ile bu turizmi deneyimleme ve deneyimleme isteği: Katılımcılara arı turizmi deneyimleri sorulduğunda bu turizmi 3 katılımcı (Y₁ - Y₈ - Y₁₀) deneyimlerken 7 katılımcının (Y₂, Y₃, Y₄, Y₅, Y₆, Y₇ ve Y₉) deneyimlemediği bilgisine ulaşılmıştır. Arı turizmini deneyimleyenler bu turizmi başkalarına da deneyimletmek istediklerini, deneyimlemeyenler ise bu turizmi kendilerinin deneyimlemek istediklerini belirtmişlerdir.

“... Daha önce arıcılık turizmi faaliyetini Romanya’da deneyimledim. Orada arı vızıldılarını dinleme fırsatı buldum. İnsanı dinginleştiren, rahatlatan bir uygulama. Bu uygulama beni o andan alıp

sanki başka bir zamana eski çocukluk anılarıma götürdü. Farklı ve değişik bir deneyim. Arı ürünlerinin deneyimlendiği farklı bir yaklaşım''(Y₁).

e) Arı turizminin istihdama etkisi ve diğer katkıları: Katılımcıların hepsi istihdam anlamında arı turizminin çok büyük katkıları olacağı yönünde cevaplar vermişlerdir.

“... İstihdam yaratır. Girişimci yaratır. Girişimcinin olması ekonomik bir katkı demektir. Bal üretiminin artacağını düşünüyorum. Çünkü daha fazla arıcı olur. Arıcı sayısı artar. Doğaya katkısı artar, çevre koruma açısından, insanlar daha dikkatli olurlar. Yöresel değerler ve gelenekler korunmuş olur. 2012 yılından itibaren bal evinde arıcılara eğitim veriyoruz. Bu yönden eğitim odaklı olarak da katkılar büyüktür. Eğitim seviyesindeki yükselmeye birlikte üretilen ürün kalitesinde de yükselme sağlanmış olur. Turizm yönlü bakarsak Marmaris zaten deniz-kum-güneş üçlüsüyle bir alıcıya sahip. Bu alıcı Marmaris'e gelir, otele girer, her şey dâhil sistemine ve otelden çıkmadan tatilini geçirir. İşte bizde gelen müşterinin segmentini değiştirmeye çalışıyoruz. Yani buraya gelen müşteri, sadece otele girip otelden geri ülkesine dönmeyin, bütün Marmaris'i gezsin, Marmaris'i öğrensin. Çünkü bunu isteyen bir kitle de var. O kitleyi buraya çekebilmek istiyoruz. Çünkü o kitle hem daha çok para harcıyor hem de daha çok ağızdan ağıza reklam yapıyor''(Y₄).

f) Arı turizminde kadın girişimciliği ve arı turizminin kadın girişimciliğini arttırmada kullanımı: Katılımcıların hepsi arıcılıkta kadın girişimciliğinin mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Arıcılığın bir aile mesleği olduğunu ve kadının da ağırlıklı olarak arı ürünlerinin üretimi (arı sütü yapımı, balmumu yapımı vs.) aşamasında bu mesleğin içerisinde zaten yer aldığını belirtmişlerdir. Arı turizminin arıcılıkta kadın girişimciliğini arttırması konusundaki fikirlerin ise geneli (n=8) olumlu yönde olmuştur.

“... Kesinlikle kullanılabilir. Zaten biz yöremize baktığımızda arıcıların büyük çoğunluğunun kadınlarımız tarafından, yöremiz kadınları tarafından yapıldığını biliyoruz. Şimdi de özellikle paketleme konusunda yine kadınlarımızın bu tür girişimleri var. Kadın kooperatifleri artık daha da yaygınlaşmaya başladı. İllaki mümkün''(Y₅).

g) Arı turizminde Marmaris'in potansiyeli, avantaj ve dezavantajları: Katılımcılar ilçenin arı turizminde büyük bir potansiyel taşıdığı konusunda hem fikirdirler. Dezavantajlar konusunda katılımcılar ilçede arı turizmi için doğal afetler ve turist şikayetleri haricinde genel anlamda dezavantajlı bir durum olmayacağını söylemiştir. Arıcı kıyafeti, maske, eldiven gibi gerekli tedbirlerin ve önlemlerin alındığı takdirde arı turizminin, insan sağlığını tehdit etmeyecek bir şekilde ilçede yapılabilecek olan bir turizm türü olduğuna dikkat çekmişlerdir.

“...Marmaris bir Milli Park olduğu için o açıdan avantajlı. Halkın da bilinçli olduğunu düşünüyorum çevre konusunda. Dolayısıyla çevre açısından zaten yerleşmiş bir arıcı kitlesi olan bir yer olmamız ve göçer arıcıların konaklama yeri olmamız açısından, genç bir nesle sahip olmamız açısından, okumuş-egitim seviyesi yüksek bir nesle sahip olmamız açısından çok avantajlıyız. Zaten bilinen bir bölge olmasından dolayı da avantajlıyız. Yani dünyada Marmaris dendiğinde biliniyor, turizm açısından. Bu açılardan da avantajlıyız. Tek dezavantajımız turistik işletmelerin kovanlara veya kovanların turistik işletmelere yakınlığı olabileceğini düşünüyorum. Bunun da önlenbilir, çözülebilir olduğunu düşünüyorum''(Y₄).

h) Marmaris'te arı turizminin gelişimine öneriler ve destekleme: Katılımcılar arı turizminin gelişimini ilçede hali hazırda var olan ve yapılması planlanan projeler ile desteklediklerini dile getirmişlerdir. İlçe bu konudaki çalışmalara çoktan başlamış ve projeler oluşturmuştur.

“... Marmaris'te arı turizminin gelişimini destekliyorum. Dediğim gibi bu konuda bazı planlarımız var. Zaten bal evinde bal festivali gibi bir etkinlikte gerçekleştirdik. Coğrafi işaretimiz var. Ayrıca arıcıların Pazar bulmasını desteklemek adına konaklama işletmeleri ile bu işin birleştirilerek yapılması herkes için fayda sağlayacaktır''(Y₁).

i) Marmaris'te arı turizminin katkıları: Katılımcılar arı turizminin Marmaris ilçesine büyük katkıların olacağını söyleyerek ortak bir görüş bildirmişlerdir.

“... Biraz öncede bahsettiğim gibi istihdam, turizmin çeşitlendirilmesi, sezonun uzatılması, Marmaris'teki bal üretici sayısının artırılması konusunda da katkı sağlar. Eğitim konusunda da katkı sağlıyor var olan bal evine dönem dönem okullardan çocuklar gelerek arı ve arıcılık hakkında bilgilendiriliyorlar. Birde çocuklardan ziyade halka hobi arıcılık eğitimi verme gibi bir projemiz var''(Y₅).

Katılımcılar arı turizmi ile konaklama işletmelerinin entegre edilebileceğini ve böylece yöreye daha fazla turist akışının sağlanacağını söylemişlerdir. Bunun yanı sıra sağlığı ilgilendiren bir uygulama olması, yasal prosedürlerin ağırlığı ve aşılammaması gibi nedenler ve ayrıca Marmaris'te apiterapi için

yeterli tıbbi donanımın (klinik, laboratuvar, uzman doktor vs.) olmaması gibi sebeplerden dolayı bu konunun askıda kaldığı belirtilmiştir.

“... Yani arıcılık turizmi konaklama işletmeleriyle birleştirilmeli ve apiterapi adı altında bir hizmet sağlanmalı. Örneğin şehir içinde bulunan bir otel ile bir köy arasında bağlantı kurulup (kardeş köy gibi), bu köyde bir apiterapi merkezi kurulabilir. Böylece yöreye daha fazla turist akışı sağlanmış olur”(Y₁).

j) Arı turizminin bölge halkının yaşam standartlarına ve kalkınmaya etkisi: Katılımcılar arı turizminin uygulandığı takdirde bölge halkının yaşam standardına olumlu yönde etki yapacağını söylemiş, ekonomik anlamda halkın yaşam standardının ve refah seviyesinin yükseleceğini dile getirmişlerdir. Katılımcıların hepsi arı turizminin yerel halk üzerinde ekonomik olarak bir kalkınma yaratacağını vurgulamışlardır.

“... Arı turizmi bölge halkının yaşam standartlarını olumlu yönde etkiler. Dediğim gibi arıcılar pazar bulmuş olur. Yerel halk çarpan etkisiyle bu işten faydalanmış olur yani refah seviyesi artar yükselir”(Y₁).

“... Farklı turlar düzenleneceğinden insanların bu konuyla ilgili bilgisi artar. Eğitim artar. Aslında arıcılık zaten buranın halkı tarafından bilinen bir şey sadece bunun nasıl turizme kazandırılabilirini bilmiyorlar. Bahsettiğimiz merkezler kurulabilirse buralarda doğal olarak arıcılıktan anlayan kişiler çalışacak. Dolayısıyla doktoru da, arıcısı da, eczacısı da bundan yararlanacak. Ve tabii bu konuda uzmanlar buraya geldikçe, onlarda kendi bilgi birikimlerini yerel halkla paylaşmaya başladıkça yerel halk için otomatik olarak bir yükseliş gerçekleşecek”(Y₃).

l) Arı turizminin farkındalığı için yerel halka ve arıcıya sağlanabilecek hizmetler: Arı turizminin farkındalığı için yerel halka ve arıcıya sağlanabilecek hizmetler sorulduğunda katılımcılar bu konuda birbirine benzer olumlu yorumlarda bulunmuşlardır.

“... Şu anda farklı çalışmalar zaten yapılıyor. Çam balının coğrafi işareti alındı. Düzenli olarak bunlarla ilgili eğitimler yine ticaret odasınınca coğrafi işaret aldığı için devam ediliyor, yürütülüyor. Eğitimler, ufak çaplı festivaller, bilgilendirmeler için 1 ya da 2 gün sürecek festivaller yapılabilir. Çünkü halkta en fazla farkındalık yaratacak olan şeyler bunlardır. Nasıl ki ot festivali, gül, lavanta festivali yapılıyor, bu kapsamda arıcılığın geliştiği bölgelerde ufak bir bal festivali, bal günleri düzenlenebilir”(Y₃).

Arıcılar ve Bal İşletmecilerine Ait Bulgular

Marmaris ilçesinde Osmaniye köyünde 8 arıcı ve ilçe merkezinde 3 bal işletmesi yetkilisi olmak üzere toplam 11 kişi ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Arıcılar ve bal işletmesi yetkililerine ait demografik özellikler Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2: Marmaris’teki Bal İşletmesi Yetkililerine ve Arıcılara İlişkin Demografik Özellikler

Kişiler	Cinsiyet	Yaş	Eğitim
A ₁	Erkek	39	Lisans
A ₂	Erkek	71	İlköğretim
A ₃	Erkek	39	Lise
A ₄	Erkek	32	Ortaokul
A ₅	Erkek	31	Lise
A ₆	Erkek	38	Lise
A ₇	Erkek	55	Lise
A ₈	Erkek	40	Ortaokul
A ₉	Erkek	28	Lisans
A ₁₀	Erkek	42	Lise
A ₁₁	Erkek	52	Ön Lisans

Marmaris ilçesinde yer alan arıcılarla ve bal işletmesi yetkilileri ile yapılan mülakatlar sonucu katılımcılardan elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

a) Arıcılık sektöründeki faaliyet süresi: Katılımcıların hepsinin atadan gelme bir meslek olarak çocukluklarından beri arıcılık faaliyetinin içerisinde yer aldığını ve bu mesleği yaptığını söylemek mümkündür.

“...Yirmi yıldır arıcılık sektöründe firmamız var. Bal paketleme işi yapıyoruz. Ama çocukluğumuzdan beri ata mesleği olan arıcılığın içindeyiz. Hani babam, dedem, nesilden nesle arıcılık mesleğini devam ettiriyoruz.” (A₁).

b) Arıcılık eğitimi almak, eğitim verme ya da alma isteği: Katılımcıların hepsinin yörenin yerel yönetiminin sağlamış olduğu kurs ve eğitimlere katıldıkları öğrenilmiştir. Ayrıca katılımcılar zaten ailelerinde var olan bir arıcılık geleneği olduğunu bunun için de ailelerinden bu işi pratik olarak öğrendiklerini dile getirmişlerdir. Eğitim vermek konusunda kimi katılımcıların bu konuya sıcak baktığı, konuyla ilgili gerekli bilgi aktarımının yapılması için ellerinden geleni yapacakları sonucuna ulaşılırken, kimi katılımcıların ise kendisini bu konuda eğitim verecek kadar donanımlı görmemesinden dolayı eğitim vermek istemediği sonucuna ulaşılmıştır.

“... Ana arı eğitim kursu aldım. İsterim. Özellikle arı zehri üretimi konusunda isterim. Kendimi yeterli görmüyorum eğitim verecek kadar. Ama yine de bilmeyene elimizden geldiğince yardımcı oluruz” (A₅).

c) Arıcılığı meslek ya da hobi olarak görmek, mesleğin geleceğine dair görüşler: Katılımcılardan A₁ katılımcısı arıcılığı hobi olarak gördüğünü belirtmiş, bunun nedenini ise arıcılık uygulamasının içinde yer almayışına yani sadece ticari anlamda bu işi yaparak bal satışı gerçekleştirmesine bağlamıştır. A₄ katılımcısı ise arıcılığın hem hobi olarak hem de meslek olarak görüleceğini söylemiş, kendisinin de arıcılığı daha çok meslek olarak gördüğünü belirtmiştir. Bu 2 (A₁ - A₄) katılımcı dışında tüm katılımcılar arıcılık faaliyetini meslek olarak, geçim kaynağı olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Katılımcılara mesleğin geleceğine dair fikirleri sorulduğunda ise katılımcıların çoğunluğu arıcılık mesleğinin iklim koşullarından dolayı belirsizliklerle dolu olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar iklim konusundan yana muzdarip olmakla beraber zirai ve kontrolsüz ilaçlamalardan dolayı da arıcılığın geleceğini vahim gördüklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında devlet tarafından gerekli katkıların ve desteklerin sağlanıp, konuyla ilgili teşviklerin yapılması durumunda arıcılığın bitmeyeceğini geleceğinin açık bir meslek olduğunu da söylemişlerdir.

“... Meslek olarak görüyorum. Çünkü ürün çeşitliliği açısından meslek olarak ele alınması gereken bir sektör. Tek bir ürün odaklı olmaması gereken, çeşitlendirmenin olduğu bir sistem. Mesleğin geleceği açısından devlet tarafından gerekli desteklerin olduğu takdirde daha iyi seviyelere geleceğini düşünüyorum. Avrupa’da olduğu gibi çeşitli eğitimlerin olup, genç neslin arıcılığa teşvik edilmesini görüşümdedir” (A₈).

d) Arıcılık dışındaki bir meslek ile ilgilenme ve nedeni: Katılımcılardan 8’i (A₁, A₃, A₄, A₅, A₆, A₈, A₉, A₁₀) başka bir meslekle uğraşmadığını ifade etmiştir. Geri kalan 3 katılımcı (A₂, A₇, A₁₁) arıcılık dışında başka bir meslekle daha ilgilendiklerini belirtmiştir. A₂ arıcılığın yanında turizmle uğraştığını, arıcılık ve turizmi birlikte devam ettirmek istediğini belirtmiştir. Katılımcı A₇ yan bir gelir oluşturmasından ötürü arıcılık dışında başka bir meslekle uğraştığını belirtmiştir.

“... Arıcılıkla dışında, turizmle ilgileniyorum. Apart otellerim var. Onunla uğraşıyorum. Biz burada işte turizmle arıcılığı birlikte devam ettirmeye çalışıyoruz” (A₂).

“... Hayır, başka uğraştığım bir meslek yok arıcılıktan başka. Sadece arı üzerine çalışıyorum ben” (A₆).

e) Marmaris ilçesinde arıcılığın geleceği: Katılımcılar ilçede arıcılığın önünün açık olduğunu, arıcılığın desteklendiği ve konuyla ilgili çalışmaların yapıldığı ve uygulandığı takdirde gelişim gösterebilecek bir meslek olduğunu söylemişlerdir. Bunun yanı sıra katılımcılar kırsal kesimde arıcılığın daha çok yapılmakta olduğunu, kıyı kesiminin arıcılığı bırakmakta olduğunu dile getirmiş, arıcılık faaliyetinin iklim koşullarından olumsuz etkilendiğini, iklim koşullarının elverişli olması koşuluyla ilçede arıcılığın hiç bitmeyeceğini belirtmişlerdir.

“... Marmaris arıcılığında arıcılık bitmez, devam eder. Geçmişten beri Marmaris’in bir kere adı Marmaris balı ile çıkmış. Yani Marmaris balı deyince yabancıların alması daha iyi oluyor. Daha çok satılıyor yani. Burada bu arıcılık bitmez devam eder. Yeter ki bu böceklerimiz korunsun, Çam Basra’sı korunsun. Bu bal arıcılık işi devam eder” (A₁₁).

f) Arıcılıktan elde edilen gelir ve aile geçimine etkisi: Katılımcıların çoğu arıcılık mesleğini bir ailenin geçimini sağlamak için yeterli düzeyde görmekte birlikte bunu bazı koşullara bağlamışlardır. Bu bağlamda arıcılıktan elde edilen gelirin seneden seneye değişebileceği, artıp azalabileceği hatta elde edilen gelirin bazı zamanlarda bir ailenin geçimini sağlamada yeterli olamayabileceği gibi durumlarında ortaya çıkabileceğinden bahsetmişlerdir. Katılımcıların genel olarak söylediklerini özetlersek, iklim koşulları arıcılıktan alınan verimi etkilemektedir. Arıcıların arı kovanlarının fazla olması gene fazla gelir getirici bir unsurdur. Arıcılık 1 senede 3-4 seneyi kurtaracak kadar para getirebilen bir meslek olarak görülmektedir. Dolayısıyla arıcı tarafından 1 senede elde edilen kazanç onun bir önceki senelerdeki zararını kapatmasına olanak tanımaktadır.

“... Arıcılık şöyledir. Bazı yıllar öyle bir verim olur ki sizin 3-4 yılınızı destekler veya 3-4 yılda kazanabileceğiniz kadar çok para kazanırsınız. Bazı yıllar olur ki o işe harcadığınız parayı bile çıkaramazsınız. Ama ortalamaya vurursak iyi bir arıcı, arının tüm ürünlerini üretebilirse o zaman geçimini rahatlıkla sağlayabilir”(A₁).

g) Arı turizminin bilinirliği: Katılımcılardan 9 katılımcı (A₁, A₂, A₃, A₄, A₅, A₈, A₉, A₁₀, A₁₁) arı turizmini duyduğunu belirtirken, 2 katılımcı (A₆ - A₇) arı turizmini duymadığını belirtmiştir. Bu nedenle arı turizmi katılımcılara detaylı bir şekilde örneklerle desteklenerek açıklanmış ve tanıtılmıştır.

“... Evet, duydum. Yani arı turizmi, arıcılık ve arı ürünlerine dayalı. İşte sonuçta burası bir turizm yeri. Arı ürünleri ve üretimleriyle alakalı bir alternatif turizm şekli”(A₃).

h) Arı turizmi hakkındaki fikirler: Katılımcılardan A₁ katılımcısı konuya vakıf olduğunu arı turizmin dünyadaki örneklerinden bahsederek göstermiş ve bu konudaki fikirlerini detaylı bir şekilde aktarmıştır. 3 katılımcı (A₂, A₈, A₁₁) konuyla ilgili bilgi sahibi olmakla beraber bu katılımcılar arı turizminin ülkemizde yapılması gerektiğini vurgulayarak öneriler getirmiştir. A₃ katılımcısı arı turizminin faydalı olacağını düşünmekle birlikte konuya olumlu yaklaşmıştır. A₄ katılımcısı arı turizmini tanıtım anlamında faydalı bulmuştur. 2 katılımcı (A₇ - A₁₀) arı turizmine olumlu bakmıştır. Diğer 2 katılımcının (A₅ - A₉) arı turizmi hakkındaki fikirleri ise apiterapi olarak sağlık yönlü bir uygulama şeklinde akıllarında canlanmıştır. Kalan 1 katılımcı (A₆) ise Osmaniye köyündeki Marmaris Bal Evi Eğitim ve Hizmet Binası'nı arı turizmi açısından örnek göstermiş ve arı turizminin yapılabilecek olan bir turizm türü olduğunu söylemiştir.

“... Özellikle Romanya, Slovenya bu tür arıcılık faaliyetlerinde ve arı turizmi faaliyetlerinde ileri gelen ülkeler. Oralarda daha çok tedavi ve turizm yönünde apiterapi ile yapılıyor. Nasıl bizim buralarda sağlık ocakları varsa oralarda da apiterapi merkezleri olduğunu öğrendik, duyduk”(A₁).

i) Arıcılığın turizm açısından çekiciliği: Katılımcılardan 1 katılımcı (A₅) hariç diğer tüm katılımcılar arıcılığın turizm açısından çekici olabileceğini söylemişlerdir. Arıcılık faaliyetini turistler açısından ilgi uyandırıcı bir faaliyet olarak nitelendirmişler ve bundan kazanç sağlayabileceklerini düşünmüşlerdir.

“...Birçok insan birkaç tatilden sonra sadece sahilde güneşlenmenin turizm şekli olmadığını, bunun yanında kendisine bir şeyler katan, kültür turizmi, tarih turizmi gibi değişik deneyim kazandırıcı turizm türlerine ilgi duyuyor. Arıcılık turizminin de bu bağlamda ayrı bir turizm türü olduğunu düşünüyorum. O bakımdan bence etkisi olacak bununla ilgi oluşacak, ciddi bir katma değer yaratılacak bir turizm anlayışının oluşacağını düşünüyorum”(A₁).

“... Turistlerin ilgisini çekeceğini düşünmüyorum. Çünkü dünyanın her yerinde arıcılık var. Hatta bizden çok daha bu konuda gelişmiş ülkeler var”(A₅).

j) Arıcılık faaliyetlerine turist katılımı, avantaj ve dezavantajları: Katılımcıların tamamı arıcılık faaliyetine turistlerin katılımının mümkün olacağı yorumunu yapmışlardır. Katılımcılar arıcılık faaliyetlerine katılımın dezavantajlarını ortak bir çerçevede bakmış, arıcılık faaliyetinde gerekli önlemlerin alınmasına dikkat çekmiş, bu önlemlerin alındığı takdirde de arıcılık faaliyetinde dezavantajlı bir durumun yaşanmayacağını dile getirmişlerdir.

“Arıcılık faaliyetlerine turistlerin katılımı mümkündür. Analiz iyi yapılırsa, bu turizme katılmak isteyenlerin analizi iyi yapılır ve reklamı iyi yapılırsa, insanların buna ilgi duyacağını düşünüyorum. Avantajları tabi ki bölgeye ekonomik anlamda fayda sağlar. Dezavantajları şu olabilir. Organizasyon yapılırken iyi bir organizasyon yapılmalı, insanların bununla ilgili bir sağlık problemi var mı yok mu bakılmalı aksi takdirde sağlık yönlü olumsuzluklar meydana gelebilir. Bunun dışında insanların bunu yapabilecek gücü var mı fiziki anlamda donanıma sahip mi tespit edilerek bu iş yapılmalı. Eğer iyi bir organizasyon yapılırsa pek de bir dezavantajı olacağını düşünmüyorum. Tabi alerjik durum ve sağlık durumları hariç. Bunlarda iyi tespit edilirse sıkıntı olmaz”(A₁).

k) Arıcılık faaliyetlerine katılımda turiste izin verme kriteri, arıcılıkta turist katılımının uygun olacağı faaliyetler: Katılımcılar, insanlarda herhangi bir alerjik vaka ölüm vs. olmaması adına gerekli tedbirlerin (maske, eldiven, koruyucu kıyafet vs.) alındıktan sonra arıcılık faaliyetine turistlerin katılımının mümkün olabileceğini dile getirmişlerdir. Kişiler için tehlike arz eden faaliyetler hariç diğer tüm arıcılık faaliyetlerine (polen üretimi, propolis üretimi, bal yapımının gözlemlenmesi, arı sütü yapımının öğrenilmesi, bal tadımı vs.) turist katılımının uygun olabileceğini dile getirmişlerdir.

“...Yani, şöyle arı sonuçta zarar verebilecek hayvan, sokuyor. Onları tehlikeye atmayacak kadar izin verilebilir. Bal sağımına katılması uygun olmaz, yani en asabi olduğu zaman oluyor, onların. Ama yani şöyle diyebiliriz, o hasat sonrası döneme yani tadım vs. o alanlara katılabilir”(A₄).

l) Yurtiçi ve yurtdışında arıcılık turlarına katılma isteği: Katılımcılardan A₉ katılımcısı böyle bir planının olduğunu fakat pandemiden dolayı ertelemek zorunda kaldığını belirtmiştir. 2 katılımcı (A₂, A₁₁) ise pandemiye kadar dünyanın pek çok yerinde böyle turlara katıldığını fakat pandemiden dolayı ara verdiğini, pandemiden sonra tekrar arıcılıkla ilgili çeşitli turlara çıkacağını belirtmiştir. Geri kalan 8 katılımcı (A₃, A₄, A₅, A₆, A₇, A₈, A₉, A₁₀) ise böyle bir imkan olması dahilinde bu turlara katılmak istediğini belirtmiştir.

“... Katıldım dokuz ülkeye gittim zaten pandemi olmasaydı daha gezmeye devam edecektim. Pandemiye sonra yeniden düşünüyorum”(A₁₁).

“... İsterim yani farklı bölgelerde bu iş nasıl yapılıyor görmek isterim”(A₄).

m) Marmaris’te arı turizminin gelişiminin desteklenmesi ve arı turizminin gelişimi için öneriler: Katılımcılar ilçede bu turizmin yapılabilirliğini desteklediklerini belirtmişlerdir.

“... Desteklerim. Yani yurtdışında olduğu gibi herhangi bir arıcılık çiftliği adı altında bir tesis kurulabilir. Arıcılık nasıl yapılıyor bir iki günde olsa gösterilebilir. Kovanla ilgilenme, erkek arı, ana arı, işçi arı gösterilebilir. Ondan sonra balın olgunlaşmış peteklere bi bal sağım mekanizması şeklinde onlara üretimi gösterilebilir. Polenli kovanlardan polen toplatılabilir diye düşünüyorum”(A₈).

n) Arı turizmi faaliyetinde yer alma isteği (turist ya da ev sahibi konumu), gerçekleştirilecek arı turizmi uygulamasında yapılabilir faaliyetler: Katılımcılardan 3 katılımcı (A₆, A₇, A₉) haricindeki diğer tüm katılımcılar kesin bir şekilde arı turizmini ev sahibi konumunda gerçekleştirmek istediklerini belirtmişlerdir. A₆ katılımcısı yaşlandığını dile getirerek arı turizmiyle uğraşmak istemediğini, A₇ katılımcısı zamanının olmayacağından ötürü arı turizmine katılmayacağını, gene de bu turizmi deneyimlemek istediğini, A₉ katılımcısı ise hem turist olarak hem de ev sahibi konumunda arı turizminin içinde yer almak istediğini belirtmiştir.

“... Tabi ki isteriz. Tabi ev sahibi konumunda olmak daha güzel olur. Ne gibi aktiviteler sunardık, yani arıların yaşam standartları nasıl, o şekilde bir gözlemlenmeleri için bir şeyler yapılabilir. Ondan sonra belki arıların kolonileşmesi yani kovan içinde nasıl bir düzen var gibi o şeyler gösterilebilir. Ondan sonra yine üretim, yani hasat süreçleri ne kadar zahmetli oluyor, yani tabi bunu canlı olarak biraz zor olabilir ama görsel olarak deneyimletilebilir”(A₄).

o) Arı turizminin yaşam standardına etkisi: Katılımcılardan 3’ü (A₃, A₄, A₅) hariç diğerleri arı turizminin yaşam standartlarında olumlu bir etkisinin olacağı yönünde ortak bir görüş bildirmiştir. A₃, A₄ ve A₅ katılımcıları arı turizminin olumlu yanlarının yanı sıra olumsuz bir tarafının da bulunabileceğine değinmiş, bunu da kendine zaman ayıramayacak, sosyalleşemeyecek olmak şeklinde açıklamışlardır.

“... Mesleki olarak bizimle direk alakalı olduğundan tabi olumlu yönde etkiler. Niye etkiler? Hem sosyalleşmek adına hem arıcılık turizminden arının insanlara ne gibi faydası olabileceği, nasıl yapılabileceği hem maddi hem manevi bize kazancı olacağını düşünüyorum. Sonuç olarak arıcılık çok büyük bir deniz ve bu denizde insanlığa çok farklı faydasının olabileceğini düşündüğüm şeyler var ve bunları ortaya çıkarmak önemli olan. Bunun için elimden geleni yapardım ve benim hayat standartlarımı da olumlu yönde hem bilgi anlamında hem mesleki anlamda iyi etkilerdi diye düşünüyorum”(A₁).

ö) Arı turizminin Marmaris’teki potansiyeli: Katılımcılardan çoğu ilçenin bu konuda oldukça avantajlı bir konumda bulunduğunu, hatta bu iş için gerekli olan her şeyin (havası, doğası, Osmaniye arıcı köyü, arıcılık merkezleri, bal evi, tarihi ve turistik mekanları, turizm şehri olması vs.) ilçede bulunduğunu belirtmiştir. Katılımcılar arı turizminin yapılması için elverişli bir ortamın var olduğunu ve ilçede bu turizmin uzun zamandır uygulanabilir olduğunu, hatta geç bile kalındığını vurgulamıştır.

“... İllaki var çünkü turist geliyor. Gelen turistlerde nasıl kültürel değerler gösteriliyorsa arıcılıkta gösterilebilir yani turistler oraya çekilebilir. Turist rehberleri ışığında anlatılabilir. Avrupa’da mesela Türkiye’de balın nasıl üretildiğine dair arı bir düşünce söz konusu olabilir”(A₈).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Arı turizminin kırsal kalkınmayı etkileyen önemli bir turizm türü olduğu bilinmektedir. Arı turizminin geliştirilmesi, bölgesel farklılıklara saygı duyarak kırsal alanları harekete geçirmek, yeni iş kolları yaratmak ve kırsal alanların gelenek ve kültürünü desteklemek için önemli imkânlar sağlamaktadır. Arı turizmi, çalışma alanına uygun yeni işler sağlayan, yerel altyapı gelişimine destek veren, bölgesel tanıtım açısından kırsal kesimde bulunan küçük arıcılara fırsatlar sunan yenilikçi bir turizm şeklidir. Bu turizm adı altında düzenlenen api (arı) turlar, düzenlendiği ülkenin farklı bölgelerinin doğası, mirası, gelenekleri, mutfağı ve misafirperverliği hakkında fikir vererek bunların temsiliyi sağlar. Arı turizmi yenilikçi yapısıyla ülke ve bölgeler için yeni iş alanları yaratır ve yerel altyapının geliştirilmesine destek verir. Tüm bu yönleri ile arı turizmi, ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamda refahı artırıcı bir özelliğe sahip olmakla beraber, kalkınmanın sağlanmasında etkin olan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkar.

Arı turizminin, kırsal kalkınma üzerindeki etkisini genel olarak değerlendirmek gerekirse arı turizmi özellikle kırsal kesimde yaşamını sürdüren bireylerin ve bu bireylerin yaşadıkları yörenin kalkınmasında başta ekonomik anlamda girdi yaratan, böylelikle istihdam sağlarken kırdan kente göçü önleyen önemli bir turizm türüdür. Bunların yanı sıra turizm hareketlerinden kaynaklı insan ilişkileri ile gerek kültürel gerek eğitimsel işlevleri ile sosyalleşmenin sağlanmasında, bireylerin sosyokültürel açıdan da kalkınmasına destek vermektedir. Tarımsal bir faaliyet olan arıcılığın, turizm ile entegre edilmesi yörenin tüm paydaşlarını olumlu bir şekilde etkilemektedir. Bunun yanı sıra yalnızca yörede yaşayan yerel halkın yanı sıra, arı turizmine katılan bireylerin de bu turizm aktivitesinden olumlu etkilenmesi söz konusudur. Arı turizmi aktivitesine katılan ziyaretçiler dinlenme, eğlenme, öğrenme, tedavi olma gibi arı turizminin çeşitli fonksiyonlarından faydalanarak turizm aktivitesini her zamankinden farklı bir şekilde gerçekleştirmiş olurlar. Arı turizminin uygulanması esasına dayalı olarak Marmaris ilçesi konaklama tesisi açısından oldukça yeterli bir altyapıya sahiptir. Dolayısıyla arıcılığın sağlık yönlü olarak apiterapi yöntemi ile tedavi ve uygulamada kullanılması açısından ilçe, konaklama tesislerinin varlığıyla arı turizmde potansiyel teşkil etmektedir. 27 Ekim 2014'te T.C. Sağlık Bakanlığının konuyla ilgili olarak "Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği"ni çıkarması Marmaris ilçesinde, konaklama tesislerinin apiterapi hizmetini gelen ziyaretçilere arı turizmi adı altında sunmasını mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda ilçede yer alan tesislerin bazıları arı turizmi ya da apiterapi uygulamalarına hizmet verebilecek şekilde revize edilmeli veya konuyla ilgili çeşitli yapılandırmalar gerçekleştirilmelidir. Böylece Marmaris ilçesine gelen ziyaretçiler çok daha rahat bir şekilde arı turizmine katılım sağlayacaktır.

Günümüzde Slovenya, Romanya, Ukrayna gibi arıcılık geleneğine sahip ülkeler, geçmişlerinden gelen arıcılık gelenekleri sürdürerek arı turizmini geliştirmişlerdir. Ne var ki Türkiye, arıcılık bakımından arı turizminin gerçekleştirildiği bu ülkelerden daha fazla arıcılık geleneğine ve materyaline (doğa, iklim, kültür, gelenek ve görenekler, yoğun arıcılık faaliyeti vb.) sahipken arı turizmde bahsedilen ülkeler gibi gelişme gösterememiş; elindekileri kaynakları yeterince değerlendirememiştir. Dolayısıyla ülkede hâlihazırda var olan arıcılık geleneğinin acilen değerlendirilmesi ve bu geleneğin arı turizmi adı altında pazarlanması için gerekli çalışmaların başlatılması gerekmektedir. Konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması, ülkede zaten var olan arıcılık geleneğini arı turizminin yapılabilmesi açısından destekleyecek ve sonuç olarak geriye sadece ülke arıcılığının, arı turizmi adı altında pazarlanması kalacaktır. Böylece arı turizminin pazarlanması ile birlikte yörenin ekonomik ve sosyokültürel açıdan kalkınması sağlanacaktır. Araştırma sürecinde Marmaris ilçesindeki katılımcılarla gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda, Marmaris ilçesinde arı turizminin yapılabilmesi ve arıcılığın iyileştirilmesi amacıyla yönelik olarak bazı önerilerin getirilmesi mümkündür. Bu öneriler aşağıdaki gibidir:

- Arıcılar arı turizmi hakkında detaylı bir şekilde bilgilendirilmelidir. Arı turizmine teşvik için başta kamu yönlü bir girişim oluşturulmalıdır.
- Konaklama tesisleri 27 Ekim 2014 tarihinde T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından çıkarılan "Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği" hakkında bilgilendirilmeli ve bu yönetmelik kapsamında konaklama tesislerine apiterapi hizmetini gelen ziyaretçilere sunabileceği anlatılmalıdır.
- İlçede coğrafi işarete sahip olan çam balı ile ilgili festivaller, şenlikler, kongreler, toplantılar, seminerler ve sempozyumlar daha çok düzenlenmeli ve bu etkinliklerde arı turizmi yerel halka tanıtılarak bu konudaki farkındalık artırılmalıdır.

- İlçede bulunan oteller ve restoranlar çam balını kullanmalıdır. Bu kapsamda “Marmaris Çam Balı Masajı” adı altında bir masaj uygulaması geliştirilebilir. Ballı yiyecekler restoranlarda daha yaygın şekilde sunulabilir.
- Arı ürünlerinin tanıtılacağı çalıştaylar düzenlenmeli, konuya ilgi duyabilecek kişiler bu küçük çalıştaylarda arıcılık faaliyetleri ve arı turizmi ile ilgili bilgilendirilmelidir.
- Arıcılık faaliyetinin içerisindeki arı ürünlerinin üretim ve yapım aşamalarında var olan kadın girişimiyle arı turizmi kadınlara özendirilmeli, gerekiyorsa kadın girişimcilerin kendi el emeklerini, zanaatlarını, balla ve arı ürünleriyle yaptıkları işleri sergileyebilecekleri atölyeler veya kooperatifler oluşturulmalıdır.
- Seyahat acentaları ve turizm işletmeleri arı turizmi ile ilgili turlar oluşturmalı ve oteller ile iş birliği içerisinde arı turizminde uygulanabilecek çeşitli arıcılık faaliyetlerine turistlerin katılımı sağlanmalıdır.
- Arı turizminin gerçekleştirilmesinde ana faaliyet olan arıcılığın, sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi adına doğa ve çevre korunmalı, bu yönde bitkilendirme ve ağaçlandırma çalışmaları yapılmalıdır. Arıcılığı iyileştirmek ve arı turizminin yapılabilirliğine destek vermek için bütün ekosistem korunmalı, sürdürülebilirlik çerçevesinde bu iş yapılmalıdır.
- Arı turizminin etkileşimini arttırmak amacıyla yörede arıcılıkla ilgili motiflere daha çok yer verilmelidir. Osmaniye köyündeki arıcılık geleneği, arı turizmi açısından değerlendirilmeli ve köyde bulunan Marmaris Bal Evi Eğitim ve Hizmet Binası arı turizmi adı altında turistlere pazarlanmalıdır.
- Arı turizminin uygulanmasında yerel yönetimler ve halk iş birliği içerisinde hareket etmeli, uygulamada karşılaşılabilecek riskleri en aza indirmek için gerekli önlem ve tedbirler alınmalıdır.
- Yurt dışındaki arı turizmi uygulamalarının örnekleri incelenmeli ve arı turizminin bu örnekler yardımıyla yapılması ve çeşitlenmesi sağlanmalıdır. Marmaris ilçesinde arı turizmi için uygun olan rota ve güzergâhlar bu kapsamda belirlenebilir, bu rota ve güzergâhlar üzerinden de arı turizmi faaliyeti uygulamaya geçirilebilir.

Yazarlık Katkısı

Araştırmada birinci yazar %40, ikinci yazar %25, üçüncü yazar %20, dördüncü yazar %15 oranında katkı sağlamıştır.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Karar Tarihi:10.05.2022

Belge Numarası: 61

KAYNAKÇA

- Arıkan Saltık, I. ve Çeken, H. (2017). Agro-Turizmde Yeni Eğilimler: Zeytinyağı Turizmi. *Journal of Life Economics*, 4(4), 89-102.
- Arih, I. K. ve Korošec, T. A. (2015). Api-Tourism: Transforming Slovenia's Apicultural Traditions Into a Unique Travel Experience. *WIT Transactions on Ecology and The Environment*, 0(193), 963-974.
- Bal, H. (2001). *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Beekeeping Contributes to Achieve the Sustainable Development Goals. <https://www.apimondia.com/en/activities/book/> adresinden 09.12.2020 tarihinde erişildi.
- Çavuşoğlu, M. (2012). Bozcaada Üzüm Tarımı Turizmi ve Elektronik Tatil Tasarım Site Uygulaması. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 49-54.
- Dalgın, T. (2021). *Tarım Turizmi Uygulamaları*. (Ed.: M. Civelek ve T. Dalgın). *Tarım Turizmi* İçinde (s. 168-183). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gandhy, A.; Chang, M. ve Rahmi, S. (2019). Service Quality and Customer Satisfaction in the Apiculture-Based Agritourism. *Jurnal Organisasi Dan Manajemen*, 15(2), 153-165.
- Lemelin, R. H. (2020). Entomotourism and The Stingless Bees of Mexico. *Journal of Ecotourism*, 19(2), 168-175.

- Lemelin, R. H.; Boileau, E. Y. ve Russell, C. (2019). Entomotourism: The Allure of the Arthropod. *Society & Animals*, 27(7), 733-750.
- Medlik, S. (2003). *Dictionary of Travel, Tourism & Hospitality*. Oxford: Butterworth, Heinemann.
- Önal, M. N.; Dalgın, T. ve Karadağ, L. (2018). Kırsal Turizm Bağlamında Muğla'da Dağ Kültü, Eren Kültü Kapsamındaki Gelenekler ve Şenlikler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2328-2342.
- Öter, Z. (2010). "Özgün Yerel Ürünlerin Uluslararası Ziyaretçilere Pazarlanması Muğla'da Arıcılık ve Turizm Örneği", 2. Uluslararası Muğla Arıcılık ve Çam Balı Kongresi, (5-8 Ekim), Muğla: Muğla Üniversitesi Arıcılık ve İpekböcekçiliği Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Patel, V.; Pauli, N.; Biggs, E.; Barbour, L. ve Boruff, B. (2020). Why Bees are Critical for Achieving Sustainable Development. *Ambio*, 1(11).
- Resmî Gazete (2014). Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141027-3-1.pdf> adresinden 23.08.2021 tarihinde erişildi.
- Shiffler, K. (2014). Api-Tourism As Added-Value: The Case of La Ruta De La Miel in Chile (Master's Thesis), Norway: Norwegian University of Life Sciences, Ås, Masters of Science in Agroecology.
- Šivic, F. (2013). Apitourism: A Fusion of Apiculture and Travel in Verdant Lands. *Bee World*, 90(3), 66-67.
- Tolunay, A. ve Akyol, A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar. *Türkiye Ormanlık Dergisi*, 7(2), 116-127.
- Türkben, C. (2012). Türkiye'de Bağcılığın Tarım Turizmi (Agro-Turizm) İçinde Yeri ve Önemi. *KMU Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 47- 50.
- Wos, B. (2014). Api-Tourism in Europe. *Journal of Environmental and Tourism Analyses*, 2(1), 66-74.
- Woś, B. ve Bień, W. (2013). Apiturystyka Jako Forma Turystyki Zrównoważonej. *Zeszyty Naukowe. Turystyka I Rekreacja*, 1(11).
<http://icyb.cz/countries/> adresinden 22.11.2020 tarihinde erişildi.
<http://www.apiturizem.si/en/> adresinden 10.11.2020 tarihinde erişildi.
<http://www.authentic-routes.com/> adresinden 04.02.2021 tarihinde erişildi.
<https://saglikpaylasimlari.com/kimseden-ucret-almadaniyilestiriyorlar-tek-bir-sartla/> adresinden 15.03.2021 tarihinde erişildi.
<https://www.slovenia.info/> adresinden 24.11.2020 tarihinde erişildi.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 193-216, Winter 2022

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamelerine Göre Balıkesir (1925-1927)*

Balıkesir (According to the State Yearbooks of the Republic of Turkey (1925-1927))

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1171616>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
06.09.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
12.11.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Ferruh Kayalan
Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü
ferruh_81@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-0544-0454>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

"Sal" (yıl) ve "name" (yazılı Şey, mektup) kelimelerinden oluşmuş eserlere "Salname" denilmiştir. "Nevsal" de denilen bu eserler resmî ve özel olarak ikiye ayrılmaktadır. Resmî salnamelerden biri olan Devlet Salnameleri devlet teşkilatı içinde yer alan mülki, askerî ve idari bilgilerin yanı sıra içinde bahsi geçen vilayetler hakkında da o vilayetin siyasi yapısı, idari taksimatı, memur listeleri, ekonomik faaliyetleri, nüfusu, coğrafi, ziraî, ticarî, iktisadî ve eğitimi gibi önemli bilgileri vermektedir. 1846'dan 1918'e kadar 1918 dâhil olmak üzere 68 adet basılan Devlet Salnameleri sadece 1846-1912 yılları arasında düzenli olarak yayımlanabilmiş, 1912-1916 yılları arasında savaş nedeniyle yayımına ara verilmiştir. Savaştan sonra son olarak 1918 yılında yayımlanmıştır. Bir süre ara verilen bu salnamelere Cumhuriyet Döneminde devam edilmiştir. Bu dönemde 1925 yılından 1928 yılına kadar Osmanlı Türkçesi olarak yayınlanan salnameler, 1929 yılından sonra 1941'e kadar Latin harfleri ile yayınlanmaya devam etmiştir. Çalışma konusu olarak seçilen Balıkesir, 1925 yılından 1941 yılına kadar basılan Devlet Salnamelerinde yer alan Balıkesir, 1925-1927 yılları arasında salnamelerde Osmanlı Türkçesi olarak anlatılmıştır. Cumhuriyet'in ilk döneminde Balıkesir tarihine ışık tutan 1925-1926, 1926-1927 ve 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri bu bakımdan önemlidir. Çalışmada amaç, bahsi geçen salnamelerden Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Balıkesir'in siyasi yapısı, idari taksimatı, memur listeleri, ekonomik faaliyetleri, nüfusu, coğrafi, ziraî, ticarî, iktisadî ve eğitim gibi birçok konuda ayrıntılı bilgiler verilerek bu alanda var olan bilgi eksikliğinin giderilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Salname, Ekonomik Yapı, Nüfus, Eğitim

Abstract

The works consisting of the words "Sal" (year) and "name" (written, letter) are called "Salname". These works, also called "Nevsal", are divided into two as official and private. The State Yearbooks, which is one of the official yearbooks, provides important information such as the civil, military, and administrative information within the state organization, as well as the political structure, administrative division, officer lists, economic activities, population, geographical, agricultural, commercial, economic and educational aspects of the provinces mentioned in them. The State Yearbooks, which were published in 68 copies from 1846 to 1918, including 1918, could only be published regularly between 1846-1912, and their publication was interrupted between 1912-1916 due to the war. It was last published in 1918 after the war. These yearbooks, which were interrupted for a while, were continued in the Republican Period. In this period, the yearbooks, which were published in Ottoman Turkish from 1925 to 1928, continued to be published in Latin letters from 1929 until 1941. Balıkesir, which was chosen as the subject of the study and was included in the State Yearbooks published from 1925 to 1941, was described in Ottoman Turkish in the yearbooks between 1925-1927. The State Yearbooks of the Turkish Republic of 1925-1926, 1926-1927, and 1927-1928, which shed light on the history of Balıkesir in the first period of the Republic, are important in this respect. The aim of the study is to eliminate the lack of knowledge in this field by giving detailed information on many issues such as the political structure, administrative division, officer lists, economic activities, population, geography, agriculture, commerce, economy, and education of Balıkesir in the first periods of the Republic through the aforementioned yearbooks.

Keywords: Balıkesir, Yearbook, Economic Structure, Population, Education

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Kayalan, F. (2022). Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamelerine Göre Balıkesir (1925-1927). *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 193-216.

GİRİŞ

Salname, bir senelik hadiseleri topluca göstermek için düzenlenmiş eserlere verilen bir ad olarak Türkçeye Tanzimat Dönemi'nden sonra girmiştir (Palalı, 2010: 1). Farsça birleşik bir kelime olan “*Sal-name*” kelimesi; “*sal*” yıl “*name*” yazılı şey mektup kelimelerinden meydana gelmiştir. Genel olarak resmî ve özel olarak ikiye ayrılmaktadır. Resmî olan salnameler ise devlet, nezaret ve vilayetlere ait olmak üzere üç çeşittir (Aydın, 2009: 51-52).

Resmî salnamelerden olan Devlet Salnameleri, devlet teşkilatı içinde yer alan mülki, askerî ve idari bilgilerin yanı sıra içinde bahsi geçen vilayetler hakkında da o vilayetin siyasi yapısı, idari taksimatı, memur listeleri, ekonomik faaliyetleri, nüfusu, coğrafi, ziraî, ticarî, iktisadî ve eğitimi gibi önemli bilgileri vermektedir. 1846'dan 1918 kadar 68 adet basılan Devlet Salnameleri sadece 1846-1912 yılları arasında düzenli olarak yayımlanabilmiş, 1912-1916 yılları arasında savaş nedeniyle yayımına ara verilmiştir. Savaştan sonra son olarak 1918 yılında yayınlanmıştır. Vilayet Salnameleri kapsamında ise Balıkesir, Bursa'ya ait olan “*Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi*” içinde yer bulmuştur. Bu salname ise 1871'den 1908'e kadar yayımlanmıştır. Balıkesir'e ait “*Karesi Vilayetine Mahsus Salnamesi*” ise 1887 yılında basılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise ilk olarak 1925 yılında Osmanlı Türkçesi ile basılmış ve bu şekilde 1928 yılına kadar yazılmaya devam edilmiştir. Daha sonra 1929 yılından 1941 yılına kadar Latin harfleri ile basılmıştır. Bununla birlikte bahsi geçen salnameler dışında salnamelerin ihtiva ettiği bilgileri sunan ve 1922-1938 yıllarını kapsayan monografik türde bir eser de çıkarılmıştır. Bu eser, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti tarafından basılan “*Türkiye'nin Sıhhi ve İctimaî Coğrafyası*” adlı eserdir. Bu eser 19 kitaptan oluşmuş olup 19 vilayet hakkında bilgiler vermiştir. Adı geçen eser de yine salnameler gibi vilayetlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini istatistikî ve görsel malzemelerle ayrıntılı bir şekilde ele almıştır (Mutaf, 1995: 210-212; Şahin, 2015: 431-432). Fakat burada konumuz olan Balıkesir vilayetine özel bir kitap tespit edilememiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere özel olarak basılan ve şehrin özelliklerini ihtiva eden şehir rehberleri de salnamelerin bir çeşidi olarak düşünülebilir. Bu anlamda Harputlu Saraczâde İshak Hakkı tarafından 1921-1923 (1339-1341) yıllarını kapsayan “*Balıkesir Rehberi*” de mevcuttur.

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle Balıkesir hakkında, Cumhuriyet öncesi dönemde salname kapsamında sayılabilecek en son basılan eserin 1923 tarihli gayri resmî türde Harputlu Saraczâde İshak Hakkı Bey'in Balıkesir Rehberi olduğu görülür. Bunun dışında Balıkesir, Cumhuriyet öncesi dönemde Türkiye'nin Sıhhi ve İctimaî Coğrafyası adlı eser kapsamında yayınlanan kitaplarda da yer bulmamıştır. Bu nedenle Balıkesir'in Erken Cumhuriyet Dönemi bilgilerinin, Osmanlı Türkçesi olarak yazılan 1925-1926, 1926-1927, 1927-1928 salnamelerinden hareketle ayrıntılı bir şekilde ele alınması önemli bir konudur. Bu çalışmada bahsi geçen salnamelerden 1925-1927 yılları arasında Balıkesir'in Erken Cumhuriyet Dönemi hakkında ayrıntılı bilgiler verilerek bu alanda var olan bilgi eksikliği giderilmeye çalışılmıştır.

İşbu çalışmada konu, Vilayetin Coğrafyası ve İklim Durumu, Vilayetin İdari Durumu, Milletvekilleri ve Mülki İdare Memurları, Vilayetin Nüfusu, Vilayetin Ekonomik Yapısı, Vilayetin Eğitim ve Kültür durumu, Vilayetin Sağlık Durumu ve Vilayetin Orman ve Yol Durumu olarak toplam yedi başlıkta ele alınmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamelerinden 1925-1926, 1926-1927 ve 1927-1928 dönemlerine ait olan salnameler Osmanlı Türkçesi olarak yazılmış olup bu salnameler Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de vilayetler hakkında çok önemli bilgiler içermektedirler. Çalışmada söz konusu salnameler içinde Balıkesir vilayetine ait kısımlar önce Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çevrildi. Daha sonra salnamelerde geçen belli başlı tematik başlıklar tespit edildi. Bu tematik başlıklar coğrafya ve iklim durumu, idari durum, milletvekilleri ve mülki idare memurları, nüfus, ekonomik yapı, eğitim ve kültür durumu, sağlık durumu, orman ve yoldur. Daha sonra bu tematik başlıklar 1925-1927 yılları arasında kronolojik olarak sıralandı. Böylece bahsi geçen salnamelerden Balıkesir hakkında tarihî süreç içinde belirlenen tematik başlıklar çerçevesinde ne gibi değişiklikler olduğu görüldü. Daha sonra bu tematik başlıklar mümkün olduğunca daha önce yayımlanmış eserlerden 1925 öncesi Balıkesir'inin tematik bilgileriyle karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılmaya çalışıldı.

VİLAYETİN COĞRAFYASI VE İKLİM DURUMU

Balıkesir vilayeti hakkında bilgi veren 1925-26, 1926-27 ve 1927-28 Devlet Salnamelerinden Balıkesir'in coğrafyası ve iklimi hakkında bilgiler elde etmek mümkündür. Bahsi geçen salnamelerde Balıkesir coğrafyası çeşitli şekillerde anlatılmıştır.

1926-1927 Devlet Salnamesi'nde vilayetin coğrafyası kuzeyden Marmara Denizi, kuzey batıda Biga, batıda Adalar Denizi, doğuda Bursa vilayeti ve güneyde Saruhan (Manisa) ile çevrilidir şeklinde tarif edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 988).

Bu coğrafi tanım, 1927-1928 Devlet Salnamesi'nde daha ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. 1927-28 Devlet Salnamesi'nde Balıkesir, doğuda Bursa vilayetinin Karacabey, Kemal Paşa ve Uşak vilayetinin Simav kazaları, güneyde Uşak vilayetinin Demirci, Gördes ve Manisa vilayetinin Akhisar, Soma, Kırkağaç ve Bergama kazaları, batıda Adalar Denizi ile Çanakkale vilayetinin Ayvacık, Bayramiç ve Biga kazaları kuzeyde Marmara Denizi ile çevrili olduğu kaydedilmiştir. Bununla beraber bahsi geçen salnamede Balıkesir'in yüzölçümü 16.526 km²'dir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1928: 1054). Bu yüz ölçüm 1926-1927 Devlet Salnamesi'nde 16.536 km² olarak verilmiştir.

Vilayetin iklimi Akdeniz iklimi şartlarına sahiptir. Bununla birlikte yüksek yerlerinde sıcaklık farkı dikkate değer bir görüntü arz eder. Temmuzun sıcaklık ortalaması 57.30 C°e ulaşır. Az da olsa sıcaklığın gölgede 40-42 C°ye çıktığı görülür. Kış mevsiminde ise sıcaklık ortalaması 25.4 C° e erişir. Bütün sene sıcaklık ortalaması 6.1 C°dir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 988).

Simav'ın iki yerinden akan su Simav Deresi ve Kara Dere isimlerini alarak Susuğurluk Nehri teşkil eden sular vilayetin en önemli sularıdır. Daha sonra Nilüfer Nehriyle birleşir ve Marmara Denizi'ne dökülür. Manyas Çayı Balıkesir'in güneyinden çıkar Manyas Gölü'ne dökülür. Koca Çayı veya Gönen Çayı Erdek Körfezine dökülür (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 988).

VİLAYETİN İDARİ DURUMU, MİLLETVEKİLLERİ VE MÜLKİ İDARE MEMURLARI

Karesi (Balıkesir), Bizans, Selçuklu ve Karesi Beyliği dönemlerinden sonra 1345'te Orhan Gazi döneminde kesin olarak Osmanlı Devleti hâkimiyetine girdi. Bu dönemde de şehrin adı Karesi olarak devam etmiştir. Karesi, Osmanlı Devleti'nin idari yapılanmasında Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak yeniden yapılandırıldı. Böylece Karesi, merkezi Kütahya olan Anadolu Eyaleti'nin Hüdavendigar (Bursa), Saruhan (Manisa), Menteşe (Aydın), Ankara, Karahisar-i Sahip (Afyon), Çankırı, Hamid (Isparta), Teke, Kastamonu, Bolu ve Sultanönü (Eskişehir) gibi sancakları arasına girdi (Mutaf, 1995: 5-6).

Osmanlı Devleti döneminde Karesi'nin idari yapılanmasında kendisine bağlı kazalar Bigadiç, Sındırgı, Bergama, Balya, Başgelembe, Kemer Edremit (Burhaniye), Edremit, Feslikan, Kozak (Bergama), Fart, Şamlı ve Aydınçık'tır. Bununla beraber 1768'de Ayvalık da Karesi'ye bağlanmıştır. Kaza yapılanması bu şekilde olan Karesi, 1841 yılında gerçekleştirilen eyalet yapılanmasında bu sefer Kocaeli ve Hüdavendigar (Bursa) adı ile kurulan yeni vilayete bağlanmıştır. Bu değişim kaza yapılanmasında da kendini göstermiş ve 1846 yılında bugünkü Erdek ilçesi Karesi'ye verilmiştir. Daha sonra 1868 yılında Bergama da Karesi'den alınarak Saruhan'a (Manisa'ya) bağlanmıştır. 1845 yılında Manisa'nın vilayet olması ile Karesi de bu yeni vilayetin bir sancağı olmuş fakat kısa bir süre sonra diğer bir vilayet olan Hüdavendigar'a nakledilmiştir. Bundan sonra Karesi, 28 Haziran 1909'da müstakil bir mutasarrıflık olmuştur. 21 Ekim 1923'te ise bütün mutasarrıflıkların vilayet olması üzerine Karesi de vilayet statüsüne girmiştir. Daha sonra 1926'da eski hanedanlara ait vilayet isimlerinin kaldırılmasıyla Karesi de Balıkesir ismini almıştır (Şimşir, 2013: 12-13).

Karesi¹ vilayeti, 1925-1926 yılı salnamesinde kaza sayısının 10 olarak kaydedildiği görülmektedir.² Bununla beraber 1926-1927 salnamesinde kaza sayısı Balıkesir merkez kazası dahil olmak üzere toplam 9 olarak kaydedilmiştir. Bu salnamede bir önceki salnameden farklı olarak Erdek kazası sayılmamıştır. 1926 yılı salnamesine göre Karesi vilayetinde Balıkesir merkez kazasıyla,

¹ Bahse konu olan bazı salnamelerde vilayetin adı bütün salnamelerde "Karesi" olarak geçmekte olup, vilayetin merkez kazasının ismi "Balıkesir" olarak kaydedilmiştir. Yalnız 1927-1928 salnamesinde vilayet adının altına artık parantez içinde "Balıkesir" adı da konulmuştur. Fakat 1926-1927 salnamesinde memur unvanı ve memurların görev yerlerini belirten listenin başında "Karesi Vilayeti" kaydedilmişken, diğer salnamelerde söz konusu kısmın başında "Balıkesir Vilayeti" olarak kaydedilmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 710,717; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 988,997; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1054). Çalışmada her dönem için vilayetin ismi Balıkesir olarak kullanılmıştır.

² 1925-1926 Devlet Salnamesi'nde Karesi vilayeti 10 kazadan müteşekkil olup, bunlar Ayvalık, Burhaniye, Edremit, Balya, Gönen, Erdek, Bandırma, Dursun Bey, Sındırgı'dır. Görüldüğü gibi Balıkesir merkez kazadan bahsedilmemektedir. Fakat ilgili bölümün alt satırlarında Balıkesir merkez kaza olarak kaydedilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 710).

Bandırma, Edremit, Sındırgı, Balya, Gönen, Burhaniye, Ayvalık ve Dursunbey kazaları geçmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 988). 1927-1928 Devlet Salnamesi'ne baktığımızda ise bir önceki salnameden farklı olarak 10 kaza kaydedilmiştir. Bir önceki salnamede belirtilmeyen kaza ise Susırlık'tır (Firt). Adı geçen salnameye göre Balıkesir vilayeti, merkez kazası olan Balıkesir kazasıyla birlikte Bandırma, Susırlık (Firt), Gönen Balya, Edremit, Burhaniye (Kemer Edremit) Ayvalık (Güdanya) Sındırgı (Kuru Köy) Dursunbey (Balat) kazalarından müteşekkildir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1054).

1927-1928 Devlet Salnamesi'nde farklı olarak hem merkez kazanın hem de diğer kazaların nahiyeleri isimleri ve köy sayıları verilmiştir. Buna göre Balıkesir merkez kazasının Bigadiç, Kepsut, Gireson, Konakpınar, Şamlı, Kuruç, İvrindi namları ile 7 nahiyesi ve 321 adet köyü olduğu görülmektedir. Bandırma kazası Erdek, Manyas, Edincik, Işıklar ve Marmara nahiyeleri ile birlikte 122 köyden oluşmaktadır. Susırlık kazası yalnız 40 köyden, Gönen kazası Taban ve Sarıköy nahiyeleriyle 96 köyden, Balya kazası Orhanlar ve İlica nahiyeleri ile 69 köyden, Edremit kazası Ağvonya (Koyuneli) nahiyesiyle 90 köyden, Burhaniye kazası Armutova nahiyesiyle 68 köyden, Ayvalık kazası Ali Bey nahiyesiyle yalnız 1 köyden, Sındırgı kazası Gülçek ve Çürüm nahiyeleri ile 78 köyden ve Dursunbey kazası Sarıncı nahiyesiyle 62 köyden ibarettir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1054).

Balıkesir milletvekillerine baktığımızda; 1926 yılında toplam 7 vekil kaydedilmiştir. Bunlar Ali Şuuri Bey, Mehmet Cavit Bey, Mehmet Vehbi Bey, Ahmet Süreyya Bey, Müdür Adil Bey, Hulusi Bey, Osman Niyazi Bey'dir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 988-999). 1927 yılında ise toplam 7 milletvekili olup bunlar Osman Niyazi Bey, Fahrettin Bey, Mehmet Cavit Bey, İsmail Hakkı Bey, Emin Bey, Hayrettin Bey, Sadık Bey'lerdir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1052-1053).

Tablo 1: 1925-1928 Devlet Salnamesi'ne Göre Balıkesir Vilayetinde Mülki İdare Teşkilatlanması

1925-1926		1926-1927		1927-1928	
Memur Unvanı	İsmi	Memur unvanı	İsim	Memur Unvanı	İsmi
Vali	Mümtaz Bey	Vali	Süleyman Mümtaz Bey	Vali	Mümtaz Bey
Defterdar		Defterdar	Kamil Mümtaz Bey	Defterdar	Rüştü Bey
Tahrirat Müdürü	Fahri Bey	Tahrirat Müdürü	Fahredden Bey	Tahrirat Müdürü	Sırrı Bey
Müftü	Abdah Bey	Müftü	Abdah Esad Efendi	Müftü	Abdah Esad Efendi
Cinayet Mahkemesi Reisi	İbrahim Ethem Bey	Ağır Ceza Mahkemesi Reisi	Behçet Bey	Ağır Ceza Dairesi Reisi	Behçet Bey
Müdde-i Umumisi	Osman Remzi	Ağır Ceza Aza	Safvet Bey	Müdde-i Umumi Reisi	İbrahim Edhem Bey
Hukuk Mahkemesi Reisi	Kazal Bey	Ağır Ceza Aza	Muhtar Bey	Müdde-i Umumi Muavini	Eşref Sami Bey
Mahkeme-i Asliye Reisi	Emin Bey	Ağır Ceza Aza	Ali Tefvik Bey	Aza	Muhtar Bey
Müdde-i Umumisi	Rükneddin Bey	Ağır Ceza Aza	Selahaddin Bey	“ “	Safvet Bey
Aza	Saffet Bey	Ağır Ceza Mülazımı	Tahsin Bey	Aza Mülazımı	Kamil Bey
Aza	Muhtar Bey	Müdde-i Umumi	İbrahim Ethem Bey	Mahkeme-i Asliye Hukuk Hakimi	Bekir Sıtkı Bey
Aza	Kazım Bey	Müdde-i Umumi Muavini	Tefvik Bey	Sulh Hukuk Hakimi	Hüseyin Bey
Aza	Sezai Bey	Müdde-i Umumi Muavini	Rükneddin Bey	Mahkeme-i Asliye Sulh Ceza Hakimi	Hüseyin Şinasi Bey
Aza	Mümin Bey	Mahkeme-i Asliye Hukuk Hakimi	Bekir Sadık	Ser Müstantık	Niyazi Bey

Tablo 1 (devamı): 1925-1928 Devlet Salnamesi'ne Göre Balıkesir Vilayetinde Mülki İdare Teşkilatlanması

1925-1926		1926-1927		1927-1928	
Memur Unvanı	İsmi	Memur unvanı	İsim	Memur Unvanı	İsmi
Aza	Ali Tevfik Bey	Mahkeme-i Asliye Azası	Yok	İkinci Müstantık	Hafız Kamil Efendi
Aza	Sadık Bey	“ “	Yok	İcra Reisi	Bekir Sıdkı Bey
Aza Mülazımı	Osman Bey	Mahkeme-i Asliye Aza Mülazımı	Ahmet Sait Bey	Vilayet Jandarma Kumandanı	Miralay Lütfi Bey
Aza Mülazımı	Ahmet Said B.	1. Müstentık	Niyazi Bey	Polis Müdürü	Fehmi Bey
Aza Mülazımı	Tahsin Bey	2. Müstentık	Yok	Maarif Müdürü	Necip Nadir Bey
Müstantık	Halis Bey	İcra Reiai	Bekir Sıtkı	Sıhhye ve Muavenet İctimaiyye Müdürü	Neriman Tevfik Bey
Jandarma Kumandanı	Yok	Jandarma Alay Kumandanı	Kaymakam Lütfi Bey	Merkez Hükümet Tabibi	Rükeneddin Bey
Polis Müdürü	Halid Bey	Polis Müdürü	Halid Bey	Muhasebe-i Hususiyye	Adil Bey
Maarif Müdürü	Yok	Maarif Müdürü	Rahmi Bey	Emlak Maliye Müdürü	Saffedin Bey
Sıhhye Müdürü	Yok	Sıhhye Müdürü	Besim Zühdü Bey	Nüfus Müdürü	Ali Bey
Muhasebe-i Hususiyye Müdürü	Hafız Adil Bey	Muhasebe-i Hususiyye Müdürü	Hafız Adil Bey	Tapu ve Kadosturo Müdürü	İbrahim Rusuhi Bey
Tapu Müdürü	İbrahim Rusuhi Bey	Tapu Müdürü	İbrahim Rusuhi Bey	Evkaf Müdürü	Ramiz Bey
Eytam Müdürü	Edhem Bey	Ziraat Müdürü	Hedai Bey	Orman Müdürü	Midhat Bey
Ziraat Müdürü	Yok	Nüfus Müdürü	Ali Bey	Ziraat Müdürü	Hedai Bey
Orman Müdürü	Yok	İskan Müdürü	Said Bey	Vilayet Baytar Memuru	Mustafa Sabri Bey
Nüfus Müdürü	Ali Bey	Emlak Maliye Müdürü	Kazım Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Fehmi Bey
İmar ve İskân Müdürü	Sait Bey	İktisat Müdürü	Ekrem Bey	İskan Müdürü	Said Bey
Emlak-ı Maliye Müdürü	Hulusi Bey	Baytar Müdürü	Behçet Bey	Belediye Reisi	İsmail Niyazi Bey
İktisat Müdürü	Ekrem Bey	Vilayet Baytar Memuru	Mustafa Sabri		
Ser Mühendis	Yok	Postave Telgraf Müdürü	Fehmi Bey		
Baytar Müdürü	Yok	Muhasebe Mümeyyizi	Enver Bey		
Posta ve Telgraf Müdürü	Yok	Varidat Müdürü	Mehmet Bey		
Evkaf Müdürü	Yok	Varidat Mümeyyizi	Ramiz Bey		
Muhasebe Mümeyyizi Müdürü	Enver Bey	Belediye Reisi	Hayrettin Bey		
Varidat Müdürü	Ramiz Bey				
Belediye Reisi	Hayrettin Bey				

Salnamelerde Balıkesir'in mülki yapılanması hakkında da bilgiler verilmiştir. Şehrin bürokratik yapısını içeren bu bilgilerden memurların hiyerarşik yapılanması da ortaya çıkmaktadır. Tablodan görüldüğü üzere çalışma zamanımız olan 1925-1926, 1926-1927 ve 1927-1928 dönemlerinde Balıkesir Valisi Mümtaz Bey'dir. Belediye Başkanı 1925-1926 döneminde Hayrettin Bey'dir. 1926-1927 döneminde bu makamda yine kendisinin olduğu görülür. 1927-1928 döneminde bu sefer İsmail Niyazi Bey Belediye Başkanı olmuştur. Bununla beraber dönem dönem hem memuriyet sayılarında hem de hiyerarşik yapıda bir değişim geçirildiği görülür. Nitekim 1925'te Belediye Reisi hariç 39 memur kadrosu var iken 1926 yılında bu sayının 37'ye düştüğü görülür.³ 1927 yılında ise bir önceki döneme göre 6 azalarak 31 olduğu görülmektedir. Buradan memur kadrolarında zamanla bir azaltmaya gidildiğini söylemek mümkündür.

VİLAYETİN NÜFUSU

Balıkesir, tarihî süreç içinde savaşlar ve savaşların doğal birer sonucu olan göç ve salgın hastalıklar ile yüzleşmiştir. Özellikle de Millî Mücadele yıllarında yaşanan Yunan işgali Balıkesir'i yıpratmıştır. Nitekim Eylül 1922'ye kadar süren bu işgal süresinde bölgede teşkilatlanan Kuvayı Milliye, Balıkesir'in dağlık bölgelerinde faaliyet gösterdi. Bu örgütlenme sonucunda Yunanlılara karşı bir direniş başlatıldı. Bu durum Balıkesir'de birçok can ve mal kaybına sebep olmuştur. Sonuçta 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz neticesinde tüm Batı Cephesi düşmandan temizlendiği gibi Balıkesir de 6 Eylül'de işgalden kurtarıldı (Kayalan, 2022: 264).

Yunanların yenilgisinin ardından 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması ve daha sonrasında 23 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Konferansı neticesinde Türkiye'nin birçok sorunu çözüldü. Bu kapsamda Türkiye'deki Rumlarla Yunanistan'daki Türklerin değiş-tokuşunu sağlayacak olan nüfus mübadelesi konusu da ele alındı. Görüşmeler sonucunda 30 Ocak 1923'te varılan anlaşmaya göre; Batı Trakya Türkleri ile İstanbul'daki Rumlar hariç diğerlerinin mübadelesi kabul edildi (Meray, 1993: 386; Kayalan, 2022: 265).

1 Mayıs 1923 tarihinde yürürlüğe giren nüfus mübadelesi uygulama olarak 7 Ekim 1923'te başladı. Bu tarihten 21 Ekim 1935 tarihine kadar devam etti. Söz konusu tarihler arasında Türkiye'ye yaklaşık 595.000 Türk mübadil geldi. (Düstur, 1948:658-662). Gelen bu mübadillerden bir kısmı da Balıkesir'e yerleştirilmiştir. Bununla beraber mübadele süresince peyder pey Balıkesir'e göç devam etmiştir. Mübadiller Balıkesir'in hemen her yerine yerleştirilmiştir. Özellikle Ayvalık, Burhaniye, Dursunbey, Erdek, Bandırma, Edremit ve Sındırgı mübadillerin göç ettiği yerler olmuştur (Gönenç, 2008: 56-57; Kayalan, 2022: 265).

Tablo 2: 1926-1927 Karesi Vilayetin Nüfusu

Kazalar	Erkek	Kadın	Toplam
Balıkesir	67.129	80.813	156.642
Bandırma	24.887	25.134	50.021
Gönen	20.978	21.166	42.144
Edremit	19.929	11.130	34.069
Sındırgı	13.231	15.011	28.243
Balya	12.158	14.396	26.554
Burhaniye	11.882	11.010	22.892
Dursunbey	7.853	1.675	16.582 ⁴
Ayvalık	4.802	4.726	9.528
Erdek	2.928	2.777	5.705
Toplam	191.787	200.538	392.325

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927:989

³ Bu tablo yazar tarafından adı geçen salnamelerden hareketle düzenlenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 717; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 997; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1067).

⁴ Salnamede yanlış hesaplanmış olup doğru toplam 9.528'dir.

Balıkesir'e gerçekleşen bu göç ve savaş ortamının sona ermesinden sonra sağlanan huzur ortamı Balıkesir'in nüfusu artırmıştır. Bunu çalışmamızın kaynakları olan salnamelerden de görebilmekteyiz. Nitekim 1926-1927 Devlet Salnamesi'nde toplam nüfus 392.325 kişi iken, 1927-1928 Devlet Salnamesi'nde bu rakam 26.392 kişi artarak 418.718'e yükseldiği görülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 989; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1063).

Yine 1927 yılında yapılan Türkiye'nin ilk genel nüfus sayımında Balıkesir'in nüfusu 421.066 kişi olarak kaydedilmiştir (Kayalan: 2022: 263). Bu sonuç 1927-1928 Devlet Salnamesi'nden ulaşılan 1927 yılındaki Balıkesir'in nüfus miktarı ile karşılaştırıldığında salnamedeki kaydın 1927 yılı ilk nüfus sayımı sonucuna göre 2.348 kişinin eksik yazıldığını ortaya çıkarmaktadır. Nitekim salnamede belirtilen "Kaydolan Genel Nüfus" tabirinden de bu yanlışlığın olabilme ihtimali de göz ardı edilmemiştir. Fakat yine de varılan sonuç 1927 nüfus sayımı sonucuna oldukça yakındır.

Tablo 4: 1927-1928 Balıkesir Vilayetin Nüfusu

Kaza İsimleri	Kaydolan Genel Nüfus			Doğumlar			Ölümler			Evlilikler			Boşanma
	Erkek	Kadın	Top	Erkek	Kadın	Top	Erkek	Kadın	Top	Bekâr	Dul	Top	
Balıkesir	65.759	68.858	143.617	2.056	1.879	3.845	725	485	1.210	1.511	430	1.941	313
Dursunbey	7.649	9.191	16.840	603	609	1.212	323	381	704	369	186	555	88
Bandırma	30.361	31.557	61.918	179	190	379	222	183	405	316	101	417	85
Gönen	20.176	22.289	42.475	510	469	979	310	255	570	576	170	746	121
Edremit	20.361	19.197	39.558	625	625	1250	292	245	537	461	269	730	135
Ayvalık	8617	8128	16.744	66	73	139	145	165	310	193	41	234	50
Balya	15.808	15.038	30.847	534	468	1002	121	143	264	394	88	482	58
Susurluk	11.743	11.510	23.252	84	70	104	21	24	45	69	26	95	6
Burhaniye	11.557	11.731	23.288	303	284	587	135	76	211	262	81	343	27
Sındırgı	14.142	15.048	29.190	504	485	989	278	184	462	566	208	773	84
Toplam	206.172	212.546	418.718	5.474	5.062	10.536	2.599	2.119	4.717	4.717	1.599	6316	977

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928:1063

Salnamelerde Balıkesir merkez kaza dâhil diğer kazalarda yıl içinde meydana gelen adli olaylar da yer bulmuştur. Nitekim 1927 yılında toplam 6.254 suç kaydedilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1928: 1064).

VİLAYETİN EKONOMİK YAPISI

Genel Ekonomik Yapı

Balıkesir, bünyesinde bulundurduğu geniş ve bereketli toprakları ile Anadolu'nun ziraata en elverişli yerlerinden birisidir. Bu özelliği çalışma konumuz olan Devlet Salnamelerinde de çokça ifade edilmiştir. Diğer yandan Balıkesir denize kıyısı olması hasebiyle aynı zamanda bir liman şehridir. Bu durum Balıkesir'de ticaretin gelişmesine vesile olmuştur. 1925-1926 Devlet Salnamesi Cumhuriyetin ilk yıllarında Balıkesir'in tarım ve ticaret alanlarındaki kapasitesini tek tek kazalar üzerinden betimlemiştir.

1925-1926 Devlet Salnamesi'ne göre Balıkesir merkez kazasında tarım yapılan arazi genişliği 1.000.000 dönümdür. Oldukça geniş olan bu arazide genel olarak hububat, bakliyat, afyon, susam, tütün, pamuk, kavun, karpuz, mısır, anason üretimi yapılmaktadır. Bu ürünlerden afyon, afyon sakızı ve tütün tamamı ihraç edilirken, hububat, bakliyat ve kuru sebzelerin bir kısmı iç tüketime sevk edilip, geri kalan kısmı yine dışarıya satılmaktadır. 1925 yılı itibarıyla sanayi savaştan dolayı zarar görmüştür. Nitekim var olan dokuma fabrikası metruk bir vaziyettedir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 710).

1926 yılı Balıkesir'de tarım ve ticaret yukarıda anlatıldığı gibi savaştan çıkmış bir bölge için yine de kayda değer bir görüntü arz eder. Balıkesir'in 1926 yılı genel durumuna baktığımızda ise ekilen arazide bir artışa gidildiği kaydedilmiştir. Bununla birlikte tarım işçisi çiftçiler eski araç gereçler yerine yeni tarımsal aletler kullanmaya başlamışlardır. Bu yılı anlatan 1926-1927 salnamesi Balıkesir'in yüz

ölçümü ve bu yüz ölçümde ne kadarını tarıma ayırdığı hakkında bilgiler vermektedir. Nitekim bu bilgilerden vilayetin 16.537 km² arazisinin 8.645 km²'si ormanlar, 3.236 km²'sinin tarım alanı, 2.175 km²'sinin meralar ve 2.480 km²'sinin ise tarıma elverişli olmayan arazi olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Diğer taraftan Balıkesir, İzmir-Bandırma demiryolu üzerinde olup, ticaretin geçiş güzergâhı üzerindedir. Bu ticareti, kazası Bandırma yolu ile İstanbul'a götürülen ihracat malları ile meydana gelmektedir. Burada denize kıyısı olması nedeniyle ticaret vapurlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Yazın hemen her gün ufak vapurlar İstanbul ve Bandırma arasında seferler yapmaktadırlar. Kışın ise vapur seferleri biraz azalmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 990).

Vilayetin önemli bir kısım üretimi de tarım kolundan gelir. Batıda Ayvalık, Burhaniye, Edremit, Marmara'da Erdek nahiyesinin zeytinlikleri pek önemlidir. Ayvalık ve Edremit'te halkın yegâne serveti sahip oldukları zeytinliklerdir. Vilayet dahilinde mevcut zeytin ağaçlarının miktarı yaklaşık 4.575.000 adettir. Böylelikle zeytin ağaçları yaklaşık 413.200 dönüm arazide toplam 16,5 milyon kilo zeytinyağı vermektedir. Bununla beraber bu bölgede sabun da üretilmektedir. Tarım alanında pamuk da vilayetin önemli bir ürünüdür. Pamuk çoğunlukla ihracat edilir. Tütün de yine önemli bir üründür. Rejinin kaldırılmasından sonra tütün ziraatı artmıştır. Vilayetin tütün üretimi 3,5 milyon kilodur. İzmir ve İstanbul piyasaları vasıtasıyla ihracat yapılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 991).

Sındırgı kazası hububat ambarı adıyla meşhurdur. Toplam 8 nahiyesi olan Sındırgı'da hayat şartları, sosyal ve iktisadi özellikleri ile gelişmeye müsait bir yerdir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 710).

Dursunbey kazası denizden yüksekliği 708 metredir. Arazisi dağlık, taşlık ve ormanlıktır. Tarıma uygun arazisi yoktur. Kazada her çeşit orman bulunmakla beraber ekseriyeti Alaçam ormanlarıdır. Havası ve suyu güzeldir. Toprak yapısı killi, çakıllı ve kireçli olup verimliliği zayıftır. Kaza orman içerisinde bulunduğu için keçi yetiştirmeğe çok müsaittir. Ticareti afyon, ipek kozası, palamut ve keçi üzerindedir. Dursunbey bazı malları ithalat yoluyla Avrupa'dan getirtmektedir. Bu mallar şeker ve ziraat aletleridir. Burhaniye Kazası Gömeç nahiyesi ile birlikte 61 köye sahiptir. Kaza sahile 4 km uzaklıktadır. Deniz taşımacılığı Burhaniye iskelesinden yapılmaktadır. Kazanın ticari malları başta zeytinyağı olmak üzere ormanlarından üretilen palamuttur. Balya kazası meşhur suları ile Kaz Dağı ormanlarına yakınlığı itibarıyla hem ormanlık hem de geniş ve verimli ovalara sahip olmakla beraber her çeşit ürün bu kazada yetiştirilmeye uygundur. Erdek kazası, Kapudağ Şebe adasında bulunup, Kapudağ, Marmara ve Paşa Limanı isimlerinde 3 nahiyesi ve toplam 31 köyü vardır. Su ve havası iyidir. Ticareti zeytincilik ve balıkçılıktır. Balıkçılık giderek yaygınlaşmaktadır. Kaza mıntıkasında 46.000 adet zeytin ağaçlarıyla 120.000 adet meyve ağacı ve 20.000 dönüm dutluk ve bağlık arazisi vardır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 711).

Bandırma kazası, Marmara Denizi sahilinde Kapudağ adası karşısındadır. Bu haliyle yerleşimi çok güzel ve havası ılımandır. Ticari bilgilerine bakıldığında; mera alanlarının varlığından dolayı büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Bunlar karasığır, manda koyun ve keçidir. Gönen kazası, zengin ve verimli toprağıyla tarıma çok müsaittir. Başlıca ürünleri senede 2.000.000 ton tütün ve 50.000 kilo ipek yaş koza ve yaklaşık 20.000 kilo yapağı yündür. Hububat üretimi iç tüketimi karşılayacak nispettedir. Gönen, Avrupa'dan mal ihracat etmekte olup, bunlar şeker vb. mallardır. Edremit kazası sahil iskelesi olan Akçay'a 10 km mesafededir. Bununla beraber Kaz Dağı silsilesi eteğinde yerleşik 8.000 kadar nüfusuyla zeytincilikle meşgul olup, zeytincilik bu dönemde gelişme aşamasındadır. 90 köyü olan Edremit, bu köylerinde zeytincilikten başka çeşitli hububat ürünleri ve tütün üretilmektedir. Ormanı boldur. Edremit'in Avrupa'dan ithal ettiği ürünler şeker, kahve vb. mallardır. Ayvalık kazası, Adalar Denizi sahiline yerleşik olan bu kaza etrafındaki tepeciklerle çevrili olmakla beraber bu tepecikler zeytin ağaçları ile örtülüdür. En önemli ticari malları başta zeytinyağı gelmekle beraber sabun da önemli bir ticari değerdir. Hububat üzerimi iç tüketimi karşılayacak şekildedir. Bunun dışında 300 dönüm toprakta tütün tarımı da yapılmaktadır. İthalatı ise Avrupa mallarından olan tuhafiyeye, makine alet ve edevatıdır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926:712).

Tarım

Balıkesir vilayeti aşağıda Tablo 5'ten görüldüğü üzere tarım, tarım sanayisi ve ticaret alanlarında Cumhuriyetin ilk dönemlerinde konumu, verimli toprakları ve Osmanlı Devleti'nden gelen alt yapısıyla ilerleme ve gelişmeye açık bir vilayettir. Bu vilayetin 1926 yılı tarım üretimine baktığımızda; toplam 2.096.937 dönüm toprakta kışın buğday, arpa, melez, yulaf, çavdar, burçak, afyon, bakla, sarımsak ve

kaplıca olmak üzere toplam 10 ürün yetiştirmektedir. Yazın ise Buğday, arpa, burçak, fasulye, mısır, susam, fevm darı, tütün, patates, soğan, kavun-karpuz, pamuk, mercimek, bökrülce ve nohut yetiştirilmiştir. Kışın toplam 1.472.304 kilo ürün üretilirken, yazın 620.623 kilo ürün üretilmiştir. Senelik toplam ürün ise 2.092.937 kıyyedir⁵ (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 990).

Susam da Balıkesir vilayetinde yetiştirilen bir başka bakliyat ürünüdür. Bu ürünün bilgisi 1926-1927 Devlet Salnamesi'nde belirtilmiş olup, ayrı bir kalem olarak salnamede yer bulmuştur. 1926 senesindeki hasılatı 2,820.000 kıyye olmak üzere tespit edilmiştir. Bununla beraber 30.000 kıyye afyon 50 kıyye miktarda anason üretilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 991).

1926 senesi zarfında vilayette 38 traktör 60 orak makinesi ithal edilmiş ve bu gibi tarım aletleri giderek artmaktadır. Hububat vilayetin en önemli ürünüdür. Hububat ekiminde kullanılan arazi yaklaşık olarak 2.000 km² araziye kapsar. Başlıca, buğday, arpa, çavdar, burçak, yulaf, mısır gibi çeşitli ürünler vilayetin ihtiyacını temin eder. İhtiyaç fazlası ise ihracat olarak dış pazarlara sunulmaktadır. Bu kalemde 282.000.000 kıyye buğday, 93.000.000 kıyye arpa, 1.880.000 kıyye burçak, 658.000 kıyye yulaf, 60.000 kıyye mısır ve 47.000 kıyye çavdar üretilmiştir. Bu altı çeşit üründen toplam 377.645.000 kıyye ürün elde edilirken bu ürünlerden en fazla üretilen ürün buğdaydır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 991).

Tablo 5: 1926–1927 Senesi Ziraat Miktarları

Kışlık Ziraat Dönümü	Ürün	Yazlık Ziraat Dönümü	Ürün
568.781	Buğday	37.574	Buğday
445390	Arpa	56.327	Arpa
57.300	Melez	29.413	Burçak
58.820	Yulaf	11.431	Fasulye
163.361	Çavdar	222.280	Mısır
23.720	Burçak	64.171	Susam
42.665	Afyon	36.680	Fevm Darı
87.657	Bakla	45.370	Tütün
1.500	Sarımsak	2.036	Patates
24.300	Kaplıca	10.070	Soğan
Toplam		29.497	Kavun-Karpuz
1.472.304		46.437	Pamuk
		1.450	Mercimek
		5.837	Bökrülce
		22.046	Nohut
		Toplam Yazlık	
		620.633	

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 990

Bakliyat da vilayetin en çok yetiştirilen ürünüdür. Bakliyatın da çok önemli bir kısmı dışarıya ihraç edilmektedir. Bu kalemde 280.000.000 kıyye bakla, 3.760.000 kıyye nohut, 47.000 kıyye fasulye, 100.000 kıyye mercimek, 60.000 kıyye patates olmak üzere toplam 283.967.000 kıyye ürün edildiği görülmektedir. Üretilen en fazla ürün ise bakladır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 991).

Hayvancılık

Balıkesir vilayetinde 1925 senesi istatistiklerine göre 422.797 koyun, 198.100 keçi, 173.866 çift öküz, 13.697 manda, 1.193 deve vardır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 991).

Bu konuda en ayrıntılı bilgiye 1927-1928 Devlet Salnamesi'nden ulaşmaktayız. Söz konusu salname 1927 senesi hayvan sayıları ve ürünlerinden oluşan bir istatistik vermiştir. Bu istatistiki bilgilerle baktığımızda; Balıkesir'de 2.066 at, 3.877 kısırak, 10.911 merkep, 341 katır, 199 deve, 24.972 inek, 26.194 öküz, 9.213 manda, 138.581 koyun ve 68.450 keçi kaydedilmiştir. Balya'da 514 at, 830 kısırak, 2.516 merkep, 19 katır, 133 deve, 8.310 inek, 7.455 öküz, 444 manda, 48.131 koyun, 19.013 keçi vardır. Susuğurluk'ta 144 at, 277 kısırak, 760 merkep, 16 katır, 3.551 inek, 4.136 öküz, 2.043 manda, 18.599 koyun, 7.816 keçi gözükmemektedir. Sındırgı'da 484 at, 766 kısırak, 4.191 merkep, 74 katır, 88 deve, 8.676

⁵ Kıyye: ağırlığı 1.248 grama denk gelen ölçü (Kallek, 2007: 338).

inek, 7.381 öküz, 1.368 manda, 29.554 koyun, 30.572 keçi kaydedilmiştir. Edremit'te 844 at, 565 kısırak, 1.982 merkep, 357 katır, 3.508 inek, 4.705 öküz, 104 manda, 22.018 koyun, 17.533 keçi gözükmetedir. Bandırma'da 1158 at, 1.317 kısırak, 3.100 merkep, 165 katır, 22 deve, 9.105 inek, 8.678 öküz, 4.885 manda, 84.590 koyun, 21.698 keçi kaydedilmiştir. Dursunbey'de 228 at, 536 kısırak, 1.824 merkep, 35 katır, 38 deve, 5.263 inek, 4.071 öküz, 524 manda, 12.813 koyun, 21.428 keçi vardır. Gönen'de 589 at, 625 kısırak, 1.448 merkep, 113 katır, 5 deve, 5.688 inek, 8.293 öküz, 2.139 manda, 39.937 koyun, 24.262 keçi görülmektedir. Burhaniye'de 476 at, 463 kısırak, 2.214 merkep, 200 katır, 2.130 inek, 3.395 öküz, 171 manda, 24.360 koyun, 13.587 keçi vardır. Ayvalık'ta 428 at, 213 kısırak, 610 merkep, 9 katır, 45 deve, 186 inek, 669 öküz, 5 manda, 8.495 koyun, 1.479 keçi kaydedilmiştir.

Yukarıda verilen bilgilerden Balıkesir vilayetinde 6880 at, 8.469 kısırak, 28.556 merkep, 1.329 katır, 539 deve, 71.294 inek, 71.988 öküz, 20.896 manda, 427.042 koyun 225.838 keçi görülmektedir. Burada küçükbaş olarak koyun miktarının fazla olduğu aynı şekilde keçinin de ikinci sırada yer aldığı kaydedilmiştir. Bu hayvan türlerinden üretilen süt miktarı kaydedilmezken aynı hayvanlardan yün ve pamuk cinsinde 25.726 kıyye ve 10.010 keçi kılı ürün elde edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928:1054).

Sanayi

Balıkesir'in sanayi tecrübesi Osmanlı Devleti zamanında 19. Yüzyılın ikinci yarısında bir sanayi hamlesi olarak hayata geçmiş ve bu devletin son dönemine kadar birçok zorluğa rağmen varlığını korumuştur. Bu nedenle daha sonra Cumhuriyetin ilanını izleyen ilk yıllarda Balıkesir, Türkiye'nin diğer illerine nazaran sanayi alanında daha gelişmiş bir vaziyette idi. Diğer illere nazaran iyi bir seviyede olunmasına karşın Balıkesir'de bulunan sanayi işletmeleri daha çok küçük ölçekli işletmelerdi. Erken Cumhuriyet Döneminde hükümet, Balıkesir gibi sanayide gelişmeye müsait şehirler için bir takım politikalar tatbik etti. Sanayinin gelişmesi için özel teşebbüsün desteklenmesi düşüncesi benimsendi ve bu düşüncüyü destekleyen birçok kanun çıkartıldı. Bu politikalardan en fazla yararlanan şehirlerden birisi de Balıkesir olmuştur (Üner, 2022: 221-222).

Fabrikalar

Balıkesir'de Osmanlı Devleti zamanında 1917 yılında yapılan sanayi sayımında 100 adet sanayi kuruluşu tespit edilmiştir. Bunların 22'si gıda, 77'si kimya ve 1'i de deri sanayisi üzerinedir. Bu sayıma ilaveten Harputlu Saraczâde İshak Hakkı tarafından hazırlanan 1321-1923 yıllarını kapsayan Balıkesir Rehberin de de Balıkesir merkez kazada 9 un fabrikasından bahsedilmektedir (İ. Hakkı, 1923: 27-28; Genç ve Coşkun Albayrak, 2006: 209-210; Üner, 2022: 222).

1925-1926 Devlet Salnamesi'ne göre Balıkesir merkez vilayetinde 14 muhtelif un fabrikası ile Gönen kazasında 1 un, Edremit kazasında 30 adet zeytin üretimine yönelik fabrikalar mevcuttur. Bandırma kazasında 4 adet un fabrikası, Burhaniye kazasında üçü zeytinyağı fabrikası olmak üzere toplam 17 adet fabrika vardır. Bu fabrikalardan 14'ü un fabrikasıdır. Erdek kazasında zeytin sıkın iki fabrika 17 adet yağcıhane ve kazaya bağlı Perema (Karşıyaka köyü) nahiyesinde biri un, Marmara Adasında 2 fabrika mevcuttur (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 713). Böylece 1925 senesi kayıtlarına göre Balıkesir'de toplam 71 fabrika mevcuttur. Anlaşıldığına göre yukarıda da değindiğimiz gibi uzun süren savaş döneminde 1917 yılı sahip olunan fabrika sayısında bir düşüş olduğu görülmektedir. Fakat bu düşüş Cumhuriyet Döneminde telafi edilmiştir. Bahsettiğimiz üzere özel teşebbüsü destekleyici tedbirlerden sonra Balıkesir, sanayi alanında yeniden eski dönemine geri dönmüştür. Ortaya çıkan bu görüşü desteklemesi açısından 1927-1928 Devlet Salnamesi kayıtları önemlidir. Nitekim Balıkesir, hemen dört yıl gibi bir sürede sanayi kuruluşları anlamında 1927 senesinde Osmanlı Devleti dönemindeki seviyeye ulaşmıştır. Hatta bu seviyeyi geçtiği söylenebilir. Bu bakımdan 1927'de fabrika ve sanayi işletmelerinin durumuna baktığımızda; 1927-1928 salnamesi bu konuda çok kapsamlı bilgiler vermektedir. Salnameye göre Balıkesir'de Balıkesir merkez, Edremit kazası, Bandırma kazası, Gönen Kazası ve Ayvalık kazasında toplam 108 fabrikanın faaliyete olduğu görülmektedir.⁶

Tablo 6'da sadece Balıkesir merkez kazada biri pasif 12 fabrika vardır. Bu fabrikaların sahiplerinin tamamı Türk'tür. Faaliyet yürüttükleri iş sahası çoğunlukla hububat ve pamuk ve ipek ve bakırdır. Bu fabrikaların senelik toplam ürettikleri mamul ise 85.500 kıyye buğday, 6.500 kıyye pamuk

⁶ Edremit kazası, Bandırma kazası, Gönen Kazası ve Ayvalık kazasında fabrikalar için bkz: Ek:2,Ek:3, Ek:4.

ve 108 kıyve bakırdır. Salnameye göre bu fabrikalardan 4 tanesi Cumhuriyet Döneminde kurulmuştur. (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1054-1059).

Tablo 6: Balıkesir Vilayetinde Mevcut Fabrikalar

Buldukları Yerler	İsimler	İş alanı	Fabrika/Değirmen
1 İstasyon Cıvarı	Un Fabrikası	Hububat ve Pamuk	Fabrika
2 “ “	Kuyumcuzade Un Fabrikası	“ “	“
3 Kasaplar Mahallesi Hilal Fabrikası	Keçecizade	“ “	“
4 Umur Bey Mahallesi	Hacı Memiş	“ “	“
5 Bandırma Caddesi	Minal Mehmet	“ “	“
6 Hayvan Pazarında	Hacı Arif	“ “	“
7 Oruç Gazi Mahallesi	Kirkor Baha	“ “	“
8 Giresun Nahiyesi	Gireson	“ “	“
9 Kasaplar Mahallesi	Adapazarlı	“ “	“
10 Yeşilli Cami Cıvarı	Cemal Usta	“ “	“
11 Bandırma Caddesi	Mensucat İplik Fabrikası	Mensucat İpek	“
12 Vicdaniye Mahallesi	Bakır	“ Bakır	“

Sahiplerinin İsimleri	Uyruğu	Kuruluş Tarihleri	Enerji Kaynağı	Beygir Gücü	Bir yıl içinde Üretilen miktar (kilo)	
					Buğday	Pamuk
Muharrem Hasbi ve Şeriki	Türk	1925	Petrol	100	20.000	4.000
Kuyumcuzade ve Şürekası	“	1887	Son sistem	70	15.000	1.000
Keçecizade “ “	“	1908	Eski sistem Petrol	45	6.000	500
Hacı Muhsinzade Mehmet “	“	1882	“ “ “	35	7.000	500
Mehmet Vehbi “	“	1914	“ “ “	35	12.000	
Hacı Arif Hafidi Mehmet “	“	1925	“ “ “	25	12.000	
Krikor Bahaeddin Şürekâsı	“	1914	“ “ “	24	3.000	
Arabacı Zadeler “	“	1911	Su ile son sistem	54	10.000	
Adapazarlı Mehmet Bey “	“	1922	Petrol Eski Sistem	6	500	
Çuvalcı Cemal Usta	“	1922	Petrol Son Sistem	16		500
Hamamcuzade Mustafa Fazıl “	“	1926	“ “ “	30	Çalışmıyor	
Mehmet ve Ahmed Kardeşler	“	1924	“ “ “	7	108 Bakır	

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1058-1059

Madenler

Balıkesir, maden rezervi bakımından oldukça zengin bir yapı arz eder. Balıkesir’in bu maden potansiyeli Osmanlı Devleti döneminde keşfedilmiş ve aşağıda da görüleceği üzere verilen imtiyazlarla bu alanda bir yatırım hayata geçirilmeye çalışılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1060). Fakat Birinci Dünya Savaşı ve akabinde Milli Mücadele dönemlerinde bu alanda fazla bir ivme kazanılamamıştır. Cumhuriyet Türkiye’sinin hemen ilk günlerde 17 Şubat 1923 tarihinde gerçekleştirilen I. İzmir İktisat Kongresi’nde madencilik alanında gelişmeyi öngören bir dizi kanun meclisten çıkarılmıştır (Kartalkanat, 1991: 51; Üner: 2022: 236-237).

Balıkesir yukarıda da ifade edildiği gibi maden kaynakları bakımından oldukça zengindir. Bu bağlamda yörede linyit, mangenz, simli kurşun, borasit, antimovan (antimon), demirli karışık bakır, antimovanlı arsenik, kükürt ve maden suyu gibi önemli madenler bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1060). Bu madenlerin bulunduğu ilçe, nahiye, köy ve imtiyaz tarihleri aşağıda Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7’de görüldüğü üzere Balıkesir maden rezervinin çokluğunun yanı sıra bir de maden çeşidi açısından da zengin bir yapı gösterir. Bu zenginlikten dolayı Balıkesir’de bahsi geçen alanda pek çok şirket kurulmuştur. Bu şirketler İstanbul merkezli olup, uluslararası ticaret de yapmışlardır.

Balıkesir’de konumuz olan salnamelerde madencilik ve bu alanda faaliyet gösteren şirketler hakkındaki ilk kayıtlara 1925-1926 Devlet Salnamesi’nde rastlanılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Balıkesir’de madencilik alanında 1925 yılına ait bu ilk bilgilerde; Balya kazasında madencilik alanında iki şirketten bahsedilmektedir. Bu şirketlerden ilkinin adı “*Balya Kara Aydın*” şirkettir. Şirketin Balya’da

mükemmel derecede çalışan imalathaneleri olduğu görülmektedir. Bu şirketin merkez idaresi İstanbul'dadır. Senelik üretimi 500 ton simli kurşundur. Sermayesi ise 1.3200.000 liradır. Bu şirketin ihraç iskelesi Edremit Akçay iskelesidir. 1926 senesinde bu şirkete bağlı bir fabrika inşası başlamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 713; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 992).

1925 senesinde kaydedilen ikinci şirket ise merkez idaresi İstanbul'da olup bir şubesi Erdek'te olan "Marmara Taşı Anonim Şirketi" adlı şirkettir. Bu şirketin senelik sermayesi 25.000 Türk lirasıdır. Bundan başka bir de Meclis İdare Merkezi'ne bağlı Susğırlık nahiyesinin Sultan Çiftliği civarında Borasit madeni olduğu kaydedilmiş olup, senelik üretimi 1200 tondur. Çıkarılan bu maden Bandırma yoluyla Avrupa'ya sevk olunmaktadır. 1926 senesi kayıtlardan Susğırlık'taki maden işletmesi adı geçen çiftliğe bağlı bir müdüriyete bağlı olduğu görülmektedir. Ayrıca bu maden işletmesinin bir İngiliz'e ait olduğu kaydedilmiştir. Dikkat çeken bir diğer bilgi ise şirketin çıkartmış olduğu madenleri Sultançayırı'ndan bir teleferik sistemiyle Bandırma ile Balıkesir istasyonları arasında bulunan Ömer köyüne nakledildiği ve buradan da Bandırma'ya taşınarak Avrupa'ya ihraç edildiği bilgisidir. (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 713; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 992).

Tablo 7: Balıkesir'de Bulunan Madenler

İkçe	Nahiye	Köy	Cinsi	Sahip İsimleri	İmtiyaz Tarihi
Balya ve Edremit	Ağvonya	Kara Aydın Mancılık ve Patlak	Linyit, Mangeniz, Simli Kurşun	Balya-Kara Aydın Türk Anonim Şirketi	Muhtelif 1873-1884-1911
Balıkesir	Fıtr	Yıldız, Aziziye, Sultan Çayırı, Demir küpü	Kurşun, Borasit	Mösyö Con Ovatredi	Muhtelif: 1885,1894, 1909
Balıkesir	İvrindi	Yenice Kebir	Antimovan (antimon)	Ali Rıza Ağa ve Rüfekası	1903
Gönen		Bayramiç	Linyit	Aziz Paşa Ailesi	1907
Balıkesir	İvrindi	Yenice Kebir	Antimovan	Halid Bey ve Rüfekası	1889
Burhaniye	Amrud Abad		Demirli Karışık Bakır	Hüseyin Şinasi Bey	1908
Erdek	Edincik	Hızır Köy	Bakır ve Demir	Nuri ve Kemal Beyler	1916
Bandırma	Kapudağ	Pireme Köy	Antimovanlı Arsenik	Kamil Efendi	1916
Balıkesir	Fıtr	Demir Köy	Borasit	Kamil Efendi ve Şürekası	1916
Edremit	Ağvonya	Sofiler	Bakır ve Simli Kurşun	Behçet Bey	1921
Ayvalık	Yunda Adası		Bakır ve Simli Kurşun, Bakır ve Simli Linyit	Behçet Bey	1921
Balıkesir		Taş Köy	Kükürt	İbrahim Ethem Efendi ve Şürekası	1905
Erdek			Maden suyu	Dr. Kastantin Makari	1908
Balıkesir	Üzendi	Yenice	Antimovan	Harali Sandos ve Rüfekası	1905
Burhaniye	Amrud Abad		Demir	Panani Kastintinidi	1882
Balıkesir	Fıtr	Yıldız	Borasit	Fuat Bey ve Şürekası	1910
Balıkesir	Fıtr	Sultan Çayırı	Borasit	Fuat Bey ve Şürekası	1916

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1060

1926-1927 Devlet Salnamesi'nde 1926 yılında Ayvalık'ta kurulan bir şirketten de bahsedilmiştir. Bu şirket, "Yağ Tasfiyeleri Fabrikaları Türk Anonim Şirketi" adını almış olup sermayesi 150.000 liradır. Bir sene sonra 1927 yılında Ayvalık'ta kurulan şirketlerin sayısında epey bir artışın gerçekleştiği görülmektedir. 1927'de Ayvalık'ta 5 farklı şirket kurulmuştur. Bu 5 şirket Tablo 8'de gösterilmiş olup, çalışma alanları olarak zeytinyağı ve sabun, zahire, un ve yağcılık işleri ile iştigal etmektedirler (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 992; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1057).

Balıkesir görüldüğü üzere ekonomik anlamda çok dinamik bir şehirdir. Bu canlı ekonomik yapıda yatırımcıların ve tarımla uğraşan köylülerin finansal ihtiyaçlarını karşılayacak bir alt yapıda olması gereklidir. Bu anlamda Balıkesir'de banka alt yapısı da mevcuttur. Nitekim 1926 senesinde Balıkesir'de merkez kaza

dahil olmak üzere Ayvalık, Edremit, Burhaniye, Bandırma, Erdek, Gönen, Dursunbey, Sındırgı, Balya, kazalarında birer adet Ziraat Banka şubeleri mevcut ve Balıkesir merkezde Osmanlı Bankası vardır. Osmanlı Bankasının Balıkesir Şubesine isabet eden sermaye miktarı 10.000 liradır. Karesi unvanını taşıyacak milli bir bankanın yapılması gündemdedir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 992; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 992).

Tablo 8: Ayvalık Kazasında Kolektif Şirketleri

İsim, Unvan ve Mahiyeti	Kuruluş Yılı	Sermayesi	Hissedarlar	Merkezi	İş alanları
Sabuncu Mustafa Zadelers	1339/ 1920	20.000	2	İstanbul	Zeytinyağı ve Sabun ve Vapur Acenteliği
Sezai Ömer Ali Rıza ve Şevket Osman Şirketi	1338/1919	30.000	3	Edremit	Zeytinyağı ve Sabun ve çeşitli ticaret malları
Basmacı Zadelers Şirketi	1339/1920	25.000	3	İstanbul	Zeytinyağı ve Sabun ve Fabrikacılık
Ferhat Zade Mehmet Kazım Mustafa Asım Kardeşler	1342/1923	25.000	2	İstanbul	Toptan ve Parkende yağcılık
Akif ve Ortakları Mehmet Reşat Paşa ve Ahmet Fevik	1340/1921	16.000	3	İstanbul	Zahire, Un ve Zeytinyağı toptan

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1057

VİLAYETİN EĞİTİM VE KÜLTÜR YAPISI

Karesi, eğitim alanında geçmişten gelen çok köklü bir yapıya sahiptir. Klasik Dönem Osmanlı eğitim anlayışında eğitimin tatbik edildiği medreseler ve zaviyeler Orta Çağ boyunca Balıkesir’de din merkezli bir anlayış içinde eğitim ve kültür faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. XIX. yüzyıla gelindiğinde din merkezli anlayış çerçevesinde eğitim veren medreseler artık daha çok pozitif bilimlerin okutulduğu yerlere dönüşmüştür. Bu çerçevede Balıkesir’de ilk rüştiye (ortaokul) 1864 yılında yine ilk idadi (lise) 1866 yılında açılmıştır. Daha sonra 1890’lı yıllarda ibtida-i mekteplerin (ilkokul) de yaygınlaşması ile birlikte Balıkesir’de eğitim sistemli bir hale dönüşmüştür. Bununla beraber 1910 yılına gelindiğinde Balıkesir’de bir de “*Darü’l Muallimin*” okulu (Öğretmen okulu) açılmıştır (BOA., C. MF., 136/6782, 1281; Yurt Ansiklopedisi, 1982: 1188; Uygun, 2006: 52). Bu şekilde Balıkesir’de modern anlamda eğitim kurumları yaygınlaşırken diğer taraftan geleneksel usulde medrese eğitimi de devam etmiştir. İshak’a göre 1923 yılında yaklaşık 30.000 nüfusa sahip Balıkesir merkezde 1909 kişi okullarda eğitim görmekteydi. (İshak, 1923: 39).

Cumhuriyet Döneminde ise okullar hakkında ilk bilgilere 1925-1926 Devlet Salnamelerinden ulaşmaktayız. 1925 yılında Balıkesir merkezde 1 erkek öğretmen okulu, 1 kız öğretmen okulu, 1 ortaokulu İmam hatip okulu 1 ziraat okulu olmak üzere diğer kazaları ile birlikte 217 resmi okul bulunmaktadır. Bu okullarda toplam 11.545 erkek ve 3.053 kız öğrenci eğitim görmektedir. Bununla birlikte 101 öğrencili Karesi Şehit Çocukları Yuvası, Gönen Kazasında 50 öğrencili, Burhaniye Kazasında 27 öğrencili birer Şehit Çocukları Yuvası ile Balya kazasında 20 öğrencili Balya Maden okulu kaydedilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 714). Bu rakamlardan Balıkesir vilayetinde çeşitli türlerde toplam resmi okul sayısı 222 okul mevcuttur.

Görüldüğü üzere resmi okullar hakkında bahsi geçen dönemdeki salnamede verilen bilgiler çok ayrıntılı değildir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgilere bir sonraki salname olan 1926-1927 Devlet Salnamesi’nden ulaşmaktayız. Adı geçen salnameye göre 1926’da Balıkesir merkez kazada 5 okul ve bu okullara kayıtlı 1.420 öğrenci, merkez kazaya bağlı köylerde ise 19 okul ve 811 öğrenci, merkez kazaya bağlı nahiyelerde ise 36 okul ve 2.379 öğrenci bulunmaktadır. Balya kazasında 13 okul ve 765 öğrenci, Sındırgı kazasında 9 okul ve 756 öğrenci, Dursunbey kazasında 5 okul ve 575 öğrenci, Bandırma kazasında 25 okul ve 1498 öğrenci, Erdek nahiyesinde 11 okul ve 432 öğrenci, Gönen kazasında 13 okul ve 548 öğrenci, Burhaniye kazasında 19 okul ve 958 öğrenci, Edremit kazasında 22 okul ve 1670 öğrenci, Ayvalık kazasında 6 okul ve 856 öğrenci mevcuttur (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 992). Bu bilgiler bize 1925 yılına göre Balıkesir’de resmi okullar düzeyinde toplam okul sayısını daha net bir şekilde görmemizi sağlamaktadır. Nitekim 1926 yılında Balıkesir merkez ve merkeze bağlı nahiyelerde 60 okul, diğer kazalarda ise toplam 123 okul kaydedilmekle beraber toplam 183 okul bulunmaktadır.

1927-1928 Devlet Salnamesi’nde ise diğer salnamelerden biraz daha farklı olarak Balıkesir’e ait okul türleri hakkında daha net bir bakış açısı kazanılmaktadır. Nitekim 1927 yılında Balıkesir’de 294 öğrenciye sahip 2 ortaokul, 1702 öğrencisi olan 13 erkek ve kız okulu, 1 erkek öğretmen okulu ve 235 öğrenciye sahip 6 anaokulu bulunmaktadır. Bu okullardan başka merkeze bağlı nahiyelerde 2.265 öğrenciye sahip 40 ilk erkek ve kız okulu vardır. Vilayete bağlı diğer kazalarda ise 4.184 öğrenciye sahip 26 ilkökul ve bu kazalara bağlı nahiyelerde ise 5.599 öğrenciye sahip 121 okul mevcuttur. Böylece Balıkesir’de 1927 yılında çeşitli okul

türlerinde toplam 209 okul tespit edilmektedir. Bu okullardan 200'ü ise ilkokuldur (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1065).

Salnamelerde vilayete ait cemiyetlerden de bahsedilmiştir. Cemiyetler konusunda en ayrıntılı bilgiler 1925-1926 Devlet Salnamesi'nde kaydedilmiştir. Buna göre; Balıkesir merkezde: Hilal-ı Ahmer Cemiyeti, Rum Mücadelesi Cemiyeti, Şehit Çocukları Yuvası, Berberlik Cemiyeti, Muallimler Cemiyeti, Türk İdman Yurdu, Türk İdman Birliği, Papuccular Cemiyeti, Muallim Mektepleri Mezunları Cemiyeti, Türk Teyyare Cemiyeti, Türk Ocağı, Cumhuriyet Halk Fırkası. Erdek Kazasında; Himaye-yi Etfal Cemiyeti, Türk Ocağı, Teyyare Cemiyeti vardır. Ayvalık Kazasında; Türk Ocağı ve Türk Ocağına bağlı iki temelli bir idman şubesi, Teyyare Şubesi vardır. Balya kazasında Teyyare Cemiyeti, Hilal-ı Ahmer Cemiyeti, Muallimler Birliği, İdman Yurdu Kulübü, İdman Yıldızı Kulübü, Türk Ocağı vardır. Dursunbey Kazasında Hilal-ı Ahmer ve Teyyare Cemiyetleri kaydedilmiştir. Burhaniye Kazasında Türk Ocağı İdman Yurdu Muallimler Birliği, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Teyyare Cemiyeti vardır. Bandırma Kazasında Cumhuriyet Halk Fırkası, Hilal-ı Ahmer Şubesi, Teyyare Cemiyeti, Kemerin İşçileri Cemiyeti, İtmekçiler Esnaf Cemiyeti, Küçük Sandalcılar Cemiyeti kaydedilmiştir. Edremit Kasabasında Himayeyi Etfal Cemiyeti, Muallimler Birliği, Türk Ocağı, Kunduracılar Cemiyeti, Papuccular Cemiyeti geçmektedir. Gönen Kasabası Teyyare Cemiyeti, Türk Ocağı, Yetimler Yuvası. Sındırgı Kasabasında Himaye-i Etfal Cemiyetleri kaydedilmiştir. Bununla beraber 1926-1927 ve 1927-1928 salnamesinde yalnızca Balıkesir merkezdeki cemiyetlerden bahsedilmiştir. 1926 yılında Balıkesir merkezde; Halk fırkası, Türk Ocağı, Hilal-ı Ahmer, Himaye-i Etfal, Teyyare Cemiyeti, Muallimler Birliği Cemiyetleri olarak toplam 6 cemiyet kaydedilmişken, 1927 yılında cemiyetlerin sayısı 8'e yükselmiştir. Buna göre; Halk Fırkası, Türk Ocağı, Hilal-i Ahmer, Teyyare, Himaye-i Etfal, İhtiyat Zabıtları Cemiyetlerinin şubeleriyle Gençler birliği, Muallimler Birliği kayıtlara geçmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 714; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 996; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1065).

Salnamelerde ayrıca Balıkesir'de gazeteler hakkında da bilgi sahibi olmak mümkündür. Buna göre Ayvalık gazetesi, Karesi gazetesi, Edremit gazetesi, Türk Dili gazetesi, Balıkesir gazetesi ve Irmak dergisi faaliyette olduğu görülmektedir. Bunlardan Ayvalık gazetesi, Karesi gazetesi ve Edremit gazetesi 1925 yılında, Türk Dili gazetesi 1926 yılında, Balıkesir gazetesi ve Irmak dergisi 1927 yılında kayıtlara geçmiştir. Fakat 1925 yılında faaliyete olan Edremit gazetesi 1926 yılı kayıtlarında gözükmemektedir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 716; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 996; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1066).

VİLAYETİN SAĞLIK DURUMU

Birinci Dünya Savaşı ve akabinde gerçekleştirilen Milli Mücadele safhası tüm ülkede olduğu gibi Balıkesir'i de sağlık açısından olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla beraber Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasından sonra Lozan'da Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin yürürlüğe girmesinden sonra 7 Ekim 1923'te başlayan mübadillerin değişik tokişuyla Yunanistan'dan gelen göçmenlerin bir kısmı Balıkesir'e de yerleştirilmiştir (Gönenç, 2008: 56-57; Kayalan, 2022: 265). Hem savaş ortamı hem de göçmenlerin bir kısmının Balıkesir'inde içinde bulunduğu birçok vilayete gelmesi bulaşıcı hastalıkların yayılma riskini artırmıştır. Bundan dolayı tüm vilayetlerde olduğu gibi Balıkesir hakkında da salnamelerde "Ahval-i Sıhhiye" başlığı altında sağlık durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Ahval-i Sıhhiye bilgilerinden (sağlık durumu), o şehrin hastaneleri, şifalı suları olan kaplıcaları (ılıcalar) sağlık açısından önemli görülmüştür.

1926-1927 Devlet Salnamesi'nde vilayetin sağlık durumu hakkında bilgilere baktığımızda; bu sene sağlık durumunu iyi olmasına karşın sıtma hastalığının şehir genelinde görülen hastalıklar listesinde en başta gelen bir hastalık olduğu kaydedilmiştir. Bu bilgiden sonra merkez kazada 50 yataklı Karesi Memleket Hastanesi olduğu söylenmiş ve 25 yataklı bir bulaşıcı hastalıklar merkezinin de inşaatına devam edildiği ifade edilmiştir. Bununla beraber merkezde 1 çocuk yuvası olduğu da kaydedilmiştir. Balya kazasında yukarıda adı geçen maden şirketi olan Balya-Kara Aydın Maden Şirketi'nin özel 16 yataklı 1 hastanesi ve 8 yataklı bir karantinahanesi olduğu kaydedilmiştir. Sındırgı kazasında 1 muayene ve tedavi evi mevcuttur. Edremit kazasında ise 200 yataklı askeri hastane ile Sağlık Bakanlığına bağlı 5 yataklı bir dispanser'in de olduğu ifade edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 996).

1927-1928 Devlet Salnamesi'nde de vilayetin sağlık durumunun iyi olduğu ifade edildikten sonra önde gelen hastalıklar bahsinde verem, tifo, kızıl, kızamık, kabakulak, grip ve astım gelmektedir. Merkezde Özel idarenin 75 yataklı bir memleket hastanesiyle genel bütçeden temin edilmiş Bandırma, Sındırgı, Ayvalık, Edremit kazalarında birer muayene ve tedavi evi ve Edremit'te 25 yataklı özel bir hastanenin mevcut olduğu bilgisi verilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1065).

Yukarıda da ifade edildiği üzere salnamelerde kaplıca suları da bir yerin sağlık durumu bahsinde önemli görülmüştür. Balıkesir'in kaplıca suları (ılıca) hakkında en teferruatlı bilgiye 1927-1928 salnamesinde ulaşılmaktadır. Bu salnamede Balya kazasına bağlı İlica nahiyesiyle Gönen kazasında kükürt ve hadidli kaplıcaları vardır. Balıkesir vilayetinde "Dağ ılıcası" İlica nahiyesi merkezinde özel idareye bağlıdır. Bundan

başka Balıkesir'in Hisar köy merkezinde "Hisar ılıcası" olmakla beraber bu ılıca da özel idareye ait olup, senelik geliri 216 liradır. Cilt hastalıklarına, kum, taş romatizması hastalıklarında tecrübe edilmişse de henüz tahlil edilmemiştir. Susuzluk kazasının Ömerköy mevkiinde ve İldeniz mevkiinde birer kaplıca ve Dereköy mevkiinde bir maden suyu vardır. Gönen kazasında Gönen Kaplıcası isminde Gönen Belediyesine ait bir kaplıca daha olduğu kaydedilmiştir. Edremit kazasında Bostancı mevkiinde "Bostancı ılıcası", Köre iskelesi mevkiinde "Köre ılıcası" ve Ağvonya mevkiinde "Hızırlar ılıcası" üç adet kaplıca vardır. Sındırgı kazasında Çaykenarı mevkiinde "Hisar Alan" isminde senede 104 lira gelir getiren bir ılıca mevcuttur. Bu ılıcanın romatizmaya iyi geldiği kaydedilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1066-1065).

VİLAYETİN ORMAN VE YOL DURUMU

Balıkesir, orman ve orman ürünleri bakımından zengin bir coğrafya içinde yer almaktadır. Bu konuda yine 1927-1928 Devlet Salnamesi'nden ayrıntılı bilgiler elde etmek mümkündür. Salnamede Balıkesir'in ormanları konusunda bu ormanların yüz ölçümü, bulunan ağaç cinsleri ve ormanlardan bir sene içinde kesilen kereste ve yakacak miktarları konusunda ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Buna göre; Balıkesir merkezde 102.315 hektar orman alanı olmakla beraber bunun 39.900 hektarı alaçam, 5800 hektarı karaçam, 1.825 hektarı kızılçam, 42.359 hektarı meşe, 4.619 hektarı kayın ve gürgen, 3.616 hektarı kestane, 4.907 hektarı palamut, 207 hektarı çınar ve 52 hektarı çeşitli çalılıklardır. Balıkesir'de senede 3.194.903 metre küp kereste, 60.847 metre küp odun ve 1030 metre küp kömür imal edilmektedir. Burhaniye'de 80.046 hektar orman alanı vardır. Bunun 35.000 hektarı alaçam, 18.099 hektarı karaçam, 109.377 hektarı meşe, 1610 hektarı çeşitli çalılıklardır. Burhaniye'de senede 110.278 metre küp kereste, 650 kantar odun, 2020 kantar kömür imal edilmektedir. Balya'da toplam 13.303 hektar ormanlık alan vardır. Bu ormanlık alanın 1.576 hektarı karaçam, 9.626 hektarı meşe, 2.100 hektarı kayındır. Balya'da senede 2.902.134 metre küp kereste 2.800 kantar odun, 1.217 kantar kömür üretilmektedir. Sındırgı'da toplam 62.500 hektar ormanlık alan bulunmaktadır. Bunun 34.760 hektarı alaçam, 22.970 hektarı karaçam, 200 hektarı kızılçam, 30 hektarı ardıç, 2.500 hektarı meşe, 30 hektarı kayın ve 350 hektarı çınardır. Sındırgı'da toplam 2.409.495 metre küp kereste, 16.169 kantar odun, 82 kantar kömür üretilmektedir. Bandırma'da toplam 76.197 hektar ormanlık alan vardır. Bu ormanlık alanın 3.581 hektarı meşe, 1.253 hektarı kayın ve gürgen, 1.295 hektarı kestane, 409 hektarı çınar ve 810 hektarı çeşitli çalılıklardır. Bandırma'da 784.308 metre küp kereste, 40.719 kantar odun, 730 kantar kömür üretilmektedir. Gönen'de toplam 23.760 hektar ormanlık alan vardır. Bunun 960 hektarı akçam, 2.600 hektarı karaçam, 8.137 hektar meşe, 10.693 hektarı kayın ve gürgen, 474 hektarı köknar ve 711 hektarı çeşitli çalılıklardan oluşmaktadır. Gönen'de senede toplam 2.872.745 metre küp kereste, 15.858 kantar odun ve 20 kantar kömür üretilmektedir. Dursunbey kazasında, toplam 37.229 hektar ormanlık alan vardır. Bunun 26.805 hektarı akçam, 1.862 hektarı kızılçam, 242 hektarı ardıç, 2.234 hektarı meşe ve 686 hektarı palamuttur. Dursunbey'de senede toplam 4.119.630 metre küp kereste ve 13.552 kantar odun üretilmektedir. Edremit kazasında toplam 4.826.001 hektar ormanlık alan vardır. Bunun 224.050 hektarı akçam, 129.057 hektarı karaçam, 33.783 hektarı meşe, 62.738 hektarı kayın ve gürgen, 241 hektarı kestane, 14.478 hektarı köknar, 4.826 hektarı çınar ve 14.584 hektarı çeşitli çalılıklardır. Edremit'te senede toplam 5.397 metre küp kereste ve 8.675 kantar odun ve 1313 kantar kömür üretilmektedir. Susuzluk kazasında toplam 6.000 hektar ormanlık alan vardır. Bunun 2.630 hektarı meşe, 312 hektarı kayın ve gürgen, 30 hektarı palamut, 180 hektarı köknar ve 30 hektarı çınardır. Burada toplam 800.449 metre küp kereste ve 4.600 kantar odun üretilmektedir. Ayvalık'ta toplam 1.125 hektar ormanlık alan mevcuttur. Bunun 1.125 hektarı karaçamdır. Ayvalık'ta bahsi geçen salnamenin kayıtlarında hiç üretim görülmemektedir. Salnameye göre Balıkesir vilayetinde toplam 8.164.843 hektar ormanlık mevcuttur. Bu ormanlık alanda en fazla ağaç cinsi 1.802.145 hektarla karaçam ağacı gelmektedir. Bununla beraber en az görülen cins 272 hektar ile ardıç ağacıdır (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1057).

Ülkenin önemli merkezlerini birbirine bağlayan yollar Balıkesir vilayetinden geçer. Balıkesir'i kuzeyden güneye geçen devlet yolu en önemli karayollarından biridir. Nitekim bahsi geçen karayolu İstanbul, Bursa, İzmir kentleri arasında bir bağlantı görevi vazifesini yapmaktadır. Aynı karayolunun bir ucu da Bandırma Limanı'na çıkmaktadır. Bu haliyle Bandırma'dan ve Bursa'dan gelen karayolları Susurluk'un (susuzluk) kuzeyinde birleşir ve Balıkesir'den geçerek güneye inmektedir. Balıkesir'in bir diğer önemli yolu ise İzmir-Çanakkale vilayetlerini birbirine bağlayan yolun Ayvalık-Edremit bölümüdür. Bu yol aynı zamanda Trakya ve Güney Marmara bölgelerini Ege Bölgesine bağlayan önemli bir karayoludur. Bir diğer önemli karayolu ise vilayetin Edremit ve Burhaniye ile bağlantısını sağlayan devlet yoludur. Bu yol da Balıkesir'den Edremit Körfezi'ne kadar gelir (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 1175).

Tablo 9'da bu üç önemli yolun bilgilerine ulaşıldığı gibi diğer yollar hakkında da bilgiler mevcuttur. Balıkesir-Bandırma, Mustafa Kemal Paşa-İltisak Şosesi yolları yukarıda bahsedilen Balıkesir'i kuzeyden güneye bağlayan yolların bir kısmıdır. 1927 yılında bahsi geçen yolların toplam uzunluğu 107 km olup bu yolların sağlam kısmı 32 km olup, 71 km'lik kısmının tamire alındığı gözükmemektedir.

Tablo 9: Balıkesir’de Yollar

Yolun Başlangıcı-Sonu	Yol Uzunluğu Km	Şoseler			Henüz Açılmamış Kilometre Km
		Sağlam Kısımları	Tamir Olunmakta	Tamire Başlanmış	
		Km	Km	Km	
Balıkesir-Edremit-Akçay	365+104	000+32	000+11	365+61	
Edremit-Ağvonya	000+40				000+10 000+30
Edremit-Burhaniye-Ayvalık	613+44	000+19	687+13	926+11	
Edremit yolundan ayrılan Çerkes Çiftliği Balya	364+18	000+18	364+0		
Balıkesir-Bigadiç-Sındırgı	000+36	000+3	306+4		160+15 534+40
Balıkesir-Soma	000+55	700+2		300+16	000+36
Güngörmez-İvrindi	500+7	500+7			
Kepsut-Dursunbey	000+96	000+12			600+14 400+65
Bandırma-Edincik-Gönen	291+45	000+13		291+32	
Edincik-Erdek	686+13	686+2		000+11	
Bandırma-Belkıs	420+10	420+10			
Manyas-Aksakal	000+20	000+3			000+2 000+15
Bandırma-Karaca Bey	000+4	500+3	500+		
Balıkesir-Şamlı-Ilca	000+15				000+15
Balıkesir-Bandırma	000+99	000+28		000+71	
Mustafa Kemal Paşa-İltisak Şosesi	000+4	000+4			
Susıgırlık-Gönen	300+67				000+8 300+59
Balya-Bayramiç	000+63				000+7 000+56
Gönen-Biga	76+28				310+15 857+12
İvrindi-Kuzeyçi	000+30				000+30

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1062

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bahse konu olan Salnamelerde vilayetin adı bütün salnamelerde “Karesi” olarak geçmekte olup, vilayetin merkez kazasının ismi “Balıkesir” olarak kaydedilmiştir. Yalnız 1928 salnamesinde vilayet adının altına artık parantez içinde “Balıkesir” adı da konulmuştur. Fakat 1926-1927 salnamesinde memur unvanı ve memurların görev yerlerini belirten listenin başında “Karesi Vilayeti” kaydedilmişken diğer salnamelerde söz konusu kısmın başında “Balıkesir Vilayeti” olarak kaydedilmiştir. Bu durum vilayetin adı konusunda tam bir kararlık olmadığı izlenimini vermektedir. İlerleyen yıllarda Balıkesir adının daha sonradan vilayetin genel adı olarak kabul edilmesi ad konusundaki belirsizliği ortadan kaldırmıştır.

Salnamelerde dikkat çeken bir diğer konu idari taksimattır. İdari taksimatta Balıkesir’in 1925 yılında 10 kazası kaydedilmişken, 1926 yılında kaza sayısı 9 olarak görülmektedir. Bu yılda bir önceki yıl gözükten Erdek kazası yoktur. 1927 yılına gelindiğinde kaza sayısı tekrar 1925 yılında olduğu gibi 10’a çıkmıştır. 1927 yılında yeni olarak ismi geçen kaza ise Susıgırlık (Fırt)’tır. Son salnameye göre kazalar; Balıkesir kazasıyla birlikte Bandırma, Susıgırlık (Fırt), Gönen, Balya, Edremit, Burhaniye (Kemer Edremit) Ayvalık (Güdanya), Sındırgı (Kuru Köy) ve Dursunbey (Balat) kazaları olarak kaydedilmiştir.

Balıkesir’de mülki yapılanma da salnamelerde yer bulmuştur. Buna göre Balıkesir Valisi 1925,1926 ve 1927 senelerinde Mümtaz Bey’dir. Belediye Başkanı 1925 senesinde Hayrettin Bey’dir. 1926 senesinde bu makamda yine Hayrettin Bey’in olduğu görülür. 1927 yılında bu sefer İsmail Naci Bey Belediye Başkanı olmuştur. Vali ve Belediye Başkanın da yer aldığı memur unvan listesinden ulaştığımız bu bilgilerin yanı sıra hangi sene kaç memur kadrosu olduğuna da ulaşılmaktadır. Buna göre 1925’te Belediye Başkanı hariç 39 memur kadrosu var iken 1926 yılında bu sayının 37’ye düştüğü görülür. 1927 yılında ise bir önceki döneme göre 6 azalarak 31 olmuştur. Buradan memur kadrolarında zamanla bir azaltmaya gidildiğini söylemek mümkündür. Listeden 1927 yılı unvanlar Vali, Defterdar, Tahrirat Müdürü, Müftü, Ağır Ceza Mahkemesi Reisi, Ağır Ceza Mülazımı, Müdde-i Umumi, Müdde-i Umumi Muavini, Mahkeme-i Asliye Reisi, Mahkeme-i Asliye Aza Mülazımı, Müstantık, Jandarma Alay Kumandanı, Polis Müdürü, Maarif Müdürü, Sıhhiye Müdürü, Muhasebe-i Hususiyeye, Tapu Müdürü, Ziraat Müdürü, Orman Müdürü, Nüfus Müdürü, İskan Müdürü, Emlak-ı Maliye Müdürü, İktisat Müdürü, Baytar Müdürü, Posta ve Telgraf Müdürü, Muhasebe Mümeyyizi, Varidat Müdürü, Belediye Reisi olarak kaydedilmiştir.

Salnamede, nüfus konusu da ele alınmıştır. Nüfus konusu ilk defa 1926-1927 Devlet Salnamesi’nde konu edilmiştir. Balıkesir’in 1926 yılındaki vilayet genel nüfusu 191.787 erkek, 200.538 kadın olmak üzere

toplam 392.325 kişidir. Bir yıl sonra 1927 yılında Balıkesir'in nüfusu 206.172 erkek, 212.546 kadın olmak üzere toplam 418.718 kişidir. Burada bir önceki yıla göre 26.393 kişilik bir artış olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu farkın sebebinin hem uzun süren savaşıardan sonra huzurlu bir dönemin başlaması hem de Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi sonucunda gelen göçmenlerin bir kısmının Balıkesir'e de gönderildiği bilinmektedir.

Salnamelerde bir diğer işlenen konu vilayetin ekonomik yapısıdır. Salnamelerden Balıkesir'in geniş ve bereketli toprakları ile tarıma elverişli bir yer olduğu kaydedilmiştir. Balıkesir'de toplam 2.096.937 dönüm toprakta buğday, arpa, buğday, fasulye, mısır, susam, fevni darı, tütün, patates, soğan, kavun-karpuz, pamuk, mercimek, bökrülce ve nohut yetiştirildiği kaydedilmiştir. Bunun gibi bir deniz memleketi olmasından dolayı limanlarının olması Balıkesir'i deniz ticareti noktasında da ön plana çıkartmaktadır. Salnamelerden Bandırma ve Edremit limanlarından Avrupa'ya ihracatın yapıldığı kaydedilmiştir. Balıkesir'in sanayi alanında da geçmişten gelen bir altyapısı olduğu görülmektedir. Balıkesir'de 1925 yılında toplam 71 fabrika mevcuttur. 1927 yılına gelindiğinde bu sayı 108'e çıkmıştır. Buna maden sektöründe faaliyet gösteren şirketler bünyesindeki işletmeleri de hesaba katarsak toplam 116 fabrika olduğu söylemek mümkündür. Aynı yıl sadece Balıkesir merkez kazada 12 fabrika olduğu tespit edilmiştir. Salnamelerden ortaya çıkan bir diğer ekonomik değer de madendir. Balıkesir çok zengin bir maden rezervine sahiptir. Bu bağlamda yörede linyit, mangenez, simli kurşun, borasit, antimovan (antimon), demirli karışık bakır, antimovanlı arsenik, kükürt ve maden suyu gibi önemli madenler bulunmaktadır. Bu zengin maden varlığı özel sektörün Balıkesir'de yatırımına sebep olmuştur. Bu bağlamda Balıkesir'de birçok şirket kurulmuştur. Salnamelerde 1925 yılında iki şirket hakkında bilgi verilmiştir. Bunlardan biri Balya'da kurulan "Balya Kara Aydın" şirkettir. Diğer de Erdek'te olan "Marmara Taşı Anonim Şirketi" adlı şirkettir. Bu iki şirketten başka bir de bir İngiliz'e ait olan Susuşuruluk nahiyesinin Sultan Çiftliği yakınlarında kurulmuş bir maden işletmesidir. 1928 yılında ise maden şirketleri sayısı artmıştır. Özellikle Ayvalık'ta toplam 5 şirket kurulmuştur. Bu şirketler, çıkarttıkları madenleri Bandırma ve Edremit limanlarından Avrupa'ya ihraç etmişlerdir.

Salnamelerde üzerinde durulan bir konu da eğitim ve kültürel durumdur. Bu anlamda Salnamelerde Balıkesir'e ait okul ve öğrenci sayılarının yıllara göre ne durumda olduğu görülmektedir. Buna göre 1925 yılında Balıkesir vilayetinde çeşitli okul türlerinde toplam 222 okul var iken 1926 yılında bu sayının 183'e düştüğü görülmektedir. 1927 yılına gelindiğinde ise genel okul sayısı bir miktar artarak toplam 209 olmuştur. Bunun 200'ü ilköğretimdir. Bununla birlikte Balıkesir'de kültürel faaliyetlerin gerçekleştirildiği cemiyetler ve kulüpler hakkında da bilgiler mevcuttur. Sadece Balıkesir merkezde 1925 yılında Hilal-ı Ahmer Cemiyeti, Rum Mücadelesi Cemiyeti, Şehit Çocukları Yuvası, Berberlik Cemiyeti, Muallimler Cemiyeti, Türk İdman Yurdu, Türk İdman Birliği, Papuccular Cemiyeti, Muallim Mektepleri Mezunları Cemiyeti, Türk Teyyare Cemiyeti, Türk Ocağı, Cumhuriyet Halk Fırkası olmak üzere toplam 12 cemiyet tespit edilmiştir. Diğer kazalarda ise yukarıda adı geçen cemiyetlerin en az bir tanesi olmak üzere toplam 31 cemiyet ve 2 kulüp tespit edilmiştir. 1925 yılı Balıkesir'de cemiyetlerin en fazla olduğu yıldır. Nitekim bu yıl toplam merkez kaza ve diğer kazalarda toplam 33 cemiyet ve 2 kulüp vardır. Bundan sonraki senelerde kaydedilen cemiyet sayısında bir düşüş görülmektedir. Salnamelerde bahsedilen bir diğer kültür vasıtası ise gazeteler ve dergilerdir. Salnamelerde Ayvalık gazetesi, Karesi gazetesi, Edremit gazetesi, Türk Dili gazetesi, Balıkesir gazetesi ve Irmak dergisi faaliyette olduğu görülmektedir. Bunlardan Ayvalık gazetesi, Karesi gazetesi ve Edremit gazetesi 1925 yılında, Türk Dili gazetesi 1926 yılında, Balıkesir gazetesi ve Irmak dergisi 1927 yılında kayıtlara geçmiştir. Fakat 1925 yılında faaliyete olan Edremit gazetesi 1926 yılı kayıtlarında gözükmemektedir.

Balıkesir'in sağlık durumu da salnamelerde işlenen bir diğer konudur. Bu konuda kaplıcalar da önemli bir yet tutar. 1926 yılında Balıkesir'de sağlık durumu genel olarak iyi olmakla birlikte en başta gelen hastalığın sıtma olduğu kaydedilmiştir. 1927 yılında ise şehirde görülen hastalıkların çeşidinde bir artış gözükmektedir. Zira bu yıl verem, tifo, kızıl, kızamık, kabakulak, grip ve astım gibi hastalıkların görüldüğü kaydedilmiştir. Balıkesir'in sağlık alt yapısı konusunda ise 1925 yılında 50 yataklı Karesi Memleket Hastanesi, Balya kazasında yukarıda adı geçen maden şirketi olan Balya-Kara Aydın Maden Şirketi'nin özel 16 yataklı 1 hastanesi ve 8 yataklı bir karantinahanesi olduğu kaydedilmiştir. Sındırgı kazasında 1 muayene ve tedavi evi mevcuttur. Edremit kazasında ise 200 yataklı askeri hastane ile Sağlık Bakanlığına bağlı 5 yataklı bir dispanser de faaliyettedir. 1928 yılında ise diğer kazalara ait hastane bilgileri de verilmiştir. Nitekim Bandırma, Sındırgı, Ayvalık, Edremit kazalarında birer muayene ve tedavi evi ve Edremit'te 25 yataklı özel bir hastanenin mevcuttur. Yine sağlığa iyi gelen yaklaşık 12 adet kaplıca vardır. Bunun yanında 1 adet de maden suyu kaynağı mevcuttur.

Sonuç olarak Balıkesir, Osmanlı Devleti'nin girmiş olduğu uzun savaşlar döneminde akabinde gerçekleşen Milli Mücadele Döneminde sosyal, ekonomik ve pek çok alanda birçok olumsuz gelişmeye sahne olmuştur. Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasından sonra sahip olduğu potansiyel açısından pek çok konuda yeter bir şehir olan Balıkesir, Cumhuriyet Döneminde başlatılan gelişme ve büyüme projelerinde devamlı bir surette gelişmiş ve tekrar eski günlerine geri dönmekle kalmamış, bu dönemde her alanda eskisinden daha iyi bir konuma gelmiştir diyebiliriz.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazarlı olarak yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın verileri kaynak taramasına dayalı olarak toplandığı için etik kurul iznine gerek yoktur.

KAYNAKÇA

- Bilgin, A. (2009). Salname. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (s. 51-54). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- BOA. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) (1281). BOA., C. MF., 136/6782. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.
- Düstur (1948). *Düstur*, (3. Tertip), (5. Cilt). Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Genç, H. ve Coşkun Albayrak, G. (2006). Milli Fabrikacılar Cemiyeti ve 1917 Sanayi Sayımı. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 0(4), 209-236.
- Gönenç, T. (2008). Mübadelede Ayvalık, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Kemal Arı), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Hakkı İ. (1923). *Balıkesir Rehberi*. Balıkesir: Balıkesir Matbaası.
- Kallek, C. (2007). Okka. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (s. 338-339). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kartalkanat, A. (1991). Cumhuriyet Döneminde Madencilüğümüzün Gelişimi ve Türkiye Madencilik Politikası. *Jeoloji Mühendisliği*, 0(38), 51-67.
- Kayalan, F. (2022). 1935 Nüfus Sayımına Göre Balıkesir Vilayetinin Demografik Yapısı ve Özellikleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(47), 259-282.
- Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler (1993). Birinci Takımlı Kitap 2, (Çeviren: Seha L. Meray). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mutaf, A. (1995). *Salnamelerde Karesi Sancağı (1847-1922)*. Balıkesir: Taner Ofset.
- Palalı, İ. (2010). Osmanlı Salnameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(Ocak-Haziran), 1-14.
- Şahin, G. (2015). 1926-1927 ve 1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamelerinde Van Vilayeti. *Turkish Studies*, 10(9), 429-444.
- Şimişir, N. (2013). *Balıkesir Şehri ve Tarihi Araştırmaları*. İstanbul: IQ Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926). *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*. İstanbul: Matbuat-ı Müdüriyet-i Umumiye.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927). *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*. İstanbul: Matbuat-ı Müdüriyet-i Umumiye.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1928). *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*. İstanbul: Matbuat-ı Müdüriyet-i Umumiye.
- Uygun, K. (2006). Karesi İdadisi ve Sultanisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Mustafa Murat Öntuğ), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üner, M. (2022). Balıkesir Sanayisi ile İlgili Bazı Tespitler (1917-1933). *İsmail Hakkı Mercan'a Armağan*, İstanbul: Post Yayınları.
- Yurt Ansiklopedisi (1982). İl İl Türkiye, Dünü, Bugünü, Yarını (Balıkesir). *Yurt Ansiklopedisi* içinde (s.1102-1240) İstanbul: Anadolu Yayınları.

EKLER**Ek 1: Balıkesir Vilayetinin Kazalarında Mülki İdare Teşkilatlanması**

1925-1926		1926-1927		1927-1928	
Ayvalık		Bandırma		Bandırma	
Memur unvanı	İsmi	Memur unvanı	İsim	Memur unvanı	İsmi
Kaymakam	Azmi Bey	Kaymakam	Faik Bey	Kaymakam	Faik Bey
Mal Müdürü	Hüseyin Bey	Mal Müdürü	Arif Hikmet Bey	Mal Müdürü	Arif Bey
Mahkeme-i Asliye Reisi	Muhiddin Bey	Müftü	Abdurrahim Efendi	Müftü	Abdurrahim Efendi
Mahkeme-i Müdde-i Umumi	Ali Haydar Bey	Mahkeme-i Asliye Reisi	Akif Bey	Mahkeme-i Asliye Reisi	Akif Bey
Mahkeme-i Aza	Kazım Bey	Müdde-i Umumi	Hayri Bey	Mahkeme-i Asliye Müdde-i Umumisi	Tevfik Bey
Mahkeme-i Aza	Abdubaki Bey	Müdde-i Umumi Azası	Şakir Bey	Mahkeme-i Asliye Muavini	Haydar Bey
Mahkeme-i Aza Mülazımı	Hakkı Bey	Müdde-i Umumi Azası	Abdulkadir Bey	Mahkeme-i Asliye Azası	Abdulkadir Bey
Müstantık	Kemal Bey	Müdde-i Umumi Aza Mülazımı	Mazhar Bey	Mahkeme-i Asliye Azası	Tevfik Bey
	Edremit Kazası	Müstantık	Esat Halid Efendi	Mahkeme-i Asliye Aza Mülazımı	Celal Bey
Kaymakam	Mehmed Ali Bey	Eytam Müdürü	Ömer Lütfi	Müstantık	Esad Bey
Mal Müdürü	Hüseyin Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Ziya Efendi	Eytam Müdürü	Ali Fehmi Bey
Müftü	İsmail Hakkı Efendi	Edremit Kazası		Hükümet Tabibi	Ahmet Naci Bey
Mahkeme-i Asliye Reisi	Mehmet Agah Bey	Kaymakam	Mehmet Ali Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Ziya Bey
Mahkeme-i Müdde-i Umumi	Mehmed Emin Bey	Mal Müdürü	Mehmet Bey	Susuzluk Kazası	
Mahkeme-i Asliye Azası	Hüseyin Saadeddin Bey	Müftü	İsmail Hakkı Efendi	Kaymakam	Mehmet Muhsin Bey
Mahkeme-i Asliye Azası	Mehmet Tahsin Bey	Mahkeme-i Asliye Reisi	Agah Bey	Malmüdürü	Ahmet Rafet Bey
Müstantık	Hüseyin Tahsin Bey	Mahkeme Müdde-i Umumi	Mehmet Emin Bey	Müftü	Yok
Posta ve Telgraf Müdürü	Mehmet Kemal Bey	Mahkeme Azası	Recep Bey	Sulh Hakimi	Sabri Bey
	Bandırma Kazası	Mahkeme Azası	İhsan Bey	Hükümet Tabibi	Hakkı İsmail Bbey
Kaymakam	Ziya Bey	Mahkeme Azası Mülazımı	Hüseyin Kamil Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Sabri Bey
Mal Müdürü	Arif Hikmet Bey	Müstantık	Hüseyin Tahsin Bey	Gönen Kazası	
Müftü	Abdurrahim Efendi	Eytam Müdürü	Mehmet Hulusi Bey	Kaymakam	Naci Bey
Mahkeme-i Asliye Reisi	Akif Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Kamil Bey	Malmüdürü	Şemseddin Bey
Cinayet Müdde-i Umumi	Hikmet Emin Bey	Sındırgı Kazası		Müftü	Hüseyin Raci Efendi
Mahkeme-i Asliye Umumisi	Burhaneddin Bey	Kaymakam	Haluk Nihat Bey	Hukuk Hakimi	Fevzi Efendi
Mahkeme-i Asliye Azası	Ahmet Şakir Bey	Mal Müdürü	Osman Nuri Bey	Müdde-i Umumi	Rasim Efendi
Mahkeme-i Asliye Azası	Abdulkadir Bey	Müftü	Ahmet Efendi	Ceza Hakimi	Raif Efendi

Mahkeme-i Asliye Azası Müslazımı	Şevki Bey	Mahkeme-i Asliye Reisi	İsmail Bey	Müstantık	Vefik Bey
Mahkeme-i Asliye Azası Müslazımı	Mazhar Bey	Müdde-i Umumi	Münip Bey	Hükümet Tabibi	Ziya Şahabettin Bey
Müstantık	Esad Han Bey	Müdde-i Umumi Azası	Rıza Bey	Posta ve Telgraf Müdürü Vekili	Alâeddin Bey
Gönen Kazası		Müdde-i Umumi Aza		Balya Kazası	
Kaymakam	Müdde-i Umumi Aza	Müdde-i Umumi Aza	Yok	Kaymakam	Ahmet Bey
Mal Müdürü	İbrahim Hakkı Bey	Müstantık	Adil Ziya Bey	Malmüdürü	Sait Bey
Müftü	Hüseyin Raci Efendi	Posta ve Telgraf Müdürü	Rafet Bey	Müftü	İsmail Hakkı Efendi
Mahkeme-i Asliye Reisi	Osman Nuri Bey	Balya Kazası		Ceza Hakimi	Osman Nuri Bey
Mahkeme-i Asliye Müdde-i Umumisi	Mazahar Bey	Kaymakam	Memduh Bey	Müdde-i Umumi	Mustafa Bekir Bey
Mahkeme-i Asliye Azası	Raif Bey	Mal Müdürü	Ahmet Kazım Bey	Hukuk Hakimi	Sadah Bey
Mahkeme-i Asliye Azası	Yok	Müftü	İsmail Efendi	Müstantık	Nuri Bey
Mahkeme-i Asliye Azası Müslazımı	Yok	Mahkeme-i Asliye Reisi	Ragıp Bey	Hükümet Tabibi	Baki Bey
Müstantık	Mehmet Kemal Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumi	Aziz Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Mustafa Bey
Burhaniye Kazası		Mahkeme-i Azası	Müddei Aziz Bey	Edremit Kazası	
Kaymakam	Mahkeme Azası	Mahkeme Azası	Hüseyin Hüsnü Bey	Kaymakam	Mehmet Ali Bey
Mal Müdürü	Mehmed Şakir Bey	Müstantık	İsmail Hakkı	Malmüdürü	Mehmet Bey
Müftü	Hoca Mehmet Efendi	Posta ve Telgraf Müdürü	Mustafa Bey	Müftü	İsmail Hakkı Efendi
Mahkeme-i Asliye Cinayet Reisi	Mustafa Şükrü Bey	Gönen Kazası		Mahkem-i Hukuk Reisi	Agah Bey
Mahkeme-i Asliye Müdde-i Umumiyesi	İsmail Hakkı Bey	Kaymakam	Rafet Bey	Mahkeme-i Hukuk Müdde-i Umumiyesi	Mehmet Emin
Mahkeme-i Asliye Azası	Mustafa Esrar Bey	Mal Müdürü	Şemseddin Bey	Ceza Hakimi	İhsan Bey
Mahkeme-i Asliye Azası	Veliyyedin Bey	Müftü	Haydar Raci Efendi	Müstantık	Adil Bey
Mahkeme-i Asliye Azası Müslazımı	Refik Bey	Mahkeme-i Asliye Reisi	Osman Nuri Bey	Hükümet Tabibi	Ahmet Kamil Bey
Mahkeme-i Asliye Azası Müslazımı	Nureddin Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumisi	Reşat Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Mehmet Kamil Bey
Balya Kazası		Mahkeme Azası	Raif Bey	Burhaniye Kazası	
Kaymakam	Memduh Bey	Mahkeme Azası	Mustafa Bey	Kaymakam	Mustafa Rasim Bey
Mal Müdürü	Refet Bey	Mahkeme Azası Müslazımı	Hüseyin Tahsin Bey	Malmüdürü	Hüseyin Hüsnü Bey
Müftü	İsmail Hakkı Efendi	Müstantık	Kamil Bey	Müftü	Mehmet Efendi
Mahkeme-i Asliye Reisi	İlhami Bey	Eytam Müdürü	Hüsnü Bey	Mahkeme-i Asliye Reisi	Şükrü Bey
Mahkeme-i Müdde-i Umumiyesi	Muhtar Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Eşref Bey	Mahkeme Azası	İsmail Hakkı Bey
Mahkeme Azası	Hüseyin Hüsnü Efendi	Burhaniye Kazası		Mahkeme Azası	Mustafa Bey
Mahkeme Azası	Saim Bey	Kaymakam	Rıdvan Bey	Mahkeme Azası	Salih Bey

Müstantık	İsmail Hakkı Bey	Mal Müdürü	Mustafa Nail Bey	Müstantık	Hasan Nizami Bey
	Dursunbey Kazası	Müftü	Hoca Mehmet Efendi	Hükümet Tabibi	Abdah Cemal Bey
Kaymakam	Bekir Sıtkı Bey	Mahkeme-i Asliye Reisi	Mustafa Şükrü Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Kazım Bey
Mal Müdürü	Saffedin Bey	Mahkeme-i Müdde-i Umumiye	Hakkı Bey	Ayvalık Kazası	
Müftü	Hacı Mustafa Efendi	Mahkeme Azası	Mustafa Esrar Bey	Kaymakam	Haluk Nihat Bey
Bidayet Hakimi	Ali Hikmet Bey	Mahkeme Azası	Veliyeddin Bey	Malmüdürü	Mehmet Ali Bey
Bidayet Müdde-i Umumiyesi	Ahmed Kamil Bey	Mahkeme Azası Mülazımı	Mehmet Ali	Müftü	Mehmet Şakir Efendi
Müstantık	Mazhar Bey	Müstantık	Hüseyin Nazmi Bey	Ceza Hakimi	Baki Bey
	Erdek Kazası	Eytam Müdürü	Mehmet Bey	Müdde-i Umumi	Haydar Bey
Kaymakam	Emin Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Kazım Bey	Hukuk Hakimi	Muhiddin Bey
Mal Müdürü	Osman Nuri Bey	Ayvalık Kazası		Müstantık	İsmail Hakkı Bey
Müftü	Yok	Kaymakam	Yok	Posta ve Telgraf Müdürü	İbrahim Bey
Mahkeme Reisi	Zühdü Bey	Mal Müdürü	Hüseyin Bey	Sındırgı Kazası	
Müdde-i Umumi	Ragıp Bey	Müftü	Mehmet Şakir Efendi	Kaymakam	Vedat Ekrem Bey
Aza	Abdullah Zühdü Bey	Mahkeme-i Asliye Reisi	Muhiddin Bey	Malmüdürü	Osman Nuri Bey
Aza	İsmail Hakkı Bey	Müdde-i Umumi	Haydar Bey	Müftü Vekili	İbrahim Efendi
Müstantık	Yok	Mahkeme-i Asliye Azası	Kazım Bey	Hakim	İsmail Hakkı Bey
Posta ve Telgraf Müdürü	Şükrü Bey	Mahkeme-i Asliye Azası	Abdülbaki Bey	Müdde-i Umumi	Mehmet Munib Bbey
	Sındırgı Kazası	Mahkeme-i Asliye Aza Mülazımı	Hüseyin Hüsnü Bey	Müstantık	Adil Bey
Kaymakam	Yok	Müstantık	İsmail Bey	Hükümet Tabibi	Mustafa Sırrı Bey
Mal Müdürü	Yok	Posta ve Telgraf Müdürü	İbrahim Bey	Telgraf ve Posta Müdürü	Ahmet Rafet Bey
Müftü	Yok	Dursunbey Kazası		Dursunbey Kazası	
Hakim	Sadık Bey	Kaymakam	Mehmet Ali Ziya Bey	Kaymakam	Mehmet Ali Ziya Bey
Hakim Muavini	Yok	Mal Müdürü	Safiyeddin Bey	Malmüdürü Vekili	Süleyman Bey
Müdde-i Umumi	Nesib Bey	Müftü	Mustafa Efendi	Müftü	Mustafa Efendi
Müstantık	Adil Bey	Mahkeme-i Asliye Reisi	Abdah Hamdi Bey	Hakim Vekili	Sırrı Bey
		Müdde-i Umumi	Kamil Bey	Müdde-i Umumi	Kemaladdin Bey
		Müstantık	Ahmet Azmi Bey	Müstantık	Sadık Bey
		Posta ve Telgraf Müdürü	Şadi Bey	Hükümet Tabibi	Zühdü Bey
				Posta ve Telgraf Müdürü	Şadi Bey

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926: 717-719; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927: 997-999; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1067-1069.

Ek 2: Ayvalık Kazasındaki Fabrikalar

Bulunduğu Yer	Fabrika/Değirmen	Enerji Kaynağı	Beygir Gücü	Bir Senelik Üretimi
1 Edremit Caddesi	Fabrika	Buhar	10	63.000
2 Hükümet “	“	“	25	9.989
3 Edremit “	“	“	20	130.000
4 “ “	Fabrika ve Sabunhane	“	25	191.000
5 Hükümet “	Fabrika	“	20	64.000
6 “ “	“	“	15	78.000
7 “ “	“	“	18	85.640
8 “ “	“	“	20	83.250
9 “ “	“	“	20	105.000
10 “ “	“	“	25	90.000
11 Vehbi Bey Mah.	“	“	22	76.000
12 “ “	“	“	15	135.000
13 “ “	“	“	25	96.000
14 “ “	“	“	18	167.000
15 “ “	“	“	55	111.000
16 “ “	Zeytin ve Un Fabrikaları	“	75	85.000
17 “ “	Zeytinyağı Fabrikası	“	20	60.000
18 Küçük Gerede	“ “	“	16	31.488
19 Vebi Bey Mah.	“ “	“	20	
20 Ali Bey Nahiyesi	“ “	“	20	
21 Vebi Bey Mah.	Motor “	“	70	
22 Edremit Caddesi	“ “	“	25	12.000
23 Vebi Bey Mah.	“ “	Gaz	12	6.000
24 “ “	“ “	“	5	3.200
25 “ “	“ “	Mazot	4	9.600
26 Hükümet Caddesi	Zeytin Mengenesi	“	5	19.200
27 Vebi Bey Mah.	Motor	“	20	
28 Hükümet Caddesi	Demirhane	Buhar	4	
29 “ “	“	“	3	
30 “ “	“	“	4	
31 “ “	“	“	3	
32 “ “	“	“	4	
33 Vebi Bey Mah.	Sabunhane	“	10	
34 Hükümet Caddesi	“	“	10	
35 “ “	“	“	10	
36 “ “	“	“	6	
37 “ “	“	“	6	
38 Vehbi Bey Mah.	“	“	5	
39 “ “	“	“	6	
40 “ “	“	“	5	
41 “ “	“	“	6	
42 “ “	“	“	6	

43 Sındırgı Kazası	Fabrika	Su	36	50.000
--------------------	---------	----	----	--------

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1054-1059

Ek 3: Edremit Kazasındaki Fabrikalar

Buldukları Mahaller	Beygir Gücü	Bir Sene Zarfındaki Günlük İstihsalatı Kilo
1 Edremit Kasabasında	35	Günlük 12.000 kilo zeytin
2 “ “	16	“ 12.000 “ “
3 “ “	15	“ 8.000 “ “
4 “ “	17	“ 11.000 “ “
5 “ “	18	“ 9.000 “ “
6 “ “	24	“ 13.000 “ “
7 Şekviran Köyü	12	“ 6.000 “ “
8 Havran Köyü	22	“ 13.000 “ “
10 “ “	18	“ 12.500 “ “
11 “ “	8	“ 4.000 “ “
12 “ “	24	“ 8.500 “ “
13 “ “	6	“ 3.500 “ “
14 “ “	18	“ 11.500 “ “
15 “ “	12	“ 7.500 “ “
16 “ “	18	“ 7.500 “ “
17 Zeytinlu Köyü	12	“ 6.000 “ “
18 “ “	12	“ 11.500 “ “
19 “ “	75	“ 12.000 “ “
20 Kızılcılar Köyü	8	“ 6.500 “ “
21 Göze Köyü	11	“ 8.000 “ “
22 “ “	12	“ 7.000 “ “
23 Ilıca İskelesi	8	“ 7.000 “ “
24 “ “	18	“ 11.500 “ “
25 Manastır Çayı	8	“ 7.000 “ “
26 Avcılar Köyü	12	“ 6.500 “ “
27 Tahta Köyü	6	“ 3.000 “ “
28 Papaslık Köyü	10	“ 9.000 “ “
29 “ “	12	“ 8.000 “ “
30 “ “	12	“ 7.000 “ “
31 Narlı Köyü	8	“ 3.500 “ “
32 Narlı İskelesi	8	“ 7.000 “ “
33 Edremit Kasabası	8	7.000 kilo buğday
34 “ “	40	Saatte 44 kilovat elektrik üretir
35 “ “	25	Günlük 9.000 kilo zeytin
36 “ “	9	
37 Zeytinlu Köyü	10	Günlük 1.000 kilo buğday
38 Edremit Köyü	8	100 işçinin gördüğü işi görür
39 Zeytinlu Köyü	12	Günlük 3.000 kilo zeytin

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1054-1059)

Ek 4: Bandırma ve Gönen Kazalarındaki Fabrikalar

Buldukları Yer	Üretim cinsi	Enerji Kaynağı	Beygir Gücü	Günlük Üretim Miktarı kilo	Bir Senelik Üretim Kilo
1 Bandırma Sagir Yolu Caddesi	Un	Mangal Kömürü	75	4.500 Has Un	
2 Bandırma Şose Caddesi	“	“ “	50	5.000 “ “	
3 “ “	“	“ “	25	3.000 “ “	
4 Manyas Kazaklar Köyü	“	Petrol	26	6.000 Kırma Un	
5 Edincik Nahiyesi	“	“ “	26	6.000 “ “	
Edincik Nahiyesi	“	Kömür	32	2.500 Has Un	

6	Çarlık Köyü				
7	Manyas Salur Köyü	“	Petrol	25	2.000 Kırma Un
8	“	“	Mangal Kömürü	18	5.000 “
9	Manyas Kazaklar Köyü	“	“	25	10.000 Kırma ve Has Un
10	Bandırma Tahıl Pazarında	“	Petrol	50	
11	Gönen Kasabası	“	Gaz Motoru	28	75.000
12	Gönen Purtan Köyü	“			600.000
13	Gönen Tuzakçı Köyü	“	Buhar Makinası		750.000
14	Gönen Sarı Nahiyesi	“	Gaz Motoru		75.000

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1928: 1054-1059

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 217-236, Winter 2022

Türk-İran Mitoloji ve İnanışlarında Düalist Varlık Anlayışı* *Dualist Understanding of Existence in Turkish-Iranian Mythology and Beliefs*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1187461>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
11.10.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
24.11.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Murat Sultan Özkan
Karabük Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Felsefe Bölümü
msozkan@karabuk.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-8053-5579>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu alışma için herhangi bir çıkar atışması bildirilmemiştir. Bu alışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

 z

Göktürk yazıtlarında yer, gök ve insanın Gök Tanrı tarafından yaratıldığı ima edilmektedir. Yazıtlarda tanrıça Umay'a ve kutsal yer-sulara da yer verilmekte, onlardan da yardım istendiği belirtilmektedir. Türk mitolojisinde evrenin doğumu ve insanın yaratılışı açıklanmaktadır. Bazı mitolojik derlemelerde tanrıların doğumuna da yer verilmektedir. Mitolojik anlatılardaki evren tasavvuru Oğuz Kağan destanındaki anlatılarla da örtüşmektedir. Türklere göre tanrıları ve ilk maddi unsurlar  ncesizdir. Bu öncesiz unsurları kullanarak evrende iyi olanları ve kötülüğün temsilcisi Erlik'i yaratmıştır. Kötülüğün kaynağı ve yaratıcısı ise Erlik'tir. Türk mitolojisine göre her varlık tinsel ve maddi unsurlardan oluştuğu gibi insan da ruh ve bedenden müteşekkil bir varlıktır. Zerdüştlüğün varlık anlayışı Türk varlık anlayışıyla paralellik taşımaktadır. Zerdüştlükte varlıklar önce tinsel olarak yaratılmış daha sonraki devirlerde maddi olarak yaratılmışlardır. Türk ve İran varlık anlayışında hem ontolojik hem de etik düalite vardır. Zerdüştlükte iyi olan şeyleri yaratıcı Ahuramazda, kötülüğün kaynağı ve yaratıcısı ise Ehrimen'dir. Böylece iki düşünce sisteminde de kötülüğün kaynağı negatif güçler olduğundan kötülük problemi de ortadan kalkmaktadır. Yaratıcı güçlerin düalist olmasının yanında evrende de bir d alitenin olduğu belirtilmektedir. Var olan her şey soyut olan tinsellik ve somut olan maddenin birlikteliğiyle var olmaktadır. Bu düalite insan için de geçerlidir ve insan da ruh ve bedenden m teşekkil bir varlıktır.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Varlık, T z, D alite, İyilik, Kötülük

Abstract

In Göktürk inscriptions, it is implied that the earth, sky and man were created by the Tengri. In the inscriptions, the goddess Umay and the holy place-waters are also included, and it is emphasised that they were asked for help. In Turkish mythology, the birth of the universe and the creation of man are explained. Some mythological beliefs also include the birth of gods. The conception of the universe in the mythological narratives also coincides with the narratives in the Oguz Kagan epic. According to the Turks, the gods and the first material elements are eternal. These primordial elements are referred to as water, soil, rock, and seeds. By using these eternal elements, the Tengri created the good ones in the universe and Erlik as the representative of evil. The source and creator of evil is Erlik. According to Turkish mythology, every being is composed of spiritual and material elements, and human is also a being composed of soul and body. Zoroastrianism's understanding of being has parallels with the Turkish understanding of being. In Zoroastrianism, beings were first created spiritually and later created materially. There is both ontological and ethical duality in Turkish and Iranian belief of being. In Zoroastrianism, the creator of good things is Ahuramazda, and the source and creator of evil is Ahriman. Thus, since the source of evil is opposite forces in both systems of thought, the problem of evil is eliminated. It is mentioned that there is a duality in the universe as well as the creative forces being dualists. Everything that exists exist with the unity of abstract spirituality and concrete matter. This duality is also valid for man, and man is a being composed of soul and body.

Keywords: God, Being, Substance, Duality, Goodness, Evil

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

 zkan, M. S. (2022). Türk-İran Mitoloji ve İnanışlarında Düalist Varlık Anlayışı. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 217-236.

GİRİŞ

Türklerin kurmuş oldukları ilk devletin tarihi, belgelere dayalı olarak MÖ 220 olarak gösterilmektedir. Ancak günümüzde yapılan antropolojik ve kültürel araştırmalarla Türklerin tarihinin MÖ on binli yıllara kadar uzandığı tespit edilmiştir. Türklerin, kültürel, dini, siyasi, sanatsal ve felsefi birikimleri Yazıtlar, mitoloji ve destanlar aracılığıyla günümüze ulaşmıştır. Türklerin varlık ve yaratılış hakkındaki görüşleri de bu kaynaklar vasıtasıyla günümüze ulaşmıştır. Bu kaynakların yanı sıra komşu devletlerin tarihî kayıtları, seyyahların tutukları notlar da Türklerin varlık hakkındaki görüşlerine kaynaklık etmektedir. Bu kaynaklara dayanarak tanrıların, evrenin ve insanın doğumunun nasıl ele alındığı felsefi olarak incelenecektir. Türk varlık anlayışının düalist bir görüş olup olmadığı sorgulanacak ve İran coğrafyasında kurulan medeniyetlerle karşılaştırması yapılacaktır. İran coğrafyasında ileri sürülen düalist varlık anlayışı da incelenirken Saka Türklerinin bir kolu olan Medler'in bu düşünceye katkıları işlenecektir. Zerdüş'tün tebliğ etmiş olduğu Avesta'nın düalist varlık anlayışının oluşmasında ne gibi bir katkısının olduğu araştırılacaktır. Türk ve İran düşüncesindeki düalist varlık anlayışlarının benzer ve farklı yönleri irdelenecek, ortak bir kökene dayanıp dayanmadıkları soruşturulacaktır. Türk ve İran'daki düalist varlık anlayışının felsefe tarihindeki önemli düalist varlık görüşleriyle karşılaştırılacak benzer ve farklı yönleri ifade edilecektir. Ayrıca Türk mitolojisinde yer alan tanrıların doğuşu ile sudur teorisi arasında bir koşutluk olup olmadığı sorgulanacaktır.

TÜRKLERDE VARLIK VE YARATILIŞ

Türklerin varlık hakkındaki görüşleri farklı kaynaklar aracılığıyla günümüze ulaşmıştır. Genel olarak Türklerin varlık hakkındaki görüşlerine Göktürk yazıtlarında, mitolojik anlatılarda ve destanlarda yer verilmiştir. Bundan dolayı Türklerin varlık hakkındaki görüşleri üç başlık halinde incelenecektir. Çin kaynaklarında yer alan tarihi veriler Yazıtlarla koşutluk taşıdığından aynı başlık altında değerlendirilecektir. Yazıtlar devlet eliyle kayda geçirildiğinden resmi görüş niteliği taşıdığından öncelikli olarak Yazıtlardaki varlık görüşü ele alınacaktır.

Göktürk Yazıtlarına Göre Varlık ve Yaratılış

Türklerin asıl dini Gök Tanrı dinidir. Gök Tanrı hem mutlak güç sahibi hem de semavi bir Tanrı'dır. (Bıçak, 2009: 55). Ancak Türkler tarihsel süreç içerisinde doğal güçlere, atalar kültüne de inanmışlardır. Yer-su ve gök cisimleri gibi doğal güçlere önem vermiş, ataların ruhlarından da yardım beklemiş ve onları kutsamışlardır (Bıçak, 2009: 55). Doğal olan her şeyin bir ruha sahip olduğuna dair inanç, yer-su ruhları altında toplanmış ve onlara dua da edilmiştir. Bu da doğaya saygılı davranmaya ve zarar vermemeye kaynaklık etmiştir (Bıçak, 2009: 61). Dünyada birçok şeyin sahibi olduğuna inanılan yer-suların Türklerin hayatında önemli bir yeri vardır. İnsanlar hayatlarının yolunda gitmesini kutsal yer-suların manevi desteğine bağlamışlardır. Kutsal yer-sulara gökteki yıldızlar gibi ayrıcalıklar atfedilmiştir. Kutsal yer-sular bağımsız olarak değil sadece Gök Tanrı'yla veya tanrılarla birlikte yardım edebilmektedirler (Bıçak, 2009: 41). Göktürk yazıtlarında da kutsal yer-sulara ve tanrıça Umay'a yer verilmiş olsa da hep Gök Tanrı ön planda tutulmuş, o başat Tanrı olarak görülmüştür. Türkler, tanrıların doğumunu (*teogoni*), evrendoğumu (*kozmogoni*) ve insanların doğumunu (*antropogonia*) da Gök Tanrı'ya öncelik vererek açıklamaya çalışmışlardır.

Göktürk yazıtlarında Türklerin varlık ve evrendoğumuyla ilgili görüşleri bir cümle ile özetlenmiştir: “*Üste mavi gök (üze kök tengri), alta yağız yer kılındıka, ikisinin arasında insan oğlu kılınmış...*” (Ergin, 2013: 40-41). Bu ifadede geçen gök-tengri, Gök Tanrı'yı değil, doğrudan mavi gökyüzünü işaret etmektedir (Kafesoğlu, 1980: 58-59). Ayrıca evrenin bir sıralama doğrultusunda yaratılmış olduğu da aynı cümlede belirtilmektedir. Bu sıralamaya göre önce mavi gök akabinde yağız yer son olarak da insanlar yaratılmıştır (Özden, 2014: 30). Evrenin yaratılışı insanın yaratılışından önce gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle önce insanın yaşayabileceği uygun ortam oluşturulmuş akabinde de insanoğlu kılınmıştır.

Göktürk yazıtlarından alınan yukarıdaki ifadede yaratıldığı/oluşturduğunda şeklinde tercüme edilen “kıl” sözcüğü eylem bildirir ve yapmak, oluşturmak anlamına gelir, ancak “kıl” eylemi cümlede edilgin olarak kullanıldığından anlam muğlaklaşmakta ve yeri göğü oluşturanın kim olduğu belirsiz kalmaktadır (Roux, 2015: 72). Ayrıca yukarıda alıntılanan ibarede geçen ifadeler yoktan yaratmayı da doğrudan ifade etmemektedir. Çünkü dönüşlü ve eylem bildiren “kıl” fiili kullanılmıştır. Eylem bildiren sözcük bu ifadede ve ilgili Yazıtlarda yaratma anlamında değil, yapmak ya da inşa etmek anlamında kullanılmıştır (Roux, 1994: 87). Çin kaynaklarının aktardığına göre de Hunlar evrenin ezeli olduğuna

inanırlarmış. Göktürk ve Uygurlarda da benzer inanışlara rastlanmıştır. Yeri ve göğü Tanrı'nın yarattığına yönelik kozmogonik mitler Ön-Türkler dönemine dayandığı söylenebilir. Bu kozmogonik anlayışlar, Türk masallarında da şöyle ifade edilmektedir: “Bir vardı bir yoktu Tanrı'dan başka kimse yoktu” (Bayat, 2011: 80-81).

Göktürk yazıtlarında Gök Tanrı'ya yer verilmiş olsa da bazı cümlelerde de Tanrı; gök, yer veya yer-su ile birlikte anılmıştır (İnan, 1976: 15-16). Kültigin yazıtında hakanın anası Umay'a benzetilmektedir. (Ergin, 2013: 53). Tonyukuk yazıtında ise “Tanrı Umay'ın kutsal Yer ve Su (ruhları bize) yardımcı” oldukları ifade edilmektedir (Tekin, 2003: 91). Göktürk yazıtlarında “Yukarıdaki gök ile aşağıdaki yer öyle buyurmuşlardı” denilmektedir. Yer, göğe göre ikinci planda kalmış ve Yazıtlarda sadece bir kere yukarıdaki gibi emir vermiştir. Fiziki bir nesne olarak yerin etkisi, gökle uyum ve ahenk içerisinde olmasının doğal bir sonucudur (Roux, 2015: 138). Gök ve yer buyurdıklarından onlara tinsel bir güç de atfedilmekte ve edimlerin kaynağı olarak sunulmaktadırlar. Dolayısıyla yazıtlardaki gök sözcüğü hem gerçek anlamıyla semayı hem de kavramsal olarak Tanrı'nın yüceliğini belirtmektedir.

Göktürk yazıtlarında Tanrı gökle ilişkilendirildiği gibi Avrasya'daki çeşitli mitolojik ve dini metinlerde de Tanrı gökle ilişkilendirilmiştir. Farklı dillerdeki Tanrı adı, gökyüzü anlamına da gelmektedir. Moğolca, *Tengri*; Çince, *Tien*, Babilce, *Anu*; Sümerce, *Dingir* gökyüzü anlamını da taşımaktadır. Türkçenin farklı lehçelerindeyse *Tangri*, *Tenri*, *Tengere*, *Tangara*, *Ture*, *Tenegere* olarak telaffuz edilen “*Tengri sözcüğü hem göğü hem de Gök Tanrı'ya ifade*” etmektedir (Çoruhlu, 2002: 19). Farklı Türk boylarında Tanrı kelimesinin karşılığı olarak kullanılan, aynı anlama gelen ve telaffuz farklılığı olan bu sözcükler somut olarak göğü ifade etmiş olsalar da ad olarak göğün en yüksek, ulu, yüce ve ışıklı kısmının niteliklerini belirtmektedir. Orta Asya'da tarım ve hayvancılıkla uğraşan Türkler, kudretli ve yaratıcı büyük Gök Tanrı'ya inanır ve ona tapardı (Eliade, 1999: 27). Göktürkler ve Uygurlar zamanında maddi bir varlık olan gök ile ona hâkim olan ruhun ayrı ayrı anılmasına gerek duyulmamıştır (İnan, 1976: 17). Gök kelimesi ulu ve yüce anlamında Tanrı'yı niteleyen sıfat olarak da kullanılmıştır. O, yaratan, hayat veren, yardım edip yol gösteren, bilgilendiren, hükmeden ve öldüren yüce varlıktır. Küçük ve Tümer'e göre (1993: 80-81) Gök Tanrı milli bir Tanrı; Roux'a göre ise (1994:90) o hanedanlık Tanrı'sıdır.

Metinlerde Gök Tanrı'nın nitelikleri sayılırken boyutu, mavi rengi, gücü ve her şeyin üzerinde olduğu vurgulanmaktadır. Yazıtlarda, “...üze kök Tengri asra yağız yer...” ifadesiyle Tanrı'nın her şeyin üzerinde olduğu belirtilmektedir (Erdoğan, 2020: 191). Üze sözcüğü hem Tanrı'nın evrenin üzerinde olduğunu belirtir hem de onu bu evrenle bağlantılı hale getirir. Üzenin karşıtı olarak aşa (asara) ya da yer konumlandırılmıştır ve aşa, dünyayı niteleyen bir zarftır. Bu, Türklere ait transandantal bir tasarımdır, var olan her şeyin üzerinde olan ve kendisine umut bağlanan Tanrı anlayışına dayanır (Roux, 2015: 127). Üze; üstte, yukarıda anlamında kullanılan durum bildiren bir zarf olsa da aynı zamanda Tanrı'nın ululuğunu ve yüceliğini de belirtmektedir. Yukarıdaki güç ve kudret sahibi Tanrı'nın yardımıyla insanlar kendilerini kötülüklerden korumaktadırlar (Roux, 1994: 94).

Çin kaynaklarına göre de Türkler, Hunlardan (MÖ 2. yy) itibaren Gök Tanrı'ya inanmaktadırlar. Türk devletlerinde ve boylarında bu inanç bir kült haline getirilmiştir (İnan, 1976: 15-16). Türk boylarında Ulu Tanrı değişik adlarla anılmıştır: Gök Tanrı ya da en Yüce Tanrı'yı Altaylar, *Ülgen*; Güney Altaylılar, *Kuday*; Soyutlar, *Kayra Kan* olarak anmışlardır. Kamların bazılarında göre ise *Kayra Kan* tanrıların en yücesidir ve *Ülgen*, *Kızagan* ve *Mergen* gibi tanrılar onun çocuklarıdır. Yine kamların dualarında *Kızagan* ve *Mergen*, *Ülgen*'in hizmetinde olan iyi ruhlar olarak da dile getirilmişlerdir (İnan, 1976: 20). Tanrılar hiyerarşisinde *Yayık*, *Suyle*, *Karlık* ve *Utkuçi* de iyi tanrılar olarak *Ülgen*'in hizmetindedir. *Yayık* ise *Ülgen* ve insanlar arasında aracılık yaparak insanları korur ve onlara yardım eder. Kamlar da onun rehberliğinde *Ülgen*'e ulaşip insanlara yardım ederler. Dolayısıyla farklı boylar yaratıcı olan Tanrı'yı farklı kavramlarla ifade etmişlerdir. Altay Türklerine göre “*Ülgen yaratıcıdır.*” O, bütün varlığın yaratıcısı olduğundan ona Ay'ımı Güneş'imi yaratan diye seslenilir (İnan, 1976: 21-22).

Gök Tanrı olarak *Ülgen*'i kabul etmiş olan Altaylılar diğer tanrıların da ondan türemiş olduğuna inanmışlardır. *Ülgen*'in yedi veya dokuz oğlu ve kızı olduğu belirtilmiştir. Hatta bazı kaynaklarda onun kızları, Gök Tanrı'nın kızları olarak sunulmuştur (Çoruhlu, 2002: 21-22). Radloff'un mitolojik derlemelerine göre ise *Kayra Kan* merhametli sema/gök anlamına gelmektedir. Kırgız ve Kazak lehçelerine göre *Ülgen*, büyük ve ulu; Buryat lehçesinde ise ulu yer anlamı taşımaktadır. *Ülgen* çoğunlukla Gök Tanrı yerine kullanılırken bazı Türk toplumlarında da Yer Tanrı olarak kullanılmış olduğu da ima edilmektedir (Çoruhlu, 2002: 27). Tonyukuk yazıtında Umay'ın ismi, *iduk* (kutsal) yer sub ile birlikte anılmakta ve insanlara onlarla birlikte müdahale ettiği vurgulanmaktadır. Kültigin yazıtında

hakan Tanrı'ya [*Tanrı gibi (ve) Tanrı olmuş Türk Bilge Hakan*] (Tekin, 2003: 35) hatun da Tanrı *Umay*'a benzetilmektedir. *Umay*, yeryüzüyle bütünleşerek gerçek anlamda ana tanrıça olabilmıştır (Roux, 1994: 113). Roux'un *Umay*'ı tanrıça olarak değerlendirmesine rağmen Tonyukuk yazıtında *Umay* tanrıça olarak değil Tanrı olarak ifade edilmektedir (Tekin, 2003: 91).

Gök Tanrı'nın yanında yıldırım, hava, yol, barış, şans; kötü kader tanrılarına da farklı Türk boylarında yer verilmiştir. Hatta Başkurlarda on iki tanrıdan bahsedilmektedir. Gök Tanrı eylemlerinde özerk olsa da bazen başka tanrılarla hareket etmektedir. İkili, üçlü ya da daha fazla tanrılar dizisi tespit edilmiş olsa da "birçok tanrı ne tek tanrıcılığı ne de Gök'ün üstünlüğünü unutturmaktadır. Gök'e başka güçlerin ilave edilmesi keyfiyeti, zaten mevcut olanın, yani Gök'ün temeldeki birliği üzerinde ısrar etmekle eş anlamlıdır" (Roux, 1994: 101-102). Başkurların da on iki tanrısından en ulusu veya en yücüsü göktedir. Bunların başat Tanrı'ları Yakutların *Ürüng Ayıg Toyon*'una ve Altaylıların *Ülgen*'ine bezemektedir (İnan, 1976: 17-18). Zaten Türklerde göğün en üst katında bulunan en Ulu Tanrı bay, han, başkan ve ata olarak nitelendirilmiştir. Onunun oğullarının ya da yardımcıların ise göğün daha alt katlarında bulunduğu kabul edilmiştir. Bunların sayıları boylara göre değişir ve dokuz-yedi oğlan ve kızdan oluşurlar (Eliade, 1999: 28). Türk boylanana ait mitolojiler birlikte değerlendirildiğinde varlık konusunda iki husus ön plana çıkmaktadır. Birincisi tanrılar içerisinde bir hiyerarşi oluşturulmuştur. İkincisi ise hiyerarşide en üstte yer alan Tanrı farklı isimlerle adlandırılrsa da o demiurgos ya da yaratıcı olarak görülmüştür. Diğer tanrılar ise yaratma ediminin gerçekleştirilmesine yardımcı güçler olarak değerlendirilmişlerdir.

Türklerde Tanrı anlayışı merkezi otoritenin kurulduğu dönemler ile devletin dağıldığı dönemlerde farklılık arz etmektedir. Güçlü hakanlıklar döneminde Gök Tanrı anlayışı hakimken devlet otoritesinin kaybolduğu dönemlerde boylar kendi başlarına hareket ettiklerinden Gök Tanrı'nın gücü azalmış ve halk daha alt düzey tanrılara inanmaya başlamıştır. Boyların bağımsız olarak hareket ettikleri dönemde çok tanrıcılığa yönelimler olsa da hükümdarlık tesis edildikten sonra Gök Tanrı hükümdarlığın Tanrı'sı haline gelmiştir (Bıçak, 2009: 35).

Türkler MÖ 2. asırdan itibaren, hatta asırlarca evvel, kısa süreli istisnalar dışında merkezi otoritenin güçlü olduğu büyük hükümdarlıklar kurmuşlardır. Bu siyasi birlik Tanrı anlayışında da kendini göstermiştir. Gökteki Tek Tanrı'ya karşılık siyasi gücün de tek hükümdarın yetkisinde olduğu kabul edilmiştir. Türklerde siyasi birliğin sağlanması ve güçlü bir merkezi otoritenin kurulması ile tek tanrıcılık arasında görülen bu ilişkiye benzer yaklaşımlar Mezopotamya, Mısır ve Hint uygarlıklarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu uygarlıklarda da merkezi otorite güçlenip siyasi birliğin sağlanması ile çok tanrıcılıktan tek tanrıcılığa doğru bir geçiş yaşandığı tarihi verilere dayanılarak söylenebilir. Türklerde siyasi birlik çok erken dönemlerden itibaren sağlandığından her boy kendine özgü bir tanrı anlayışı kabul etmek yerine egemenliğini tanıdıkları hükümdarlığın başat Tanrı'sını Gök Tanrı olarak kabul etmiştir. Politeist yaklaşımlar ya Türklerin boylar halinde yaşadıkları dönemden kalma ya da merkezi otoritenin dışında kalan ve özerk bir yapıya sahip olan boylara ait olduğu söylenebilir.

Mitolojik Derlemelere Göre Yaratılış

Radloff'un derlediği Türk mitolojisine (Altay Türkleri) göre dünyayı ve insanları yaratan *Kayra Kan*'dır. *Kayra Kan*, tanrıların da kaynağıdır ve tanrılar da ondan türemiştir (Çoruhlu, 2002: 21). Radloff, *Ülgen* ve diğer iki tanrının *Kayra Kan*'dan türemesini şöyle saptamıştır: Hala göğün on yedinci katında olan ve oradan dünyayı idare eden Tanrı *Kayra Kan*'dan üç tanrı türemiştir. Ondaki ilk önce göğün on yedinci katındaki bir dağda altın bir taht üzerinde oturan *Ülgen*; göğün dokuzuncu katında bulunan *Kızagan Tengere* ve göğün yedinci katında bulunan, gökle yeri aydınlatan Güneş Ana olarak da nitelendirilen *Mergen Tengere* türemiştir. *Güneş Ana* yedi, *Ay Ata* altıncı, büyük yaratıcılardan *Kuday Yayıç* beşinci, *Ülgen*'in oğullarından *Yayıç*, *May Ana* ve *May Tare* ise göğün üçüncü katındadır. Yine göğün üçüncü katında tüm hayata kaynaklık eden *süt-ak-gölü* ve *Sürö* dağı bulunur. Bu dağda ise yedi tanrı, yaratıcılar, koruyucu melekler ve ruhlar bulunurlar. Doğru yolda olan ölümlülerin bulunduğu cennete (uçmak) bu katta bulunur. Aile bağları güçlü olan cennetlikler, orada ailecek yaşarlar ve hem insanlarla tanrılar arasında aracılık yaparlar hem de akrabalarına yardım ederler (Radloff, 2008: 20-21). Başat Tanrı olarak *Kayra Kan* başlangıcı olmayan ve maddi ve manevi varlıkların nedeni olarak sunulmaktadır. Tanrısal güçler ondan türediği gibi olumsal varlıkların da yaratıcısı/demiurgosu odur.

Kayra Kan'dan tanrıların türeyişi, sudûr (türüm) teorisinin de kökenini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Türk-İslam filozofları içerisinde sudûr teorisini Türk olan Fârâbî ve İbn Sînâ'a gibi filozoflar benimsemiş ve savunmuşlardır. Bayraktar'a göre felsefe tarihinde ilk defa sudûr teorisini

geliştiren Saka Türk'ü olan Ammonius Saka'dır. O, antik Türk metafizik anlayışından hareketle böyle bir yaratılış teorisi ileri sürmüştür. Fârâbî ve İbn Sînâ'nın sudûr teorileri de bu Antik Türk metafizik anlayışlarına ve Ammonius Saka'nın öğrencisi Plotinos'un sudûr teorisine dayanmaktadır (Erdoğan, 2020: 188-189). Altay Türkleri göğün katlarındaki tanrıların doğumunu göğün en üst katında bulunan *Kayra Kan*'a dayandırır. Göğün daha alt katında yer alan tanrı, ruh ve varlıklar da *Ülgen* ve onun türevlerinden türemiştir. Tanrıların türemesini anlatan bu mitolojik veriler asırlarca nesilden nesile aktararak günümüze ulaşmıştır. Tanrıların ve evrenin yaratılışıyla ilgili bu anlatıların bire bir derlenmesi olanaklı olmasa da bu anonim anlatılar Türk filozofların düşünce dünyasında da yer etmiş olduğu söylenebilir. Onlar, antik Yunan düşüncesine de kaynaklık etmiş olan Türk sudûr anlayışından ve Plotinos'un sudûr teorisinden esinlenerek yaratılışı açıklamışlardır. Türk mitolojik anlatılarına göre en yüce olan ya da Gök Tanrı, tanrıların türemesine de kaynaklık etmiştir. İsimler değişse de Türk mitolojik anlayışlarda yüce bir Tanrı anlayışı vardır ve o da Gök Tanrı olarak adlandırılır. Türeme göğün en üst tabakasında bulunan başat Tanrı'dan başlayarak birinci tabakasına kadar devam etmektedir. Göğün üçüncü katında ise bireysel ruhları barındıran süt-ak-gözü bulunur ve bu ruhları yeryüzüne aracı tanrılar taşıyarak bireylere hayat verirler. Fârâbî ve İbn Sînâ da sudûr teorisıyla *Zorunlu Varlık* olan Tanrı'dan ayüstü alemde bulunan ayırık akılların ve ayaltı alemin nasıl türediğini açıklamaktadırlar. Onlara göre dokuz tane ayırık akıl bulunmaktadır ve onların sonuncusu da Etkin Akıl'dır ve ayaltı alemde etkin olan da odur. Fârâbî ve İbn Sînâ da Zorunlu Varlık ile dünyada olup bitenlerin arasına ayırık akılları yerleştirmiştir. Türk mitolojik metafizik anlayışa göre ise dünyadaki oluş ve değişim ile Gök Tanrı arasında aracılık edenler alt düzey türemiş tanrılardır. Filozofların Tanrı'yı *Zorunlu Varlık* olarak nitelendirmelerinin de kadim Türk anlayışıyla ortak yönleri bulunduğu söylenebilir. Mezopotamya, Mısır ve Yunan mitolojilerinde tanrıların da bir başlangıcı varken Türk mitolojik anlayışlarının tamamında Gök ya da Ulu Tanrı ezeli ya da öncesizdir. Türk mitolojisine göre Tanrı evreni yoktan ya da hiçten değil de başlangıcı olmayan su kaosu ve onun içindeki unsurlardan yaratmıştır. Fârâbî ve İbn Sînâ'ya göre ise bir başlangıcı olmayan ve varlığı zorunlu olan Tanrı evreni yokluktan yaratmış ya da düşündüklerine varlık kazandırmıştır. Antik Türk dini düşüncesindeki Gök Tanrı inancı da sudûr teorisıyla bir çözüme kavuşturulabilir. Sudûr teorisinde ayırık akıllar hem *Zorunlu Varlık*'ı hem de kendi mümkün varlık oluşlarını düşünerek kendilerinden sonra gelen akılları ve kendi feleklerini yaratırlar. Ayaltı alemde yani dünyada olup bitenleri de Etkin Akıl gerçekleştirir. Antik Türk dini ve mitolojik düşüncesi de monoteist bir karakter taşımaktadır. Gök Tanrı'nın yanında ondan türeyen tanrılara yer verilmesi veya onlara tazim edilmesi ile Fârâbî ve İbn Sînâ'nın ayırık akıllara atfettikleri önem arasına benzerlikler kurulabilir. Ayırık akılların Zorunlu Varlık'ın bir tek olmasına gölge düşürmediği gibi Tanrı *Kayra Kan*'dan türeyen alt düzey tanrılar da Gök Tanrı'nın teklifine halel getirmemektedir. Çünkü Gök Tanrı kendi kendinin nedeni ya da varlığı bizzat zorunlu iken Gök Tanrı'dan türeyen alt düzey tanrıların varlık nedeni kendileri değil, Gök Tanrı'dır. Bu benzerlikler kozmoloji, ayaltı ve ayüstü evren anlayışı veya iki alem arasındaki iribat hakkında da kurulabilir. Filozofların yapmış oldukları ayüstü ve ayaltı ayırım, Göktürk yazıtlarında ve mitolojik derlemelerde üste mavi gök alta yağız yer şeklinde betimlenmektedir.

On yedi kattan oluşan göğü ve yedi ya da dokuz kattan oluşan yeri, gök kuşağı ve hayat ağacı adeta bir köprü gibi birbirine bağlar. Kamlar (şamanlar) yerden göğün on altıncı katında bulunan *Ülgen*'in sarayına bu hayat ağacı sayesinde ulaşırlar (Kafesoğlu, 1980: 33). "*Yakut mitolojisine göre gökteki ebedi şamanının kapısına diktiği ağacın dalları arasında Tanrı'nın çocukları himaye*" edilirler. İnsanlarının ruhları da bedenlerine kavuşup onlara can vermeden önce bu ağacın dalları arasında özgürce uçuşurlar. (Çoruhlu, 2002: 116). Kökü yeraltında gövdesi yeryüzünde dalları gökyüzünde olan hayat ağacının da sudûr teorisinin kökü olabileceği iddia edilmektedir (Erdoğan, 2020: 191-192). Bize göre ise tinsel anlamlar yüklenen dağlar ve ağaçlar bir köprü ya da üç alemleri birbirine bağlayan ana eksen olarak Türk mitolojisinde sunulmuştur. Türk mitolojisinde olduğu gibi birçok mitolojide de tinsel anlamlar yüklenen sembolik ağaçlar Tanrı'dan türemeden ziyade içinde yaşanan alemden semavi aleme yükselişi sembolik bir biçimde ifade etmektedir.

Kamlar ve *Ülgen* arasında aracı ise iye/iyi ruh da *Yayık*'tır. Tanrı *Ülgen*, *Yayık*'ı hem insanları kötülüklerden korumak hem de yeryüzünde canlılara yardım etmek için gökyüzünden yeryüzüne göndermiştir (Sarıtaş, 2018: 51). Nitekim ayaltında bulunan ve *Ülgen*'e ulaşmaya çalışan kama aracılık eden yol gösteren *Yayık*'tır. Fârâbî ve İbn Sînâ'nın evren teorilerinde ayüstü ve ayaltı alemleri birbirine bağlayan ayırık akılların sonuncusu olan *Etkin Akıl* olduğu gibi Türk mitolojik anlayışında ise bu işlevi alt düzey tanrısal güçlerden *Yayık* yerine getirmektedir. Ayrıca *Etkin Akıl*'ın, kazanılmış akıl seviyesine gelenlere kaynaklık ettiği gibi *Yayık* da kamlara rehberlik etmektedir. Yani tinsel aleme bir yakınlığı

olan, belirli esrime (vecd/kendinden geçme) tekniklerini bilenler ancak *Yayık* aracılığıyla *Ülgen*'e ulaşabilmektedir.

Antik Çağ'dan itibaren Türklere göre evren, yukarıdaki göğün örttüğü, aşağıdaki yerin desteklediği ve en altta bulunan yeraltından ya da *tamudan* oluşur. Bazı Türk boyları tüm engebelerine rağmen dünyayı yassı ve küre şeklinde bir yüzey; göğü ise dünyaya paralel dairesel bir kubbe olarak tasarlamışlardır. Bazılarına göre ise gök kubbesinin çemberi "*Dünya'nın karesinin içinde olduğu belirtilmektedir ki bu da orijinalliği bulunmayan bir kavramdır*" (Roux, 1994: 84). Ancak bu kağanın otağının bir yansımasıdır. Üstü kubbeye örtülü kağanın otağı da bu şekildedir.

Gök, dünya ve yeraltı dünyasının odak noktası evrensel bir eksenle birbirine bağlanır. Bu eksen dağ, büyük bir ağaç, ocağın bacasından çıkan duman veya yurdun merkezi olan direktir (Roux, 1994: 86). Türkler için Ötüken dağı hem dünyanın ekseni hem de göğün temel direğidir (Roux, 1994: 84). "*Ural-Altay halklarına göre dağların prototipleri göktedir*" (Eliade, 1994: 21). Altay Tatarları ise kamların dalları göğün üst tabakalarına kadar ulaşan ulu bir çam ağacını merdiven olarak kullanarak *Ülgen* ile iletişim kurduklarına inanmışlardır (Roux, 1994: 123).

Ağaçlarla kaplı Ötüken Dağ'ı stratejik önemiyle evrenin merkezi olduğu gibi hükümdarlığın da merkezidir. Ötüken, devleti ayakta tutan yerdir ve hükümdar orada Gök ile temas kurmaktadır. Hükümdar en üstün yer olan Ötüken'de oturduğu sürece halk da refah içerisinde yaşar. Ötüken'de de tepelerden birisi en kutsal olandır (Roux, 1994: 126). Hükümdar, Tanrı tarafından görevlendirilen bir benzeridir. Türklerde çok nadir olarak Çin etkisinde kalınarak hükümdar Tanrı'nın oğlu olarak da nitelendirilmiştir (Roux, 1994: 91). Gök ise yedi ya da dokuz katmandan oluşur. Hunlara göre gök dokuz tabakaya ayrılmıştır ve her tabakanın kendine ait bir ruhu vardır. Çinlilerin aktardığı yukarıdaki bilgilerin doğruluğu kabul edilirse, Türklerin dokuz gezegeni bildiği de kabul edilmelidir. Arkeolojik çalışmalar sonunda elde edilen bulgular ve şaman davullarındaki görseller de bu iddiayı desteklemektedir. Bulunan kaya resimlerinde ve şaman davullarında yedi ve dokuz dallı çizimler bulunmuştur (Roux, 1994: 85). Türkler, yedi veya dokuz gezegenden oluşan bir sisteme sahiptirler. Gezegenlerin bireylerin ve toplumların yaşamları üzerinde tesiri olduğuna da inanmaktadırlar (Roux, 2015: 140). Bu inanış hükümdarların tahta çıkış seremonilerine de yansımıştır. Hükümdar tahta çıkarken bir keçenin üzerine konarak dokuz kez temsili olarak döndürülürdü. Kam da esrime eylemini gerçekleştirirken bir kayın ağacının etrafında aynı şekilde dönerdi. Bunlar yıldızların ve Güneş'in seyrini taklit etmeye yönelik hareketlerdir. (Roux, 1994: 189). Türklerin düalist varlık anlayışında her şeyin maddi yönünü tamamlayan bir tinsel yönü olduğu gibi göksel her katmanın ya da her bir gezegenin kendine özgü de bir ruhu da vardır. Fârâbî'de ilk gök küreden Ay'a kadar gök cisimlere birer ayrık akıl izafe eder. Fârâbî'nin neden daha çok ya da daha az değil de İlk Akıl'dan neden dokuz akıl türettiğinin cevabı belki de bu kültürel arka planda aranmalıdır. Felsefe tarihinde sistemli bir şekilde sudûr teorisini dile getiren Plotinos öncesiz olan Bir'den türeyişi üç aşamalı olarak açıklarken Fârâbî İlki Zorunlu Varlık ya da İlk Akıl olmak üzere on akıl dokuz felekle açıklamıştır. Türk mitolojisine göre her bir gezegenin bir ruhu varken Fârâbî'ye göre de o gün için bilinen beş gezegen, ilk gök küre, sabit yıldızlar kümesi, Güneş ve Ay'ın birer ayrık akı vardır. Ayın akı da Etkin Akıl'dır ve ayaltı alemde etkindir. Ayrıca ona göre kral filozof, Etkin Akıl ile bağlantı kurarak toplumu ve devleti idare etmelidir. Hunlarda hükümdar keçe üzerine konup otağ etrafında dokuz kez çevrilerek temsili olarak göksel olana ulaştırılmaya çalışılmıştır. Biraz önce ifade edildiği gibi şamanlarda kökü ile yeraltına dallarıyla *Ülgen*'in bulunduğu göksel kata uzanan ağacı temsilen yedi ya da dokuz dallı bir görseli merdiven olarak kullanarak tanrısal güçlerle bağlantı kurmaktadırlar. Bu anlatılardaki mitolojik unsurlar Fârâbî tarafından devre dışı bırakılmıştır. O, kazanılmış akıl seviyesine gelen insanların Etkin Akıl'la bağlantı kurup ondan değerleri ve normları alabileceğini iddia etmiştir.

Altay inancına göre her birinin kendine ait güneşi, ayı, yeryüzü hatta cehennemi olan doksan dokuz dünya vardır. Birbirinden farklı boyutlarda olan bu dünyalar, *Ülgen*'in görevlendirdiği kozmik güçler tarafından idare edilir. Bu dünyanın da birbiri üzerine yerleşmiş otuz üç gök dairesi ve katmanı vardır (Bayat, 2011: 84). Buradaki sayılar çokluk ifade etmektedir. Evrenin büyüklüğünün sonsuz olduğunu, her bir dünyanın kendi içinde bir sisteminin bulunduğunu ya da içinde yaşadığımız galaksiye benzer galaksiler topluluğu olduğunu tahayyül etmişlerdir.

Altay Türklerinde Gök Tanrı'dan sonra gelen ve onun bir bakıma karşıtı olan yeraltı tanrısı *Erlık Han*'dır (Eliade, 1999: 28-29). Her türden var olanların başlangıcı, insan soyunun atası "*Tengere Kayra Kan başlangıçta kendine benzer bir varlık yaratmış ve ona Kişi (insan) ismini vermiştir*" (Roux, 1994: 88). Radloff'un derlemesine göre *Erlık*'in tanrıya karşı konumu şöyle açıklanmaktadır:

*Yerin yer olduğunda, sularla kaplıydı her yer,
Ne gök vardı ne de ay ne güneş ne de bir yer.
Tanrı uçar dururdu, insan oğluydu tekti,
O da uçup dururdu, sanki tanrıyla eşti.
Uçar hep uçarlardı, yer yoktu konmazlardı.
Tanrı idiler çünkü, ondan yorulmazlardı (Ögel, 2014a: 485).*

Yukarıda alıntılanan şiirsel anlatımın üçüncü dizesinde Tanrı'dan tekil olarak altıncı dizesinde ise çoğul olarak bahsedilmektedir. Tanrılar ve her yeri kaplayan suyun öncesiz olduğu vurgulanmaktadır. Ancak *Kayra Kan*, *Erlük*'in yaratıcısı olarak da sunulmaktadır. *Kayra Kan*, *Erlük*'i yarattıktan sonra ona denize dalıp toprak çıkarmasını buyurmuş ve çıkan unsurlardan düz bir dünya kurmuştur. Ancak *Erlük*, Tanrı'ya öykülmüş ve kıskançlıkla hareket etmiş, çıkardığı toprağın bir kısmını kendine bir dünya kurmak için boğazında saklamıştır. *Erlük*'in boğazında sakladığı toprak genleşmeye başlayınca nefes alamaz duruma gelmiştir. *Erlük* böyle bir zorlama sonucu sakladığı toprağı ağızından püskürtmüş ve bu yüzden yeryüzü engebeli bir hale gelmiştir. Daha sonraysa *Erlük*, *Kayra Kan*'dan izin alarak kötü ruhlar için bir gök dizayn etmiştir. Kötü ruhların yeryüzündeki iyi ruhlardan daha iyi koşullara sahip olduklarını fark eden *Kayra Kan*, *Mandışira Bahadırı* göndererek onun sarayını yerle bir etmiştir. *Erlük*'in gök yüzü sarayının yıkımından sonra onun döküntülerinden dağlar, vadiler ve uçurumlar oluşmuştur. Nihayet *Kayra Kan*, *Erlük*'i yeraltına ya da ışığın bile sızmadığı karanlıklar dünyasına sürmüş ve orada yaşamaya mahkûm etmiştir (Radloff, 2008: 18-20). Yeryüzünde dağların, vadilerin ve uçurumların bulunması doğal kötülükler olarak görülmüş ve onların kaynağı da *Erlük* olarak gösterilmiştir.

Altay mitolojisine göre tanrılar gibi su, toprak ve tohumlar da öncesizdir. *Erlük*, suyun derinliklerine kadar dalar ve bir miktar toprak çıkarır. Bu toprağın içinde buğday ve arpa tohumları bulunur; bu tohumlardan kara ve deniz hayvanları, insanlar, yer ve yıldızlar yaratılır. Yaratıcı Tanrı, yaratım aşamasına fazla katkıda bulunmadığı için *Erlük*'e herhangi bir şey vermez ve yarattıklarını kendince paylaşır (Bayat, 2011: 85). Var olanların denizin dibinden çıkarılan birkaç tohumdan yaratıldığı ifade edilerek yaratma ediminin öncesiz olan özlere ya da tohumlara hayat vermek olduğu vurgulanmaktadır. Kozmogonik açıklamalar yapılırken de yeryüzünün engebeli bir yapıda olması bir kusur ya da kötülük olarak görülmekte ve bunun sorumluluğu *Erlük Han*'a yüklenmektedir. *Kayra Kan*'a engebeli yerler yaratmak yakışmayacağı için bunun sebebi *Erlük*'in aç gözlülüğü, kıskançlığı ve kusurları olarak gösterilmektedir.

Erlük cehennem üzerindeki beşinci veya yedinci katta bulunur ve yeraltı dünyasının hakimidir. Onun bulunduğu katın altında günahkârların gittiği cehennem bulunur. *Erlük* kendisine kurbanlar sunulmadığında insanları hastalıklara maruz bırakır, onları yeraltına çekerek hasta yapar. İnsanlar da *Erlük*'in şerrinden emin olmak için ona kurbanlar sunarak kendilerini korumaya çalışırlar (Çoruhlu, 2002: 53). *Erlük*, Altaylılara göre kötü ruhların yöneticisidir. İnsanlara ve hayvanlara her türlü kötülük yapar ve insanlara kötülük yapan ruhları onlara musallat eder. Öldürdüğü insanların ruhlarını yeraltına hapseder ve kendine köle yapar. Kötülük yapmamak için kendisine kurbanlar sunulmasını ister. Musallat olduğu aileye veya boya kötü ruhları sevk eder. Bir rivayete göre kendisinin yedi ya da dokuz oğlu ve dokuz kızı vardır (İnan, 1976: 27-28). *Ülgen* ile *Erlük*'in çocuk sayılarının birbirine eşit olması ile karşıt güçler arasında hem paralellik hem de bir denge kurulmuştur. *Ülgen* ve çocukları gökte, *Erlük* ve çocukları ise yeraltındadır. Ancak her iki grup da yeryüzüne, orada yaşayan insanlara ve doğal olaylara etki etmektedir. İnsanlar Göktekilerin yardımını kazanabilmek yeraltındakilerin kötü tesirinden korunmak için kurbanlar sunarak kendilerini korumaya çalışırlar. Böylece değerler bağlamında Tanrı *Ülgen* doğal güzelliklerin ve ahlaki iyiliklerin, *Erlük* ise doğal ve ahlaki kötülüklerin kökeni olarak sunulmaktadır.

Altay Türklerinden derlenen mitolojik verilere göre evren gök, yer ve yeraltından oluşmaktadır. Bu alemleri birbirine bağlayan tanrısal güçler olduğu gibi alemlerin bağımsız güçleri ve ortak hâkimiyet alanları da bulunmaktadır. Kayra Kan göğü egemenliği altında bulundururken onun yarattığı *Erlük* yeraltı dünyasına hakimdir. Yukardaki alıntıdan da anlaşılmalıdır ki *Erlük*, *Kayra Kan* tarafından yaratılmış ve eylemlerinden dolayı kötülüğün kaynağı ve temsilcisi konumuna gelmiştir. *Kayra Kan*'ın yanında kötülüklerin kaynağı ve yaratıcısı olarak *Erlük*'in teolojik sistemin merkezine alınmasının ana sebebi kötülük problemi gibi bir sorunun ortaya çıkmasını engellemektir. Platon ve Augustinus'a göre asıl olan iyiliktir ve kötülük iyiliğin yokluğudur. Onlar kötülüğün kökeninde ayrı bir güç aramaya ihtiyaç duymamış ve Tanrı'ya da kötülükler izafe edilemeyeceğinden kötülüğü iyiliğin yokluğu olarak değerlendirmişlerdir. Türk mitolojik anlayışında da ise kötülüğün varlığı kabul edilmiş, bu kötülükler iyiliğin ve aydınlığın yaratıcısı *Kayra Kan*'a izafe edilemeyeceği için kötülüklerden *Erlük Han* sorumlu

tutulmuştur. Benzer bir yaklaşıma, İran Mitoloji ve dini düşüncesinde de yer verilmiştir. Türk ve İran düşünce sisteminde yüklenen bu sorumluluk hem doğal kötülükleri hem de ahlaki kötülükleri kapsamaktadır.

Mitolojik Derlemelere Göre Düalite

XIX. yüzyılda derlenen evrendoğumla ilgili mitlere göre *Kayra Kan* ya da *Ülgen* ile *Erlık* zıt güçlerdir. *Kayra Kan/Ülgen* doğal ve ahlaki iyilerin kaynağı ve yaratıcısı iken *Erlık* doğal ve ahlaki kötülüklerin yaratıcısıdır. Bu düalizm diğer Türk boylarında da tespit edilmiştir. Altay Türklerinde *Kayra Kan/Ülgen* ile *Erlık* arasındaki kurulan düalitenin bir benzeri Yakut Türklerinde vardır. Onlar da *Yüryüng Ayıg Toyon* ve şeytan arasında bir ikilik oluşturmuşlardır. Bu düalist yaklaşım, Medler zamanında oluşturulan ve Persler tarafından devam ettirilen *Hürmüz* ve *Ehrimen* zıtlığı ile benzeşmektedir (Bayat, 2011: 82). Altay mitolojisinde görünen bu ikili yapının İran mitolojisindeki *Hürmüz* ve *Ehrimen*'in oluşturduğu zıtlıktan esinlenmiş olma ihtimal dahilinde olsa da Orta Asya-Sibirya mitlerinde de bu ikili yapının ön planda olması da dikkat çekicidir. Dolayısıyla Altay mitolojisi Orta Asya geleneğine uymaktadır. Yakut Türklerinin mitolojik anlayışlarına göre *Erlık* tanrının yardımcısı iken Maniheizm'in etkiyle önce şeytana dönüşmüş ve akabinde de *Ehrimen*'in yerini almıştır (Ögel, 2014a: 453). İran mitoloji ve dini düşüncesindeki düalist yaklaşımı ifade ederken de detaylandırılacağı üzere İran düşüncesine kaynaklık eden Sakaların bir kolu olarak kabul edilen Medlerdir. Dolayısıyla Perslerin varlık hakkındaki ana iddiaları köken olarak Medler döneminde ortaya konmuş olan düşüncelere dayandığı söylenebilir.

Verbitsky'nin kayda geçirdiği versiyona göre ise evrendoğum *Ak Ene*'nin (Ana) yaratmanın formülünü *Ülgen*'e vermesiyle başlar. Sudan çıkan *Ak Ene*, *Ülgen*'e “*Yaptım oldu de, yaptım olmadı deme*” şeklinde talimat verir. *Ülgen* onun verdiği talimatları yerine getirir. *Ak Ene*'ye sadece kozmosun yaratılışı esnasında rol verilir. O, yaratma edimine ilham veren kozmik bir güç olarak anılır ve bir daha kendisinden bahsedilmez (Bayat, 2011: 85). Verbitsky'nin derlediği versiyona göre tanrılarla birlikte ezeli olan sudan varlığın oluşumu şu şekilde açıklanmaktadır:

*Dünya bir deniz idi ne gök vardı ne bir yer,
Uçsuz bucaksız sonsuz sular içindeydi yer!
Tanrı Ülgen uçuyor yoktu bir yer konacak,
Uçuyor, arıyordu, katı bir yer, bir bucak,
Kutsal bir ilham ile, nasılsa gönlü doldu,
Kayıptan gelen bu ün, ona bir çare buldu,
Göklerden gelen bir ses, Ülgen'e buyruk verdi:
- “Tut önündeki şeyi, hemen yakala!” dedi.
Ülgen bu emre uydu, uzattı ellerini,
İçinden tekrarladı, semanın sözlerini,
Denizden çıkan bir taş, fırladı çıktı yüze,
Hemence taşı tuttu, bindi taşın üstüne!
Bir Ak Ana (Ak Ene) var idi, yaşardı su içinde,
Ülgen'e şöyle dedi, görünce su yüzünde;
Yaratmak istiyorsan, sende bir şeyler Ülgen,
“Yaratıcı olarak şu kutsal sözü öğren!
De ki hep, “Yaptım oldu!” Başka bir şey söyleme,
Hele yaratırken, “Yaptım olmadı!” deme (Ögel, 2014a: 465).*

Bu alıntıda da göklerden seslenen, *Ülgen*, *Ak Ene*, su ve kayalar öncesiz olarak sunulmaktadır. Göçebe Asya kavimlerinin çoğunda ve Fin-Ugor mitolojilerinde evrendoğum açıklanırken suya veya büyük bir denize yer verilmektedir. Yaratıcı güç; yer, gök ve diğer var olanları sudan yaratmıştır. Dolayısıyla evrendoğum açıklanırken suya öncesizlik ya da ilk maddi varlık olma vasfı verilmiştir. Tunguz mitolojisine göre ise sularla kaplı evren, Tanrı tarafından ateşle ısıtılarak su buharlaştırılmış ve bunun sonucunda karalar ortaya çıkmıştır. Bu ilk olma durumunu Dede Korkut tarafından da şöyle dile getirilmiştir: “*Su hak didarını görmüştür*” (Bayat, 2011: 89-90). Empedokles de kozmogonisinde karaların açığa çıkmasını benzer bir şekilde açıklamıştır. Ona göre ısının etkisiyle sular buharlaşmış ve karalar açığa çıkmıştır.

Tevrat'ta da kozmik sürecin başlaması benzer bir şekilde açıklanmaktadır: “*Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhı suların üzerinde hareket ediyordu*” (Kutsal Kitap, Yaratılış 1/1-2). Yukarıda aktardığımız mitolojik

görüşlere göre evrenin başlangıcında göklerden seslenen (Gök Tanrı), *Ülgen*, *Ak Ene*, deniz ve denizin barındırdıkları bulunmaktadır. Yer gök yok iken göklerden gelen bir sesin *Ülgen*'e buyruk vermesi çelişkili gibi görünmektedir. Buyruk veren Sema'nın sesinin gökten geldiği ifade edilirken fiziki olarak göğe değil de yön olarak yukarılara işaret etmektedir. Gökten gelen ses de *Ülgen*'e buyruk verdiğine göre ondan daha yüce olan Gök Tanrı olmalıdır. Daha önceki açıklamalarımızda Gök Tanrı'nın göğün en yücresi ya da ruhu/tinselliği olduğunu ifade etmiştik. Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde çelişki de ortadan kalkmaktadır. İkinci aşamada suyun yüzeyinde bir taşın belirmesi binlerce yıllık gözlemlerin sonucu olabilir. Okyanus sularının çekilmesiyle birlikte kara parçalarının ve onlardan da zirvelerde bulunan kayalıkların daha önce açığa çıkmasından hareketle böyle bir kanaate ulaşılmış olması akla yatkındır. Bu anlayış, Türklerin Asya'nın en doğusunda Pasifik Okyanusu'nu kıyılarındaki tecrübelerinin mitolojik bir dille ifade edilmesi olarak da okunabilir.

Yukarıda alıntıladığımız mitolojik anlatıda da düalist bir yapı sunulmaktadır. Çünkü evrenin başlangıcında birbirinden bağımsız ikili bir yapıya yer verilmektedir. Gök Tanrı, *Ülgen* ve *Ak Ene* ile tanrısal güçlerin; su ve kaya ile de maddi unsurların birbirinden bağımsız olarak öncesiz oldukları vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım Homeros'un okyanusundan da Thales'in arkesi olan sudan da çok farklıdır. Onlara göre varlığın kaynağı olan okyanus ya da su aynı zamanda tinselliği de barındırır. Thales'in ifadesiyle "*her şey tanrılarla doludur.*" Thales'in görüşleri monist ve hилоzoist iken Altay mitolojisinde birbirinden bağımsız bir şekilde öncesiz olan iki güç bulunur: Tanrılar ve madde.

Böyle bir kozmik başlangıçta *Ak Ene*, *Ülgen*'e psikolojik telkinde bulunarak göğü ve yeri yaratmasını talep etmektedir. *Ülgen* de kendine güvenerek yaratma edimini sözle ya da yaratıcı kelam ile gerçekleştirmiştir:

Ülgen yere bakarak; "Yaratılsın yer!" demiş,

Bu istek üzerine, denizden yer türemiş.

Ülgen göğe bakarak; "Yaratılsın gök!" demiş,

Bu buyruk üzerine, üstünü gök bezemiş, (Ögel, 2014a: 466).

Tevrat'ın Yaratılış bölümünün ilk ayetlerinde de varlıklardan önce Tanrı'nın sözü olduğu belirtilmektedir. Örneğin, "Tanrı "ışık olsun" diye buyurdu ve ışık oldu" (Yaratılış, 1/3-31). Yuhanna İncil'inin birinci bölümü de sözün varlığa önceliğine vurguyla başlamaktadır: "*Başlangıçta söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta o Tanrı'yla birlikteydi. Her şey onun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey onsuz olmadı*" (Yuhanna, 1/1-3). Zerdüştlükte de sözün önceliğine vurgu yapılmaktadır. Tanrısal sözün yaratma edimi noktasında bir etkilenimden bahsedilebilse de Türk filozofları Fârâbî ve İbn Sînâ'nın yaratma edimini Tanrı'nın bilmesiyle açıklamaları ile yukarıda aktarılan Türk Mitolojik anlayışında Tanrı'nın yaratma edimini sözle gerçekleştirmesi arasında benzerlik kurulabilir. Bu filozoflara göre Tanrı'nın düşünmesi yaratma demektir. Türk mitolojik anlatılarının bazılarında ise Tanrı içindeki düşünceyi dile getirerek yaratma edimini gerçekleştirmektedir. Tanrısal bilme veya sözle yaratma edimi Mısır'daki mitolojik evrendoğum anlayışlarında da önemli yer tutmaktadır.

Verbitsky versiyonuna göre *Ülgen* içindeki bir düşünceyle yer olsun der yerler yaratılır; gök olsun der gök yaratılır, akabinde de Ay ve Güneş yaratılır. *Ülgen* altı gün içinde yaratma işlemini tamamlar ve yedinci gün dinlenmeye çekilir. Radloff'a göre ise *Kayra Kan* sırasıyla ışığı, göğü, toprağı ve balıkları, ayı, güneşi, yıldızları ve balıkları, kuşları, hayvanları ve insanları yaratmış ve yedinci gün dinlenmeye çekilmiştir (Bayat, 2011: 94-95).

Yer ve gök tanrısal sözle yaratıldıktan sonra yerin neyin üzerinde durduğu ve yeryüzü hareketlerinin nedeni tamamen mitolojik bir bakışla açıklanmıştır:

Bu dünyanın yanına yaratılmış üç balık

Bu büyük balıkların, üstüne dünya konmuş,

Balıklar çok büyümüş dünyaya destek olmuş (Ögel, 2014a: 466).

Thales de evrenin ilkesinin su olduğunu açıklamış ancak suyun ne üzerinde durduğu sorusunu cevapsız bırakmıştır. İlk defa Anaksimandros dünyanın hava küre üzerinde durduğunu kurgusal olarak açıklayabilmiştir. Altay mitolojisinde bir takım doğal olaylar bu vesileyle açıklanmaya çalışılmıştır. Depremler ile yıldızların titreşimleri dünyanın üzerinde durduğu varsayılan balıkların hareketlerine bağlanmış; doğal felaketler, varsayılan sözde doğal nedenlerle açıklanmıştır.

Altay mitolojisinde evrendoğum öncesiz olan dünya denizinin dibinden çıkarılan toprakla başlamaktadır. Bu toprağı suyun derinliklerinden çıkarma görevi yaratıcı tarafından *Erlık*'e verilmiştir. *Erlık* kaz veya ördek formunda kaos halindeki suyun derinliklerinden toprağı ya da tohumu çıkarmıştır.

Yaratıcı tanrı bu görevi tamamladıktan sonra da onun yaptığı yardımı küçümsemiştir (Bayat, 2011: 90-92). *Ülgen* iyi ve faydalı, *Erlık* ise kötü ve faydasız şeylerin yaratıcısı olarak evrendoğumda yer almışlardır. *Ülgen* pozitif güç iken *Erlık* negatif güçtür. Tarihsel süreç içerisinde Gök Tanrı yaratıcılık edimini Kaz ve Ördek formundaki ikizlerine yani *Ülgen* ve *Erlık*'e bırakmıştır. Gök Tanrı, *Ülgen* ve *Erlık*'den (kaz ve ördek) oluşan kozmik üçlü; Türk, Fin-Ugor kavimlerinin evrendoğumla ilgili mitlerinin ortak unsurlardır (Bayat, 2011: 93-94).

Yaratıcı tanrının işlevi düzensiz kaotik halde bulunan su ve içindekilerden düzenli bir evren oluşturmaktır. Bu durumda Türklere göre evrendoğum yoktan değil, var olandan yaratma veya var olanları düzene sokma şeklinde gerçekleşmiştir (Bayat, 2011: 89). Yeryüzünün yaratılışı Türklerle ilgili derlenen destan ve efsanelerde de genel olarak işlenmiştir: *Erlık*, Tanrı'nın emriyle öncesiz olan suya dalarak toprak/balçık çıkarır ve çıkardığı toprakla yeryüzü yaratılır. *Erlık* hile yaptığından dolayı da cezalandırılır (Turan, 2018: 41). Seroşevskiy de *Yakutlar* adlı eserinde Yakutların yaratılışla ilgili görüşlerini derlemiştir. Onun bu eserde anlattıkları yukarıda aktarılan derlemelerle benzerlikler taşımaktadır: *Büyük Ak Yaratıcı* (Ürüng-Ayığ-Toyon), başlangıçta yükseklerden büyük denizi seyredirken denizin yüzeyinde bir köpük görmüş ve ona kim olduğunu sormuştur. Köpük de denizin dibinde yaşayan bir şeytan olduğunu bildirmiştir. Tanrı da ondan denizin altından toprak getirmesini istemiş ve şeytan da dalıp biraz toprak getirmiştir. Getirilen toprağı Tanrı eline almış, kutsamış ve tekrar suya atmıştır. Şeytan ise Tanrı'yı sulara boğmayı düşünürken toprak birdenbire büyümeye ve katılaşmaya başlamış, etrafa yayılmış nihayet denizin büyük kısmı toprakla dolmuştur (Ögel, 2014a: 481). Muhtemelen bu anlatıyla denizlerin çekilmesiyle birlikte karaları açığa çıkması açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bu gerçekleşen doğa olayının nedeni açıklanamadığı için mitsel bir anlatıyla anlaşılmaya çalışılmıştır.

Su, öncesiz olarak kabul edilip kozmik sürecin başlangıcında bir ilke olarak sunulsa da Türklere göre dünya dört elementten oluşmuştur: Su, hava, ateş ve toprak (Roux, 1994: 85). Türklerin evreni oluşturan dört element hakkındaki görüşleri onların yer su inancına da dayanmaktadır (Özden ve Elmalı, 2017: 25).

Radloff ve Verbitsky'nin derledikleri Türk mitolojileri arasında benzer yönler bulunduğu gibi birtakım farklılıklar da bulunmaktadır. İlk ortaya çıktıkları günden binlerce yıl sonra derlenen bu versiyonların ikisine göre de öncesiz olan su ve tanrılardır. Yaratıcı Tanrı'nın karşıt gücü *Erlık*'tir. Ancak Verbitsky versiyonuna göre *Erlık* evrenin başlangıcından beri bulunan insan iken Radloff göre *Erlık* insan değildir. Bir diğer ayrıldıkları konu ise insanın yaratılışıyla ilgilidir (Bayat, 2011: 86). Verbitsky'ye göre *Ülgen* su üzerinde yüzen bir parça üzerinde kil olan toprak görmüş ve "*İnsan oğlu bu olsun, insana olsun baba*" demesiyle birlikte toprak ve kil ilk insana ya da *Erlık*'e dönüşmüştür. *Erlık*'in işe yaramayacağını anladıktan sonra da insanları koruyacak *Mandı-Şire* ile kemikleri kamıştan etleri topraktan yedi insan yaratmış ve onlara burunlarından akıl kulaklarından can üflemiştir (Ögel, 2014a: 468-469). Evrenin yaratılışı gibi insan da tanrısal sözün gücüyle var olan nesnelere yaratılmış, sonra da akıl ve ruha kavuşturulmuştur.

Radloff'un derlemelerine göre ise tanrı dalsız budaksız bir ağaç görmüş, "*bitsin dokuz dalı da!*" demiş ve hemencecik dokuz dal ve budak çıkıvermiş. Akabinde "*Dokuz kişi kılın[mış], dokuz dalın kökünden,/Dokuz oymak türe[mış], dokuz kişi özünden!*" (Ögel, 2014a: 487-488). Bu derlemeye göre de insan tanrısal sözün bir edimi sonucunda var olmuştur. Altay mitolojisinde kadının yaratılışı ise yaratıcı Tanrı'ya değil de *Erlık*'e atfedilmiştir. *Ülgen* sekizinci insanı yaratırken onun kulağına "*sen bil, sen bil*" diye seslenmiş ve onu diğerlerinden üstün kılmıştır. Diğer insanlardan üstün olana *Maydere* ismini vermiştir. *Maydere*, kamıştan kemiğini, kilden vücudunu bir araya getirerek kadını oluşturup *Ülgen*'in ona can vermesini beklerken aniden *Erlık* gelmiş ve bir çalgıyı (demir komüs) dokuz dilde çalarak kadına can vermiştir (Bayat, 2011: 109). Göktürk yazıtlarında hükümdar eşinin tanrıça *Umay Ana*'ya benzetilmesini, kurultaylardaki kadının konumunu ve kadın hükümdarların da olduğu göz önünde bulundurulduğunda Türklere kadının konumu hakkında derlenen yukarıdaki anlayışın dış tesirlerle sonradan Türk mitolojisine eklemlendiğini söyleyebiliriz. Aşağıdaki farklı bir köken ve türeyiş anlayışında da aynı şekilde dış etkilerle erkeğin yaratılışına bir öncelik ve üstünlük verilmektedir.

Bu mitosta da ilk insanların doğumu şöyle anlatılmaktadır. Çin sınırında bulunan Kara Dağ'daki mağaraların biri sular altında kalmış, sellerin sürüklediği çamurlar insan biçimli bir çukurda birikmiş, ısının etkisiyle çamur kurumuş ve dokuz ay sonra ilk erkek olan Ay-Atam, kırk yıl sonra da aynı şekilde gerçekleşen doğal olaylar sonucu ilk kadın Ay-Wa doğmuştur. Ancak Ay-Wa'nın oluşum sürecinde Güneş ışınlarının etkisi gittikçe azalmış ve bundan dolayı o, Ay-Atam kadar olgunlaşmamış ve "eksik"

kalmıştır. Onlar evlenmişler ve kırk çocukları oluşmuştur (Boratav, 2012: 36). Kıpçaklara göre de Ay-Ata, Güneş tarafından ısıtılarak kurutulan kilerden doğmuştur (Roux, 1994: 87).

Türlere göre var olan her şeyin bir ruhu olduğu gibi insanın da bir ruhu vardır. Türkçede ruh kavramı tın, öz sür/sur ve kut sözcükleri ile karşılanmış ve üç aşamalı olarak düşünülmüştür: Canlı cansız her varlığın sahip olduğu ruh, türlerin ruhu ve bireysel ruh. Canlı ve cansız varlıklar kendi ruhları ile birlikte türlerinin ruhuna da sahiptirler. İnsan oğlu da bireysel ruhuyla birlikte aile, ata, boy, toplum ve devletin ruhuna da sahip olurlar (Bıçak, 2009: 42-43, 60).

Evrenin başlangıcında tanrılar ve maddeden oluşan düalist yapı varlık sahasında da karşımıza çıkmaktadır. Altay Türklerine göre tüm canlılar, cansız varlıklar ve insanlar tarafından üretilen malzemelerin görünmeyen bir ruhu vardır. Ruh; varlıklar ve cisimlerde belirli bir oranda az ya da çok bulunur. Doğada bulunan her varlığın bir karşıtı bulunduğu gibi bedeninin de bir karşıtı bulunur ve o da ruhtur. Bu ruh sürekli olarak bedende sabit bir şekilde durmaz. Bazen tehlikeli bir biçimde etrafta dolaşır. Beden hayatta olduğu sürece ruh bedenden ayrılrsa da onu terk etmez, bedenle olan bağlantısını devam ettirir ve tekrar bedene geri döner. Bedenin dağılmasından sonra ise ruh gezici hale gelir ve beden öncesi özgürlüğüne, özerkliğine tekrar kavuşur. Ruhların bedene kavuşmadan öncesine göre sonrası hakkında daha çok bilgi vardır. Ölümden sonra ruh kuş olup uçmaktadır (Roux, 1994: 131). Bedenle buluşmadan önce de hayat ağacının dalları arasında özgürce hareket eden ruh, bedenden kurtulduktan sonra da tekrar özgürlüğüne kavuşmaktadır.

Türkçe de yaşam ve ölüm kelimeleri ıslak, nemli ve yaş anlamına gelmektedir. “*Türkler için ölmek yeni bir hayata geçmektir.*” Ölüm kavramı yerine yolunu kaybetmek, kaybolmak, uçmak ve *kerkek* bulmak (evrensel yasa gereği olması gereken yere ulaşmak) terimleri kullanılır (Bıçak, 2009: 45-46). Dolayısıyla Türklerde insan ruh ve bedenden müteşekkil bir varlık olarak görülmekte ve ölüm de bir son olarak değerlendirilmemektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere ölümlerle birlikte ruh bedenden adeta bir kuş gibi uçarak geldiği yere geri dönmektedir. Hatta ruhun bedenden ayrıldıktan sonraki yolculuğu ve yeni bir yaşama kavuşması evrensel yasanın bir gereği olarak görülmektedir. Türk mitolojisindeki ruh-beden ilişkisi bir bütün olarak değerlendirildiğinde Platon’un görüşleriyle benzerlik arz ettiği söylenebilir. Platon’a göre ruhun idealar aleminden gelip bedenle buluşması gibi Türk mitolojisinde de ruh göksel alemden gelip bedeniyle buluşmakta ve bedensel ölümden sonra da tekrar geldiği aleme geri dönmektedir. Hatta Türk mitolojisinde her varlığa atfedilen ruhun, varlığı öncelediği ifade edilerek var olanlar, somutlaşmadan önce tinsel bir alemde ruhen var olduklarının kabul edildiği bile söylenebilir. Bu da Platoncu anlamda bir idealar alemine tam olarak karşılık gelmese de aralarında benzerlik kurulabilir. Türk mitolojisine göre cansız ve canlı varlıklar kendi ruhları ile birlikte türün ruhuna da sahiptirler. İnsanlar ise bireysel ruhlarının yanında ait oldukları sosyal kurumların ruhlarını da taşırlar. Platon’un her bir tekil görüngünün ideasından pay alması gibi Türk varlık anlayışında da tikel varlıklar tümel olanın ruhuna da iştirak etmektedirler.

Karaçay ve Balkarlar ise evreni canlı bir organizma olarak görülür. Evren, kozmik aklın, ruhun ve düzenin bulunduğu yerdir. Kozmik akıl ve ruh da ilahi akıl/ruhun bir yansıması ya da tezahürüdür. Evrensel yapıda olan değişiklik ya da bozulmalar mikro kozmos ya da küçük evren olan insanı da etkiler (Bayat, 2011: 96). Türlere göre kozmos; mikro ve makro kozmoslardan oluşur. Dünya, mikro kozmos; yıldızların içinde hareket ettiği sonsuz uzay ise makro kozmostur. Türkler, hava küre ve gök küreyi de mikro kozmosun içinde değerlendirmişlerdir (Ögel, 2014b: 202). Karaçay ve Balkarların tanrısal aklın bir yansıması olarak evrensel aklın veya ruhun bulunduğu dair görüşleri Stoacıların görüşleri ile koşutluk taşımaktadır. Stoacılar da makro kozmos olarak evrenin, akla/logosa sahip olduğunu iddia etmişlerdir. İnsan da mikro kozmos olarak görülmüş ve mutlu alabilmesi için evrensel akla göre yaşamasının gerekliliği vurgulanmıştır. Nitekim onlara göre insanın doğayla uyumlu olabilmesi için evrensel logosa göre yaşaması gerekir. Ancak Stoacılar evrensel akıl ile tanrısal akıl arasında bir ayırım yapmamışlarken Karaçay ve Balkarlar kozmik aklı tanrısal aklın bir yansıması olarak kabul etmişlerdir.

Oğuz Kağan Destanındaki Evren Tasavvuru

Oğuz Kağan Destanı’nda da bir kozmogoni ima edilmekte ve o Türklerin bu konudaki anlayışlarını yansıtmaktadır: Oğuz Kağan bir gün Tanrı’ya yakarıken gökten aydan ve güneşten daha parlak bir ışık inmiştir. Oğuz Kağan, ışığa yaklaştığında kutup yıldızı gibi bir beni olan güzel bir kızın ışığın içerisinde oturduğunu görmüştür. Bu güzel kız gülse tanrı da güler; ağladığında tanrı da ağlarmış. Oğuz, gökten mavi ışık içerisinde inen bu güzel kızla evlenmiş ve ondan Gün (Güneş), Ay ve Yıldız adında üç oğlu olmuştur. Oğuz avlanmaya gittiği başka bir gün de gölün ortasında bulunan adadaki bir

ağacın kovuğunda inci dişli, mavi gözlü, sırma saçlı güzel bir kızın tek başına oturduğunu görmüştür. Kız, görenlerin aklını başından alacak kadar güzelmış. Oğuz'un da kızı görür görmez kalbine bir ateş düşmüş, ona âşık olmuş ve onunla evlenmiştir. Bu eşinden de Gök, Dağ ve Deniz adında üç oğlu olmuştur (Roux, 1994: 167: Özden, 2014: 15-16).

Bu isimlendirmeler tesadüfî olamaz, çünkü ilk eşinden olan çocukların isimleri semavi alemi, ikinci eşinden olan çocukların isimleri de yeryüzünü çağrıştırmaktadır. Bu sembollerden hareket ederek, bu Destan'ın kozmogonik anlayışına göre önce Güneş, Ay ve yıldızları barındıran semavi alemin, akabinde de gök, dağ ve denizi ihtiva eden yeryüzünün yaratıldığı söylenebilir. Gün, Ay ve yıldızların yaratılmasında Gök Tanrı'nın, Gök, Dağ ve Deniz'in yaratılmasında yer-su tanrısının rolü olmuştur. Eğer bu Destan'daki çocukların doğuşu ve adları kâinatın yaradılışını temsil ediyorsa Oğuz Kağan da Radloff'un derlediği Altay mitolojisindeki Kişi'ye karşılık gelmektedir. Bu durumda önce Oğuz Kağan ardından da semavi alem ve yer yaratılmıştır. Oğuz Kağan ile babası Kayra Han arasında geçen mücadele Altay mitolojisindeki *Kayra Kan* ile Kişi arasındaki mücadeleyi sembolik bir biçimde somutlaştırmış olabilir (Ercilasun, 1998: 15-16).

Türklerin evrendoğum anlayışına göre yer denizde yüzen bir adadır ve yer ile göğü hayat ağacı birbirine bağlar. Oğuz'un ikinci eşiyle bunlar sembolik olarak belirtmektedir. Türklerde kutsal olan su, toprak, ağaç ve ateşten ilk üçü ikinci eş vesilesiyle birlikte anılmaktadır. Nitekim kadınların içinde buldukları ortamlar ile “taşdıkları nitelikler evrenin temel unsurlarıyla örtüşmektedir.” Ayrıca Oğuz'un iki eşinden olan çocukların isimleri birlikte değerlendirildiğinde evrenin temel unsurlarına karşılık geldikleri görülmektedir (Bıçak, 2009: 63). Roux'a göre ışıktan çıkan kızdan üç gök cismini temsil eden çocukların doğmuş olmasına rağmen, ağacın kovuğunda bulunan kızdan da dünyayı temsil eden üç çocuğun doğması gerekirdi. Bundan dolayı o, ikinci eşinden sadece dağ ve denizin doğmasından dolayı kozmogonik telkini tam olarak karşılamadığını belirtir (1994: 167). Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi Türklerin kozmogonik anlayışlarına göre Güneş, yıldızlar ve Ay makro kozmosa dahilken gök mikro kozmosa dahildir. Bundan dolayı da Gök, ışıktan doğanlarla değil ağaçtan çıkan kızdan doğanlarla birlikte anılmıştır. *Oğuz Kağan Destanı* sembolik bir biçimde Türklerin evrendoğum hakkındaki görüşlerin ifade etmektedir.

ANTİK İRAN'DA VARLIK ANLAYIŞI

Zerdüştlükten önce İran'da Güneş ile ilişkilendirilen kutsal tanrı *Mithra* ile su tanrıçası *Anahita*'ya inanılmaktaydı. Bu inanç, Zerdüş'tün yaşadığı dönemde gerilemiş olsa da ondan sonra belirgin bir biçimde kendini hissettirmiştir (Reyhan ve Cengiz, 2015. 264). Genellikle kültürlerin teolojik görüşlerden daha kalıcı oldukları varsayılır. Kaba Taş Devri göçebe toplumları ateşe ve suya değer vermişlerdir (Boyce, 1979: 3). Zerdüştlük ile beraber hem doğal güçlerin tanrılaştırılmasından uzaklaşmış hem de çok tanrılı inanıştan monoteizme doğru bir değişim yaşanmıştır. Zerdüş'ten önce İran coğrafyasında politeizm (çok tanrıcılık) hakimdir. Politeizmin hâkim olduğu dönemde “rahipler tarafından hazırlanan ve uyuşturucu özelliği bulunan ve alemin tamamını sıvı biçimde doldurduğuna inanılan yaşam tanrısı *Haoma*” kültü yaygındır (Korkmaz, 2013: 55).

İran'da kurulan uygarlıklar coğrafi yakınlığı dolayısıyla Mezopotamya'da kurulan uygarlıklarla ve aynı kültürel kodlara sahip oldukları Hint düşüncesiyle etkileşim içerisinde olmuştur. Her ne kadar kesin tarihi bilinmese de başlangıcı MÖ bin beş yüzlü yıllara dayanan Zerdüşti öğretisi İran coğrafyasındaki dini ve mitolojik düşünceleri etkilemiştir. Zerdüştlük tarihsel süreçte önemli değişimler geçirmiş ve zamanla eski İran ve Hint inançlarındaki Güneş ya da ateşin kutsallığına da yer vermiştir. Zerdüştlük, Yunan doğa filozoflarının görüşlerini ve Herakleitos'un *arkhe* anlayışını etkilemiştir (Korkmaz, 2013: 48-49). Zerdüştlükteki düalizm ya da iyi-kötü/aydınlık-karanlık arasında mücadele fikri sonradan Yahudilik ve Hristiyanlığa geçmiştir (Campbell & Moyers, 1990, s. 80). Zerdüştlük vahye dayanan dinlerin ilki olduğundan dolayı doğrudan ve dolaylı olarak diğer inanç sistemlerinden daha fazla toplumlar üzerinde etkisi olmuştur (Boyce, 1979: 1). Düaliteyi esas alan varlık anlayışlarına da önemli oranda kökenlik etmiştir.

Zerdüş ve Zerdüştlük

Zerdüştlüğün kurucusu olan Zerdüş hakkında tarihçiler üç farklı görüş ileri sürmüşlerdir: 1. Turanilerin eski inançlarını doğru bulmayan ve tarihi kişiliği olmayan kurgusal bir önderdir. 2. Gerçek kişiliği olan bir reformcudur. 3. Gerçek kişiliği olan bir peygamberdir. Zerdüş'tün peygamberliğini kabul eden tarihçiler onun İranlı/Persli olduğunda da ısrar etmişlerdir. Ancak güncel araştırmacıların bazıları

Zerdüştlüğü saf haliyle bir Saka dini ve Zerdüş'tü de Saka kökenli bir peygamber olarak kabul etmektedirler (Bayraktar, 2013: 472-473).

Mehmet Bayraktar'a göre tarihi veriler doğru, tarafsız ve bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde Zerdüş'tün Turanî bir kavim olan Sakaların bir kolu olan Medler döneminde yaşadığı açıkça anlaşılmaktadır. Medler tarihi kaynaklarda Kayâniler olarak da geçmektedir. Medler'in Turanı bir kavim oldukları dil, yazıtlar ve arkeolojik kayıtların detaylı incelenmesi sonucunda açıkça ortaya konmuştur. Güncel bazı tarihi araştırmalara göre ise Medler'in soyu Sümerlere dayandırılmaktadır. Bu da Medler'in Türk kökenli olduğunun başka bir delilidir. Çünkü Batılı araştırmacıların çoğu Sümerleri Ural-Altay kökenli Türk olarak kabul etmektedirler (Bayraktar, 2013: 55-58). Medler'in Zerdüş't öncesi dinleri Kamlık ya da Şamanlık'tır. Kamlık, tek tanrı inancına dayanmaktadır. Tanrı da göksel bir varlık olarak kabul edilmekte ve Gök Tanrı olarak adlandırılmaktadır. Tanrı ile tüm varlıkların ilk örnekleri Kam, din adamları ve peygamberler ise kam ve karni olarak adlandırılır (Bayraktar, 2013: 461-463). Medler ve Sakaların büyük bir kısmı Zerdüş'tün peygamberliğinden sonra onun tebliğ ettiği dine inanmışlardır. Zerdüş'tün Medler döneminde tebliğ ettiği dini metinler ya da Avesta Medce yazılmıştır. Medler kutsal kitaplarını kendi ana dilleriyle kayıt altına almışlardır. Genel kabullere göre Avesta Medler'in önemli hükümdarından I. Vistaspa'nın desteğiyle Medce yazılmıştır. Avesta içerisinde vahye dayanan kısım olan Gathalar'ın aslının MÖ 1500-1200 yılları arasında yazıldığı kabul edilir. Ancak tarihsel süreçte Avesta'nın asıl nüshaları kayıp olmuş ve o olduğu gibi günümüze ulaşmamıştır (Bayraktar, 2013: 26-28). Zerdüş'tü rivayetlere göre Zerdüş't mevcut Avesta'nın sadece yirmi bir bölümünü (*Neski*) vahiy yoluyla *Ahuramazda*'dan almıştır. O, Kayânî hükümdarının katkıları ile kitaplaştırılmış olan Avesta hükümdar hazinesi ve devlet arşivinde iki nüsha olarak koruma altına alınmıştır (Yıldırım, 2011: 152).

Medce olarak yazılan asıl nüsha tarihsel süreçte kaybolduktan sonra kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan Avesta, ikinci kez yazıya Pers ya da *Ahameniş* hükümdarı I. Darius (522- 486) tarafından yazıya aktarılmıştır. Onun döneminde *Ahuramazda* alemin yüce tanrısı olarak İndus'tan, Ege Denizi'ne; Turfan'dan Habeşistan'a kadar etkili olmuştur (Küçük ve Tümer, 1993: 108). Darius'un derlediği kitap da Büyük İskender'in Asya seferi esnasında bulunmuş ve imha edilmiştir. İranlılar, Sasaniler döneminde (M. S. 224-651) ise kitap ehli olan Bizanslılardan geride kalmamak için dini metinlerini tekrar yazılı hale getirmişlerdir. Böylece sözlü gelenek olarak aktarılan Avesta'yı asırlar sonra tekrar yazılı hale getirmiş, kayıt altına almışlardır (Yıldırım, 2011: 155). Avesta'nın aslı da I. Darius zamanında yazılan nüshaları da günümüze ulaşmamıştır. Avesta'nın orijinal nüshası günümüze ulaşmadığından ne Zerdüş'tün aldığı vahyin mahiyetini ne de tam olarak Zerdüş'tlüğü bilebiliriz. Mevcut Avesta'da yer alan *gathalar*ın vahye dayandığı söylene de yukarıdaki tarihî açıklamalar da göz önünde bulundurulduğunda bu da akla pek yatkın gözükmemektedir (Bayraktar, 2013: 474-475). Bu gerekçeden hareketle değerlendirmelerimizi mevcut Avesta ve bunun yorumları üzerinden Medler'in ve Perslerin varlık hakkındaki görüşlerini incelemeye çalışacağız. Doğal olarak mevcut Avesta'daki görüşlerin hangilerinin Zerdüş't'e ve Zerdüş'tlüğe hangilerinin de tarihsel süreç içerisinde Perslerin oluşturulan yeni Zerdüş'tlüğe ya da mitolojiye dayandığını ayırt etmek de mümkün değildir. Çünkü bazı anlatılar da mitolojik unsurlarla iç içe geçmiş bir şekil de sunulmaktadır.

Zerdüş'tlükte Düalist Varlık Anlayışı

Persler, Medler'den etkilenmişler ve yeni bir Zerdüş'tlük geliştirmişlerdir. Yeni Zerdüş'tlükte hem Tanrı ve insan merkezli ahlaki iyi kötü düalizmi hem de "Medler ve Sakaların İran'a taşıdıkları Şamanizm kaynaklı insanı oluşturan beden ve ruh düalizmi" yer almaktadır (Bayraktar, 2013: 545). Mevcut Avesta'nın vahye dayandığı kısmı olarak kabul edilen Gatalara göre iyi ve kutsal olan *Ahuramazda* "Dünyayı düşünce yoluyla yaratmıştır." Burada bahsedilen yaratma hiçlikten ya da yokluktan yaratmadır. Zerdüş't, *Ahuramazda*'yı öncesiz, sonsuz ve mutlak güç olarak kabul etmektedir (Avesta, 2022: Yasna 31/7-8; Eliade, 2003: 382). Avesta'ya göre gök, su, toprak, sığırlar, bitkiler, kutsal adamlar; olumsuz güçler (*daevalar*), tüm enkarne dünya ve yaratılan tüm iyi şeylerden önce olan sözdür. Bunların hepsinden önce olan söz (Ahuna- Vairya), temel dualardır (Avesta, 2022: Yasna 16/1-2). Burada ilahi sözün varlıklardan önce olduğu belirtilmektedir. Bu sözün de Tanrı'yla eş zamanlı yani öncesiz olduğu dikkate alındığında tarihsel süreçte varlık kazanacak her şeyin tinsel varlık düzeyinde öncesiz olduğunu söyleyebiliriz. Türk mitolojisinde olduğu gibi Zerdüş'tlükte de varlığa karşı tanrısal düşünceye öncelik verilmektedir. Başlangıcı ve sonu olmayan *Ahuramazda* da yaratma edimini düşünce yolu ile

gerçekleştirmektedir. Ancak Türk mitolojisinde madde de Tanrı gibi ezelidir ve Tanrı sadece var olan malzemeyi kullanarak yaratma edimini gerçekleştirir.

Ahuramazda, yaratma edimini gerçekleştirirken ona *Adalet, İyi Düşünce, Bağlılık, Güç, Bütünlük ve Ölümsüzlükten* oluşan altı kendilik (*Amaşe Spentalar*) eşlik etmektedir. O, bu kendiliklerin ve *Spenta Mainyu*'nun da (İyilik Sever Ruh) yaratıcısıdır. Dolayısıyla o, *Angra Mainyu*'nun (Yıkıcı Ruh/*Ehrimen*) da yaratıcısı olması gerekir. Zerdüşt, *Ahuramazda* ile birlikte “bu kendiliklere de yakarır ve onları yüceltir” (Eliade, 2003: 382). *Ahuramazda*, bu altılı küçük ölümsüz tanrıyı, *Spenta Mainyu* aracılığıyla yardıma çağırır. Bunlar *Ahuramazda* ile birlikte yaratma edimini gerçekleştirirler ve onunla birlikte kutsal yediliyi oluştururlar. Avesta'ya göre bu kutsal yedili yaratma edimine iştirak etseler de bu “lütufkâr Tanrı'nın temel birliğine” hâlel getirmez, çünkü *Ahuramazda* onların babası olarak nitelendirilir. Bu karmaşık ilişki Pehlevce metinlerde “meşaleden meşalenin tutuşturulması” olarak betimlenir (Boyce, 1979: 21). *Ahuramazda*'nın emrindeki kendiliklerin her birinin ateş, maden, toprak gibi kozmik bir unsuru yönetmesinin “soyut bir değer taşınması hem yaratıcı bir imgelem hem de kesin kurallara bağlı bir düşünce yetisini ortaya koymaktadır.” Zerdüşt, bu kendilikler ya da melekler sayesinde *Ahuramazda*'nın dünyaya nasıl müdahale ettiğini açıklamaya çalışmaktadır (Eliade, 2003: 385). *Ahuramazda*'nın başlattığı ikiz ruhlardan *Spenta Mainyu*, adaleti; *Angra Mainyu* ise kötülüğü tercih eder. Ateş, *Spenta Mainyu* ve kutsal ruhla; yücelerin yücesi olarak kabul edilen *Ahuramazda* da kendisinin bir görünümü olan Güneş ile özdeşleştirilir (Eliade, 2003: 393).

Zerdüştlükte sürekli olarak gerçekleşen değişim ve dönüşümün devamı için birbirine zıt iki gücün varlığı öngörülmüştür. Bu zıtlardan biri zekâ, ışık ve düzenin yaratıcısı/yaşamın efendisi olan *Ahuramazda* diğeri dünya yaratılırken ona kötülük enjekte eden *Yalan Cini, Yıkıcı Ruh* ya da *Ehrimen*'dir. Bu eşit metafizik güçler, evrenin başlangıcından beri varlıklarını devam ettirmektedirler, ancak bunlardan *Ehrimen* son evrede mücadeleyi kaybedeceğinden dolayı sonsuz değildir (Campbell, 2003: 179-180).

Zerdüştlükte evrenin ömrü dokuz bin yıl, Mazdacılık'ta ise on iki bin yıl olarak öngörülmüştür (Eliade, 1994: 121-122). *Ahuramazda* yaratma edimini iki aşamada gerçekleştirmiştir. O, önce her şeyi manevi ya da tinsel olarak var etmiş, akabinde de onları maddi olarak yaratmıştır. Pehlevce de tinsel yaratılış *menog*, maddi yaratılış da *getig* olarak adlandırılmıştır (Boyce, 1979: 25). *Menog*, maddi olmayan ya da tinsel olanı temsil eder ve maddi, fiziksel ve bedensel olanı ifade eden *getig* kelimesinin karşıtıdır (Boyce, 1979: XVI-XVII). Zerdüştlükteki varlık anlayışı Descartes'ın varlık anlayışını andırmakta ve onun düalist varlık anlayışı ile paralellikler taşımaktadır. Descartes'a göre sonsuz töz olan Tanrı, sonlu tözler olan zihinsel ve maddi tözleri yaratmıştır. Descartes'ın maddi ve zihinsel tözü, sonsuz töz olan Tanrı tarafından yaratıldığı gibi Zerdüştlükte de başlangıcı ve sonu olmayan Tanrı, varlıkları önce tinsel olarak yaratmış, akabinde de onları maddeyle buluşturmuştur. Descartes, zihinsel tözün asli özelliğini düşünme, maddi tözün özelliğini de yer kaplama olarak belirleyerek onların ayırt edici niteliklerini belirtmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Zerdüştlükte de *menog* tinselliği ve tinsel yaratılışı, *getig* ise somutluğu veya maddi yaratılışı ifade etmektedir. Aslında ona göre gerçek anlamda töz Tanrı'dır. Düalist tözler olarak kabul edilen zihin ve madde Descartes'e göre kendi kendilerinin nedenleri değildir. Onlar Tanrı tarafından yaratılan tözlerdir. Zerdüştlükte de benzer bir durum söz konusudur. Öncesiz ve sonrasız olan *Ahuramazda* ruhu ve maddeyi yaratmıştır. Zerdüştlüğün bu töz anlayışı on iki bin yıllık yaratılış süreci açıklanırken de temel oluşturmaktadır.

Zerdüştü ontolojik anlayışta iyi-güzel olan şeylerin *Ahuramazda* tarafından kötü karanlık olanların ise *Ehrimen* tarafından yaratılmış olduğuna inanılır. Zerdüştlükte bu yaratılış üçer bin yıllık dört evrede gerçekleşir. Bu on iki bin yıllık sürecin ilk üç bin yıllık evresinde iyiliğin yaratıcısı *Ahuramazda*, varlıkları tinsel (*menog*) olarak yaratmıştır. İkinci üç bin yıllık evrede birinci evrede tinsel olarak yaratılanlar somutlaştırılmıştır (Sayım, 2004: 93; Bilge, 2013: 134-135). Ayrıca ikinci evrede, kötülüğün kaynağı ve temsilcisi *Ehrimen*, kaos halindeyken *Ahuramazda* altı büyük meleği (*Amaşe Spentaları*) yaratmıştır (Zafer, tarihsiz: 230). Bu altılı melek ya da kutsal ölümsüzler *Ahuramazda*'nın yanında bulunurlar. Onlar *Ahuramazda*'nın sıfatları, çeşitli görünümleri ve işlevleri olarak da kabul edilirler (Küçük ve Tümer, 1993: 109). *Ahuramazda* yine bu evrede sırasıyla gökyüzünü, suyu, yeri, bitkileri, hayvanları ve ilk evrede ruhları-bilinçleri yaratılan insanları yaratmıştır. *Ahuramazda*, yaratmadan önce o ruhlara bedenlenip kötülükle mücadele edip etmeyeceklerini sormuş, onlar da mücadele edeceklerine dair söz vermiş ve bedenlerine kavuşmuşlardır. Üçüncü evrede ise *Ehrimen*, *Ahuramazda*'nın yarattıklarına karşılık olarak altı zıt kuvveti yaratarak onun yarattıklarına zarar vermeye başlamıştır. *Ahuramazda*'nın yarattığı ilk insan (Gayomart) ve ilk boğa üç binli-iki bili yıllarda *Ehrimen*'in saldırılarına maruz kalmış,

akabinde de onun darbeleriyle insan sol tarafa, boğa da sağ tarafa devrilmiştir. Boğanın dağılan bedeninden bitkiler, tohumundan da hayvanlar türemiştir. *Gayomart*'ın toprağa düşen tohumundan *Mashya* ile *Mashyoi* oluşmuş ve kırk yıl toprakta adeta bitki gibi büyüyerek ilk insan çiftini oluşturmuşlardır (Zafer, tarihsiz: 230-231). Türk mitolojisinde olduğu gibi Zerdüştlükte de tohum önemlidir. Hayvanlar ve insanların maddi kökenleri *Gayomart*'dan dökülen tohumlara dayandırılmaktadır. Yaratıcı *Ahuramazda* olsa da doğal nedensellikten uzaklaşmamaktadır. Öncesiz olan *Ahuramazda* kozmik başlangıçta düşündüklerine varlık kazandırarak yoktan yaratırken bitki, hayvan ve insanların varlıkları ilk köke bağlanmaktadır. Bitkilerin ve hayvanların boğanın dağılan bedeni ile tohumlarından, insansa ilk insan örneğinden türetilmekte ve aralarında ontolojik bir ayırım yapılmaktadır. Bu evrede, ön görülen doğal süreç içerisinde varlıklar evrilerek bugünkü hallerine geldiği vurgulanmaktadır.

Dördüncü evrenin ilk bin yılında Zerdüş gelmiştir; ikinci iki binin başında onun soyundan bir peygamber ve son bin yılın başında da Zerdüş'tün *Kasava* gölüne düşmüş olan spermelerinin bir bakireyle buluşması sonucunda *Saoshyant* (Mehdi) gelecektir. Bu evrede kötülüğün temsilcisi *Ehrimen*, *Ahuramazda* karşısında vermiş olduğu mücadeleyi dördüncü evrede kaybedecektir (Sayım, 2004: 94).

Zerdüştlükte varlıklar önce tinsel olarak (idea) yaratılmış sonradan somutlaşarak ete kemiğe bürünmüştür. Platoncu bir bakış açısıyla ifade edilecek olursa önce varlıkların ideaları/formları yaratılmış akabinde de bedenlenmişlerdir. Platona göre idealar başlangıcı ve sonu olmayan ontolojik gerçekliklerdir ve görüngüler alemindeki varlıkların formlarıdır. Görüngüler aleminde var olan her iyi şeyin ve değerlerin idealar aleminde bir aslı ya da formu vardır. Bu alemdeki oluş ve bozulmuş ideaların form kazanmalarından ve tekrar asli dünyalarına dönmelerinden ibarettir. İnsanın da idealar aleminde görüngüler dünyasına düşen bir ruhu vardır. İnsan öldükten sonra ruhu tekrar idealar alemine geri dönecek ve beden hapisanesinden kurtulacaktır. Zerdüştlükte ise ideaları yaratan tanrıdır. Örneğin, insan ilk evrede ruh ve bilinç olarak yaratılmıştır ve ikinci ve üçüncü evrelerde de bedenlenmiştir. İnsan öldükten sonra da farklı bir boyutta yaşayacaktır. Platon'a göre ise Demiurgos/ yaratıcı güç sadece başlangıcı ve sonu olmayan ideaların görüngülerine yansımaları sağlamıştır. Bu farklılıklara rağmen Zerdüştlükteki bu ontolojik modelin, Platon'un idealar teorisini çağrıştırdığını ve onu önceliğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ahuramazda ve *Ehrimen*'in varlıkların oluş ve dağılımlarına yaptıkları müdahale Empedokles'in zıt kuvvetler olan sevgi ve nefrete atfetmiş olduğu önemi de çağrıştırmaktadır. Ayrıca Zerdüştlükteki bu dört evre ile Empedokles'in oluşu açıkladığı dörtlü evreyle de birtakım benzerlikler taşımaktadır. Empedokles'e göre oluşun birinci evresinde varlığa sevgi/aşk (Afrodit) hakimken, ikinci evrede nefret varlığa sokulmaya başlamış ve üçüncü evrede varlığa egemen olmuştur. Üçüncü evrede nefret varlığa hâkim olup onları ayırtmışken dördüncü evrede tekrar sevgi varlığa hâkim olup onları bütünleştirir. Zerdüştlükte olduğu gibi Empedokles'in görüşlerinde de olumsuz/bozucu güç üçüncü evrede etkisini göstermektedir (Özden ve Elmalı, 2017: 69-70; Arslan, 2018: 271-272). Nitekim Empedokles'e göre tarihsel süreçte bazen sevgi bazen de aşk varlığa tesir eder. Sevgi varlığa nüfuz ettiğinde unsurların birleşmelerini ve iç içe geçmelerini sağlayarak birçok unsuru bir şey haline getirirken nefret onların dağılıp ayrılmasına neden olur. Bu bir oluş ve bozulmuş döngüsüne neden olur ve bu sonsuza kadar devam edecektir (Kenny, 2006: 15). Her ikisinde de dört evrenin bulunması ve zıt güçlerin karşılıklı müdahaleleri önemli oranda benzerlik taşımaktadır. Zerdüştlüğe göre on iki bin yıllık sürenin sonunda bu dünya hayatı sonlanıp başka bir boyuta geçilirken Empedokles'e göre zıt güçlerin karşılıklı müdahaleleri sonsuza kadar devam etmektedir. Dördüncü evreye ulaşıldıktan sonra tekrar birinci evreye dönülmektedir.

Zerdüşti eskatolojiye göre insanlar öldükten sonra tekrar dirilecekler ve son yargı gününde bireysel olarak hesaba çekileceklerdir. Yeniden birleşen ruh ve beden cennet ya da cehennemde sonsuza kadar yaşayacaktır. Zerdüş'tün sonsuz yaşam öğretisini geliştiren ilk peygamber olduğu da söylenebilir (Boyce, 1979: 29). Zerdüştlükteki bu sonsuz yaşam öğretisinin kökü Medler'in ve Sakaların sonsuz yaşam anlayışına dayanır. Bu öğreti Yunan filozoflarından Pythagoras üzerinde de etkili olmuştur. Pythagoras, ruh ve ruhun ölümsüzlüğü hakkındaki görüşlerinde Zerdüştlükten etkilenmiştir. Çünkü Medler ve Sakalar, ruhun ölümsüzlüğüne ve atalarının ruhunun yaşadığına inanmaktaydılar (Bayraktar, 2013: 549). Türk mitlerine göre de ruh ya *ak-süt-göl*'den ya da hayat ağacının dallarından gelerek bedenleriyle buluşur, ölümden sonra iyi ruhlar tekrar geldikleri yere dönerler.

Yeni Zerdüştlükte başlangıçta tek tanrı inancı içeren motifler ağırlıklı olsa da *Ahuramazda* tek tanrı değil, sadece tanrılar arasında ilk olan ya da başat Tanrı'dır. Avesta'da bu durum şöyle izah

edilmektedir: “Şimdi görüntüleriyle ikiz olarak ortaya çıkan bu ilk iki Ruh; düşüncede, sözde ve eylemde biri iyidir, diğeri kötü. Ve bu ikiz ruhlar başlangıçta bir araya geldiklerinde, yaşamı ve yaşam olmayanı yaratırlar ve sonunda en kötü varlık yalanı takip edenlerin olacaktır, En iyi varlık, doğruluğu takip edendir” (Avesta, tarihsiz: Yasna, 30/3-4). *Ahuramazda* iyi olanları yaratırken tamamen ölüm olan *Ehrimen* de negatif unsurları yaratır. (Avesta, 2022: Fargard, 1/3-20). *Ehrimen*, kurnaz ve şeytani dünyanın yaratıcısı olarak nitelendirilmektedir (Avesta, 2022: Fargard, XIX, 2/8). *Ahuramazda* ve *Ehrimen*’in güçleri de birbirine eşittir. *Ehrimen* tercihini yılandan (*druj*) yana kullanmış ve o, şeytanın simgesi olmuştur. *Ahuramazda*, kendi niteliklerini dile getiren yedi kutsal ölümsüzü yaratmıştır. Bu tanrılar onunla “aynı zihin, aynı ses, aynı harekete sahiplerdi.” O, yedi ölümsüz tanrıyı ve insanı yaratarak kendine müttefikler oluşturmuştur. “Artık her bir erkek kadın ve çocuk asha ve *druj* arasında bir seçimi yapmak zorunda kalmıştır” (Armstrong, 2019: 30-31). Avesta’ya göre maddi dünyanın yaratıcısı kutsal *Ahuramazda*, dünyayı ve insanları kötü niyetli *Ehrimen*’den dünyanın yedi bölgesini yöneten Ameşa Spentaların yardımıyla korur (Avesta, 2022: Fargard XIX, 2/11-13). *Daevalar*, varlıkların en kötüsü, kanunsuzu, sarhoşu, çirkini ve zararlısı olduklarından kendilerinin ve yandaşlarının otoriteleri reddedilmelidir (Avesta, 2022: Yasna, 12/4). Türk mitolojisindeki gibi Zerdüştlükte de Aydınlık-karanlık ve İyilik-kötülük arasındaki denge gözetilmiştir. Türk mitolojisinde *Ülgen* ve *Erlık*’in çocuk sayıları ile bu denge dillendirilirken Zerdüştlükte *Ahuramazda* ve *Ehrimen*’den her biri yarattıkları yedililer tarafından desteklenmektedirler.

Zerdüştiler, Güneş’i, ışığı ve ateşi bir sembol olarak kullanmışlar ve “bunları kendi başlarına bağımsız ilahlar olarak görmemişlerdir” (Bulfinch, 2015: 270). Işık saçan Güneş, aydınlığın kaynağı olan *Ahuramazda*’yı temsil ederken Güneş’i de ateşgedede yanan ateş ya da evde yanan ocak temsil etmiştir. Dolayısıyla Güneş ve ocak/ateş sembolik olarak *Ahuramazda*’yı temsil etmektedir. Rahipler (muğ) dini ritüellerini ateşgedede yaparlar. Çünkü aydınlığın ya da *Ahuramazda*’nın bulunduğu yerde karanlık ve kötü ruhlar bulunamaz (Korkmaz, 2013: 50-51). Ateşgedede yanan ateş *Ahuramazda*’yı ve Zerdüş’tü sembolik olarak temsil ettiğinden söndürülmemelidir. Kutsal ocakta yanan ateşi söndüren veya onun sönmesine aracılık eden karanlığa mahkûm olur. Etrafı aydınlatan ışığın söndürülmesi, karanlığın ve kötülüğün doğmasına sebep olur. Aydınlık/*Ahuramazda* varken karanlığın ve kötülüğün olması mümkün değildir (Korkmaz, 2013: 46-48). Ateş ya da ışık bir metafor olarak kullanılmaktadır. Ancak maksadı doğru bir şekilde ifade eden bir metafor değildir. Çünkü aydınlık/ışık varsa karanlık olmamalıdır. İyiliğin temsilcisi *Ahuramazda*’nın ışığı varken karanlığın temsilcisi *Ehrimen*’in olmaması gerekirken o dördüncü evrenin sonuna kadar varlığını devam ettirecektir. Türk mitolojik anlayışında Tanrı’ya kötülük izafe edilmediği gibi Zerdüştlükte de kötülükler *Ahuramazda*’ya atfedilmemektedir. O, kötülüklerin yaratıcısı olamayacağından kötülüklerin bir yaratıcısı ve sorumlusu olmalıdır. Kötülükleri inkara kalkışma yerine onların kaynağının başka bir güç olduğu ifade edilmektedir. Böylece kötülük probleminin oluşmasına karşı bir önlem alınmış ya da kötülük probleminin ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır. Çünkü kötülüğün kaynağı/ yaratıcısı Tanrı değil, *Ehrimen* ya da *Erlık*’tir. Ancak kötülüğün kaynağı olan *Ehrimen* ve *Erlık* kendi kendilerinin nedeni değil, *Ahuramazda* ve Gök Tanrı tarafından yaratılmışlardır. Bu durumda nihai olarak sorumluluk *Ahuramazda* ve Gök Tanrı’da olmaktadır.

Aryan kökenli olan İranlılar da Hintliler gibi duyumsadıkları her şeyde gizil bir gücün olduğunu hissetmişler ve tüm doğal güçleri bu çerçevede değerlendirmişlerdir. Buna göre de doğal varlıklara ve doğa olaylarına kişilik atfetmişlerdir. Canlı, cansız ve tanrısal varlıkları ilahi ruhun bir tezahürü olarak görmüş, onlara karşı ölçülü ve saygılı davranmışlardır. “*Buna Avesta’da mainyu, Sanskritçe’de manya denilmiştir. Hepsini o canlandırmış veya bir araya getirmiştir*” (Armstrong, 2019: 24). Mezopotamya mitoslarında var olan her şeyin arkasındaki güç olan ilam, Aryanlar tarafından *mainyu/manya* olarak ifade edilmiştir.

Antik Hintli ve İranlı toplumlar ateşin alevinde bir Tanrı’nın varlığını hissetmişlerdir. Hintli rahipler o tanrıyı *Agni*, İranlılar ise *Athar* olarak adlandırmışlardır. Ateş iki türdür ve ateşin ilk türü, *Ahuramazda* harekete geçmeden önce de var olan sonsuz ışıktır. Bu *Ahuramazda*’nın da var olmasını sağlayan görünmez ateştir ve onun gibi her iyi varlık da özünü ateşten alır. Ateşten oluşan bu ezeli özlere “*fravarşi*” (fravarshi) denir ve bu kutsal, sonsuz fravarşilerin oluşturmuş olduğu tinsel birlik “*Ahuramazda*’nın sonsuz ışığını yansıtır” (Korkmaz, 2013: 402).

Fravarşi, doğumdan ve ölümden sonra da var olan ruhtur. *Fravarşi*, ruh/tin kavramıyla eşanlamlıdır. “*Ahuramazda*’nın ateşi onun ruhunun en cömert yanıdır. Bu nedenle onun ismi tüm isimlerin en güçlüsüdür. Ey Rabbin Ateşi” (Avesta, 2022: Yasna, 36/3)! Avesta’ya göre ateş *Ahuramazda*’nın hem ruhu hem de oğlu olarak betimlenmektedir (Avesta, 2022: Yasna, 4/17; Yasna,

6/12). Bu inanışın yanı sıra insanların ruhlarının da ateşten geldiği ve ölümden sonra tekrar göksel olan ateşe çekilip onula birleşeceğine inanılır (Korkmaz, 2013: 58-59). Mevcut Avesta’da iyi, gerekli ve iyilikçi *fravaşilere* ibadet edildiğinden de bahsedilmektedir (Avesta, 2022: 12. Frawardin Yasht/ 85): “*Ahura’ya, Mithra’ya, yıldızlara, aya ve güneşe, sadıkların ışıltılı, görkemli, iyi, yiğit ve cömert fravashilerine ibadet ederiz*” (Avesta, 2022: Yasna, 6/11).

Zerdüştlükte olduğu gibi Antik Yunan’da da tanrılar doğal güçlerin kutsallaştırılması sonucu doğmuştur. Herakleitos’tan asırlarca önce ateşi Aryanlar tanrılaştırmıştır. Herakleitos’a göre de ateş hem varlığın ilkesi hem de tanrıdır. O, bir gün evinde ateşin karşısında otururken kapısının önünde bekleyen misafirlerine içeri girin “*tanrılar burada*” demiştir. Herakleitos, büyük bir ihtimalle “*tanrılar burada da var*” derken ateşi kastetmiştir (Jaeger, 2016: 42). Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere Herakleitos’un *arkhesi* olan ateş aynı zamanda tanrısal olan ya da tanrı olarak sunulmuştur. Herakleitos’tan kalan pasajlar incelendiğinde ateşi; *arkhe*, logos ve tanrı yerine kullandığı anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle Herakleitos’un arkesi olan ateş ile Zerdüştlükteki tanrısal olan ateş arasında ciddi benzerlikler kurulabilir. Her ikisinde de ateş hem tanrısal akli hem de tanrısal ruhu temsil etmektedir. Ayrıca insanlar ve diğer canlılar da bu tanrısal akıldan bir kıvılcım taşımaktadır. Yine her ikisine göre de ateşten gelen her şey tekrar ateşe dönecektir.

Zurvanizm’de Düalist Varlık Anlayışı

Antik dönemde İran coğrafyasında düalizmi esas alan dini görüşlerden biri de Zurvanizm’dir ve yeni Zerdüştlüğün sapkın bir yorumu olarak değerlendirilmektedir. Bayraktar’a göre ise Zurvanizm, Zerdüş’ten önce Saka Türklerinin yaşadığı bölgede ortaya çıkmıştır ve Sakaların bir boyuna ait kurucusu olmayan dini bir görüştür. Bazı batılı araştırmacılara göre de Zurvanizm, Türk soyundan olan boylardan birine aittir (Bayraktar, 2013: 471). Zurvanizm’e göre Sonsuz Zaman her şeyin kaynağıdır ve bu bir prensip haline getirilmiştir. Zaman ve kaderin tanrısı *Zurvan*’ın sınırsız zaman/ebedi tanrı ve dünyevi tanrı olarak iki görünümü vardır. *Zurvan* belirli oranda insanın kaderi üzerinde de etkindir. Sonsuz zaman anlamına da gelen *Zurvan*, iyilik tanrısı *Hürmüz* (*Ahuramazda*) ile karanlık tanrısı *Ehrimen*’in babasıdır (Korkmaz, 2013: 552-553). Dönemle ilgili İran’daki teolojik yaklaşımları anlatan Ermeni tarihçiler şu rivayeti aktarmaktadırlar: *Zurvan* kral olacak bir erkek çocuk için bin yıl ibadet eder ve kurbanlar sunar. Nihayetinde *Hürmüz* ve *Ehrimen*’e gebe kalır. Bu ikizlerden ilk doğana dünyanın hükümrانlığın vereceğine söz verir. Bu bilgiyi öğrenen *Ehrimen* anasının karnını yararak kardeşi olan *Hürmüz*’den önce dünyaya gelir. *Zurvan*, bunun beklediği çocuk olmadığını analar ve dünyanın hükümrانlığını ona vermek istemez, ancak *Ehrimen* anasına verdiği sözü hatırlatır. Bunun üzerine *Zurvan*, *Ehrimen*’e dokuz bin yıl hükümrانlık sürme hakkını verir ancak bu sürenin sonunda dünyanın hâkimi *Hürmüz* olacak ve kıyamete kadar hüküm sürecektir (Haug, 1907: 13-14). Şehristani’nin aktardığına göre de *Hürmüz* ve *Ehrimen*, *Zurvan*’ın ikiz çocuklarıdır. *Ehrimen* annesinin karnını yararak *Hürmüz*’den önce dünyaya gelmiş ve dünyayı ele geçirmiştir. *Ehrimen* kararsızlıktan, *Hürmüz* ise ilimden meydana gelmiştir. Bu Zerdüş tanrılarından biri iyiliğin diğeri kötülüğün kaynağıdır, ancak asıl olan iyiliktir kötülük ve karanlık sonradan oluşmuştur (Bayat, 2011: 83). Bu iki güç arasında savaş sürüp gitmektedir. Ancak sonunda iyilik/aydınlık, kötülük ve karanlığa egemen olacaktır.

Zurvanizm’in kozmolojik anlayışına göre soyut ve somut her fenomenin aşkın bir göksel aslı bulunur ve bu “*Platon tarzı bir ideaya tekabül eder.*” Her kavram ve nesnenin *menok* ve *getik* olarak iki veçhesi vardır. Görüngünün (*getik*) ötesinde görünmez (*menok*) bulunur. Bir görünür gök bir de görünmez gök bulunur. İçinde yaşadığımız Dünya, göksel dünyanın karşılığıdır. Görüngüler dünyasında var olan, uygulanan her edimin göksel dünyada asli bir karşılığı vardır. Yaratılış çift boyutludur ve evrendoğum bakımından *menok* ya da göksel asli dünya, görüngülerden/*getik* önce gelir (Eliade, 1994: 21). İran inanışlarına göre gökle bağlantılı olan kutsal Haraberazati Dağı dünyanın merkezinde yer alır (Eliade, 1994: 27). İran felsefi düşüncesinde bulunan var olanların ideal alemde asıllarının ya da formlarının bulunduğuna yönelik görüşler, Platon’un üzerinde doğrudan ya da dolaylı yollardan etkili olmuştur. “*Platon’un sisteminin en azından bazı unsurlarının İran-Babil kökenli olduğu gittikçe akla daha yakın görünmektedir*” (Eliade, 1994: 121-122). Modern felsefe döneminde ise Voltaire, Schopenhauer ve Nietzsche gibi önemli filozoflar Zerdüş’tü kendilerine “*ülkusal düşünme modeli*” olarak görmüşlerdir. İnsanın gerçekliğinin ve asli doğasının iradi olduğu yönündeki görüşlerin oluşmasında Zerdüş’tün önemli bir yeri olduğu ifade edilebilir. (Bayraktar, 2013: 557-558).

SONUÇ

Türklerin varlık anlayışına Orhun Yazıtlarında, mitolojik anlatılarda ve destanlarda yer verilmiştir. Mitolojik anlatılar bazen arkeolojik bulgularla da örtüşmektedir. Yazıtlar siyasi maksatla hazırlanmış olsa da varlık hakkında görüşlere de yer vermektedir. Yazıtlarda gök, yer ve insanın yaratılmış olduğu edilgin cümle yapısıyla ifade edildiğinden yaratma edimini gerçekleştiren güç belirsiz kalmaktadır. Edilgin cümle yapısıyla olsa da evrenin ve insanın yaratılmış olduğu vurgulanmakta, Türklerin varlık hakkındaki temel görüşlerini içermektedir. Yazıtlarda *Umay* ve kutsal yer-sulardan bahsedilse de Gök Tanrı'nın her şeyin üzerinde olduğu ifade edilmektedir. Bu vurgulardan hareketle Yazıtlara göre yaratıcının Gök Tanrı olduğu söylenebilir. Bu yorum Türk mitolojik anlayışı tarafından da desteklenmektedir. Türk mitolojisinde de varlığın kaynağı ya da ilkesi sorgulanmıştır. Türk Mitolojisine göre tanrılar, su (deniz), suyun içindeki taş ve tohumlar öncesizdir. Antikçağ Yunan felsefesinin ilk dönemlerinde olduğu gibi varlığa kaynaklık eden madde de öncesiz olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla yaratılmış olduğu kabul edilen gök, yer ve insan öncesiz olan tanrıların müdahalesiyle bir başlangıcı olmayan maddi öğelerden yaratılmıştır. Türk mitolojisinin bazı anlatılarında öncesiz olan maddi unsurlardan evrenin yaratılışı tanrıların bir edimi olarak sunulmuştur. Örneğin. Gök Tanrı ve Ak Ene, Ülgen'e yaratma edimini nasıl gerçekleştireceğine dair öğütler vermektedir. Türklere ait bazı mitolojik anlatılarda tanrılar öncesiz olarak kabul edilmiş olsa da bazı anlatılarda da başat olarak kabul edilen Tanrı'dan diğer tanrıların türeyişi açıklanmış ve onlardan her biri göğün katlarıyla irtibatlandırılmıştır. Bu mitolojik anlatılarda başat olan Tanrı farklı Türk boyları tarafından farklı isimlerle anılması, bir kavram kargaşasına da neden olduğu söylenebilir. Başat ya da Ulu Tanrı'yı bazı boylar *Ülgen*, bazıları *Kayra Kan* bazıları da farklı isimlerle anmışlardır. Anlatıların benzerliğinden hareketle başat olarak kabul edilen Tanrı'nın ismi ne olursa olsun onunla Gök Tanrı'nın kastedilmiş olduğunu ifade edebiliriz.

Kozmik sürecin başlangıcında Gök Tanrı'dan diğer tanrılar türemiştir. Göğün en üst katından başlayarak alt katmana kadar bir derecelendirme yapılmakta ve tanrılar göğün katlarıyla irtibatlandırılmaktadır. Bu konuda çelişkili anlatılar olmuş olsa da zamanla başat tanrı olarak kabul edilen Ülgen'in dokuz oğlu ya da kızının kabul edilmesi ve Türklerin göğü dokuz katmanlı olarak düşündüklerini söyleyebiliriz. Bu, görüş siyasi ve dini ritüellerle de örtüşmektedir. Türk mitolojisinde tanrıların türeyişi ve onların göğün çeşitli katlarıyla irtibatlandırılması sudûr teorisini andırmaktadır. Türk mitolojisindeki tanrıların türeyişi ile birlikte göksel katmanlar oluşmuş ve her katmana bir tanrı yerleştirilmiştir. Bu yaratılış anlayışının Fârâbî ve İbni Sînâ gibi Türk filozoflarının sudûr anlayışlarına da kaynaklık etmiş olduğunu söyleyebiliriz. Fârâbî ve İbni Sînâ, yaratılışı sudûr teorisiyle açıklamışlardır. Onlara göre olumsal varlıklar, Zorunlu Varlık'tan sudûr etmişlerdir. Zorunlu varlığın kendisini bilmesi sonucunda ayrık akıllar ve onların felekleri oluşmuştur. Sudûr teorisinde mitolojik unsurlar elenmiş ve kurgusal bir teori ileri sürülmüştür. Böyle olmasına rağmen Türk mitolojisindeki türeyiş ile sudûr teorisinin arasında önemli benzerliklerin olduğunu söyleyebiliriz.

Türk mitolojisine göre Gök Tanrı hem alt-yüce tanrıların hem de Erlik'in ilk nedenidir. Ancak yaratma edimi ya da varoluş alt-yüce tanrılar ile Erlik tarafından gerçekleştirilmektedir. Bundan dolayı düalist bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Doğal ve ahlaki iyiliklerin kaynağı alt-yüce tanrılar; doğal ve ahlaki kötülüklerin kaynağı ise *Erlık*'tir. Kötülükleri Gök Tanrı'ya isnat etmeyerek kötülük probleminin kaçınılmıştır. Ancak doğal ya da ahlaki kötülüklerin kaynağı Erlik'in olduğu ifade edilirken onun da Gök Tanrı tarafından yaratılmış olduğu göz önünde bulundurulmamıştır. Çünkü kötülüklere kaynaklık edecek negatif gücün yaratıcısı da nihayetinde Gök Tanrı'dır.

Türk mitolojik anlatılarındaki kozmik süreç öncesindeki düalite kozmik süreç başladıktan sonra da devam etmektedir. Yerde ve gökte ne varsa onun bir de ruhu vardır. Hata her bir göğün de kendine ait bir ruhu bulunmaktadır. İnsan da ruh ve bedenden müteşekkil düalist bir varlıktır. İnsan dünyaya gelmeden önce ruhu *hayat ağacının* dalları arasında ya da *süt ak gölde* bulunur. Ruh göğün üs katlarından gelerek bedenle buluşur ve bedenden ayrıldıktan sonra da asli vatanına geri döner. Türk mitolojik anlayışına göre var olan her şeyin bir de tinsel/ruhsal boyutu bulunmaktadır.

İran coğrafyasında Medler döneminde Türklerin varlık anlayışına yakın görüşler ileri sürülmüştür. Medler döneminde Zerdüştlükte hem ontoloji hem de değerler alanında düalist bir görüş geliştirilmiştir. Zerdüştlükte yaratma edimi aydınlığın/iyiliğin temsilcisi *Ahuramazda* ve karanlığın/kötülüğün temsilcisi *Ehrimen* tarafından gerçekleştirilmektedir. *Ahuramazda* iyi, *Ehrimen* ise kötü olanları yaratmaktadır. Bu iki gücün yaratma edimleri Türk mitolojisindeki Gök Tanrı ve *Erlık*'in edimlerine benzemektedir. Türklere de Zerdüştilerde de Tanrı'ya herhangi bir eksiklik atfetmemek adına

kötülükler *Erlık* ya da *Ehrimen*'e yüklenmektedir. Böylece Tanrı kötülüklerden tenzih edilerek kötülük problemi de çözülmeye çalışılmıştır. Türk mitolojisinde olduğu gibi Zerdüştlükte de var olan her şeyin bir tinsel yönü bir de maddi yönü bulunmaktadır. İnsan da düalist bir varlıktır. İnsan birinci evrede ruh olarak yaratılmış, ikinci evreden sonra da ruh ve beden olarak yaratılmıştır. Bedenin dağılmasından sonra da ruh başka bir boyutta yaşayacaktır. Bu karşılaştırmadan da anlaşılacağı üzere Türklerin ve İranlıların düalist varlık anlayışları büyük oranda birbirleriyle örtüşmektedir. Bu benzerliğin ana sebebi iki düşünce sisteminin de aynı kökten beslenmiş olmaları gösterilebilir. Bu düalist anlayış tarihsel süreç içerisinde filozoflar üzerinde de etkili olduğu ya da bu görüşlerle bazı filozofların düalist varlık görüşlerinin koşut olduğu söylenebilir. Platon'un idealar kuramı ve Descartes'in düalist töz anlayışıyla önemli oranda örtüşen ve onları önceleyen bir varlık görüşünün ileri sürüldüğünü söyleyebiliriz.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırmanın tamamı tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın verileri doküman incelemesine dayalı olarak toplanmıştır. Dolayısıyla çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Armstrong, K. (2019). *Büyük Dönüşüm Eksen Çağı ve Dinsel Geleneklerin Başlangıcı*, (Çeviren: B. Baysal). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Arslan, A. (2018). *İlkçağ Felsefesi Tarihi 1 Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*, (9. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Avesta Zerdüştilerin Kutsal Metinleri* (2022). (Çeviren: A. Küçükkahraman). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Avesta Zerdüştilerin Kutsal Metinleri* (tsz.). <https://turuz.com/book/title/Avesta/> adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- Bayat, F. (2011). *Türk Mitolojik Sistemi-I Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.
- Bayraktar, M. (2013). *Medler ve Türkler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bıçak, A. (2009). *Türk Düşüncesi I Kökenler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bilge, E. (2013). Kutsal Metinlerde Yaratılış. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 127-162.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk Mitolojisi Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*, (Çeviren: R. Özbay). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Boyce, M. (1979). *Zoroastrians Their Religious Beliefs and Practices*, London: Routledge & Kegan Paul. <https://www.dnzt.org/images/BOOKS-PHOTOS/ENGLISH%20BOOKS/Zoroastrians-Their-Religious-Beliefs-and-Practices-MaryBoyce> adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- Bulfinch, T. (2015). *Klasik Yunan ve Roma Mitolojisi*, (Çeviren: Ö. U. Hoşafçı). İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ.
- Campbell, J. ve Bill M. (1990). *The Power of Myth*. (Ed. Betty Sue Flowers). New York: Anchor Books.
- Campbell, J. (2003). *Batı Mitolojisi Tanrı'nın Maskesi*, (3. Baskı.), (Çeviren: K. Emiroğlu). Ankara: İmge Kitabevi.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Kabalacı Yayınevi. www.academia.edu/8568921/ adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- Eliade, M. (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. (Çeviren: Ü. Altuğ). Ankara: İmge Kitabevi. <https://www.academia.edu/36208148/> adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm İlk Esrime Teknikleri*, (Çeviren: İ. Birkan). Ankara: İmge Kitabevi. <https://www.academia.edu/36208170/> adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- Eliade, M. (2003) *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt 1 Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına*, (Çeviren: A. Berktaş). İstanbul: Kabalacı Yayınevi, www.academia.edu/45657488/ adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- Ercilasun, A. B. (1988). Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler. *Türk Dili Araştırmalar Yıllığı-Belleten*, 34(1986), 13-16.

- Erdoğan, İ. (2020). Farabi'nin Akıl Anlayışının Eski Türk Düşüncesi ile Bağlantısı Üzerine. (Ed.: E. Demirpolat ve R. Çelik). *Muallim-i Sâni Uzluğlu Farabi İçinde* (s. 177-206). İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Orhun Âbideleri*. Ankara: Boğaziçi Yayınları A.Ş.
- Haug, M. (1907). *Essays on the Sacred Language, Writings, and Religion of the Parsis*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd. archive.org/details/cu31924023157104/ adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. www.academia.edu/4994320/ adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- Jaeger, W. (2016). *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi* (2. Baskı), (Çeviren: G. Ayas). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk Dini*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kenny, A. (2006). *An Illustrated Brief History of Western Philosophy*. Blackwell Publishers Ltd. <https://svetlogike.files.wordpress.com/2014/02/> adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- Korkmaz, M. (2013). *Zerdüş Dini İran Mitolojisi*. Ankara: Alter Yay. Rek. Org. Tic. Ltd. Şti.
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*. (2014). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Küçük, A. ve Tümer, G. (1993). *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Ögel, B. (2014a). *Türk Mitolojisi*, (1. Cilt), (6. Baskı). İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2014b). *Türk Mitolojisi*, (2. Cilt), (5. Baskı). İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özden, H. Ö. (2014). *Resimlerle Türk Düşünce Tarihi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Özden, H. Ö. ve Elmalı, O. (2017). *İlkçağ Felsefe Tarihi Metinlerle*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Radloff, W. (2008). *Türklük ve Şamanlık*. (Çeviren: A. Temir, T. Andaç ve N. Uğurlu). İstanbul: Örgün Yayınevi. <https://www.academia.edu/36208183/> adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- Reyhan, E. ve B. C. Tülin, (2015). *Eski Çağ Tarihi ve Uygarlığı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (Çeviren: A. Kazancıgil). İstanbul: İşaret Yayınları. <https://www.academia.edu/35006997/> adresinden 09.10.2022 tarihinde erişildi.
- Roux, J. P. (2015). *Eski Türk Mitolojisi*, (Çeviren: M. Y. Sağlam). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Sarıtaş, S. (2018). Türk Mitolojisinde İyeler. (Ed. F. A. Turan ve M. Ozan). *Türk Mitolojisine Giriş* İçinde (s. 49-62). Ankara: Gezi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.
- Sayım, H. (2004). Zerdüştilk'te Kozmogoni ve Yaratılış. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(16), 91-101.
- Tekin, T. (2003) *Orhun Yazıtları Kül Tigin Bilge Kağan Tonyukuk*. (Der. ve Haz.: Mehmet Ölmez) İstanbul: Yıldız.
- Turan, F. A. (2018). Eski Türklerde Tek Tanrı İnancı. (Ed. F. A. Turan ve M. Ozan). *Türk Mitolojisine Giriş*, (4. Baskı.) İçinde (s. 33-48). Ankara: Gezi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.
- Yıldırım, N. (2011). Zerdüş'tün Kutsal Kitabı Avesta. *Şarkiyat Mecmuası*, 0(18), 147-170.
- Zafer, T. (tarihsiz). *Ortadoğu Mitolojisi*. İstanbul: Mitoloji Tarihi Yayınları.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 237-248, Winter 2022

The Effect of Art Therapy and Mindfulness Based Cognitive Therapy Program on the Levels of Alexithymia of Individuals*

Sanat Terapisi ve Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi Programının Bireylerin Aleksitimi Düzeylerine Etkisi

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1160023>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
10.08.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
29.11.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Abstract

Study was prepared to determine the effect of group practices on the alexithymia symptoms of individuals using Mindfulness-Based Cognitive Therapy (MBCT) and Art Therapy (AT) techniques. Experimental design with pretest and posttest control groups was used in the study. Individuals who received high scores on the Toronto Alexithymia Scale and volunteered were assigned to the first experiment (14), the second experiment (14) and the control group (14) objectively. The study group of the research consists of second and third year students studying at the psychology department of Istanbul Gelisim University. Participation in the research is on a voluntary basis. The measurement tools were applied as a pretest before the application and as a posttest at the end of the application. In the study, MBCT Program was applied to the first experimental group and AT program was applied to the second experimental group. Not any procedure was applied to the control group. The experimental process was applied to both experimental groups once a week, 90 minutes to the MBCT Group, and 120 minutes to the AT group as 8 sessions. Wilcoxon Signed Ranks Test was used to compare the groups among themselves. The group from which the difference originated was analyzed by the Mann Whitney U Test. As a result, MBCT Program and AT program were found to be effective in reducing the levels of alexithymia. There was no remarkable change in the measurements of the individuals in the control group. When the studies on alexithymia in our country are examined, besides the research of this concept, the lack of practical studies on this concept draws attention. The idea that group work with art therapy and mindfulness-based cognitive therapy programs designed to reduce alexithymia in the normal population will make a significant contribution to the field theoretically, practically and experimentally. It was observed that there wasn't any significant difference in alexithymia levels between the two therapy programs. The results, limitations and strengths of the study were discussed under the leadership of the literature.

Keywords: Art Therapy, Mindfulness, Cognitive Therapy, Alexithymia

Öz

Bu araştırmanın amacı, Sanat Terapisi ve Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi yöntemleri uygulanarak gerçekteşirilen grup terapisi programlarının bireylerin aleksitimi düzeyleri üzerindeki etkililiğini incelemektir. Çalışmada ön test-son test düzeninde deneysel deseni kontrol grubu ile kullanılmıştır. Araştırmada yer alan örneklem grubu, İstanbul Gelişim Üniversitesi psikoloji bölümünde, 2 ve 3. sınıf düzeyinde 42 öğrenciden oluşmaktadır. Birinci deney grubu 14 kişiden oluşmakta olup Toronto Aleksitimi Ölçeği'nde yüksek skor almış bireyleri, ikinci grup ise yine 14 kişiden oluşmakta olup tarafsız atanmış bireyleri içermektedir. Toronto Aleksitimi Ölçeği terapi uygulamaları başlamadan önce ön test, uygulamalar tamamladığında ise son test olarak uygulanmıştır. Çalışmada 1. deney grubuna Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi Programı, 2. Deney grubuna Sanat Terapisi program uygulanmıştır. Bahsedilen kontrol grubu aktif bir uygulamaya katılmamıştır. Deney grupları ise Sanat Terapisi grubu için 120, Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi grubu için ise 90 dakika olmak üzere sekizer oturuma dâhil edilmiştir. Gruplar arası karşılaştırma yapabilmek için Wilcoxon Signed Rank Testi tercih edilmiştir. Gözlemlenen farkın kaynağı olan grubun tespiti için ise Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda hem Sanat Terapi programı hem Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi programının bireylerin aleksitimi düzeylerinin azalmasında etkili olduğu gözlemlenmiştir. Gruplar arası karşılaştırma yapabilmek için Wilcoxon Signed Rank Testi kullanılmış olup farka sebep olan grubun tespiti için ise Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Sonuç olarak Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi Programı ve Sanat Terapi programının aleksitimi düzeylerini azaltmada etkili olduğu görülmüştür. Kontrol grubundaki bireylerin, ölçümlerinde ise anlamlı bir değişme bulunamamıştır. İki terapi programı arasında aleksitimi düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı gözlemlenmiştir. Aleksitimi ile ilgili ülkemizde yapılan araştırmalar incelendiğinde, bu kavramın araştırılmasınan yanı sıra bu kavramın alana yönelik eylemsel ve pratik çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Normal popülasyonda aleksitiminin azaltulmasına yönelik olarak hazırlanmış sanat terapisi ve bilinçli farkındalık temelli bilişsel terapi programlarıyla yapılacak grup çalışmasının alana ilişkin kuramsal, uygulama ve deneysel olarak önemli katkı sağlayacağı düşüncesi bu araştırmanın önemli gereğesini oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçları, sınırlılıkları ve güçlü yanları alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Terapisi, Bilinçli Farkındalık, Bilişsel Terapi, Aleksitimi

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Demir, V. (2022). The Effect of Art Therapy and Mindfulness Based Cognitive Therapy Program on the Levels of Alexithymia of Individuals. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 237-248.

Asst. Prof. Dr. Volkan Demir
Istanbul Gelisim University
Faculty of Economics, Administrative
and Social Sciences Department of
Psychology
demir.volkan@outlook.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-8148-8647>

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

INTRODUCTION

Identifying and expressing emotions, which have an important function in the everyday routine of individuals', always been an important problem throughout human history. The concept of alexithymia was used for a specific problem about distinguishing emotions. Kocak (2002) states that, alexithymia is defined in its simplest form as the difficulty of identifying, distinguishing and expressing emotions. Alexithymia, a word of Greek origin, is a concept formed from the composition of words a: no, lexis: word, thymos: emotion. Dereboy (1990), translated the concept of alexithymia into Turkish as "absence of words for emotions". Sahin (1991) defined this concept as "emotional numbness". Dokmen (2000) named the concept of alexithymia as "slavery of thought". The concept of alexithymia was used for the first time as a term specific to psychosomatic disorders. Freedman & Sweet (1954) defined psychosomatic patients who were incapable to explain their emotions verbally as "emotion ignoramuses." These individuals are not aware of their emotional experiences because they have embodied their anxiety. For instance Holmes et. al (2022), studied a systematic review of Alexithymia and Cutaneous Disease Morbidity. They found a markedly greater prevalence of alexithymia in dermatology patients and reported that noticing alexithymia in various different cases in the field of dermatology is needed.

Parker, Bagby & Taylor (1991) stated that alexithymia not only can be seen in psychosomatic disorders, but also can be seen in mental disorders such as depression too. The relationship of depression and alexithymia disorder has been demonstrated in many studies (Tang et al., 2022; Hemming et al., 2019; Foran and O'leary, 2013).

Honkalampi, Hintikka, Laukkanen & Viinamäki (2001) suggested in their study with the Toronto Alexithymia Scale and the Hamilton Depression Scale that alexithymia is completely different from depression but these are closely related structures. In a study conducted by Fukunishi, Kikuchi, Wogan & Takubo (1997), the frequency of alexithymia was reported as 54% for panic disorder and 58% for social phobia. Rybakowski & Ziolkowski (1991) identified alexithymic personality traits in 79 out of 100 alcohol-addicted male patients. Taylor & Bagby (2004) stated that the frequency of alexithymia in eating disorders was 39.6%.

In recent years, studies have shown that alexithymia is not only seen in psychosomatic diseases or in clinical samples, but also can be seen in healthy individuals too (Selinheimo et al., 2022). There are certain amount of studies in the literature on this subject. Loas, Fremaux, Otmani & Verrier (1995) studied with a total of 446 individuals, 183 of whom were non-student and 263 of whom were university students. As a result of this study, the frequency of alexithymia was noticed as 23% in the non-student group and 7% in the student group. Kokkonen et al. (2001), in their study in which they investigated the frequency of alexithymia on 5993 individuals; they concluded that 9.4% of men and 5.2% of women were alexithymic. In studies conducted in Turkiye, Candansayar (1993) conducted a study in which he examined the frequency of alexithymia on 460 students between the ages of 18-25. As a consequence of this study, it was determined that 16.7% of the students were alexithymic. Akoglu (2021), observed that the total scores of elementary school graduates in Toronto Alexithymia Scale are higher than those of high school, undergraduate and above graduates. Gurkan (1996), found the frequency of alexithymia in the normal population to be 35.5% in his study.

Lesser (1985) states that, because of the difficulties experienced by alexithymic individuals in identifying and explaining their emotions, it is hard to treat alexithymic individuals with traditional approaches. According to him, one of the most appropriate approaches is the "here and now" technique used in cognitive-centered approaches. Therefore, the expression of emotions in the moment of experience should be given importance during the treatment process. Swiller (1988) suggests that, individual and group therapy should be carried out together in alexithymic individuals. According to him, individual therapy provides intellectual learning and also gives insight. In group therapy, alexithymic individuals gain insight into why their social relationships have not improved and about the emotional problems they have experienced with the feedback they received from other members.

Mindfulness, an ancient Buddhist practice, is a mind and body practice. In this practice, defined as mindfulness meditation, inner experiences are accepted without judgment. The process of awareness is the deliberate redirection of attention to the flow of thoughts, feelings and experiences which are experienced at that moment. (Kabat-Zinn, 2003). Bishop et al. (2004), defined mindfulness as accepting and approving the moment without being influenced by possible experiences and emotions experienced in the past or planned for the future. There are some studies that reveal the link between mindfulness and alexithymia and the effect of mindfulness-based intervention programs on alexithymia. In studies, high alexithymia level has been associated with low mindfulness level (Baer, 2006; Teixeira & Pereira, 2015). Norman, Marzano, Coulson & Oskis (2019) stated that, mindfulness-based intervention programs were found to be effective on alexithymia levels.

In addition to mindfulness-based interventions, which are the "third wave" of the cognitive and behavioral approach, in the treatment of alexithymia, expressive approaches such as psychodrama (Wolf, 1977), Art Therapy (Gunay, 2017; Heiman, Strnad, Weiland, & Wise, 1994) have been suggested. AT

described as the use of several art materials to ensure diagnosis and treatment to cause a positive improvement in individuals, resolve conflicts, reduce physical and mental problems, solve problems, and help struggle with stress (Case & Dalley, 2014; Geue et al., 2010; Malchiodi, 2005). For individuals who are unable to express themselves verbally, AT is particularly effective. Autism, mental decline, patients with dementia, depression, addiction issues, or children who have chronic diseases can be given as examples of these groups (Demir, 2022). Studies emphasize the talent of art to reach the body, mind and spirit at the same time (Siegel, 1990) and it would seem that artistic activities strengthen the participation of individuals in the therapeutic process by making surroundings that will make them feel safe and comfortable (Graham, 1994; Linesch, 1998; Mercedes Ballbe, 1997; Reynolds, 1990; Riley, 1999).

In the literature review, it has been determined that there are limited number of experimental studies handled to reduce alexithymia levels both in Turkey and abroad. For this reason, in this study, the impacts of group practices using AT and MBCT techniques on individuals' alexithymia levels were questioned. For this purpose, the following hypotheses were tested.

1. Individuals in the 1st experimental group participating in the MBCT Program will have a significant decrease in alexithymia levels compared to the individuals in the control group.
2. Individuals in the 2nd experimental group participating in the AT program will have a significant reduction in their alexithymia levels compared to individuals in the control group.
3. A therapy program using AT techniques will be more effective in reducing alexithymia levels compared to MBCT Therapy program.

METHOD

Research Pattern

Experimental design with control group and pretest - posttest applications were used in this study. The control group, pretest, posttest pattern is a commonly used mixed pattern. Participants are evaluated about the dependent variable before and after the empirical process (Buyukozturk, 2003). In line with this pattern, a total of three groups, two experimental and one control, were formed. In the study, the students in the 1st experiment, 2nd experiment and control groups were given the Toronto Alexithymia Scale as a pretest before the applications and as a posttest at the end of the applications. MBCT program was applied to the subjects in the 1st experimental group and AT program was applied to subjects in the 2nd experimental group. No procedure was performed on the control group.

Participants

The research was conducted at the Association of Clinical and Forensic Psychology. The group members involved in the study were selected according to the scores obtained from the scale used and on a voluntary basis from among the second and third year students studying at the psychology department of Istanbul Gelisim University. Participants are between the ages 19-21. Attention was paid to the fact that individuals who have a chronic physical illness, psychiatric treatment process (medicine and/or therapy), substance abuse, suicide attempts were not included in the study.

The Toronto Alexithymia Scale improved by Bagby, Parker & Taylor (1994) and transcribed into Turkish by Gulec et al. (2009) was used for creating the sample of this study. The scale was applied by the researcher to a total of 93 students, 67 female and 26 male, studying at the Psychology Department of Istanbul Gelisim University. A total of 42 students; 31 female and 11 male, volunteered to participate in the studies, out of 51 students who scored high on the Toronto Alexithymia Scale. Both control and experimental groups consist of 14 students. Participants were assigned to two experimental and one control groups by random sampling method.

The arithmetic mean and standard deviations of the Toronto Alexithymia Scale premeasurement scores of the experimental and control groups are given in Table 1.

Table 1: The Arithmetic Mean and Standard Deviation Values of the Alexithymia Premeasurement Scores of the Experimental and Control Groups.

	1. Experimental Group			2. Experimental Group			Control Group		
	n	\bar{X}	Ss	n	\bar{X}	Ss	n	\bar{X}	Ss
Alexithymia	14	53,57	9,740	14	57,00	9,190	14	53,50	9,944

As Table 1, the arithmetic mean scores of the experimental and control groups' premeasurement scores are quite close to each other. The Kruskal Wallis H Test results regarding the alexithymia premeasurement scores of the individuals are given in Table 2.

Table 2: Kruskal Wallis H Test Results For Alexithymia Premeasurement Scores.

	Group	N	Av.rank	Sd	P
Alexithymia Pretest	Exper. 1	14	20,32		,494
	Exper. 2	14	24,64	2	
	Control	14	19,54		

As in Table 2, the major level of the p value is higher than .05, indicating that there is no significant difference among the groups. Accordingly, it can be said that the groups were equivalent to each other before starting the experimental application in terms of the dependent variable.

Data Collection Tools

Sociodemographic Information Form

This form was used by the researcher to question the sociodemographic characteristics. Form includes age, education level, gender, occupation, marital status, drug treatments used, alcohol-substance use and other physical diseases were questioned.

Toronto Alexithymia Scale

Improved by Bagby et al. (1994), a scale consists of 20 questions scored 1 to 5 by self assesment, evaluates alexithymia, which is defined as the individual's not recognizing his own emotions and excitements. Items 4, 5, 10, 18 and 19 are reverse scored accordingly. It has subscales of adversity in recognizing emotions (TAS-A), adversity in verbalizing emotions (TAS-B), and extraverted thinking (TAS-C). The individual is asked to mark the most suitable option for each item from "Rarely", "Never", "Often", "Sometimes" and "Always". High scores obtained from the scale indicate an increase in alexithymic tendency. The scale, adapted to Turkish by Gulec et al. (2009), consists of 3 factors. It has subscales of adversity in identifying emotions, adversity in putting emotions into words, and extraverted thinking. The total Cronbach's alpha value was 0.78, and the subscales were between 0.57 and 0.80.

Analysis of Data

In the analysis of the data gathered with measurement tools; The data gathered for the sub-objectives whose answers were sought within the framework of the general aim of the research were entered into the SPSS program and the SPSS 16.0 package program was used for the necessary statistical analyzes on the data. In the study, firstly, it was examined whether the data met the basic assumptions of the parametric tests. For this purpose, it was checked whether the data showed a normal distribution in each group, and the results of the normality test (Shapiro-Wilk) of the alexithymia premeasurement scores of the students in the experimental and control groups were significant. ($p < .05$). Nonparametric tests were used to analyze the data obtained because the variances of the groups were not equal and the data did not show normal distribution. Data is analyzed with the Kruskal Wallis H test and Mann Whitney U test for unrelated measures, and the Wilcoxon Signed Ranks test for correlated measures.

Sessions

Preparation and Implementation of the MBCT Program

The first program prepared within the extent of the research is the MBCT program. It consists of eight sessions, each of which is 90 minutes. The program was improved by the researcher using varied sources (Demir, 2014; Demir, 2015; Özyeşil & Ögel, 2013). Program was designed to help participants gain awareness of emotions, thoughts and physiological changes, the significance of being here and now, living in the moment, developing alternatives to negative automatic thoughts that cause negative emotions.

Breathing exercises to cope with feelings and thoughts, mindfulness exercises and also exercises to combine body awareness and breath awareness, to help them relax and learn to control their body by expressing their emotions has been prepared. The information is given in every session, the exercises to be done and the assignment to be given at the end of the session were determined in the first place. The purpose of each session was prepared by determining the target thoughts, feelings and behaviors that the participants were expected to gain.

Table 3: Mindfulness Based Cognitive Therapy Content of the Program

1st session	Determining the expectations of the participants from the program including mindfulness practices and the skills they want to acquire in this process.
2nd session	Ensuring that the participants put aside their worries about the future and judgements about themselves as well as focusing here and now.
3rd session	Gaining the participants to be aware of the negative thoughts leading to negative emotions.
4th session	Enabling the participants to connect with their bodies; ensuring them to be aware of their emotions and physical sensations and also to develop various strategies to more effectively cope with the thoughts causing stress
5th session	Making them feel conscious awareness of emotions and desires
6th session	Ensuring the participants to stay away from the thoughts distracting their minds and causing negative emotions.
7th session	Ensuring that putting distance to negative thoughts causing negative emotions and letting them flow away
8th session	Enabling the participants to integrate with their feelings including judgements on their own characteristics and those hard to accept

Preparation and Implementation of the at Program

The second program is the AT program. The program consists of eight sessions of 120 minutes each. The program was improved by the researcher using many sources. (Capacchione, 2012; Malchiodi, 2011; Liebmann, 2004).

The program consists of three stages: 1) the group creating art acts, 2) working for individual awareness with appropriate art elements and appropriate techniques, 3) producing and watching together with the group members, current or future study of reminiscences of previous associations, especially artistic stimulations and associations prominent in memories.

Table 4: Content of Art Therapy Program

1st session	Developed self-awareness, assignment of new perspective and goal to personal experience
2nd session	Ensuring that the participants are aware of emotions those feels by the participants and improvement of their expression talents by means of verbal and without verbal
3rd session	Enabling the participants to concentrate on staying in the moment and to focus on their feelings in the here and now.
4th session	Ensuring the participants to be aware of their feelings right here and now and to improve the expression talents regarding these feelings
5th session	Enabling that the participants can connect with their bodies.
6th session	Ensuring that the participants may be aware of their thoughts, feelings and physical senses and enabling them to develop strategies to cope with their negative feelings and thoughts more effectively.
7th session	Developing awareness of what compelling feelings and thoughts are and ensuring the participants to change the way of relationship regarding their compelling feelings, thoughts and experiences.
8th session	Helping the participants to accept themselves with their positive and negative characteristics, and to develop the feelings like personal worthiness and self-understanding.

Implementation of the Program

Group sessions were conducted using MBCT methods with one of the experimental groups, and using AT methods with the other group. No studies were conducted with the control group. The studies were applied once a week between March 2016 and May 2016, with each session 90 minutes for the group in which MBCT Therapy methods were applied, and 120 minutes for the group where AT methods were applied. The reason for longer duration in the AT group is that the group proceeds spontaneously and is not completely structured as the mindfulness-based cognitive approach. Both groups started with 14 participants and there was no loss of participants in either group until the end of the study.

At the end of the sessions, the common point of each group session and the group members' impressions of that day's session were taken and trying to discuss how the gainings of sessions could be

adapted to daily life. The applications were started by the researcher on the same date and finished at the same time each week. The studies were carried out with the 1st experimental group between 16.00-17.30 on the same day outside of school hours, and with the 2nd experimental group between 18.30-20.30.

Ethics Committee Certificate

Ethics committee confirmation was not acquired because the data for this study were collected before 2020. In line with the Declaration of Helsinki, the individuals participating in the research were noticed about the aim of the research, how the data collection process would be carried out and how long it would take. Informed consent was given.

RESULTS

Hypothesis 1

Individuals in the 1st experimental group participating in the MBCT Program will have a remarkable decrease in alexithymia levels compared to the individuals in the control group. The Wilcoxon Signed Ranks test results regarding whether the alexithymia levels of the individuals in the 1st experimental group show a significant difference before and after the experiment are given in Table 5.

Table 5: Wilcoxon Signed Ranks Test Results of Alexithymia Prepost Test Scores of the 1st Experimental Group in Which MBCT Techniques Were Used.

	Pretest-Posttest	n	Average Rank	Rank Total	Z	P
Alexithymia	Negative order	9	9,33	84,00	-1,980	,048
	Positive order	5	4,20	21,00		
	Equal	0				

*Based on negative orders.

Table 5 shows that there is a significant difference among the alexithymia pretest and posttest scores of the individuals in the 1st experimental group ($z = -1,980$ $p < .05$).

The Mann Whitney U test results of the alexithymia final measurement scores of the individuals in the 1st experimental group who participated in the MBCT Program and the individuals in the control group who did not participate in such a program are presented in Table 6.

Table 6: Mann Whitney U Test Results of Alexithymia Posttest Scores of the 1st Experimental Group and Control Group.

	Group	N	Average Rank	Rank Total	U	P
Alexithymia	Exper. 1	14	10,18	142,50	37,50	,005
	Control	14	18,82	263,50		

According to Table 6, at the end of an 8-week experimental study, a remarkable difference was found among the alexithymia scores of the individuals in the 1st experimental group participating in the MBCT Program and the individuals in the control group ($U = 37.50$ $p < .05$). The findings show that the MBCT Program is influential in reducing the alexithymia levels of individuals.

Hypothesis 2

Individuals in the 2nd experimental group participating in the AT program will have a remarkable decrease in alexithymia levels compared to the individuals in the control group.

Table 7: Wilcoxon Signed Ranks Test Results of Alexithymia Pretest-Posttest Scores of the 2nd Experimental Group in Which AT Techniques Were Used.

	Pretest-Posttest	n	Average Rank	Rank Total	Z	P
Alexithymia	Negative order	12	6,79	81,50	-2,521	,012
	Positive order	1	9,50	9,50		
	Equal	1				

* Based on negative orders.

In Table 7, it is seen that there is a remarkable difference among the alexithymia pretest and posttest scores of the individuals in the 2nd experimental group ($z = -2.551$ $p < .05$).

The results of the Mann Whitney U test of the last measurement scores of the alexithymia of individuals in the 2nd experimental group who participated in the art therapy program and the individuals in the control group who did not participate in such a program are presented in Table 8.

Table 8: Results of Mann Whitney U Test of the 2nd Experimental Group And The Control Group Alexithymia Final Measurement Scores.

	Group	N	Average Rank	Rank Total	U	P
Alexithymia	Exper. 2	14	11,21	157,00	52,00	,034
	Control	14	17,79	249,00		

According to Table 8, at the end of an 8-week experimental study, a remarkable difference was found among the alexithymia scores of the individuals in the 2nd experimental group participating in the AT program and the individuals in the control group ($U=52.00$ $p<.05$). The findings show that the AT program is influential in reducing individuals' alexithymia levels.

Hypothesis 3

A therapy program using AT techniques will be more effective in reducing alexithymia levels compared to the MBCT Program.

Mann Whitney U test outcome of the alexithymia final measurement scores of the individuals in the 1st experimental group participating in the MBCT therapy program and the individuals in the 2nd experimental group participating in the AT program are given in Table-9.

Table 9: Results of the Mann Whitney U Test of Alexithymia Final Measurement Scores of the 1st Experimental Group And The 2nd Experimental Group

	Group	N	Average Rank	Rank Total	U	P
Alexithymia	Exper. 1	14	12,96	181,50	76,50	,322
	Exper. 2	14	16,04	224,50		

According to Table 9, at the end of an eight-week experimental study, there was no remarkable difference among the alexithymia scores of the individuals in the 1st experimental group participating in the MBCT program and the individuals in the 2nd experimental group participating in the AT program ($U=76.50$, $p>.05$). According to this finding, it can be said that there is no remarkable difference between the effects of group practices using AT techniques and group practices using MBCT techniques on individuals' alexithymia scores.

DISCUSSION

This study examined the effect of group practices using MBCT and AT techniques on the alexithymia levels of individuals.

One of the research findings is that the MBCT Program is effective in decreasing the alexithymia levels of individuals. This hypothesis was established with the expectation that individuals participating in the MBCT Program would be able to distinguish and connect their feelings and thoughts, to separate their emotions and bodily sensations, to notice and express all these. Mindfulness has been growingly used in clinical psychology as an addition to cognitive and behavioral treatments. (Cash & Whittingham, 2010). MBCT enables individuals to become aware of that their thoughts are just thought and their feelings are just emotion. Being aware that these thoughts and feelings of individuals are similar to the feelings and thoughts of other people will prevent their judgmental attitudes to themselves. (Brown & Ryan, 2003; Zvolensky et al., 2006). Therefore, alexithymic individuals learn to distinguish their thoughts and feelings. They advance their emotional improvement steps from lower to higher levels. This leads to a decrease in somatization and an increase in verbal expression of emotions (Wolf, 1977). In mindfulness-based therapies, body scanning teaches basic concentration skills, mindful breathing, awareness of thoughts and feelings, bodily sensations, keeping distance and awareness of what is experienced through the body (Ogel, 2011). It is useful to use techniques that focus attention on bodily sensations, as well as mindfulness-based group therapies, which enables individuals to disclose their feelings and fantasy experiences that they are not aware of (Kocak, 2002). The goal of mindfulness-based intervention programs is not to eliminate compelling emotions, but to provide the individual

with understanding, acceptance and awareness of compelling emotions as in positive emotions. Looking at the studies in the literature, it is clear that mindfulness based therapy applications have significant effects on cognitive and emotional processes (Baer, 2007; Cooper, Frone, Russell & Mudar, 1995; Demir & Gundogan, 2018; Johnson & Larson, 1982; Mennin, Heimberg & Fresco, 2005; Peker Akman & Demir, 2021).

In this study; cognitive techniques such as relaxation training, psychoeducation, self-direction, cognitive restructuring, and social skills training were applied, along with mindfulness skills such as separation (defusion), focusing on the present, nonjudgmental acceptance. Mindfulness-based therapies aim to enable individuals to accept their thoughts and feelings without judging or ignoring them by concentrating on their lives in the “right now, this minute”. This study observed that the MBCT Program increased the positive effects of the participants such as emotion regulation, increased empathy skills and cognitive flexibility. Santaracchi et al. (2014) reported in their research that mindfulness-based stress reduction program is a promising psychosocial intervention that can be used to reduce alexithymia. In a group study by de la Fuente Arias, Justo & Granados (2010) in which mindfulness-based program was applied, it was observed that students' alexithymia levels decreased. As a conclusion of the mindfulness-based training program conducted by Bornemann & Singer (2017), it was observed that there was a decrease in the alexithymia levels of the participants. Findings of our study are alike to the findings of these researchers.

Another finding of the study is that group practice with AT techniques is also effective on individuals' alexithymia levels. In the study, group sharing and group discussions were included by using AT methods such as music, painting and collage. It was expected that these activities would help the participants gain awareness of their thoughts and relax by expressing their emotions, thus reducing their alexithymia levels. In the study of Theorell et al. (1998), it was seen that encouraging the expression of talents through art in physical ailments of psychological based, and that art is a bridge among the physical and mental states of individuals. Repressed thoughts and feelings emerge through art, with visual symbols rather than words (Babaoğlu, 1988; Roditi, 1988). Art is a multidirectional object of interaction. In an emotionally blocked individual who cannot express their feelings towards a specific person or environment, symbols can help to reveal their feelings about this environment without creating too much guilt. Individuals provide emotional discharge by confronting the feelings of being bad and guilt that they cannot express through AT (Aydın, 2012; Killick, 1993). Kim & Ki (2014) tried to examine the effectiveness of art therapy within their group program. High school students involved in the study. It was determined that there was a substantial development in the emotional awareness scores of the participants and a substantial decrease in the somatization levels after the application.

In the literature, it is stated that it is difficult for traumatized individuals to express their feelings verbally, and words are limited in expressing their feelings, therefore it is emphasized that art is useful (Aydın, 2012). AT process provides self-disclosure and self-awareness. Individuals who are alienated from the common language of their environment with their thoughts, feelings and behaviors, and withdraw into their own inner world, have shown positive improvements in recognizing the emotional expressions of other members, noticing and expressing their own feelings, and showing appropriate reactions as the group process progresses. It has been observed that AT is effective in achieving these goals. In the study of Montag et al. (2014), in which they tested the effectiveness of AT in schizophrenia patients, it was found that while positive and negative symptoms decreased significantly, there was a remarkable increase in emotional awareness levels. In studies measuring the effectiveness of AT in individuals who continue to fight with cancer, it has been observed that there is a positive improvement in the emotions, self-awareness and behaviors towards other of the study's participants (Luzzatto and Gabriel, 2000).

In addition to its rehabilitative feature, art has a very effective means of reflection in expressing thoughts and feelings. It is known that alexithymic individuals have difficulties in verbalizing their suppressed emotions and underlying conflicts. AT provides individuals with a wide opportunity to describe and analyze their emotions. That's why, the aim of AT is to bring the suppressed feelings and thoughts of the person to the level of consciousness and to raise their awareness. AT has been observed to have a rapid effect in achieving these goals. Awareness of one's emotional world facilitates the process of changing a negative emotional state and reaching positive emotion. Gunay (2017) tested the effectiveness of AT in his study with schizophrenia patients. The findings of the study indicated that the negative and positive symptoms and alexithymia levels of schizophrenic patients who participated in the AT program decreased. AT program that lasts for 150 minutes for six weeks was applied to individuals diagnosed with major depression by Nan & Ho (2017). At the end of the program, a decrease in the alexithymia levels of the participants was detected. These results are similar to the results of the research.

One of the research findings is that there is no remarkable difference among the alexithymia posttest scores of the group participating in the MBCT program and the group participating in the AT program. The Therapy with Art Program, which focuses on symbolically satisfying the unfulfilled needs of the participants through artistic materials, sharing and expressing emotions, is expected to be more effective than the MBCT,

which is structured to concentrate on their current experiences and to accept their thoughts and feelings without judging and ignoring them. However, the results did not confirm this expectation. The lack of studies in the literature by applying mindfulness-based approaches and AT techniques to reduce alexithymia limits our comparison of our findings.

As a result, it can be said that mindfulness-based cognitive therapy practices are as effective as group practices using art therapy techniques in reducing alexithymia. In the past years, meta-analysis studies to evaluate how effective psychotherapies are compared to each other have revealed conflicting results. For this reason, some researchers claimed that different psychotherapies gave more or less the same results in terms of effectiveness and named this situation as the Dodo Bird Judgment, referring to the book "Alice in Wonderland" (Rosenzweig, 1936). According to this approach, all types of psychotherapy approaches are effective, provide equal positive outcomes as a result of common factors, and no method is superior to the other. In particular, positive acceptance and therapeutic alliance, a healing environment, hope and positive expectations predict the variance of therapy outcomes more than original techniques (Güven & Gökçe, 2018). On the other hand, while some professionals think that the therapy methods applied during group practices are effective, some professionals think that group dynamics, interpersonal interaction, sharing and belonging will be more effective (Jacobs, Masson, Harvill, & Schimmel, 2011). The relationship-oriented conduct of both groups suggests that they may have produced similar results.

This research has some limitations. Since the research data was obtained from second and third year university students, it can only be generalized to similar groups. On the other hand, studies on large sample groups are needed to increase generalizability. Since the participants in the study participated in the group study independently of the experimental procedure applied, the researchers expected a positive behavioral change in themselves, so the lack of a placebo group to control the effect resulting from a special effort not to frustrate this expectation can also be considered as a limitation. Another limitation of the study is that there was no follow-up measurement. This situation precludes assessing the long-term impact of the study's results. In addition, factors such as living conditions, family life, and income level that may affect the results of the study were not taken into account. Another limitation of the study is that the individuals participating in the study cannot be prevented from coming face to face and interacting at the school where they studied.

It is thought that it would be appropriate to consider these limitations in future studies.

As a result; according to the literature is examined, there has not been enough research in terms of studies on the effectiveness of AT and mindfulness-based intervention programs to reduce alexithymia in Türkiye. Below are the recommendations based on the results of the research. Recommendations are presented under two headings. In the first title; based on the findings obtained as a result of the research, suggestions for practitioners were presented. Under the second heading; recommendations for future research are included.

Recommendations for Experts Working in the Field

1. With the increase in the number of specialists trained in art therapy and mindfulness-based therapies, it is thought that these approaches, which have been used for many years all over the world, will be better known, applied and subject to research in our country.
2. The scope of the program can be expanded by making the program sessions applied in the study more detailed and increasing the number of sessions.
3. Experimental studies on alexithymia are limited in Turkey. Studies on alexithymia that will contribute to the literature in different designs can be carried out on individuals from different age groups.

Recommendations for Future Research

1. In this study, individuals' alexithymia levels were discussed. Similar studies can be conducted on other subjects such as depression, anxiety and stress, which are included in the variables that alexithymia is associated with.
2. Similar studies can be carried out on larger sample groups with various characteristics.
3. The content of the program can be expanded by detailing the sessions of the prepared programs and increasing the number of sessions.
4. Permanence tests can be applied at certain periods to test whether the effect of the implemented program is long-lasting.

Authorship Contribution

This research was conducted by a single author.

Ethics Committee Approval Information

Ethics committee approval was not obtained because the data for this study were collected before 2020. In line with the Declaration of Helsinki, the individuals participating in the study were informed about

the purpose of the study, how the data collection process would be carried out and how long it would take, and their verbal consent was obtained.

REFERENCES

- Akman-Peker, T. and Demir, M. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Bilinçli Farkındalıkları ile Bilişsel Esneklikleri Arasındaki İlişki. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 5(9), 11-20.
- Akoğlu, B. (2021). *Farklı Gelişen Çocukların Annelerinde Aleksitimi*. Ankara: İksad Publishing House.
- Aydın, B. (2012). Tıbbi Sanat Terapisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 69-83.
- Babaoğlu, A. (1988). Psikopatolojik Sanat II. Resimsel Sanat Ürünlerinin Analiz Öğeleri. *Düşünen Adam Dergisi*, 2(3), 202- 204.
- Baer, R. A. (2007). Mindfulness, Assessment, and Transdiagnostic Processes. *Psychological Inquiry*, 18(4), 238-242.
- Bagby, R. M.; Parker, J. D. and Taylor, G. J. (1994). The Twenty-Item Toronto Alexithymia Scale—I. Item Selection and Cross-Validation of the Factor Structure. *Journal of Psychosomatic Research*, 38(1), 23-32.
- Bishop, S. R.; Lau, M.; Shapiro, S.; Carlson, L.; Anderson, N. D. and Carmody, J. et al. (2004). Mindfulness: A Proposed Operational Definition. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 11(3), 230.
- Bornemann, B. and Singer, T. (2017). Taking Time to Feel Our Body: Steady Increases in Heartbeat Perception Accuracy and Decreases in Alexithymia Over 9 Months of Contemplative Mental training. *Psychophysiology*, 54(3), 469-482.
- Brown, K. W. and Ryan, R. M. (2003). The Benefits of Being Present: Mindfulness and its Role in Psychological Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 822.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Veri Analizi El Kitabı*, (2. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Candansayar, S. (1993). Genç Erişkin Sağlıklı Gönüllülerde Aleksitimi Prevalansı", *XXIX. Ulusal Psikiyatri Kongresi Özet Kitabı İçinde* (s. 120). Bursa.
- Capacchione, L. (2012). *Sanat Terapisiyle İyileşmek*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Case, C. and Dalley, T. (2014). *The Handbook of art Therapy*. London: Routledge.
- Cash, M. and Whittingham, K. (2010). What Facets of Mindfulness Contribute to Psychological Well-Being and Depressive, Anxious, and Stress-Related Symptomatology? *Mindfulness*, 1(3), 177-182.
- Cooper, M. L.; Frone, M. R.; Russell, M. and Mudar, P. (1995). Drinking to Regulate Positive and Negative Emotions: A Motivational Model of Alcohol Use. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 990.
- de la Fuente Arias, M.; Justo, C. F. and Granados, M. S. (2010). Efectos de un Programa de Meditación (Mindfulness) en la Medida de la Alexitimia y las Habilidades Sociales. *Psicothema*, 22(3), 369-375.
- Demir, V. (2014). Bilinçli Farkındalık Temelli Hazırlanan Eğitim Programının Bireylerin Depresyon ve Stres Düzeyleri Üzerine Etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Zümra Özyeşil), İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, V. (2015). Bilinçli Farkındalık Temelli Kognitif Terapi Programının Bireylerin Depresif Belirti Düzeyleri Üzerine Etkisi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 35(1), 15-26.
- Demir, V. (2022). *Sanat Terapisi: Temel Psikoloji Kuramları ile Dışavurumcu Sanatın Bütünleştirilmesi*, (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Demir, V. ve Gündoğan, N. (2018). Bilinçli Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi Programının Üniversite Öğrencilerinin Duygu Düzenleme Güçlüklerini Azaltmadaki Etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 19(1), 46-66.
- Dereboy, İ. F. (1990). Aleksitimi: Bir Gözden Geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 0(3), 157-167.
- Dökmen, Ü. (2003). *Yarına Kim Kalacak? Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Foran, H. M. and O'Leary, K. D. (2013). The Role of Relationships in Understanding the Alexithymia–Depression Link. *European Journal of Personality*, 27(5), 470-480.
- Freedman, M. B. and Sweet, B. S. (1954). Some Specific Features of Group Psychotherapy and Their Implications For Selection Of Patients. *International Journal of Group Psychotherapy*, 4(4), 355-368.
- Fukunishi, I.; Kikuchi, M.; Wogan, J. and Takubo, M. (1997). Secondary Alexithymia as a State Reaction in Panic Disorder and Social Phobia. *Comprehensive Psychiatry*, 38(3), 166-170.
- Geue, K. L.; Goetze, H.; Buttstaedt, M.; Kleinert E.; Richter, D. and Singer S. (2010). An Overview of Art Therapy Interventions for Cancer Patients and the Results of Research, *Complementary Therapies in Medicine*, 18(3-4), 160-170.
- Graham, J. (1994). The art of Emotionally Disturbed Adolescents: Designing A Drawing Program to Adress Violent Imagery. *American Journal of Art Therapy*, 32(4), 115-122.

- Güleç, H.; Köse, S.; Güleç, M. Y.; Çitak, S.; Evren, C.; Borckardt, J. and Sayar, K. (2009). Reliability and Factorial Validity of the Turkish Version of the 20-İtem Toronto Alexithymia Scale (TAS-20). *Klinik Psikofarmakoloji Bulteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 19(3), 214-220.
- Günay, C. (2017). Şizofreni Hastalarında Sanat Terapi Uygulamasının Pozitif ve Negatif Belirtiler ile Aleksitimi Düzeyine Etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Selma Doğan), İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Gürkan, S. B. (1996). Aleksitimi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(14), 99-103.
- Güven, E. ve Gökçe, G. (2018). Etkililik Çalışmaları Ne Kadar Etkili? Bilişsel Davranışçı Terapiler Bağlamında Bir Değerlendirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 29(1), 54-66.
- Heiman, M.; Strnad, D.; Weiland, W. and Wise, T. N. (1994). Art Therapy and Alexithymia. *Art therapy*, 11(2), 143-146.
- Hemming, L.; Haddock, G.; Shaw, J. and Pratt, D. (2019). Alexithymia and Its Associations with Depression, Suicidality, and Aggression: An Overview of the Literature. *Frontiers in Psychiatry*, 0(10), 203.
- Holmes, A.; Marella, P.; Rodriguez, C.; Donald Glass, I. I. and Goerlich, K. S. (2022). Alexithymia and Cutaneous Disease Morbidity: A Systematic Review. *Dermatology*, 238(6), 1120-1129.
- Honkalampi, K.; Hintikka, J.; Laukkanen, E. and Viinamäki, J. L. H. (2001). Alexithymia and Depression: A Prospective Study of Patients with Major Depressive Disorder. *Psychosomatics*, 42(3), 229-234.
- Jacobs, E. E.; Schimmel, C. J.; Masson, R. L. and Harvill, R. L. (2015). *Group Counseling: Strategies and Skills*. Cengage Learning.
- Johnson, C. and Larson, R. (1982). Bulimia: An Analysis of Moods and Behavior. *Psychosomatic Medicine*, 44(4), 341-351.
- Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-Based Interventions in Context: Past, Present, and Future. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 10(2), 144-156.
- Killick, K. (1993). Working with Psychotic Processes in Art Therapy. *Psychanalytic Psychotherapy*, 7(1), 25-38.
- Kim, S. and Ki, J. (2014). A Case Study on the Effects of the Creative Art Therapy with Stretching and Walking Meditation—Focusing on the Improvement of Emotional Expression and Alleviation of Somatisation Symptoms in a Neurasthenic Adolescent. *The Arts in Psychotherapy*, 41(1), 71-78.
- Koçak, R. (2002). Aleksitimi: Kuramsal Çerçeve Tedavi Yaklaşımları ve İlgili Araştırmalar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 183-212.
- Kokkonen, P.; Karvonen, J. T.; Veijola, J.; Läksy, K.; Jokelainen, J.; Järvelin, M. R. and Joukamaa, M. (2001). Prevalence and Sociodemographic Correlates of Alexithymia in a Population Sample of Young Adults. *Comprehensive Psychiatry*, 42(6), 471-476.
- Lesser, I. M. (1985). Alexithymia. *New England Journal of Medicine*, 312(11), 690-692.
- Liebmann, M. (2004). *Art Therapy for Groups: A Handbook of Themes and Exercises*. London: Routledge.
- Linesch, D. G. (1988). *Adolescent Art Therapy*. New York: Brunner.
- Loas, G.; Fremaux, D.; Otmani, O. and Verrier, A. (1995, May). Prevalence of Alexithymia in a General Population. Study in 183 "Normal" Subjects and in 263 Students. In *Annales Médico-Psychologiques*, 153(5), 355-357.
- Luzzatto, P. and Gabriel, B. (2000). The Creative Journey: A Model for Short-Term Group art Therapy With Posttreatment Cancer Patients. *Art Therapy*, 17(4), 265-269.
- Malchiodi, C. A. (2005). *Expressive Therapies: History, Theory, and Practice*. New York: Guilford Press.
- Malchiodi, C. A. (Ed.). (2011). *Handbook of Art Therapy*. Newyork: Guilford Press.
- Mennin, D. S.; Heimberg, R. G.; Turk, C. L. and Fresco, D. M. (2005). Preliminary Evidence for an Emotion Dysregulation Model of Generalized Anxiety Disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 43(10), 1281-1310.
- Mercedes-Ballbe, M. (1997). A Group Art Therapy Experience for İmmigrant Adolescents. *American Journal of Art Therapy*, 36(1), 11-20.
- Montag, C.; Haase, L.; Seidel, D.; Bayerl, M.; Gallinat, J.; Herrmann, U. and Dannecker, K. (2014). A Pilot RCT of Psychodynamic Group Art Therapy for Patients in Acute Psychotic Episodes: Feasibility, Impact on Symptoms and Mentalising Capacity. *PloS one*, 9(11), e112348.
- Nan, J. K. and Ho, R. T. (2017). Effects of Clay Art Therapy on Adults Outpatients with Major Depressive Disorder: A Randomized Controlled Trial. *Journal of Affective Disorders*, 0(217), 237-245.
- Norman, H.; Marzano, L.; Coulson, M. and Oskis, A. (2019). Effects of Mindfulness-Based Interventions on Alexithymia: A Systematic Review. *Evidence-Based Mental Health*, 22(1), 36-43.
- Ögel, K. (2011). *Farkındalık ve Kabullenme Temelli Terapiler*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

- Özyeşil, Z. and Ögel, K. (2013) The Effects of a Mindfulness and Acceptance Based (Education) Program on University Students' Perceived Stress and Test Anxiety. Oral Presentation. First International Conference on Mindfulness (ICM), Sapienza University of Rome, May 8-12.
- Parker, J. D.; Bagby, R. M. and Taylor, G. J. (1991). Alexithymia and Depression: Distinct or Overlapping Constructs? *Comprehensive Psychiatry*, 32(5), 387-394.
- Reynolds, F. C. (1990). Mentoring Artistic Adolescents Through Expressive Therapy. *The Clearing House*, 64(2), 83-86.
- Riley, S. (1999). *Contemporary Art therapy With Adolescents*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Roditi, E. (1988). *Tedavide Sanat*. İstanbul: Eczacıbaşı İlaç Firması Yayınları.
- Rosenzweig, S. (1936). Some Implicit Common Factors in Diverse Methods of Psychotherapy. *American Journal of Orthopsychiatry*, 6(3), 412.
- Rybakowski, J. and Ziolkowski, M. (1991). Clinical and Biochemical Heterogeneity of Alcoholism: The Role of Family History and Alexithymia. *Drug and Alcohol Dependence*, 27(1), 73-77.
- Santarencchi, E.; D'Arista, S.; Egiziano, E.; Gardi, C.; Petrosino, R. and Vatti, G. et al. (2014). Interaction Between Neuroanatomical and Psychological Changes After Mindfulness-Based Training. *PLoS one*, 9(10), e108359.
- Selinheimo, S.; Jokela, M.; Vasankari, T.; Kanervisto, M.; Pirkola, S.; Suvisaari, J. and Paunio, T. (2022). Poor Respiratory Health Outcomes Associated with High Illness Worry and Alexithymia: Eleven-Year Prospective Cohort Study Among the Working-Age Population. *Journal of Psychosomatic Research*, 155, 110751.
- Siegel, B. S. (1990). *Peace, Love & Healing: The Bodymind & the Path to Self-healing: an Exploration*. New York: Ouill.
- Swiller, H. I. (1988). Alexithymia: Treatment Utilizing Combined Individual and Group Psychotherapy. *International Journal of Group Psychotherapy*, 38(1), 47-61.
- Şahin, H. (1991). Peptik Ülser ve Aleksitimi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2(3), 25-30.
- Tang, W. C.; Lin, M. P.; Wu, J. Y. W.; Lee, Y. T. and You, J. (2022). Mediating Role of Depression in the Association Between Alexithymia and Nonsuicidal Self-Injury in a Representative Sample of Adolescents in Taiwan. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 16(1), 1-10.
- Taylor, G. J.; Bagby, R. M.; Ryan, D. P.; Parker, J. D.; Doody, K. F. and Keefe, P. (1988). Criterion Validity of the Toronto Alexithymia Scale. *Psychosomatic Medicine*, 50(5), 500-509.
- Teixeira, R. J. and Pereira, M. G. (2015). Examining Mindfulness and Its Relation to Self-Differentiation and Alexithymia. *Mindfulness*, 6(1), 79-87.
- Theorell, T. O. R.; Konarski, K.; Westerlund, H.; Burell, A. M.; Engström, R. and Lagercrantz, A. M. et al. (1998). Treatment of Patients with Chronic Somatic Symptoms by Means of Art Psychotherapy: A Process Description. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 67(1), 50-56.
- Wolff, H. H. (1977). The Contribution of the Interview Situation to the Restriction of Fantasy Life and Emotional Experience in Psychosomatic Patients. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 28(1/4), 58-67.
- Zvolensky, M. J.; Solomon, S. E.; McLeish, A. C.; Cassidy, D.; Bernstein, A. and Bowman, C. J. et al. (2006). Incremental Validity of Mindfulness Based Attention in Relation to the Concurrent Prediction of Anxiety and Depressive Symptomatology and Perceptions of Health. *Cognitive Behaviour Therapy*, 35(3), 148-158.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 249-256, Winter 2022

Gastronomi Turizmi Açısından Yenilebilir Otların Önemi: Ege Bölgesi Örneği*

*The Importance of Edible Plants in terms of Gastronomy Tourism:
The Example of the Aegean Regio*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1058741>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
22.01.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
05.10.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Öğr. Gör. Ümit Karadağ
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
Datça Kazım Yılmaz Meslek
Yüksekokulu, Otel Lokanta ve İkrım
Hizmetleri Bölümü
umitkaradag@mu.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-6723-3234>

Dr. Öğr. Üyesi. Çağla Özer
İstinye Üniversitesi, Güzel Sanatlar
Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,
Gastronomi ve Mutfak Samatları
Bölümü
cozer@istinye.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-8471-8607>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Türkiye, yenilebilir yabani ot çeşitliliği açısından oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Başta Ege Bölgesi olmak üzere, ülkenin birçok yerinde yenilebilir yabani ot tüketimini görmek mümkündür. Ege Bölgesi, sahip olduğu coğrafik özellikler ve iklim koşulları nedeniyle oldukça zengin bir çeşitliliğe ev sahipliği yapmaktadır. Bölgenin söz konusu çeşitliliği yöre halkının yaşamına da etki etmiştir. Yöresel yemeklerde yenilebilir yabani otların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bölgede yaklaşık 40'tan fazla ot çeşidine rastlamak mümkündür. ege bölgesinde sık tüketilen yenilebilir otlar incelendiğinde, Papatya (*Chrysanthemum Coronarium* / *Dallama*, *Dağlama*), Şevketi Bostan (*Gundelia Tournefortii* / *Kenger* / *Könger*), Tilkicek (*Asparagus Acutifolius* / *Dilkicek*, *Tilkişen* / *Kuşkonmaz*), Kısıyak (*Silene Vulgaris* / *Gıştyak* / *Gavşık*), Sirken (*Amaranthus Viridis* / *Sirken*), Körmen (*Allium Ampeloprasum* / *Köndem* / *Çayır Soğanı*), Labada (*Rumex patientia* / *Rumex Pulcher* / *Efelek*), İğnelik (*Erodium Moshcatum* / *İğnelik*) ilk akla gelen otlar arasında yer almaktadır. Diğer yandan gastronomi turizmi son yıllarda sıklıkla incelenen bir konu olarak dikkat çekmektedir. Gastronomi turizmi kavramının temelinde yöresel ürünler yer almaktadır. Yenilebilir otlar, yöresel ürünlerin gelişimi noktasında önemli bir konumda yer almaktadır. Ege Bölgesi gibi mutfağının temeli ota dayalı bir yöre için bu durum kaçınılmazdır. Dolayısıyla yenilebilir yabani otlar, gastronomi turizminin gelişimi düşünüldüğünde oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı, Ege Bölgesinin gastronomi turizmi açısından yenilebilir ot çeşitliliğini ortaya koymak olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yenilebilir Yabani Otlar, Gastronomi Turizmi, Ege Bölgesi

Abstract

Turkey has a very important potential in terms of wild edible diversity. It is possible to see wild edible plant consumption in many parts of the country, especially in the Aegean Region. The Aegean Region has a very rich diversity due to its geographical features and climatic conditions. The diversity of the region has also affected the life of the local people. It is seen that edible wild plant are frequently used in local food. It is possible to find more than 40 types of wild edible plant in the region. When the edible plants that are consumed frequently in the Aegean region are examined, it can be seen that Papatya (*Chrysanthemum Coronarium* / *Dallama*, *Dağlama*), Şevketi Bostan (*Gundelia Tournefortii* / *Kenger* / *Könger*), Tilkicek (*Asparagus Acutifolius* / *Dilkicek*, *Tilkişen* / *Asparagus*), Kısıyak (*Silene Vulgaris* / *Gmık*), Sirken (*Amaranthus Viridis* / *Sirken*), Körmen (*Allium Ampeloprasum* / *Köndem* / *Meadow Bulb*), Labada (*Rumex patientia* / *Rumex Pulcher* / *Efelek*), İğnelik (*Erodium Moshcatum* / *İğnelik*) are among the first plants that come to mind. On the other hand, gastronomic tourism has been attracting attention as a frequently studied topic in recent years. The concept of gastronomic tourism is based on local products. Edible plants have an important place in the development of local products. This is inevitable for a region like the Aegean Region, whose cuisine is based on plants. Therefore, wild edible plant are very important when considering the development of gastronomic tourism. From this point of view, the aim of the study is to reveal the diversity of edible plant in terms of gastronomic tourism of the Aegean Region.

Keywords: Wild Edible Plant, Gastronomy Tourism, Aegean Region

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Karadağ, Ü. ve Özer, Ç. (2022). Gastronomi Turizmi Açısından Yenilebilir Otların Önemi: Ege Bölgesi Örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 249-256.

GİRİŞ

Gıda ve sağlık gibi temel gereksinimlerin karşılanmasında sıkça tercih edilen yenilebilir otlar, hem doğal bir kaynak grubu olarak hem de var olan bütün ekolojik yapının birçok temel ihtiyacını karşılayan en önemli canlı yapı olarak bilinmektedir (Uyanık vd., 2013). Bitki toplulukları toplumsal yaşama sağladıkları faydalar ile gelecek nesiller için adeta yaşamın sigortası niteliği taşımaktadır. Bilinen bitki topluluklarından yaklaşık 15 farklı ana bitki çeşidinin, insanların yaşamlarını sürdürebilmesi adına sıklıkla tüketildiği görülmektedir (Uysal, 2004).

Beslenme amacıyla bitkilerin toplanması konusu incelendiğinde çok eski zamanlara gitmek mümkündür. Aslında insanoğlunun var olduğu andan itibaren beslenme gereksinimini doğadan karşıladığı bilinmektedir. Bununla birlikte topluluk halinde yaşamaya başlayan insanoğlunun temel besin ihtiyaçlarını zaman içerisinde yaşadıkları yerlerdeki dağlık bölgelerden, ormanlık alanlardan veya su kenarlarında yetişen bitki örtüsünden elde ettiği bitkilerle sağladığı ve günümüzde hem geleneksel yapının devam ettiği hem de söz konusu ürünlerin üretiminin de sağlandığı bilinmektedir (Faydaoğlu ve Sürücüoğlu, 2011; Baytop, 1999).

Tarih boyunca insanlar, ihtiyaçlarına ve gözlemlerine bağlı olarak çevresindeki en önemli varlıklardan biri olan bitkileri tanımaya ve ondan çeşitli amaçlarla yararlanmaya çalışmıştır. Bitkilerin faydalı yönlerinden yararlanmak ve zararlarından kaçınmak için tanımlanabilmesine özen göstermiş ve belirtmek istenen bitkinin kolayca anlaşılmasını sağlamak için onlara çeşitli özelliklerine göre özel adlar vermişlerdir (Bulut, 2018: 565).

Türkiye’de yenilebilir ot üretimi büyüyerek hacmini artırmaya devam etmektedir. Ayrıca tüketim boyutunda da Türkiye’de insanların sıklıkla tercih ettiği “ürünler arasındaki yerini korumaktadır. Türkiye’nin yenilebilir bitki alanında özellikle sahip olduğu güçlü yanları sayesinde avantajlı olduğu bilinmektedir.

Gastronomi konusu da alanyazında son zamanlarda sıklıkla incelenen bir konu olarak dikkat çekmektedir. Yemeğin tarihsel yolculuğunda fizyolojik ihtiyaçtan, sosyal ve kültürel bir etkinliğe dönüşmesi beraberinde gastronomi kavramının ve gastronomi turizmi gibi kavramların doğmasını da sağlamıştır (Özdemir ve Altuner, 2019).

Gastronomi turizmi temel olarak yeme içme faaliyetlerine dayalı bir turizm türü olarak dikkate alındığında, yenilebilir yabani otların da söz konusu turizm kavramı içerisinde ele alınması beklenebilir. Ancak alanyazında yenilebilir bitkiler ile gastronomi turizminin bütünleştirildiği daha fazla çalışmaya gereksinim duyulduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı yenilebilir bitki çeşitliliği oldukça fazla olan Ege Bölgesi’nin sahip olduğu bu özelliğini gastronomi turizmi çerçevesinde ortaya koymaktır.

ALANYAZIN TARAMASI

Yenilebilir ot kavramı, alanyazında sıklıkla irdelenmeye başlamış, gastronomi ve gastronomi turizmi açısından önemi gitgide artmıştır. Yenilebilir bitki veya alanyazında da sıklıkla kullanıldığı haliyle yenilebilir ot, aslında genel olarak doğada yabani olarak yetişen, uygun seviyede olgunluğa erişmiş, gerektiği anda ve miktarda toplanan ve yenilebilir kısımları farklı pişirme yöntemleriyle mutfaklarda kullanılan bir üründür (Kallas, 1996). Bir diğer çalışmada, yenilebilir otlar, kendi tabiat alanlarında, herhangi bir beşeri unsurla etkileşime geçmeksizin kendi varlığıyla yetişebilen canlılar olarak tanımlanmaktadır (Leonti, vd., 2006). Baysal’a (2015) göre de yenilebilir bitkiler, belli mevsim ve yörelerde kendiliğinden yetişebilen, belirli bir ekonomik değeri olan ve yetiştiği bölgede yerel halk tarafından zamanı geldiğinde toplanıp yemeklerde kullanılan otlardır. Baysal çalışmasında yenilebilir otlara örnek olarak, yemlik, yarpuz, ısırgan, kızılıklık ve ahlak gibi ürünleri göstermektedir.

Türkiye’de özellikle Ege, Marmara, Akdeniz ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yetişen bitkilerin gerek dünya pazarında gerekse yurtiçinde sıklıkla tüketildiği bilinmektedir (Bayram vd., 2010). Dünya pazarında Türkiye’de yetişen bitkilerin güçlü bir tüketim sayısına ulaşmasının, Türkiye’nin sahip olduğu doğal ve coğrafik özellikleri ile iklim ve bitki çeşitliliğine bağlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte dünya genelinde üretilen tıbbi, kozmetik ve gıda maddelerinin ham madde niteliğini taşıyan bitki türlerinin Türkiye topraklarında kolaylıkla yetişebildiği belirtilmektedir (Faydaoğlu ve Sürücüoğlu, 2011).

Çakılcıoğlu ve diğerlerine (2010) göre Türkiye sahip olduğu coğrafi avantajlar nedeniyle, bitki türleri bakımından en önemli çeşitliliğe sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Bir diğer ifadeyle Türkiye, sahip olduğu bitki topluluğu ve endemik bitki türleriyle birçok bölgeden üstün bir konumdadır. Türkiye’nin gıda amacıyla tükettiği yenilebilir bitki türünün yaklaşık 10.000 seviyelerinde olduğu görülmektedir (Şenkul ve Kaya, 2017; Urhan, vd., 2016).

Yenilebilir bitkiler üzerine yapılan alanyazın taramasında yurt içinde ve yurt dışında çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Güvenç ve Kaya (1996) ile Çetinkaya ve Yıldız (2018), Erzurum’da gerçekleştirdikleri farklı çalışmalarda yöre halkının gıda tüketimi noktasında yenilebilir otlara sıklıkla başvurduklarını ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre, yörede 20’den fazla yenilebilir otun kullanıldığı görülmektedir. Özellikle bağa yaprağı, ısırgan otu, caşır, evelik otu, pırpırım otu ve yarpuz otunun genellikle tercih edildiği belirtilmektedir.

Yenilebilir otlar üzerine Karadeniz Bölgesi ile ilgili de çalışmalar alanyazında yer almaktadır. Birinci (2008), çalışmada Karadeniz Bölgesi’nin kendiliğinden yetişen otların gıda alanında, tıbbi alanda ve kozmetik alanında kullanıldığını belirtmektedir. Çalışmada 27’den fazla yenilebilir otun Karadeniz Mutfağı’nda kullanıldığı ortaya konulmaktadır.

Karadeniz Bölgesi ile ilgili bir diğer çalışma Türkan vd (2006) tarafından gerçekleştirilmiş olup, çalışmada yaklaşık 35 farklı yenilebilir bitkinin yetiştirildiği belirtilmektedir. Ebegümece, papatya, gelincik ve ballıbağ gibi bitkilerin sıklıkla tüketildiği ifade edilmektedir.

Yenikalaycı (1996), İç Anadolu Bölgesi’nin yenilebilir ot tüketimini araştırdığı çalışmada özellikle Kayseri ve çevresi ile ilgili değerlendirmelerden bulunmuş ve oldukça fazla bitki çeşitliliği dikkat çekmiştir. Tıbbi alanda, kozmetik alanında ve gıda alanında sıklıkla otlara başvurulduğu belirtilmiştir.

İç Anadolu Bölgesi ile ilgili yapılan bir diğer çalışmada Yücel vd (2010), Eskişehir ve çevresini incelemektedir. Çalışmaya göre, yörede 25 farklı bitki türünün gıda olarak tüketildiği belirtilmektedir. Bitkilerin pişirilerek yemeklerde ve yine çalışmada çiğ olarak salatalarda kullanıldığı ortaya konulmaktadır.

Ege Bölgesi, yenilebilir otların bir kültür olarak mutfaklarda sıklıkla kullanılan geleneğe sahiptir. Tan ve Taşkın (2009), yaptıkları çalışmalarında yaklaşık 70’den fazla ot türünün tüketildiğini ifade etmektedirler. Yine aynı çalışmada yörenin yenilebilir bitki çeşitliliği bakımından avantajları detaylarıyla aktarılmaktadır. Kaya vd (2002), yaptıkları çalışmada Ege Bölgesi’nde tüketilen otları detaylarıyla sunarken, İskenderoğlu (2018), Seferihisar’da 20’den fazla bitkinin yemek olarak kullanımını ve farklı özellikleriyle analizini ortaya koymaktadır.

Çalışmada bahsedilen araştırmaların dışında Türkiye’nin bitki çeşitliliğini, söz konusu çeşitliliğin tüketim şekillerini ve otların yetiştiği yerleri ortaya koyan Baytop’un (1999), Tuzlacı’nın (2011) ve Davis’in (1965-1985) araştırmaları da alanyazında yer almaktadır.

Gastronomi kavramı incelendiğinde güncel bir olgu olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu kavram, 1801 yılında Berchoux tarafından alanyazına kazandırılmış ve 1835 yılında da Fransız Akademisinde alanyazında kullanılarak resmileştirilmiştir (Gürsoy, 2014).

Gastronomi çok yönlü bir kavram olarak ifade edilmektedir. Santich’e (2007) göre, gastronomi, yalnızca ortaya konulan yiyecek ve içecek ürünlerinin hazırlanışı ve tüketiliş biçimleriyle değil aynı zamanda ilgili tüketimin sanat, tarih, kültür, edebiyat ve felsefe gibi diğer düşünce ve bilim dallarıyla da ilişkisiyle ilgilenmektedir. Gastronomi aynı zamanda antropoloji, sosyoloji, ekonomi, kimya, ziraat, ve tıp gibi farklı alanlarla da etkileşim içindedir (Akbaba ve Kendirci, 2016).

Gastronomi, yiyecek ve içeceğe dayalı üretimin bir takım kurallar dahilinde hem estetiğe hem de lezzete uygun gerçekleşmesi felsefesini ortaya koyan, üretim, servis ve tüketim süreçlerinin tamamında yer alan yemek sanatı akımı olarak tanımlanmaktadır (Dilsiz, 2010).

Gastronomi ile ilgili gelişmeler birçok farklı branşta da ilgiyle incelenmeye devam etmektedir. Bununla birlikte gastronomi tüketicilerin dışarıda yeme içme alışkanlıklarının artması ile birlikte turizm kavramı ile de iç içe geçmeye başlamıştır. Ekici ve Özcan (2020), turistlerin tatil kararları ile ilgili yaptığı çalışmada, tercih edilen bölgenin yöresel ürünlerinin olmasının, söz konusu yemeklerin lezzetli olmasının ve gastronomi turizmi çerçevesinde farklı etkinliklerin var olmasının destinasyon seçimlerinde etkili olduğunu ifade etmektedir.

Bu kapsamda gastronomi turizmi kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. Gastronomi turizmi kavramı alanyazında ilk kez Long (1998) tarafından kullanılmış ve birbirinden farklı kültürleri sahip oldukları yöresel yiyecek ürünleriyle açıklayarak, turistlerin özellikle yeme içme ürünleriyle deneyimlerini ortaya koyan bir terim olarak ifade etmiştir (Aksoy ve Sezgi, 2015). Bir başka bakış açısıyla yeme içme ürünleri, turistlerin tatilleri süresince giderdikleri bir gereksinim olmaktan çıkmış ve uğruna tatil yapılan veya seyahat edilen amaç olarak yeniden doğmuştur (Stone vd., 2019).

Yüncü (2010), gastronomi turizmini bölgesel turizmin gelişmesine etki eden, yerel kalkınmaya katkıda bulunan, bölgesel gelişimi arttıran ve rekabet üstünlüğü sağlayan, aynı zamanda yerel kültürün tanınması noktasında avantajlar ortaya koyan önemli bir unsur olarak tanımlamaktadır.

Yenilebilir otlar ile gastronomi turizmi ilişkisinin alanyazında görece daha az incelendiği görülmektedir. Bununla birlikte gastronomi turizminin temelinde yöresel ürünlerin tüketilmesi olduğu düşünüldüğünde özellikle Ege Bölgesi gibi yenilebilir otların sık tüketildiği yerlerde yenilebilir otların oldukça önemli olduğu ortaya konulmalıdır.

Yenilebilir otların, gastronomi turizmi çerçevesinde öneminin arttığı bilinmektedir. Söz konusu gelişme yenilebilir yabancı otların incelenme şeklini tıbbi fayda ve yemek reçetesi gibi konulardan gastronomi turizmi açısından önemli bir ürün olma noktasına ulaştırmıştır (Karaca vd., 2015).

Alanyazın taramasına göre, yenilebilir otlar üzerine yapılan çalışmalarda genellikle ürünlerin toplandığı, hangi yöntemlerle pişirildiği ve sağlığa faydaları gibi konuların irdelendiği görülmektedir. Ancak gastronomi turizmi açısından nasıl değerlendirileceği hususunda daha fazla çalışmaya gereksinim duyulmaktadır (Şimşek ve Güleç, 2020).

BULGULAR

Alanyazın derlemesi sonucunda elde edilen verilere göre, Ege bölgesinde gıda amaçlı yaklaşık 36 farklı otun kullanıldığı görülmektedir. Türkiye’de aynı ota farklı yörelere farklı isimler verildiğinden Tablo 1’de otun Latince ismine de yer verilmektedir.

Tablo 1: Ege Bölgesi’nde Tüketilen Otlar

Bitkinin Yöresel Adı	Bitkinin Latince Adı
Acı Ot	<i>Tamus Communis</i>
Alimeç	<i>Chrysanthemum Segetum</i>
Arapşaçı	<i>Foeniculum Vulgare</i>
Biberiye	<i>Rosmarinus Officinalis</i>
Cızgan	<i>Urtica sp.</i>
Dalleme	<i>Chrysanthemum Coronarium</i>
Deniz Ispanağı	<i>Limonium Sp.</i>
Deve Tabanı	<i>Echium Plantagineum L.</i>
Ebegümeci	<i>Malva Parviflora</i>
Ekşikulak	<i>Oxalis Pes-caprae</i>
Eşek Kekliği	<i>Origanum Vulgare</i>
Fesleğen	<i>Ocimum Basilicum</i>
Genevir	<i>Crithmum Maritimum</i>
Göğeret	<i>Smyrniolum Olusatrum</i>
Güllez	<i>Lamium Moschatum</i>
Hayıt	<i>Vitex agnus-castus</i>
Hindiba	<i>Taraxacum sp.</i>
İtir Otu	<i>Pelargonium Graveolens</i>
İğnecik	<i>Erodium Moshcatum</i>
Kabak Çiçeği	<i>Cucurbita sp.</i>
Kapari	<i>Capparis Spinosa</i>
Karabaş Otu	<i>Lavandula Stoechas</i>
Kenger	<i>Gundelia Tournefortii</i>
Kışyak	<i>Silene Vulgaris</i>
Körmen	<i>Allium Ampeloprasum</i>
Labada	<i>Rumex Pulcher</i>
Mayaotu	<i>Cynara Cardunculus</i>
Meneviş	<i>Pistacia Terebinthus</i>
Mördümük	<i>Lathyrus Sativus</i>
Narpuz	<i>Mentha Pulegium</i>
Sarı Ot	<i>Opopanax Hispidus</i>
Semiz Otu	<i>Portulaca Oleracea</i>
Sirken	<i>Amaranthus Viridis</i>
Tilkicek	<i>Asparagus Acutifolius</i>
Turp Otu	<i>Raphanus Raphanistrum</i>
Zemperlik	<i>Papaver Rhoeas</i>

Kaynak: Tuzlacı, E., (2011), *Türkiye'nin Yabancı Besin Bitkileri ve Ot Yemekleri*, İstanbul: Alfa Yayınları; Baytop, T., (2007), *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tablo 1’de Ege Bölgesinde sıklıkla gıda olarak tüketilen otlar yer almaktadır. Ege Bölgesi’nin yenilebilir ot bakımından zenginliği, günümüzde mutfaklarda kendini göstermektedir. Ege Bölgesinde bu

kadar farklı ot türünün tüketiliyor olması, söz konusu zenginliğin en büyük göstergesi olarak ifade edilebilir. Semiz otu, Turp otu, Karabaş otu gibi birçok yörede yetişebilen otların Ege Bölgesinde de yetişmesinin yanında Zemperlik, Mördümük, Kenger, Kışyak, Tilkicek ve Arapsaçı gibi yöreye has otların da yetiştiği görülmektedir.

Şengül'ün (2015) Türkiye'nin gastronomi turizmi üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında Ege Bölgesi'nde mutfak kültürü için ziyaret edilecek iller sıralaması ortaya konulmaktadır. Çalışmaya göre, İzmir (%41), Muğla (%29,38), Denizli (%22,37) ve Manisa (%21,89) sırasıyla gastronomi turizmi açısından tercih edilen iller arasında yer almaktadır. Özellikle İzmir ve Muğla'nın son zamanlarda yöresel ot yemekleri ile turistlerin dikkatini çektikleri bilinmektedir. Yörede gastronomi üzerine festivallerin ağırlık kazanması (Sivrihisar Dövme Sucuk Festivali, Aydın Uluslararası İncir Festivali, Denizli Çal Bağ Bozumu Kültür ve Sanat Festivali, İzmir Alaçatı Ot Festivali, Manisa Uluslararası Manisa Mesir Macunu Festivali ve Muğla Bodrum Acı Ot Yemekleri Festivali vb.), (Ekerim ve Tanrısever, 2020) yöre restaruntlarında ot yemeklerine daha fazla yer vermesi gastronominin turizm noktasında önemli bir cazibe unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktadan hareketle yörelerde yetişen yerli unsurların önemi gün geçtikçe artmaya başlamıştır.

Ege Bölgesinde Sık Tüketilen Yenilebilir Otlar ve Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde Ege Bölgesinde halkın yenilebilir otların mutfaklarda kullanımına örnekler verilmektedir. Ege Bölgesinde yenilebilir otlar ile oldukça fazla ürünün yapıldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte bu bölümde en sık üretilen veya doğada kendiliğinden var olan otlar hakkında detaylı bilgiler aktarılmaktadır.

Papatya (Chrysanthemum Coronarium / Dallama, Dağlama)

Genellikle 20-70 cm yükseklikte bulunur. Bir yıllık bir bitki türüdür. Sarı çiçekler açan otsu bir bitkidir (Baytop, 2011). Ege ve Akdeniz Bölgesi'nin yerli otu olan papatya, nispeten daha az miktarda da olsa başka bölgelerde de yetişebilmektedir. Bitkinin gıda olarak tüketimi incelendiğinde dikkati çeken bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Sürgünleri, haşlanarak haşlama bitki salatasında kullanılır. Yaprakları çiğ olarak salatada tüketilir. Unlama isimli yemekte alimeç otu ile birlikte pişirilir. Ispanak gibi kavularak yoğurtlu veya yoğurtsuz kavurması yapılır (Tuzlacı, 2011).

Şevketi Bostan (Gundelia Tournefortii / Kenger / Könger)

Kenger ismiyle de bilinen şevketi bostan, Türkiye'nin Ege, Marmara, Karadeniz, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgeleri'nde yayılış gösteren bir bitkidir. Düşük rakımlı ve ılıman hava şartlarında yetiştiği görülmektedir. 100 cm'ye kadar uzayabilen şevketi bostan, tek yıllık, iki yıllık ve zaman zaman çok yıllık olabilen otsu formda bir yabancı ot türüdür. Çok derinlere inebilen bir kök yapısı vardır. Yaprakları parçalı, oval şeklinde ve dikenlidir (Sarı, vd., 2011). Körpe sürgünleri, kökleriyle birlikte pişirilerek, yemeği yapılır. Kökünden ve gövdelerinden çıkarılan sakızı kenger sakızı olarak bilinir. Körpe ve sütlü gövdeleri çiğ olarak yenilir. Toprakaltı kökünden ve yapraklarından soğanlı ve sarımsaklı kavurması yapılır (Gök, 2011).

Tilkicek (Asparagus Acutifolius / Dilkicek, Tilkişen / Kuşkonmaz)

Çalılık şeklinde yaygın bir biçimde yayılış gösteren ve dikenli yapraklara sahip bir ot türüdür. Yapısı başlangıç itibarıyla otsu, daha sonra odunsudur. Uçlara doğru yapraklar ve dikenler belirlemeye başlar (Tan ve Taşkın, 2009). Ana vatanı Akdeniz olan bu bitki türü, çeşitli bitki toplulukları içerisinde, kıyı kenarlarında ve özellikle tarımsal arazilerde görülmektedir (Molina vd.,2012). Ege Mutfağı'nda çok farklı kullanım şekilleri olan tilkicek otu, klasik ot çeşitleri gibi pişirme yöntemleri ile karşımıza çıkmaktadır. Genç sürgünlerinin ve filizlerinin yumurtalı olarak kavurması yapıldığı gibi, yoğurtlu veya yoğurtsuz olarak da tüketilmektedir. Bununla birlikte haşlandıktan sonra ekşili ve domatesli soslar eşliğinde et yemeklerinde de kullanılmaktadır (Tan ve Taşkın, 2009).

Kışyak (Silene Vulgaris / Gışyak / Gavşık)

Birçok farklı yöresel isme sahip kışyak otu, 80 cm'ye kadar uzayabilen, çok yıllık, otsu formda yetişebilen bir bitkidir. Beyaz ve kırmızı renkli çiçekler açan, özellikle Batı Anadolu'da çiçekleri, yaprakları ve dalları kullanılan yabancı bir ot türüdür (Baytop, 2007). Merkezi, Akdeniz olan bu bitkinin morfolojik özellikleri birbirinden farklı olan birçok alt türü vardır (Bratteler, Baltisberger ve Widmer,

2006). Yörede tüketilen alt türü vulgaristir. Sık kullanılan bir bitkidir. Kışyak otunun, körpe yapraklı sürgünlerinden isteğe göre yumurtalı veya yumurtsız bitki kavurması yapılır. Haşlanarak sarımsaklı yoğurtla tüketilir. Böreklerde iç malzeme olarak da kullanılır (Tuzlacı, 2011).

Sirken (Amaranthus Viridis / Sirken)

20 cm'ye kadar boylanabilen sirken otu, tek yıllık bir bitkidir. Genellikle yaz aylarında görülen bitki, otsu formdadır. Yörede iki türü görülmektedir. Parlak renkli, yeşil ve tüsüz yapraklı olan türü ile gri renge çalan türü bulunmaktadır (Kahraman, Erkan ve Özdamar, 2008). Sirken otu, yörede, gıda olarak börek, kavurma ve salata biçimlerinde tüketilmektedir (Yücel, vd., 2011).

Körmen (Allium Ampeloprasum / Köndem / Çayır Soğanı)

Allium türlerinin genel adıdır. Çayır soğanı olarak da bilinir. Çok yıllık bir bitki olup, otsu formda yetişmektedir. Kendine ait özel bir kokusu olan bu yabani ot türünün, derinlere inebilen soğanı kökleri bulunmaktadır. Bu türlerin soğan ve yaprak kısımları, yörede soğan veya sarımsak yerine tüketilmekte olup salata olarak kullanıldığı görülmektedir (Baytop, 2007).

Labada (Rumex patientia / Rumex Pulcher / Efelek)

Gerek Ege Bölgesinde gerekse Anadolunun hemen hemen tamamında yetiştiği söylenebilir. Ortalama 20-50 cm arasındayemiş yapraklarıyla, ekşimsi tadıyla özellikle sarma tarzı yemeklerde tercih edilen bir ot türüdür. Labada toplanırken dikkat edilmesi gereken önemli bir husus vardır. Özellikle salyangozların açtığı delikler sayesinde aynı kökten türeyen yaprakların tercih edilmesi acı labadalardan korunmak anlamına gelmektedir (Tunçgenç ve Tunçgenç, 2008).

İğnelik (Erodium Moshcatum / İğnelik)

Oldukça yoğun hissedilen kokusu bulunduğu diğer otlar ile birlikte tüketile iğnelik sivri sürgün yapısı ve pembe çiçekleriyle dikkat çekmektedir. Börek iç malzemesi olarak veya pilavlarda kullanıldığı gibi kavrularak da tüketilmektedir (İnaltonç, 2006).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yörenin sahip olduğu yenilebilir ot zenginliği Ege Bölgesi'nin bilinen en önemli özellikleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte bu özelliğin gastronomi turizmi açısından yeterince değerlendirilemediği görülmektedir. Söz gelimi Alaçatı Ot Festivali, bölgenin tanınması ve kalkındırmasında önemli bir rol oynamaktadır. Her ne kadar bu ve benzeri festivaller düzenlenip yenilebilir otlar tanıtılsa da yeterince etkili olduğu düşünülmemektedir. Bu durum yörenin bitki zenginliğinin hak ettiği ölçüde tanınmamasına yol açmaktadır. Başta yerel yönetimler olmak üzere gastronomi ile ilgili tüm paydaşlara bu konuda oldukça önemli görevler düşmektedir.

Ege Bölgesi'nde toplanan yenilebilir otların genellikle benzer şekillerde pişirme süreçlerinden geçirilerek mutfaqlarda yer aldığı görülmektedir. Yörede yenilebilir otlar, börek iç malzemesi olarak, kavru olarak veya haşlanarak benzer niteliklerde tüketilmektedir. Var olan pişirme yöntemlerine ek olarak uluslararası ürünlere vurgu yapacak nitelikte farklı pişirme yöntemlerinin kullanılarak reçetelere katılması, bilinirliği artıracak unsurlar arasında yer almaktadır. Bu husus yabancı turistlerin gastronomi amacıyla seyahatlerini arttıracak bir teşvik unsuru da olabilecektir.

Yörede semizotu, kuşkonmaz, ısırgan, turp otu ve papatya gibi ülke genelinde de sıklıkla yetiştiği görülen otlar olmakla birlikte, daha yöreye ait kışyak, şevketi bostan, sirken, körmen ve cızgan gibi bitkilerin de varlığı dikkat çekmektedir. Ürün çeşitliliğinin de artırılması gastronomi turizmi açısından daha fazla kitleye ulaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Dünyada gelişim gösteren slow food akımının, Ege Bölgesine ve özellikle bölgenin sayfiye yerlerine oldukça uygun olduğu düşünülmemektedir. Bunun en önemli nedeni hem fast food (hızlı yemek) kültürünün yörede görülmemesi hem de yöresel yabani otların çeşitliliğidir. Söz konusu akımın uygunluğu ve dünya genelinde bölgenin kabul edilebilirliğinin sağlanması yine gastronomi çerçevesinde önemli bir aktör olarak kullanılabilir bir unsurdur.

Ülkede yenilebilir otların isimleri yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Bu durum hem karmaşıklığa yol açmakta hem de otların özellikle yabancı turistlere tanıtımı noktasında çelişkiler oluşmasına neden olacağı düşünülmemektedir. Çözüm olarak bütün bitkileri kapsayan tek bir yapının oluşturulmasında fayda görülmektedir.

Bölgede yetişen yenilebilir yabani otların tüm yönleriyle uluslararası alanyazında yer alacak şekilde çalışmaların artırılmasının gastronomi araştırmaları anlamında ve yöreye yabancı araştırmacıların dolayısıyla uluslararası talebin artırılması anlamında oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yapılan taramalarda 40'tan fazla ot çeşidinin bölgede yetiştiği görülmektedir. Bununla birlikte ulaşılabildiği bölgeler düşünüldüğünde, yöre halkından yaşlılarından bilgi aktarımı noktasında yeterince faydalanılmadığı ihtimali göz önünde bulundurulduğunda veya geçmişte kullanılmasına rağmen günümüzde bazı türlerin yetişmediği dikkate alındığında aslında bu rakamın daha da yukarıda olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla daha gelişmiş ve detaylı çalışmaların gerek bölge özelinde gerek ülke genelinde yapılması gerektiği görülmektedir.

Yenilebilir yabani otların mutfaklarda tüketilmesi noktası sadece yörelerin kırsal veya sayfiye bölgelerinde değil ülkenin geneline yayılması birey ve toplum sağlığı açısından önem taşımaktadır. Yenilebilir bitkilerin taşıdıkları değerli mineraller insan sağlığı açısından oldukça faydalı bileşenlerdir. Söz konusu bilgilerin genç kuşaklara düzenli olarak aktarımı hem sağlık açısından hem de oluşturulabilecek gastronomi turizminin sürdürülebilirliği açısından önemli bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Konunun ekonomik olarak değeri de yadsınmaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem makro olarak dünya pazarlarında hem mikro ölçekte ülke yerel pazarında söz konusu bitkilerin satış hacimleri önemli noktalara ulaşma potansiyeli bulunmaktadır. Dolayısıyla gastronomi turizmi ile bütünleşik olarak dış dünyaya açılması sağlanan yenilebilir otlar, bu anlamda da ciddi bir katma değer sağlayacaktır.

Yazarlık Katkısı

Bu çalışma yazarların eşit katkılarıyla hazırlanmıştır.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışma kuramsal derleme çalışması olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, A. ve Kendirci, P. (2016). Gastronomi Turizmi ve Coğrafi İşaretleme Ürünler. İçinde (Ed. Özdoğan, O. N.), *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler 2*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aksoy, M. ve Sezgi, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89.
- Bayram, E.; Kırıcı, E.; Tansi, S.; Yılmaz, G.; Arabacı, O.; Kızıllı, S. ve Telci, İ. (2010). Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üretimini Arttırılması Olanakları, *Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1 (11-15 Ocak 2010)* İçinde (s. 437-457). Ankara.
- Baysal, A. (2016). *Genel Beslenme*. Ankara: Hatiboğlu Basım ve Yayın San.Tic. Ltd. Şti.
- Baytop, T. (2007). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Birinci, S. (2008). Doğu Karadeniz Bölgesinde Doğal Olarak Bulunan Faydalı Bitkiler ve Kullanım Alanlarının Araştırılması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Menşure Özgüven), Adana: Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bulut, S. (2018). Eski Uygur Türkçesinde Türkçe Bitki Adlandırmaları -1: Yiyecek-İçecek Olarak Kullanılan Bitkiler. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 562-588.
- Çakılcıoğlu, U.; Şengün, M. T. ve Türkoğlu, İ. (2010). An Ethnobotanical Survey of Medicinal Plants of Yazıkonak and Yurtbaşı Districts of Elazığ Province. *Turkey. Journal of Medicinal Plants Research*, 4(7), 567-572.
- Çetinkaya, N. ve Yıldız, S. (2018). Erzurum'un Yenilebilir Otları ve Yemeklerde Kullanım Şekillerine Yönelik Bir Araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek.1), 482-503.
- Dilsiz, B. (2010). Türkiye'de Gastronomi ve Turizm, (İstanbul Örneği), (Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şehnaz Demirkol), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekici, Y. ve Özcan, C. C. (2020). Destinasyon Seçiminde Tüketici Tercihlerini Etkileyen Faktörler: Mersin Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(3), 1899-1921.

- Faydaoğlu, E. ve Sürücüoğlu, M. S. (2011). Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 11(1), 52-67.
- Gürsoy, D. (2014). *Deniz Gürsoy'un Gastronomi Tarihi*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık.
- Güvenç, İ. ve Kaya, Y. (1996). Erzurum'da Sebze Olarak Değerlendirilen Yöresel Bazı Bitkiler. *Atatürk Üniv. Zir. Fak. Dergisi*, 0(27), 369-374.
- İnaltong, T. (2006). *Bir Ot Masalı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İskenderoğlu, M. (2018). Yenilebilir Endemik Bitkilerin Zeytinyağlı Yemeklerde Kullanımı: Seferihisar Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Sarıoğlan), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kallas, J. (1996). Edible Wild Plants from Neighborhood to Wilderness: A Catalyst for Experiential Education. *Association for Experiential Education 24th Annual International Conference Proceedings*, (1996 September 26-29) içinde (s. 140-144). Spokane, WA.
- Karaca, O. B.; Yıldırım, O. ve Çakıcı, C. (2015). Gastronomi Turizminde Otlar, Ot Yemekleri ve Sağlıkla İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 27-42.
- Kaya, İ.; İncekara, N. ve Nemli, Y. (2002). Ege Bölgesi'nde Sebze Olarak Tüketilen Yabani Kuşkonmaz, Sirken, Yabani Hindiba, Rezene, Gelincik, Çoban Değneği ve Ebegümecinin Bazı Kimyasal Analizleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 14(1), 1-6.
- Leonti M.; Nebel S.; Rivera D. ve Heinrich M. (2006). Wild Gathered Food Plants in the European Mediterranean: A Comparative Analysis. *Economic Botany*, 0(60), 130-42.
- Long, L. M. (2004). *Culinary Tourism*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Özdemir, G. ve Dülger A. D. (2019). Gastronomi Kavramları ve Gastronomi Turizmi Üzerine Bir İnceleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 1-14.
- Santich, B. (2007). The Study of Gastronomy: A Catalyst For Cultural Understanding. *The International Journal of the Humanities*, 5(6), 53-58.
- Stone, M. J.; Migacz, S. ve Wolf, E. (2019). Beyond the Journey: The Lasting Impact of Culinary Tourism Activities. *Current Issues in Tourism*, 22(2), 147-152.
- Şengül, S. (2015). Akdeniz Bölgesi Mutfak Kültürü ve Yöresel Yemekleri. (Ed.: S. Şengül, A. Çakır ve G. Çakır). *Yöresel Mutfaklar* içinde (s. 95-114). Ankara: Beta Basım Yayım.
- Şenkul, Ç. ve Kaya, S. (2017). Türkiye Endemik Bitkilerinin Coğrafi Dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 0(69), 109-120.
- Tan, A. ve Taşkın, T. (2009). *Ege Bölgesi'nde Sebze Olarak Kullanılan Yabani Bitki Türleri (Yenilen Otlar)*. İzmir: Meta Basım.
- Tunçgenç, Ş. ve Tunçgenç, M. (2008). *Giritli Türklerin Mutfağından Ot ve Sebze Yemekleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tuzlacı, E. (2011). *Türkiye'nin Yabani Besin Bitkileri ve Ot Yemekleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Türkan, Ş.; Malyer, H.; Özaydın, S. ve Tümen, G. (2006). Ordu İli ve Çevresinde Yetişen Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 0(10), 162-166.
- Urhan, Y.; Ege, M-E.; Öztürk, B. ve Elgin-Cebe, G. (2016). Türkiye Gıda Bitkileri Veritabanı. *Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 40(2), 43-57.
- Uyanık, M.; Kara, Ş. M.; Gürbüz, B. ve Özgen, Y. (2013). Türkiye'de Bitki Çeşitliliği ve Endemizm. *Ekoloji 2013 Sempozyumu* içinde (s.1-6). Tekirdağ.
- Uysal, İ. (2004). Canlı Doğal Kaynaklarımız: Türkiye'de Biyoçeşitlilik. *Türk Tarım Dergisi*, 0(155), 20-26.
- Yenikalaycı, A. (1996). Pınarbaşı (Kayseri) Yöresinde Bitkilerin İlaç, Baharat, Boya ve Gıda olarak Kullanılmalarının Araştırılması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Saliha Kırıcı), Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yücel, E.; Güney, F. ve Şengün, İ.Y. (2010). The Wild Plants Consumed as a Food in Mihalicçık District (Eskişehir/Turkey) and Consumption Forms of These Plants. *Biological Diversity and Conservation*, 0(3), 158-175.
- Yüncü, H. R. (2010). Sürdürülebilir Turizm Açısından Gastronomi Turizmi ve Perşembe Yaylası. *Aybastı-Kabataş Kurultayı* içinde (s. 27-34). Ankara.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 257-264, Winter 2022

Tacikistan'da Ulusal Kimlik İnşa Süreci* National Identity Construction Process in Tajikistan

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1154907>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
04.08.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
05.10.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Dr. Mohammad Rigiderakhshan
rigi.derakhshan@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1495-6284>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte bağımsızlığını kazanan ülkelerden biri olan Tacikistan, Sovyet baskısı son bulduğunda kendi tarihsel ve kültürel değerlerine dönmeye başlamış ve ulusal bir bilincin uyandırılması için çalışmalar başlatmıştır. Bu amaç doğrultusunda ulusal kimlik inşa süreci için harekete geçilmiştir. Dolayısıyla Tacikleri bölgenin diğer halklarından ayıran temel referans kaynaklarına yönelim söz konusu olmuştur. Bu çalışmada Tacikistan'da ulusal kimlik inşası süreci incelenmiş ve söz konusu süreçte Taciklerin temel başvuru kaynaklarının neler olduğu üzerinde durulmuştur. Böylelikle dil ve tarih ekseninde inşa edilen Tacik ulusal kimliğinin bileşenleri belirlemeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Taciklerin etnik kökeni ele alınmış, Tacikçe/Farsçanın kimlik inşa sürecindeki rolü irdelenmiştir. Ayrıca kimlik inşası sürecinde nasıl bir yol izlendiği ve diğer hangi unsurların söz konusu kimlik inşasında belirleyici olduğu tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte çalışmada Tacikistan'ın önde gelen aydınlarının, kimlik inşası sürecinde hangi tarihsel kökenlere yöneldikleri ve tarihsel kimliğin Büyük Horasan merkeze alınarak nasıl temellendirildiği araştırılmıştır. Literatür incelendiğinde Tacikistan'ın ulusal kimlik inşasında dil ve tarih şeklinde iki önemli unsurun belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Tacikistan, tarihsel olarak köklerini Samani Devleti'ne dayandırmış, tarih ve dil eksenli bir kimlik inşası üzerinde durularak geçmişle adeta bir köprü kurulmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde Farsça üzerine de yoğunlaşılarak Tacik dili ve kültürü konusunda ulusal bir bilinç uyandırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tacikistan, Ulusal Kimlik, Babacan Gafurov (Bobojon Ghafurov), Nehman Nehmetov, Tacik Dili

Abstract

Tajikistan, one of the countries that gained its independence with the collapse of the Soviet Union, started to return to its own historical and cultural values when the Soviet pressure ended and started to work to awaken a national consciousness. Thus, action was taken for the process of building national identity. Therefore, there has been an orientation to the main reference sources that distinguish the Tajiks from the other peoples of the region. In this study, the process of national identity construction in Tajikistan was examined and the main reference sources of Tajiks were emphasized in this process. And the components of the Tajik national identity, built on the axis of language and history, were tried to be determined. In this context, the ethnic origin of Tajiks is discussed and the role of Tajik/Persian language in the identity construction process is examined. In addition, it was tried to determine what kind of path was followed in the identity construction process and which elements were determinative in the construction of the identity in question. In this study, it has been investigated which historical roots of Tajikistan's leading intellectuals in the process of identity construction and how historical identity is based on Great Khorasan. When the literature is examined, it is understood that two important factors, language and history, are decisive in the construction of Tajikistan's national identity. Tajikistan has historically based its roots on the Samani State, and it has been tried to build a bridge with the past by emphasizing the construction of an identity based on history and language. In the same way, it is aimed to raise national awareness about Tajik language and culture by focusing on Persian language.

Keywords: Tajikistan, National Identity, Babacan Gafurov (Bobojon Ghafurov), Nehman Nehmetov, Tajik Language

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Rigiderakhshan, M. (2022). Tacikistan'da Ulusal Kimlik İnşa Süreci. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 257-264.

GİRİŞ

20. yüzyılın başında Sovyetlerin kontrolü altında Orta Asya’da beş ülke; Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan kurulmuştur (Eşel, 2019: 400). Bölgede yaşayan etnik kökenler dikkat alınarak kurulan bu ülkeler, Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle birlikte bağımsızlıklarını kazanmıştır. Sovyetler Birliği’nin çöküşünün ardından kurulan bu devletler, kendi tarihsel ve geleneksel değerlerine hızlı bir geçiş yapmışlardır. Sovyetlerin dayattığı komünist kimliğin ortadan kalkmaya başlaması ile birlikte Orta Asya’daki milletlerin kendi kimliklerini talep etmeye başladıkları görülmektedir. Sovyetlerin baskısı ile gelenek ve tarihlerinden uzaklaştırılan bu milletler hızlı bir biçimde ulusal kimliklerini yeniden kurmaya, inşa etmeye hazırlanmışlardır (Özkan-Rigiderakhshan, 2022: 1130).

Çok etnili üniter bir yapı arz eden Tacikistan’ın Sovyet egemenliği öncesi tarihini İslam öncesi ve İslami dönem şeklinde iki dönem olarak ifade edilebilir. Tacikistan’ın Çin ve Afganistan ile komşu olması jeostratejik olarak Orta Asya’daki önemi arttırmıştır. Tacikistan’ın kuzeyindeki sıra dağlar ve ülke sınırları içerisindeki nehirler de Tacikistan coğrafyasını bölge nezdinde önemli kılmaktadır.

Bu çalışmada Tacikistan’ın tarihsel olarak içinden geçtiği süreçler ele alınarak, bağımsızlık sürecinde Tacikistan’ın bir ulus devlet olma aşamasında kimlik inşası üzerinde durulmaktadır. Tacikistan’ın ulusal kimliğini oluşturan faktörler tespit edilip, ulusal kimliğin inşasında etkili olan bu faktörlerin öncelik durumları saptanmıştır. Bu çalışmada ayrıca Tacikistan’daki siyasal ve kültürel kimliğe sahip aydınlar, kimlik inşası sürecinde hangi tarihsel kökenlere yöneldikleri, benzer şekilde tarihsel kimliğin Büyük Horasan merkez alınarak nasıl temellendirildiği gibi sorulara yanıt aranmaktadır. Bu bağlamda inşacılık teorisi dikkate alınarak Tacikistan’daki ulusal kimlik süreci tahlil edilecektir. Uzun yıllardır fark edilen işaretleri olan fakat özellikle Soğuk Savaş ile birlikte küresel ölçekte bir etki gösteren ayrılıkçı milliyetçi çatışmalar, uluslararası ilişkiler disiplini de derinden etkilemiştir. İnşacılık teorisinin öncü isimlerinden olan Alexander Wendt’e göre etnik, kültürel ve dinsel çatışmaların hâkim olduğu bu atmosferde birey merkezli ve materyalist geleneksel teoriler uluslararası ilişkilerde meydana gelen bu değişimleri anlamlandırmada yetersiz kalmıştır. İnşacılık teorisi, sosyal kimlikler ve toplumsal eğilimlerin sosyal kurumların oluşumuna yaptıkları etkiyle bu kurumların gelişip yayılmasını sağlamaktadır. Analitik ve öncesinde anlatıldığının tersine çıkarlar, toplumsal ilişkilerin çıktısı oluşu itibarıyla, sadece devletler arasındaki işleyiş, iş birliği veya aralarındaki çatışmaya endeksli olmadığı gibi, güç dağılımı ile bağlantılı da değildir.

İNŞACILIK TEORİSİNE GÖRE; devlet kavramına özgü yapı ve kurulumuna vurgu yapmanın yanı sıra, devlet kimliği, sadece psikolojik veya bireysel bir sorun değildir, aynı zamanda ilişkisel bir husustur. Devletin kimliği, toplumsal bir sürecin içinden, diğer devlet aktörlerinin birbirleriyle etkileşimleri sonucu belirir, evrilir ve değişebilir. Kimlikler, kurulu bir yapısal içkin koşullara ve karşılıklı işleyişlere bağlı kurumsallaşırlar. İnşacılık teorisine göre kültürel unsurlar ulusal çıkarılara şekil vermektedir. Dolayısıyla kimlikler ulusal çıkarların kökenlerini oluşturmaktadır. Çoğunlukla ulusal kimlik ve devletlerin kimliği, diğer uluslar ve devletlerle bağlantılı olarak oluşmaktadır. Devletlerin kimliği, kültürel, toplumsal, tarihsel ve politik koşullarına bağlı değişebilmektedir. Dolayısıyla bu kimlikler sürekli olarak birbirleriyle etkileşim ve iletişim içinde bulunmakla birlikte, uluslararası krizler ve sert değişimlerin yaşandığı dönemlerde, sözü edilen etkileşim ve iletişim daha çok yoğunluk kazanır.

Literatür taraması yapıldığında Tacikistan’ın ulusal kimlik inşasında iki önemli tarihçi ön plana çıkmaktadır; Babacan Gafurov (Bobojon Ghafurov) ve Nehman Nehmetov. Söz konusu isimlerin ve alandaki diğer çalışmaları incelendiğinde Tacikistan’da ulusal kimlik inşası sürecinde Taciklerin “öze dönüş” sergiledikleri görülmektedir. Tacikler, Samani Devleti’ni rol model olarak bir ulusal kimlik inşa etmeyi amaçlamışlardır. Hakeza Taciklerin yaşadıkları bölgede konuşulan diller dikkate alınarak Farsçanın bir lehçesi olan Tacikçe üzerine yoğunlaşmıştır. Tarih ve dil eksenli bir kimlik inşası üzerinde durulmuş, geçmiş ile adeta bir köprü kurulmaya çalışılmıştır. Tacikistan, Büyük Horasan’dan kalan bir parça olması nedeniyle kendi tarihi, medeniyeti ve kültürünü referans olarak ırk ve dil temelli bir kimlik oluşturmayı hedeflemiştir. Zira Tacikistan’ın Orta Asya’daki diğer ülkelerden farklı Farsça konuşulan tek ülke olması bu yaklaşımın sergilenmesinde son derece belirleyici olmuştur.

“TACİK” KELİMESİNİN ETİMOLOJİSİ VE TACİKÇE

Tacik sözcüğünün kökeni tam olarak bilinmemekle beraber sözcüğün kökenine ilişkin ileri sürülen çeşitli görüşler mevcuttur. Bazı kaynaklarda *Tacik* sözcüğünün Farsçada “tac”dan geldiği belirtilmiştir. Dolayısıyla *Tacik*, “tac sahibi” anlamını taşımaktadır. Geçmişte Zerdüştlük inancına sahip olanlara da *Tacik* denilmiştir (Shishef, 2012: 97-99). Türkler *Tacik* sözcüğünü Müslüman olan İranlı etnik

gruplar için kullanmışlardır. Tacik'i, Divanü Lugâti't-Türk'te "İranlı, Fars" anlamındaki Türkçe *tat* ile ilişkilendiren etimolojiler de bulunmaktadır (Eker, 2011: 349-398).

İranlılar da kendilerini diğer etnik gruplardan ayırmak için "Tacik" ifadesini kullanmışlardır (Shekurzade, 1994, s. 3-4). Buhara, Belkh ve Afganistan'da anadili Farsça olanlara "Tacik" denilmektedir. Geçmişte Orta Asya ve Horasan'da Farsça konuşanlar için "Tacik" ifadesi kullanılırken, daha sonra ise Farsça konuşan tüm kavimler için "Tacik" ifadesi kullanılmıştır (Ayni, 1994: 13-44). İslam'ın ilk dönemlerinde ise Tacik, Maverannehir'de yaşayan halk için kullanılan bir ifade olmuştur.

Tacik kelimesinin kökeni için aynı zamanda Orta Farsça (Pehlevi'de) "Tajik" kelimesinden türediği de belirtilmiştir. Sasani döneminde ise "Tajik" şeklindeki kullanım yaygınlık kazanmıştır (Cevadi, 13). Tacikler geçmişte Avesta dilini konuşmuşlardır. Pehlevi dili Avesta dilinden doğmuştur. Yeni Farsça ise Pehlevi dilinden gelmektedir (Shishef, 2012: 121-122). Dilbilimsel özellikleri itibarıyla Farsi bir dil olan modern Tacikçe'yi diğer Farsi dillerden ayıran en önemli dilbilimsel farklılıkları "bir dizi özgün fonetik özellik, söz varlığındaki Rusça kopyaların fazlalığı, özellikle sözlü dildeki Kıpçak ve Çağatay tipindeki Türkçe söz varlığının ve morfolojisinin etkileri, dağlık coğrafyanın izolasyonu nedeniyle diğer Farsi dillerde bulunmayan arkaik öğelerin varlığıdır." (Eker, 2011: 349-398).

Tacikçe'nin gelişmesine Duşanbe şehrinin etkisi göz ardı edilemez. Rusların kurduğu Duşanbe şehri, Tacik dili ve kültürünün gelişmesinde Rus kültürünü etkin bir öge kılmıştır. Farsça ile Tacikçe arasındaki ilişkiye bakıldığında ise, İran'a mesafeli kesimlerin, Tacikleri Farslardan ayrı bir halk olarak gördüğü ve dolayısıyla dillerini de *Tacikçe* olarak adlandırdıkları; dini duyarlılığı yüksek ve ulusçu bir yaklaşıma sahip olanların ise çeşitli sebeplerle *Tacik Farsçası* ya da *Farsça* terimini kullandıkları anlaşılmaktadır. Genel eğilim ise *Farsça* ya da *Tacik Farsçası* şeklindedir (Eker, 2011: 349-398).

TACİKLERİN ETNİK KÖKENİ

Bu alanda çalışan araştırmacılara göre geçmişte Ari ırkı bugünkü Tacikistan sınırları içerisinde yaşamıştır. Ari ırk Hindikuş Dağlarının eteklerinde ve Ceyhun ile Seyhun nehirleri arasında kalan bölgede yaşamıştır. Avesta kitabında havanın ve suyun, iklimin çok güzel olduğu bir ülkeden bahsedilir. Araştırmacılara göre Avesta'da bahsedilen bölge Ceyhun ve Seyhun nehirleri arasında kalan bölgedir. Ahemeniş döneminden Sasaniler dönemine kadar söz konusu bölge en abad; yeşil, verimli toprakların olduğu bölge olmuştur (Nefisi, 1994: 9-11).

Çeşitli kaynaklarda Tacikistan için farklı yer isimleri kullanılmıştır. Örneğin, Sogd, Sogd'e Bastan, Maverannehir, Belkh'in tarihi havzası ve Türkistan gibi isimler kullanılmıştır. Bugünkü Tacikistan, Özbekistan'ın batı kesimi, Tinshan Dağları ve Amuderya nehrine kadarki bölgeye Sogd ya da Sogdiana adı verilmiştir. Bu bölgede yaşayan insanlar Sogdice konuşmakta idiler. Türkler ve Arapların saldırıları neticesinde Sogdilerden arda hiçbir eser kalmamıştır. Sogdilere dair bilgiler arkeologların kazılarında elde edilenler ve Ebu Reyhan Biruni'nin eserlerinden ulaşılabilmektedir (Rahmani, 2008: 73-94). M.Ö. 6. yüzyıl ile 9. yüzyıl arasında Sogd bölgesinde İranlı iki etnik grup olan Sogdiler ve Harezmiler yaşamışlardır. Wilademir Barthold'un belirttiği gibi, Sogdiler ve Harezmilerin figürlerine Kral Daryush'un mezarında, Persepolis'teki yapılarda rastlanmaktadır (Barthold, 1994: 47-79).

Taciklerin yaşadığı bölge Medler döneminde 16. vilayet olarak "Sogdiana" şeklinde adlandırılan bölge olmuştur. Söz konusu bölge Kirmanşah'ta bulunan "Bisütun" taşlarına kazılı figürlerde de Ahemeniş İmparatorluğunun 18. Eyaleti şeklinde bahsedilmiştir (Sistani, 2002: 63-64).

Sogdilerin yaşadığı topraklar Ahemeniş İmparatorluğu ve Eşkaniler döneminde İran tarihinin bir parçası olmuştur. İran dilleri coğrafyası İslam öncesi dönemlerde Zerdüştlük, Tersayi, Mitraizm, Budizm ve Mezdekizm gibi inançların önemli merkezi olmuştur. İslam sonrası dönemde ise İran dillerinin konuşulduğu bölgelerin büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu söylenebilir. İran ve Afganistan Hazaraları çoğunlukla Şii inancını benimserken; Kürtler, Beluciler, Tacikler ve Peştunlar ise çoğunlukla Sünni mezhebine mensup olmuşlardır (Eker, 2011: 349-398).

Sogdiler, İran ile Çin arasındaki ticari ilişkilerin yürütülmesinde aracılık eden kavim olmuştur. Ahemeniş İmparatorluğundan sonra Yunanlılar da bu bölgeye nüfuz etmişlerdir (Rahmani, 2008: 73-94). İskender, Orta Asya'ya geldiğinde sınırlarına Sogdilerin yaşadığı bölgeyi de dahil etmiştir. İskender'den sonra tahta geçen hükümdarlar da bölgedeki Yunan nüfuzunu devam ettirmişlerdir. Part halkı (Eşkaniler) Yunan iktidarına karşı kıyam edip, Eşkani Devleti'ni kurmuşlardır (Sistani, 2002: 68-69).

Sasaniler döneminde bu bölgeye nehrin ötesi/ardı anlamına gelen *Ferarut* adı verilmiştir (Khodayar, 2013: 27-48). Araplar söz konusu bölgeyi fethettikten sonra bölge halkı İslam dinine geçmiş ve bölgenin adı için *Maverannehir* ifadesini kullanmışlardır (Rahmani, 2008: 73-94). Daha sonra ise

Samani Devleti döneminde Maverannehir bölgesi Horasan'a kadar Samanilerin denetimine geçmiştir. Yaklaşık yüz yıl boyunca bölgede hükümlanlık yapan Samaniler, Horasan'da başlayan kargaşalardan sonra bölge Türklerin yönetimine geçmiştir. Sonrasında ise bölge sırasıyla Gaznevi ve Selçuklu ve Harezşah devletlerinin yönetimine geçmiştir. Moğol saldırısı ile birlikteyse Moğol İmparatorluğu bölgede hâkim güç olmuştur. Bölge, Moğollardan sonra İlhanlılar'ın ve Timur Devleti'nin denetimine geçmiştir. Timur Devleti'nden sonra Özbekler (Şeybaniler) bölgeye hâkim olmuşlardır. Bölge Sünni olan Özbek Devleti'nin kontrolüne geçtikten sonra, İran'da Şii Safevi hükümetinin iktidarda olması iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Özbekler ile Safeviler arasındaki tarihi, kültürel ilişki bu dönemde kesintiye uğramıştır. Yalnızca Şah Abbas iktidarı ve Nadir Afşar dönemlerinde iki ülke arasındaki ilişkiler geçici olarak düzelmiştir. 19. yüzyıla değin, Rusların Orta Asya'daki hâkimiyeti başlayana kadar Özbekler bölgede etkin güç olmuşlardır (Sistani, 2002: 70-71).

19. yüzyılın yarısında Ruslar kendi sınırlarını Tacikistan'ın kuzeyine ve Afganistan'a kadar genişletmişlerdir. Ruslar Tacikistan'ın kuzeyini ele geçirdiğinde, Tacikistan'ın güneyi Emir Buhara'nın hükümlanlığında olmuştur. 1918 yılında ise Tacikistan'ın kuzeyi Bağımsız Türkistan Cumhuriyeti/Valiliği adını almıştır. 1921'de Kızıl Ordu Doğu Buhara'ya girmiş ve Duşanbe'yi ele geçirmiştir. 1924 yılında Orta Asya cumhuriyetleri kurulurken Tacikistan Özbekistan'ın bir parçası olmuştur (Sistani, 1994: 81-87). Bu değişim *Türkistan Valiliği'nin Türkistan Cumhuriyeti'ne dönüştürülmesi* şeklinde de ifade edilebilir.

1929'da ise Tacikistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. 1991'e gelindiğinde Sovyetlerin çöküşüyle birlikte Tacikistan Cumhuriyeti ilan edilmiştir. 1992-1993 yılları arasında Tacikistan iç savaşların yaşandığı bir ülke olmuştur. 1994'te İmam Ali Rahmanov ülkenin ilk devlet başkanı olmuştur (Buschkow, 2002: 39). Tacikistan, 1999'dan bu yana laik-ulusalcı bir rejimin iktidarının söz konusu olduğu Tacikistan'ın Başkanlık Demokrasisi adı verilen bir demokratik parlamenter sistemle yönetildiği söylenebilir (Eker, 2011: 349-398). Tacikistan Anayasasına göre ülke yönetimi demokratik bir cumhuriyettir. Ekonomik olarak ise serbest piyasa ekonomisine göre hareket edilmektedir (Emirrahmediyan ve Rızazade, 2011: 31-55).

BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE TACİKİSTAN'DA KİMLİK İNŞASI

Tacikistan'ın sınırları kuzeyde Kırgızistan ve Özbekistan'a, batıda Çin'e, güneyde ise Afganistan'a kadar uzanmaktadır. Tacikler Farsçayı konuşmakta ve Kiril alfabesini kullanmaktadırlar. Tacikler sadece Tacikistan topraklarında yaşamamaktadırlar. Taciklerin bir kısmı Özbekistan'ın Semerkant, Buhara ve Hive şehirleri ile Afganistan'ın Herat şehrinde yaşamlarını idame ettirmektedirler (Shariforich, 2003: 7).

Rusların egemenliğinde kalan Orta Asya cumhuriyetleri söz konusu süreçte kendi kültür ve medeniyetlerinden uzaklaştırılmış, Ortodoks Rus kültürünün ideolojisinin etkisinde bırakılmışlardır. Sovyetlerin çöküşünden sonra ise kendi kültürel değer ve medeniyetlerine hızlı bir geçiş yapmışlardır. Bu geçiş sürecinde kendi ulusal kimliklerini inşa etme çabasına giren ülkeler, kendi tarihsel geçmişlerine yeniden yönelmişlerdir. Söz konusu süreçte Tacikler ulusal kimliklerini inşa etmek için tarihsel arka planlarını Büyük Horasan'a dayandırmışlardır. Tacikler kendi ülkelerinin Büyük Horasan'dan kalan bir parça olduğunu ileri sürmüşlerdir. Tacikler kimlik inşası sürecinde Farsça üzerinden bir aidiyet ortaya koymaya çalışmışlardır. Farsça dil havzasının önde gelen yazar ve şairlerinin Taciklerin birer değeri olduğunu savunmuşlardır. Tacikler kimlik inşası sürecinde geçmişlerini Samani Devleti'ne dayandırmışlardır (Ferecirad ve Derkhor, 2009: 109-114).

Samani Devleti döneminde Farsça Tacikistan'dan Horasan'a kadar geniş bir coğrafyanın dili olmuştur. Bu dönemde Ebu Hanife Kur'an-ı Kerim'i Farsçaya çevirmiştir. Yine aynı dönemde pek çok önemli eser de Arapça'dan Farsçaya tercüme edilmiştir (Cokar, 2007: 120). İslam'ın bölgeye hâkim olmasıyla bölgenin dili olan Farsça, dinin tebliği edilmesinde, hilafetin kültürel ve ekonomik olarak güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Kulaii, 2001: 77-90).

Taciklerin kökenlerini Samani Devleti'ne dayandırırken Büyük Horasan'ın önde gelen İbni Sina, Rudeki, Khagani, Menucheri, Razi, Farabi, Harezmi, İbni Heysem, Teberi, Beyazid Bestami ve Fezil İbni Eyyaz'ı gibi tarihi şahsiyetlerini de kendi tarihi değerleri olarak bahsetmişlerdir. Tacikler Farsça ve Büyük Horasan üzerinden tarihi kimliğini güçlendirmek istemişlerdir (Grousset, 2000: 70).

Fotoğraf 1: Emir İsmail Samani Meydanı (Kaynak: <https://tr.depositphotos.com/stock-photos/amir-ismail-samani-square.html>)

Taciklerin tarihi şahsiyetleri olarak ifade ettikleri Fars şiirinin babası Rudeki'nin mezarı Duşanbe şehrinin sınırları içerisinde. Rudeki'nin aynı zamanda Samani Devleti'nin bir şairi olması da Taciklerin Rudeki'yi sahiplenmelerinin önemli gerekçelerindedir. Rudeki'yi anma yıl dönümü ve merasimleri de Fars dili ile ulusal kimliğin güçlendirilmesinin önemli göstergelerindedir (Ferecirad ve Derkhor, 2009: 109-114).

Ulusal kimlik inşa sürecinde Tacik dili, kültürü ve siyasetine katkı yaptığı düşünülen şahısların isimleri çeşitli şehirlere verilmiş, bu şahısların fotoğraflarının şehirlerin muhtelif mekânlarında asılmıştır. Ayrıca Latin harfleriyle yazılan tabelaların hemen yanına Kiril alfabesi ile Tacikçe okunuşlarının yazılması da yasal olarak zorunlu kılınmıştır (Eker, 2011: 349-398).

Tacikistan bağımsızlığını kazandıktan sonra 1992'de Tacikistan ulusal bayrağı kabul edilmiştir. Tacikistan'ın bayrağı üstte kırmızı, ortada beyaz ve altta ise yeşil renkli yatay 3 şeritlerden oluşmaktadır. Ortada beyaz şerit üzerindeki 7 yıldız ülke tarihinin 7 önemli bölgesi olan Sogd, Zerevşan, Hisar, Reşd, Vekhş, Bedekhşan ve Khatlan'ı temsil etmektedir. Ayrıca yine beyaz şerit üzerinde 7 yıldızın çevrelediği taca yer verilmiştir. Bu tac Samani İmparatorluğunun kurucusu İsmail Samani'nin tacını temsil etmektedir (Shozimov ve Gemberpour, 2005). Kırmızı şerit Tacikistan halkının bağımsızlığını kazanmak için canını ve kanını temsil etmesini simgeler. Beyaz, halkın umut ve arzularını temsil ederken, yeşil renk ise Tacikistan tarımını temsil eder.

Fotoğraf 2: Tacikistan Bayrağı

1923-1924 yılları arasında Tacikistan'da ulusal kimlik inşa edilmeye çalışılırken eğitim kurumlarında yararlanılmak üzere Farsçada kitaplar yayınlanmaya başlanmıştır. 1924 yılında *Tacik Dilinin (Farsça) Alfabesi* ve 1925'te *Bilgi Anahtarı* gibi kitaplar halka Farsça dilinin okutulması için yayımlanan önemli eserlerdir. 1927-1928 yılları arasında *Tacik Alfabesi*, *Bilgi Baharı*, *Eğitim* gibi kitaplar da Farsça dil eğitiminde kaynak olarak kullanılmak üzere yayımlanan kitaplardır. Tacikler bu tür

kitapların sayısını arttırarak Farsça dili aracılığı ile kültürel bir devrim amaçlamışlardır (Nicholayova, 2001: 226-230).

Shariforich, Tacikler için kültür inşasının en önemli temel unsurunun dil olduğunu ileri sürmüştür. Bu yüzden Tacikistan'ın resmî dilinin Tacikçe/Farsça olması gerekmektedir. Tacikistanlı aydınlar, Farsçanın ülkenin resmî dili olması için çaba sarf etmişlerdir. Hatta 1989'da Tacikistanlı dilbilimciler ve hukukçular Farsçanın artık Tacikistan'ın resmî dili olması gerektiğini belirten bir manifesto yayınlamışlardır (Shariforich, 2003: 11-12).

Ulusal kimlik inşası sürecinde yayımlanan dergiler ve gazetelerin içerikleri incelendiğinde basının Tacik ulusal kimliğinin inşa edilmesinde önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu hususta 1924'te Abbas Aliyov'un denetiminde çıkan bir neşriyede yer verilen "*Tacik Kimdir?*" başlıklı yazı önemli bir örnek teşkil etmektedir (Özkan-Rıgiderakhshan, 2022: 1132). Ulusal kimlik konusunda halkın bilinçlendirmek için kaleme alınan diğer yayımlara bakıldığında 1924'te Semerkant'ta Abdulgayyum Gorbi yönetiminde yayınlanan *Avaze Tacik Kem Begel* neşriyesi, 1926'da Abbas Aliyov'un yönetiminde Duşanbe'de yayınlanan *Danesh ve Amuzegar* neşriyeleri ile 1927'de Semerkant'ta Maarif Bakanlığı yönetiminde yayınlanan *Danesh-Binesh* isimli neşriyeler ön plana çıkmaktadır (Dudoignon'dan aktaran Cihangiri, 2017). Buhkara'e Şerif, Semerkand, Şule'e İnkılab, Avaze Tacik, Eid'e Tacik, Bidari'e Tacik, Tacikistan'e Sorkh, Rahber'e Naneş, Şirinkar gibi yayınlar da Tacik ulusal kimliğinin inşasında önem arz eden yayınlar arasındadır (Becka, 1993: 197-198).

Yayımlar incelendiğinde sıklıkla vatan, Tacik dili, Tacik kimliği, kültür ve Tacik kimliği gibi konular hakkında bilgilendirici yazılar içerdikleri görülmektedir. Yine aynı dönemde sosyal bir hareket ile öğretmenler köylere giderek halk ile yüzyüze görüşmelere gerçekleştirip söz konusu neşriyelerde yer verilen konulara dair halkı bilgilendirmeye ve ulusal bir bilincin uyandırılmasında ciddi bir rol üstlenmişlerdir. Ayrıca dönemin önde gelen aydınlarından Sedruddin Ayni, Ebul Kasım Lahuti Kırmanşahi, Nusretullah Mekhsum, Mumin Khocayov gibi isimler de ulusal bilincin uyandırılmasında önemli bir oynamışlardır (Cihangiri, 2017; Özkan-Rigiderakhshan, 2022: 1131). Ebul Kasım Lahuti Tacik kültürü konusunda eserler neşretmiş ve aynı zamanda Tacikistan ulusal marşını kaleme almıştır. Lahuti ayrıca dünya edebiyatının önde gelen yazarlarının eserlerini de Farsça'ya tercüme etmiştir. Kaleme aldıkları edebi eserler ile Tacik ulusal kimliğinin inşasında etkili olmuş yazarları Mirza Abdulkadir Munezzem, Ahmedcan Hamdi, Mirserver Mirhayderov, Lutfullah Abid Khoceyov, Suheyli Coherzade, Muhiddin Eminzade, Muhammedcan Rahimi, Rahim Kerim, Bahrudin Azizi, Hasan İrfan şeklinde sıralayabiliriz (Becka, 1993).

Tacikler bağımsızlık sürecinde inşa etmeyi hedefledikleri ulusal kimlikleri için geçmiş ile güçlü bir bağ kurmayı başarmışlardır. Taciklerin önde gelen tarihçileri Babacan Gafurov ve Nehman Nehmetov gibi isimler etnik kökenlerini Samani Devletine dayandırdıkları eserler kaleme almışlardır. Babacan Gafurov "*Tacikhan: Tarikhe Kadim ve Gurune Vosta*" adlı eserinde Samani Devleti tarihini Taciklerin bakış açısı ile kaleme almıştır. Gafurov'un bu yaklaşımı diğer Tacik yazarları da etkisi altına almıştır. Gafurov Taciklerin tarihini yazarken Samani devleti dönemini Taciklerin feodal dönemi şeklinde sınıflandırmıştır. Gafurov'un eserleri Tacikistan'ın devlet-millet inşasında başvurulan temel kaynaklar arasındadır. Tacikistan'ın ilk cumhurbaşkanı olan İmam Ali Rahmanov, Gafurov'un kitabının yeni baskısı için önsöz kaleme almış ve eserin Taciklerin ulusal kimlik inşa sürecindeki önemine dikkat çekerek, benzer eserlerin kaleme alınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Gafurov'un bu eseri ile unutulmaya yüz tutan Tacik tarihini yeniden canlandırdığını ifade etmiştir (Herevi, 2020: 257-279).

Nehman Nehmetov ise "*Samani Devleti ve Horasan*" başlıklı eserinde Samanilerin Maveraunnehir'in şehirleşme sürecini feodal şehir şeklinde ifade etmiştir. Sosyal ve ekonomik ilişkileri ise sınıf çatışmaları üzerinden ele alan Nehmetov, Tacik etnik grupların siyasal sınırlarını odağına alarak eserler kaleme almıştır. Nehmetov da ulusal kimlik inşası için Tacik dilinin önemine dikkat çekmiştir (Herevi, 2020: 257-279).

Tacikistan ulusal kimlik inşa sürecinde dinsel sembollere fazla yer verilmemiştir. Dinsel unsurlardan ziyade tarihsel ve dilsel unsurlar daha fazla ön plana çıkarılmıştır. Dini kurumlar da geçmişten bugüne devlet kontrolünde olmuştur. Siyasal sistem de seküler, laik bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla seküler partiler muhafazakâr partilere kıyasla daha avantajlı bir pozisyona sahip olabilmektedirler. Bununla birlikte halkın dindar olması din ve mezhep gibi faktörler devlet-millet arasına mesafe koyabilmektedir (Gevvam ve Muhammed, 2009: 229-261). Zira laik bir yönetime, uzun yıllar süren ateist propagandaya, baskı ve yasaklamalara rağmen Tacik halkı İslam'a bağlılığını devam ettirmiştir.

SONUÇ

Orta Asya kadim tarihi boyunca kültür ve medeniyetlerin beşiği olmuş bir coğrafyadır. Bu coğrafyanın, medeniyetin kurucularından biri de Taciklerdir. Taciklerin bölgeye en önemli katkılarının başında dilleri ve kültürleri gelmektedir. Zira Tacikler, ulusal kimlik inşası sürecinde de dil ve tarihlerini referans alan bir yol takip etmişlerdir.

Sovyet işgalinin son bulmasıyla birlikte Tacikistan'da ulusal kimlik inşa süreci başlamıştır. Söz konusu süreçte Tacikler ulusal kimliklerini inşa etmek için tarihsel arka planlarını Büyük Horasan'a dayandırmışlardır. Tacikistan'ın Büyük Horasan'dan kalan bir parça olduğunu savunan Tacikler, Farsça dili üzerinden bir aidiyet ortaya koymaya çalışmışlardır. Samani Devleti'ni referans alan geçmiş ile bölgenin kadim halkı olduklarını ileri süren Tacikler, kökenlerini Samani Devleti'ne dayandırırken Büyük Horasan'ın önde gelen tarihi şahsiyetlerini de kendi tarihi değerleri şeklinde anmışlardır.

Aynı şekilde Farsça dil havzasının önde gelen yazar ve şairlerinin Taciklerin birer değeri olduğunu savunmuşlardır. Ulusal kimlik inşası sürecinde neşredilen yayınlar incelendiğinde sıklıkla vatan, Tacik dili, Tacik kimliği, kültür ve Tacik kimliği gibi konular üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Devletin ulusal bayrağı tasarlanırken, resmî dil belirlenirken, hatta Tacik halkının sosyal yaşantısı içerisinde önemli gün ve tarihlerde, önemli şehirlerin büyük meydanlarında ulusal öğelere yer verilerek yeniden düzenlemelere gidildiği anlaşılmaktadır.

Tacik halkı nezdinde ulusal bilincin uyandırılması için Babacan Gafurov ve Nehman Nehmetov gibi tarihçilerin eserleri kaynak gösterilerek yeni eserler kaleme alınmıştır. Ayrıca söz konusu süreçte dinsel sembollere yer verilmediği, ağırlıklı olarak tarihsel ve dilsel unsurların ön plana çıkarıldığı saptanmıştır.

Yazarlık Katkısı

Bu çalışma sadece yazarın kendisi tarafından yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışmanın verileri kaynak taramasına dayalı olarak toplandığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ayni, S. (1994). Menaye Kelemeye Tacik. (Ed.: M. Shekurzade). *Tacikhan der Mesire Tarikh* İçinde (s. 13-44). Tahran: Entesharate Beynülmileliye El Huda.
- Barthold, W. (1994). Tacikhan. (Ed.: M. Shekurzade). *Tacikhan der Mesire Tarikh* İçinde (s. 47-79). Tahran: Entesharate Beynülmileliye El Huda.
- Becka, J. (1993). *Edebiyate Farsi Der Tacikistan*. (Çev.: S. Hebanejad ve M. Hebadiyan) Tahran: Merkeze Mutalahat ve Tahgigate Ferhengi Beynülmileli.
- Buschkow, A. V. (2002). *Cenge Dakhiliye Tacikistan 1992-1997*. (Çev.: L. Mukhtari ve A. Rahmani) Tahran: Vezarete Umure Kharici.
- Cevadi, A. (13, 7 2021). *Derbareye Risheye Name Tacik*. chesmendaz.org: <https://chesmandaz.org/2021/07/13/%d8%af%d8%b1-%d8%a8%d8%a7%d8%b1%d9%87-%d8%b1%db%8c%d8%b4%d9%87-%d9%86%d8%a7%d9%85-%d8%aa%d8%a7%d8%b2%db%8c%da%a9-%d8%aa%d8%a7%d8%ac%db%8c%da%a9/> adresinden 30.09.2022 tarihinde erişildi.
- Cihangiri, G. (2017, 9 16). *Pishderamedi Ber Ter'e Hoviyete Milliye Taciki 1920-1930*. openasia.org: <https://openasia.org/item/19113/گ-1920--1930-تاجیکی،مملی-هویت-طرح-ب-ر-آمدی-در-پ-یش/19113> adresinden 30.09.2022 tarihinde erişildi.
- Cokar, M. (2007). Hoviyet ve Milliyete İrani der Ferakhenaye Tarikh. *Mecelleye Rahbord*, 120.
- Dudoignon, S. A. (1993). Changements Politiques et Historiographie en Asie Centrale Tadjikistan et Uzbekistan 1987-1993. *CEMOTI Cahiers d'Etudes sur la Mediterranee Orientale et le Monde Turco-Iranien*, 83-135.
- Eker, S. (2011). Orta Asya'nın İrani Halkı Tacikler ve Bağımsızlığının 20. Yılında Tacikistan. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15(2011), 349-398.
- Eşel, G. (2019). Transkafkasya Bölgesel Güvenliğinde Şanghay İşbirliği Örgütünün Rolü. 2. *Uluslararası Hocalı Soykırımı ve Bölgesel Güvenlik Soykırımı Sempozyumu E-Kitabı* İçinde (s. 398-406). Giresun.

- Emirahmediyan, B. ve Rızazade, H. (2011). Muellifehayi Dakhili Muessır ber Siyasete Kahriciye Tacikistan. *Feslnameye Asyaye Merkezi ve Kafkas*, 31-55.
- Ferecirad, A. ve Derkhor, M. (2009). Berresiye Huviyetyabiye Tacikistan der Bestere Tarikhiye Khorasane Bozorg. *Pejoeshnameye Khorasane Bozorg*, 109-114.
- Gevvam, S. A. ve Muhammed, N. (2009). Buhrane Huviyete Milli ve Shekafte Dovlet ve Millet der Esre Cihanishoden: Nekhshe Zeban ve Mezhep der Behse Huviyete Milli der Tacikistan ve Kazakistan. *Feslnameye Ulumi Siyasi ve Revabite Beynelmilel*, 229-261.
- Grousset, R. (2000). *İmparatoriye Sehraneverdan*. (Çev.: A. Bakide). Tahran: Neshre İlmi ve Ferhengi.
- Herevi, C. (2020). Vakaviye Ruyekerde Tarikhpejohane Muasire Tacikistan be Hukumete Samaniyan. *Feslnameye Tarikhniğeri ve Tarikhnegari Daneshgahe El Zehra*, 257-279.
- Khodayar, İ. (2013). Hovze Ferhengi-temedduniye İran der Asyaye Merkezi. *Feslnameye Muatalaate Milli*, 27-48.
- Kulaii, İ. (2001). Em Tekmili Ferhengi der Do Suve Ceyhun. *Feslnameye Mutalaate Asyaye Merkezi ve Kafkas*, 77-90.
- Nefisi, S. (1994). Serzemine Pake Niyakanem. (Ed.: M. Shekurzade). *Tacikhan der Mesire Tarikh* içinde (s. 9-11). Tahran: Entesharate Beynulemileliye El Huda.
- Nicholayova, L. (2001). *Tacikistan (Tehevulate Siyasi İctumayi der Yek Sed Sale Ekhir)*. (Çev.: S. Ekhevan). Tahran: Vezarete Umure Kharici.
- Özkan-Rigiderakhshan, H. (2022). Medyanın Ulusal Kimlik İnşası Süreçlerinde Rolü/İşlevi: Tacikistan Örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 1126-1136.
- Rahmani, M. (2008). Berresiye Mushterekate Cografiyeye Tarikhi Ferhengi İctumaiye Keshverhaye İran ve Tacikistan. *Feslnameye Ceshmendaze Cografiyayi*, 73-94.
- Shariforich, M. Z. (2003). *Custarha: Derbareye Zeban, Edeb ve Ferhenge Tacikistan*. Tahran: Entesharate Esatir.
- Shekurzade, M. (1994). *Tacikhan der Mesire Tarikh*. Tahran: Entesharete Beynulemileliye El Huda.
- Shishef, A. (2012). *Khastgah ve Pervereshgahe Tacikha*. (Çev.: A. Aryanfer). Kabil.
- Shozimov, P. ve Gemberpour, R. (2005). Sale Temeddune Ariyayi der Tacikistan ve Regabete İdeolojiya. *Maname İras*.
- Sistani, İ. A. (1994). Muggeddemeyi ber Shinaskhte Kovme Tacik. (Ed.: M. Shekurzade). *Tacikhan der Mesire Tarikh* içinde (s. 81-87). Tahran: Entesharate Beynulemileliye El Huda.
- Sistani, İ. A. (2002). *Cografiyeye Tarikhiye Tacikistan*. Tahran: Entesharate Beynulemileliye El Huda.
- <https://tr.depositphotos.com/stock-photos/amir-ismail-samani-square.html> adresinden 30.09.2022 tarihinde erişildi.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 265-274, Winter 2022

A Review on the Term of Hearth in Hittite Mythological Documents: Anatolian Hearth Belief*

*Hitit Mitolojik Belgelerinde Ocak Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme:
Anadolu Ocak İnanç*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1190693>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
18.10.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
22.12.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Lect. Dr. Nuriye Kūlahlı
Selçuk University, School of Foreign
Languages, Department of Foreign
Languages
nuriye.kulahli@selcuk.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-2287-8650>

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

Abstract

In order to find out how the concept of "hearth" has come to Anatolia, it is inevitable to travel in time towards the prehistoric ages. It would not be wrong to indicate that the most important period of this journey has been the period of Hittite State. With their cuneiform documents, Hittites, who have the first Anatolian written documents, provide the earliest records of Anatolian cultural history. In these records, various rituals such as sacrificial rites, festivals, sorcery and fortune telling carried out around the hearth were depicted in detail. It is simply understood that the Hittites have highly valued the concept of hearth. Hittite mythological documents, which consist of a substantial part of these records, reflect the religious beliefs of Hittites. These documents point out that with its various new meanings, the term of hearth which has been considered very important since the settled life in Anatolia, becomes the inseparable part of Hittite religion. These documents that reflect the belief system including the fears, angers and hopes of the Hittites are regarded as the first records of Anatolian mythology related to the term of hearth. Among the studies on mythological documents of Hittites, there is a scarcity of the ones related to the hearth term. The lack of the studies carried out on the hearth term in mythological texts has been the reason of this study. This study aims to identify the hearth in Hittite mythological documents and to determine the relationship between this identification and Anatolian hearth belief.

Keywords: Hittite Myths, Hearth, Family, Anatolian Hearth Cult

Öz

"Ocak" kavramının Anadolu'ya nasıl geldiğini anlamak için tarih öncesi dönemlere doğru bir yolculuk yapmak kaçınılmazdır. Günümüz Anadolusunda hâlen kullanılmaya devam eden ocak teriminin tarihî yolculuğunun en önemli evresi Hitit Devleti dönemidir demek yanlış olmayacaktır. Nitekim Anadolu'nun ilk yazılı belgelerine sahip olan Hititler, çivi yazılı belgeleri ile Anadolu kültür tarihinin en erken kayıtlarını sunmaktadır. Bu yazılı kayıtlarda, ocak etrafında yapılan kurban ve bayram törenleri, büyü ve fal gibi çeşitli ritüeller çivi yazılı belgelerde detaylı bir şekilde tasvir edilmektedir. Bu belgelerdeki ocak kavramı üzerine yapılmış çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Bu çalışmalardan, Hititlerin ocak kavramına vermiş oldukları değer açıkça anlaşılmaktadır. Yazılı kayıtların önemli bir kısmını oluşturan Hitit mitolojik belgeleri ise Hititlerin dini inanışlarını detaylı bir şekilde yansıtmaktadır. Bu belgeler, yerleşik hayata geçişten itibaren Anadolu'da önemli sayılan ocak kavramının elde ettiği yeni anlamlarla birlikte Hitit dinî hayatının ayrılmaz bir parçası olduğuna işaret etmektedir. Hititlerin korkuları, öfkeleri ve umutlarını içeren inanç sistemini yansıtan bu belgeler, Anadolu mitolojisinin ocak terimi ile ilgili ilk belgeleri sayılmaktadırlar. Bu denli önemli görevlere sahip olan bu belgeler üzerinde yapılan çalışmaların arasında ocak kavramı üzerine olanların azlığı bu çalışmanın ortaya çıkış sebebi olmuştur. Bu çalışma, Hitit mitolojik belgelerinde geçen ocak kavramını tanımlamak ve bu tanımın Anadolu ocak inancı ile ilişkisini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hitit Mitleri, Ocak, Aile, Anadolu Ocak Kültü

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Kūlahlı, N. (2022). A Review on the Term of Hearth in Hittite Mythological Documents: Anatolian Hearth Belief. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar*, 6(22), 265-274.

INTRODUCTION

The term of hearth had a very important place until Hittite state was founded. In the permanent settlement in Anatolia that started within Neolithic Age, the hearth represented not only heating and nutrition but also it began to symbolize the offering place for the gods. With this property, the hearth became sacred and it appeared to be a cult (Mellart, 2003: 12-13; Hodder, 2006: 109; Kvæstad, 2010: 85-86; Çevik & Vuruşkan, 2015: 593; Duru, 1993: 148; Duru & Umurtak, 2005: 12-13; Özdoğan, Schwazberg & Özdoğan, 2008: 44-45). In Chalcolithic Age, when the settlements became developed and metal industry became vital, cult hearths were improved in respect to their shapes (Duru, 1996: 2-19; Mellaart, 1970: 55-67; Özdoğan, Karul & Ayhan, 1999: 143-144; Koşay, 1976: 77-80; Ceylan, 2001: fig. 9-12; Işıklı, 2005: Plt.21; Sagona, Erkmén, Sagona & Thoma, 1996: 43; Hood, 1951: 139; Takaoğlu, 2000: 13). Early Bronze Age kept the tradition of the schematic hearth and not only the usage of hearths but also the importance of them increased (Lamb, 1956: 89-91; Macqueen, 2013: 128, fig.100-101; Şahoğlu, 2008: 489; Özcan, 1993: 379; Takaoğlu, 2000: fig. 2a). By Middle Bronze Age, also known as Assyrian Trade Colonies Period, the Hittite state was founded and the first written records came in view.

Hittite documents were about ritual sacrifices, festivals, sorcery and fortune telling. The term hearth which appeared in the documents of sacrificial rites and festivals was sacred as it represented the offering place for the gods. It was considered holy in sorcery and fortune telling documents, as it was the mean to reach the gods. That is, the hearth was believed to be the agent between the human and the gods Taş (2011: 7-18).

The hearth which took such an important place in Hittite society naturally appeared in the mythological documents, as well. The documents that reflected the public belief system were the written records of the myths that were about Hittite deities and their power, fears, hopes and angers.

In Hittite state and empire, religion had a very important place and this importance reflected to the mythological texts. However, the fact that there were not enough studies on the place of hearth in the Hittite mythological documents has been the main reason of our study. Accordingly, in this study, firstly, Hittite mythological texts and documents will be examined and then the meanings of the hearth and fire terms will be tried to be explained. The main purpose of our study is to evaluate the relationship between the Hittite hearth concept and Anatolian hearth belief in the light of mythological documents and myths and thus to contribute to the the further studies related to the topic.

Hittite Myths

Hittite myths are very important sources of information about the Hittite religion, the gods and goddesses. They are considered as the mixture of their own beliefs, the beliefs before them and the beliefs of their neighbors. They are closely related to the cult and rituals. Anatolian myths were formed from the myths depending on the ritual procedures and the order in the religious ceremony. The purpose of the rituals in myths was to restore the stability of the deteriorating daily life. Thus, myths reflected the religious beliefs, fears, angers, hopes and common senses of the Hittites (Eyüpoğlu, 2007: 37-41).

Hoffner (1998) categorizes them as Old Anatolian Myths (1-13), Hurrian Myths (14-18), Tales Involving Deities and Mortals (19-22) and Canaanite Myth (23). The first two categories contain the Old and New Hittite periods. The third category provides legendary narratives where both gods and mortals play important roles. The last category presents the Hittite version of a Canaanite myth whose main outline is familiar from the texts of the Baal cycle of myths found in the city of Ugarit.

Old Anatolian myths are believed to be very simple stories adopted from the Hattians. Although the versions of these myths are believed to be available during Old Hittite period, there are no extant copies. Yet, Hurrian myths have been translated into Hittite, and probably adapted from Hurrian versions. Moreover, they have more linguistic structure. The Anatolian myths are likely to serve the interests of the cult itself. The Illuyanka stories (Text 1) forms the cult legend of the Purulli Festival. The stories of Telipinu (Texts 2-5, 7-9, and 13) and other vanishing deities are associated with the rituals to persuade the offended deities to return in solicitude to their land and people (Hoffner, 1998: 9-10, Arkan, 1998: 166).

Hearth in Mythological Documents

The term of hearth is often used with similar purposes. According to Ardzinba, it is used as an altar or sometimes a shrine (2010: 23, 56). As CHD (2019: 555) argues that the term hearth is *hassa-GUNNI* in Hittite documents KBo 13. 213 I 8-11 (NS); KBo 30.59 ii 3-7 (NS); KUB 2.4 iv 5-8; KUB

11.35 ii 23-25 (OH/NS) and *hassi* in the documents KUB 1.17. iii 32-39; KUB 44.15 i 9-10 (Ardzinba, 2010: 294; Marcuson & Hout, 2015: 154). Some modern documents argue that the god of hearth is named as *hashas* (Eyüpoğlu, 2007: 17; Yıldırım, 2014: 39) or *hassa* (Taş, 2011: 8).

The term hearth is frequently used in Old Hittite myths. Old Hittite myths are generally related to the vanishing deities that become alienated from the land and people. The effects of their departure upon gods, humans, animals, and plants are depicted in detail. The Telipinu myth is the best preserved and most familiar of this type (Hoffner, 1998: 14). Telipinu is the son of the great Storm God. In an old Anatolian myth, the disappearance of Telipinu, the furious God Telipinu leaves the country and he takes along the abundance and wealth. Thus, all the gods unite to find him and bring him back to the country. The main goal is to make the nature gain its old power (Arıkan, 1998: 165-166; Eyüpoğlu, 2007: 195-198; Ardzinba, 2010: 106-107).

In version 1 of the myth, Hittite cuneiform text KUB XVII 10 I 5-9 (CTH 324-2) shows that the disappearance of Telipinu and the disasters in the country are associated with the hearth cult and the term fireplace is used as the hearth: "Mist seized the windows. Smoke seized the house. In the fireplace the logs were stifled. [At the altars] the gods were stifled. In the sheep pen the sheep were stifled. In the cattle barn the cattle were stifled. The mother sheep rejected her lamb. The cow rejected her calf. Barley (and) wheat no longer ripen. Cattle, sheep, and humans no longer become pregnant. And those (already) pregnant cannot give birth. The mountains and the trees dried up, so that the shoots do not come (forth). The pastures and the springs dried up, thus famine broke out in the land. Humans and gods are dying of hunger. The Great Sun God made a feast and invited the Thousand Gods. They ate but couldn't get enough. They drank but couldn't quench their thirst." (Hoffner, 1998: 15).

The disappearance of the god makes all disasters come out. The disasters first start with the mist and smoke coming into the houses. The stifling of the logs refers a negative meaning here. The hearth is out of order now and the fire in it is no longer burning. The fact that the fire in the hearth dies down means that the family or the unity living here does not live together anymore. They are separated so the unity of the family is disrupted. Here in this text, the term fireplace refers to home and family. The myth ends with Telepinu's returning to his country. In the same version, the term fireplace appears again in the document KUB XXXIII. 3 IV (CTH 324): "Telipinu came back home to his house and took account of his land. The mist released the windows. The smoke released the house. The altars were in harmony again with the gods. The fireplace released the log. In the sheepfold, he released the sheep. In the cattle barn, he released the cattle. Then the mother looked after her child. The sheep looked after her lamb. The cow looked after her calf. And Telipinu looked after the king and queen and took account of them in respect to life, vigor, and longevity." (Hoffner, 1998: 17-18).

In this part of the related text, by Telepinu's coming, the disasters disappear and everything turns back to the original form. For instance, the god leaves a log in the hearth and the fire in the hearth revives again. The family of the house and the unity of the country refresh and the harmony and the order of the nature revert again. Among the vanishing god myths, perhaps the most well-known one is the Disappearance of the Storm God. The theme and the structure of the myth is the same as in the Disappearance of Telipinu. In the text CTH 325-3, the term hearth is used with the same reference as in the Telipinu Myth: "Mist seized the windows. Smoke seized the house. In the hearth, the logs were stifled. At the altars, the gods were stifled. In the sheepfold, the sheep were stifled. In the cattle barn, the cattle were stifled. The ewe rejected her lamb. The cow rejected her calf." (Hoffner, 1998: 21). The disappearance of the Storm God, whose father is Telipinu and who is the chief god of Hittites negatively affects the flow of the life and the house. In the hearth, there is no longer fire and the life has stopped at home. The term hearth refers to the same thing: family and unity.

In the text 326-5a, the Myths of Lost Storm Gods, the Personal God of Queen Asmunikal is very angry before she vanishes, so everything in the house and the nature again deteriorates. The term hearth refers to the same meaning as in the other myths: "[The Storm God of] Queen Asmunikal became angry. [He drew his . . . backward, and drew] his [. . .] forward. [He put his right] shoe on his left foot. He turned himself around and [went] forth. Mist seized the windows. Smoke [seized] the roof beams. [. . .] became stifled at the altars; [. . .] became stifled [at the . . . ; the . . .] became stifled [at the . . .]. [The . . . s] turned [. . .] the hearth [. . .] upon it the logs [were stifled]. In the courtyard, the sheep [were stifled]. In the cattle barn, the cattle [were stifled]. They eat, but they [do] not [become satisfied. They drink, but do not] quench their thirst." (Hoffner, 1998: 24-25).

After returning of the appeased god, everything becomes right again: “[. . .] sat down on a wooden. . . The altar [became right again; above it] the gods became right again. [. . .] On the hearth, the logs [became right again. In the sheep pen] the sheep became right again. [In] the cattle barn, [the cattle became right again]. They eat and [become satisfied]. They drink again [and quench their thirst].” (Hoffner, 1998: 25).

In the text CTH 327-5b, the returning of Storm God of Queen Harapsili makes the nature be in the harmony including the house, the animals, and hearth cult: “[The Storm God of Queen Harapsili(?)] sat down on a wooden sarpas-chair. [...] . The mist released [the window]. [The smoke] released [the house]. The altar was in harmony again. [Above it] the gods were in harmony. [The hearth was in harmony]. Upon it the logs were in harmony. In the courtyard, the sheep were in harmony. [In the] cattle [barn] the oxen were in harmony. They ate and once more had enough. They drank and once more had enough [...]” (Hoffner, 1998: 25).

In the text CTH 334-8a, the Disappearance of Hannahanna, the term hearth is referred as the same meaning: “Hannahanna [went off, and mist held] the windows. Smoke held the house. In the hearth, the logs were stifled.] At the altars [the gods] were stifled.” (Hoffner, 1998: 25). After the appeasement of the Goddess, in the text CTH 334-8b, the fire in the hearth begins to light again: “[Hapantali brought] karsani-wood from the mountain, and set fire to it in the hearth.” (Hoffner, 1998: 30).

In a Hurrian myth, The Song of Release, the text KBo 32.19, Tessup wants the city Ebla to constitute a debt remission otherwise there will be some drastic judgement. Therefore, Tessup explains his plans about the city, threatens the king and addresses the public. Here, he uses the term hearth: “[...] [I will move] the [h]earth of the lower [wall] down to the river [...], and [I will] pour out the hearth of the upper w[all] down on [the lowe]r wall.” (Hoffner, 1998: 76-77). Here, Tessup prefers to use the term hearth as a threat. Moving and pouring out the hearth means making the unity and harmony vanished. The unity of the city will be disappeared and the harmony of the families will no longer last.

Anatolian Hearth Belief

Hittite myths of vanishing deities are believed to belong to the local people of Anatolia: Hattis. These myths symbolize the death and reborn of the nature. The disappearance of the god means famine although reappearing him or her means the spring coming, abundance and the time of health (Özdemir, 2019: 700). In the myths, it is clearly pointed out that there is a strong link between family and the hearth. For this reason, hearth is sacred as it symbolizes family, unity, and harmony of the city or the country. These symbols dates back to the Neolithic Age (Taş, 2011: 12).

In the first settlements of Anatolia, the house has been both a place for social life and ancestor cult. Especially in Çatalhöyük and Aşıklıhöyük it is believed that the houses are considered as a living entity, and as its inhabitants go through several transitional phases during their life, the house itself takes part in a similar process. That is, it is becoming part of a transformational process. As an inhabitant's life circle, the life of house is marked by construction, maintenance, and destruction, as well. The rebirth; the act of rebuilding the structure could relate to the ancestors as a symbol of fertility. The previous structure of the house becomes a part of the new house, just as the ancestor becomes a part of the family. The hearth is generally located in the centre of the household. The concept of the hearth refers to fertility, transformation, and nourishment (Kvæstad, 2010: 85-86).

In Bronze Age, it is seen that there is a continuation of household shrines. The household hearths are an important part of religious life as observed on the Kusura horns and Kültepe hearth structures (Lamb 1956: fig 1; 89-91), and the ones in Beycesultan (Macqueen, 1998: 128). In Pulur, Güzelova, and Karaz höyük, the hearth serves to the religious functions rather than daily use. Especially the ones in Güzelova may be linked to the ancestral cult. The personified hearth in Cinistepe may be served as a cultic-ritual function. It is reasonable to infer that the Bronze Age hearths are among the basic elements of the house structures that had their own personalities, often deified (Takaoğlu, 2000: 13).

Hittite cuneiform documents show that the hearth is closely related to the dead and the ancestral cult. According to this cult, the souls of the kings help and preserve their families and their societies even after they die. In a ritual text KBo XVII 105 (CTH 433), the relationship between the ancestral cult and the hearth is clearly seen: “[...] You, the hearth, you embrace a dead person, then the gods will embrace you, as anyone [...] You, the hearth, embrace and preserve the princes, the nephews and the grandsons of the kings and the queens. Clear their ways!” (Taş, 2011: 11).

As seen in the text above, the hearth is an object that the royal family is interested in. The members of the family may be probably asked to gather around the hearth and this is the symbol of the family union. The protectiveness of the hearth means the preserving of the gods. On the contrary, for example, dying out of the hearth or destroying it means the wrath of the gods. If it happens, the gods tend to leave the family. Since the family hearth is regarded as the hearth of the god, the disrupting or extinguishing of it were the worst thing ever. It is clear that when the hearth in a house dies out, the family becomes extinct (Taş, 2011: 12).

In the Hittite literary evidence, the hearth is an important cult-object in their belief system where a deity often manifests itself in the form of a person and could take up temporary residence in the ritual object. The hearth is clearly personified and closely identified with the force of nature. The essence of deities is believed to be the power or force behind the manifestation. The hearth is served as a means of communicating with the gods. It also serves additional roles linked to the underworld, family unity and purification. The Hittite texts referring to *Hassa*, the God of Hearth, concern the elite level centred around the hearth within the palace. Such an indigenous concept is possibly gained from the Hurrians, who has a crucial impact on Hittite religion (Takaoğlu, 2000: 14).

Such an assumption may well indicate the awareness of the *Hassa* in the Erzurum plain. The ritual there is involved with the hearth and fire related the horned objects. Thus, it is possible that the personified hearth from Cinis Höyük served to personify a male deity, perhaps a god of the hearth, *Hassa*. Because of the sacred role of fire, the hearth could be deified, which leads to its personification represented by the human likeness. The myth of the God of Hearth, *Hashas*, is found in a Turkish book by İsmet Zeki Eyüpoğlu (2007: 117-118). *Hassas* is described as a great power that bakes the bread and preserves the sancturaies and the people. It is the invisible power of the nature. It is the reflection of the liveliness in the nature.

Like Early Bronze Age houses, Hittite hearths are set up in the middle of the room (Ögel, 1995:122; Ünal, 1988: 1485). Even today one can see such houses in some of the villages in the province of Çorum. They consist of only one big room with a hearth or fireplace in the middle, and a hole in the roof immediately above the hearth that serves as chimney and light shaft (Ünal, 1988: 1485).

A great number of Anatolian researchers indicate that after Hittites, the divinity of the hearth goes on among the civilizations in Anatolia. For instance, the Greeks, who consider the hearth as a sacred place, have the goddess of hearth, named *Hestia* (Lawyer, 1953: 48-49; Pomeroy, 2006: 363). The focus of their rituals is the family hearth in *oikos* (Morgan, 1953: 48-49; Pomeroy, 2006: 363). In Classical and Hellenistic periods, the city hearth becomes highly important for the Greeks. This “common hearth” is located in the center of the city and in a building called *prytaneion*. It symbolizes the “eternal flame”, that is, the eternal life of the city (Lawyer, 1953: 48; Cartledge, 2002: 135; Hansen & Nielsen, 2004: 132; Morgan, 2011: 453; Serafim, 2021: 2-3). In Roman Greece, some royal women especially in Sparta serve as the title *Hestia Poleos*, “the Hestia of the city” (Lawyer, 1953: 48; Pomeroy, 2002: 125). Similarly, the Romans afterwards incredibly respect the family and city hearth and they continue the tradition of the goddess of hearth, named *Vesta* (Lawyer, 1953: 48; Pomeroy, 2002: 125, Higginson, 2007: 201). The vestal virgins are believed to protect the central sacredness of the state (Higginson, 2007: 201; Kroppenber, 2010: 423; Linke, 2013: 297).

There have been some beliefs and traditions related to the hearth in pre-Islamic Turks and Islamic Turks, as well. As fire seems to be a purifying and soothing element, hearth becomes a respected and sacred concept among the Turks (Uhri, 2003: 27; Yörükân, 2005: 68-69; Candan, 2005: 418, Ekici & Öger, 2007: 1359-1360; Kumartaşlıoğlu, 2014: 189). Like the Hittites, Old Turks highly respected the hearth as a cult (Candan, 2005: 30-31; Yörükân, 2005: 68-69; Ekici & Öger, 2007: 1361; Taş, 2011: 12-13). The Turks believe that the fire in the hearth is the follow-up of the descent. This Old Turkish belief system and refers the family hearth as the relic of the ancestors. The souls of them are believed to still survive in the family hearth, so one should sanctify them and should not put out the fire in the hearth (Yörükân, 2005: 68-69).

The symbol of the family is the hearth that is placed in the center of the house (Ögel, 1995: 502; Ekici & Öger, 2007: 1359). The traditions and the rituals are carried out around the hearth for the sake of the gods and their preserving souls. In terms of ritual activities, it is clear that the members of the family, as seen among the Hittites, give offerings to the gods at the hearth and pray for their help (Candan, 2005: 31; Kumartaşlıoğlu, 2014: 179). The Turks believe that the continuity of the hearth is really important. Furthermore, dying out of the hearth means a curse and ending up the family (Delaney, 1991: 159, Ögel,

1995: 502-504, İnan, 1976: 42; Ekici & Öger, 2007: 1361). Thus, the family hearth symbolizes the union, integrity and the follow-up of the family (Uhri, 2003: 35; Yörükan, 2005: 68-69; Ekici & Öger, 2007: 1360).

Shamans pray for the soul of the hearth that is believed to be lit by the ancestors (İnan, 1976: 44). Yakut Turks swear in front of the hearth and Kyrgyz / Kazakh brides turn around the hearth for three times and they grovel the fire pouring the oil on it (Tanyu, 1976: 292; Selçuk, 2004: 271). Yakuts believe “the family hearth” is a sacred fire that should not be extinguished and there has always been a holy soul that preserved this hearth (Uhri, 2003: 35). Altay Turks have a tradition that they move the old fire in the old house to the new house. The eldest person of the family carries the aisle in the hearth of the old house to the new one with a shovel. In the new home, he lights a new fire with the old aisle. Then, every member of the family prays for the “Ateş Ana” (The Mother of Fire), the Goddess of Fire. The moving of the aisle to the new house has a powerful aim. Moving the fire from the old to the new place refers the transaction of the beliefs and traditions of the family (Duymaz and Şahin, 2008: 123).

Among the Turkish myths and epics, Sarıkız myth may be the leading one related to the hearth. It is still popular among Tahtacı Turkmens, who live around the Mount Kaz (İda) in Balıkesir. In every August and September, the holy place named Sarıkız Hill is visited by many people and they set up a tent near the tomb of Sarıkız. In the tents, each family has its own hearth. The sacrifices for Sarkız and her father are prepared in this hearth. Every family has to use its own hearth. If a family does not come to the festival, no one can use its hearth. The hearth here is a family hearth. This myth is a great example as it shows the close link between the hearth and ancestors cult. The fire in the hearth symbolizes that the ancestors of those are still there (Tanyu, 1987: 109-110; Duymaz, 2001: 97; Duymaz & Şahin, 2008: 122-123; Taş, 2011: 12-13; Aydemir, 2013: 62-63; Gök, 2021: 30).

In Turkish village societies, the hearth still symbolizes the family continuity (Delaney, 1991: 159; Kvæstad, 2010: 28). For example, a wife is expected to assure the continuation of her husband’s hearth within the first year of marriage; by giving birth to their first child. If a man does not have any sons, his hearth is in danger, meaning his hearth will extinguish and his patriline will die out.

There have been various Turkish idioms related to the hearth such as “baba ocağı”, “ocağı sönmek”, and “ocağına incir ağacı dikmek” and they are all about the hearth cult in the family (Uhri, 2003: 35). For example, the idiom “baba ocağı” (the hearth of father) symbolizes the family where one brings up. As among Turks, the descent comes from father, the hearth here is associated with the father. “Ocağına incir ağacı dikmek” refers to ruin one’s family. “Ocağı sönmek (to perish)” means dying out of the family union. In addition, there have also been some Turkish wishes and prayers related to the hearth such as “Allah, ocağımı söndürmesin” and “ocağımız şenlensin” (Erol, 2007: 45-46). The first one is a kind of wish that means “God may not perish you” and the second one refers to a wish “may your hearth/home brighten up”.

CONCLUSION

In Hittite culture, the belief and the traditions related to the concept of hearth represent the unity, integrity, and the fruitfulness. The term of hearth frequently appears in the documents of sacrificial rites, festivals, sorcery, and fortune telling. Hearth is a sacred object that is served as a mediator between the gods and the people. Hittite mythological documents that reflect the beliefs of Hittites, fears, angers, and hopes are mainly Anatolian and Hurrian origin. They are generally formed upon the disappearance of the gods and after the gods disappear, the events that take place at home, in the nature and the country are explained in detail. It is clearly understood that vanishing deities symbolize the abundance and wealth of the communities. The disappearance of them brings disasters such as famine, hunger, and destroyed family. Due to the importance of the gods in the documents, one can easily realize that the hearth has a powerful position for the Hittite people. Whenever a god disappears, the cooking in the hearths and sacrificing rituals in and around the hearth can not be carried out. For that reason, after the disappearance of the gods, the unity and the continuity of the family will come to the end. The houses are completed with mist and smoke. The hearth is stifled and there is no longer fire in it. The health of the animals is badly affected. However, after the gods return, everything becomes right. The houses are in order, the hearth starts to serve again, the animals are healthy. Everything at home and the country is as it should be. All is right with the world. The unity and integrity are provided again. In addition, in a Hurrian myth, the Song of Release, the God Tessup uses the term of hearth in order to threaten the people of the city that he wants to take control. If the king and the people do not accept Tessup’s offer, the hearth will be moved

and poured out. The hearth of the city is used as a threat here. Moving and pouring it out means disrupting the city and the unity, as well. This Hurrian myth clearly points out the importance of the hearth for the sake and integrity of the city.

The Hittite cuneiform documents confirm the link between the hearth and the ancestral cult. The link between the hearth, and the ancestral cult starts in Neolithic Age and continues in Bronze Age settlements. The hearths with different shapes seem to be used for religious purposes rather than everyday life. The personified hearth structures are highly regarded as sacred. Putting out the fire in the hearth symbolizes the perishing of the family. The personified hearth that is popular in in Bronze Age gives place to personified god in Hittite State. The deity appears in the form of a human being and the hearth is a means of communication with gods. Moreover, the God of hearth is recorded in documents with the names of Hassa, Hassi or Hashas. In the myth of Hashas, the importance of the god for the unity and abundance is clearly understood and the God of hearth symbolizes the power of the nature and he is one of the gods that preserve the Hittites. The sacredness of the hearth continues to appear in both Greeks and Romans. However, the hearth is not the symbol of the god but the symbol of the goddess. First, *Hestia* and then *Vesta* are highly regarded not only in the family but also in the city and state.

The Hittite hearth is located at the centre of the house or in the middle of the rooms. This tradition still continues in some parts of Anatolia. Among Turks, the hearth is a holy object that provides the union of the family. The relationship between the hearth and the ancestral cult is crucial for Turks. Turks believe that putting out the fire brings curse and the family experiences disasters. Shamans, Yakut, Kyrgyz, and Altay Turks had some peculiar traditions related to hearth but they had in common in terms of the holiness of the hearth. The common reference is the concept of family hearth and there is a close link between the family hearth and the ancestor cult of that nation. In the myth Sarıkız, which is still popular among Tahtacı Turkmens around Balıkesir and Edremit, the hearth still points out to the same thing. The sacrifices for the soul of Sarıkız and his father are prepared in these sacred hearths. There are also Turkish idioms and wishes related to the hearth, which are still used in Turkish language. All of them indicate that the hearth means the family, the union and integrity as in Hittite myths.

It has been concluded that the hearth provides the unity, harmony, and the continuity of the family both in Hittite and Anatolian belief systems. In addition, it is likely to say that the hearth concept has been constantly respected and regarded as sacred since pre-historic times. In addition, the continuity of the term in Anatolia is clear in not only the traditions but also the folk tales and idioms. They indicate mythological continuity of the term in Anatolia for pre-Islamic and Islamic cultures. However, it is not still known whether the term hearth referring the family union has originated from the Hittites or not. Even though Hittites provides the first written records related to this reference, it may have come to the Hittites from the neighbouring cultures. Another suggestion is that Hittites may have determined the first Anatolian local beliefs. Thus, our current knowledge is not yet sufficient to say the origin of the term in Anatolia. Moreover, until the settlement of Islamic Turks, there were so many cultures in the region that should be studied on. We may just provide some assumptions about the continuity of the hearth concept, yet, the research on Greeks, Romans and Ottomans or the religions of Christianity and Islam should be intensely carried out in order to find out the mythological and cultural continuity of the term. Probably, the Turks might have combined their ancestor cult belief with the Islamic traditions. Finally, the studies on the myths, local tales and legends from the pre-historic times to the present-day Anatolia should be more in number so that the further researches could contribute to realize the precise origin of the term of hearth in Anatolia.

Authorship Contribution

This study was conducted with a single author, %100.

Ethics Committee Statement

Ethics committee is not required in this study.

REFERENCES

Ardzinba, V. (2010). *Eskiçağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri*. (Trans. Orhan Uravelli). Ankara: Kafdav Yayınları.

- Arıkan, Y. (1998). Hitit Mitolojisi Hakkında. In *Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Sempozyumu- Bildiriler Kitabı 24-26 Nisan 1996* (s.161-173). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aydemir, A. (2013). Sarıkız Efsanesindeki Sarıkız ve Eski Türk İnançlarındaki Albız Üzerine. *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(6), 61-67.
- Candan, E. (2005). *Türklerin Kültür Kökenleri*, (5. Baskı). İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Cartledge, P. (2002). *Sparta and Lakonia*, (2. Edition). London: Routledge.
- Çevik, Ö. and Vuruşkan, O. (2015). Ulucak Höyük 2012-2013 Yılı Kazı Çalışmaları. (Ed.: H. Dönmez) In *XXXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı (1)* (p. 583-599). Gaziantep.
- Ceylan, A. (2001). Erzurum Ovası’nda Önemli Bir Merkez: Cinis Höyük. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 0(26), 29-41.
- CHD- The Hittite Dictionary (2019). (Eds.: H. Güterbock, H. A. Hoffner, Theo P. J. Vanden Hout, P. M. Goedegebuure). Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- CTH- Catalogue des Textes Hittites. (1971). (Ed. E. Laroche). (2. Edition).
- Delaney, C. (1991). *The Seed and the Soil: Gender and Cosmology in Turkish Village Society*. Los Angeles: University of California Press.
- Duru, R. (1993). *Höyücek Kazıları 1991*. In *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı/1* (p. 47-154). Ankara.
- Duru, R. (1996). *Kuruçay Höyük II, 1978- 1988 Kazılarının Sonuçları Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Duru, R. and Umurtak, G. (2005). *1988–1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Duymaz, A. (2001). Kaz Dağı ve Sarıkız Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(5), (88-102).
- Duymaz, A. and Şahin, H. İ. (2008). Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(19), 116-126.
- Ekici, M. and Öger, A. (2007). Türklerde Ocak Kültü ve Bu Kültürün Alevilik İnançına Yansımaları. (Ed. F. Kılıç; T. Bülbül). In *2.Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni-Bildiri Kitabı/2 17-19 Ekim 2007* (p. 1357-1367). Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi.
- Erol, Ç. (2007). Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözcükler Üzerine Bir İnceleme, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Özkan), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eyüpoğlu, İ. Z. (2007). *Anadolu Mitolojisi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Gök, M. (2021). Kaz Dağları ve Çevresinde Sarıkız Ziyareti Olgusu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Ali Yolcu), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Hansen, M. H. and Nielsen, T. H. (2004). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Oxford University Press.
- Hiddinson, Thomas, W. (2007). The Great Goddesses. *New England Review*, 28(4), 197-204.
- Hodder, I. (2006). *Çatalhöyük Leoparın Öyküsü*. (Trans.: D. Şendil). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hoffner, H. A. (1998). *Hittite Myths*. (Ed. Gary M. Beckman). Atlanta, Georgia: Scholars Press.
- Hood, S. (1951) Excavations at Tabara el Akrad, 1948–49. In *Anatolian Studies 1* (p. 113-117). Ankara: British Institute of Archaeology at Ankara.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Işıklı, M. (2005). Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürünün Karaz, Pulur ve Güzelova Malzemesi Işığında Tekrar Değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KBO Keilschrifttexte aus Boghazköi. (1990). (Ed. Otten, H. and Rüster, C.), Berlin: Gebr, Mann Verlag.
- Koşay, H. Z. (1976). Keban’ın Pulur (Sakyol) Höyük Kazısında Bulunan Kutsal Ocaklar. In *Türk Tarih Kongresi/8- Bildiri Kitabı 11-15 Ekim 1976* (p. 77-80). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kroppenberg, I. (2010). Law, Religion and Constitution of Vestal Virgins. *Law and Literature*, 22(3), Taylor & Francis, 418-438.
- KUB- Keilschriftkunden aus Boghazköi. (1924). (Ed. Güterbock and Albrecht Goetze). Berlin.

- Kumartaşloğlu, S. (2014). Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İyeleri. *Karadeniz Araştırmaları*, 0(43), 175-190.
- Kvæstad, C. F. (2010). House Symbolism and Ancestor Cult in the Central Anatolian Neolithic, (M.A. Thesis), University of Bergen, Department of Archaeology, History, Cultural Studies and Religion.
- Lamb, W. (1956). Some Early Anatolian Shrines. *Anatolian Studies*, 0(6), 87-94. Special Number in Honour and in Memory of Professor John Garstang, Ankara: British Institute at Ankara.
- Lawyer, L. B. (1953). New Light on An Ancient Goddess. *The Classical Outlook*, 30(5), 48-49. American Classical League.
- Linke, B. (2013). Sacral Purity and Social Order In Ancient Rome. (Eds.: Christian Frevel, Christophe Nihan). In *Purity and the Forming of Religious Traditions in the Ancient Mediterranean World and Ancient Judaism* (p.289-311).
- Macqueen, J. G. (2013). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, (3. Baskı), (Trans. Esra Davutoğlu). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Marcuson, H. and Hout, T. (2015). Memorization and Hittite Ritual: New Perspectives on the Transmission of Hittite Ritual Texts. *Journal of Ancient Near Eastern Religions*, 0(15), 143-168.
- Mellaart, J. (1970). The Second Millennium Chronology of Beycesultan. *Anatolian Studies*, 0(20), 55-67. The British Institute of Archaeology at Ankara.
- Mellaart, J. (2003). *Çatalhöyük, Anadolu'da Bir Neolitik Kent*. (Trans. G. B. Yazıcıoğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Morgan, J. E. (2011). Families and Religion in Classical Greece. (Ed.: B. Rawson). In *A Companion to Families In the Greek and Roman Worlds* (p. 447-464). UK: Wiley-Blackwell Publishing.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisine Giriş*, (2. Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özcan, M. (1993). Yozgat Mercimektepe Höyüğü 1991 yılı Kurtarma Kazısı. In *Müze Kurtarma Kazıları Semineri/3- Bildiri Kitabı 27-30 Nisan 1992* (p. 377-388). Yozgat: Yozgat Müzesi.
- Özdemir, N. (2019). Kayıp Tanrı Mitosları: Kraliçe Aşmunikal'in Kaybolan Fırtına Tanrısı. In *Uluslararası Mitoloji Sempozyumu- International Symposium On Mythology Proceedings Book 2-5 May 2019*, (p. 193-194). Ardahan: Ardahan Üniversitesi.
- Özdoğan, E.; Schwazberg, H. and Özdoğan, M. (2008). 2006 Yılı Kırklareli Höyüğü Çalışmaları. (Ed.: K. Olşen, F. Bayram, A. Özme, K. Ataş, Y. Kepenek, H. Dönmez and C. Süvari). In *XXIX. Kazı Sonuçları Toplantısı/1* (p. 19-58). Ankara.
- Özdoğan, M.; Karul, N. and Ayhan, A. (1999). Kırklareli Höyüğü 1997 Yılı Kazısı. (Ed.: İ. O. Akkın, B. Vargün, T. Seferoğlu, E. Kaçar and N. Şenel). In *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı/1* (s. 668-707). Ankara.
- Pomeroy, S. B. (2006). Women and Ethnicity in Classical Greece: Changing the Paradigms. (Ed.: Konrad H. Kinzl). In *A Companion to the Classical Greek World* (p. 350-366). Blackwell Publishing.
- Pomeroy, S. B. (2002). *Spartan Women*. Oxford University Press.
- Sagona, A. G.; Erkmén, M.; Sagona, C. and Thoma, I. (1996). Excavations at Sos Höyük, 1995 Second Preliminary Report. *Anatolia*, 0(46), 27-52.
- Şahoğlu, V. (2008). Liman Tepe and Bakla Tepe: New Evidence for the Relations between the Izmir Region, The Cyclades and the Greek Mainland during the Late Fourth and Third Millennia BC. (Ed.: H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu and R. Tuncel). In *Proceedings of the International Symposium the Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age* (p. 483-501). Ankara.
- Selçuk, A. (2004). *Tahtacılar*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Serafim, A. (2021). Community, Division, and the Persuasive War od Identities in Attic Oratory. *Classics Ireland*, 0(28), 1-23.
- Takaoğlu, T. (2000). Hearth Structures in the Religious Pattern of Early Bronze Age Northeast Anatolia. In *Anatolian Studies* 50 (p. 11-16). Ankara: The British Institute of Archaeology at Ankara.
- Tanyu, H. (1976). Türklerde Ateşle İlgili İnanışlar. In *Uluslararası Türk Folklor Kongresi I- I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri Kitabı IV 1976-1977* (p. 287-292). Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi.
- Tanyu, H. (1987). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

-
- Taş, İ. (2011). Hitit Çivi Yazılı Belgelere Göre Ocak Kültü ve Ocağın Kutsallığı Üzerine Bazı Gözlemler. *KUBABA*, 0(18), 7-18.
- Uhri, A. (2003). *Ateşin Kültür Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ünal, A. (1988). Hittite Architect and A Rope- Climbing Ritual. *Bulleten*, LII(205), 1470-1503.
- Yıldırım, M. (2014). Antik Dönemlerde Adana'da Dini İnanç. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 35-48.
- Yörükân, Y. Z. (2005). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri: Şamanizm*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
-

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Year: 6 - Number: 22, p. 275-286, Winter 2022

Lojistik Sektöründe Enflasyonun İşletme Stratejilerine Etkisi: Ordu ve Samsun Örneği* **

The Effect of Inflation on Business Strategies in the Logistics Sector: The Case of Ordu and Samsun

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1180414>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
26.09.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
03.11.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Öğr. Gör. Dr. Deniz Yıldız
Ordu Üniversitesi, Ünye Meslek
Yüksekokulu, Yönetim ve
Organizasyon Bölümü
denizyildiz1990@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-3090-8872>

Öğr. Gör. Atakan Büyükbostancı
Ordu Üniversitesi, Ünye Meslek
Yüksekokulu, Yönetim ve
Organizasyon Bölümü
buyukbostanciatakan@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1390-5610>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

* Bu çalışma, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 15.06.2022 tarih ve 2022-145 belge numarası onayı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Öz

Enflasyon, tarihsel süreç içerisinde dünya ekonomilerini ve ülkemiz ekonomisini farklı dönemlerde etkilemiş makro-ekonomik bir sorundur. "Fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artışlar" olarak tanımlanan enflasyon kavramı tarihsel süreçte tüm toplumlara etkileyen önemli bir ekonomik sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde son dönemlerde yaşanan yüksek enflasyon sorunu hem sabit gelirli hem de işletmeleri etkilemektedir. Enflasyonun etkilediği işletme türleri arasında lojistik işletmeleri de yer almaktadır. Lojistik, ürün ve hizmetin üretimi için gerekli ham madde temininden başlayarak ürün ve hizmetin tüketildiği son noktaya kadar olan tüm tedarik sürecini kapsamaktadır. Dolayısıyla lojistik sektörü lokomotif bir sektör olup enflasyondan da en çok etkilenen sektörlerden birisidir. Enflasyon oranının sürekli yükselmesi işletmelerin maliyetlerinin artmasına neden olması, enerji ve iş gücü girdisini hizmet üretimi sürecinde aktif bir şekilde kullanan lojistik işletmelerinin fiyat artışlarından etkilenmektedir. Bu durum işletmeler için belirsizliğe yol açmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada lojistik sektörde faaliyet gösteren işletmelerin de yüksek enflasyondan nasıl etkilendiği araştırılmaktadır. Tedarik zincirinin başından sonuna kadar her aşamasında faaliyet gösteren lojistik işletmelerinin son dönemlerde yaşanan yüksek enflasyondan nasıl etkilendikleri ve enflasyona karşı ne gibi önlemler aldıkları araştırılmıştır. Araştırmanın evreni; Samsun ve Ordu illerinde lojistik sektörde faaliyet gösteren işletmeler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise 24 işletmeden oluşmaktadır. Araştırma verileri anket yoluyla toplanmıştır ve bu verilerin analizi SPSS.22 programında analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Enflasyonun Etkileri, Lojistik Sektörü İşletmeleri

Abstract

Inflation is a macro-economic problem that has affected world economies and our country's economy in different periods in the historical process. The concept of inflation, which is defined as "continuous increases in the general level of prices", emerges as an important economic problem affecting all societies in the historical process. The recent high inflation problem in our country affects both fixed income and businesses. Logistics companies are among the types of businesses affected by inflation. Logistics covers the entire supply process, starting from the supply of raw materials required for the production of the product and service, to the end point where the product and service is consumed. Logistics covers the entire supply process, starting from the supply of raw materials required for the production of the product and service, to the end point where the product and service is consumed. Therefore, the logistics sector is a locomotive sector and one of the sectors most affected by inflation. The continuous increase in the inflation rate causes the costs of the enterprises to increase and is affected by the price increases of the logistics enterprises that actively use energy and labor input in the service production process. This situation causes uncertainty for businesses. Therefore, in this study, it is investigated how businesses operating in the logistics sector are also affected by high inflation. It has been researched how the logistics enterprises operating at every stage of the supply chain from the beginning to the end are affected by the high inflation experienced in the recent periods and what measures they take against inflation. The universe of the research; It consists of enterprises operating in the logistics sector in Samsun and Ordu provinces. The research sample consists of 24 businesses. Research data will be collected through a questionnaire and the analysis of these data has been analyzed in the SPSS.22 program.

Keywords: Inflation, Effects of Inflation, Logistics Sector Businesses

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yıldız, D. ve Büyükbostancı, A. (2022). Lojistik Sektöründe Enflasyonun İşletme Stratejilerine Etkisi: Ordu ve Samsun Örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 275-286.

GİRİŞ

“Fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artışlar” olarak tanımlanan enflasyon kavramı tarihsel süreçte tüm toplumları etkileyen önemli bir ekonomik sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreçte elde edilen bilgilere göre, ilk ciddi enflasyon olayı, 16. Yüzyıl Avrupa’sında Merkantilist politikaların hakim olduğu dönemde ortaya çıkmıştır (Tunçsiper ve Köroğlu, 2006: 44). Merkantilist politikalara göre ülkelerin zenginliği değerli maden miktarının fazlalığı ile ölçülüyordu ve onlar için önemli olan dış ticarete fazla vererek ülkedeki değerli maden miktarını arttırmaktır. Ancak bu politika, Amerika’nın keşfi sonrası Avrupa’ya gelen çok miktarda altının fiyatları harekete geçirerek enflasyon sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kurz, 2017: 27).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında (Atatürk dönemi) ciddi bir enflasyon problemi yaşanmamıştır. Çünkü bu dönemde benimsenen temel ilke sıkı para-deniz bütçe politikasıdır (Şahin, 2006, 48). Türkiye ekonomisinde ilk ciddi enflasyon olayı II. Dünya Savaşı’nın olduğu 1939-1945 yılları arasında görülmüştür. Türkiye her ne kadar savaşa girmese de savaş ekonomisinin tüm zorluklarını yaşamış ve üretimdeki azalma, mal kıtlığı, karaborsacılık gibi nedenlerle bu dönemde ortalama %400 oranında bir enflasyon görülmüştür (Arslan, 2016: 7-8).

1950’li yıllarda Türkiye’de 10 yıllık Demokrat Parti (DP) dönemi başlamıştır. 1950’li yılında iktidara gelen DP, liberal politikaları uygulamaya geçirmiştir. Dış ticarete yaşanan serbestlik ile birlikte ülkede mal arzı artmış, tarım pazara açılmıştır. Ayrıca uygulanan genişletici para ve maliye politikaları talebinde artmasına yol açmıştır. Ancak 1954 yılından sonra yaşanan döviz darboğazı ithâlatın azalmasına ve yurtiçi fiyatların artmasına neden olmuştur (Takım, 2012: 182).

1960’lı yıllarda planlı ekonomi modelinin uygulanmasıyla birlikte enflasyon yeniden kontrol altına alınmıştır. Ancak 1970’li yıllarda meydana gelen I. ve II. Petrol krizi ile sonucu yaşanan enerji darboğazı, yüksek cari açığın neden olduğu döviz sıkıntısı, ABD tarafından uygulanan ambargonun neden olduğu kıtlık unsurları da yine Türkiye ekonomisinde 1980 yılında enflasyonun %100’ün üzerine çıkmasına neden olmuştur (Kepenek, 2014: 137).

24 Ocak 1980 kararları ile birlikte yürürlüğe konulan Neo-Liberal istikrar politikaları kısa vadede enflasyonun düşmesini sağlasa da Türkiye ekonomisinde 1980’lerin ortasından 2000’li yılların başlarına kadar enflasyon kronik bir sorun hâline gelmiştir. 2001 krizi sonrasında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile birlikte Türkiye ekonomisinde enflasyonla mücadele etmek için Mundell-Fleming modeline dayalı enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmiştir. 2002-2005 yılları arası örtük enflasyon hedeflemesi uygulanmış, 2006 yılından itibaren açık enflasyon hedeflemesi programı uygulanmaktadır. Enflasyon hedeflemesi politikasının uygulanması ile birlikte Türkiye ekonomisinde dezenflasyonist süreç başlamıştır (Orak ve Kara, 2008: 65-66). Ancak 2018 yılından sonra enflasyon, Türkiye ekonomisinde yeniden önemli bir problem olmaya başlamıştır. 2021 yıl sonu itibarıyla TÜFE %36,08, ÜFE ise %79,89 gerçekleşmiştir. 2022 Ağustos ayında ise TÜFE %80,21, ÜFE ise %143,75 oranında gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022). Özellikle 2021 yılı itibarıyla hızlı yükselişe geçen üretici fiyatları endeksi, sonraki dönemlerde tüketici fiyatları endeksini de harekete geçirmiş ve yüksek enflasyona neden olmuştur. ÜFE’de artışa neden olan faktörler arasında döviz kurundaki yükselme, enerji fiyatlarının yükselmesi gibi maliyeti artıran unsurlar yer almaktadır.

Yaşanan yüksek enflasyon oranları ekonomik birimler arasında yer alan hane halkı ve firmaları büyük ölçüde etkilemektedir. Hane halkı açısından alım gücünü ve buna bağlı olarak refah seviyesini düşüren enflasyon, firmalar içinde belirsizliklere neden olmaktadır. Yüksek ve sürekli devam eden enflasyon firmaların yeni yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonominin hizmet sektörü arasında yer alan Lojistik sektöründe faaliyet gösteren firmalar da yüksek enflasyondan etkilenmektedir.

Lojistik kavramı, Yunanca hesaplama yeteneği anlamına gelen “logistikos” ve Fransızca arz etmek anlamına gelen “logistique” kelimelerinden türemiştir. Esas olarak logic ve statistics kelimelerinin birleşmesiyle istatistiksel mantığı ifade etmektedir (Ceran ve Alagöz, 2007: 154). Lojistik kelimesi ilk olarak 1905 yılında askeriyede kullanılan bir kavramdır. Albay Chauncey Baker tarafından malzeme ve personelin taşınması, tedarik edilmesi, bakım ve yenilenmesi şeklinde askeri bir unsuru tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Deran vd., 2014: 1).

Lojistiğin tedarik, taşıma, depolama, dağıtım gibi geniş uygulama alanının bulunmasından dolayı çok çeşitli tanımları yapılmaktadır. Lojistiğin günümüzde kabul gören en geçerli tanımı Tedarik Zinciri Profesyonelleri tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre lojistik; müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere ürünlerin üretildiği veya kaynaklandığı noktadan, son kullanımının bulunduğu tüketim noktasına kadar

tedarik zinciri içindeki malzemelerin, servis hizmetlerinin ve bilgi akışının etkin ve verimli bir şekilde iki yöne doğru hareketinin ve depolanmasının, planlanması, uygulanması ve kontrol edilmesidir. Kısacası bir ürünün üretilmesi için gerekli hammaddenin sağlanmasından başlayarak, hammaddenin işlenmesi, hammadde ve işlenmiş ürünün taşınması ve depolanması faaliyetleri bir lojistik süreci içermektedir. Piyasada artan enerji maliyetleri ve bunun sebep olduğu yüksek enflasyon lojistik maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Artan maliyetler lojistik işletmelerinin kâr marjını ve fiyatlandırma politikalarını olumsuz yönde etkilemektedir (Nebol vd., 2013: 11).

Bu çalışmada öncelikle enflasyonun nedenleri ve enflasyonun hane halkı ve firmalar üzerine etkisi incelenmiştir. Daha sonra yüksek enflasyon oranlarının lojistik sektöründe faaliyet gösteren firmaları nasıl etkilediği hususu incelenmiştir.

ENFLASYONUN NEDENLERİ

Enflasyon kavramı, ortalama fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen sürekli artışlar şeklinde tanımlanabilir. Fiyatlar genel düzeyini etkileyen temel faktör bir ekonomideki arz ve talep arasındaki uyumsuzluktur. Bu bağlamda enflasyona yol açan faktörleri talep yönlü ve arz yönlü olmak üzere iki gruba ayırabiliriz.

Talep Enflasyonu

Talep enflasyonu bir ekonomide toplam talebin toplam arzı aşması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda toplam arzın toplam talebi karşılayamaması şeklinde de ifade edilebilir. Talep enflasyonuna yol açan faktörler arasında, kamu harcamalarındaki hızlı artışlar, merkez bankasının genişletici para politikası uygulamaları, kredi hacminin genişlemesi yer almaktadır (Dinler, 2013: 480).

Arz Enflasyonu

Arz enflasyonu, bir ekonomide yaşanan arz şoklarının toplam arzı düşürmesi ile birlikte fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi sonucu ortaya çıkan enflasyondur. Arz enflasyonuna neden olan faktörler arasında maliyet enflasyonu, ithâl enflasyonu ve fiyat enflasyonu yer almaktadır (Dinler, 2013: 481).

Maliyet Enflasyonu; üretim sürecinde kullanılan girdi fiyatlarının yükselmesi sonucu maliyetlerin artmasına paralel olarak arz miktarındaki azalmayla (arz şoku) birlikte ortaya çıkan enflasyondur (Birinci, 1989, 21). Üretim sürecinde emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci olarak ifade edilen üretim faktörleri kullanılmaktadır. Bunların fiyatlarında meydana gelen bir artış üretim maliyetini yükseltmekte ve kâr oranlarındaki azalışta arz miktarını düşürmektedir. Arz düşüşü de fiyatların yükselmesine neden olarak enflasyona yol açmaktadır.

İthâl Enflasyon; ithâl enflasyon iki farklı şekilde meydana gelmektedir. İlki ithâl girdi fiyatlarında meydana gelen yükselişin üretim maliyetini yükseltmesi sonucu arzdaki düşüşle meydana gelen enflasyondur (Dinler, 2013: 482). Örneğin üretimin en önemli girdilerinden biri olan petrol fiyatlarındaki yükseliş petrolü ithâl eden ülkelerde maliyetleri önemli ölçüde yükseltmekte ve arz sıkıntısı yaşanmasına neden olmaktadır.

İthâl enflasyonu tetikleyen ikinci unsur ise bir ülkedeki döviz kurundaki yükselmedir (Güven ve Uysal, 2013: 141). Döviz kurunda meydana gelen yükseliş ithâlatın maliyetini yükseltmekte ve ithâl ürünlerin fiyatı yükselmektedir. Bu da ithâlata dayalı üretim yapan endüstrilerin arz miktarını önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca döviz kurundaki yükseliş ithâl ürünlerin fiyatlarını doğrudan yükselttiği için enflasyona neden olmaktadır.

Fiyat Enflasyonu; bir piyasada arz şokuna neden olan bir diğer unsur da piyasadaki var olan rekabetin aksamasıdır (Dinler, 2013: 482). Rekabetçi bir piyasa yapısının bozularak tekelleri bir yapıya dönüşmesi arz miktarını düşürmekte ve tekelleri yapıda satıcılar fiyat belirleme gücünü ellerine aldıklarından dolayı fiyatlar genel düzeyi yükseltmektedir.

Enflasyonun Etkileri

Enflasyon hem hane halkını hem de işletmeleri etkileyen önemli bir ekonomik olaydır.

Enflasyonun Hane Halkı Üzerine Etkileri

Enflasyonun başta sabit gelirliler olmak üzere hane halkı üzerindeki en önemli etkisi satın alma gücünü düşürmesidir. Aynı birim mal ve hizmete daha fazla bedel ödeyen sabit gelirlilerin alım gücünün düşmesi gelir dağılımında adaletsizliğe neden olmaktadır (Birinci, 1989: 22).

Enflasyonun İşletmeler Üzerine Etkileri

Enflasyonun işletmeler üzerinde daha çok olumsuz etkisi olmasına karşın bazı olumlu yönleri de bulunmaktadır (Tunçsiper ve Köroğlu, 2006: 47).

Temelde enflasyon işletmeler açısından bir belirsizlik ortamına neden olmakta ve işletmelerin geleceğe dönük politikalarını ve devam eden iş süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Başta işletmelerin yeni yatırım kararlarını, fiyatlandırma politikalarını, üretim kararlarını, stok politikalarını etkilemektedir.

Enflasyon hızının yüksek olması işletmeler için bir belirsizliğe neden olmaktadır. Yaşanan belirsizlik ortamı işletmelerin orta ve uzun vadede yatırımlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Altınışık, 2019: 7). İşletme mevcut stoklarındaki bir ürünü belirli bir fiyattan sattıktan sonra yenisini satın almak için daha yüksek bir fiyat ödediğinde kârlılığın azalmasına ve hatta zarara neden olmaktadır. Aynı zamanda yeni bir yatırım isteyen girişimciler yüksek enflasyon dönemlerinde maliyetleri net olarak tahmin edemezler. Ayrıca yüksek enflasyon dönemlerinde düşen talep yeni yatırım yapan girişimcilerin yatırımlarının boşa gitmesine neden olabilir. Yüksek enflasyon ekonomideki tasarrufları azaltıcı etkisiyle işletmelerin yeni sermaye bulmalarına engel olmakta ve bu da yapılacak yatırımları olumsuz etkilemektedir. Sonuç olarak işletmeler yüksek enflasyon döneminde kısa vadeli dönüşü hızlı olan yatırımları tercih etmektedir (Tunçsiper ve Köroğlu, 2006: 48).

Yüksek enflasyonun işletmeler için bir diğer etkisi de mali tablolarda fiktif sonuçlara neden olmasıdır. Birçok işletme enflasyon kaynaklı fiyat artışlarını sonuç hesaplarına yansıtmadığı için işletmenin dönem sonu kâr ve zarar durumu gerçeği yansıtmamaktadır. Bu nedenle işletmelerin enflasyon dönemlerinde başarılı olduğunu anlamak için enflasyon oranı üzerinde kârlılığa ulaşıp ulaşılmadığına bakmak gerekir (Tunçsiper ve Köroğlu, 2006: 49).

İşletmeler genel olarak müşteri memnuniyetini sağlamak amacıyla üretimi aksatmayacak kadar stok bulundurmaya çalışırlar. İşletmeler ne kadar stok bulunduracağına karar verirken müşteri memnuniyetinin yanı sıra stok maliyetine de dikkat ederler. Ancak enflasyonist dönemlerde işletmeler stokların fiyat artışına karşı sürekli olarak stok alma maliyetine katlanmaktadırlar (Altınışık, 2019: 12-13).

Yüksek enflasyon dönemlerinde işletmelerin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi de üretim maliyetlerini net olarak belirleyememeleridir. Fiyatların sürekli artış eğiliminde olması maliyet hesaplamasını zorlaştırmakta ve bu da işletmenin üretim politikasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Yüksek enflasyon ithâlatçı konumdaki işletmeleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Yüksek enflasyon dönemlerinde toplumda dolarizasyon eğilimi başlamaktadır. Artan döviz talebi döviz kurunun yükselmesine bu da ithâl ürünlerin maliyeti yükselterek işletmelerin kârlılığını olumsuz yönde etkilemektedir (Kılıçaslan, 2022: 53-54).

Yüksek enflasyon işletmelerin fiyatlandırma politikasını da etkilemektedir. İşletmenin sattığı ürünün talep esnekliği düşük ise işletme fiyatı istediği gibi belirleyebilir. Ancak işletmenin sattığı ürünün talep esnekliği yüksek ise tüketici fiyatı yükselen ürünü kolaylıkla almaktan vazgeçebileceği için işletmenin satışları enflasyondan olumsuz yönde etkilenecektir.

Yüksek enflasyon borçlanma konusunda sıkıntı yaşamayan işletmeler için olumlu olacaktır. Çünkü işletmeler artan fiyatlar karşısında sabit borçlandıkları takdirde aldıkları borç enflasyon karşısında eriyecektir. Ancak enflasyonun sürekli yükselmesi durumunda işletmeler vadeli satış yapmak istemeyeceklerdir ve vadeli malzeme satın almakta zorlanacaklardır. Bu durum işletmelerin likidite yapısını bozacaktır.

Literatür araştırması yapıldığında enflasyon ve enflasyonun etkileriyle ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bunlar şöyledir;

Tunçsiper ve Köroğlu (2006) “Enflasyonun Otomotiv Sektöründeki İşletmeler Üzerindeki Etkisi: Balıkesir İli Örneği” isimli çalışmada enflasyonun ilk olarak ortaya çıktığı dönemden itibaren bireyleri, firmaları ve toplumları etkileyen önemli bir sorun olduğunu açıklamıştır. Araştırma Balıkesir ilindeki otomotiv sektöründe faaliyet gösteren firmaları kapsamaktadır. Araştırma sonucuna göre enflasyon olgusunun firmaları olumsuz etkilediği ve firmaların bu kapsamda planlamalar yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

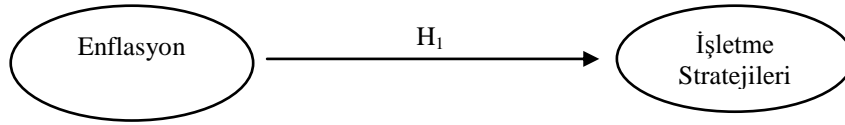
Friedman (1977) ve Ball (1992), enflasyonun piyasalarda belirsizliğe neden olduğunu ve enflasyon belirsizliğini enflasyonun bir maliyeti olarak kabul etmektedirler. Ortalama enflasyon oranı yükseldikçe enflasyon belirsizliğinin de artacağını savunmaktadırlar.

Okur (2017) “Türkiye Ekonomisinde Faiz Oranı ve Döviz Kurunun Enflasyon Hedefi Üzerine Etkisi” isimli çalışmasında enflasyon değişkeni ile döviz kuru ve faiz oranı arasındaki ilişkiyi belirlemekte literatüre, bu konuyu Türkiye açısından inceleyerek katkıda bulunmaktadır. Araştırma sonucunda döviz kuru ile enflasyon arasında tek yönlü nedensellik ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Tatlıyer (2016), “Enflasyon Neden Yükselir, Nasıl Düşer? Türkiye Örneği” isimli çalışmasında Türkiye’de enflasyonun neden çok yükseldiğini sonrasında neden tek haneli rakamlara indiği analiz edilmiştir. Para arzı, bütçe açıkları ve faiz yükündekileri artışların yüksek enflasyona neden olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada 1997 yılı itibariyle emisyonun azaltılması ve 2000’li yıllardan itibaren bütçe denkliliğini sağlamaya dönük politikaların enflasyonu düşürdüğü ifade edilmiştir.

Cesur (2006), “Para Arzı İle Enflasyon İlişkisi Ve Türkiye Uygulaması (1994-2004)” isimli çalışmasında Türkiye ekonomisinin birinci makroekonomik sorununun enflasyon olduğunu ileri sürmüştür. Yaşanan yüksek enflasyon Türkiye’de istikrarsızlık, büyüme performansının düşmesi, gelir dağılımının bozulmasına yol açmış ve refah seviyesinin düşmesiyle her alanda istikrarsızlığa sebep olmuştur. Enflasyonla mücadele için, para arzı artış hızını azaltmak ve dolayısıyla paranın enflasyonist etkisini ortadan kaldırmak gerekmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evren büyüklüğümüz Ordu ve Samsun da lojistik sektöründe faaliyet gösteren firmalardır. TÜİK’ten edinilen bilgilere göre 2021 verilerine göre Ordu ilinde 13 lojistik firması, Samsun Firmasında ise 15 lojistik firması bulunmaktadır. Dolayısıyla evren büyüklüğümüzü toplamda 28 lojistik firması oluşturduğundan hemen her firmaya ulaşılması planlanmaktadır. Evrenimizin sektör ile kısıtlı olması ve 28 tane işletmenin bulunması örneklem için kısıtlama yapmamızı engellemektedir. Her işletmeye ulaşılması planlanmıştır ancak ulaşılan işletme sayısı 24’tür. Diğer 3 işletme işletme stratejileri ve bilgi gizliliğini öne sürerek çalışmamıza katılmayı reddederken diğer 1 işletme ise anketimize herhangi bir dönüş yapmamıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan ölçek Tunçsiper ve Köroğlu (2006) tarafından “Enflasyonun Otomotiv Sektöründeki İşletmeler Üzerindeki Etkisi: Balıkesir İli Örneği” isimli çalışmalarında geliştirdikleri ölçek kullanılarak oluşturulmuştur. Ölçek sahiplerinden gerekli kullanım izinleri alınmıştır. Bu izinler etik kurul başvuru dosyası içerisine eklenerek Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Etik Kuruluna başvuru yapılmıştır. Etik kurul iznimiz 15.06.2022 tarihli 2022-145 numaralı dosya olarak olumlu yanıt almıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmamızda veriler anket formumuzun Temmuz ve Ağustos (2022) ayları arasında, e-posta, Bip ve whatsapp ağları kullanarak toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin tanımsal istatistik ve analizleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: İşletmelerin Yapılarına İlişkin Tanımsal İstatistikler-1

İşletmelerin Hukuki Yapısı	Sayı	%
Anonim	16	66,7
Limited	4	16,7
Şahıs	4	16,7
Toplam	24	100
İşletmelerin Personel Sayısı		
25 ve altı	8	33,3
25 üstü	16	66,7
Toplam	24	100
İşletmelerin Mevcut Enflasyon Planları		
Var	20	83,3
Yok	4	16,7
Toplam	24	100
İşletmelerin Enflasyon Planlaması		
Kısa dönem	8	33,3
Uzun dönem	0	0
Kısa ve uzun dönem	16	66,7
Toplam	24	100

Çalışmaya katılan işletmelerin hukuki yapılarına bakıldığında en çok katılım sağlayan yapı %66,7 oranı ile anonim şirket yapısına sahip lojistik işletmeleridir. Limited ve şahıs şirketleri oranı ise %16,7 ile eşit dağılım oranına sahiptir. Katılımcı işletmelerin sahip olduğu personel sayısı ise %66,7'si 25'den fazla çalıştıran işletmelerden oluşmaktadır. Katılımcı işletmelerin %33,3'ü ise 25 ve altında çalışana istihdam etmektedir.

Katılımcı işletmelerin %83,3'ünün mevcut ve olası enflasyon ile ilgili bir planları mevcut iken, %16,7'sinin herhangi bir enflasyon planı bulunmamaktadır. Katılımcı işletmelerin %33,3'ü kısa vadeli enflasyon planları yaparken, %66,7'si hem kısa hem uzun vadede enflasyon planları yapmaktadır. Katılım gösteren hiçbir işletme uzun vadeli enflasyon planı yapmamaktadır.

Tablo 2: İşletmelerin Yapılarına İlişkin Tanımsal İstatistikler-2

İşletmelerde Enflasyon Planlamasını Geçersiz Kılan Faktörler	Sayı	%
Para politikalarındaki istikrarsızlık	4	16,7
Faiz belirsizliği	0	0
Döviz kuru belirsizliği	4	16,7
Politik istikrarsızlık	4	16,7
Yüksek faiz	0	0
Maliyet artışı	12	50
Toplam	24	100
Enflasyon ve fiyat arasındaki ilişki		
Olumlu	8	33,3
Olumsuz	16	66,7
Toplam	24	100

Sektördeki enflasyonun durumu		
Evet	20	83,3
Hayır	4	16,7
Toplam	24	100
İşletmelerin yıllık enflasyon beklentisi		
Yüksek	16	66,7
Düşük	0	0
Sabit	8	33,3
Toplam	24	100

Katılımcı işletmelerin enflasyon planlamasını geçersiz kılan faktör olarak %50 oranında maliyet artışı, %16,7'lik oranla para politikalarındaki istikrarsızlık, döviz kuru belirsizliği ve politik istikrarsızlık sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı işletmelerin %66,7'si enflasyon ile fiyat arasında olumsuz bir ilişki olduğunu düşünürken, %33,3'ü ise olumlu bir ilişki olduğunu düşünmektedir. Katılımcı işletmelerin %66,7'sinin yıllık enflasyon beklentisi yüksek iken, %8'lik kısım ise sabit bir yıllık enflasyon beklentisi içerisinde. Herhangi bir işletme ise yıllık enflasyon beklentisinin düşük olacağını düşünmemektedir.

Tablo 3: Değişken Boyutlarına İlişkin Tanımsal İstatistikler

Boyut	Enflasyonun İşletme Üzerindeki Etkisi	Enflasyonun En Aza Indirilmesi İçin İşletme Bakışı
N	24	24
X	3,3656	3,8030
Medyan	3,4677	3,8636
Minimum	2,03	3,18
Maksimum	4,19	4,32
Çarpıklık	-,859	-,199
Basıklık	-,127	-1,634

Çarpıklık ve basıklık değerleri -1,5 ve +1,5 arasında dağılım gösterdiği için dağılımımız normale yakın dağılım olarak kabul edilmektedir.

Tablo 4: Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri Ortalama ve Standart Sapmaları

	Ortalama	Standart Sapma
1. İşletmeler için olumsuz sonuçlar yaratmaktadır.	4,3333	,76129
2. Ekonomik, sosyal ve siyasal bir takım huzursuzluklara neden olmaktadır.	4,1667	,70196
3. Vergi sisteminin düzenini bozmaktadır.	3,5000	1,28537
4. İşletmelerin uzun vadeli planlama yapamamalarına neden olmaktadır	4,0000	1,44463
5. İşletmelerin mali politikalarında yanlış kararlar almalarına neden olmaktadır	4,0000	1,02151
6. İşletmelerin yatırım yapma risklerini artırmaktadır.	4,1667	1,09014
7. İşletmelerin üretim maliyetlerini yükseltmektedir	4,1667	1,09014
8. İşletmelerin finansal maliyetlerini artırmaktadır.	4,1667	1,09014
9. İşletme sermayesini azaltmaktadır.	4,0000	1,17954
10. Faiz yükünü artırmaktadır.	3,8333	1,09014
11. İşletmelerin muhasebe sistemlerinin ve mali tablolarının düzenini bozmaktadır	3,6667	1,12932

12. İşletmelerin dönem kârı veya zararının gerçek durumu gösterememesine neden olmaktadır	4,0000	1,02151
13. Paranın satın alma gücünü düşürmekte, işletme kârlılığını etkilemektedir.	4,0000	1,02151
14. Ürün kalitesini düşürmektedir	2,5000	1,14208
15. İşletmeye olan yabancı sermaye girişini engellemektedir.	3,0000	1,02151
16. İşletmelerin piyasa paylarını geliştirmelerine olanak tanımamaktadır	2,6667	1,27404
17. İşletmelerin sağlıklı büyümesini engellemektedir.	3,5000	1,28537
18. İhracatın azalmasına, ithâlatın artmasına neden olmaktadır.	3,3333	1,40393
19. Üretimin gerilemesine ve bu da işletme stoklarının azalmasına neden olmaktadır.	3,1667	1,23945
20. Sabit sermaye kaybına neden olmaktadır.	3,8333	1,09014
21. İşletme verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir	4,0000	1,02151
22. Yönetici ve çalışan performansını olumsuz yönde etkilemektedir.	3,3333	1,40393
23. İşletmeler için olumlu sonuçlar yaratmaktadır	1,5000	,51075
Enflasyon Dönemlerinde;		
24. Uygulanan hükümet politikaları, işletmelerin dış finansmanını olumsuz etkilemektedir.	3,6667	1,27404
25. Finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla verilen mali tablolar yanıltıcı olabilmekte, bunun sonucunda da bankalar işletmelerin kredi taleplerini olumsuz yönde değerlendirmektedirler.	3,5000	,78019
26. İşletmeler fiyatlarını zorlanmadan arttırabilirler.	2,3333	1,27404
27. İşletmelerin verimliliği ve etkinliği bir sorun teşkil etmez	2,0000	,58977
28. Maliyet kontrolü çok önemli değildir.	2,3333	1,27404
29. Maliyet artışları rahatlıkla fiyatlara yansıtılabilir.	2,3333	,96309
30. İşletmelerin faaliyet dışı kârlarında da artışlar olmaktadır.	3,1667	,91638
31. İşletmeler daha sağlam ve kalıcı bir yönetim ve satış politikası belirlemektedirler	2,1667	,38069

Elde edilen analiz sonuçları yukarıda açıklanan enflasyonun işletmeler üzerindeki destekler niteliktedir. Sonuçlar incelendiğinde yüksek enflasyon, diğer işletmelerde olduğu gibi lojistik sektöründe yer alan işletmeleri de daha çok olumsuz yönde etkilemektedir. Bunlar arasında;

- ✓ Başta enflasyon işletmelerde belirsizliklere ve çeşitli risklere neden olmaktadır. Analiz sonuçları incelendiğinde işletmeler enflasyonist dönemlerde uzun vadeli planlamalar yapamamaktadır. Bu da yeni yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir. İşletmeler genellikle günü kurtarmaya dönük politikalar izlemektedir.
- ✓ İşletmeler maliyet kontrolüne çok önem vermemektedirler. Çünkü artan maliyet artışlarını doğrudan fiyatlara yansıtılabilmektedirler.
- ✓ Enflasyon işletmelerin mali tablolarının gerçek sonucu göstermemesine neden olmaktadır. Bu da işletmelerin kredi taleplerinin olumsuz değerlendirilmesine neden olmaktadır. Ayrıca ülkemizde içinde bulunduğumuz dönemde politika faizinin düşük olması kredi faizlerine yansımamakta ve işletmelerin faiz yükü artmaktadır.

Tablo 5: Enflasyonun Etkilerini En Aza İndirmek Amacıyla Yapılan Uygulamalara İşletmelerin Bakışı Ortalama ve Standart Sapmaları

	Ortalama	Standart Sapma
1. Fiyatlar genel düzeyindeki yükselişler karşısında işletmenin mali tabloları düzeltilmelidir.	3,5000	1,14208
2. Gerçek olmayan (fiktif) kâr ile reel kârın birbirinden ayırt edilmesi sağlanmalıdır.	4,0000	1,02151
3. Amortismanların düzeltilmesiyle, duran varlıkların yenilenebilmesi için gerekli fonlar yaratılmalıdır.	3,8333	1,09014
4. İşletmenin üretim gücü korunmalıdır.	4,1667	1,09014
5. İşletmenin mali tablolarının dönemler arası ve işletmeler arası karşılaştırılmaları yapılmalıdır.	4,1667	4,5000
6. Geleneksel muhasebe yöntemleri tamamen terk edilmeyip, bunlara bazı düzeltme usulleri eklemek suretiyle mali tablolar ihtiyaca cevap verir hâle getirilmelidir.	4,0000	1,09014
7. Geleneksel muhasebe yöntemleri tamamen terk edilip, yeni yöntemler uygulanmalıdır.	2,3333	,96309
8. Enflasyon muhasebesi sistemleri kurulmalıdır.	3,8333	1,09014
9. İşletmenin finansman giderlerinde kısıtlamalar yapılmalıdır.	3,1667	1,23945
10. İşletmede azalan bakiyeler usulü ile amortisman uygulaması yapılmalıdır.	3,1667	,70196
11. İşletmede yüksek tutarda stok bulundurulmalı ve stok değerlendirme yöntemi uygulanmalıdır.	3,3333	,48154
12. İşletmenin stok devirlerinin yüksek olmasına dikkat edilmelidir	3,5000	,51075
13. Uygun bir üretim politikası, satış politikası, fiyat politikası ve ücret politikası belirlenmelidir.	4,3333	,48154
14. Enflasyon planlaması yapılmalıdır.	4,3333	,83406
15. İşletme, satışlarını korumak amacıyla tüketicilerine diğer işletmelerden daha avantajlı ürünler ve fiyatlar sunmalıdır.	4,0000	,48154
16. Tüketici davranışları incelenmeli ve ona göre bir satış politikası belirlenmelidir	4,3333	,48154
17. Satışları koruyabilmek amacıyla promosyon uygulamalarında ziyade, ürünün kalitesi ve özellikleri ön plana çıkarılmalıdır.	4,5000	,51075
18. İşletme, üretim yöntemlerini değiştirmeli ve ürünlerini daha az maliyetle üretmelidir.	3,3333	,76139
19. İşletme, ürün geliştirme, tasarım ve Ar-Ge'ye daha fazla önem vermelidir	3,8333	,70196
20. Halkla ilişkiler faaliyetlerine daha fazla ağırlık verilmelidir.	4,0000	,58977
21. Tanıtım ve reklam kampanyalarına daha fazla ağırlık verilmelidir.	4,0000	,83406
22. Farklı müşteri isteklerini karşılamak amacıyla farklı ürün ve modeller üretilmelidir.	4,0000	,58977

Bu sonuçlara göre;

İşletmelerin mali tabloları fiktif ve reel kâr arasındaki fark düzeltilmeli ve mali tabloların gerçeği göstermesi sağlanmalıdır. Geleneksel muhasebe sistemine bazı düzeltmeler getirilerek mali tablolara uygulanmalıdır.

İşletmelerin uzun vadeli varlıkları arasında yer alan duran varlıklarını yenileyecek fonlar yaratılmalıdır. Lojistik işletmelerinin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için başta taşıma araçları olmak üzere duran varlıklara ihtiyacı çok fazladır. Bu açıdan lojistik işletmelerinin büyümeleri için uzun vadeli planlamalar arasında duran varlıklara yatırım önemli yer tutmaktadır. Enflasyonun neden olduğu belirsizliklerin ve risklerin ortadan kaldırılması lojistik işletmelerinin uzun vadeli planlamaları için çok önemlidir.

İşletmeler ürünlerini tutundurmak amacıyla tanıtım ve reklam kampanyalarına önem vermeli, tüketici davranışlarına uygun satış politikası belirlemelidir. Ayrıca AR-GE'ye ağırlık vererek yeni hizmet tasarımları gerçekleştirmelidir. Kârlılığını artırmak için maliyetlerini düşürmelidir.

Enflasyon planlaması yaparak uygun üretim, satış, fiyat ve ücret politikası geliştirmelidir.

Geçerlik ve Güvenirlilik

Ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçları Tablo1'de görülmektedir. Ölçek maddelerinin iç tutarlılıklarının analizini ifade eden Cronbach's Alpha değeri ,899'dur. Bu oran oldukça yüksek bir oran olup, ölçeğimizi güvenilir kabul edilmektedir.

Tablo 6: Güvenirlilik Analizi

	Cronbach's Alpha
Enflasyonun ve işletme stratejileri ölçeği	,899

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Karar Tarihi: 15.06.2022

Belge Numarası: 2022-145

BULGULAR

Enflasyon sorunu yaklaşık 18. yüzyıldan bu yana dünya ekonomilerinin yaşadığı bir makro ekonomik sorundur. Enflasyon yükseldiği dönemlerde bireyleri, firmaları ve toplumları sosyo-ekonomik anlamda etkilemektedir. Bu çalışmada enflasyon sorununun lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin stratejilerine etkisi incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar enflasyonun işletmeler üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Olumsuz etkiler genel olarak aşağıda ifade edilmiştir;

- ✓ Enflasyon sorunu lojistik işletmelerinin uzun vadeli planlama yapmasına engel olmaktadır. Engel olan faktörler arasında en göze çarpanı enflasyonun neden olduğu maliyet artışıdır. Aynı zamanda döviz kurundaki ve para politikasındaki istikrarsızlıkta uzun vadeli planlamaya engel olmaktadır.
- ✓ Enflasyon nedeniyle işletmeler sağlıklı büyüme özelliğini kaybetmektedir. Artan belirsizlikler ve risk faktörleri yöneticilerin performansını olumsuz yönde etkilemektedir.
- ✓ Enflasyon nedeniyle mali tablolar gerçek sonucu göstermemektedir. Bu da işletmelerin finansman olanaklarını kısıtlamaktadır. Çünkü kredi veren kuruluşlar mali tablolardan gerçek bilgi edinemediğinde kredi sağlayamamaktadır.
- ✓ Artan fiyat artışları satın alma gücünü düşürmekte ve bu da işletmelerin kârlılığını olumsuz etkilemektedir.

Enflasyonun olumsuz etkilerini en aza indirmek için işletmelerin yapması gerekenler aşağıda sıralanmıştır;

- ✓ İşletmeler enflasyonist dönemde stok devir hızlarını yükseltmelidir. İşletmelerin stokları artırılmalıdır. Böylelikle artan fiyat artışlarına karşı kısmen önlem alınabilecektir.
- ✓ Mali tabloların gerçek sonuçları göstermesi için geleneksel muhasebe sistemi terkedilmemeli, ancak gerekli düzeltmeler yapılmalıdır.
- ✓ İşletmelerin maliyetlerini azaltmak ve faiz yükünden kurtarmak amacıyla finansman giderleri azaltılmalıdır.
- ✓ İşletmeler enflasyonist dönemlerde AR-GE faaliyetlerine önem vererek maliyetlerini düşürmeye çalışmalıdır. Bu şekilde maliyet artışı ile mücadele edilebilir. Yine işletmeler tüketici tercihlerini ön plana çıkarmalı ve kaliteli ürünler üreterek enflasyonist ortamda pazar payını kaybetmemelidir.
- ✓ İşletmelerin üretim gücü korunmalıdır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 15.06.2022 tarihinde 2022-145 numaralı belge ile etik kurul izinleri alınan çalışmamızda ulaşılan sonuçlar şöyledir. Enflasyonun tüm işletmeleri etkilediği gibi tedarik zincirinin önemli bir süreci olan lojistik sektörünü de etkilemektedir. Lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletmeler enflasyondan daha çok olumsuz yönde etkilenmektedir.

Sektörde faaliyet gösteren işletmeler kısa ve orta vadeli planlamalar yapabilirken enflasyonun ortaya çıkarabileceği belirsizlik ve riskler nedeniyle uzun vadeli planlama yapamamaktadır.

Enerji kullanımı fazla olan lojistik işletmeleri enflasyonun neden olduğu enerji maliyetlerindeki artıştan olumsuz yönde etkilenmektedir. Enerji maliyetlerindeki artışı fiyatlara yansıtan lojistik işletmeleri Pazar payını kaybetmemek için tüketicilere dönük yeni üretim prosesleri gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Bunun için sektörde AR-GE faaliyetlerine önem verilmektedir.

Enflasyonun lojistik işletmelerini etkileyen bir diğer yönü de finansman olanaklarına erişimin kısıtlanmasıdır. Buna sebep ilk olarak finansman maliyetindeki artış ikinci olarak da mali tabloların enflasyon nedeniyle gerçek durumu yansıtmaması gösterilmektedir. Mali tabloları düzenlemek amacıyla sektör temsilcileri enflasyon muhasebesine geçişi önermektedir.

Genel olarak incelendiğinde enflasyonun bireyler, firmalar ve toplum üzerinde sosyo-ekonomik etkisi vardır. Bu etki daha çok olumsuz yöndedir. Enflasyonla mücadele amacıyla ülkeler her türlü önlemi almalı ve gerekli düzenlemeleri yapmalıdır.

Araştırmanın sonucundan hareketle çalışmadaki ilk önerimiz, bu çalışma sadece lojistik sektöründe olup Samsun ve Ordu illerindeki lojistik sektördeki işletmeleri kapsamaktadır. Çalışma belirli iller yerine bölgesel bazlı gerçekleştirilebilir. Başka bir öneri ise, çalışmanın sektörel kısıtıdır. Farklı sektörlerdeki enflasyon etkileri çalışmaları yapılarak daha sonraki çalışmalarda sektörel karşılaştırılmalar yapılabilir.

Yazarlık Katkısı

Araştırmada yazarların katkısı yüzde elliler olarak eşit oradadır.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Karar Tarihi: 15.06.2022

Belge Numarası: 2022-145

KAYNAKÇA

- Altınışık, İ. (2019). *Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkisi ve Bu Etkileri Gidermeye Yönelik Yöntemler*. Ankara: İksad Publishing House.
- Arslan, M. (2016). 2. Dünya Savaşı ve Türkiye’de Savaş Ekonomisi. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 2(2), 1-14.
- Ball, L. (1992). Why Does High Inflation Raise Inflation Uncertainty? *Journal of Monetary Economics*, 0(29), 371-388
- Birinci, Y. (1989). Enflasyon, Para Politikası ve Stratejileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4), 19-30.
- Ceran, Y. ve Alagöz, A. (2007). Lojistik Maliyet Yönetimi: Lojistik Maliyetler ve Lojistik Maliyet Muhasebesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 153-175.
- Cesur, F. (2006). Para Arzı ile Enflasyon İlişkisi ve Türkiye Uygulaması (1994-2004). *Trakya Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(2), 85-104.
- Deran, A.; Arslan, S. ve Köksal, A. G. (2014). *İşletmelerde Lojistik Maliyetlerin Hesaplanması*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Dinler, Z. (2013). *İktisada Giriş*. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- Friedman, M. (1977). Nobel Lecture: Inflation and Unemployment. *Journal of Political Economy*, 0(85), 451-472.
- Güven, E. T. ve Uysal, D. (2013). Türkiye’de Döviz Kurlarındaki Değişme İle Enflasyon Arasındaki İlişki (1983-2012). *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 141-156.
- Kara, H. ve Orak, M. (2008). *Enflasyon Hedflemesi*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü.
- Kepenek Y. (2014). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Kılıçaslan, B. (2022). Beklenen Enflasyonun Dolarizasyon Üzerinde Etkisi: Türkiye Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Ahmet Emre Biber). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü.
- Kurz, H. (2017). *İktisadi Düşünce Tarihi*. (Çev. H. Bilir ve E. Değirmenci). Ankara: Heretik.
- Nebol, E.; Uslu, T. ve Uzel, E. (2013). *Tedarik Zinciri ve Lojistik Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınevi.

-
- Okur, A. (2017). Türkiye Ekonomisinde Faiz Oranı ve Döviz Kurunun Enflasyon Hedefi Üzerine Etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), 146-164.
- Şahin, H. (2006). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Takım, A. (2012). Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(2), 157-187.
- Tatlıyer, M. (2016). Enflasyon Neden Yükselir, Nasıl Düşer: Türkiye Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(30), 1-20.
- TÜİK (2022). İstatistik Veri Portalı, <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden 03.10.2022 tarihinde erişildi.
- Tunçsiper, B. ve Köroğlu, Ö. (2006). Enflasyonun Otomotiv Sektöründeki İşletmeler Üzerindeki Etkisi: Balıkesir İli Örneği. *Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(15), 43-63.
-

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 287-298, Winter 2022

Zonguldak İli Çaycuma Yöresinde Yapılan Evlilik Törenleri* ** Marriage Ceremonies Held in Zonguldak Province Çaycuma Region

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1130844>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
16.06.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
09.10.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Nalan Akarca Tuna
Öğretmen / Millî Eğitim Bakanlığı
n.al.an@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-6198-1514>

Bahattin İnam
Öğretmen / Millî Eğitim Bakanlığı
bahattin.inam@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-6212-8013>

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu alışma için herhangi bir çıkar atışması bildirilmemiştir.

** Bu alışma Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 12.05.2022 tarih ve 2022-SBB-0152 belge numarası onayı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Öz

Toplumun ana yapısını oluşturan ailenin ilk temellerinin atıldığı evlilik törenleri, ailenin kuruluş aşamasına verilen önemi göstermenin yanında insanların eğence anlayışları, giyim kuşam şekilleri, müzikleri, inançları gibi kültürel değerleri de içinde barındırır. İlk Türk yerleşimleri 1300’lü yıllarda Candaroğulları Beyliğine kadar dayanan aycuma bölgesinde farklı milletler yerleşim göstermiş, bunun sonucunda çok çeşitli âdetleri olan evlilik törenleri ortaya çıkmıştır. Çağımızın getirdiği değişimlerin, diğer alanlarda olduğu gibi, evlilik törenlerinde de farklılaşmalara yol aması kaçınılmazdır. Bu değişimden, bölgemizde gerçekleştirilen evlilik törenleri de etkilenmiş ve köklü bir tarihsel mirası barındıran törenler unutulmaya yüz tutmuştur. Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı Zonguldak ili aycuma yöresinde gerçekleştirilen evlilik törenlerini; evlilik öncesi, evlilik süreci ve evlilik sonrası başlıkları altında inceleyip, bu süreçlerde gerçekleştirilen örf ve âdetleri belirlemektir. Nitel araştırma desenlerinden kültür analizi yöntemi kapsamında gerçekleştirilen araştırmanın örneklemini aycuma ilçesinde yerleşik 25 kişi oluşturmaktadır. Örnekleme yer alan bireylerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme kayıtlarının analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Analizler sonucunda aycuma yöresinde evlilik törenlerinin genelde 3 gün sürdüğu ve yaz aylarında yapıldığı belirlenmiştir. Evliliklerde görücü usulünün yanı sıra ‘kız kaçırmanın’ da yaygın olduğu görülmüştür. Misafirlere et yemekleri ve baklava ikramının yapıldığı, eğlencelerde davul, zurna ve köekten oluşan ekiplerin yanı sıra tef veya teneke ile yapılan müziklerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Düğün merasimleri sürecinde urba kesme, hakalma, üçgünleme, bardak/testi kırma, kaynananın kapı eşiğine tırmanması gibi birçok renkli ve ilginç geleneklerin uygulandığı belirlenmiştir. Araştırma ile birçok kültürel unsuru barındıran aycuma yöresinde gerçekleştirilen evlilik törenlerinin kayıt altına alınması amaçlanmıştır. Ulaşılan sonuçların kültürel mirasımızın korunmasına katkı sağlayacağını düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Evlilik, Evlilik Törenleri, aycuma Düğünleri, Düğün Âdetleri

Abstract

Marriage ceremonies, first step to the foundations of the family, besides showing the importance given to the establishment phase of the family, also contain many cultural values such as people’s entertainment, clothing styles, music and beliefs. Dating back to the Candaroğulları Principality in 1300, many nations have settled in the aycuma. As a result, marriage ceremonies with a wide variety of customs emerged bringing the differentiations in marriage ceremonies by generations. From this point of view, the aim of the study is to examine the marriage ceremonies held in the aycuma. The study was carried out with the cultural analysis method, one of the qualitative research designs. Interviews, including 25 people residing in Çaycuma, were conducted with the individuals. Content analysis was used in the analysis of the interview. Finally, it was determined that the marriage ceremonies in Çaycuma generally lasted 3 days and were held in the summer months. Elopment is common in marriages as well as arranged marriages. Meat dishes and baklava were served to the guests, and music made with tambourine or tin was used in the entertainments, as well as teams consisting of drums, zurna and köek. During the wedding ceremonies, many interesting traditions such as, three days, breaking the glass / jug, climbing the doorstep of the mother-in-law were applied. With the research, it is aimed to record the marriage ceremonies held in Çaycuma region, which has many cultural elements. It is thought that the results will contribute to the protection of our cultural heritage.

Keywords: Cultural Heritage, Marriage, Marriage Ceremonies, aycuma Weddings, Wedding Customs

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Akarca Tuna, N. ve İnam, B. (2022). Zonguldak İli aycuma Yöresinde Yapılan Evlilik Törenleri. *Asya Studies- Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 287-298.

GİRİŞ

Toplumların kültürel miraslarından olan evlilik törenleri, ait olduğu toplumun kültürel öğelerinin belirlenmesi için çok değerli bilgiler içermektedir (Yakıcı, 1991; Özcan, 2016; Akyürek, 2020). Evlilik törenleri Türk toplumunda sosyolojik açıdan son derece önemli olmakla birlikte insanların eğlence kültürünün bir parçası ve güzel zaman geçirdikleri şenliklere dönüşmüş ve toplumu kaynaştırıcı bir rol üstlenmiştir (Berber, 2009). Bu özellikleri sonucunda Türkiye’deki farklı topluluklara ait evlilik törenleri ve ritüelleri, birçok araştırmanın konusu olmuştur. Eroğlu ve Sarıca (2012), Midyat bölgesinde yaşayan Süryani topluluklarının düğün törenlerini inceledikleri çalışmalarında evliliklerin; aynı mezhep üyeleri arasında görücü usulü ile gerçekleştirildiğini, kız kaçırma olayına nadiren rastlandığını belirtmektedirler. Evlilik yaşının kızlarda 14-16 yaş iken erkeklerde 17-18 olduğunu ifade etmişlerdir. Bölgedeki düğünlerin hafta sonlarında yapıldığı, kına ve düğün olarak iki gün devam ettiğini ifade etmişlerdir. Dini ritüellerin yanı sıra damattan bahşiş alma, damadın bardak kırması, gelin ve damadın üzerine buğday serpilmesi gibi âdetlerin gerçekleştirildiği tespit etmişleridir. Düğün sonrası yapılan duvak âdetinin yaygın olarak görüldüğünü tespit etmişlerdir. Bayram (2013), Nevşehir ilinin Uçhisar ve Göreme bölgelerindeki evlilik törenlerini incelediği çalışmasında düğünlerin hasat zamanına göre ayarlandığını ve hafta içi günlerde yapıldığını tespit etmiştir. Eski evliliklerde 12-13 yaşındaki kızlarda da evliliklere rastlanmakla birlikte genelde 17-18 ve üstü yaşlarda evlendiklerini ifade etmektedir. Evliliklerin genellikle görücü usulü olduğunu ve “düzen bozma” olarak adlandırılan geline çeyiz ve eşya alma âdetinin yapıldığını belirtmiştir. Geline altın ve beşi birlik olarak isimlendirilen ziynet eşyalarının takıldığını tespit etmiştir. Düğün davetlerinin “okuntu çıkarma” olarak isimlendirildiğini ve kuruyemiş, kuru üzüm ya da akide şekeri ikramıyla gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Özcan (2016), Uşak bölgesinde yapılan düğünleri incelediği çalışmasında evliliklerin tanışıp anlaşarak olduğu kadar görücü usulü ile de gerçekleştiğini bunun yanı sıra kız kaçırma olaylarına da rastlandığını belirtmiştir. Gelin, damadın evine götürülürken yeni bebeklerin gelinin kucağına bir yandan verilir bir yandan alınması, gelin attan inerken iki koltuğunun altına birer somun ekme konulması ve ayağının altına koyun postu serilmesi gibi farklı anlamlar ve inanışlar içeren ritüellerin gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Düğün sonrası gelinin ilk kez evlendiğinin tescili için bir merasim yapıldığını belirtmektedir. Yiğit (2019), Afyonkarahisar ili Pazarağaç ilçesinde gerçekleştirilen evlilik törenlerini incelediği çalışmasında evlilik yaşının kızlarda 13-14 yaş olmakla birlikte son zamanlarda 17-18 olduğunu, erkeklerde ise 21-22 olarak görüldüğünü ve evlenmek isteyen erkeğin bu durumu ailesine bildirmek için babasının ayakkabısını ters çevirdiğini belirtmektedir. Evliliklerin görücü usulü ya da tanışıp anlaşarak başladığını, düğün zamanının eylül-ekim aylarında pazartesiden perşembeye kadar sürdüğünü tespit etmiştir. Bu süre zarfında “çeyiz düzme, kız kınası, oğlan kınası, gelin alma gibi süreçlerin gerçekleştirildiği açıklamışlardır. Gelin, babasının evinden çıkarken beline kırmızı kuşak bağlama, gelin alma esnasında damattan bahşişler isteme gibi âdetlerin yerine yetirildiğini belirtmektedir. Akyürek (2020: 196), Aydın yöresi Tahtacılarında evlilik törenlerini incelediği çalışmada, evliliklerde görücü usulüne rastlanmadığı ve “endogamik” yani topluluğun sadece kendi ırkından, soyundan, kan bağından gelenlerle gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Düğünlerin cumartesi ve pazar günleri yapıldığı ancak iki dini bayram arasında ve yakın tarihlerde yakınlarda cenaze olması durumunda düğün yapılmadığını belirtmiştir. Cumartesi günü hem kız hem oğlan tarafında yemekli düğün törenleri yapıldığı, gelin almanın pazar günü gerçekleştiği belirtilmiştir. Gelin alma töreninde damattan farklı gerekçelerle bahşiş isteme, gelinin beline kırmızı kuşak takma, su testisi kırma, kayınvalidenin gelin, damat ve davetliler arasında yuvarlanması gibi âdetlerin gerçekleştirildiği belirtmiştir. İncelenen çalışmalarda, aynı ülkenin farklı coğrafyalarında, bölgelerin tarihsel, kültürel, dini, sosyolojik farklılıklarından kaynaklı birçok âdetin oluştuğu görülmektedir.

Araştırmaya konu edilen Zonguldak ili Çaycuma ilçesi, Batı Karadeniz bölgesinde, Filyos vadisi içerisinde yer almaktadır. Coğrafi konumu ve tarıma elverişli yapısı sayesinde bölgeye yerleşim MÖ 1200’lü yıllarda başlamış, farklı topluluklara ev sahipliği yaptıktan sonra Fatih Sultan Mehmet zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır (Çaycuma Kaymakamlığı, 2021). Son yüzyılda evlilik âdetlerinde ortaya çıkan değişimin temel sebebi olarak; şehirlere gerçekleşen göçe bağlı olarak ortaya çıkan kentleşme, ekonomik durumlar, eğitim seviyesi, iş hayatı ve sosyal yaşam gibi olgular görülmektedir (Şişman, 2018). Benzer şekilde Çaycuma ilçesinde genelde tarım ve hayvancılığa dayalı olarak devam eden yaşam, Zonguldak bölgesinde 1800’lü yıllarda kömür madenlerinin açılması (Apaydın, 2020) ile değişmeye başlamıştır. Özellikle 1970 yılında kâğıt fabrikasının açılması ile hızlı bir sanayileşme başlamış ve günümüzde Filyos Vadisi Projesi ve Karadeniz doğalgazının bulunması ile ilçe Türkiye’nin önemli bir sanayi bölgesi haline gelmiştir. Bu gelişimin sonucu olarak bölgede birçok konuda olduğu gibi evlilik

törenlerinde de önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Değişimlerden etkilenmeden yapılan düğünlerin son tanıklarının da aramızdan ayrılmasıyla önemli bir kültürel miras olan evlilik merasimleri unutulmaya başlanacaktır. Çalışmanın amacı zengin kültürel birikimi barındıran evlilik törenlerini ve törenlerde yapılan ritüelleri son tanıklarından dinleyerek ortaya çıkarmak ve kayıt altına alarak unutulmamasını sağlamaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışma nitel araştırma desenlerinden olan kültür analizi yöntemi ile yürütülmüştür. Kültür analizi çalışmaları, kültürel öğelerin tanımı ve analizine odaklanmaktadır ve bu çalışmalarda amaç belirli bir grubun kültürünü tanımlama ve yorumlamadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 76). Bu çalışmada da Çaycuma yöresinde var olan soyut kültür öğelerinden evlilik merasimlerinin tanımlanmasına ve ritüellerinin belirlenmesine odaklanılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Örneklem, Zonguldak ili Çaycuma ilçesinde yaşayan, 60 yaş üstü 25 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların tamamı Çaycuma bölgesinde doğup büyümüş ve evlilik törenini bu bölgede yapmış ya da bölgede yapılan düğünlerde farklı görevler almış bireylerdir. Görüşme yapılan kişiler aynı zamanda çalışmanın sözlü kaynaklarıdır. Örnekleme ait bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Araştırmanın Örneklemi

Katılımcı	Doğum tarihi	Cinsiyet	Evlilik Yaşı	Katılımcı	Doğum tarihi	Cinsiyet	Evlilik Yaşı
K1	1955	Kadın	14	K14	1958	Kadın	18
K2	1956	Kadın	Hatırlamıyor	K15	1945	Erkek	16
K3	1958	Kadın	15	K16	1941	Kadın	17
K4	1953	Kadın	18	K17	1947	Kadın	15
K5	1929	Kadın	18	K18	1943	Kadın	17
K6	1943	Kadın	15	K19	1960	Kadın	19
K7	1952	Kadın	19	K20	1945	Kadın	19
K8	1941	Kadın	14	K21	1949	Erkek	18
K9	1959	Kadın	16	K22	1963	Kadın	Bekâr
K10	1937	Kadın	20	K23	1959	Kadın	Bekâr
K11	1957	Erkek	17	K24	1958	Kadın	Bekâr
K12	1949	Erkek	21	K25	1961	Kadın	Bekâr
K13	1955	Kadın	12				

Veri Toplama Aracı

Veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). İlk aşamada, düğün merasimleri hakkında yapılmış çalışmalara yönelik alan taraması yapılarak 17 sorudan oluşan taslak görüşme formu hazırlanmıştır. Taslak form hakkında iki alan uzmanı ve bir dil uzmanından görüş istenmiş ve gelen geri bildirimler doğrultusunda görüşme soruları yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme sonunda 10 sorudan oluşan görüşme formu oluşturulmuştur. Son aşamada iki farklı pilot görüşme gerçekleştirilerek görüşmeformuna son şekli verilmiştir. Görüşmede kullanılan sorular Ek-1’de sunulmuştur.

Verilerin Toplanması

Katılımcılara, görüşme öncesi araştırma konusu anlatılmış, kişisel bilgilerinin kullanılmayacağı, istedikleri zaman görüşmeden ayrılacakları, görüşmelerin kayıt altına alınıp yazıya dökülmüş hallerinin onaylarına sunulacağı bildirilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259). İlk olarak kodlar oluşturulmuş daha sonra benzer konu ile ilgili kodlar kategoriler altında birleştirilmiştir. Son aşamada kategoriler “evlilik öncesi, evlilik süreci ve evlilik sonrası” temaları altında gruplanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışmanın geçerliğini sağlamak için görüşme soruları benzer konuyla ilgili yapılan çalışmalardan seçilmiştir. Bu sorulardan oluşturulan taslak form iki farklı alan uzmanına sunularak onay alınmıştır. Son aşamada çalışmanın konusu, yöntemi ve soruları Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır. Soruların katılımcılar üzerindeki geçerliğini sağlamak için iki farklı pilot uygulama yapılmıştır. Oluşturulan kategori ve temalar, ilgili diğer çalışmaların bulgularıyla karşılaştırılmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için; yazarlar tarafından görüşme analizleri birbirinden bağımsız yapılmış, daha sonra bir araya gelinerek analiz sonuçları birleştirilmiştir. Görüşme kayıtları katılımcıların diliyle, doğrudan alıntılarla sunulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 78).

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın yürütülebilmesi için Bartın Üniversitesinden etik kurul izni alınmış ve “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”nde yer alan tüm kurallara uyulmuştur.

Kurul Adı: Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Karar Tarihi: 12.05.2022

Belge Numarası: 2022-SBB-0152

BULGULAR

Evlilik Öncesi Süreçlere Yönelik Bulgular

Yapılan görüşme kayıtlarından, evlilik töreni öncesindeki sürece yönelik ulaşılan bulgular Tablo-2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Evlilik Öncesi Süreçlere Yönelik Bulgular

Kategoriler	Kodlar	Katılımcılar	Frekans, Yüzde
Tanışma Usulü	Görücü usulü	K1- K2- K3- K4- K5- K8- K9- K11- K15- K16- K17- K19- K20	13 (%62)
	Kendileri tanışarak	K21	1 (%5)
	Gönül rızası ile kaçma	K12- K14- K7	3 (%15)
	Zorla kaçırma	K6	1 (%5)
	Tanışmadan	K18	1 (%5)
Evlilik Yapanların Yakınlığı	Aileler arası kız değiştirme	K13-K10	2 (%10)
	Akrabalar arası	K6- K9- K11- K12	4 (%19)
	Komşular arası	K3-K4- K7- K8- K10- K14- K15 -K17- K19	9 (%43)
Maddi Karşılık	Farklı köylerden	K1- K2- K5- K13- K16- K18- K20- K21	8 (%38)
	Başlık parası	K3-K4-K5-K6-K8-K9- K10-K11-K13-K14-K15- K16- K18-K19-K20- K21	16 (%76)
	Süt parası	K1- K7- K21	3 (%15)
	Maddi karşılık yok	K2-K12-K17	3 (%15)

Evlenecek çiftlerin genel olarak görücü usulü ile evliliğe adım attıkları sonucuna ulaşılmakla birlikte kız kaçırma olaylarının da yaşandığı dikkat çekmektedir. K6 kendisinin isteği dışında kaçırıldığını belirtmiştir:

“Ben mutfakta yemek büşürüyodum. Eviy dışından küçük uşaklarıy sesi gelince aceleynen dışarı çıktım. Uşay başı ganayodun. Ben uşa bakaken ne olduğunu anamadan arkamdan tutup süre süre eğitime başladıla... gaçuran amcamıy oğlu. Bunla zaten eviy etrafında bekleyelamiş. Ayamda ayakkabıla bile yok. Havaya ataş ediyala kimse garışmasın deyi. Ben de gorkudan bişey edemedim.”

K18 ise evlilik yaptığı eşi ile hiç tanışmadığını belirtmiştir:

“Köyüy 1. azası ve buvam aralarında anlaşmışla. Ba anam geldi seni vedük dedi. Beni bizim köydekile ata bindürüp mezerliğıy (iki köy sınırı) oraya gada götürdüle, orda beni öteki köyüy adamlarına vedile. Ordan beni damadiy evine götürdüle. Ben o ağşama gada damadiy kim olduğunu bilmeyodum.”

Katılımcılar kız isteme merasiminin genelde aile büyükleri ve yakın çevreden insanların katılımı ile gerçekleştiği ifade etmişlerdir. K4 katılımcısı ise isteme merasimine köy öğretmeninin öncülük ettiğini dile getirmiştir:

“Oğlan tarafı köydeki öğretmenden buvama haber yollamış. Biz onları çok iyi tanımayaduk. Öğretmen buvama: İyi insanladur, veriy demiş. Sonra buvam da gelsinle, nasipse olu deyi gene öğretmenden haber gönderdi.”

İsteme sırasında, damat tarafına yemek ve kahve ikramından sonra, evlilik kararı dışında düğün töreninin ne zaman yapılacağı, başlık parası, süt parası ve geline takılacak altınlar gibi maddi konuların görüşüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Görüşmelerde, başlık parasının gelinin babasına verilen bir para, süt parasının gelinin annesine verilen para olduğu açıklanmıştır. Dikkat çeken konulardan birisi, takılar dışında gelinin evlilik sonrası kullanması için ev eşyası talebi olmamasıdır. Görüşmeciler bunun sebebi olarak damat ve gelinin aile büyükleri ile birlikte aynı evde yaşaması olduğunu söylemişlerdir.

Evlilik Sürecine Yönelik Bulgular

Görüşmeler sonucu Çaycuma bölgesinde düğünlerin genelde yaz aylarında yapılmakla birlikte yılın farklı mevsimlerinde de yapıldığı anlaşılmıştır. Düğün günü olarak hafta sonlarının tercih edildiği söylenmiştir. Düğün yapılmadan birkaç gün önce damat ve gelin tarafının akraba, eş dostlarına ve köydeki insanlara düğün çağrısı yaptıkları anlaşılmıştır. Düğün davetlerinin köyün ileri gelenlerine horoz hediye edilerek, yakın akrabalara ise baklava dağıtılarak yapıldığı görülmüştür. Diğer insanlara ise davetin kapı kapı dolaşarak sözlü şekilde yapıldığı belirtilmiştir.

Cumartesi Günü Etkinlikleri

Kız Kınası

Cumartesi günü gelin evinde kız kınası, damat evinde damat kınasının yapıldığı ifade edilmiştir. Ancak bazı düğünlerde (K5 ve K18) sadece kız kınası, bir katılımcı (K12) ise sadece erkek kınası yapıldığını belirtmiştir:

“Biz gaçarak evlendüğümüzden gız evinde düğün yapılmadı. Ailele anaşduktan sonra biz oğlan evinde bi eğlence yapduk”(K12)

Kız evinde yapılan kına merasimine yemek ikramı ile başlanıldığı, sonrasında gelinin ellerine kına yakıldığı son olarak müzikli bir eğlence yapıldığı anlatılmıştır. Bu merasimlere sadece kadınların katıldığı söylenmiştir.

“Cumartesi gına ekme oluyodun. Hayvanla kesiliyodun, tavukla kesiliyodun. Cuma gününden her şeyiy hazurluğu bitiyodun. Oğlan tarafı gız tarafına gına ekmene geliyodun. Geyimleri, urbaları götürüle.10 sini datlı,10 tepsi öteberi götürdüle. Millet dayay (ağaç dalı) tepesine paraları dakup gelüdü. En çok paraynan gelen en iyi yime, eti yirdin.”(K8)

Yemek ikramından sonra kıza kına yakma işlemine geçildiği ve gelinin avcuna önce kına konulduğu ve sonra kayınvalidenin gelerek kınanın üstüne altın koyduğu açıklanmıştır.

“Düğünden bi ağşam önce gınası oluya. Ben de gınamda geyme güzel bi elbise alduydum. Yeşilli siyahlı renkteydin. Özel gına elbisesi bizde yoktun. Gına yakıldı sonra gaynanam avucuma güçük altın goydu.”(K4)

Kına yakma merasiminden sonra köydeki kızların gelinin etrafında oyunlar oynayıp, türkü söyledikleri katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Kız kınasında çalgı olarak daha çok tef, teneke gibi aletlerin kullanıldığı söylenmiştir.

“Gına yakulduktan sonra gız arkadaşla etrafımda oynadıla.”(K4)

Ayrıca kız kınasında, daha önce kız isteme sırasında geline takılan reşat altının gelinin saçının üstüne takıldığı dile getirilmiştir.

“Manda yoğurdu gibi bir kutu oludun. Gutunuy altına gırmızı başörtüsü goyalladın. Sonra gutuyu koyaladın. Gutunuy üstüne de oğlan tarafınıy dakduğu reşat altunlarını dakaladın. Herkes, dost düşman görsün deyi bunu yapıyaladın.”(K3)

Damat Kınası

Damat evinde yapılan kına merasimine de yemek ikramıyla başlandığı görülmektedir. Yemeğin yanında genellikle alkollü içeceklerin yer aldığı anlatılmıştır. Bunun yanı sıra alkollü eğlence olmayıp Kuranlı düğünler de yapılmıştır.(K11). Damat kınasında eğlence olarak köçek ve davulun yer aldığı görülmektedir.

“Köçekleri oğlan tarafı paraynan tutuya, köye götürüyala. Genelde iki tene oluya. Damat eviniy önünde oynatulu, yimek masalarını dolaşup para topla. Gızı alup gelinceye gada köçekle oynama devam ede. Gız evi yakunsa yürüylek, oynarak gidele. Gelünü alup damat evine gelinceye gada görevleri devam ede. Gıyafetleri bol etektür, önlerinde bellerine bağladukları kuşakları vadu. Para verecek olanla parayı yere ata, köçekle parayı sırt üstü yatala avuzlarıyla öyle alula. Barmaklarına geçürdükleri zillenen dönerek oynala.”(K14)

Bazı köylerde damat kınasına “Darabul” adı verildiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. *“Darabul gecesi oluya. Oğlanıy gınasınıy olduğu, yimekli, içkili eğlencedür. Düğün gününden bi gün önce gız evinde gız gınası oğlan evinde darabul oluya. Bizde asıl düğün oydu.”K(24)*

Pazar Günü Etkinlikleri

Pazar günü gelin alma töreninin yapıldığı anlaşılmıştır. Bu süreçte gelin ve damat evinde yapılan uygulamalar; yemek âdetleri, gelini evden alma, takı, gelinin eve girme âdetleri, başlıklar altında sunulmuştur.

Yemek Âdetleri

Pazar günü kız evinde ve erkek evinde sabah ezanından itibaren hazırlıklara başlandığı belirtilmiştir. Verilecek yemeklerin pişirilmeye başlanıp düğüne gelenlere ikram edildiği ifade edilmiştir. Bunun yanında gelinin, gelin hazırlayıcılar tarafından hazırlandığı açıklanmıştır. Ayrıca düğünde gelinlik giyenler (K1-K3-K4-K10-K17-K19-K6), bindallı giyenler (K1-K3-K9) ve fistan giyenler (K8-K14--K17-K18-K20) olarak belirtilmiştir.

“O zaman böyle gelin hazırlayıcıla vadın. Berber yoktun. Geliniy saçında tel dakılıydın, pırıl pırıl parlayadın.” (K14)

Ayrıca kız evinden temsili birkaç kişinin damat evinde verilen yemeğe gittikleri ve buna “kız evli” adı verildiği belirtilmiştir.

“Oğlan evinde davullar çala bazar günü. Gız evinden de Gız evli dedüğümüz adamlı garılı bigaç kişi yimek yime gide. Bazar günü gündüz bu yapulu. Öğlenden sonra da hakalmaya gelünü.(K4)

Gelen misafirlerin yemeklerini yedikten sonra düğün sahiplerine hediyelerini verdikleri ifade edilmiştir. Bunlardan sonra toplanıp kız evine gelin almaya gidildiği ve buna “hakalma” denildiği belirtilmiştir. Hakalmayla gelin evine gelen damadın hemen eve giremediği vurgulanmıştır. Bazı âdetler uygulanmıştır.

“Gapıda duran gariya ne gada para istediğini sorala. İstedüğü parayı verülese kapıyı gapucu aç a damat gelini çıkaru. Damat gelini alduktan sonra damat tarafı çeyüzleri alma eve gelü. Sanduğu almak için sanduk parası verü ve alup damat evine döne.”(K11)

Gelini Evden Alma

Hakalma merasimine genel olarak atla gidildiği ve gelinin ata bindirilerek alındığı (K3-K10-K18-K11) vurgulanmıştır. Bunun yanında yürüyerek alma ve öküz arabası ile gelin alma âdetlerinin olduğu da ilave edilmiştir.

“Uşakken kocaya gitmiş insansın. Bu yaşta evlenip öküz arabasıyla alınmak kimsede görülmez. Küçük yaşta olduğum için öküz arabasından düşeceğim diye korktum.”(K5)

Katılımcı bunun bir zenginlik göstergesi olduğunu eklemiştir.

Bu âdetlerin yanında bazı gelin almalarda damadın gitmeği ve damat tarafının kızı alıp eve getirdiği vurgulanmıştır. Gelin almaya gitmeyen damat, kendi evinde “sayat altı” denilen evin alt katında yer bodrum katında saklandığı açıklanmıştır.

“Gelini atlan eviy önüne götürüle. Sonra damadı sayat altundan çıkaruladın. Damat geliniy goluna gire ve eve çıkartudun.”(K22)

“Aşa Güdüllü ve Yukar Güdüllü’nü adamları ve garırları beni mezarlığa gada atlan götürüp Eymür’ün adamlarına bıraktıla. Onla beni alıp damat evine götürdüle.”(K18)

Takı

Gelin, damat evine girmeden önce evin önünde takı töreni yapıldığı ve damat tarafının burada takılarını taktığı da dile getirilmiştir. Damat tarafının taktığı takılar genellikle beşibirlik(K6-K14-K10), zincir, saat, yüzük, bilezik, reşat, Osmanlı altını olarak belirtilmiştir.

Gelinin Eve Girme Âdetleri

Gelinin damat evine geldiği andan itibaren çeşitli âdetler uygulandığı anlaşılmıştır. Kapıda bardak kırma, koyun postuna basma, kül süpürme, yumurta kırma, arabanın içinden su geçirme, arabanın içinden çocuk geçirme, gelinle damadın boynuna ip dolama, yatak üstünde bebek yuvarlama, gelinin balkona çıkıp insanlara görünmesi, katılımcıların açıkladığı âdetlerdir:

“Yer gapısından içeri gireken ba bi bardak vedile. Yere goy ayaylan vur dedile. Ben de vurdum. Garşiki duvara çarptı gene de gırılmadı. Gırılırsa iyiymiş, gırılmazsa iyi değilmiş. Ben gıramadım, napam dedim.”(K4)

“Goyun gibi yumuşak huylu olam deyi goyun postuna bastudula.”(K5)

“Yatamıy üstünde bebek yuvarladıla. Bebek oğlansa oğlan uşam olu, gızsa gız uşam olumuş. Çoğu zaman erkek bebek yuvarlanudu.”(K14)

“Ben hatırlayom, yengeme dakula dakulduktan sonra balkona çıkardıla. İnsanla gelini görmek isteyela. Eve herkes girmesin deyi yengem Lady Diana gibi el salladı.(K25)

“Gelin arabadan imeden uşa olsun deyi eline bi taraftan bebek verüp diğer taraftan çıkaruladın.”(K23)

“Gelin eve gelmeden ateş yakala ve gelin gelince o közü süpürsün, geçimi iyi olsun deyi.”(K14)

“Damat evine girmeden gelinlen damadıy başına ip bağlanu ve bu gelenek birbirlerine bağlı olsunla deyü yapulur.”(K24)

Gelin eve girdikten sonra odasında çeyizlerinin sergilendiği ifade edilmiştir. Ayrıca gelinin akşam düğüne kadar evde kaldığı ve onu görmeye konukların geldiği vurgulanmıştır. Âdet olarak gelinin önüne 7 aylık bebek konulduğu ve gelinin bebeği elini öptüğü ve buna “gelin söyletmelik” dendiği dile getirilmiştir.

“Ağşam vakti geline söyletmelik derle,7aylık beşik uşana elini öptürüle. Önüne para ataladın.”(K22)

Gelin evdeyken damadın arkadaşlarıyla yatsı namazına gittiği ve daha sonra eve geri döndüğü katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

“Gelin eve girince damat namaza gidiya. Yatsı namazını gılıp çıkışta arkadaşlarıynan Ötme Bülbül’ü söyleye söyleye gelüle. Damadıy sırtına vura vura eve sokala. Buna Damat Güyme (sokma)derle. Damadıy yanında gelenlere de übrüklen şerbet verilü” (K25)

Damadın eve girme süreci de annesinin kapıya çıkıp bacaklarını açıp durması ve damadın altından geçmesi aynı zamanda da arkadaşlarının sırtına vurması şeklinde açıklanmıştır.

“Damat galan eve girecek ya ona damat girme derdinle. Annesi kapınıy üstüne şöyle ayaklarıynan kaonıy üstüne çıkadın damadı yumruklaya yumruklaya dış kapınıy ağzından içeri sokadınla. Anne böyle yukarda duradın. Ayakaları açupda. Damadı oranıy altundan yumruklanan geçürdünle.”(K22)

Evlilik Sonrasına Yönelik Bulgular

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda Çaycuma ve köylerinde düğünden sonraki günlerde duvak ve üç günleme âdetlerinin genellikle uygulandığı görülmektedir. Bazı köylerde üç günleme âdetine

“gezleme” denildiği de görülmüştür. Bunun dışında bu kategorilerde silah atma, gelinin çeşmeye yumurta bırakıp yağ sürmesi, kız tarafının erkek evine gelmesi gibi âdetler de bulunmaktadır.

Duvak

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda duvak âdetine sıklıkla rastlanmıştır. Düğünden sonraki gün köydeki kişilere ve kız evinden gelenlere gelinle damadın düğün gecesi beraber olduklarını ve gelinin bekâretini kanıtlayan belge niteliğinde olan bez parçasının gösterildiği bir merasim olduğu anlaşılmaktadır. Bu bazen çeyiz arasında sergilenir bazen de kapıda bekleyen kadına verilerek evin camına asıldığı ifade edilmiştir. Duvaktan sonra silah atma âdeti ve gelinin köyün çeşmesine giderek çeşmeye yumurta, bardak bırakması âdeti olduğu söylenmiştir.

“Damadı odaya koyala. Yatakçı garı gelinle damadı kapısında bekle. Sonra yatakçı gelinle damat uyumasın diye kapıya tıkla. Gelin bez parçasını yatakçı gariya poşete goyup verü. Yatakçı garı bunu geliniy odasındaki perdeye asa. Gız evinden duvakçıla gelü ve damat onları elinde ucunda bez olan yanar sopaylan bekle. Duvakçıla yimek yir, gidele.” (K4)

Bu âdetin yapılma amacı gelinin bekâretini ilan etmek olduğu belirtilmiştir. Gelin duvak günü köydeki evlere giderek el öper ve her eve bir havlu veya bez parçası bırakır ve bunun karşılığında verilen paranın gelinin olduğu belirtilmiştir.

Silah Atma

Düğünden sonra sabaha karşı yatakçı denilen kadına bez parçasını verdikten sonra damadın ya da sağdıçının silah atmasıdır.(K3-K12-K14)

“Yatakçı gariya bez parçasını vedükten sonra damat yüksek bir yere çıkup insanları uyanuk olacakları vaktä göre silah ata. Bir kere ateş edese gız değil, iki kere ateş edese gız olduğu anlaşılı.”(K14)

Gelinin de sabah evdeki büyüklerin ellerini öptükten sonra köyün çeşmesine giderek oraya yumurta, bardak bıraktığı ve yağ, sabun sürdüğü; arkasına bakmadan geri dönmesi gerektiği belirtilmiştir.

“Sabah galkanca büyükleriy ellerini öptük sonra çay içmeden çeşmeye gidip yumurtayı suyu kenarına goydum, arkama bakmadan geri döndüm.”(K14)

“Yarsı gün gelin evden çıkup çeşmeye gidip yağ süre, sabun süre. Ama bunuy nüçün yapıldığını bilmeyom.”(K23)

Düğünden sonraki ilk gün gelinin geldiği eve ziyaretçilerin geldiği ve bunlara yemek verildiği anlatılmıştır. Bazı yerlerde de bu yemeklerin eğlenceyle birlikte yapıldığı vurgulanmıştır.

“Yarsı gün bazartesi günü duvak eğlencem oldu. Çok galabalık oldu. Tetikle Köyünden tüm komşula gelin bakmaya geldile. Yemek vedile. Davullanan barabar oynayan oynadı.”(K4)

Üç Günleme

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda üç günleme âdetinin genellikle yapıldığı, bu âdetin düğünden üç gün sonra gerçekleştirildiği açıklanmıştır. Üç günleme, gelin ve damadın üç gün sonra gelinin ailesini ziyaret ettiği âdettir. Giderken gelin ve damat baklava, havlu, seccade, yazma götürdüğü ifade edilmiştir. Karşılığında da geline harçlık verildiği belirtilmiştir. Buna aynı zamanda gezleme de denildiği açıklanmıştır.

“Düğünden üç gün sonra buvamlara el öpme üç günlemeye gittük. Gideken bişüme olarak goyun götüdük. Baklava götüdük. Orda hep barabar yimek için.”(K1)

“Büyüklere el öpme gidiyosuy. Gideken hediye götürüyosuy. Mesela havlu, namazlık, yazma veriyosuy onla da sa para veriyala harçlık olarak.”(K3)

“Gelinlen damat Çarşamba günü gız evine gidele. Damat gidese gezleme yapıyoz derledi. Giden damada ya bi yemiş ya da bi hayvan verilüdü.”(K8)

“Üç gün sonra gezlemeye gidiyoz. Gızıy buvası damada ne istediğini sora. Damat da sizi bahçeyiz de ceviz ağacı va onu isteyom der. Gızıy buvası da onu damada hediye ede.”(K14)

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmamızda Çaycuma yöresi evlilik merasimleri; evlilik öncesi, evlilik süreci ve evlilik sonrası yapılan âdet, gelenek ve görenekler başlıkları altında incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre evlilik öncesi süreçte genel olarak görücü usulü ile yapılan evliliklerin yaygın olduğu görülmüştür. Bunun yanında kız kaçırma/ rıza ile kaçma şeklinde yapılmış evlilikler de vardır. Kaçarak evlenen bireylerin de belli bir zaman sonra düğün yapması ve üç günleme âdetini gerçekleştirmesine dayanarak kaçmanın aileler tarafından ilk süreçte tasvip edilmediği ancak sonraki süreçlerde aileler arasında barış olduğu sonucuna varılmıştır. Evliliklerin, görücü usulünün yanı sıra kaçarak bile yapılmış olsa düğün töreni yapılmasını, düğün merasimlerine ilan rolünün (Diyanet İslam Ansiklopedisi, 1994) biçilmesi olarak değerlendiriyoruz.

Evlilik yapanların genelde farklı köylerden oldukları ancak akraba evliliğinin de görüldüğü tespit edilmiştir. Akraba evliliklerinde genellikle ailelerin rızası olmadığı için evlenecek çiftlerin kaçarak evlendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kaçarak evlenme benzer nedenlerle Uşak (Özcan, 2016), Afyon (Yiğit, 2019), Midyat (Eroğlu ve Sarıca, 2012) yörelerinde de görülmektedir. Kız kaçırmanın Yakut Türkleri ve Altaylılarda yaygın olan bir gelenek (Yakıcı, 1991) olduğu görülmüş Çaycuma yöresinde de yansımalarına rastlanmıştır.

Evlilik törenlerinin kız isteme aşamasında başlık parası yaygın olarak görülmektedir. Bu paranın belli bir miktarı olmayıp aile büyüklerinin belirlediği arsa veya hayvan şeklinde verildiği de görülmektedir. Düğün davetlerinin yakın akraba veya köyün ileri gelenlerine baklava, horoz ile diğer davetlilere sözlü olarak yapıldığı görülmüştür. Yiğit (2019), Afyon yöresinde de yakın akrabalara ‘dürü, oku, okuluk’ denen bohça ile diğerlerine ise sözlü davet yapıldığını söylemiştir. Sarıca (2012), ise düğün davetinin gençler tarafından sözlü yapıldığını söylemiştir. Günümüzde basılı davetiye ya da dijital iletişim araçları ile yapılan davetlerin eski düğünlerde önemli bir âdet olarak yer aldığı görülmektedir.

Evliliklerin Cumartesi, Pazar ve Pazartesi olarak üç gün sürdüğü belirlenmiştir. Cumartesi günü kız kınası ve damat kınası; Pazar günü hakalma olarak isimlendirilen gelin alma merasimi, Pazartesi günü ise duvak merasimleri yapılmaktadır. Kız kınası sadece kadınların yer aldığı ve tef, teneke gibi çalgıların olduğu merasimler şeklinde geçmektedir. Damat kınasında ise daha çok içkili yemeğin, davul, zurna ve köçek oynatmanın yer aldığı görülmüştür.

Kız kınasında kız tarafının takı taktığı erkek kınasında ise erkek tarafının takı taktığı görülmüştür.

Gelin alma çoğunlukla at ile yapılmıştır. Literatür incelemesinde de diğer yörelerde de (Özcan, 2016; Yiğit, 2019; Akyürek, 2020; Erol ve Sarıca, 2012) yaygın olan bu âdetin Türk kültüründe ata verilen önemin ve ata binmenin önemli bir vasıf olarak kabul edildiğinin (Berber, 2009) göstergesi olduğu düşünülmektedir.

Gelinin eve girmesi sürecinde çok farklı ve renkli ritüellerin olduğu görülmüştür. Bardak kırma, koyun postuna basma, gelinin kucağına bebek verme, gelinin önüne süpürge koyma âdetleri en yaygın olarak görülenlerdir.

Evlilik sonrasında duvak ve üç günleme âdetleri yapılmaktadır. Duvak âdetinin gelinin bekâret ilanı niteliğinde olduğu tespit edilmiştir. Gerdek gecesi sabahı damadın silah atması da diğer bir kanıt olarak görülmüştür. Üç günleme âdeti, kız evine yapılan ziyarettir. Bu merasim esnasında damat için hayvan kesme, hediye amaçlı meyve ağacı verme gibi âdetlerin yapıldığı tespit edilmiştir.

Öneriler

Çalışmamızın, kültür ögesi olan düğünlerimizin kayıt altına alınmış olması ve yeni nesillere aktarılması konusunda önemli bir kaynak olacağını düşünüyoruz. Görüşmelerde, araştırmanın yürütüldüğü kültüre yabancı insanlara renkli ve ilginç gelebilecek birçok âdetin gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu âdetlerin kökenleri ya da nedenleri farklı araştırmaların konusu olabilir. Çalışmada sanayileşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan şehirleşme sürecinden önceki düğünlerde yapılan âdetlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu âdetlerin günümüz düğünleriyle karşılaştırıldığı çalışmalar yapılarak hangi geleneklerin değiştiğinin ya da kaybolduğunun tespitine yönelik çalışmalar yapılabilir.

Yazarlık Katkısı

“Zonguldak İli Çaycuma Yöresinde Yapılan Evlilik Törenleri” isimli makale iki yazarlı olup birinci yazar çalışmanın konusu, araştırmanın yöntemi, verilerin analizi ve sonuçların oluşturulmasında (%70); ikinci yazar örnekleme ulaşma ve görüşmelerin analizi sürecinde (%30) katkı sağlamıştır.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın yürütülebilmesi için Bartın Üniversitesinden etik kurul izni alınmış ve “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”nde yer alan tüm kurallara uyulmuştur.

Kurul Adı: Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Karar Tarihi: 12.05.2022

Belge Numarası: 2022-SBB-0152

KAYNAKÇA

- Akyürek, R. (2020). Aydın Yöresi Tahtacılarında Düğün Gelenekleri: Bayrak Dikme-Tapı/Sahabı-Baş Kurbanı-Barışma Yemeği-Ocak Kazma Ritüelleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 0(93), 193-205.
- Apaydın, A. (2020). Zonguldak Şehrinin Kömüre Bağlı Tarihi ve Talihi Üzerine Bir İnceleme. *MT Bilimsel*, 0(18), 1-20.
- Bayram, P. (2013). Nevşehir'in Avanos ilçesi, Uçhisar ve Göreme Beldelerinde Evlilik Merasimleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 2(2), 17-37.
- Berber, O. (2009). Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(10), 1-11.
- Çaycuma Kaymakamlığı, (2021). Çaycuma'nın Tarihçesi. <http://www.caycuma.gov.tr/caycumanin-tarihcesi> adresinden 11.09.2021 tarihinde erişildi.
- Diyanet İslam Ansiklopedisi, (1994). Düğün. <https://islamansiklopedisi.org.tr/dugun> adresinden 21.09.2021 tarihinde erişildi.
- Eroğlu, E. ve Sarıca, N. (2012). Midyat Süryanilerinin Düğün Gelenekleri. *Electronic Turkish Studies*, 7(3), 1189-1199.
- Özcan, D. (2016). Uşak Yöresinde Evlilikle İlgili Ritüel ve Büyüsel İçerikli Pratikler. *Tarih Okulu Dergisi*, 9(28), 259-272.
- Şişman, B. (2018). Kentleşmenin Evlilik Âdetlerindeki Değişim Üzerine Etkisi. (Ed.: M. Çakır). *Uluslararası Sosyal & Hukuk Çalışmaları Kongresi International Congress on Social & Legal Studies İçinde* (s. 215-227). İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Yakıcı, Ali. (1991). Düğün Kelimesi ve Kültürümüzdeki Yeri Üzerine. *Milli Folklor Dergisi*, 2(11), 33-36.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, N. H. (2019). Afyonkarahisar İli Pazarağaç Kasabası Düğün Âdetleri. *Journal of International Social Research*, 12(62), 273-282.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Katılımcı	Ad Soyad	Doğum Tarihi	Cinsiyet	Evlilik YAŞI	Yerleşim
K1	Nurten TUNA	1955	Kadın	14	Yakademirciler Köyü
K2	Gülşen GÜNER	1956	Kadın	Hatırlamıyor	Filyos
K3	Firdevs ALKAN	1958	Kadın	15	Camili Köyü
K4	Fatma BAYRAM	1953	Kadın	18	Çorak Köyü
K5	Zeynep AKARCA	1929	Kadın	18	Saltukova
K6	Müzeyyen SARIKAYA	1943	Kadın	15	Güdüllü Köyü
K7	Müzeyyen BİÇER	1952	Kadın	19	Çayır Köyü
K8	Naile KALAYCIOĞLU	1941	Kadın	14	Kalaycıoğlu Köyü
K9	Aişe TOPUZ	1959	Kadın	16	Çaycuma Merkez
K10	Huriye ÜNLÜTÜRK	1937	Kadın	20	Çaycuma Merkez
K11	Kemal KALAYCIOĞLU	1957	Erkek	17	Kalaycıoğlu Köyü
K12	Selahattin İNAM	1949	Erkek	21	Basat Köyü
K13	Necla TETİK	1955	Kadın	12	Saltukova
K14	Mağfer ACAR	1958	Kadın	18	Filyos
K15	Celal ÜNLÜTÜRK	1945	Erkek	16	Çaycuma Merkez
K16	Behiye ORAL	1941	Kadın	17	Saltukova

K17	Nazife ÇITAK	1947	Kadın	15	Çukurören Köyü
K18	Şengül KÖR	1943	Kadın	17	Çaycuma Merkez
K19	Yüksel TOPUZ	1960	Erkek	19	Taşcılı Köyü
K20	Ayşe KALAYCIOĞLU	1945	Kadın	19	Kalaycıoğlu Köyü
K21	Bayram KALAYCIOĞLU	1949	Erkek	18	Kalaycıoğlu Köyü
K22	Gülay CEYLAN	1963	Kadın	Bekâr	Dereli Köyü
K23	Nihal CEYLAN	1959	Kadın	Bekâr	Dereli Köyü
K24	Zuhal CEYLAN	1958	Kadın	Bekâr	Dereli Köyü
K25	Şadiye KARADAYI	1961	Kadın	Bekâr	Saltukova

EK-1**GÖRÜŞME SORULARI**

Bu çalışmanın amacı Çaycuma yöresinde gerçekleştirilmiş evlilik törenlerini ve bu törenlerde gerçekleştirilen âdetleri ortaya koymaktır. Sizlere sadece bu amaca yönelik sorular yönelteceğiz. Cevap vermek istemediğiniz soruları geçebilir ya da istediğiniz zaman görüşmeyi sonlandırabilirsiniz. Görüşmeleri kayıt altına alıp tekrar onayınıza sunacağız. Cevaplarınız sadece bu çalışma kapsamında kullanılacaktır. Kişisel veriler gizli kalacaktır.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Doğum Yılı	Cinsiyet	Evlilik Yaşı

Görüşme Soruları**Evlilik Öncesi**

- 1.Eşinizle tanışmanız nasıl gerçekleşmiştir?
- 2.Kız alma/verme belli çevreden mi yapılıyor? (Aynı köy, aynı sülale gibi)
- 3.Kız isteme merasimi nasıl yapılır? (Kimler katılır, neler konuşulur gibi)
- 4.Düğünlerin yapıldığı/yapılmadığı zamanlar?

Evlilik Süreci

- 1.Düğün kaç gün sürmektedir?
- 2.Düğünlerde ikram edilen yiyecek içecekler nelerdir?
- 3.Düğünlerde giyilen kıyafetler nelerdir?
- 4.Düğünlerde kullanılan çalgı/müzikler nelerdir?
5. Düğün günleri yapılan âdetler nelerdir?

Evlilik Sonrası

- 1.Düğün sonrası yapılan özel âdetler nelerdir?

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 299-312, Winter 2022

Smintheion Büyük Roma Hamamı'nda 2008 Yılında Bulunan Çandarlı Seramikleri*

Çandarlı Ceramics Found in Smintheion Large Roman Baths in 2008

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1177449>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
19.09.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
14.11.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Onurcan Yavuz
Bilim Uzmanı / Ondokuz Mayıs
Üniversitesi, lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı
onurcan13yvz@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-5889-2211>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Çanakkale'nin Gülpınar köyünde yer alan Apollon Smintheus Kutsal Alanı, Prehistorik Dönem'den günümüze değin yerleşime sahne olmuştur. Troas Coğrafyasının bir parçası olan Smintheion'da 2008 yılındaki Büyük Roma Hamamı kazılarında hamamın asıl işlevini kaybettikten sonraki evre ile ilişkilendirilen çeşitli seramik grupları ile karşılaşılmasıdır. İncelenen bu seramiklerin Geç Roma Dönemi'ne ait olduğu tespit edilmiştir. Bu seramikler içerisinde Çandarlı Seramiklerinin de bulunması, Roma Dönemi'ne ait diğer sigillata gruplarının tespit edilememesi ve Çandarlı örnekleri içerisinde belirli formlara yoğunlaşılmasının görülmesi, bunların Çandarlı Seramiklerinin Geç versiyonlarına ait olabileceğini göstermektedir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Geç Dönem üretimi olduğunu düşündüğümüz Çandarlı Seramiklerine ait 95 adet örnek incelemeye alınmıştır. Örnekler belirli gruplar içerisinde tekrar eden formlardan oluşmaktadır. Tekrardan kaçınabilmek adına ve form ile grup bütünlüğünü bozmayacak şekilde 19 adet örnek seçilerek değerlendirilmeye alınmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda 19 adet örneğin Heyes'in Geç versiyonların sınıflandırmasında kullandığı tipolojiye (Form 1-5) karşılık geldiği görülmüştür. Bu doğrultuda örneklerin dört tanesi Form 1, yedi tanesi Form 2, bir tanesi Form 3, beş tanesi Form 4 ve iki tanesi de Form 5'e aittir. Yapılan bu çalışma ile MS 3-4. yüzyıllar arasına tarihlendirdiğimiz Çandarlı seramiklerinin Batı Anadolu ve özellikle de Troas Bölgesi'ndeki diğer kentlerle olan ilişkilerine bakılmıştır. Bu bağlamda Çandarlı Seramiklerinin Geç üretim versiyonları kapsamında hangi formların daha yoğun olarak kullanıldığı, bunların birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Smintheion, Büyük Roma Hamamı, Çandarlı, Seramik

Abstract

Located in the Gülpınar village of Çanakkale, the Apollon Smintheus Sanctuary has been inhabited since the Prehistoric Period. In the Great Roman Bath excavations in 2008 in Smintheion, which is a part of the Troas Geography, various ceramic groups associated with the phase after the bath lost its original function were found. It has been confirmed that these ceramics examined belong to the Late Roman Period. The presence of Çandarlı Ceramics among these ceramics, the inability to identify other sigillata groups from the Roman Period, and the fact that certain forms are concentrated in Çandarlı samples indicate that they may belong to the late versions of Çandarlı Ceramics. Within the scope of this study 95 samples belonging to Çandarlı Ceramics, which we think are the late period production have been examined. Examples consist of repetitive forms within certain groups. In order to avoid repetition and not to disturb the integrity of the form and the group, 19 samples were selected and evaluated. As a result of the evaluations, it was seen that 19 samples corresponded to the typology (Form 1-5) used by Heyes in the classification of the late versions. In this direction, four of the samples belong to Form 1, seven of them to Form 2, one to Form 3, five to Form 4 and two to Form 5. With this study, the relations of the Çandarlı Ceramics dated between 3th-4th AD with other cities in Western Anatolia and especially in the Troas Region were examined. In this context, it is revealed that the forms are used more intensively within the scope of the late production versions of Çandarlı Ceramics, their similarities and differences with each other.

Keywords: Smintheion, Large Roman Baths, Çandarlı, Ceramic

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

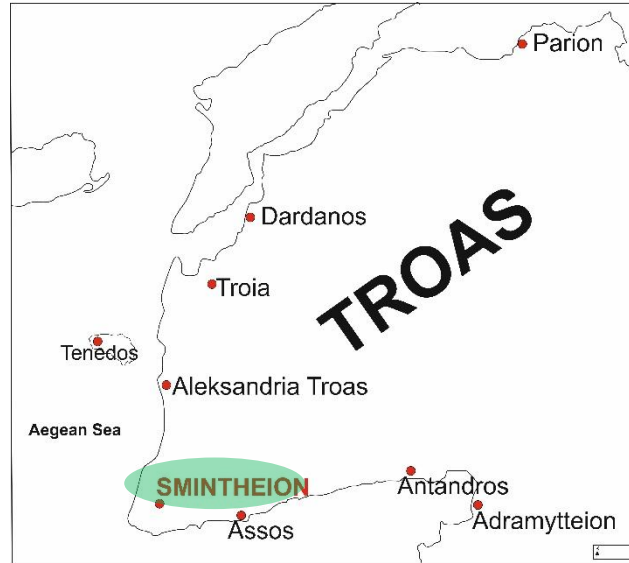
Yavuz, O. (2022). Smintheion Büyük Roma Hamamı'nda 2008 Yılında Bulunan Çandarlı Seramikleri. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 299-312.

GİRİŞ

Troas Bölgesi'nin bir parçası olan Apollon Smintheus Kutsal Alanı; Anadolu'nun kuzeybatısında, Biga Yarımadası'nın güneybatı köşesindeki Gülpınar köyünde (**Harita 1**) yer almaktadır (Özgünel, 1982: 207-208). Prehistorik Dönem'den günümüze değin yerleşime sahne olan Gülpınar'ın Apollon Smintheus Kültü ile ön plana çıktığı görülmektedir. Apollon kültüyle ilişkili olarak su ve ilgili yapıların dominant olduğu Kutsal Alanın MS 3. yüzyıl içerisine denk gelen Goth İstilasıyla (Öğün, 2004, s. 29-30) ve sonrasında gelişim gösteren paganizmden Hristiyanlığa geçiş sürecinde bir kült merkezi kimliğinden uzaklaşmaya başladığı görülmektedir. Bu durum Smintheion'un Geç Antik Çağ'da kutsal alandan bir yerleşim yerine dönüşmesine sebep olurken Hellenistik ve Roma Dönemi yapıları tahrip edilerek yeni ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden kullanılmıştır. Smintheion'daki Hellenistik ve Roma Dönemi yapıları incelendiğinde bu yapıların tekrar tekrar kullanıldıkları ve zaman içerisinde yeni yapılacak yapıların malzeme ihtiyacının karşılanabilmesi için tahrip edildikleri görülmektedir (Koçyiğit, 2013: 152-153).

Böyle bir tahribata maruz kalan Büyük Roma Hamamı'nda 2008 yılındaki çalışmalarda *Caldarium* ve *Tepidarium* bölümlerinde hamamın asıl işlevini kaybettikten sonraki evre ile ilişkilendirilen çeşitli seramik grupları ile karşılaşılmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Geç Dönem üretimi olduğunu düşündüğümüz Çandarlı seramiklerine ait 95 adet örnek tespit edilmiştir. İncelenen örnekler belirli gruplar içerisinde birbirini tekrar eden formlardan oluşmaktadır. Tekrardan kaçınılabilmek adına ve grup ile form bütünlüğünü bozmayacak şekilde 19 adet örnek seçilerek değerlendirmeye alınmıştır.

Harita 1: Apollon Smintheus Kutsal Alanı Coğrafi Konumu (Çizim: Onurcan Yavuz).

SMINTHEION ÇANDARLI SERAMİKLERİ

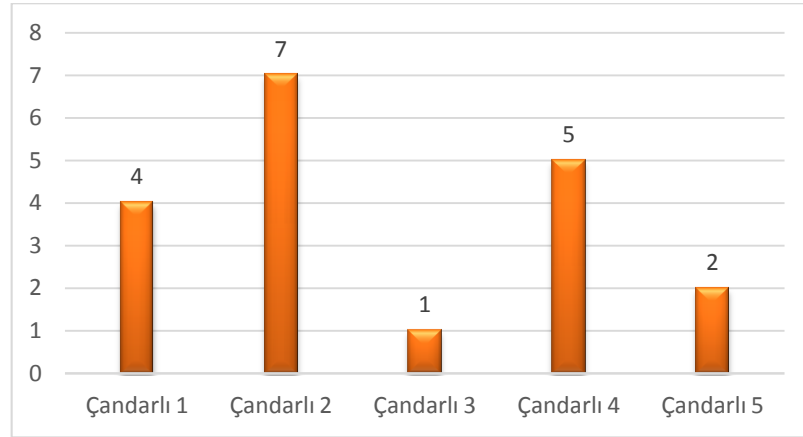
İlk kez Loeschke tarafından Pergamon yakınlarındaki Çandarlı Pitane'de yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkarılır ve "Çandarlı Kapları" olarak anılmaya başlar (Loeschke, 1912: 344-407; Hayes, 2008: 316). Kenyon'un 1957 yılındaki sınıflandırmasında "Doğu Sigillata C'ye" karşılık gelmektedir (Kenyon, 1957: 283; Hayes, 1972: 316). Çandarlı'da bulunan buluntular ışığında erken ve Geç olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Erken örnekler MS 1. yüzyıla Geç örnekler ise MS 2-3 yüzyıla kadar tarihlense de 4. yüzyıla kadar üretilmiş olabileceği belirtilir (Hayes, 1972: 316). Üretimin bitiş tarihi çok açık değildir. Hayes, MS 3. yüzyılın ortalarında Çandarlı seramiklerinin yerini Afrika Kırmızı Astarlı Seramiklerine bırakmış olabileceği üzerinde durmaktadır. Ancak Pergamon Bölgesi'nde daha sonrada kullanımın devam ettiği görülmektedir. Midilli'de MS 320-340 arasına tarihlenen sikke birikintisinde Çandarlı seramiği parçaları, MS 4. yüzyılın başlarına ait birkaç Afrika örneği ile birlikte bulunmuştur. Afrika örneklerinin

Çandarlı seramiklerine göre azlığı Çandarlı seramiklerinin MS 4. yüzyılın başlarında bu bölgede hâlâ hâkim olduğunu göstermektedir (Hayes, 1972: 317).

Smintheion'da Çandarlı seramikleri üzerine yapılan ilk çalışmalarda Çandarlı'nın erken üretim örneklerinin Roma Dönemi'nde diğer sigillata gruplarına oranla büyük çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir (Akyürek, 1992: 125-165; Çelem, 2009: 38-55). Smintheion'un üretim merkezine olan bölgesel yakınlığı da göz önünde bulundurulduğunda bu son derece normaldir. Erken üretim örneklerin baskınlığı zamanla azalacak ve Geç Roma Dönemi'yle birlikte belirli formlara yoğunlaşarak üretilmeye devam edecek ve MS 4. yüzyıldan sonra pazara farklı seramik gruplarının girmesiyle üretimi sonlanacaktır. Gassner, bu seramiklerin üretiminin MS 4. yüzyıl başlarında ve ortasında sonlandığını MS Geç 4. yüzyılda yerini Phokaia 1 A'ya bıraktığını belirtmektedir (Gassner, 1997: 137) Hayes, Çandarlı Form 4'un Phokaia Form 1 ile benzerlik gösterdiğini söylemektedir (Hayes, 1972: 325). Phokaia'da yapılan çalışmalarda tespit edilen Çandarlı seramiklerinin, Phokaia Form 1 (Çandarlı Form 4) ve Phokaia Form 3'ün (Çandarlı Form 3) erken versiyonları olarak Phokaia'da üretilmiş olabileceği üzerinde de durulmaktadır (Fırat, 2011: 155-156). Smintheion'daki diğer buluntulardan yola çıkarak en büyük seramik tedarikinin Phokaia'dan sağlandığı bilindiği üzere buradaki Çandarlı örneklerinin de Phokaia'dan gelmiş olabileceği yoruma açık olmalıdır.

Smintheion Büyük Roma Hamamı'nda 2008 yılında yapılan çalışmalar sırasında *Caldarium* ve *Tepidarium* dolgusu içerisinde bulunan ve Çandarlı'nın Geç Dönem üretimi olduğunu düşündüğümüz 19 adet örnek (**Kat. No. 1-19**) çalışılmak üzere değerlendirmeye alınmıştır. Formların değerlendirmesinde Hayes'in Çandarlı Geç versiyonları için yapmış olduğu tipoloji kullanılmıştır (Hayes, 1972: 316-322). Tespit edilen formlardan **Kat. No. 1-4** Form 1, **Kat. No. 5-11** Form 2, **Kat. No. 12**, Form 3, **Kat. No. 13-17** Form 4 ve **Kat. No. 18-19** Form 5'e karşılık gelmektedir (**Grafik 1**).

Grafik 1: Smintheion Çandarlı Seramikleri Form ve Sayısal Dağılımı (Yavuz, 2021: 25).

Hayes Form 1 (Kat. No. 1-4) (Lev. 1)

Bu formdaki 4 adet örnekten 3 tanesi ağız (**Kat. No. 1-3**) 1 tanesi kaide (**Kat. No. 4**) parçasına aittir. Açık kırmızıdan kırmızımsı sarıya değin değışen hamur renkleri vardır. Sert dokulu hamurları kireç ve mika katkılıdır. Astar, hamur renginden daha koyu tonda olup kırmızı ve koyu kırmızı arasında değışmektedir. Astar, **Kat. No. 3** dışında orta seviyede kaygan ve parlak **Kat. No. 3** de ise mat görünümündedir.

Kalınlaştırılan ağız kısımları dışa dönüktür. Bu kısım **Kat. No. 2** dışında diğer örneklerde yuvarlatılmıştır. **Kat. No. 2** ise ağız köşeli profillendirilmiştir. **Kat. No. 4**, Form 1 içerisinde değerlendirilen tek kaide parçasıdır. Kaide ayaklarının kalınlaştırıldığı görülür. Dış yüzeyde kaideden gövdeye keskin uzanmaktadır. Form 1'in benzerleri; Atina Agorası (Hayes, 1972: 319-320, Fig. 64: Form 1), Knossos (Hayes, 1983: 119, Fig. 2: 1-4), Thasos (Reynal and Sodini, 1992: 14, Fig. 1: CF14), Troia (Tekkök, 1996: 267, Fig. 81: F4), Assos (Zelle, 1997: 218, Abb. 48: 995, 998, 1005; Sezgin, 2010: 84, Kat. No: 145-147; Ayaz, 2014: 76, Kat. No: 8), Alexandria Troas (Tüzün, 1998: 29, 35, Kat. No: 51, 86-87), Amphipolis (Malamidou, 2005: 114, Fig. 12: 41), Knidos (Doksanaltı, 2006: 473, K181), Hadrianopolis (Edirne) (Atlı Akbuz, 2008: 111-112, Kat. No: 109, 111), Smyrna Agorası (Erol, 2011:

357-365, Kat. No: 123, 125, 128, 131, 133, 145), Patara (Uygun, 2011: Plate 36: 528-529), Parion (Ergürer, 2012: 379, Kat. No: 191; Ergürer, 2016: 127, Fig. 2: 7; Ergül, 2019: 108, Kat. No: 27), Antandros (Açar, 2017: 54-55, Kat. No: 5-6; Aktaş, 2018: 109, Kat. No: 204), Tekirdağ (Yeniköy Mermer Höyük) (Karakaş, 2019: 293, Res. 7: 14) ve Metropolis Tiyatrosu'nda (Makinist, 2019: 102, 109, Kat. No: 155, 174) görülmektedir (Yavuz, 2021: 26).

Hayes Form 2 (Kat. No. 5-11) (Lev. 1-2)

Toplam 7 adet örnek ile Çandarlı Seramikleri içerisinde en fazla örneği bulunan formu oluşturmaktadır. İncelenen örneklerin 6 tanesi ağız (**Kat. No. 5-10**) 1 tanesi kaide (**Kat. No. 11**) parçasına aittir. Kırmızımsı sarıdan açık kırmızıya değin değışen hamur rengine sahiptirler. İnce ve orta taneli kireç ve mika katkılı hamur sert dokuludur. Uygulanan astar hamur renginden daha koyu tonda olup koyu kırmızı ve kırmızımsı kahve arasında değışmektedir. Astar iç yüzeyde kaygan ve parlak, dış yüzeyde daha mat görünümündedir. Bazı örneklerde astar üzerinde aşınma ve dökülmeler görülebilmektedir.

Form 2 genel itibariyle dışa dönük ağız yapısındadır. **Kat. No. 7** ve **8** dışındaki örneklerde, dışa döndürülen ağız yuvarlatılmıştır. **Kat. No. 7** ile **8** ise ağız kısmı daha düz bir görünümündedir. **Kat. No. 10** da ağız neredeyse kanca şeklini almaya başlamıştır ve iyice dışarıya doğru çıkıntılıdır. Örneklerin gövde yapıları Form 1'e göre daha yatay uzanmaktadır. Daha sığ bir tabak görünümünü görmek mümkündür. Örneklerin gövde iç ve dış yüzeylerinde çark izleri ve yivler belirgindir. Cidar kalınlığı ince ve orta arasında değışmektedir. **Kat. No. 7** ve **8**'in cidarı diğer örneklerle oranla daha ince yapılmıştır. **Kat. No. 11**, Form 2 içerisinde karşılaşılan tek kaide parçasıdır. Kaide ayaklarının alçaldığı ve kalınlaştığı görülmektedir. Merkezinde kazıma teknikte yapılmış bitkisel bir bezeme bulunmaktadır. İncelenen örnekler Loeschke (Loeschke, 1912: Tafel XXVIII: 26 a, b) Tip 26'dan türetilen Geç versiyonlara aittir. MS 3-4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmiştir (Hayes, 1972: 319). Örneklerin benzerleri; Atina Agorası (Hayes, 1972: 319-320, Fig. 64: Form 2; Hayes, 2008: 200, Fig. 25: 797), Knossos (Hayes, 1983: 119, fig. 2: 6-13; Forster, 2005:128, Fig. 3: 2), Assos (Zelle, 1990: 131, Abb. 12: 58-59; Zelle, 1997: 214-215, Abb. 44: 932, 934, Abb. 45: 950, 953; Sezgin, 2010: 82, 84-86, Kat. No: 131, 148, 153, 155, 157-159; Ayaz, 2014: 79-80, Kat. No: 18-22, 26), Thasos (Reynal and Sodini, 1992: 15, fig. 2: CF19, CF23), Troia (Tekkök, 1996: fig. 82: F11; Heath and Tekkök, 2007-2008: 47, No: 22), Aleksandria Troas (Tüzün, 1998: 38, Kat. No: 103-104), Halmyris (Topoleanu, 2000: 293, Planşa/ I: 5), Amphipolis (Malamidou, 2005: 114, Fig. 12: 43-44), Knidos (Doksanaltı, 2006: . 474, K182), Antandros (Sekban, 2007: 83-88, 91, Kat. No: 92-95, 98-99, 104, 111; Aktaş, 2018: 103-107, Kat. No: 156-157, 159, 163-166, 172, 174, 179, 182-185, 194; Çobanoğulları, 2021: 298, Kat. No: 170), Hadrianopolis (Edirne) (Atlı Akbuz, 2008: 105-111, Kat. No: 91-97, 103-108), Smyrna Agorası (Erol, 2011: 346-354, Kat. No: 90-92, 95-96, 109-112), Patara (Uygun, 2011: Plate 35: 524, 526), Phokaia (Fırat, 2011: Lev. 115, Kat. No: 124, 563), Parion (Ergürer, 2012: 382, Kat. No: 197-198; Ergürer, 2016: 129, Fig. 3: 22-23, 25-26; Ergül, 2019: 112-113, Kat. No: 34-38), İzmir/Karaburun (Aktaş vd., 2019, s.408, Fig. 3: 5-6), Tekirdağ (Yeniköy Mermer Höyük) (Karakaş, 2019: 294, Res. 8: 18) ve Metropolis Tiyatrosu'nda (Makinist, 2019: 101-102, Kat. No: 152, 154) görülmektedir (Yavuz, 2021: 27-28).

Hayes Form 3 (Kat. No. 12) (Lev. 2)

Kat. No. 12, kireç katkılı hamur sert dokuludur ve gözeneksizdir. Açık kırmızı tondaki hamur rengine karşı astar daha koyu kırmızı tercih edilmiştir. Astar kalitelidir ve kaygan bir yüzeyi vardır. Yarı küresel bir gövdesi vardır. Ağız kenarı dikey uzanır. Dudak uç kısmının yuvarlatıldığı neredeyse sivrileştirilerek profilendirildiği görülür. Oldukça ince bir cidarı vardır. Ağız kenarı dışında üçgenimsi bir çıkıntıya yer verilir. Örnek üzerinde sonradan yapılmış olabilecek kazıma yazı bulunmaktadır. Benzerleri; Atina Agorası (Hayes, 1972, 320-321, Fig. 64: Form 3), Knossos (Hayes, 1983: 120, Fig. 3: 30; Forster, 2005: 128, Fig. 3: 8), Stobi (Anderson - Stojanovic, 1992: 54, Plate 40: 343), Assos (Zelle, 1997: 209, Abb. 39: 774, 822; Sezgin, 2010: 77-78, Kat. No: 101, 103; Ayaz, 2014: 83, Kat. No: 39), Aleksandria Troas (Tüzün, 1998: 32, Kat. No: 68-69), Halmyris (Topoleanu, 2000: 93, Planşa I: 6), Amphipolis (Malamidou, 2005: 115, Fig. 13: 51-53), Knidos (Doksanaltı, 2006: 474, K183), Antandros (Sekban, 2007: 43, 46, Kat. No: 3, 8; Açar, 2017: 55-56, Kat. No: 7-9; Aktaş, 2018: 96, Kat. No: 126; Çobanoğulları, 2021: 299, Kat. No: 171), Atina Agorası (Hayes, 2008: 200, Fig. 25: 794), Troia (Heath and Tekkök, 2007-2008: 46: 18), Hadrianopolis (Edirne) (Atlı Akbuz, 2008: 114, Kat. No: 117), Smyrna Agorası (Erol, 2011: 372, 377, Kat. No: 163, 165, 179), Patara (Uygun, 2011: Plate 34: 509, 514), Phokaia (Fırat, 2011: Lev. 117, Kat. No: 405), Parion (Ergürer, 2012: 385, Kat. No: 203; Ergürer, 2016:

129, Fig. 3: 28-31; Ergül, 2019: 115, Kat. No: 41) ve Metropolis Tiyatrosu'nda (Makinist, 2019: 97-98, Kat. No: 143, 145) görülmektedir (Yavuz, 2021: 28-29).

Hayes Form 4 (Kat. No. 13-17) (Lev. 3)

İncelenen 5 adet örneğin (Kat. No. 13-17) hamurları sert dokulu olup katkı maddesi olarak kireç, kum ve mika kullanılmıştır. Gözeneksiz yapıdadırlar. Hamur rengi pembeden kırmızımsı sarıya değin değişmektedir. Astar hamur renginden daha koyu, kırmızı ve koyu kırmızı tonlarındadır. **Kat. No. 13, 14** ve **17**'de tüm yüzeye uygulanan astar kaliteli olup parlak ve kaygandır. **Kat. No. 15**'de astarın iç yüzeyde kaygan ve parlak dış yüzeyde mat uygulandığı, **Kat. No 16**'da ise tümüyle mat bir uygulamaya gidildiği görülmektedir. İnce cidar kalınlıkları incedir. Dış yüzeylerinde çark izleri görülmektedir.

Kat. No. 13'de ağız kısmı yuvarlatılmıştır ve ağızdan gövdeye neredeyse keskin bir geçiş sağlanmıştır. **Kat. No. 14**, dikey olarak uzanan ağız kısmı yuvarlatılmıştır. **Kat. No. 14-17**, yuvarlatılan ağız kısmı içe dönük yapılmıştır. Ağızdan gövdeye yumuşak geçişlidirler. Örneklerin geniş gövdeleri vardır. İncelenen örnekler form olarak Phokaia Form 1 ile benzer özellikler göstermektedir. Benzerleri; Knossos (Hayes, 1983: 120, Fig. 3: 20-22; Forster, 2005: 128, Fig. 3: 5-7), Assos (Zelle, 1990: 131, Abb. 12: 51; Zelle, 1997: Abb. 41: 873, 875, 885, 887; Sezgin, 2010: 63, 67, 70, Kat. No: 3-4, 27-28, 47; Ayaz, 2014: 87, 89-90, Kat. No: 56, 65-69), Stobi (Anderson - Stojanovic, 1992: Plate 40: 344-345), Thasos (Reynal and Sodini, 1992: 15-16, fig. 2: CF25-29), Ephesus (Gassner, 1997: Tafel 44: 528-530), Halmyris (Topoleanu, 2000: 293, Planşa I: 7), Knidos (Doksanaltı, 2006: No: 539, 1797), Aleksandria Troas (Tüzün, 1998: 34, Kat. No: 80), Troia (Heath and Tekkök, 2007-2008: 49-50: 29, 31), Hadrianopolis (Edirne) (Atlı Akbuz, 2008: 119-128, Kat. No: 131, 136-137, 140, 144, 146-148, 150-151, 154-158, 161), Patara (Uygun, 2011: Plate 33: 495-500), Smyrna Agorası (Erol, 2011: 339-340, Kat. No: 65, 67, 70), Phokaia (Firat, 2011: Lev. 118, Kat. No: 146), Parion (Ergürer, 2012: 388-389, Kat. No: 209-211; Ergürer, 2016: 129, Fig. 3: 38-40, 42-44, 47, 50; Ergül, 2019: 120-122, Kat. No: 51, 53-54, 56), İbida (Mocanu, 2014: 153, Fig. 2: 1-6), Amphipolis (Malamidou, 2005: 116, Fig. 14: 54-58), Miletos (Niewöhner, 2016: 245, 250, 253, Fig. 26: 8, Fig. 29: 47-48, Fig. 31: 73), Antandros (Aktaş, 2018: 82, Kat. No: 69-70), Tekirdağ (Yeniköy Mermer Höyük) (Karakaş, 2019: 296, Res. 10: 26) ve Metropolis Tiyatrosu'nda (Makinist, 2019: 105, Kat. No: 164) görülmektedir (Yavuz, 2021: 29-30).

Hayes Form 5 (Kat. No. 18-19) (Lev. 3)

Kat. No. 18-19, sert dokudaki hamur kireç ve kum katılıdır. Gözeneksizdir. Kırmızımsı sarı ve açık kırmızı arasında değişen hamur renkleri vardır. Astar, hamur renginden daha koyu tonlarda tercih edilmiştir. **Kat. No. 18** de daha yoğun uygulanan astar **Kat. No 19**'a göre daha parlak ve kaygan görünümündedir. Küçük boyutlu kase görünümündeki örneklerin ağız kısmı her iki örnekte de dik uzanmaktadır. **Kat. No. 18**'de ağızdan gövdeye keskin geçilirken, **Kat. No. 19**'da daha yumuşak geçildiği görülmektedir. Cidar kalınlıkları oldukça ince yapıdadır. Dış yüzeyde çark izleri görülebilmektedir. Dudak uç kısmı gelindikçe incelmektedir. Benzerleri; Knossos (Hayes, 1983: 120, Fig. 3: 24), Assos (Zelle, 1990: Abb. 11: 40; Zelle, 1997: Abb. 40: 859-860; Sezgin, 2010: 69, 78, Kat. No: 45, 107-108; Ayaz, 2014: 95-96, Lev. 20: 87- 89, Lev. 21: 93), Amphipolis (Malamidou, 2005: 116, Fig. 14: 59), Knidos (Doksanaltı, 2006: No: 539), Troia (Heath and Tekkök, 2007-2008: 50: 32), Patara (Uygun, 2011: Plate 34: 507-508), Hadrianopolis (Edirne) (Atlı Akbuz, 2008: 117-118, Kat. No: 124-128), Parion (Ergürer, 2012: 390-391, Kat. No: 213-215; Ergürer, 2016: 129, Fig. 3: 55-56; Ergül, 2019: 129-130, Kat. No: 70-72), Miletos (Niewöhner, 2016: 250, Fig. 29: 54), Tekirdağ (Yeniköy Mermer Höyük) (Karakaş, 2019: 296, Res. 10: 30) ve Sebaste'de (Eyüboğlu, 2020: 48, Kat. No: 10) görülmektedir (Yavuz, 2021: 30-31).

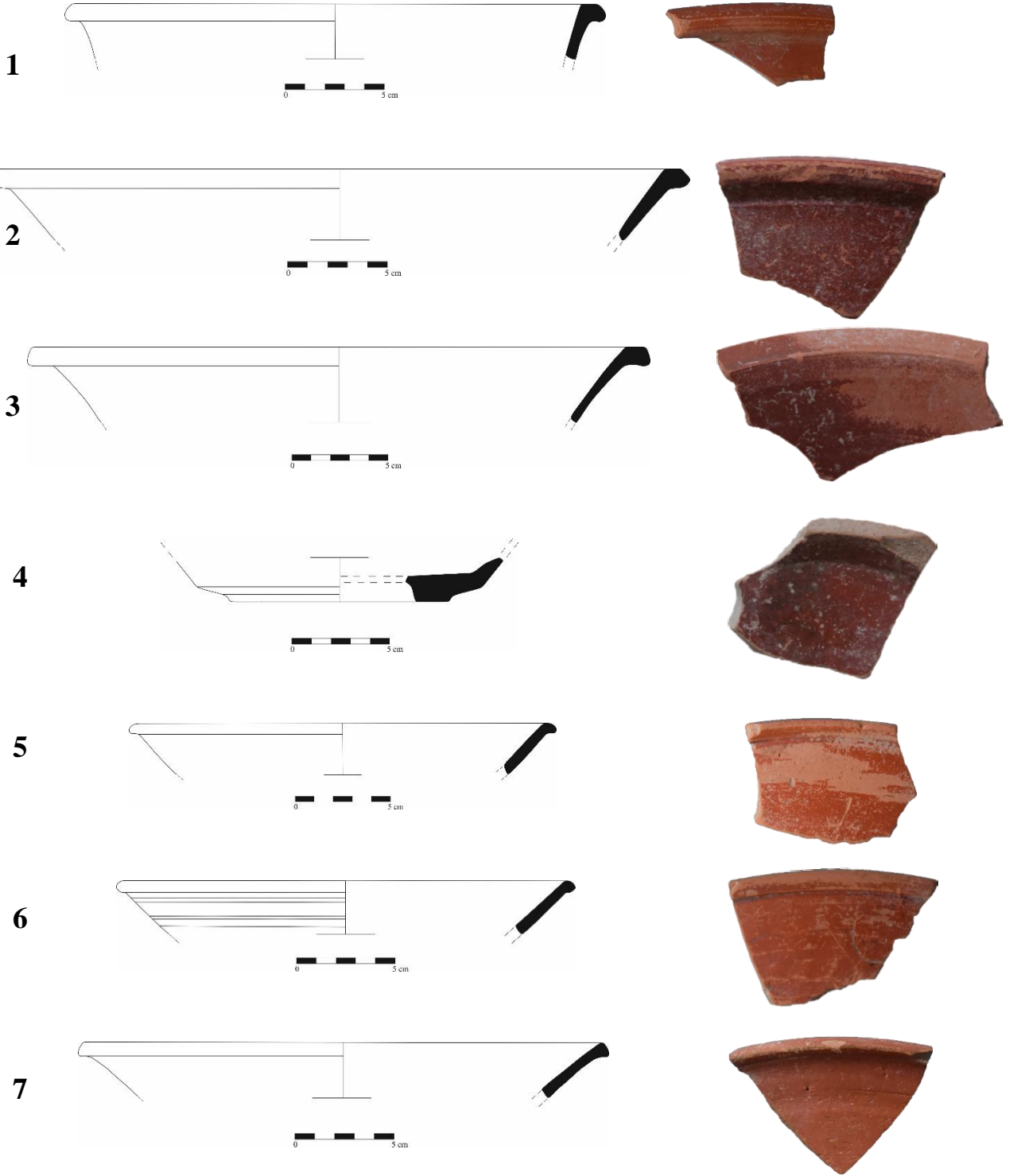
KATALOG

- Kat. No : 1** **Levha No** : 1
Form : Kâse - Çandarlı Form 1
Yükseklik : 2.8 cm **Ağız Çapı** : 27 cm
Hamur Rengi : 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı **Astar Rengi** : 10 R 5/8 Kırmızı
Tarih : MS 3. yüzyıl-MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John W. Hayes, 1972, fig. 64: Form 1; J. W. Hayes, 1983, s. 119, Fig. 2: 1-2.
- Kat. No : 2** **Levha No** : 1
Form : Kâse - Çandarlı Form 1
Yükseklik : 3.5 cm **Ağız Çapı** : 34 cm
Hamur Rengi : 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı **Astar Rengi** : 10 R 4/6-4/8 Kırmızı
Tarih : MS 3. yüzyıl- MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John W. Hayes, 1972, fig. 64: Form 1; J. W. Hayes, 1983, s. 119, Fig. 2: 1-4.
- Kat. No : 3** **Levha No** : 1
Form : Kâse - Çandarlı Form 1
Yükseklik : 3.8 cm **Ağız Çapı** : 34 cm
Hamur Rengi : 10 R 6/8 Açık Kırmızı **Astar Rengi** : 2.5 YR 3/6 Koyu Kırmızı
Tarih : MS 3. yüzyıl- MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John W. Hayes, 1972, fig. 64: Form 1; J. W. Hayes, 1983, s. 119, Fig. 2: 1-4.
- Kat. No : 4** **Levha No** : 1
Form : Kâse - Çandarlı Form 1
Yükseklik : 2.3 cm **Taban Çapı** : 11 cm
Hamur Rengi : 5 YR 7/4 Pembe **Astar Rengi** : 2.5 YR 4/4 K. Kahverengi
Tarih : MS 3. yüzyıl- MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John. W. Hayes, 1972, fig. 64: Form 1; J. W. Hayes, 1983, s. 119, Fig. 2: 4; J. W. Hayes, 2008, s. 200, Fig. 25: 197, 801.
- Kat. No : 5** **Levha No** : 1
Form : Tabak – Çandarlı Form 2
Yükseklik : 3 cm **Ağız Çapı** : 22 cm
Hamur Rengi : 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı **Astar Rengi** : 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tarih : MS 3. yüzyıl- MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John W. Hayes, 1983, s. 119, fig. 2: 6-7; J. W. Hayes, 2008, s. 200, Fig. 25: 797.
- Kat. No : 6** **Levha No** : 1
Form : Tabak – Çandarlı Form 2
Yükseklik : 2.7 cm **Ağız Çapı** : 20 cm
Hamur Rengi : 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı **Astar Rengi** : 10 R 5/8 Kırmızı
Tarih : MS 3. yüzyıl- MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : J. W. Hayes 1983, s. 119, fig. 2: 6; J. W. Hayes, 2008, s. 200, Fig. 25: 797.
- Kat. No : 7** **Levha No** : 1
Form : Tabak – Çandarlı Form 2
Yükseklik : 2.8 cm **Ağız Çapı** : 26 cm
Hamur Rengi : 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı **Astar Rengi** : İç: 2.5 YR 5/8 Kırmızı Dış: 2.5 YR 4/8 Kırmızı
Tarih : MS 3. yüzyıl-MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John W. Hayes, 1972, Fig. 64: Form 2; J. W. Hayes, 1983, s. 119, Fig. 2: 7-8.
- Kat. No : 8** **Levha No** : 2
Form : Tabak - Çandarlı Form 2
Yükseklik : 4 cm **Ağız Çapı** : 21 cm

Hamur Rengi	: 2.5 YR 4/8 Kırmızı	Astar Rengi	: 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı
Tarih	: MS 3. yüzyıl- MS 4. yüzyıl ilk çeyreği		
Referans	: John W. Hayes, 1972, Fig. 64: Form 2; J. W. Hayes, 1983, s. 119, Fig. 2: 8.		
Kat. No : 9		Levha No	: 2
Form	: Tabak - Çandarlı Form 2		
Yükseklik	: 3.7 cm	Ağız Çapı	: 22 cm
Hamur Rengi	: 2.5 YR 6/6 Açık Kırmızı	Astar Rengi	: 2.5 YR 4/8 Kırmızı / 2.5 YR 3/6 Koyu Kırmızı
Tarih	: MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği		
Referans	: John W. Hayes, 1972, Fig. 64: Form 2; J. W. Hayes, 1983, s. 119, Fig. 2: 8-12.		
Kat. No : 10		Levha No	: 2
Form	: Tabak – Çandarlı Form 2		
Yükseklik	: 4.3 cm	Ağız Çapı	: 30 cm
Hamur Rengi	: 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı	Astar Rengi	: 2.5 YR 3/6 Koyu Kırmızı
Tarih	: MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği		
Referans	: J. W. Hayes, 1983, s. 119, Fig. 2: 6.		
Kat. No : 11		Levha No	: 2
Form	: Tabak – Çandarlı Form 2		
Yükseklik	: 1.5 cm	Taban Çapı	: 11.2 cm
Hamur Rengi	: 5 YR 7/4 Pembe	Astar Rengi	: 2.5 YR 4/8 Kırmızımsı Kahverengi
Tarih	: MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği		
Referans	: John W. Hayes, 1972, Fig. 64: Form 2; J. W. Hayes, 1983, s. 119, Fig. 2: 9-13.		
Kat. No : 12		Levha No	: 2
Form	: Kâse - Çandarlı Form 3		
Yükseklik	: 3.6 cm	Ağız Çapı	: 15 cm
Hamur Rengi	: 2.5 YR 6/6 Açık Kırmızı	Astar Rengi	: 10 R 4/8 Kırmızı 2.5 YR 3/6 Koyu Kırmızı
Tarih	: MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği		
Referans	: John W. Hayes, 1972, Fig. 64: Form 3; J. W. Hayes, 1983, s. 120, Fig. 3: 30; J. W. Hayes 2008, s. 200, fig. 25: 794.		
Kat. No : 13		Levha No	: 3
Form	: Tabak - Çandarlı Form 4		
Yükseklik	: 2.9 cm	Ağız Çapı	: 20 cm
Hamur Rengi	: 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı	Astar Rengi	: 2.5 YR 4/8 Kırmızı
Tarih	: MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği		
Referans	: John W. Hayes 1972, Fig. 64: Form 4; J. W. Hayes, 1983, s. 120, Fig. 3: 20-22.		
Kat. No : 14		Levha No	: 3
Form	: Tabak - Çandarlı Form 4		
Yükseklik	: 2.8 cm	Ağız Çapı	: 21 cm
Hamur Rengi	: 5 YR 8/4 Pembe	Astar Rengi	: 2.5 YR 4/8 Kırmızı
Tarih	: MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği		
Referans	: John W. Hayes 1972, Fig. 64: Form 4; J. W. Hayes, 1983, s. 120, Fig. 3: 20-22.		
Kat. No : 15		Levha No	: 3
Form	: Tabak - Çandarlı Form 4		
Yükseklik	: 3.3 cm	Ağız Çapı	: 32 cm
Hamur Rengi	: 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı	Astar Rengi	: 2.5 YR 4/6 Kırmızı

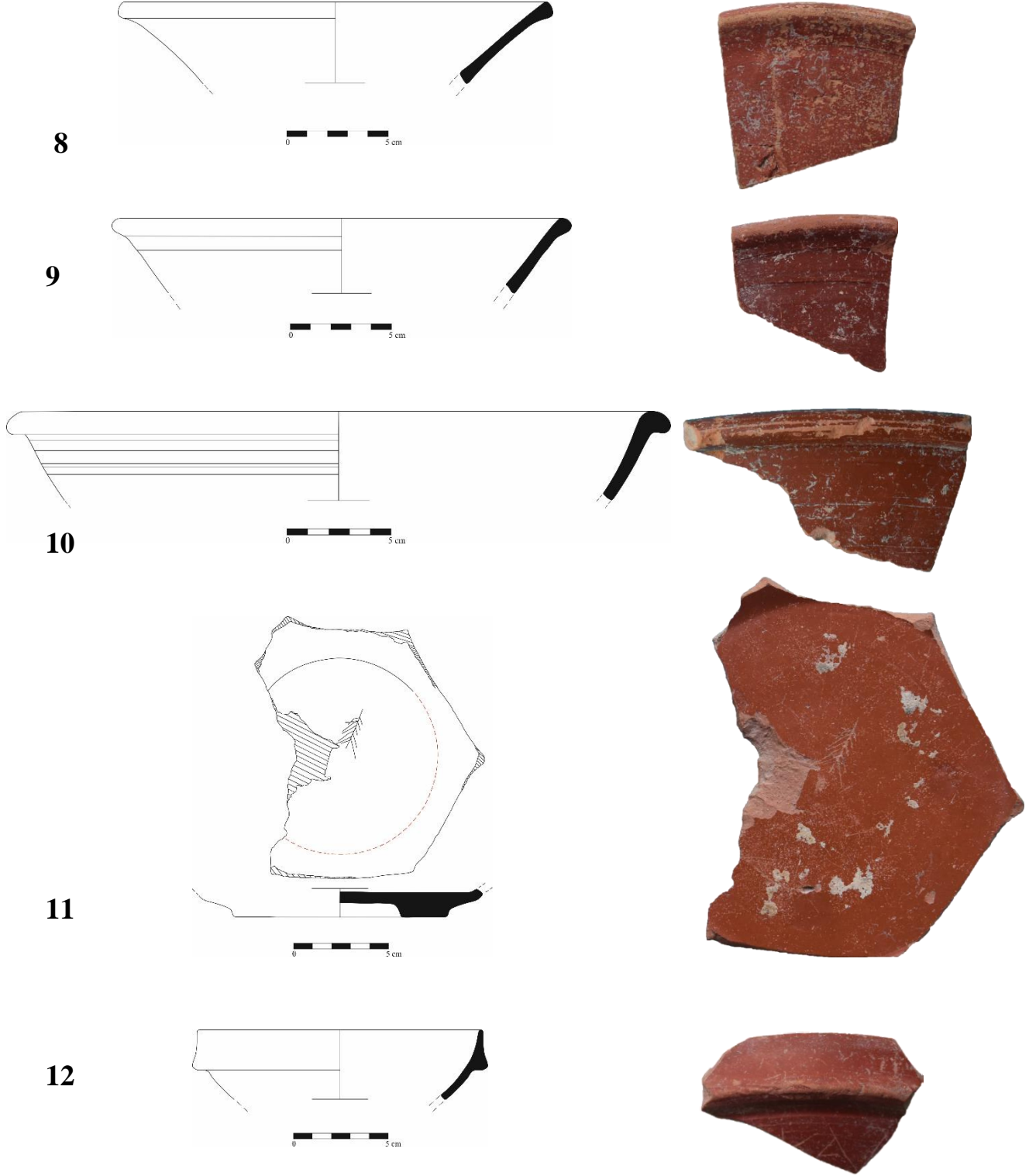
- Tarih** : MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John W. Hayes 1972, Fig. 64: Form 4; J. W. Hayes, 1983, s. 120, Fig. 3: 20-22.
- Kat. No : 16** **Levha No** : 3
Form : Tabak - Çandarlı Form 4
Yükseklik : 3.7 cm **Ağız Çapı** : 30 cm
Hamur Rengi : 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı **Astar Rengi** : 2.5 YR 4/8 Kırmızı
Tarih : MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John W. Hayes, 1972, Fig. 64: Form 4; J. W. Hayes, 1983, s. 120, Fig. 3: 20-21.
- Kat. No : 17** **Levha No** : 3
Form : Tabak - Çandarlı Form 4
Yükseklik : 2.9 cm **Ağız Çapı** : 27 cm
Hamur Rengi : 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı **Astar Rengi** : 2.5 YR 4/8 Kırmızı
Tarih : MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John W. Hayes, 1972, Fig. 64: Form 4.
- Kat. No : 18** **Levha No** : 3
Form : Kâse - Çandarlı Form 5
Yükseklik : 3.7 cm **Ağız Çapı** : 12 cm
Hamur Rengi : 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı **Astar Rengi** : 2.5 YR 4/8 Kırmızı
Tarih : MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John W. Hayes, 1972, Fig. 64: Form 5; J. W. Hayes, 1983, s. 120, Fig. 3: 24.
- Kat. No : 19** **Levha No** : 3
Form : Kâse - Çandarlı Form 5
Yükseklik : 13 cm **Ağız Çapı** : 3.3 cm
Hamur Rengi : 2.5 YR 6/6 Açık Kırmızı **Astar Rengi** : 2.5 YR 5/8 Kırmızı
Tarih : MS 3. yüzyıl - MS 4. yüzyıl ilk çeyreği
Referans : John W. Hayes, 1972, Fig. 64: 5.

LEVHA 1

Kat. No: 1-4, Çandarlı Form 1, Kat. No: 5-7, Çandarlı Form 2

LEVHA 2

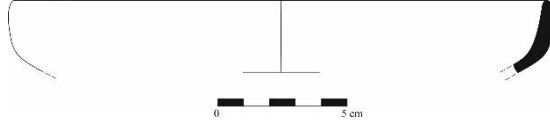
Kat. No: 8-11, Çandarlı Form 2, Kat. No: 12, Çandarlı Form 3

LEVHA 3

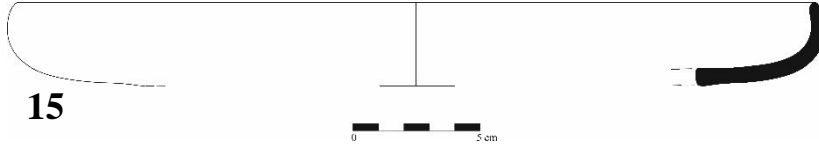
13

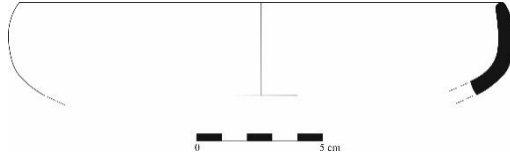
14

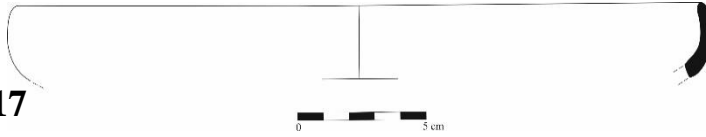
15

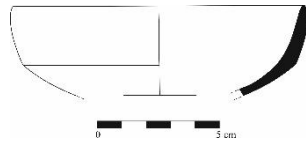
16

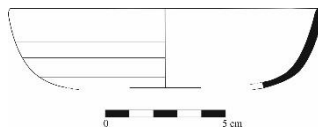
17

18

19

Kat. No: 13-17, Çandarlı Form 4, Kat. No: 18-19, Çandarlı Form 5

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yapılan çalışmalarda Çandarlı Seramiklerinin erken ve Geç olmak üzere iki üretim aşaması geçirdiği görülmüştür. Geç evre örnekleri 5 farklı forma karşılık gelmektedir (Hayes, 1972: 316-322). Bu çalışma içerisinde değerlendirilen örneklerde Hayes'in Çandarlı Seramiklerinin Geç üretim versiyonları kapsamındadır. 5 farklı formdan da örneğin çalışmaya dâhil edildiği seramikler içerisinde 19 adet örnekten 17 tanesi ağız, 2 tanesi kaide parçasıdır. Geç üretim örnekleri içerisinde bazı formların Loeschcke'nin erken tiplerine karşılık gelmektedir. Bu durum erken tipler arasında bazı formların Geç evrede de kullanılmaya devam edildiğini ve üretimin bitimine doğru az sayıda forma yoğunlaşarak üretimin, Hayes Form 1-5 arasında şekillenmiş olabileceğini göstermektedir.

İncelenen 19 adet örnek, MS 3-4. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir. Büyük Roma Hamamı'ndaki çalışmalar sırasında stratigrafinin tam olarak izlenemediği dolgu toprak içerisinde tespit edilen bu örnekleri tam anlamıyla tarihlendirecek sikkeler gibi diğer buluntuların saptanamaması beraberinde pek çok sorun getirmiştir. Bunun için bu seramiklerin; üretim yerine olan bölgesel yakınlığı, Troas'daki diğer örnekleri ve aynı kontekste bulunan diğer Geç Roma Seramiklerine bakılarak bir tarihlendirmeye gidilmiştir. Hayes bu seramiklerin sınırlı da olsa üretim merkezi ve çevresinde MS 4. yüzyıla değin üretiminin devam etmiş olabileceğini belirtmektedir (Hayes, 1972: 317). Üretim yeri ile olan bölgesel yakınlık Çandarlı Seramiklerinin MS 4. yüzyıl içerisinde sınırlı da olsa üretilmeye devam edildiğini ve Batı Anadolu'da belirli bir süre daha kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

MS 4. yüzyılda belirli bir zamana kadar kullanılmaya devam edilen Çandarlı seramikleri daha sonraki aşamalarında muhtemelen sadece yerel bir pazara tedarik ediliyordu. MS 2. yüzyılın ikinci yarısında ve 3. yüzyılın ilk yarısı boyunca Çandarlı Seramikleri, kuzeyde Güney Rusya'dan Cyrenaica'ya kadar uzanan geniş bir alana yaygın olarak ihraç edilmekteydi. Örnekler özellikle, diğer sigillatların son versiyonlarının ortadan kalkmasının ardından, MS 3. yüzyılın ortalarında Afrika seramiklerinin ince versiyonlarının piyasaya çıkmasına kadar ciddi bir rekabetle karşılaşmadığı Ege Bölgesi'nde yaygındır (Hayes, 1972: 317).

Smintheion'da yapılan çalışmalarda Çandarlı seramiklerinin erken evresine ait örneklerde bulunmuştur. Smintheion'da Çandarlı seramikleri diğer Doğu Sigillata grupları ile karşılaştırıldıklarında en yoğun grubu oluşturdukları görülmektedir (Akyürek, 1992: 125-165; Çelem, 2009: 44, 65). Bu durum Kuzeybatı Anadolu'daki Aleksandria Troas, Parion, Assos ve Antandros gibi pek çok merkezde izlenebilmektedir (Tüzün, 1998: 27; Malfitana, 2002: 143; Ergüner, 2012: 240; Ayaz, 2014: 28-29; Aktaş, 2018: 463-464; Ergül, 2019: 83). Çandarlı seramiklerinin erken örneklerinin Roma Dönemi'nde diğer sigillata gruplarına göre fazla olduğu Geç Roma Dönemi'nde yerini Geç versiyonlarına ve üretimin sonlanmasıyla Afrika, Phokaia ve Açık Renkli seramikler gibi çeşitli gruplara bırakmıştır. Smintheion'unda içerisinde yer aldığı Troas Bölgesi'ndeki diğer kentlerdeki örneklerine bakıldığında; Assos'ta MS 2. yüzyıla ait Çandarlı seramiği ithalatının Pergamon üretimi seramiklere oranla arttığı görülmektedir. Zelle, buradaki Çandarlı seramikleri MS 2-3. yüzyıl arasını kapsamaktadır (Zelle, 1990: 24). Assos Nekropol alanında yapılan çalışmalarda tespit edilen Çandarlı seramiklerini MS 1-3. yüzyıl arasına tarihlendirmiştir (Zelle, 1997: 138). Assos Kuzey Stoa'nın 3 tabakasında da Çandarlı seramikleri tespit edilmiştir. Burada tespit edilen 216 örnekten 5 tanesinin Loeschcke'nin erken formlarına, 211 tanesinin ise Hayes'in Geç üretim formlarına karşılık geldiği görülmüştür. Kuzey Stoa'daki bu örnekler MS 1-4. yüzyıl arasını kapsamaktadır (Ayaz, 2014: 30-31)

Parion Yamaç Yapısı, Odeon, Dükkanlar ve Roma Hamamı'nda tespit edilen Çandarlı seramiklerinin kil ve astar özelliklerinden ve de Hayes'in Geç üretim örnekler için belirlediği 5 farklı form tipiyle örtüşmelerinden yola çıkılarak bunların Çandarlı'nın Geç Dönem üretimi olabileceği görülmektedir (Ergüner, 2012: 102). Buradaki Çandarlı seramikleri, tespit edilen sikkelerinde yardımıyla MS 2. yüzyılın ikinci yarısından 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmiştir. Kentin Pergamon'a olan yakınlığıda düşünüldüğünde Çandarlı seramiklerinin MS 4. yüzyıl içerisinde de Parion'da kullanılmaya devam edildiği belirtilmiştir (Ergüner, 2012: 115). Parion Tiyatrosu Geç Dönem tabakasında tespit edilen Çandarlı seramiklerinin 1 örnek dışında tümünün Hayes'in Geç üretim versiyonları için geliştirdiği form tipolojisine karşılık geldiği görülmüştür (Ergüner, 2016: 125; Ergül, 2019: 32). Parion'da yapılan çalışmalardan anlaşılacağı üzere bunların Hayes'in tipolojisine uydukları ve Form 1 ile Form 4'ün daha yoğun oldukları görülmüştür (Ergüner, 2012: 103; Ergüner, 2016: 126; Ergül, 2019: 32).

Antandros Yamaç Ev sektöründeki çalışmalarda diğer sigillata grupları arasında çoğunluğun Doğu Sigillataları C'ye (Çandarlı) ait olduğu görülmüştür (Aktaş, 2018: 79). Burada Çandarlı seramiklerinin erken ve Geç Dönem örnekleri tespit edilmiştir. Tespit edilen Çandarlı örneklerinin büyük

çoğunluğu Yamaç Ev Apodyterium'unun taban altı dolgusunda kullanılmıştır. Yamaç Ev'in MS 3. yüzyılın sonu - 4. yüzyılın başına tarihlendirilmesi bu seramikler içinde terminus oluşturmaktadır. Genel olarak MS 1-3 yüzyıl arasına tarihlendirilen Çandarlı seramiklerinin, Parion ve Pergamon'da MS erken 4. yüzyıla kadar çekilmesi Antandros'lada örtüşmektedir (Aktaş, 2018: 112). Antandros Nekropol alanı Geç Roma yerleşiminde tespit edilen Çandarlı örneklerinin de MS 4. yüzyılın ilk yarısını kapsadığı ve Hayes'in Geç üretim örneklerine karşılık geldiği görülmektedir (Açar, 2017: 53-54).

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın verileri gözleme dayalı olarak toplanmıştır. Bu sebeple çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Abadie-Reynal, C. ve Sodini, J. P. (1992). *La Céramique Paléochrétienne De Thasos (Alikı, Delkos, Fouilles Anciennes)*. Études Thasiennes XIII. Athens.
- Açar, E. (2017). Antandros Nekropolü Geç Roma Yerleşimi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Yasemin Polat), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktaş, R. (2018). *Antandros Kazısı Yamaç Ev Roma Dönemi Seramikleri*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Yasemin Polat), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı.
- Aktaş, R. vd. (2019). 'İzmir-Karaburun YüzeY Araştırmasında Ele Geçen Roma Dönemi Seramikleri. *OLBA*, 0(XXVII), 369-412.
- Akyürek, N. E. (1992). Terra Sigillata aus dem Heiligum des Apollon Smintheios. *AMSt 8. Studien Zum Antiken Kleinasien*, 0(II), 125-166.
- Anderson, S. ve Stajanović, V. R. (1992). *Stobi: The Hellenistic and Roman Pottery*. Stobi, Results of the Joint American-Yugoslav Arc. Investigations 1970-1981, Stobi I. Princeton Universty Press, New Jersey.
- Atlı Akbuz, L. (2008). Hadrianopolis Roma Dönemi Seramiği, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Ergün Lafli), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayaz, M. (2014). Assos Kuzey Stoası Kırmızı Astarlı Roma Seramiği, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Nurettin Arslan), Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelem, M. M. (2009). Apollon Smintheion Terra Sigillataları, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Coşkun Özgünel), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çizmeli Ögün, Z. (2004). Smintheion Kazıları Sikke Buluntuları. *Anadolu/Anatolia* 26. 25-37.
- Çobanoğulları, M. (2021). Antandros Antik Kenti Yamaç Ev 1 No'lu Dükkan Seramikleri, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Zeynep Koçel Erdem), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doksanaltı, E. M. (2006). Knidos Kap – Krio Kazı Alanı, (Yayımlanmış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Christine ÖZgan), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergül, G. (2019). Parion Tiyatrosu Geç Dönem Alanları Roma Seramikleri, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışmanlar: Dr. Öğr. Üyesi Üftade Muşkaa, Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ertuğ Ergürer), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergürer, H. E. (2012). Parion Roma Dönemi Seramiği, (Yayımlanmış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Cevat Başaran), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergürer, H. E. (2016). Sigillata ve Geç Roma Kırmızı Astarlı Seramikleri. (Ed.: C. Başaran ve H. E. Ergürer). *Parion Roma Tiyatrosu İçinde* (s. 123-164). Ankara: İçdaş Yayınları.
- Erol, D. (2011). Smyrna Devlet Agorasında Ele Geçen Terra Sigillata ve Geç Roma Seramiği, Yayımlanmış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Binnur Gürler), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eyüboğlu, M. A. (2020). Sebaste Antik Kenti YüzeY Araştırmaları'nda Ele Geçen Terra Sigillata ve Geç Roma Kırmızı Astarlı Seramikleri (2016-2019), (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Emre Taştımür), Uşak: Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Fırat, M. (2011). Phokaia Geç Roma Dönemi Mutfak Kapları, (Yayımlanmış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Ömer Özyiğit), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Forster, G. (2005). The Roman City of Knossos, Colonia Julia Nobilis- the Nature of The Imported Fine Wares. (Eds.: M. B. Briese ve L.E. Vaag). *Trade Relations in the Eastern Mediterranean from the Hellenistic Period to Late Antiquity: Ceramic Evidence. Halicarnassian Studies III* içinde (s. 124-131). Denmark: University Press of Southern Denmark.
- Gassner, V. (1997). *Das Südtor der Tetragonos- Agora. Keramik und Kleifunde, Forschungen in Ephesos XIII/1/1*. Wien.
- Hayes, J. W. (1972). *Late Roman Pottery*. London: British School at Rome.
- Hayes, J. W. (1983). *The Villa Dionysos Excavations*. Knossos: The Pottery. BSA 78. 97-169.
- Hayes, J. W. (2008). *Roman Pottery Fine-Ware Imports, The Athenian Agora XXXII*. New Jersey: Princeton.
- Heath, S. and Tekkök, B. (2007-2008). Greek, Roman and Byzantine Pottery at Ilios (Troia), 2007- 2008 Project Troia. <http://classics.uc.edu/troy/grbpottery/> adresinden 18.08.2022 tarihinde erişildi.
- Karakaş, G. (2019). Tekirdağ Yeniköy Mermer Höyük Kırmızı Astarlı Seramikleri. (Ed.: Bülent Öztürk vd.). *Mnemes Kharin ve Filiz Dönemez-Öztürk Anısına Makaleler* içinde (s. 271-298). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Kenyon K.M. (1957). Terra Sigillata, in: J.W. Crowfoot, G.M. Crowfoot & K.M. Kenyon, The Objects from Samaria, Samaria-Sebaste III, London.
- Koçyiğit, O. (2013). Troas Bölgesi Geç Antik Konut Mimarlığı Üzerine Gözlemler. *Sanat Tarihi Dergisi*, XXIV(1), 152-153.
- Loeschcke, S. (1912). Die Arbeiten zu Bergama 1910-1911. Sigillata-Töpfereien in Tschandarli. AM XXXVII., 344-407.
- Makinist, Ö. (2019). Metropolis Tiyatrosunda Bulunmuş Olan Terra Sigillata, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Binnur Gürler), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Malamidou, V. (2005). Four Middle Roman Ceramic Groups from Eastern Macedonia. (Eds.: M. B. Briese ve L.E. Vaag). *Trade Relations in the Eastern Mediterranean from the Hellenistic Period to Late Antiquity: Ceramic Evidence, Halicarnassian Studies III* içinde (s. 98-116). Denmark: University Press of Southern Denmark.
- Malfitana, D. (2002). Eastern Terra Sigillata Wares in The Eastern Mediterranean Notes On a Initial Analysis. *Ceramiques Hellenistiques Et Romaines, MOM 35* (s. 133-157). Lyon.
- Mocanu, M. (2014). Considerații Privind Ceramica De Masă de la (L)Ibida (II). Sectorul Extra Muros Nord I. *PEUCE, S.N, XII*, 147-168.
- Niewöhner P. (2016). The Byzantine Settlement History of Miletus and Its Hinterland – Quantitative Aspects. Stratigraphy, Pottery, Anthropology, Coins, and Palynology. *Archaeologischer Anzeiger*, 0(2), 225-290.
- Özgünel, C. (1982). Chryse-Apollon Smintheus Tapınağı 1980-1981 Yılı Kazıları. *KST*, IV, 207-224.
- Sekban, M. B. (2007). Antandros Yamaç Ev Terra Sigillata Buluntuları, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Gürkan Polat), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezgin, K. (2010). Assos Kuzey Stoasının İnşası ve Kullanım Evreleri, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Nurettin Arslan), Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekkök-Biçken, B. (1996). *The Hellenistic and Roman Pottery From Troia: Second Century B.C. To Sixth Century A.D.* UMI Company, Columbia.
- Topoleanu, F. (2000). *Roman and Roman-Byzantine Pottery from Halmyris (1st – 7th centuries AD)*. Tulcea.
- Tüzün, B. (1998). Alexandria Troas Yüzev Seramikleri, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Coşkun Özgünel), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uygun, Ç. (2011). *IV. 2 Tepecik Kırmızı Astarlı Seramikleri (İ.Ö. 2. YY – İ.S. 4. YY)*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Yavuz, O. (2021). Smintheion Büyük Roma Hamamı 2008 Yılı Kazılarında Bulunan Geç Roma Seramikleri, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Davut Kaplan), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Zelle, M. (1990). Terra Sigillata von Assos. *AMSt 2*. 97-13.
- Zelle, M. (1997). Die Terra Sigillata aus der Westtor- Nekropole in Assos. Bonn: *AMSt 27*.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22 p. 313-315, Winter 2022

Pyrrhus Savaşı Tarihi, Patrick Alan Kent, New York: Routledge Yayınları, 2021, 152 s., ISBN 978-103-2090-30-6*

*A History of the Pyrrhic War Patrick Alan Kent, New York: Routledge Published, 2021,
152 p., ISBN 978-103-2090-30-6*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1167796>

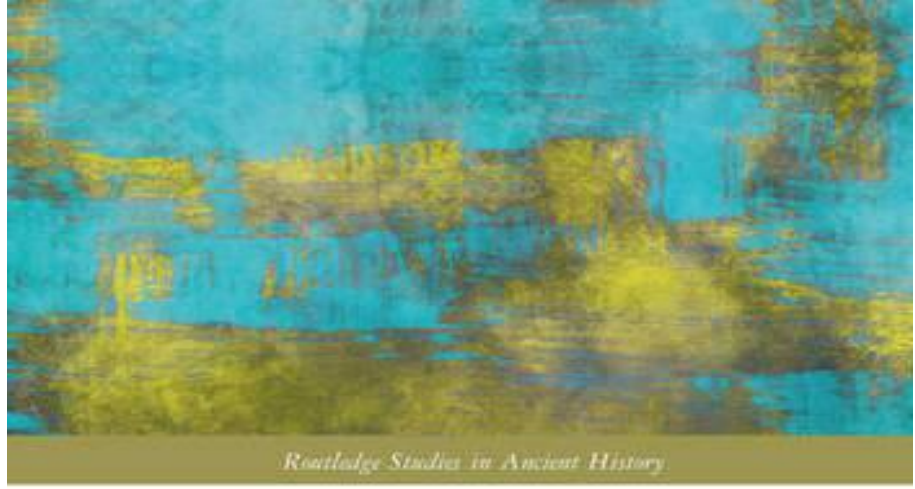
Kitap İncelemesi /
Book Review

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
27.08.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
18.10.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

A HISTORY OF THE PYRRHIC WAR

Patrick Alan Kent

Dinçer Günay
Doktora Öğrencisi / Ankara
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı
dincergunay@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1424-7971>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Günay, D. (2022). Pyrrhus Savaşı Tarihi, Patrick Alan Kent, New York: Routledge Yayınları, 2021, 152 s., ISBN 978-103-2090-30-6. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 313-315.

GİRİŞ

Patrick Alan Kent tarafından yazılan kitabın tam adı *A History of the Pyrrhic War*'dur. Kitap sonuç bölümüyle birlikte yedi bölüm 152 saydan oluşmaktadır. Ayrıca kitapta MÖ 3. yüzyıl İtalya ve Sicilya haritası da yer almaktadır. İlk baskısı Routledge Published tarafından New York'ta 2020 yılında yapılan kitabın ikinci baskısı da aynı yayınevi tarafından 2021 yılında yapılmıştır. Roma, Akdeniz egemenliğine yükselişi sürecinde birçok savaşa girmiştir. Bu önemli savaşlar arasında yer alan Pyrrhus Savaşı, hakkında çok az kaynak bulunduğu için ihmal edilmiştir. Patrick Alan Kent, *A History of the Pyrrhic War* adlı kitabı ile bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Kent, kitabında MÖ 3. yüzyılın başlarında Pyrrhus'un batı seferi sırasında Romalılar, İtalyan halkları, Batı Yunanlıları ve Kartacalıları içeren bir çatışmanın çok kutuplu doğasını araştırıyor. Kitap adını Epirus kralı Pyrrhus'tan alır. Pyrrhus Savaşı, egemenlik alanını genişleten Roma ile Antik Çağ'ın en büyük askerî liderlerinden biri olan Pyrrhus arasındaki ilk büyük askerî mücadele olması bakımından tarihte önemli bir yere sahiptir. Geleneksel olarak Roma Cumhuriyet tarihi iki aşamaya ayrılmıştır: Roma'nın yarımada'yı fethi ve Akdeniz'e yayılma dönemi. Pyrrhus Savaşı, ikisi arasındaki bağlantıyı oluşturur. Roma'nın Güney İtalya'daki Hellenistik kral ile mücadelesi, nihayetinde bir Akdeniz imparatorluğuna dönüşeceği süreçte bir köprü işlevi görmüştür. Bu savaş erken cumhuriyetten orta cumhuriyete geçiş sürecinin belirsiz başlangıcını oluşturur.

Giriş bölümünde Kent, kitabına duyulan ihtiyacı etkili bir şekilde açıklar. Kent, "*Remembering the Pyrrhic War*" isimli birinci bölümde Pyrrhus Savaşı'na ilişkin kaynaklar hakkında genel bir değerlendirme yapar. Antik Çağ yazarlarının eserlerinde korunmuş olan olayların temel taslağının güvenilir olduğunu ve çeşitli Yunan gelenekleri tarafından desteklendiğini öne sürer. Bununla birlikte, Kent, savaşa ilişkin Roma anlatılarını "*Pyrrhus ile olan savaşların Roma tasvirleri, yıllar boyunca tekrarlanan anlatılar, abartılar ve yorumlar yoluyla süzüldü. Bu savaş, Roma'da tarihsel edebiyatın gelişmesinden nesiller önce gerçekleştiği için, istenildiği şekilde kurgulanabilirdi.*" (2021: 2) şeklinde açıklar. Bu nedenle korunan anlatıların pek çok ayrıntısı, tarihsel gerçeklikten daha çok kurgusal tarih yazımı olabileceğini belirtir ve bireysel olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder (2021: 6).

Hellenistik dünyadan tanınmış isimlerinden biri olan Pyrrhus, yeterince incelenmemiştir. Bunun temel nedeni hayatını kapsayan edebî kaynakların oldukça yetersiz olması ve genellikle çok daha sonra yazılmasındandır. Livius *Ab Urbe Condita*'sının 12-14 kitaplarında Pyrrhus Savaşı'na yer verir ancak günümüze ulaşmayan bu kitaplarda anlatılan olayların ana hatları *Periochae*'de yer alır. Ayrıca bu savaş Appianos, Dionysius Halikarnassos, Dio Cassius ve Diodorus Siculus'un eserlerinde küçük parçalar hâlinde yer alır. Bugün olaylarla ilgili eksiksiz olarak günümüze ulaşan eser, Plutarkhos'un *Pyrrhus'un Yaşamı*'dır. Ayrıca erken dönem Roma tarihçileri Ennius ve Fabius Pictor diğer önemli kaynaklardır.

Kent, Lévêque'nin 1957 yılındaki biyografisinden beri Pyrrhus hakkında bilimsel bir çalışmanın yazılmadığına dikkat çeker. Champion'un 2009 yılında yayınlanan kitabı *Pyrrhus of Epirus*'u, çok az bilimsel tartışmaları içeren ve popüler bir okuyucu kitesini hedefleyen antik kaynakların eleştirel olmayan bir yeniden anlatımı olarak tanımlar (2021: 20).

Kent "*Conflict and Competition before Pyrrhus*" isimli ikinci bölümde, Pyrrhus Savaşı'ndan önceki durumu tartışır. Pyrrhus'un müdahalesinden hemen önceki dönemde İtalya ve Sicilya'daki sosyal ve politik duruma inceler. Bu bölümde, Roma ile Pyrrhus'un da dâhil olduğu Güney İtalya halkları arasındaki uzun süredir devam eden çatışmanın doğasını anlatır. Daha sonra Sicilya Adası'nı Güney İtalya'ya bağlar, Pyrrhus'un oraya sonradan dâhil olmasının nedenlerini açıklar ve adadaki durumun kısa bir değerlendirmesini sunar. Bu bölümdeki tartışmalar, neredeyse tamamen mevcut literatüre dayanmaktadır.

"*The Military Campaigns of 280 and 279 BCE*" isimli üçüncü bölümde, Pyrrhus ve Roma arasındaki savaşı anlatmaya başlar. Pyrrhus'un MÖ 280 ve 279 yıllarında İtalya'daki askerî seferlerini ele alır. Pyrrhus'un Campania ve Latium'u işgal ettiğini ancak Roma'ya kalıcı bir zarar veremediğini belirtir. Kent, bu bölümde mevcut literatürün ayrıntılı ve kronolojik bir sentezini yapmaktadır. Mevcut literatürün hangi yönlerinin doğru, hangilerinin daha şüpheli olduğuna dair eleştirel bir yaklaşım sunar. Özellikle Kent, Pyrrhus tarafından kullanılan fillerin, büyük olasılıkla onları daha önce görmemiş olan Romalılara canavar gibi göründüğünü belirtir (2021: 56).

"*The Diplomatic Negotiations of 280 and 279 BCE*" isimli dördüncü bölümde, kronolojik anlatımın dışına çıkarak MÖ 280'den 279'a kadar olan dönemin diplomatik müzakerelerini ele alır. Bu bölümde savaşa ilişkin müzakerelerin daha ayrıntılı bir anlatısı sunulmaktadır. Ayrıca bu noktada Roma ile Kartaca arasında yapıldığı iddia edilen anlaşmaya da değinilir.

Beşinci bölüm olan “*In Sicily*”de, kronolojik anlatıya geri döner ve Pyrrhus’un Sicilya’daki konumunu ele alır. Kent, İtalya’daki Yunan şehirlerinin artık Pyrrhus’un kontrolü altında olduğunu belirtir ve İtalyan halklarıyla bir ittifaklar sisteminin kurulduğunu söyler. Pyrrhus’un amacının bir Akdeniz imparatorluğu kurmak olduğunu da ekler. Bundan hareketle, Sicilya’nın batı kesiminde bulunan Kartaca birliklerine karşı yürütülen seferi ele alır.

Pyrrhus Syracousai’ya (Gr. Συρακούσαι; Lat. Syracusae; Ing. Syracuse) geldiğinde adada büyük bir Kartaca ordusu olmadığı anlaşılmaktadır. Kent’in varsaydığı gibi Kartacalı komutanlar, onun hızlı ilerlemesine şaşırılmış olabilirler ve bu nedenle ona karşı koymak için bir ordu oluşturamamış olabilirler (2021: 93). Daha sonra başlatmış olabilecekleri herhangi bir sefere ilişkin bir kanıt yoktur. MÖ 276’dan itibaren Pyrrhus’un Sicilya’daki gücü, adadaki Yunanlar arasındaki iç huzursuzluk nedeniyle dağılmaya başlar. Kartacalılar böylece kaybettikleri toprakları geri alabildiler ve Epirus kralı adadan çekilir.

“*A War Ends*” isimli altıncı bölümde, Pyrrhus ve Roma arasındaki savaşın sonunu ele alır. Bu bölüm kısa ama faydalı bir son söz ve sonuç olarak hizmet eder. Pyrrhus’un (Locri’deki Persephone tapınağının yağmalanmasıyla sonuçlanan) sözde ahlaki çöküşünü ele alır. Bölüm, Beneventum Savaşı ve sonunda Tarentum’un Romalılar tarafından ele geçirilmesiyle sona erer. Altı sayfalık bir son söz, savaşın anlatısını yansıtan ana metni takip eder. Kent usta bir şekilde şöyle yazıyor: “*Savaş anlatısı yalnızca Roma Cumhuriyeti’nin uzak geleceği üzerine bir yorum değil, aynı zamanda Kartaca Savaşları’nın zorluklarına bir giriştir.*” (2021: 125).

SONUÇ

Görece kısa olmasına rağmen Kent’in kitabı Pyrrhus Savaşı üzerine oldukça yararlı bir çalışmadır. Kent’in *A History of the Pyrrhic War* çalışması modern ve eleştirel bir yaklaşım ihtiyacını gidermektedir. Olayları ve sebeplerini açık, makul ve mantıklı bir şekilde açıklar, Cumhuriyet’in bu sorunlu dönemine ilişkin yeni bir bakış açısı sunar. Kent, okuyuculara Pyrrhus Savaşı’nın güncel ve eleştirel bir anlatımını sunmuştur. Yazar, Pyrrhus Savaşı’nın jeopolitik bağlamının yanı sıra daha sonra Roma yazarlarının çatışmayı nasıl ele aldıklarını da analiz ederek anlatır. *A History of the Pyrrhic War*, gelişmekte olan güçlerin komşularıyla etkileşimine ve bu olayların sonraki nesillerin algılarını nasıl şekillendirdiğine ilgi duyan genel okuyucular için temel bir kaynak niteliğindedir. Ayrıca kitap kapsadığı dönem ve Pyrrhus Savaşı hakkında bilgi edinmek isteyenler için faydalıdır.

KAYNAKÇA

Kent, P. A. (2021). *A History of the Pyrrhic War*. New York: Routledge Published.